

l'educació general bàsica a catalunya

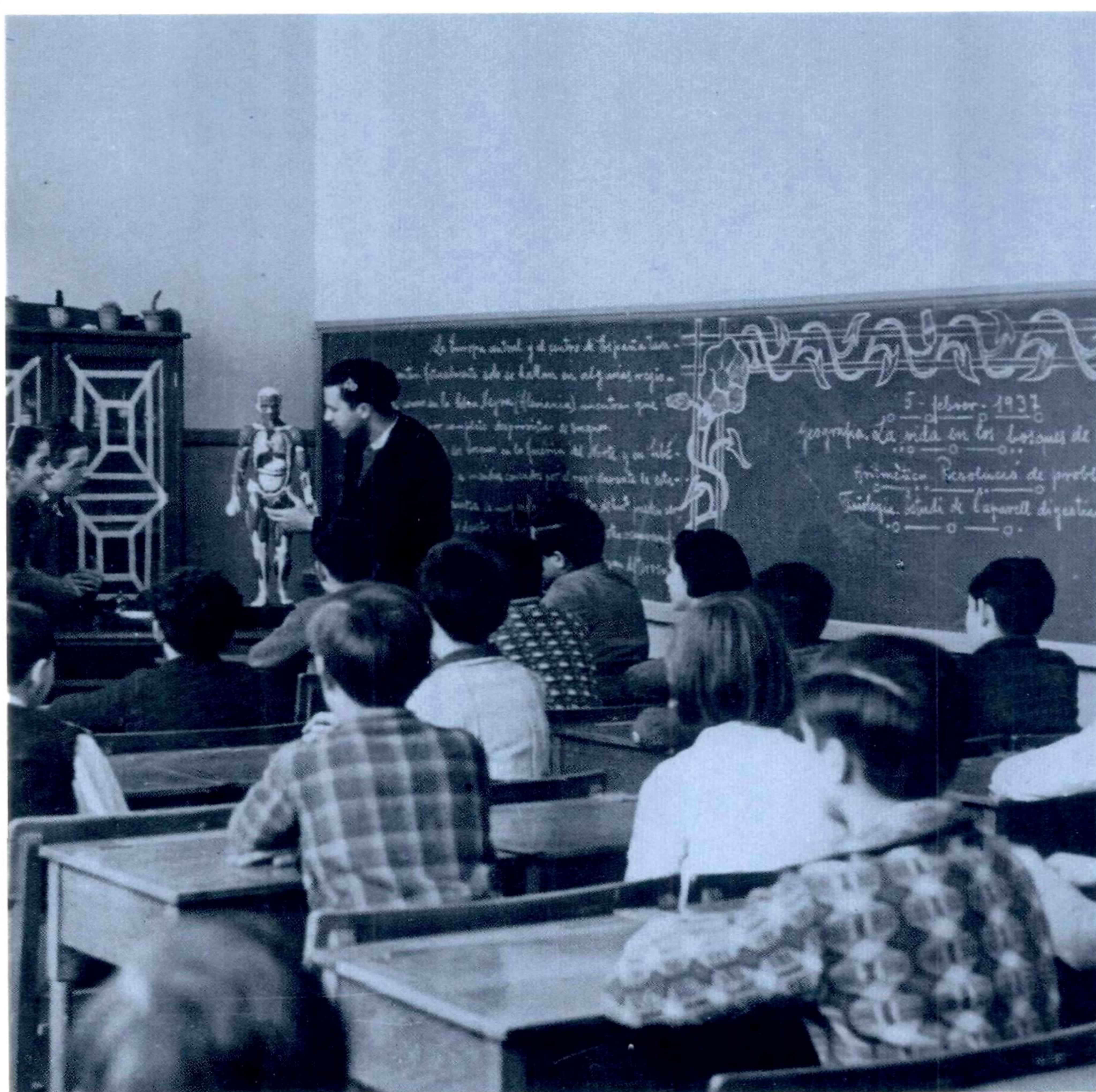
dades essencials per a una
política educativa

josep m^a. masjuan,
esteban pinilla de las heras, jordi vives

2

Publicacions de la
Fundació Jaume Bofill

Editorial Blume

l'educació general bàsica a catalunya

dades essencials per a una
política educativa

l'educació general bàsica a catalunya

dades essencials per a una
política educativa

Josep m^a. Masjuan.
Esteban Pinilla de las Heras
Jordi Vives

2
Publicacions de la **Fundació Jaume Bofill**

Editorial Blume

Milanesado 21 - 23 Barcelona 17

Fotografia coberta: Agustí Centelles Ossó
Diseny: EB, Marina Vilageliu
Fabricació: EB, Jaume Carrera

1ª edició: Editorial Blume, Barcelona, juny 1979

© 1979, Fundació Jaume Bofill

ISBN 84-7031-118-2

Impress a Espanya
Dipòsit legal B. 24223-1979
Impress per Gràfiques Unió. Alps, 63. L'Hospitalet del Llobregat

	INTRODUCCIÓ GENERAL.....	7		V	EL PROCÉS D'INCORPORACIÓ A LA PROFESSIÓ	
I	INTRODUCCIÓ TÈCNICA.....	17			1. Estudis realitzats i institucions on els va cursar.....	73
II	DADES BÀSIQUES DELS CENTRES ESCOLARS I DE L'ALUMNAT.....	23			2. Interès cultural dels ensenyants.....	84
	1. Propietat dels centres i localització geogràfica.....	23			3. El procés motivacional cap a la pedagogia.....	93
	2. La mida dels centres.....	24			4. Valoració de la pròpia feina i perspectives de futur professional.....	99
	3. Criteris metodològics en relació amb la mida dels centres.....	26	VI	HISTÒRIES OCUPACIONALS DELS ENSENYANTS.....	107	
	4. Oferta i demanda de llocs escolars.....	27				
	5. Sexe i coeducació.....	29	VII	LA JERARQUITZACIÓ I L'ASSOCIACIONISME SINDICAL DELS ENSENYANTS.....	117	
	6. La llengua "materna" dels alumnes.....	32			1. Els mestres i el sindicalisme.....	117
	7. Origen social de l'alumnat.....	34			2. Opinions sobre qualificació i jerarquització professional.....	122
	8. Nombre d'alumnes per aula.....	37	VIII	L'ORGANITZACIÓ DELS CENTRES: INSTITUCIONS DE PARTICIPACIÓ.....	127	
III	ESTRUCTURACIÓ DE NIVELLS I SERVEIS, I FINANCAMENT DELS CENTRES.....	43			1. Institucions de gestió dels centres a nivell de mestres.....	127
	1. L'ensenyament preescolar.....	43			2. Institucions de participació dels pares dels alumnes.....	134
	2. El Batxillerat i la Formació professional.....	43			3. Percepció subjectiva dels professors de la seva participació en el funcionament dels centres.....	142
	3. Altres tipus d'ensenyaments no reglats.....	44			4. Valoració pels mestres de les seves relacions amb la direcció del centre.....	150
	4. Expectatives dels directors quant al B.U.P. i F.P.....	44			5. Les relacions entre els companys del centre.....	154
	5. Serveis complementaris dels centres ..	45	IX	EL CLASSISME DE LA NOSTRA ESCOLA.....	161	
	6. Tipus de finançament.....	47			1. Introducció.....	161
	7. Import de les quotes mensuals.....	47			2. Origen social dels alumnes i emplaçament dels centres.....	162
	8. Les permanències.....	48			3. Origen social dels alumnes i radi d'influència del centre.....	163
	9. La percepció dels directors del sector privat de les perspectives de futur.....	48				
IV	ELS PROFESSIONALS DE L'E.G.B. A CATALUNYA.....	51				
	1. Dades bàsiques.....	51				
	2. La família de procedència del mestre.....	58				
	3. La família del mestre.....	61				
	4. Característiques dels directors dels centres.....	68				

	4. Origen social dels alumnes i cost directe del servei escolar als centres privats	165		3. La llengua dels mestres	204
	5. Origen social dels alumnes i nivells d'ensenyament de què disposen els centres.	166		4. Actitud enfront de l'ensenyament del català i en català	208
	6. Origen social dels alumnes i expectatives dels directors pel que fa al futur estudiantil dels alumnes.	168	XIII	LA RELIGIÓ I L'ESCOLA.	217
X	CONCEPCIÓ DE LA SOCIETAT PER PART DELS ENSENYANTS	175		1. La formació religiosa als centres escolars	217
	1. Imatge de l'estructura social i dels aparells jurídics	175		2. Les opcions religioses dels entrevistats	219
	2. Model d'estat: Centralisme-Autonomia.	175		3. Dues qüestions ètiques significatives: La crisi de la família i la violència	222
	3. Democràcia i partits polítics	176		4. Actitud de directors i mestres envers la formació religiosa als centres escolars	227
	4. La interrelació entre les opinions polítiques	177	XIV	LA RELACIÓ PEDAGÒGICA	231
	5. Principals opcions polítiques segons tipus d'escola.	179		1. La classe com a medi social	231
	6. Els atributs individuals i les qüestions polítiques	182		2. La consideració de la personalitat dels alumnes	233
XI	PERCEPCIÓ SUBJECTIVA DE L'ORIENTACIÓ PEDAGÒGICA DELS CENTRES.	187		3. Anàlisi de la coherència entre les actituds i les pràctiques pedagògiques.	240
	1. La funció principal del centre	187		4. Relacions entre actituds polítiques i tipologia pedagògica	242
	2. Importància subjectiva de diversos aspectes possibles de la tasca escolar	188		5. L'alumne ideal i les variables bàsiques.	243
	3. Educació per a la convivència política	190		6. Relació pedagògica i actitud política dels mestres a classe	245
	4. Nota metodològica	195	XV	EL FUTUR DE L'ESCOLA.	251
XII	LA LLENGUA A L'ESCOLA	199		1. Opinions sobre l'Escola pública i la privada.	251
	1. L'ensenyament del català	199		2. Tipus d'escola on voldrien treballar els mestres.	253
	2. Coneixement del català per part dels ensenyants	201		3. Aspectes definidors del model d'escola pública.	254
				4. L'opinió dels religiosos sobre el futur de l'ensenyament de les comunitats religioses.	258
				5. Opinions sobre el procediment de provisió de places	259

Nota. Els autors es reparteixen la tasca d'aquesta investigació de la següent manera: capítols III, V, VIII, IX, X, XIV i XV, Josep M. Masjuan; capítols I, IV, VII, XI i XII, Jordi Vives; capítol VI, Esteban Pinilla de las Heras; capítols II i XIII, Col·laboració entre Josep M. Masjuan i Jordi Vives.

1. Començo la introducció d'aquest text amb un petit episodi de la meua experiència professional. És possible que aquest recurs sigui una manera suau d'endinsar-nos en qüestions que, si s'han d'entendre tal com cal, demanen una reflexió detinguda i complexa.

L'octubre del 1965 jo era a Jugoslàvia participant en un seminari internacional sobre educació i desenvolupament en els països mediterranis. Allà, entre representants de quasi tots els països de l'àrea hi havia quatre joves algerians que hi havien anat com a observadors. Tots ells havien rebut una excel·lent formació cultural francesa, i al mateix temps tots ells eren nacionalistes i assumien a fons llur compromís en el procés de construcció de la nova Algèria independent. Per a ells, la formació francesa havia estat instrumental. Primer, perquè els havia proporcionat armes intel·lectuals per a l'oposició al poder colonial francès. En segon lloc, perquè gràcies a aquestes armes posseïen una idea molt clara dels elements polítics i culturals que es conjuguen en un estat occidental, modern, fort, coherent i dirigit per mitjà d'una síntesi de poders procedents de les classes econòmicament dominants i dels cossos administratius d'alt nivell tècnic. Alguns d'aquests elements eren susceptibles de ser redefinits i integrats en un projecte polític de desenvolupament, industrialització i modernització que fos alhora nacional, genuïnament àrab, socialista, popular i no classista.

En els seminaris internacionals s'aprofiten els intervals de restaurant per a tenir contactes informals amb persones de diversos països i institucions. L'organització hotelera jugoslava no tenia en aquell temps el dinamisme que ha aconseguit després, i un dinar o un sopar es caracteritzava pel ritme oriental del servei. Es podia parlar durant hores seguides. Em sembla que van ser tres les reunions que vaig tenir amb aquells joves algerians al voltant de la mateixa taula, i l'última va acabar de forma bastant sobtada quan em van dir que el que jo estava explicant sobre la situació de l'educació pública a Espanya, i concretament a Barcelona, no podia ser veritat de cap manera. Altrament dit, em van tractar de mentider, cosa que mai no m'havia passat, ni m'ha succeït des d'aleshores.

En realitat, no havia fet altra cosa que descriure tres o quatre aspectes que a Barcelona pràcticament tothom coneixia, i que, havent estat publicades no solament a revistes franceses sinó a Espanya mateix, no em semblaven tan increïbles com als meus interlocutors. Eren coses com aquestes:

- Que la professió de mestre d'ensenyança primària en el sector públic estava socialment desconsiderada i que se situava en els llocs més baixos del prestigi social mesurat per professions.
- Que, a més, estava molt mal retribuïda en termes monetaris, cosa que tenia una relació direc-

ta amb el seu baix *estatus* social en una conjuntura històrica de gran desenvolupament de les orientacions burgeses envers la societat de consum, amb una americanització de costums i, per tant, amb una valoració creixent dels individus i de les famílies, no per la seva cultura o per la seva funció social —com a França—, sinó simplement pels seus ingressos monetaris.

- Que el sector públic no s'ocupava de més enllà del 30 % de l'escolarització, i que deixava la resta en mans del sector privat, el qual explotava l'educació com a negoci.
- Que molts mestres tenien allò que a Espanya es denominava pluriempleu (fenomen difícil de concebre per un estranger i encara menys en el context d'un país socialista), i que molt sovint aquest pluriempleu no es donava dintre la professió docent, sinó que es feien simultàniament treballs docents i no docents. Aquest era el cas, per exemple, dels deia, de mestres que a última hora del vespre exercien d'oficinistes o de viatjans, o que a casa seva portaven la comptabilitat de petites empreses o comerços.

Els col·leges algerians, que mai no havien estat a Espanya, estaven convençuts que el general Franco era el Bismarck o l'Ataturk espanyol, i en conseqüència creien que la industrialització del país anava acompanyada de plans sistemàtics de l'Estat que es traduïen en un gran esforç públic sobre l'educació, no solament com a factor econòmic, sinó també polític, per tal d'afirmar la coherència i la força del propi Estat-Nació. Recordo molt nítidament aquell diàleg de sords, en el curs del qual vaig veure que era inútil intentar que comprenguessin allò que per a ells resultava veritablement incompreensible. Els joves algerians em preguntaven: ¿i com és que el poble no s'aixeca? ¿Com és que les famílies toleren que els mestres no puguin ocupar-se dels seus fills i preparar bé les classes? Però, ¿com és que no hi ha ensenyament gratuït i públic per a tothom, com a França? ¿Com és que els polítics del règim siguin tan necis que no vegin el fet que si l'escola pública no reforça durant generacions l'obra política de l'Estat, a la llarga s'esquerden els fonaments de l'Estat i fins i tot de la nació? Vostè diu que a Barcelona i al seu cinturó industrial, malgrat que la població s'ha doblat, no s'ha creat entre 1939 i 1963 cap nou institut de segona ensenyança, i que fins fa dos anys no hi ha hagut més que els que ja existien el 1936? Aquí es va tallar el diàleg, després de una colla de successives exclamacions d'incredulitat. Aleshores em van dir que el que jo estava explicant no podia ser veritat.

El temps que encara vam restar a la taula, els joves algerians em parlaren de l'alfabetització i de l'educació d'adults en el seu país, del respecte social

pero la persona de l'*instituteur*, de la importància que a l'Algèria independent es donava a la cultura i d'altres coses més generals sobre la modernització —paraula que llavors estava de moda entre els sociòlegs— en el món islàmic. Un any abans, jo havia estat treballant a Turquia amb una missió francesa, i als petits poblets de l'altiplà d'Anatòlia Central i Sud-oriental, havia vist quina era la funció social del mestre, la qualitat i la devoció dels docents turcs d'ensenyament primari, i l'interès de l'Estat perquè l'escola fos un dels millors edificis de tot el poble, si no el millor. Naturalment, cal entendre l'escola de l'Estat, que en el cas turc contraresta l'eventual presència de l'escola privada, corànica.

Uns quants dies després, un dels pedagogs algerians va trobar dins la documentació que es posa a disposició dels participants en el seminari, un text de Pierre Bourdieu escrit el 1964 amb motiu d'una reunió internacional celebrada a Madrid. En aquest text Bourdieu —que ara estava amb nosaltres a Dubrovnik— parlava de l'hecatombe cultural espanyola (sic), de la qual ni els mateixos espanyols no n'eren conscients. El que no sé és si el meu col·lega algerià va demanar-li a Bourdieu precisions com les que jo havia intentat donar-li, però que no havia cregut.

2. He començat d'aquesta manera perquè l'anècdota ens introdueix directament en una de les qüestions que tinc intenció de tractar. La investigació sociològica que ara es presenta al lector va ser esbossada l'any 1974 —les meves primeres notes d'un avant-projecte porten una data de febrer del 1974 a París—, i el projecte definitiu s'acabà a Barcelona el 3 d'octubre d'aquell mateix any. El treball de camp ocupà gairebé tot l'any 1975, any final del règim franquista. Les dades contingudes, doncs, en la nostra investigació cobreixen el sediment últim de tota una època amb la seva història. En aquest sentit forneixen elements per fer-ne un balanç, en una àrea social fonamental com és l'educació bàsica. D'altra banda, les dades de la nostra investigació constitueixen la línia zero o punt de partença amb vista a una transformació qualitativa de l'educació, perquè en la construcció de la Catalunya democràtica cal arrencar de la situació existent i conèixer-la tal com és.

Per començar ens trobem amb una superposició de diversos models polític-pedagògics i, de vegades, amb una amalgama de models. Entre aquests, l'any 1975, alguns ja estaven completament esgotats i havien esdevingut arcaics, altres estaven en crisi, i altres es desenrotllaven amb nova vida en un context de transformacions socials. Cada un d'ells correspon a períodes històricament definits. Això equival a dir que cada un reflecteix interessos de classe i ideologies o principis organitzadors adequats per al seu període i per al mode de funcionament de la societat que aleshores predominava —o es volia que predominés— sobre altres possibles o alternatius. I això implica, al mateix temps, que cap no pogué desenrotllar totes les seves virtualitats i madurar, fos quin fos el resultat, car ja havia estat substituït per un altre, que inicià la seva existència al costat dels residus de l'anterior. El que nosaltres veiem ara, a través de comportaments, judicis i opinions de 1331 docents i

197 directores, ve a ser una imatge de la història d'Espanya i de Catalunya en el nostre segle: una sèrie de projectes i de frustracions cada un dels quals ha anat deixant les seves petjades i els seus testimonis (de vegades sostinguts per éssers humans), tot plegat d'una manera no organitzada ni sistemàtica.

La coexistència en el temps i en l'espai d'uns centres docents i d'unes activitats pedagògiques no constitueix un sistema si no hi ha uns principis que l'unifiquin i el mantinguin com a tal. Hi ha centres que responen a orientacions rellevants en l'ordre moral. N'hi ha d'altres que responen a principis polítics. Altres s'adeqüen a motivacions genuïnament pedagògiques. També n'hi ha que el que fan es vendre una mercaderia en forma de serveis personals. Hi ha centres, evidentment, que són híbrids, resultant de l'entrecruament de dues o més orientacions, i no apareix clara la lògica de l'entrecruament ni quin és el procés pedagògic coherent amb aquesta lògica.

El règim franquista fou sobretot una *tècnica del poder*. Aquesta és la seva dimensió permanent al llarg de gairebé quaranta anys. Les seves contradiccions amb l'Estat, amb la nació (o allò que el dictador i els seus homes consideraven com a tal), amb el desenvolupament econòmic i amb el món exterior, sempre es van voler resoldre donant prioritat al manteniment del poder i subordinant totes les altres coses a aquest requisit essencial. Així, veiem en la seva història successives etapes i juxtaposicions d'etapes i de principis que formen una textura complexa i sovint difícil de dissecar i d'analitzar, tant per a l'historiador com per al sociòleg. El fil que alternativament apareix i s'amaga, per bé que mai no es perd, revela una mescla d'immobilisme i d'empirisme. Una dictadura militar que dura tant de temps tradueix la incapacitat política de les classes econòmicament dominants, és a dir, la dificultat d'aquestes classes per a tenir uns representants polítics que es posin d'acord sobre uns projectes comuns aplicables a tot el país. La dictadura militar actua com a àrbitre entre poders preexistents i com a substitut de polítics no existents, sense que les seves funcions arribin a concretar-se en un projecte polític pensat i organitzat en sentit rigorós, tret del simple expedient de durar com a règim.

Pel que fa a la idea que el dictador i el seu personal polític —la majoria purs funcionaris o, com a màxim, funcionaris i prebendaris— tenien de l'educació, no sembla massa arriscat establir tres models o aproximacions a models que són recognoscibles.

El primer model no concep que l'educació pública sigui una funció de l'Estat exigible per la societat; si s'hagués perpetuat més temps hauria conduït al desmantellament de la funció pública en matèria d'educació, excepte els ensenyaments estrictament professionals que van a raure en la consegüent expedició de títols necessaris per a l'exercici de determinades professions: advocats, metges, enginyers, veterinaris, etc. Hauria deixat la segona ensenyança en mans del sector privat (religiós), com a Colòmbia i parcialment a Bèlgica. L'educació bàsica o *primària* —com es deia aleshores— hauria estat també en gran mesura privatitzada. El fonament intel·lectual d'aquest mo-

del resideix en l'absoluta primacia dels valors d'ordre i submissió civil al poder existent, per tal com considera que tot poder polític ve de Déu. El sistema educatiu no té altra virtualitat que la seva dependència del poder polític, el qual ha de servir, com aquest serveix (i se serveix) d'una determinada concepció religiosa. Hi ha un famós paràgraf de Montesquieu, escrit cap al 1734 ó 1735, que descriu, amb una economia de paraules pròpia d'un gran clàssic de l'anàlisi política, la situació d'aquesta manera: "en els Estats despòtics (...) l'educació consisteix a inculcar por, i es redueix a fer conèixer uns quants principis de religió més aviat simples". (*De l'esprit des lois*, llibre IV, capítol 3)¹ Les conseqüències de l'aplicació d'aquesta idea les podem observar llegint unes quantes publicacions de caràcter educatiu dels anys immediatament anteriors da l'arrencada del procés d'industrialització, cap als anys abans de l'any 1953.

Vers el 1951-52 l'Estat espanyol únicament escolaritzava el 50 % de la població existent en el grup d'edat de sis a dotze anys. Un vint per cent rebia ensenyament primari en el sector privat, i el 30 % restant era sense escolaritzar². Quan es va proclamar la Segona República, l'any 1931, els alumnes que estudiaven a Escoles del Magisteri eren 20.900; en el curs 1951-52 havien baixat a 5888³. El diari madrileny *Pueblo*, que aleshores era l'expressió més progressista o populista tolerable dins del règim, es queixava pel desembre del 1952 que l'ensenyança primària s'estava convertint en un assumpte de minories⁴. Al mateix temps, la segona ensenyança i la matrícula universitària havien experimentat un increment important respecte a les xifres immediatament anteriors a la Guerra Civil (un 60 % d'alumnes universitaris més l'any 1953 que l'any 1935). N'hi havia que pensaven que, per concentrar els recursos financers de l'Estat en matèria d'educació, en l'ensenyança secundària i universitària, l'Estat havia desempallegarse com més millor de la càrrega (sic) d'instruir les classes no privilegiades:

"Hemos de pensar en buscar un nuevo sistema de organización de la Enseñanza primaria o (...) proyectar otras colaboraciones para que la pesada carga de la educación de los niños sea llevada (...) por aquellos que verdaderamente tienen más obligación y casi concretamente la familia". (Article sobre *El problema económico del Magisterio*, de la "Revista de Educación", año II, vol. VI, núm. 15, Madrid, 1953, pàg. 26).

1. "Dans les États despotiques (...) l'éducation (...) se réduit à mettre la crainte dans le cœur, et à donner à l'esprit la connaissance de quelques principes de religion fort simples". Edició condensada de l'obra de Montesquieu *De l'esprit des lois: les grands thèmes*, Gallimard, París 1970, pàg. 78.

2. *Revista de Educación*, Ministeri d'Educació, any III, vol. VI, núm. 17, Madrid 1954, pàg. 145.

3. *Revista de Educación*, any II, vol. VI, núm. 16, desembre 1953, pàg. 85.

4. *La enseñanza primaria no puede ser de minorías*, editorial del diari *Pueblo*, Madrid 3 de desembre del 1952. Recollit a *Revista de Educación*, Ministeri d'Educació, any II, vol. III, núm. 6, Madrid, gener del 1953, pàg. 82.

D'acord amb aquests plantejaments i amb aquesta situació, és lògic que en iniciar-se el procés d'industrialització es produeix una desbandada de les files del magisteri. Molts mestres demanen l'excedència i busquen altres professions més ven remunerades, que el desenvolupament econòmic s'encarregava de fer accessibles⁵. Comença llavors a Espanya, com un subproducte de la industrialització, una feminització de la professió docent d'ensenyança primària, feminització que en aqueixa època ja era remarcable en altres països occidentals⁶.

Aquest primer model confiava a la família el màxim paper possible en l'educació, és a dir, tot, tret d'allò que pel seu contingut tècnic i professional la família no podia donar. D'acord amb aquesta concepció es persuadí la dona que la seva funció era la procreació i la llar, es frenaren els processos d'incorporació de la dona a la població activa assalariada que s'havien desenrotllat ja des de començaments de segle en àrees localitzades del país. Per la prohibició de la coeducació es deturà el procés de feminització del Magisteri i s'estabilitzà en termes relatius la participació femenina en les matrícules de les escoles normals, alhora que descendien en termes absoluts. Si les classes no privilegiades no rebien cap mena d'educació, o rebien unes quantes nocions de catecisme, les quatre regles, i amb prou feines res més, millor per a l'ordre social prescrit per principis meta-socials, és a dir, transcendents a la societat. El poble era una cosa i la nació n'era una altra; però totes dues constituïen particularismes d'un ordre universal i jeràrquic. És important que el lector cossi aquestes propietats definitòries del primer model: es tractava d'una concepció universalista (religiosa en l'esfera intel·lectual i acusadament jeràrquica en l'esfera social), que pel seu universalisme tendia a subordinar particularismes com Estat i nació.

El segon model és difícilment compatible amb l'anterior, per tal com assigna a l'Estat una funció preponderant i fins i tot monopolística en l'educació. El terreny de conflicte entre aquests dos models es va establir durant dos decennis en el monopoli de l'Estat sobre l'expedició de títols universitaris, monopoli que era contestat per institucions no estatals que desitjaven poder atorgar també títols acadèmics d'alt nivell. Aquest conflicte que és ben manifest en infinitat d'articles i discussions del període 1939-1960, confonia a molts observadors. N'hi havia que

5. Sobre aquest tema, *in extenso*, vegeu *Revista de Educación*, any II, vol. III, núm. 8, Madrid, març 1953, en pàgines dedicades a temes d'ensenyament primari.

6. Cap al 1950-51 amb prou feines el 54 per cent dels ensenyants d'educació bàsica eren dones. Per aquestes mateixes dates la feminització de la professió era del 86 per cent a Argentina, país que aleshores tenia un desenvolupament semblant a l'espanyol. A la nostra investigació reapareix una diferenciació social, per sexe, segons l'origen dels mestres i de les mestres, sobretot en el sector públic, que altres investigadors ja havien advertit a començaments de segle, i que demostra la permanència de certes dades estructurals: Els mestres procedeixen primordialment de la població rural, i dintre d'aquesta de les classes intermèdies baixes, com menestrals, comerciants modestos, empleats, etc.; en canvi, les mestres procedeixen de classe mitjana acomodada de capitals de província i viles o localitats urbanes no capitals. (Dades de Luzuriaga a Manuel de Cossío, *La enseñanza primaria en España*, segona edició, Madrid 1915, pàgs. 173-174.

consideraven que era un residu de la Segona República, que de manera tan violenta havia oposat a Església i Estat en matèria d'educació. Altres anàlisis hi trobaven un efecte de les doctrines feixistes de l'Estat arribades d'Alemanya i d'Itàlia. També n'hi havia que manifestaven no entendre com un Règim catòlic que ja havia donat a l'Església una bona part de l'educació primària i secundària, podia negar-li la coronació de l'edifici educatiu. N'hi ha prou amb una reflexió mitjanament rigorosa sobre l'assumpte per observar el següent:

- a. Era un conflicte intra-èlites; els actors socials implicats eren, d'una banda, l'Església com a organització i uns intel·lectuals al seu servei i, d'altra banda, alts funcionaris de l'Estat.
- b. Aquests alts funcionaris responien a un poder de classe; el nou Estat era controlat per un règim nascut d'una guerra civil que havia estat la forma més violenta d'un conflicte de classes. Com a solidaris d'un poder de classe —en el qual alts funcionaris o homes del règim havien estat reunits en un mateix conjunt de posicions de classe i de monopoli del poder polític—, aquests alts funcionaris eren negligents en la funció pública de l'Estat, en matèria d'educació, per a les classes no privilegiades. Però, com a ocupants de posicions en l'Administració de l'Estat, havien de defensar un terreny que els era propi, en nom de l'interès general.
- c. Els homes del Règim es posaren al costat dels alts funcionaris de l'Estat. Durant més de vint anys es van resistir les peticions de l'Església demanant que se li reconegués el dret a atorgar títols universitaris. Era lògic que els homes del Règim, que eren universalistes inflexibles en termes del model de l'ordre moral, adoptessin aquesta conducta, per tal com en aquest conflicte les posicions s'havien invertit. La funció de l'Estat, en garantir la competència dels títols acadèmics, semblava més pròxima a un universalisme (al principi de l'interès general), mentre que les pretensions de les organitzacions de l'Església i les mixtes d'Església amb capital privat, apareixien més properes a un particularisme. Aquest podia conduir a una eventual multiplicat de títols i diplomes, de qualitat públicament no controlada. De fet, el conflicte només afectava les classes altes, però ja se sap que en qualsevol societat d'economia de mercat són aquestes classes les que exigeixen garanties sobre els títols de professionals, l'activitat social dels quals és d'interès públic. ("Interès públic" és l'expressió que en alguns casos encobreix i, en altres de més afortunats, generalitza, l'interès de classe). En darrer terme, i no per això el menys important, uns quants alts funcionaris que eren conscients que l'Estat ja havia abandonat a l'Església i a la família funcions que li eren exigibles en matèria d'educació, no podien abandonar més terreny si volien defugir l'acusació de superflus.
- d. Hi havia una altra raó de classe. Els homes del Règim estaven defensant un poder de classe, nas-

cut de una lluita de classes. Això implicava un monopoli de poder polític i el tancament del camí a la penetració cap al conjunt de llocs de decisió política als membres de les classes dominades. El règim va portar fins a l'extrem i d'una manera tan rígida el principi d'exclusió i de reclutament del personal polític en un cercle molt restringit, que va acabar per distanciar-se de les mateixes classes socials que foren el seu primer suport. Tanmateix, en aquells primers vint anys, monopoli de poder polític i caràcter de classe del poder no eren contradictoris. En canvi, l'Església constituïa una organització amb un sistema de reclutament pluriclassista del seu personal. Tradicionalment, l'Església havia estat un camí de promoció social cap a posicions d'èlite per als individus de les classes dominades sempre que aquestes promocions es fessin a títol individual. L'apertura social en aquesta funció de l'Església, per mitjà d'institucions independents del poder del Règim, no convenia al principi d'exclusió sostingut pels homes d'aquest Règim. El monopoli de l'Estat sobre l'atorgament de títols universitaris era un aspecte derivat d'aquest conflicte.

Ara bé, estem parlant d'una realitat que afectava quasi exclusivament les classes altes. El monopoli de l'Estat sobre l'educació universitària no és una dimensió aïllable dins un model, i tampoc constitueix per sí mateix un principi d'organització del sistema educatiu. Era la conseqüència d'un model més general, l'origen històric del qual el trobem en l'*Université impériale* francesa. A França aquest model es va anar completant en curs del segle XIX i aconseguí una dimensió plenament nacional després del desastre del 1871. Fou l'agressió exterior la que obligà a mobilitzar tots els recursos de la nació per la seva reconstrucció moral i per fer front a la potència germànica de manera permanent. L'educació va deixar de ser un assumpte d'èlites i esdevingué una qüestió d'interès públic. L'Estat i la nació necessitaven els esforços de tots i calia que s'obrissin vies a les intel·ligències per tal que s'incorporessin a funcions dirigents.

Aquesta va ser a França la labor de l'Estat durant la Tercera República. Sobre aquest model francès actuaren altres Estats, com el Mèxic post-revolucionari, la Turquia d'Ataturk i la Segona República Espanyola. En virtut d'aquest model es produïren els conflictes entre el particularisme de l'Estat, —concebut i redefinit com interès nacional— i l'universalisme religiós, fos catòlic o islàmic. La protecció de la indústria nacional enfront de les burgesies d'altres països industrialment més desenrotllats o la creació d'una burgesia sota la protecció de l'Estat, constitueixen dimensions lògiques i necessàries en el procés. El sistema productiu necessita una certa instrucció en les classes dominades.

El règim franquista només es va aprofitar d'elements aïllats del model: els més adequats amb vista a la unificació "nacional". Justament seguint el model francès de l'Estat-nació es va iniciar la supressió de les cultures considerades no espanyoles i es va imposar la uniformitat lingüística del país.

Com ha succeït sovint a la història espanyola, es pren dels països estrangers una idea, un concepte, un model o una ideologia, i tot seguit es procedeix a la seva inserció en un sistema social i en un context històric diferents com són els espanyols, moltes vegades sense ni tan sols preocupar-se dels instruments adients per a la seva realització i sense tenir cura de verificar la seva compatibilitat amb fets preexistents.

En altres països el procés unificador nacional, polític o cultural, va anar acompanyat de processos polítics i econòmics que el feien més fàcilment encaixable per les poblacions que s'unificaven en una unitat més general. Es tractava de l'extensió de la ciutadania amb la concessió del dret de vot a totes les classes socials, de la generalització de la igualtat davant la llei, i de la legislació que suprimia privilegis territorialment localitzats i associats a poders ja arcaics en aquelles mateixes àrees de territori, de la formació d'un mercat protegit i d'altres coses importants. En el cas de França la destrucció o supressió de les cultures locals va ser presentada (i de fet resultà així) com una generalització de la civilització francesa i, per consegüent, com una realitat amb un valor universalment reconegut. Aquesta civilització implicava una concepció no excloent de la pròpia cultura; és a dir, que incloïa igualment a Bossuet que a Voltaire, i més tard, igualment a Gide que a Péguy. No era ni de lluny això el que s'esdevenia en el règim franquista. La unificació "nacional" es volia dur a terme suprimint tota participació democràtica, reduint l'educació pública a una qüestió de minories privilegiades, amputant de la mateixa cultura hispànica altres de les cultures que la componien i un requitzell d'homes egregis dins l'experiència històrica dels pobles espanyols, i declarant el silenci per als heterodoxos que no complien al model universalista de l'ordre religiós. D'aquesta manera, van acabar fabricant uns pocs clixés de naturalesa retòrica als quals s'enganxà l'etiqueta de cultura espanyola o cultura "nacional", de la qual quedaven exclosos noms importants de juristes, pensadors, científics, etc., tant clàssics com moderns. Fins i tot Cervantes va arribar a ser un personatge dubtós. Només Menéndez Pelayo i Donoso Cortés romangueren dues figures intocables i paradigmàtiques.

Aquesta cultura nacional depredada, espurgada, empobrida i ridícula, si la mirem a la llum de les exigències d'una societat moderna, fou la que el franquisme proposà als pobles d'Espanya. Per tal d'imposar-la amb èxit, el règim franquista hauria necessitat un temps, una força, una violència, uns recursos econòmics i una quantitat de funcionaris molt superior als que tingué durant generacions el Ministeri d'Educació Nacional de França, la més jacobina de totes les administracions de l'Estat francès. De fet, el franquisme implantà una sèrie de prohibicions i, durant el temps que va poder, intentà de mantenir-les en llur aspecte més purament negatiu. *En aquest període, no oferí res a canvi. Després, quan s'encetà un desenvolupament econòmic i industrial, induït en gran part per la prosperitat europea, es va inhibir de la defensa de les cultures autòctones a fi de deixar el*

camp obert a les formes més vulgars de la comercialització cultural emesa des dels països capitalistes dominants.

Si pensem les coses amb una mica de rigor veurem que el fenomen de desintegració de la identitat espanyola, del ressorgiment vigorós de les cultures oprimides, i de la indiferència i la ignorància de la resta dels espanyols respecte als valors de la seva tradició, són coses que des de fa vint o trenta anys ja estaven inscrites a la història, són coses que havien d'emergir de les runes dels models, o intents de model, amb els quals el règim franquista imaginava tenir una política en matèria d'educació, combinant principis i fets totalment inconciliables.

Un altre element aïllat que restà del model francès va ser la dimensió burocràtica, aparentment sistemàtica, de l'educació pública. Això es fa ben visible només que fullegem les revistes d'educació i que computem la quantitat d'espai dedicat a problemes de trasllats, recursos de greuges, indemnitzacions per vivenda i una multiplicitat de temes semblants que fan la impressió il·lusòria (que els sociòlegs que estudien les organitzacions burocràtiques coneixen bé) que pel fet d'haver-hi una gran acumulació de disposicions reglamentàries i de dret positiu, també hi ha un sistema educatiu estructurat com a tal.

No cal donar aquí moltes precisions sobre el tercer model del règim franquista en matèria d'educació, perquè és el més recent. Mentre s'estaven copiant del Comissariat del Pla francès els conceptes, i fins i tot els textos, de la planificació anomenada indicativa, es descobriren en els països anglosaxons els conceptes de *capital humà* i les tècniques d'ajustament entre tendències demogràfiques, funcions del sistema educatiu, i requeriments del sistema productiu de béns i serveis. Els dos models anteriors havien estat específicament castissos, híbrids d'un somni dogmàtic barrejat amb les realitats més terrestres del monopoli del poder i de la riquesa. El nou i últim model era tot ell forani. Si abans l'educació havia estat subordinada a la religió i al poder, ara s'havia de constituir en un "input" del sistema econòmic.

Els models anteriors havien fet crisi per sí mateixos. El primer corresponia a una societat agrària on l'acumulació de capital es troba en poder de poques mans, i en la qual una part de l'excedent econòmic es retira de la circulació i s'atresora de diverses maneres, entre elles aquelles que constitueixen la funció simbòlica que serveix per perpetuar l'obediència i el respecte. Una masa considerable de treballadors manuals d'aquesta societat són mobilitzats discontinuament en una sèrie de treballs de pobre nivell tècnic. Aleshores, el fet que aquests individus rebien una educació per damunt dels coneixements més sumaris esdevé un estimul a la migració. La disponibilitat de la força de treball i l'obediència resignada d'aquesta força demanen que l'educació sigui mínima i meta-social en el seu contingut (per tal que sigui social en els seus efectes).

El segon model correspon a una època molt definida de la formació de les potències europees, amb fortes rivalitats polítiques i econòmiques que exigien

l'enfortiment de l'Estat en totes les seves dimensions, des de les militars a les culturals. En els processos econòmics aquesta etapa coincideix, bàsicament, amb la segona fase de la industrialització i amb l'accés de les noves generacions obreres a la promoció social per la via de les institucions educatives tècniques preparatòries envers les professions d'enquadrament de la força de treball. A països on la industrialització ha estat lenta, com a França, encara es conserven avui residus d'aquest model en l'escola-caserna (*l'école-caserne*) remarcablement autoritària i denunciada pels moviments de contracultura i estudiantils. Aquesta escola tendia a formar individualitats eficaces en la seva funció dins la divisió social i tècnica del treball i, al mateix temps, individualitats estereotípiques, en el sentit que cada noi estudiant venia a ser com un sistema de reflexos condicionats que obeïa un ventall reduït i codificat de senyals. Entre els trets d'aquesta escola cal destacar el nacionalisme i una certa xenofòbia, unes *imagos* fabricades de la història nacional i la tendència a explicar els fracassos episòdics d'aquesta història no per l'autocrítica sinó per la troballa de víctimes expiatòries estrangeres (successivament, en el cas francès, els anglesos i els alemanys).

Atès que un sistema educatiu també es un sistema de selecció social, aquest model traslladava les barres selectives de classe a l'etapa final de l'educació secundària. El títol de batxiller era com un certificat de la classe social en què s'havia nascut⁷.

Durant el període d'expansió econòmica (1961 a 1974), el Règim franquista s'esforçà a conservar residus dels models anteriors i, simultàniament, intentà introduir un model americà d'increment del cycle secundari. La generalització del batxillerat no podia ser compatible amb els principis de selecció social, i aleshores fou adoptat el model americà amb addicions franceses, per tal de desviar la pressió dels nous contingents d'origen obrer cap a les ensenyances professionals i tècniques. Aquest sistema funciona a França i a altres països. Per exemple, a la República Federal Alemanya, amb una aplicació molt rigorosa: els infants que a l'escola bàsica no han conseguit puntuar per anar al *Gymnasium* i han d'anar a alguna de les *Realschulen*, han perdut llurs possibilitats de promoció social, i ja tenen marcat el seu destí en la societat.

Però una de las condicions factuais perquè el sistema funcioni consisteix en que la distància cultural i científica entre les institucions de nivell més alt del sistema educatiu i les institucions intermèdies és tan visible i real per a tots els actors socials, que la selecció social es recobreix d'una dimensió d'objectivitat. En aquests països existeixen veritablement una alta cultura científica i d'investigació, i una formació d'èlite per als cossos administratius d'assessorament del poder polític o d'exercici del poder (com és ara el cas de les *Grandes Ecoles* a França). A Espanya, el règim franquista va ser un dels principals responsa-

bles de negligència en la modernització i tecnificació de l'ensenyament universitari. El que era realment important era el control dels títols, no la qualitat de la cultura.

A Espanya l'expansió econòmica ha anat acompanyada d'una concentració urbana i d'uns processos de redistribució territorial de la població d'una magnitud notable, més notable encara si la comparem espacialment i temporalment amb processos similars a altres països. La industrialització, la concentració urbana i el desenvolupament d'un nou sector terciari constitueixen condicions positives per a la mobilitat social. En un país on no existeix una cultura científica i en què les classes altes no es distancien de les classes intermèdies pels seus nivells culturals, sinó pel control d'una estructura de llocs de privilegi, les institucions educatives mitjanes i superiors han de ser necessàriament objecte de tota la pressió de les orientacions cap a la mobilitat social. En un període de temps relativament reduït, en comparació amb altres països, a Espanya s'han anat desenvolupant els processos d'introducció de les noves cohorts obreres a l'ensenyança tècnica i universitària. Aquests processos han estimulat les classes mitjanes a marcar les seves distàncies socials. Les classes altes poden enviar als seus fills a pensionats de Suïssa i a universitats americanes; són casos significatius únicament per a una minoria. Les classes mitjanes s'han llançat a l'assalt de la Universitat, no per la cultura que pugui donar, sinó per la possessió del títol com a instrument de distanciació social respecte a la classe obrera. Sobre la indiferència en allò que toca a la cultura en sí mateixa i als valors que comporta, n'hi ha prou amb consultar les anàlisis econòmiques d'elasticitat-renda de les despeses culturals en els pressupostos familiars⁸.

El tercer model del règim franquista volia ser genuïnament tècnic en la coordinació de diverses variables: volum de les noves cohorts que el sistema demogràfic subministra com a "inputs" al sistema educatiu, i especificació de les promocions per la divisió social i tècnica del treball, que el sistema educatiu subministra com a "inputs" al sistema econòmic. No va prendre en consideració ni la qualitat de l'ensenyament, ni l'especialització científica de les institucions de nivell més alt del sistema educatiu, ni la pressió de les classes mitjanes cap a la mobilitat social o cap a una participació en el "pool" de llocs de privilegi en l'estructura ocupacional. D'aquesta manera, el model es convertí en la presa de grups de pressió de tota mena: les famílies, els privatitzadors i comerciants de l'educació i, finalment, els seus propis funcionaris.

Instituts i universitats han esdevingut finestretes expedidores de títols, previ pagament d'unes quantes quotes anuals, i al mateix temps apareixen com a escenaris d'una forma especialment grandiloqüent i

7. Prenc aquesta expressió de Margaret Scotford-Morton, *Some English and French Notions of Democracy in Education*, a 'Archives Européennes de Sociologie', vol. VIII, núm. 1. París, maig 1967, pàgs. 152-161.

8. Vegeu la taula sobre "elasticitat-ingrés de diversos béns de consum" que dóna Julio Carabaña a l'article *Las subvenciones a los centros de enseñanza han contribuido a acentuar la discriminación social*, al suplement d'educació del diari *El País*, Madrid, 10 de juny 1978, pàg. 25.

retòrica del conflicte social, perquè encobreix interessos professionals i de grup molt concrets i definits.

3. És possible que hi hagi qui digui: "millor que hagi estat així. Aquesta és una de les lliçons que s'han de aprendre. Organitzem un sistema educatiu independent dels poders polítics i econòmics. Els interlocutors algerians que vostè esmentava abans estaven pensant en una escola instrument de l'Estat-nació, segons el model francès de finals del segle XIX. Fem una escola que s'estructuri en principis pedagògics purs, al servei de l'infant i de ningú més".

Amb tota la simpatia que m'inspira aquesta idea, he de dir que un sistema educatiu independent dels poders polítics i econòmics, i articulats i desenrotllats sobre la base de purs principis pedagògics, és una il·lusió intel·lectual. No m'agrada recórrer a l'argument que diu que no hi ha cap prova històrica de l'existència d'un sistema com aquest, perquè la història de l'educació pública és encara més breu que la història de l'Estat modern. Donant més extensió (en el temps) als conceptes d'educació i d'estat, és a dir, de poder institucionalitzat, hem d'adonar-nos que cap analista clàssic de la societat, des d'Aristòtil fins a Montesquieu, i que cap projectista d'una futura societat ideal, des de Rousseau fins als autogestionaris dels nostres dies, ha imaginat que tal independència en un sistema educatiu fos possible.

Quan Marx a *Die deutsche Ideologie* i també a altres llocs, va escriure textos que avui tothom coneix sobre la dependència de les idees culturals vigents en un període, respecte a les idees de les classes econòmicament o políticament dominants; o quan escrivia sobre el fet que la classe que controla els mitjans de producció material, també controla els mitjans de producció intel·lectual, el que Marx estava fent era aprofundir amb la dimensió del poder econòmic i la visió totalitzadora del sistema de producció capitalista en la societat burgesa, observacions semblants que en termes més restringidament polítics podríem trobar ja abans en anàlisis dels grans clàssics aplicades a societats pre-capitalistes o de transició al capitalisme.

El sistema educatiu constitueix una esfera social de conflicte entre dos processos diferents: un, dirigit per les classes dominants, que tendeix a institucionalitzar de manera permanent una relació de reforçament mutu entre sistema educatiu i sistema polític, sense fer més reformes que les estrictament necessàries per a la seva adaptació a factors no polítics; l'altre procés està dirigit per actors —quan n'hi ha— de les classes dominades, i tendeix a eixamplar el canvi social i a dirigir-lo a favor d'altres classes que no siguin les dominants.

Només en un món abstracte, ahistòric i ideal, es pot parlar d'un sistema educatiu articulats i desenvolupats en base a principis pedagògics purs. Qualsevulla concepció pedagògica ha d'inter-actuar en un context social i històric que ja ve donat: amb nens que veuen una determinada televisió, que pateixen l'agressió d'unes formes específiques de publicitat; amb nens als quals manca la figura del pare, el qual només té la llar familiar per pernoctar; o bé amb

nens que saben des del començament de la seva experiència social que els éssers humans es poden comprar i vendre, i que els serveis d'un altre ésser humà, el treball o fins i tot l'amor són com una mercaderia.

Ara bé, saber que hi ha una relació de dependència no significa donar per tancada la qüestió. Ben al contrari, cal assumir-la com el punt zero des del qual iniciar la partença. Les preguntes importants continuen sense ser tocades: ¿Quanta dependència o quina intensitat de dependència? Pensem que hi pot haver dependències molt subtils; la societat de consum i l'americanització dels costums que acompanyen el capitalisme desenvolupat, contenen exemples d'autonomies que enganyen a l'analista perquè els llaços de dominació no són manifestos i evidents. Encara queda una qüestió intocada: ¿en quin sentit funciona la relació de dependència? Perquè la dependència pot ser asimètrica, o pot ser retroactiva, de tal manera que el sistema polític sigui, *al seu torn*, dependent del sistema educatiu.

Evidentment, si les relacions de dependència fossin sempre asimètriques en un sol sentit, no hi hauria hagut en els segles XIX i XX reformes educatives; les lluites de les classes mitjanes contra els privilegis de l'aristocràcia en matèria d'educació i contra l'elitisme humanístic de les velles universitats, no haurien tingut èxit; i no s'hauria donat l'extensió de l'educació pública que, en última instància, va conduir a l'ensenyament obligatori i gratuït, i que és un subproducte històric del període en què les classes mitjanes encara eren aliades de les classes populars en la seva lluita contra les classes altes.

Dependència no significa, doncs, submissió. La història de les societats capitalistes en el segle XIX i en el XX està plena de reformes (realitzades) i de moviments de contracultura (avortats). Les coordenades socials i polítiques de cada espai i de cada temps són les que determinen allò que políticament és possible; el pedagog i el sociòleg poden fer molt dient al polític el que és necessari.

El lector trobarà aquí en definitiva testimonis i residus dels quatre models d'escola que hem aïllat i simplificat: el que corresponia a l'ordre religiós universalista, l'autoritari de l'Estat-nació, el que concep l'escola com a un llindar del món del treball, i el que creu en la possibilitat de bastir un sistema educatiu pur. Aquests són models analítics que troben llur expressió en els comportaments i opinions dels docents. Al costat d'ells hi ha també una realitat social d'un nivell molt més baix i pertinent per als sectors econòmicament més desfavorits: l'escola com a simple "parking" d'infants.

És evident que tot això s'haurà de refer en una certa mesura i que el problema consisteix en fer-ho democràticament.

Catalunya havia aconseguit abans de la guerra civil un nivell educatiu excepcional comparat amb el d'altres pobles de la Península, i féu el possible per aprofundir-lo i popularitzar-lo durant els dos primers anys de la guerra; és a dir, mentre les circumstàncies ho van permetre. Les condicions actuals no són les mateixes. Aquella experiència educativa d'un nivell pedagògic remarcable, pluralista, democràtica i al mateix temps de qualitat, fou possible perquè no hi

havia pressió demogràfica sobre el sistema educatiu. Les cohorts de nois i noies a escolaritzar eren relativament poc nombrosos, producte de pautes de fecunditat mes aviat pròpies d'una societat urbana i industrialitzada que havia aconseguit una etapa avançada de la seva maduresa. La Catalunya del 1936 era, en alguns aspectes, un país avançat si el comparem amb altres països europeus de l'àrea. I això ho havia aconseguit tot i tenir un sistema productiu menys desenvolupat que altres.

En les condicions actuals, la població de Catalunya ha experimentat un increment en termes absoluts i una renovació del seu potencial demogràfic que hem de qualificar com a excepcional en el context històric europeu. Som únicament demògrafs i sociòlegs els qui parlem de vegades d'aquesta nova dimensió de la història catalana, però tenir-ho en compte és vital quan pensem en el sistema (o els sistemes) pedagògics de la construcció democràtica de Catalunya. Perquè avui aquestes cohorts són molt més amplis que durant els anys 1931 a 1936. Les pautes de fecunditat, a contracorrent del que ha succeït en altres països, i com a conseqüència de la nova composició de la població per efecte de les migracions massives, s'han anat recobrant. A més a més, el sistema productiu català avui té una dependència tecnològica en un grau que no tenia l'any 1936. Tot això significa l'aparició d'unes demandes i pressions sobre el sistema educatiu, davant les quals no serveix de gran cosa invocar el valor paradigmàtic dels precedents històrics, a l'hora d'analitzar la situació i de buscar-li solucions.

Per altra banda, ja està engegada la que alguns autors han denominat tercera revolució científica. Hi ha coneixements, per exemple en biologia, que es dupliquen cada set o vuit anys. Mai com ara en la història de la humanitat ha estat tan vital la necessitat d'educar els educadors, però avui això implica, a més, una continuïtat en la seva educació, un procés ininterromput i no un acte discontinu i aïllat.

4. I ara he de cenyir-me a unes quantes coses sobre la present investigació. Consultant les primeres notes que en vaig prendre quan tot just començàvem, m'adono que ens hem quedat lluny dels objectius inicials. El que el lector hi trobarà és el tipus d'informe que acostumen a demanar els finançadors d'una investigació en qualsevol país, i que demostra que s'ha treballat molt i que s'han explorat una gran quantitat d' "encreuaments" de variables en recerca de relacions estadístiques significatives. Des de l'angle metodològic amb què ens atansàvem al tema a l'avantprojecte inicial, aquesta tasca només era l'avantcambra d'un altre estadi. No vam poder aprofundir en aquesta segona etapa, tal como estava teòricament previst, perquè la sociologia finançada per la iniciativa privada i sense finalitats comercials ha de patir forçosament unes limitacions intrínseques sobre les quals no és aquí on se n'ha de parlar.

Des del primer moment vaig pensar que tenia poc interès duplicar enquestes d'opinió o "demoscòpiques" sobre les orientacions, unes progressistes i altres conservadores, en una mostra d'una mica més de

mil docents. Aquesta mena d'investigació sociològica és útil per a finalitats molt concretes i pot conduir a l'elaboració de tipologies psicològico-polítiques d'una gran subtileza. Quan en un país aquesta tasca no s'ha fet, aleshores s'ha de fer i s'ha de veure què en surt, a fi i efecte de comptar amb les dades obtingudes com a punt de partença. Tanmateix, la meua concepció del que és un treball de laboratori en sociologia de l'educació anava molt més enllà, concepció que em quedà confirmada quan Josep Maria Masjuan i Jordi Vives assumiren l'execució del projecte, l'enriquiren amb les seves aportacions i van trobar vàlides les idees primigènies.

També des del primer moment vaig pensar que la unitat final d'anàlisi havia de ser el procés educatiu com a tal. Aquest procés és un producte social en el qual intervenen sistemes complexos de condicions i de relacions. La psicologia del mestre és un factor entre molts d'altres; assignar-li el seu lloc i el seu pes relatiu són, evidentment, tasques de la investigació científica del tema.

Els docents actuen en un context institucional i organitzatiu. Estan inscrits en sistemes de relacions que, en bona part, no depenen de la seva voluntat. Els centres docents es diferencien pel seu tamany, per la seva dependència econòmica i administrativa, per pertànyer al sector públic o al sector privat (incloent-hi com a sub-classe els centres de l'Església), pel tipus de gestió, per la manera com assumeixen la problemàtica pedagògica, per unes tensions específiques entre direcció i execució, per la clientela social a la qual presten els seus serveis, per l'*habitat* urbà i social que els envolta, etc. Tot això s'havia de prendre en consideració per a elaborar una tipologia de centres docents. Però aquesta tipologia no havia de ser descriptiva, sinó que calia construir-la definint les propietats de cada tipus per les variables pertinents. Ara veig fins a quin punt un plantejament com aquell era excessivament ambiciós, perquè es tractava d'observar les relacions entre procés pedagògic i els tipus resultants de l'anàlisi anterior.

La discordància entre el procés pedagògic *ideal* (formulat pels ensenyants més conscients) i la situació *real* a cada centre, constituïa únicament una part d'aquesta anàlisi, que havia de concloure observant com els tipus de centre produeixen diversos processos pedagògics i quina és la lògica d'aquesta relació. És clar que aquest plantejament pressuposa que la lògica dels actors no és necessàriament la lògica dels productes finals. Aquest distanciament de l'anàlisi respecte als individus entrevistats i respecte a les dades immediates de l'enquesta, esdevé per a mi —i per a nosaltres— una de les condicions fonamentals del treball científic. També vam pensar que una contribució analítica d'aquesta naturalesa podia ajudar, i molt, a un plantejament rigorós de la reconstrucció pedagògica a Catalunya.

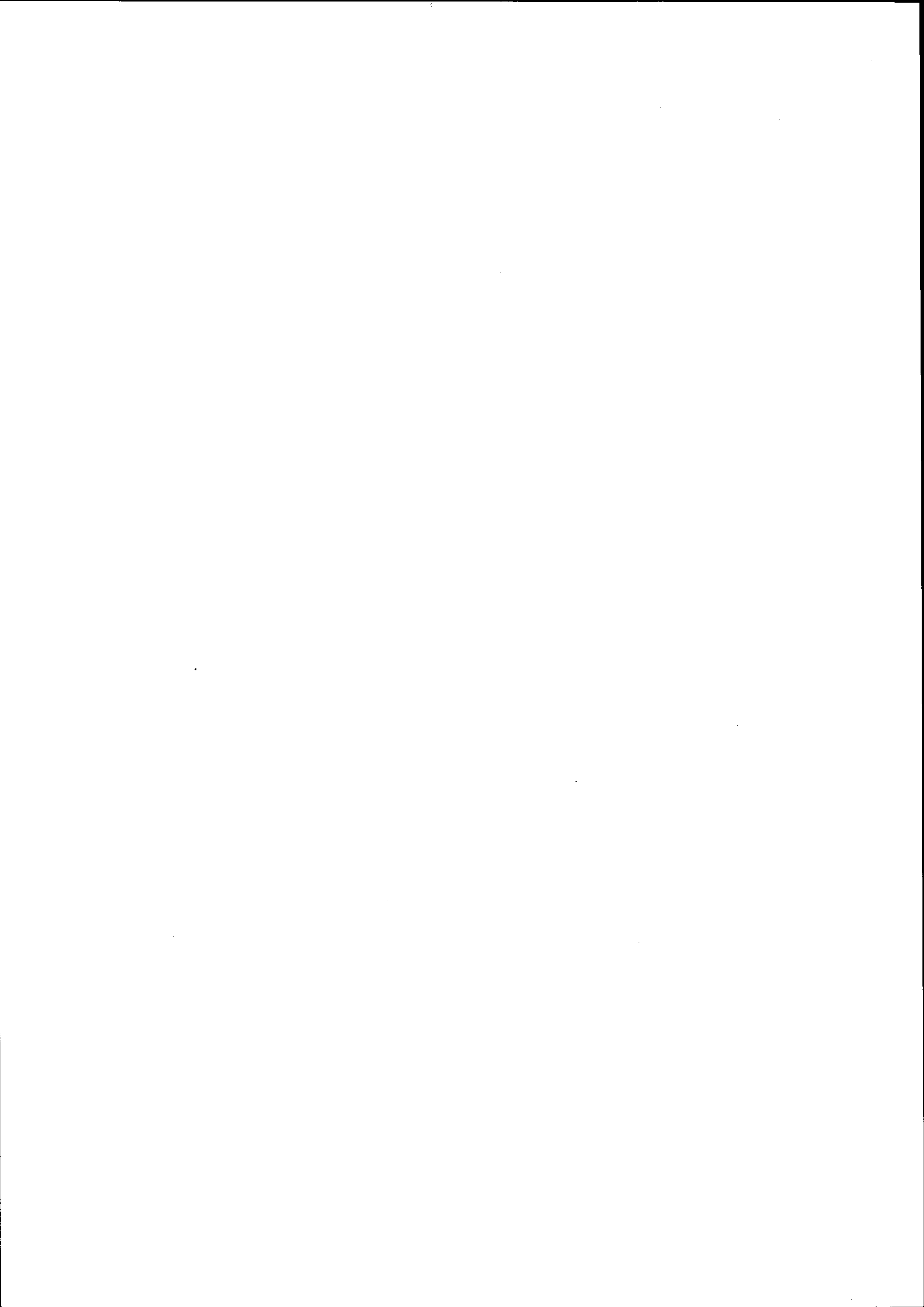
Ens ha quedat, doncs, una tasca per fer, una tasca que potser encara tindrem possibilitat de realitzar. Mentrestant, a més del legítim desig dels finançadors de la investigació de donar al públic els fruits del nostre treball, han aparegut altres urgències. La massa de dades i anàlisis que nodreixen aquest text creiem que tindran interès per a pedagogs, sociòlegs i

autoritats responsables en matèria educativa, per bé que, com dèiem, la nostra labor científica no estigui del tot acabada.

Entre les urgències a què em refereixo n'hi ha una que és de gran importància en un període com és l'actual, amb intensos canvis socials i amb canvis polítics radicals. Des del segle XVIII l'àrea de l'educació ha estat un terreny propici als plantejaments abstractes i als assaigs en els quals el pedagog es comunica de fet amb si mateix a través d'un material dòcil que és el nen. Abans m'he referit a aquell model

d'un país veí —que no fóra pas l'únic—, la finalitat del qual era convertir els nois en sistemes de reflexos condicionats. Abans de la meva experiència científica, jo mateix també vaig participar en plantejaments absolutament abstractes. I, a més, sé molt bé, perquè la història ho ensenya, que la utopia d'avui pot esdevenir la realitat de demà. Però la vida mateixa és la que m'ha fet aprendre la responsabilitat que es contrau quan es treballa amb les vides dels altres. Per més realisme i per més autocrítica que hi posem, no resulten balderes en qüestions d'aquesta naturalesa.

E. Pinilla de las Heras
(traducció al català de J.M. Puigjaner)

INTRODUCCIÓ TÈCNICA

Aquesta investigació se centra en el període d'escolaritat obligatòria i unificada de 6 a 13 anys. Si bé no hi ha exclusió entre els centres escolars que donen aquestes ensenyances amb els que en donen d'altres, la nostra anàlisi es limitarà a l'estudi d'aquells centres dedicats a E.G.B. i, dins el funcionament d'aquest centre, només als mestres i directors encarregats d'aquest nivell d'ensenyament. Aquesta delimitació del camp d'estudi plantejarà algun problema en casos aïllats, dels quals ja parlarem en el seu moment.

L'àmbit d'aquest treball no és Catalunya completa, sinó els municipis de més de 10.000 habitants. No obstant això, tinguem present que l'àmbit del nostre estudi conté el 75 % de la població de Catalunya.

Ampliar el nostre estudi a tot Catalunya hagués representat varies coses:

1) ampliar considerablement el cost, ja que s'hauria hagut de dispersar molt la mostra.

2) introduir dins el camp de l'estudi la problemàtica de l'escola rural. Això hagués implicat diversificar el qüestionari i complicar les anàlisis, cosa que hagués repercutit també en el cost i en la durada de la investigació. A més, el «Ministerio de Educación y Ciencia» està portant a efecte una política de concentració escolar que suposa la desaparició dels centres rurals (normalment *unitaris*, és a dir, d'una sola aula) de moltes poblacions i la concentració d'aquests alumnes en poblacions més grans, on els centres escolars són del tipus «graduat» (una aula per a cada grau de l'ensenyament). El moment resultava, doncs, inoportú per tal com s'estava produint un important procés de canvi. De no haver-se iniciat aquest procés haguéssim tingut una altra dificultat d'integració a l'estudi: l'elevat pes de les escoles unitàries, on un únic mestre (o un mestre per als nens i una mestra per a les nenes) dóna tots els graus de l'ensenyament amb els alumnes dins la mateixa aula. En aquests centres escolars desapareixen tots els aspectes de relació entre direcció i mestres, mestres entre ells, treball en equip, etc., que són aspectes de les relacions socials pròpies dels altres centres escolars. L'estudi s'hauria hagut de diversificar segons el centre fos unitari o no.

Dins els municipis de més de 10.000 habitants s'ha establert una divisió en quatre estrats geogràfics: Barcelona-ciutat, la seva conurbació, l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la resta de l'àmbit.

El mètode per establir una mostra representativa des del punt de vista geogràfic s'ha fet igual que en la investigació sobre la joventut catalana del Laboratori de Sociologia de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (ICESB) Barcelona ciutat i la seva conurbació entren en la mostra pel seu pes demogràfic, i s'obté a l'atzar una mostra de poblacions dels dos estrats restants. Nosaltres no hem fet el sorteig de nou, ja que, per tal de poder comparar millor els resultats d'aquesta investigació amb la de la joventut, hem partit del mateix

conjunt de poblacions, amb l'única variant de la substitució de Salt per Girona.

La distribució de les enquestes en cada estrat s'ha fet proporcionalment a la població respectiva. En el cas de la investigació de la joventut, la distribució d'enquestes dins de cada estrat no es va fer proporcionalment a la població de cada municipi. En el nostre cas no hem seguit aquest procediment perquè la mostra l'hem estratificada novament, segons altres criteris, i la solució més simple, com veurem, és la de fixar el nombre d'enquestes proporcionalment a la població de cada municipi.

Abans de continuar explicant la metodologia del treball cal parlar dels seus objectius, que són els que han condicionat la metodologia escollida.

Sobre el magisteri no hi ha gaires estudis fets. Que nosaltres coneguem hi ha:

«*Actituds i opinions dels participants a l'Escola d'Estiu del 1970*, publicació interna de «Rosa Sensat». *Els mestres de Catalunya*», de Josep M. Masjuan, Nova Terra, Barcelona, 1974. Un estudi sobre els mestres estatals, fet per J. Sempere a l'ICE de la Universitat de Barcelona. Encara que el seu àmbit no sigui el de Catalunya es pot citar el treball de A. Gómez Barnusell «*El magisterio como profesión*», Ariel, Barcelona.

Tots aquests treballs analitzen, des d'una perspectiva sociològica, diversos aspectes dels mestres de Catalunya. El seu àmbit no coincideix sempre amb el nostre, i la seva intenció està més dirigida a l'estudi d'actituds i d'opinions sobre qüestions polítiques, religioses, pedagògiques, professionals, etc., o als aspectes laborals de la seva activitat educativa.

Denominador comú d'aquests treballs és el d'agafar l'individu com a unitat única d'anàlisi, recollint algunes dades contextuais del seu treball (tipus de centre on treballen, nombre d'alumnes a classe, etc.) i realitzant una feina de relacionar bàsicament actituds i opinions amb atributs personals dels mestres (sexe, origen social i geogràfic, edat, etc.). Aquesta relació era matisada efectuant una anàlisi multivariada, on les variables contextuais actuaven de control (fonamentalment les referents als tipus de centre i d'alumnat).

El nostre propòsit era d'afrontar la realitat de l'ensenyament a l'E.G.B. amb una millor precisió i perspectiva. Això requeria una mostra més completa i representativa que en els estudis esmentats. Calia abastar els tres sectors de centres escolars (estatals, religiosos i particulars), tot l'àmbit de mestres que treballen amb alumnes de 6 a 13 anys i una millor distribució geogràfica de la mostra probabilística.

D'una altra banda, el treball docent i la pròpia ideologia del mestre no pot analitzar-se al marge de les condicions reals en què exerceix la seva pràctica professional. El mestre treballa en un centre escolar on hi ha, a més d'ell i els seus alumnes, altres mestres, una direcció, uns pares dels alumnes i una administració educativa. El funcionament d'un centre escolar és el resultat de la interacció d'aquests diversos agents, cadascú amb

els seus interessos i orientacions. La pràctica docent d'un mestre pot estar més determinada per la seva inserció en un centre concret, que per les seves motivacions o aspiracions personals. La distància entre la pràctica real i la ideal pot ser molt variable, però cal partir de la seva no-coincidència.

Per tant, no podíem enfocar el treball només cap al mestre; calia agafar el doble nivell d'anàlisi mestre-centre. Això implicava construir una mostra de centres i mestres, relacionant aquests dos nivells. Com diu Galtung, «puesto que las relaciones sociales se desenvuelven a varios niveles, los procedimientos de muestreo deben estar engranados a una multiplicidad de niveles» (1). La nostra mostra és d'esglaió múltiple. Els avantatges d'aquest tipus de mostra estan força ben resumides pel mateix Galtung:

«(...) La muestra de escalón múltiple es preferible a la muestra no relacionada a niveles diferentes, por dos razones. En primer lugar, unas unidades del nivel inferior estarán colocadas dentro de las unidades muestreadas de nivel superior, de tal manera que la dispersión será menor: esto puede ser una ventaja tanto en términos de costos reducidos durante la recolección de los datos, como en términos de una mayor eficiencia en la estimación. (...) Pero, en segundo lugar, y esto se refiere a la puesta a prueba de hipótesis, el muestreo de escalones múltiples es la contrapartida en el muestreo de la idea del análisis social, según la cual diferentes niveles se relacionan entre sí. Como para cada escalón se muestrea un nuevo conjunto de unidades, se pueden desarrollar los característicos absolutos, relativos y relacionales: tales característicos pueden ser transmitidos, a continuación, a las unidades de nivel inferior como característicos contextuales. De la misma manera, se puede examinar el nivel más bajo para determinar los característicos de la distribución de las unidades y la estructura existente entre ellos, y puede transmitirse esta información a la unidad de nivel inferior como característicos analíticos y estructurales» (2).

A partir d'aquesta metodologia els objectius que ens podíem proposar eren força ambiciosos.

Dificultats per efectuar el mostratge:

a) Llista d'escoles.

La llista més completa d'escoles de què poguérem disposar fou la del curs 1972-1973 per a Barcelona ciutat, i només ens donava el nombre d'alumnes (tant del període obligatori com del preescolar). No hi figurava el nombre de mestres ni tampoc el d'aules. Aquesta llista va ser preparada pel Consorci de Documentació i Informació de Catalunya (CDIC). Pel que fa a les altres poblacions, vam poder disposar d'un fitxer del CDIC, del curs 1973-74.

b) Centres a estudiar.

Hi ha un grau elevat de minifundisme escolar, principalment al sector d'escoles privades no religioses. Fins i tot encara queden escoles unitàries (una sola aula i un

sol mestre]. De tota manera, calia preveure que hi hauria una tendència a la desaparició d'aquest sector minifundista. Per tot això, ens va semblar que seria millor reduir força la proporció d'aquests centres petits a la nostra mostra.

Ara bé, això cal matisar-ho més. Hi ha un nombre important d'escoles privades, aparegudes en el període 1965-1970, que gairebé totes tenen parvulari. En molts casos, aquestes dades no eren encara completes en el curs 72-73, del qual disposem una llista fiable. Bo i tenint un parvulari relativament nombrós poden arribar a subsistir (en alguns casos). A més, no hi ha les diferències existents a les escoles grans entre parvulari i E.G.B., gairebé separats, sinó que el grup de mestres que hi treballen tenen força contacte, de manera que, tot i que són pocs mestres d'E.G.B., hi ha una complexa interacció social dins l'escola.

Per tot això, vam decidir no eliminar aquests centres, però atesa la gran proporció de centres petits, sobretot al sector d'escoles privades no religioses, vam procedir a estratificar la mostra segons la mida del centre. Això ens permetia també reduir costos, en concentrar més la mostra.

El sorteig es va fer sobre tres llistes paral·leles: centres fins a 100 alumnes, centres de 100 a 199 alumnes, i centres de 200 cap endavant. Les probabilitats relatives de triar un centre de cada llista es van fer proporcionals a 50, 75 i 100 respectivament. Amb aquesta proporcionalitat relativa reduïrem força el pes dels centres petits a la mostra, però sense reduir-lo tant que l'error estadístic de les inferències a partir d'aquestes submostres pogués ser excessivament gran. La proporció de centres d'aquestes característiques a l'àmbit del nostre estudi era respectivament del 22 %, 19 % i 59 %. El fet d'estratificar sobre el nombre d'alumnes i no sobre el nombre de professors, que hauria estat el criteri lògic a partir de les consideracions que fèiem sobre les relacions socials a l'interior del centre, es deu a la raó següent: les llistes utilitzades només donaven la xifra dels alumnes.

La correcció de la mostra

A nivell de centres, quan es vulguin donar dades descriptives (és a dir, estimar paràmetres de la població estudiada; en el nostre cas, els centres d'E.G.B. dels municipis de més de 10.000 hab.) caldrà efectuar l'operació correcta de tenir en compte que treballem amb una mostra estratificada. Pel que fa al cas, recordem que els estimadors respectius d'una proporció i una mitjana són els següents:

$$P_{est} = \sum_{i=1}^k w_i p_i$$
$$x_{est} = \sum_{i=1}^k w_i x_i$$

Essent $w_i = N_i/N$ la fracció de cada estrat dins la població estudiada, i p_i, x_i la proporció i la mitjana de cada estrat de la mostra (1).

Ja que tenim tres estrats de pesos respectius 22 %, 19 % i 59 % (escoles de menys de 100 alumnes d'E.G.B.,

1. J. Galtung, «Teorías y métodos de la investigación social». Eudeba, Buenos Aires, 1966, t. I, p. 59.
2. J. Galtung, íbid., pp. 59-60.

1. Cf. per exemple Vic Barnett, «Elements of sampling theory» (The English University Press, London, 1974), pp. 79 i 104.

de 100 a 199 i de 200 endavant), les fórmules que haurem d'aplicar són:

$$p_{est} = 0,22 p_1 + 0,19 p_2 + 0,59 p_3$$

$$x_{est} = 0,22 x_1 + 0,19 x_2 + 0,59 x_3$$

En cas de voler estimar proporcions d'alumnes, aquesta fórmula no és vàlida, ja que en ser la mida expressada en alumnes el criteri d'estratificació, les proporcions d'alumnes en cada estrat són molt diferents. Calculades aquestes, els coeficients resulten valer 0,037, 0,096 i 0,867 respectivament. El mateix problema es presenta en estimacions sobre la base de nombre de mestres, que també varia correlativament amb la mida del centre. Efectuant uns càlculs semblants a partir dels mestres presents a cada estrat obtenim uns coeficients de 0,074, 0,100 i 0,826 respectivament.

Obviament si els percentatges en els tres estrats coincideixen, és a dir, la del centre no és una variable influent, no cal efectuar cap correcció perquè l'estimació i el percentatge de la mostra seran els mateixos. Al llarg del treball s'efectuarà aquesta correcció quan calgui. (Veure breu vocabulari tècnic.)

BREU VOCABULARI TÈCNIC

Significació estadística

Quan es treballa amb una mostra, i no amb la totalitat de la població estudiada, qualsevol percentatge, mit-

jana, etc. obtingut té un marge estadístic d'error, causat per l'atzar amb què s'ha triat la mostra. Només es pot afirmar que dos percentatges són diferents quan s'ha calculat el marge d'error, i, tot i així, sempre queda una certa probabilitat d'equivocar-se. Quan aquesta probabilitat és inferior al 5 % s'accepta habitualment com a suficient per afirmar que la diferència entre dos percentatges, per exemple, és estadísticament significativa.

χ^2 . Quan es tracta de saber si dues variables estan correlacionades o no, s'usa el valor χ^2 per realitzar la prova de *significació estadística*.

ϕ . És una mesura de la força de la relació entre dues variables, derivada de χ^2 . $\phi = \sqrt{\chi^2/N}$, essent N el nombre de casos amb què es treballa. La ϕ és 0 quan no hi ha cap relació. No té un valor màxim universal.

Q de Yule. És un altre indicador de la força de la relació entre dues variables. Només es pot utilitzar quan les dues variables són *dicotòmiques* (taules 2x2). El paràmetre Q varia entre 0 i 1 (cap relació i correlació màximes).

Y És també un indicador de la força de la relació entre dues variables. Únicament es pot utilitzar quan les dues variables són ordinals, és a dir, quan les categories que constitueixen cada una de les variables estan *ordenades* de més a menys, o viceversa.

Nota important

Per conveniències tipogràfiques a les taules utilitzem χ^2 en comptes de χ^2 , i P en comptes de ϕ . A més, la Y substitueix la γ .

1. LES MOSTRES OBTINGUDES

a) Centres

El total de qüestionaris de directors contestats és de

197, distribuïts segons dependència jurídica i zona geogràfica de la manera següent:

Taula I. 1. Centres de la mostra, segons sectors i àrees geogràfiques

	Barcelona ciutat		Comarca		Àrea Metropolitana		Resta de Catalunya		Conjunt	
	%		%		%		%		%	
Estat	17	19.5	10	27	16	38.1	13	41.9	56	28.4
Església	24	27.6	7	18.9	10	23.8	10	32.3	51	25.9
Particular	46	52.9	20	54.1	16	38.1	8	25.8	90	45.7
Total	87	100	37	100	42	100	31	100	197	100

Aquesta distribució és força ajustada a la situació actual, que hem pogut afinar millor gràcies a la informació estadística apareguda després de fer la recollida dels qüestionaris. Segons la «Guia de Centres Docentes de

la Iglesia» i «La estadística de la enseñanza» del CDIC, referits al curs 74-75, en el qual s'han recollit els qüestionaris, la distribució de centres és la següent:

Taula I. 2. Centres població estudiada (segons fonts estadístiques). Curs 73-74

	Barcelona ciutat		Comarca		Àrea Metropolitana		Resta de Catalunya		Conjunt	
	%		%		%		%		%	
Estat	137	16.4	60	20.2	124	28.4	155	42.2	476	24.7
Església	168	20.2	38	12.8	85	19.5	98	26.7	389	20.1
Privat	528	63.4	198	66.9	227	52.1	114	31.1	1067	55.2
Total	833	100	296	100	436	100	367	100	1932	100

Les diferències cal atribuir-les al mostratge estratificat utilitzat i a l'error de mostratge. El primer factor actua reduint la importància del sector amb escoles més petites (el privat) i afavorint el que té escoles més grosses (l'Església principalment). El cas de l'Estat presenta una situació intermèdia per tal com, tot i tenint bastants centres grans, conserva encara un important nombre d'escoles unitàries.

Aplicant les fórmules pertinents, obtenim a partir de la nostra mostra la següent estimació, amb la corresponent comparació:

Taula 1. 3.

	Estimació	Fonts estadístiques	Δ	Δ (%)
Estat	25	24.7	+0.3	+1.2
Església	21.7	20.1	+1.6	+8
Privat	53.3	55.2	-1.9	-3.4

Les diferències observades entren totalment dins l'àmbit permisible. S'observa una sobrerrepresentació dels centres religiosos i, en grau molt menor, dels estatals, i una subrepresentació dels particulars. En aquest últim cas, estem en condicions d'afirmar que aquesta subrepresentació introdueix un cert biaix, perquè correspon fonamentalment a acadèmies on el director es va negar a contestar, i ateses les circumstàncies de temps i d'altres, no vam poder arribar a substituir-les per centres equivalents.

L'error de mostratge és, doncs, ben petit. Podem considerar la mostra de centres com una mostra molt ben aplicada.

Taula 1. 4. Comprovació geogràfica

Àrea	mostra corregida	Població segons fonts estadístiques	Δ	Δ (%)
Barcelona	44.9	43.1	+1.8	+4.2
Conurbació	18.6	15.3	+3.3	+21.6
Resta de l'Àrea	21.0	22.6	-1.6	-7.1
Resta de Catalunya	15.5	19.0	-3.5	-18.4

Taula 1. 5. Mostra centres complets (director i mestres)

	Barcelona ciutat		Comarca		Àrea Metropolitana		Resta de Catalunya		Conjunt	
		%		%		%		%		%
Estat	16	21.9	9	25.7	15	40.6	11	37.9	51	29.3
Església	23	31.5	7	20.0	9	24.3	10	34.5	49	28.2
Particular	34	46.6	19	54.3	13	35.1	8	27.6	74	42.5
Total	73	100	35	100	37	100	29	100	174	100

Taula 1. 6. Mestres. Mostra obtinguda segons sectors i àrees geogràfiques

	Barcelona		Conurbació		Resta de l'Àrea		Resta de Catalunya		Conjunt	
		%		%		%		%		%
Estat	121	20.8	89	35.6	149	51.0	79	38.0	438	32.9
Església	268	46.1	75	30.0	87	29.8	87	41.8	517	38.9
Particular	192	33.1	86	34.4	56	19.2	42	20.2	376	28.2
Tots els sectors	581	100	250	100	292	100	208	100	1331	100

Dels 197 centres de la mostra hi ha 7 centres en què el propi director era el mestre d'E.G.B., sigui perquè el centre no té més d'una aula, cas habitual en les unitàries de l'Estat, sigui perquè el centre fonamentalment és de nivell preescolar i només té una aula de bàsica amb uns quants alumnes. En aquest cas no tenim la informació de mestres. A més, hi ha 16 escoles en què el director, després de contestar el seu qüestionari, es negà a que parléssim amb els mestres, o simplement els va donar ordres de no contestar, de forma que els enquestadors no van poder aconseguir ni una sola resposta. Dissortadament, aquests casos es concentren en el sector privat (3), i dins aquest sector en les acadèmies plantejades com a negoci del director, principalment en barris populars de Barcelona-ciutat, la qual cosa ens augmenta a nivell de mestres el biaix que abans indicàvem a nivell de centres.

Resumint, la informació completa del treball (director més mestres) es refereix a 174 escoles, i el sector de les acadèmies particulars hi està infrarepresentat, encara que aquesta infrarepresentació sigui gairebé nul·la a nivell de les respostes de directors. Taula 1. 5.

Utilitzarem en l'anàlisi la descripció i la mostra més completa que tinguem segons el tipus de tema tractat. Com veurem, la diferència global entre una i altra mostra és molt petita; el problema principal estarà en la tipologia escolar.

b) Mestres

Podem passar a la mostra de mestres.

En no existir estadístiques de referència amb dades com és ara el sexe, l'edat, etc., caldria utilitzar la informació obtinguda en l'enquesta a directors (amb un error de mostratge molt petit) com a base de comparació. Efectuarem el control de les següents variables: sector, àrea geogràfica, sexe i edat per a tothom. En el cas de l'escola religiosa, la proporció de religiosos, i en el de l'escola estatal, la proporció de mestres propietaris.

La nostra mostra està constituïda per 1.331 individus: 577 homes i 754 dones. La seva distribució per sectors i àrees geogràfiques queda recollida en la taula 1. 6.

A partir de les fonts estadístiques existents només és possible determinar, en el moment de redactar aquestes línies, una estimació de la proporció de mestres que treballen en cada sector. D'altra banda, la nostra investigació es concentra en els mestres amb una dedicació important al centre on treballa, segons uns criteris ja especificats. Aquesta comparació entre la mostra i les dades estadístiques oficials ha de ser complementada comparant la mostra amb l'estimació de mestres que reuneixen les condicions que hem fixat (obtingudes a partir dels qüestionaris als directors). Finalment, ho podem completar amb l'anàlisi dels rebuigs a contestar.

Taula I. 7.

Sector	Mostra obtinguda	Població a enquestar segons qüestionari directors	Δ	Δ (%)
Estat	32.9	33.2	-0.3	-0.9
Església	38.9	35.2	+3.7	+10.5
Particular	28.2	31.6	-3.4	-10.8

Les desviacions continuen estant dins uns límits acceptables. El sector menys representat a la mostra és el particular, per causa fonamentalment de les acadèmies on el director no deixava entrar en contacte amb els mestres (o els allionava per tal d'evitar que contestessin). El nivell de negatives per part dels individus no sotmesos a pressions del director a fi d'evitar les respostes, oscil·la entre un 40 % en els centres estatals i un 30 % en els centres religiosos i particulars. La taxa global de respostes obtingudes és del 64,5 %, que disminueix al 58,3 quan comptem també els mestres dels centres on el director va impedir d'entrar-hi en contacte Taula I. 8.

Geogràficament (per àrees), obtenim les següents desviacions, també compreses dins els límits acceptables.

Taula I. 9.

Àrea	Mostra	Proporcions segons el qüestionari a directors	Δ	Δ (%)
Barcelona	43.7	45.7	-2.0	-4.4
Conurbació	18.8	17.2	+1.6	+9.3
Resta de l'Àrea	21.9	20.9	+1.0	+4.8
Resta de Catalunya	15.6	16.2	-0.6	-3.7

Taula I. 8.

Sector	Mostra obtinguda	Població segons fonts estadístiques oficials (1)	Δ	Δ (%)	Població a enquestar estimada a partir del qüestionari als directors	Δ	Δ (%)
Estat	32.9	33.0	-0.1	-0.3	31.9	+1.0	+3.1
Religió	38.9	29.2	+9.7	+33.2	33.1	+5.8	+17.5
Particular	28.2	37.8	-9.6	-25.4	35.0	-6.8	-19.4

(1) Elaboració pròpia a partir de les dades oferides pel CDIC dels curs 73-74 i avanç provisional del 74-75

Per tenir una idea de la diferència entre la nostra mostra i la població de mestres definida segons les fonts estadístiques oficials (que inclou també aquells mestres que no entren en l'àmbit de l'estudi tal com l'hem definit) vegem taula I. 10.

Taula I. 10.

Àrea	Mostra	Proporcions segons fonts estadístiques (1)	Δ	Δ (%)
Barcelona	43.7	39.0	+4.7	+12.1
Conurbació	18.8	18.6	+0.2	+1.1
Resta de l'Àrea	21.9	25.5	-3.6	-14.1
Resta de Catalunya	15.6	16.9	-1.3	-7.7

(1) Obtingudes a partir d'una elaboració pròpia de les estadístiques oficials.

Control del sexe dels enquestats:

Taula I. 11. Proporció d'homes per sectors

Sector	Mostra	Estimació a partir del qüestionari al director (1)	Δ	Δ (%)
Estat	51.4	48.2	+3.2	+6.6
Religió	36.8	37.9	-1.1	-2.9
Particular	43.1	41.3	+1.8	+4.4

(2) En aquest cas no influeix la mida del centre, coincidint estimació amb proporció observada.

Les desviacions són inferiors a les que es presenten en la variable sector, superant només en el sector estatal el 5 %, que és una aproximació molt bona.

Control de l'edat dels enquestats.

Taula I. 12. Proporció dels diferents grups d'edats

	Mostra	Població estimada segons qüestionari al director	Δ	Δ (%)	Població segons qüestionari al director	Δ	Δ (%)
Menys de 30 anys	49.7	47.5	+2.2	+4.6	50.9	-1.2	-2.4
De 30 a 40	28.5	28.7	-0.2	-0.7	26.2	+2.3	+8.5
Més de 40	21.8	23.8	-2.0	-8.4	22.9	-1.1	-4.8

L'error de mostratge (última columna) es manté dins els límits acceptables. Estan sobrerepresentades les edats intermèdies, i infrarepresentades les altres. Quant a la variable edat, tampoc les diferències amb el conjunt dels mestres (estimat gràcies a la informació del qüestionari als directors) són excessives. Pel que fa a aquest conjunt, la sobrerepresentació correspon als mestres joves i la infrarepresentació creix en augmentar l'edat.

Taula I. 13. Proporció de religiosos entre el professors d'escoles religioses

Sub-sector	Mostra	Proporció segons qüestionari al director	Δ	Δ (%)
Religiosos	17.5	25	- 7.5	-30
Religioses	21.9	40.3	-18.4	-45.7
Parroquials	11.7	12.6	- 0.9	- 7.1
Conjunt del sector	18.4	30.2	-11.8	-39.1

Aquí les diferències són bastant considerables, a excepció del cas dels centres parroquials, on és inferior al límit acceptable. Cal, però, tenir en compte que en els centres dependents de congregacions religioses (tant masculines com femenines), en existir gairebé sempre un conveni prop de l'escola, una part considerable dels religiosos es dediquen principalment a qüestions d'ordre, disciplina, etc., fan poques hores de classe i molt sovint les fan de matèries que hem marginat del nostre

estudi (p. e. «enseñanza del hogar» en escoles femenines). El resultat ha estat deixar fora del nostre univers d'estudi una part del professorat religiós, molt més reduït que l'indicat a la taula. La diferència entre centres masculins i femenins pot tenir relació amb el nivell inferior d'estudi de les religioses en comparació amb els religiosos (veure més endavant el capítol IV), cosa que inclina les religioses a dedicar-se més a assignatures més marginals.

En els centres parroquials el professor religiós pesa molt més que qualsevol altre professor, per la seva dedicació, per les tasques encomanades, etc., que en la resta de centres. Per tant, és lògic trobar una coincidència més gran.

No obstant tot això, dels exàmens dels fulls de ruta dels enquestadors sembla deduir-se que l'error de mostratge és més alt que en altres variables. Afortunadament s'ha anat demostrant al llarg del treball que, llevat de qüestions molt concretes, les diferències entre els mestres religiosos i seglars de l'escola religiosa són molt petites (no significatives estadísticament).

Taula I. 14. Proporció de mestres propietaris a l'escola estatal

Mostra	Proporció segons qüestionari directors	Δ	Δ (%)
83.2	75.5	+7.7	+10.2

Els propietaris de la plaça estan sobrerepresentats, just en el límit del que és acceptable.

DADES BÀSIQUES DELS CENTRES ESCOLARS I DE L'ALUMNAT

En el capítol anterior, en el qual s'ha tractat dels aspectes metodològics generals d'aquesta investigació i molt en particular de les característiques de la mostra, ja s'han pogut observar unes quantes dades bàsiques de

les que defineixen els centres escolars de la Catalunya urbana. Pretenem en aquest capítol aprofundir quelcom més en la descripció de les variables bàsiques que configuren l'actual xarxa escolar de Catalunya.

1. PROPIETAT DELS CENTRES I LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA

Pel que fa a la localització geogràfica, tota l'estratègia del mostratge ha estat pensada en funció de quatre grans demarcacions, que responen a problemàtiques ben delimitades, almenys pel que es pot deduir d'altres treballs de tipus socio-econòmic o urbanístic. Aquestes àrees geogràfiques són: Barcelona-ciutat; la Comarca del 1953; la resta de viles de l'Àrea metropolitana de Barcelona, i, finalment, la resta de pobles i ciutats de més de 10.000 habitants de Catalunya.

Pel que fa a la propietat dels centres, l'estratègia del treball ha estat pensada a partir dels tres sectors clàssics: Centres estatals, Centres del sector privat dependents de l'Església —que anomenem normalment centres de l'Església—, i Centres del sector privat no dependents de l'Església —que anomenarem pragmàticament «Particulars»—. Això no obstant, hem distingit dintre d'aquests tres grans blocs uns subsectors (amb una fiabilitat estadística molt més relativa) que de vegades utilitzem, si més no per a suggerir hipòtesis de treball, ja que no podem fer afirmacions amb el mateix rigor que en referir-nos als tres grans sectors. En relació als subsectors, potser el que té més interès és, en certa manera, la distinció entre els col·legis de l'Església regits per personal masculí, i els regits per personal femení. El nombre d'escoles Parroquials -8- no permet pas un tractament específic; i encara menys les 4 escoles classificades com de Patronat; es tracta en aquest cas de centres que encara avui depenen d'un patronat privat,

i que cal distingir-les d'alguns altres centres parroquials que havien estat «Consells Escolars Primaris», fórmula de concert entre l'Estat i la iniciativa privada que actualment ha desaparegut. Aquestes escoles s'han convertit en centres del sector privat subvencionats per l'Estat a partir de la nova política de subvencions. Aquests darrers centres, quan es recolliren els qüestionaris, estaven passant una etapa de transició: en ells encara es podien trobar mestres estatals que exercien en aquests antics centres concertats —anomenats justament de Patronat—, juntament amb d'altres que ja no formaven part de l'escalafó oficial, sinó que procedien del mercat de treball normal de mestres del sector privat. Aquests centres, en transformar-se en privats subvencionats, tendeixen a ser abandonats pels mestres estatals.

Dintre el sector privat no dependent de l'Església, hem distingit els centres que tenen alguna forma de propietat no individualitzada, és a dir, formes de participació Cooperativa, més o menys institucionalitzada, o bé entre mestres sols o bé entre pares i mestres. El seu nombre escàs en la mostra -11-, tampoc no permet extreure'n grans conclusions, tot i que alguna vegada ens hi referirem almenys per a suggerir possibles hipòtesis.

La taula següent descriu concretament en termes numèrics el nombre de centres de cada categoria, tenint en compte tant la localització geogràfica com la dependència jurídica.

Taula II. 1. Relació entre localització geogràfica i propietat dels centres.

	ESTAT	ESGLÉSIA			PARTICULAR			TOTAL
		Religiosos	Religioses	Parroquials	Acadèmies	Cooperatives	Patronats	
Barcelona	17	6	13	5	39	6	1	87
Comarca	10	2	2	3	17	2	1	37
R. Àrea	16	4	6	—	14	2	—	42
R. Catalunya	13	3	7	—	5	1	2	31
	56	15	28	8	75	11	4	197

De forma més sintètica i en números relatius, la taula anterior queda reduïda a la Taula II. 2.

Tot i que les dades anteriors ens permeten arribar ja a algunes conclusions, com és ara l'extraordinària privatització de la xarxa escolar de Catalunya, i més encara

quan ens acostem a les zones més urbanes, i fins i tot detectar dintre el sector privat l'elevat pes de les escoles particulars en els nuclis més urbans, la diferent mida de les escoles condiciona tant els resultats, com perquè ens aconselli dedicar-nos-hi més profundament unes quantes pàgines més endavant.

Taula II. 2. Relació entre propietat del centre i localització

	BARCELONA	COMARCA	R. ÀREA	R. CATALUNYA	TOTAL
ESTAT	19.5	27	38.1	41.9	28.4
ESGLÉSIA	27.6	18.9	23.8	32.3	25.9
PARTICULAR	52.9	54.1	38.1	25.8	45.7
TOTAL	100 (87)	100 (37)	100 (42)	100 (31)	100 (197)

2. LA MIDA DELS CENTRES

A partir dels resultats exposats a l'apartat anterior en relació a la localització geogràfica i a la propietat dels centres, l'estudi de la mida el podem realitzar tenint en compte les tres variables, ja que d'aquesta manera els resultats són més significatius. Taula II. 3.

2.1. Mida dels centres i dependència jurídica

La taula següent ens dona el nombre de centres segons la seva dependència per cada un dels intervals construïts d'acord amb el nombre total d'alumnes que tenen en el centre. (Nombre total, és a dir, en qualsevol dels nivells d'ensenyament des del maternal fins al COU i/o F. Professional.)

La taula anterior ens permet arribar a unes conclusions, ja sabudes com a resultat dels treballs elaborats a partir d'estadístiques secundàries, però que no per això podem deixar de fer-ne esment en aquest informe:

a) La importància del minifundisme escolar sobretot en-

tre els centres particulars, fenomen que respon fonamentalment a la manca d'oferta de places escolars per part del sector públic i, per tant, a la consegüent afluència del sector privat-negoci a cobrir una demanda real d'ensenyament.

L'Església no ha estat un sector amb un creixement prou fort com per a absorbir aquest important creixement de la demanda. Es tracta, doncs, fonamentalment de les anomenades acadèmies de pis, la infraestructura material de les quals és en general poc adient a l'hora d'impartir un ensenyament de qualitat.

Dels 32 centres de menys de 150 alumnes, 7 són escoles d'una sola classe (4 depenen del sector públic i 3 són centres particulars).

Tal com ja s'ha explicat en el primer capítol metodològic, l'estratègia seguida en el mostratge ha infravalorat la presència en la mostra dels centres petits. Per tant, els resultats dissimulen una mica aquest fenomen. Ja hem comentat allà que l'estratificació del mostratge té una significació relativament important quan es tracta de centres, però molt poca quan es tracta de mestres afectats, i menys encara, com és lògic, quan es tracta d'alumnes. Precisament perquè el que interessa de fet són els

Taula II. 3. Mida dels centres segons nombre d'alumnes total per sectors. (1)

	ESTAT		ESGLÉSIA		PARTICULAR		CONJUNT	
	Centres	Alumnes	Centres	Alumnes	Centres	Alumnes	Centres	Alumnes
menys 150	6	600	1	100	25	2500	32	3200
150 a 299	7	1575	0	—	22	4950	29	6525
300 a 449	9	3375	12	4500	26	9750	47	17.625
450 a 599	9	4725	9	4725	7	3675	25	13.125
600 a 749	9	6075	9	5400	4	2700	21	14.175
750 a 999	8	7000	7	6125	4	3500	19	16.625
1000 a 1249	5	5624	8	9000	1	1125	14	15.750
1250 a 1499	2	2750	3	4125	1	1375	6	8.250
1500 i més	1	1575	3	4725	0	—	4	6.300
	56	33 300	51	38 700	90	29 575	197	101 575

(1) Els alumnes han estat calculats a partir de la marca de classe de cada interval, és doncs un càlcul aproximat.

alumnes i els mestres afectats, i perquè d'altra banda podem pressuposar que aquests centres petits més aviat tendiran a desaparèixer, al llarg del treball hem prescindit, tret de moments que ens semblava imprescindible, de fer correccions estadístiques, el cost material i humà (hores de feina) de les quals no justifica de cap manera els canvis que hauríem introduït.

b) La mida mitjana dels centres de l'Església ens apareix com a superior a la dels centres estatals. Aquest fenomen no és per raó del nombre d'alumnes d'E.G.B. en centres grans, sinó pel fet que en els centres de l'Església (també en alguns particulars) hi ha una proporció superior d'alumnes que cursen o bé preescolar o bé nivells superiors a l'E.G.B.

En concret, la proporció d'alumnes de bàsica representa el 86,1 % del total d'alumnes dels centres de l'Estat; el 71,6 % dels de l'Església, i el 77,5 % dels alumnes dels centres particulars (vegeu taules de l'apèndix). Lògicament, en el cas dels centres estatals la resta d'alumnes que no cursen E.G.B. són tots alumnes de preescolar; en canvi en els centres del sector privat poden ser tant de preescolar com d'altres nivells superiors a l'E.G.B.

Estudiant un per un els centres de la mostra de més de 500 alumnes en l'E.G.B., obtenim les següents mitjanes i mesures de dispersió.

Taula II. 4.

Típus de centre	nombre de centres de > 500 alumns EGB	Mitjana alumnes centre	Desviació Típica	Coefic. determ.
Estat	27	783.3	253.3	32.3 %
Religiosos	14	804.3	172.9	21.5 %
Religioses	8	686.3	117.1	17.1 %
Parroquials	2	665	5	0.75 %
Particulars	4	695	81.7	11.8 %
Cooperatives	1	660		
Patronats	1	870		

En definitiva, agafant només els tres primers casos, perquè els altres són massa pocs, podem veure, almenys com a tendència, que els centres de religiosos tendeixen a ser quelcom més grans que no pas els de religioses; que els centres de l'Estat s'acosten com a mitjana als centres masculins de l'Església, però que els centres més grans han quedat classificats entre els centres de l'Estat —observem com la dispersió és més gran—.

Treballant amb números globals referits només a Ensenyança General Bàsica i pel que fa als tres sectors, on la fiabilitat de la mostra és superior, obtenim les mitjanes següents:

Estat	511,8 alumnes d'E.G.B. per centre
Església	529,8 " " " "
Privat	223,8 " " " "

c) Si bé en el punt anterior ens hem referit al minifundisme, com a una de les característiques de la xarxa escolar de Catalunya pel que toca al sector privat, no cal tampoc menystenir a l'hora d'estudiar les dimensions dels centres el fenomen contrari; és a dir, els centres

que poden presentar problemes pedagògics importants justament perquè escolaritzen en un mateix edifici un nombre excessiu d'alumnes. Els problemes d'organització, de disciplina, de dificultat de funcionar l'escola a un nivell de tracte humà, es fan molt difícils quan el nombre d'alumnes és excessiu.

Al marge de la preparació pedagògica dels mestres i de les orientacions dels centres, és un fet admès per tothom que els perills que l'escola es converteixi en un quarter són molt més grans quan el nombre d'alumnes excedeix d'uns límits determinats.

Agafant a títol purament indicatiu l'interval de més de 750 alumnes globals que ve a significar aproximadament aquells centres que tenen més de dues classes per a cada nivell d'E.G.B., obtenim que un 46 % de l'alumnat de la Catalunya urbana es troba escolaritzat en aquests centres. La xifra és prou alta com per tenir-la en compte, tot i considerant que cal trobar un òptim que combini les exigències pedagògiques amb les limitacions econòmiques.

Recordem que abans hem indicat que els centres més grans han quedat classificats en el sector públic; segons el nostre parer, la política del Ministeri de construir centres escolars «monstres» quant el nombre d'alumnes, hauria d'ésser una de les coses a revisar.

En síntesi, el minifundisme escolar afecta fonamentalment als centres particulars, i és important pel que fa al nombre de centres, però justament per la mateixa definició conceptual de minifundisme no afecta a un nombre excessiu d'alumnes globalment considerat.

D'altra banda, el perill contrari, és a dir, l'escola quarter, afecta a un nombre molt més gran d'alumnes, i mentre el primer fenomen possiblement tendirà en un futur a disminuir per la mateixa dinàmica dels fets, en canvi si es continua l'actual política oficial quant a la construcció de nous centres, el darrer fenomen més aviat pot tendir a incrementar-se en un futur pròxim. (Si som una mica més restrictius podem observar com un 30 % dels alumnes estan escolaritzats en centres de més de 1.000 alumnes, que certament és ja un sostre relativament elevat.)

d) L'extraordinària privatització del nostre sistema d'ensenyament. Els resultats següents són il·lustratius pel que fa al cas:

Taula II. 5.

	Alumnes totals	Alumnes de bàsica	Centres
Estat	33 300	32.8 28 660	37.8 56 28.4
Església	38 700	38.1 27 020	35.6 51 25.9
Privat	29 575	29.1 20 140	26.6 90 45.7
	101 575	100 75 820	100 197 100

Referint-nos en concret a l'alumnat de Bàsica, per tal com respon a una classificació més homogènia, podem observar com el sector públic just arriba a abastar prop del 40 % de l'alumnat de la Catalunya urbana. Arran de les dades de la mostra i també a partir de l'anàlisi de fonts secundàries, es pot establir clarament que aquest percentatge és decreixent quan ens aproximem als nuclis més urbanitzats, sobretot de la perifèria de Barcelona; en aquest cas, la inferior proporció del pes del sector públic no és pas compensada per un augment subs-

tantiu dels centres de l'Església, sinó per un increment dels centres particulars.

Ateses les característiques, d'una banda de negoci manifest en el cas d'un nombre sensible dels centres particulars i, de l'altra, les males condicions materials en què també un nombre considerable d'aquests centres realitzen l'escolarització —tinguem en compte només com a indicador el simple fet de les dimensions, és a dir, que es tracta de centres relativament petits—, hem de concloure que aquest és sens dubte un dels problemes claus que cal resoldre. I resoldre al marge de posicions ideològiques divergents quant a l'enfocament del problema, en una futura política educativa de Catalunya al servei de la majoria dels nens del país.

2.2. Mida dels centres i localització geogràfica

Fins ara hem analitzat la mida dels centres en funció de llur dependència jurídica. Per tal d'acabar de donar una visió descriptiva del tema ens cal fer una lleugera referència a la relació entre la mida i la localització geogràfica. Vegem a continuació els resultats globals. Hem construït uns intervals a fi d'agrupar les dades, la justificació de les quals la farem en l'apartat següent. Els resultats es refereixen als alumnes d'E.G.B., però com veurem també més endavant, no haurien variat qualitativament si ens referíssim al conjunt global dels alumnes.

Taula II. 6. Relació entre àrees geogràfiques i mida dels centres segons alumnes en EGB. (Proporció d'alumnes en cada situació)

nombre d'alumnes	Barcelona	R. Comarca	R. Àrea	R. Catalunya
fins a 100 de 101	3.7	1.8	2.2	2.7
a 250	11.5	8	6	4.1
251 a 500	32.9	33	32	25.5
més 500	51.8	57.1	59.8	67.6
	100	100	100	100
	(30 570)	(15 280)	(16 490)	(13 480)

Com es desprèn de les dades anteriors, les diferències no són pas molt importants pel que fa al nombre d'alumnes afectats entre les quatre zones geogràfiques estudiades.

S'apunta, en tot cas, una lleugera tendència superior al minifundisme a la ciutat de Barcelona, sobretot si comparem amb el pol oposat que és la resta de Catalunya. Cal recordar que aquest fenomen es fa més palès quan ens referim a centres que no pas quan ens referim a alumnes afectats, ja que justament atesa la poca capacitat dels centres petits, és lògic que no quedi tan reflectida.

Analitzant la mitjana d'alumnes per centre en el cas dels centres de més de 500 alumnes, que és el cas on té sentit, ateses les possibilitats reals d'una gran dispersió i tenint en compte a més de la localització geogràfica el tipus de dependència jurídica, l'únic fenomen que destaca sensiblement és el que fa referència als centres de l'Estat de la Comarca de Barcelona. Obtenim una mitjana de 980 alumnes per centre, significativament més elevada que la que s'obté en qualsevulla de les quatre àrees i pel que fa als tres sectors estudiats (cal agafar els resultats amb molt de compte, ja que només tenim 6 centres en la mostra).

Tal com apuntàvem abans, aquest fet deu respondre a que les noves construccions escolars que s'han fet darrerament en la zona de màxima expansió demogràfica a càrrec del sector públic, obeeixen a uns estàndards molt elevats quant al nombre d'alumnes per escolaritzar en cada centre. Per tant, encara que suposin un estalvi econòmic a curt termini, plantegen al nostre entendre uns problemes de massificació a vegades difícils de resoldre des del punt de vista pedagògic.

En síntesi, com més ens allunyem de Barcelona més augmenta la proporció de centres grans, però els més grans sembla que són els que l'Estat ha construït a la Comarca de Barcelona, zona de màxima expansió demogràfica.

3. CRITERIS METODOLÒGICS EN RELACIÓ AMB LA MIDA DELS CENTRES

Al llarg del nostre treball haurem d'utilitzar la variable mida dels centres, com una de les fonamentals en l'anàlisi, ja que és presumible que el comportament dels centres grans sigui diferent que el dels petits, sobretot pel que fa a qüestions organitzatives.

Normalment utilitzarem la mida dels centres segons el nombre total d'alumnes, ja que també és presumible que sigui aquesta, i no només la mida relativa als alumnes d'E.G.B., la que jugui un paper determinant.

A partir d'un estudi empíric de tots els casos de la mostra, és a dir, dels 197 centres classificats i també de consideracions d'ordre teòric, hem establert uns intervals determinats que a continuació indicarem.

En general treballarem amb els següents:

Centres de menys de 300 alumnes. Es tracta en la majoria dels casos de centres que no tenen completa l'E.G.B.; és a dir, que no tenen una classe per a cada nivell. En alguns casos distingirem entre centres de menys de 150 alumnes i centres de 150 a 300, per a aïllar encara més els centres més petits.

Centres entre 300 i 600 alumnes; és a dir, centres complets que tenen només alguns graus dobles, tot i que hi hagi en aquesta categoria algun centre que, a base d'una densitat molt baixa d'alumnes per classe, tingui dues classes de cada nivell d'E.G.B.

Centres de més de 600 alumnes; és a dir, centres que almenys tenen dues classes per cada nivell d'E.G.B.

Probablement, des d'un punt de vista teòric hauria estat interessant poder subdividir aquesta darrera categoria per tal d'aïllar els centres més grans i de poder estudiar quins problemes específics presentaven. Això no obstant, el nombre reduït de casos de la mostra no feia recomanable aquesta separació, la qual cosa no vol dir que en un estudi més aprofundit no es pugui fer, encara que només sigui per a apuntar possibles hipòtesis, sense donar als resultats la mateixa fiabilitat estadística.

La taula següent ens dóna la relació entre els centres classificats segons els criteris abans esmentats i els intervals d'alumnes pròpiament d'E.G.B. que ja hem manejat en l'apartat anterior i que responen al mateix criteri dels exposats més amunt.

Taula II. 7. Relació entre els centres segons el nombre d'alumnes totals i el nombre d'alumnes en E. G. B..

Alumnes d'EGB	Alumnes del centre			
	menys de 150	de 150 a 299	300 a 600	600 i més
fins a 100	96.9	10.3	1.4	0
de 101 a 250	3.1	79.3	16.7	0
251 a 500	1.4	10.3	77.8	13.5
més de 500	0	0	4.2	86.5
	100 (35)	100 (29)	100 (72)	100 (64)

Com podeu observar, la correspondència és perfecta, i per tant al nivell que utilitzem la variable mida, per tal d'esbrinar tendències, hem de pressuposar que els resultats no serien pas massa diferents si utilitzéssim en lloc de la mida total, la mida pel que fa als alumnes d'E.G.B.

A fi de tenir una idea clara del que significa la utilització d'aquesta variable al llarg de l'estudi, té molta importància advertir els alumnes que es veuen afectats en cada interval. Podem detectar un tipus determinat de

problema organitzatiu, posem per cas, en els centres petits, però és molt important tenir en compte la proporció d'alumnes que es veuen afectats per aquest problema.

La taula següent ens dóna aquesta informació:

Taula II. 8. Relació entre mida dels centres i alumnes afectats.

	N. Centres	%	N. Alumnes	%
menys de 150	32	16.3	3200	3.1
150 a 299	29	14.7	6525	6.4
300 a 599	72	36.5	30 750	30.3
600 i més	64	32.5	61 100	60.2
Total	197	100	101 575	100

Tal com ja hem explicat en el capítol introductorí sobre el mostratge, l'estratègia d'infravalorar els centres petits té molt poca incidència a l'hora de referir-nos als alumnes afectats.

En definitiva, és molt important tenir en compte de cara a les anàlisis successives, que quan ens referim a centres de menys de 300 alumnes, de fet la seva problemàtica només afecta al 10 % aproximat dels alumnes de Catalunya; que quan ens referim als centres intermedis, és a dir entre 300 i 600, estem detectant uns problemes que afecten a un 30 % de l'alumnat, i que quan tractem temes que es refereixen als centres grans, és a dir, de més de 600 alumnes, toquem uns problemes que afecten al 60 % de l'alumnat de Catalunya.

Finalment cal dir també que quan es tracti de qüestions organitzatives hem eliminat les 7 escoles unitàries perquè, com és lògic, pel fet d'haver-hi un sol mestre no s'hi poden plantejar els problemes organitzatius de què fem esment. El que aquesta reducció pot significar quant a alumnes afectats és, com es pot deduir de les dades presentades, rigorosament insignificant.

4. OFERTA I DEMANDA DE LLOCS ESCOLARS

Davant una situació escolar deficitària com la que ens trobem, seria previsible que els centres estiguessin totalment complets i al mateix temps que la demanda de llocs escolars a cada centre en concret fos superior a les seves possibilitats d'oferta, de forma que el centre no pogués atendre cada curs les sollicituds que li arriben.

Per a esbrinar fins a quin punt aquesta hipòtesi inicial és empíricament certa formularem unes quantes preguntes al director dels centres, els resultats de les quals analitzarem en aquest apartat.

La taula següent ens dóna compte de la resposta del director sobre les possibilitats d'augmentar el nombre d'alumnes en les aules ja actualment disponibles, i també de les possibilitats d'ampliar el nombre d'aules en el context de l'espai de què disposa el centre. Vegem els resultats per tipus d'escola. Taula II. 9.

Com es pot veure, no deixa de ser relativament sorprenent que en més d'una tercera part dels centres, fins

Taula II. 9. Centres complets quant al nombre d'alumnes i centres amb possibilitats d'ampliació

	Estat	Església	Privat	Total
Està totalment complet.	67.9	76.5	36.7	55.8
No està totalment complet:				
— Hi cabrien més alumnes en les actuals aules (1)	19.6	13.7	35.5	25.4
— Hi ha espai per a habilitar més aules (2)	1.8	2	17.8	9.1
— Possibilitat (1) i (2)	10.7	7.8	10	9.6
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

i tot sense haver d'ampliar les instal·lacions, puguin admetre més alumnes. És previsible que el director en respondre en aquests termes pensi en unes densitats d'a-

alumnes per classe a nivell dels estàndards del Ministeri (40 a/c), i per tant que les possibilitats físiques del local no estiguin, segons aquest criteri —pedagògicament ben discutible—, prou utilitzades.

No són tants els centres, tot i ser un nombre considerable (20 %) que consideren que tenen espai a poder ampliar el nombre de classes. En aquest cas el motiu de la no ampliació pot ser tant la manca de demanda, com el simple fet de no disposar dels mitjans econòmics per a portar a terme les obres d'ampliació. La diferència intersectorial important és entre els centres Particulars, d'una banda, i els Estatals i de l'Església, d'una altra. Realment les diferències són molt marcades, de tal forma que només un 36,7 % dels centres Particulars consideren que estan plenament utilitzats quant a les seves possibilitats d'atendre alumnes; fins i tot, en el cas de no haver de fer cap tipus d'obres d'ampliació, un 45,5 % dels centres privats podrien admetre més alumnes en llurs classes actuals. En el cas dels centres Estatals o de l'Església, el sentit de les dades és invers, de forma que la gran majoria considera que està al límit de llurs possibilitats.

Els resultats anteriors es complementen amb els obtinguts a partir d'una pregunta també feta al director del centre sobre si el centre rebia un nombre de sol·licituds d'ingrés superior o no al nombre de places disponibles.

Taula II. 10. Excés de demandes quant a places escolars

	Estat	Església	Particular	Total
No hi ha excés de demanda	50	21.5	57.8	46.2
Hi ha excés de demanda	44.6	78.4	38.9	50.8
No contesta	5.4	—	3.3	3
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

Pel que fa a aquest tema, els centres es divideixen pràcticament per meitat entre els que tenen una demanda superior a les seves possibilitats d'oferta de places, i els que no.

Les diferències intersectorials són també sensibles i en la mateixa direcció que l'apuntada a partir de la taula anterior.

Els tipus de centres on l'excés de demanda afecta a més nombre són els de l'Església, i els tipus on afecta a menys nombre són els Particulars; els de l'Estat ocupen una posició intermèdia.

Les dades ens mostren una coherència quasi absoluta en els percentatges pel que fa als centres de l'Església i Particulars, entre els que en la taula anterior ens apareixen com a centres complets i els que ara ens surten com a centres amb excés de demanda. Pel que toca als centres de l'Estat, sembla que sigui més freqüent la situació d'estar un centre complet, tot i no haver-hi un excés de demanda en relació amb les possibilitats d'oferta de places del centre.

L'anàlisi comparativa de les dues preguntes a partir de la mida dels centres, tot i no fer-la rigorosament aprofundida a partir del mètode multivariat, ens dóna suficients elements per a apuntar una primera interpretació del tema que ens ocupa.

Taula II. 11. Relació entre la mida dels centres, l'ocupació de places i la pressió de la demanda

	% global de centres complets	% global de centres que no tenen excés de demanda	
Mida segons nombre d'alumnes			
Menys de 300	29.5	75.4	(N = 61)
300 a 599	56.9	40.3	(N = 72)
600 i més	79.7	25	(N = 64)
Total	55.8	46.2	(N = 197)

Les dues columnes guarden una perfecta correspondència; en definitiva, els centres, com més grans són, més tendeixen a ser complets i a tenir menys possibilitats d'encabir nous alumnes, al mateix temps que reben una pressió superior de demanda de places.

Aquests resultats ens expliquen perfectament el fenomen que abans hem insinuat en relació als centres particulars, perquè, com sabem, en aquest sector és on predominen més els centres petits. Sense que la puguem extreure de les dades del nostre treball, la interpretació hipotètica que en podem donar ens sembla prou interessant de cara al futur del nostre sistema educatiu. La població recorre als centres particulars petits —sovint es deu tractar de les tan anomenades acadèmies de pis—, quan no li queda més remei, és a dir, quan no troba un lloc escolar en un centre que almenys per la seva mida i pels seus equipaments externs, li ofereix un mínim de garanties de qualitat, o quan escull una escola precisament per la seva característica pedagògica.

El prestigi dels centres de l'Església encara queda reflectit en els nostres resultats, ja que són justament aquests els que tenen en un índex més alt una pressió de demanda superior a la seva capacitat d'oferta de places. També cal tenir en compte que aquests centres han estat més afavorits per les subvencions oficials i, per tant, sumen al seu prestigi tradicional la possibilitat, en molts casos, de poder oferir un ensenyament a més bon preu que no pas les mateixes acadèmies particulars o els centres on s'imparteix un tipus d'ensenyament renovador. Aquests últims han quedat sovint exclosos de les subvencions justament per ser massa petits o perquè no reunien suficients condicions materials.

Per a acabar aquest tema interessa donar els resultats corresponents als criteris que segons l'opinió del director segueix el centre a l'hora de seleccionar els futurs candidats en cas d'excés de demanda. La taula següent candidats en cas d'excés de demanda. La taula II. 12

Tal com l'estructura de la taula indica, es donà al director la possibilitat de citar més d'un criteri de selecció. En un nombre important de casos, pel que fa als tres sectors només n'esmentà un.

La suma de les dues columnes serveix com a indicador sintètic per a veure quins són els criteris predominants en cada tipus de centre.

Els resultats són força indicatius de la diferent manera de funcionar quant al reclutament de la pròpia clientela en cada un dels tres sectors.

Taula II. 12. Criteris seguits pel centre envers la selecció de nous candidats a l'ingrés. (Centres amb excés de demanda)

	Estat		Església		Particular	
	1er	2on	1er	2on	1er	2on
Acadèmics	—	—	3	12.5	7.9	7.9
Pedagògics	—	—	—	—	—	5.3
Familiars	17.9	21.4	47.5	12.5	18.4	10.5
Geogràfics	21.4	25	7.5	7.5	5.3	—
Socio-econòmics	21.4	—	2	10	2.6	2.6
Ordre de sol.licitud	21.4	3.6	33	22.5	50	10.5
Altres	7.1	—	7	30	7.9	—
Només dóna un criteri		39.3		30		55.3
No contesta	10.7	10.7	—	—	7.9	7.9
	100	100	100	100	100	100
		(28)		(40)		(38)

Observem com en els centres de l'Estat apareixen en primer lloc els criteris de proximitat geogràfica (citats per un 46 % dels directors), i en segon, els criteris familiars, és a dir, els germans dels alumnes ja escolaritzats (39,3 %).

Els centres de l'Església, al contrari, citen en primer lloc els criteris familiars (60 %), i en segon, els d'ordre

de sollicitud (55,5 %). Ni els criteris de proximitat al centre, ni els d'ordre socio-econòmic tenen cap mena d'importància quantitativa.

Per últim, els centres Particulars valoren principalment l'ordre de sollicitud en la presentació de la matrícula (60,5 %), ocupant també els criteris familiars la segona posició (28,9 %). Cal dir que com a conjunt tampoc no tenen importància, almenys explicitada pel director, els criteris acadèmics, és a dir, l'atenció als alumnes que tinguin un bon expedient anterior, ni els criteris de tipus pedagògic, és a dir, la conformitat explícita dels pares amb la línia peculiar que el centre pugui portar.

En síntesi, doncs, els criteris de caràcter familiar actuen en tot tipus de centre, però d'una forma molt més determinant en els de l'Església. L'element tradicional deu jugar aquí un gran paper, car, de fet, tots els centres admeten abans que res els germans dels alumnes ja escolaritzats. En la codificació de la pregunta s'inclougué també en aquesta categoria el fet, per exemple, que els pares ja haguessin anat a la mateixa escola. En aquest sentit, els centres de l'Església són els que reprodueixen més la pròpia clientela.

Els centres Estatals, en canvi, són aquells que tenen més en compte el context proper a l'escola, és a dir, que recluten el seu alumnat fonamentalment a partir de la ubicació geogràfica del centre escolar.

En general, a tot el sector Privat —Particular i Església—, el criteri de selecció, una vegada tingudes en compte les observacions fetes a propòsit dels centres de l'Església, és fonamentalment el simple ordre de sollicitud en la presentació de la demanda d'entrada.

5. SEXE I COEDUCACIÓ

Aquest és un tema força interessant, ja que la coeducació ha estat prohibida i denigrada durant molt de temps, i que les dades d'aquest treball són probablement les primeres que es publiquen sobre aquesta qüestió (almenys que nosaltres sapiguem). Cal dir que tractem la coeducació en el seu nivell més elemental i primari; la simple convivència de nois i noies en els mateixos grups i aules sense separació. És obvi que amb això tan sols s'inicia el tractament del tema, però aquest estudi no és monogràfic, sinó que permet una primera aproximació a gairebé tots els temes. Per tant, utilitzem la paraula coeducació com a sinònim de nens i nenes junts.

Hem recollit informació tant del qüestionari a directors com del de mestres. En primer lloc analitzarem la situació quantitativa de la coeducació, comparant les dades obtingudes en els dos qüestionaris. Taula II. 13.

El canvi que s'ha donat en els últims anys és ben considerable. Ja són clara majoria els centres mixtes (70 %) dins el conjunt, i l'únic sector on encara domina la separació de sexes és el de centres religiosos. Dins d'aquest, és el subsector de centres Parroquials el que nodreix gairebé exclusivament els pocs casos de cen-

Taula II. 13. Centres segons sexe de l'alumnat i segons sectors (en percentatges)

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Centres masculins	14.3	29.4	3.3	13.2
Centres femenins	3.6	56.9	2.2	16.8
Centres mixtes, amb separació de sexes	3.6	—	2.2	2.0
Centres mixtes, amb coeducació parcial (només en algunes aules d'E.G.B.)	17.8	5.9	2.2	7.6
Centres mixtes, amb coeducació total (a totes les aules d'E.G.B.)	60.7	7.8	90.1	60.4
	100	100	100	100
	(N = 56)	(N = 51)	(N = 90)	(N = 197)

tres religiosos amb coeducació a l'E.G.B. En els centres de religiosos i religioses encara no havia penetrat en absolut la coeducació en l'E.G.B., tot i que és bastant possible que la situació a preescolar i batxillerat sigui diferent (al marge dels canvis que hagin ocorregut des que es va passar l'enquesta).

No sabem si la motivació que ha impulsat la majoria dels centres ha estat pedagògica (convenciment de la necessitat de la coeducació), o més prosaica (manca d'aules suficients, possibilitat d'omplir-les si s'admetien els dos sexes, etc.). El que sí comentarem més endavant són les respostes dels directores dels centres on no hi ha coeducació sobre els projectes que tenen sobre aquest punt.

Atesa l'estreta relació entre sector i coeducació, ja ens podem imaginar, pel que sabem de la mida dels centres, que existeix també una relació entre mida i coeducació. Aquesta està molt més estesa entre els centres petits que entre els centres grans (1). Tenint en compte això cal corregir les dades anteriors perquè treballem amb una mostra estratificada segons la mida. Amb aquesta correcció obtenim les següents estimacions: un 30 % de centres sense coeducació, un 6 % amb coeducació parcial i un 64 % amb total.

Aquestes xifres ens fan veure que les proporcions de l'alumnat en cadascuna d'aquestes situacions poden diferir bastant de les abans indicades. Si ens fixem en la mida dels centres podem determinar els percentatges d'alumnes. D'altra banda, tenim la informació donada pel mestre, la qual, tenint en compte també el nombre d'alumnes a classe, ens permet de fer una altra estimació d'aquestes proporcions d'alumnes. A més, aquesta última estimació pot ser més precisa. Efectivament, en el cas dels directores ens trobem amb una certa proporció de centres amb coeducació parcial, però sense saber quina proporció d'alumnes afecten. A partir de les respostes dels mestres, en canvi, es pot determinar aques-

ta proporció. Resta de totes maneres un petit remanent indeterminat, perquè hi ha mestres que fan classe a diferents grups, alguns dels quals en règim de coeducació. Taula II. 14.

La coincidència entre les dues estimacions és bona.

5.1. Distribució espacial i social de la coeducació

Les diferències entre zones geogràfiques són reduïdes, i no arriben a tenir significació estadística. Com que el sector religiós té un pes major a Barcelona-ciutat i a la resta de Catalunya, vol dir que aconseguirem una igualació de la coeducació; aquesta ha de ser més alta dins els centres estatals de fora de Barcelona.

Quant a variació de la distribució a l'interior de les ciutats de més de 50.000 habitants, aquesta segueix molt de prop la distribució dels sectors. La manca de coeducació se situa preferentment en els nuclis antics, eixamples de classes altes i zones residencials (llocs on tendeixen a concentrar-se els centres religiosos). Igualment existeix una clara correlació entre quotes pagades i coeducació. Deixant de banda, per tant, els centres estatals, la coeducació tendeix a donar-se en centres de més de 500 ptes. mensuals de quota, i a no donar-se en els de menys. Aquí la correlació s'atribueix al fet d'estar subvencionats preferentment els centres religiosos (1), essent precisament l'entorn de les 500 ptes. el que asenyala el pas a centres no subvencionats.

Des del punt de vista de quines classes socials tenen més propensió a rebutjar la coeducació, veiem que és en els centres amb alumnes de classe mitjana on hi ha un rebuig més alt de la idea de coeducació per part dels directores. Amb tot, la diferència amb els centres on estudien alumnes d'altres orígens socials no és tampoc gaire alta (70 % contra 50 % de rebuigs). De la ma-

1. Dicotomitzant la mida en centres amb menys de 200 alumnes i centres de més de 200, obtenim una Q de 0,49 en dividir els centres entre centres amb coeducació (parcial o total) i centres sense coeducació. El percentatge d'aquests passa del 17 % en els centres petits al 38 % en els centres de més de 200 alumnes (χ^2 significatiu al nivell del 99,5 %).

1. Cf. O. Janer, J. M. Masjuan, J. Vives, «Ensenyament gratuït?». Barcelona, Nova Terra, 1974.

Taula II. 14. Alumnes en situació de coeducació, segons sectors (1)

	Estat	Església	Particular	Conjunt(2)	Conjunt estimat a partir dels centres
Separació de sexes	30.3	92.0	11.6	41.1	32.0
Coeducació	67.0	7.8	88.1	57.8	60.4
Coed. en alguna aula	—	—	—	—	—
No contesta	2.7	0.2	0.3	1.1	7.6
	100 (N=438)	100 (N=517)	100 (N=1761)	100 (N=1331)	— (N=197)

(1) Les quatre primeres columnes corresponen a les respostes del mestres. La cinquena, a respostes del directores.

(2) Conjunt estimat, tenint en compte el pes real de cada sector, i corregint els errors de mostra.

teixa manera, és entre alumnat de classe mitjana on actualment es dóna menys la coeducació. En part, és motivat pel major pes de l'escola religiosa en aquest sector social (com ja veurem), però entre els centres no religiosos també apareix aquesta tendència.

5.2. La coeducació i el sexe femení

Que la coeducació requereix nens i nenes per a poder fer-la és una qüestió evident, encara que n'hi ha que consideren que la coeducació és bona per als nois, però no per a les noies. Si tothom pensés així, la coeducació seria impossible, però com que només afecta un sector, el resultat és que predominen lleugerament els nois dins els centres amb coeducació.

Taula II. 15. Proporció del sexe masculí en els centres amb coeducació

Menys del 20 %	1.5
Entre el 20 i el 39 %	11.2
Entre el 40 i el 60 %	64.2
Entre el 61 i el 80 %	20.9
Més del 80 %	2.2
	100 %
	(N = 134)

Podria ser que la mida dels centres afectés aquesta distribució i compensés el desequilibri en favor dels centres predominantment masculins, però no és així. D'altra banda, els centres on no hi ha un equilibri entre els dos sexes poden estar en una situació de transició, a causa d'una introducció molt recent de la coeducació. Ara bé, que predominin els centres amb majoria d'alumnes masculins pot voler indicar (a més d'una possible major demanda de coeducació per als nois) que han estat principalment els centres antigament masculins els que s'han llançat més a introduir la coeducació. Això seria refermat pel fet que un 68 % dels directores que diuen no voler incorporar la coeducació, ho són precisament de centres femenins. És clar que en el fons les dues qüestions convergeixen en un mateix punt, però vist des de dos angles: el de l'escola que satisfà una certa demanda, i el dels pares que l'expressen.

5.3. Perspectives de futur en els centres on hi ha coeducació

Encara que no hi ha cap seguretat que els centres arribin a fer el que ara pensen els directores (o diuen que pensen), és bastant orientador analitzar les respostes del director a la pregunta sobre si pensen introduir la coeducació en el centre. Taula II. 16.

Tot i haver una proporció bastant alta de gent que no responen, creiem que aquesta abstenció ha de procedir d'aquelles escoles que no s'han plantejat clarament la qüestió, la qual cosa les acosta més cap a les possibles respostes negatives que a les afirmatives.

La majoria dels centres que no pensen fer coeducació (61 %) són centres de religioses. L'actitud dels religiosos, en canvi, és més favorable a la coeducació. Mentre

Taula II. 16. Futur de la coeducació, en els centres on actualment no n'hi ha

Pensen introduir-la	28.8 %
No pensen fer-ho	52.5 %
No han contestat	18.7 %
	100 (N = 59)

la meitat dels directores de centres religiosos indiquen la intenció d'introduir-la, dos terços dels de religioses indiquen la seva negativa a tal cosa.

En conjunt sembla que la majoria dels centres que no fan coeducació mantenen una actitud contrària a la seva pràctica; per tant, val a esperar una disminució bastant acusada del ritme d'introducció de la coeducació en aquests darrers anys.

Les respostes que justifiquen la negativa a la coeducació s'orienten majoritàriament a raons pragmàtiques, en principi no relacionades directament amb una actitud personal. Aquestes raons responen aproximadament als dos models següents: «Ja tenim prou clientela» i «no hi ha demanda». A més d'aquestes, hi ha respostes que posen l'èmfasi en l'actitud negativa dels pares i/o de la congregació (o propietari, segons els casos). Realment, respostes com «ja tenim prou clientela» difícilment es poden donar sense estar en desacord amb la coeducació. Ben analitzat, només són subterfugis per a fer aparèixer la raó fora del centre escolar, però no sembla que això pugui deslligar-se de l'actitud pròpia. Si l'oposició per part dels pares era tan clara, això ja es podia explicitar, com es va fer en algun cas.

En resum, l'oposició a la coeducació afecta un 16 % de centres, i en queda un 50 % no decidit. En ser preferentment centres grans, el percentatge d'alumnes que hi va és lleugerament més alt: de l'ordre del 18 %.

5.4. Actitud dels mestres davant la coeducació

La pregunta que se'ls feia no es referia al centre on el mestre treballa, sinó al conjunt de centres. En concret, se li donava a escollir una de les següents possibilitats:

- la coeducació hauria d'estar prohibida
- els centres haurien de ser lliures de fer-ne o no
- hauria de ser obligatòria a tots els centres.

Taula II. 17. Actitud dels mestres davant la coeducació, segons sector

	Estat	Església	Particular	Conjunt (1)
S'hauria de prohibir	3.9	2.9	1.1	2.6
Llibertat dels centres	23.3	40.2	10.1	23.2
Hauria de ser obligatòria	72.4	56.7	88.3	73.8
No contesta	0.4	0.2	0.5	0.4
	100 %	100 %	100 %	100 %
	(N = 438)	(N = 517)	(N = 376)	(N = 1331)

(1) Els percentatges del conjunt estan corregits per tenir en compte la sobrerrepresentació dels mestres del sector religiós

L'actitud dels mestres la podem qualificar de molt favorable a la coeducació. Només una minoria molt reduïda la prohibiria, i 3/4 del conjunt creuen que té tanta

importància com per a imposar-la obligatòriament a tots els centres.

6. LA LLENGUA «MATERNA» DELS ALUMNES

Analitzem en primer lloc les dades de la llengua amb un objectiu sociolingüístic molt general: precisar millor l'actual composició sociolingüística escolar, atesa la manca d'estudi oficial.

Tenim una informació doblada provinent dels dos qüestionaris. En el qüestionari de directors la pregunta era tancada en 5 categories predeterminades, corresponents als intervals següents: 0 a 10 %, 10 % a 40 %, 40 % a 60 %, 60 % a 90 %, 90 % a 100 % d'alumnes catalanoparlants. En el qüestionari de mestres, la pregunta quedava oberta i es va tancar també en 5 intervals, però lleugerament diferents dels anteriors. Aquí la categoria central 40 % a 60 % estava qualificada com 35 % a 65 %, mantenint-se els altres límits iguals.

L'error de mostratge és teòricament inferior en l'enquesta de directors perquè la mostra està més ben ajustada.

En ser obligatòria l'E.G.B. i donar-se una taxa d'escolaritat molt propera al 100 %, aquestes dades sociolingüístiques depassen el simple marc escolar i constitueixen una aproximació a la situació de partida (que pot ser modificada, evidentment) de les generacions joves.

Aquesta situació està molt influïda per la immigració, que ha tingut una incidència diversa segons les zones de Catalunya. És evident que no podem identificar mecànicament les dues qüestions, perquè també hi ha altres factors.

D'altra banda, la composició lingüística dels alumnes dels centres escolars tampoc no és homogènia dins de cada àrea o zona geogràfica. Presentem, per tant, en primer lloc la composició lingüística segons àrees geogràfiques (a partir del qüestionari a directors). Taula II. 18.

Aquestes dades han de ser corregides tenint en compte el nombre d'alumnes de cada centre, per a determinar les mitjanes d'alumnes de llengua materna catalana a cada àrea. Fetes aquestes correccions, obtenim la taula II. 19.

Les variacions geogràfiques reflecteixen força bé els corrents migratoris, tant els provinents de fora de Catalunya, com els que porten gent a Barcelona des de

Taula II. 19. Percentatge d'alumnes de llengua materna catalana segons àrees geogràfiques

Barcelona	45.6 %
Conurbació	27.4 %
Resta de l'àrea	39.3 %
Resta de Catalunya	59.2 %
Conjunt	42.3 %

les àrees rurals catalanes. Sens dubte, les mitjanes són bastant baixes, almenys en comparació amb la imatge que es tenia d'aquesta qüestió. Potser els estudis fets fins ara presentaven un cert biaix en la direcció de sobrerrepresentar els catalanoparlants.

Des del punt de vista més estrictament escolar, un aspecte interessant és el de la segregació/integració dels alumnes segons la seva llengua materna. La dificultat que tenim per a estudiar bé aquest tema és la de la falta d'homogeneïtat de les àrees amb què treballem. Dins de Barcelona hi ha barris on predomina molt clarament l'ús del català, i d'altres on pràcticament no és usat. A la conurbació tampoc no es pot dir que la situació de Sant Just sigui la mateixa que la de Cornellà, per posar un exemple.

En la mesura que la major part dels immigrants de fora de Catalunya constitueixen una mà d'obra poc qualificada, amb un nivell cultural baix, la llengua materna es converteix en una variable força relacionada amb l'origen social. De forma que la segregació/integració lingüística en els centres escolars va estretament lligada a l'ús que els diferents grups i classes socials fan de l'escola.

Amb totes les limitacions que tot això representa, volem donar algunes idees sobre una possible mesura del grau de segregació/integració lingüística. Una integració lingüística perfecta voldria dir que la composició lingüística de l'alumnat de cada centre coincideixi entre sí i amb la composició lingüística de la població. La segregació total consistiria en el repartiment de l'alumnat entre centres monolingües. Entre aquests dos ex-

Taula II. 18. Composició lingüística dels centres, segons àrees geogràfiques

	(Percentatge de centres en cada situació)				
	Barcelona	Conurbació	Resta de l'àrea	Resta de Catalunya	Conjunt
Més del 90 % d'alumnes de llengua materna catalana	8.1	—	4.7	19.3	7.6
Entre 60 % i 90 %	23	10.8	28.6	32.3	23.3
Entre 40 % i 60 %	24.1	21.6	11.9	12.9	19.3
Entre 10 % i 40 %	32.2	37.9	28.6	32.3	32.5
Menys del 10 %	12.6	29.7	26.2	3.2	17.3
	100	100	100	100	100
	(N = 87)	(N = 37)	(N = 42)	(N = 31)	(N = 197)

trens hi ha totes les possibilitats intermèdies. Però la lectura de les dades només té sentit si la realitat que hi ha al darrera de les escoles és homogènia.

El grau de segregació que la taula anterior indica (composició lingüística dels centres segons àrees geogràfiques) no és real perquè no podem pretendre que les àrees siguin homogènies. Potser la que ho és més és la conurbació, que és precisament l'àrea que presenta un grau inferior de segregació lingüística. En definitiva, el que no podem precisar és el grau de correspondència entre la composició lingüística dels centres escolars i la de la població de l'entorn.

Ara bé, aquestes dades sobre la composició lingüística dels centres són interessants a l'hora de quantificar les necessitats de cara a un futur en la preparació dels mestres, a fi d'afrontar la catalanització de l'escola.

Si els percentatges d'alumnes de llengua materna catalana semblen baixos al lector, cal dir que en un estudi més recent efectuat per la Delegació Provincial del MEC de Barcelona s'obtenen percentatges lleugerament més baixos encara.

A partir del qüestionari de mestres obtenim una mitjana equivalent a la de l'altre qüestionari (42 %).

El repartiment lingüístic dels alumnes en aules és el que queda recollit en la taula II. 20.

Si comparem les dues taules veurem (a part de variacions de signe contrari en les mitjanes) que a nivell d'aula hi ha una major polarització del repartiment. És a dir, a dins els centres escolars el repartiment dels alumnes no és homogeni des del punt de vista lingüístic, sinó que els alumnes de llengua materna catalana tendeixen a concentrar-se més, i el mateix passa amb els que no ho són. Segurament aquesta qüestió té molt a veure amb el lligam entre llengua i origen social, i també amb el rendiment escolar.

6.1. Llengua i dependència

L'orientació dels alumnes als diversos tipus d'escoles (tenint en compte únicament la dependència) va amb una connexió bastant forta amb la llengua. Com ja acabem de veure, hi ha diferències fortes segons l'àrea geogràfica. Per tant, presentarem una taula amb les proporcions d'alumnes catalanoparlants, segons dependència i àrea geogràfica. Taula II. 21.

6.2. Llengua materna i origen social

Com ja hem vist, hi ha una estreta interrelació entre els dos atributs que ara presentarem de forma quantificada. Reagrupant les dades (1) per tal d'abastar una visió sintètica, obtenim la següent taula:

Taula II. 22. Relació entre origen social i llengua materna dels alumnes

Percentatge d'alumnes de llengua materna catalana	Classe alta i mitjana-alta	Classe mitjana	Classe treballadora i molt pobre
Més del 60 %	64.9	48.3	5
Entre 40 % i 60 %	25.0	29.0	14.9
Menys del 40 %	10.1	22.7	80.1
	100	100	100
	(N = 148)	(N = 603)	(N = 597)

1. L'origen social està reagrupat agafant tres grups de tres categories consecutives:

- Classe alta, alta i mitjana-alta, i mitjana-alta.
- Mitjana-alta i mitjana, mitjana, i mitjana i treballadora.
- Treballadora, treballadora i molt pobre, i molt pobre.

Taula II. 20. Composició lingüística de les aules, segons àrees geogràfiques

Percentatge d'alumnes de llengua materna catalana	Barcelona	Conurbació	Resta de l'àrea	Resta de Catalunya	Conjunt
Més del 90 %	18.6	5.5	14.9	36.2	18
Entre 65 % i 90 %	14.7	3.6	8.7	16.4	11.3
Entre 35 % i 65 %	31.5	11.6	18.5	18.4	22.55
Entre 10 % i 35 %	13.6	16.2	14.7	8.8	13.6
Menys del 10 %	21.6	63.1	43.2	20.2	34.6
	100	100	100	100	100
	(N = 581)	(N = 249)	(N = 292)	(N = 208)	(N = 1331)
Mitjana	49.0	20.6	35.6	59.2	42.0

Taula II. 21. Percentatge d'alumnes de llengua materna catalana, segons dependència i àrea geogràfica

	Barcelona	Conurbació	Resta de l'àrea	Resta de Catalunya	Conjunt
Centres de l'Estat	27.3	17.1	22.1	39.8	25.5
Centres de l'Església	51.6	36.7	69.6	72.9	56.9
Centres particulars	52.8	34.1	36.0	68.8	49.0
Conjunt de centres	45.6	27.4	39.3	59.2	42.3

Tractant-se de dues variables ordenades es pot calcular la força de la relació utilitzant el coeficient, que resulta ser de 0,785 (molt alt).

Llegint les dades es comprova la incidència del factor immigratori en els estrats socials considerats més baixos, encara que la relació no sigui absolutament simètrica. En efecte, el percentatge d'aules amb majoria d'alumnes de llengua materna catalana en els estrats alts és més baixa que la inversa en els estrats baixos. Cal

tenir en compte un doble aspecte en el cas dels estrats alts:

a) La incidència d'un tipus d'immigració lligat a treballs de l'Administració pública, etc., amb unes característiques molt diferencials respecte a la major part de la immigració.

b) El canvi de llengua que determinats sectors de la societat catalana han fet en un passat bastant proper.

7. ORIGEN SOCIAL DE L'ALUMNAT

L'origen social era preguntat a cada mestre pel que feia als alumnes de la seva classe. Per a evitar la dispersió de respostes que hagués suposat una pregunta oberta, es va tancar amb 5 categories possibles: classe alta, classe mitjana-alta, classe mitjana, classe treballadora i classe molt pobra. Les categories eren utilitzades de forma que es reduís, dins la mesura del possible, el marge de subjectivitat en la interpretació que en fessin els enquestats ajustant-se a llurs possibilitats de comprensió. Òbviament, no són els termes adequats per a fer una anàlisi rigorosa, però ens pot donar una informació útil. Naturalment, la composició de l'alumnat podia correspondre a diverses combinacions d'origen de classe, de forma que s'admetien respostes múltiples.

La codificació de respostes múltiples planteja sempre problemes. L'opció que hem pres ha estat la de fer dues codificacions. Una, recull el que podríem anomenar centre de gravetat, quan la composició de l'alumnat és heterogènia. Essent molt freqüents els casos que citen dues classes que figuren com a consecutives en la llista anterior, hem hagut d'allargar la codificació que inicialment tenia 5 categories fins a 9, per tal d'incloure totes les parelles de categories consecutives. En cas que s'indiquin més de dues classes (cosa ja poc freqüent), es codifica la classe que ocupa la posició intermèdia. La segona codificació indica el grau de policlassisme percebut pels mestres, en assenyalar més d'un origen social, i consisteix simplement en el nombre de classes citades.

A partir de la informació del qüestionari de mestres es va procedir a obtenir una codificació de l'origen social de l'alumnat a nivell de centre, reunint la informació de tots els mestres de cada centre.

Començarem per analitzar les dades extretes directament del qüestionari de mestres.

És fonamental l'anàlisi per sectors com a primera aproximació a una tipologia de centres segons origen social. Presentem les dades tenint en compte el nombre d'alumnes. Com a apèndix, hi ha la taula en termes de mestres amb alumnes de cada origen social. Les diferències són petites, però la seva significació és molt clara (veure l'apartat dedicat al nombre d'alumnes per classe per a saber la relació amb l'origen social).

El sector estatal és el que té un alumnat socialment més homogeni, i el sector particular, el més heterogeni, mentre que el sector religiós queda en una situació intermèdia. No és aquesta l'única diferència entre els sectors, també varia el tipus d'alumnat que hi ha.

Taula II. 23. Origen social dels alumnes segons sectors

	Percentatge d'alumnes de cada origen social			
	Estat	Església	Particular	Conjunt (1)
Classe alta	—	0.2	4.8	1.7
Classe alta i mitjana-alta	—	2.4	4.8	2.4
Classe mitjana-alta	—	8.7	9.2	5.8
Classe mitjana-alta i mitjana	0.9	7.5	5.5	4.5
Classe mitjana	5	26.4	18.6	16.2
Classe mitjana i treballadora	16.2	31.3	22.5	23
Classe treballadora	60.6	18.3	30	37.1
Classe treballadora i molt pobra	14.7	4.5	3.8	7.9
Classe molt pobra	2.6	0.7	0.8	1.4
	100	100	100	100

(1) S'ha tingut en compte la sobrerrepresentació del sector religiós a la mostra.

El sector estatal recull alumnat fonamentalment de la classe treballadora, amb una aportació tant d'alumnes de classe mitjana, com de classe molt pobra. Els altres dos sectors cobreixen tot el ventall social. El sector religiós té el nucli més important en la classe mitjana, mentre que el sector particular el té una mica més desplaçat cap a la classe treballadora. El sector que té més entrada en la classe alta és el particular. Dins el sector religiós hi ha algunes diferències, de vegades considerables. El subsector de les congregacions femenines presenta una composició més heterogènia que el de les congregacions masculines. Les escoles parroquials, en canvi, tenen un alumnat bastant diferent, més a prop del sector estatal que de la resta del sector religiós. Taula II. 24.

No obstant això, tant el subsector de les congregacions masculines com el de les femenines presenten un

grau alt d'heterogeneïtat. Aquesta heterogeneïtat respon a dos aspectes que en aquestes xifres apareixen superposats: el policlassisme que pugui haver-hi en els centres, i les diferències entre l'origen social de distints centres.

Dins el sector privat, també podem afirmar que el subsector d'escoles cooperatives té un alumnat d'origen més alt que la resta del sector. Tampoc no és un sector especialment elitista, però concentra la part majoritària del seu alumnat entre la classe mitjana-alta i la classe mitjana.

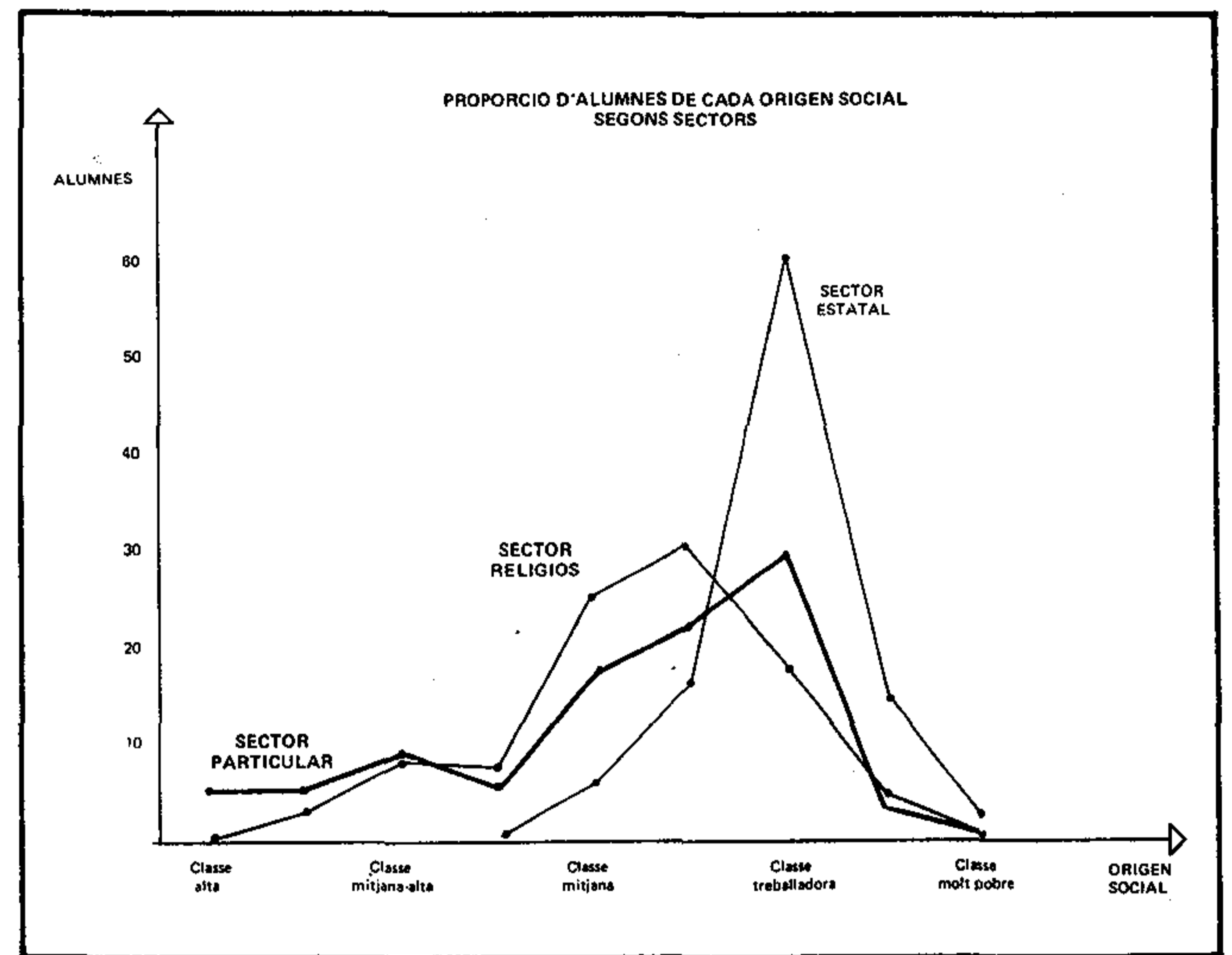
L'anàlisi de l'origen social de l'alumnat pot quedar més clar si llegim les dades a l'inrevés: a quin tipus de sector van els alumnes de cada classe social. Aquesta presentació de les dades topa amb una dificultat, la de reconvertir les categories mixtes. No tenim cap informació sobre la proporció d'alumnes de cada classe en les respostes que indiquen dues o més classes. Podem fer diverses hipòtesis, de les quals les més extremes podrien ser:

a) Suposar un 50 % d'alumnes en cadascuna de les classes consecutives.

b) Repartir-los proporcionalment a la quantitat d'alumnes situats a cada una de les categories anterior i posterior.

La hipòtesi a) tendeix a repartir més els alumnes entre totes les classes, i a suavitzar les diferències entre sectors de centres. La hipòtesi b) és la que menys produeix aquests efectes. En certa manera la hipòtesi a) és més conservadora, ja que dificulta l'aparició d'una relació més forta entre origen social i sectors. L'agafarem,

doncs, no sense establir una comparació entre el que s'obté així i les dades existents abans de fer el repartiment de les categories mixtes. Pràcticament no s'observen distorsions en efectuar-la, segons aquesta hipòtesi. Taula II. 25.

Aquest quadre permet veure més clarament la base social predominant de cada sector. L'escola estatal és l'escola majoritària de la classe treballadora i molt pobre, a l'ensens que observem en un segon lloc de dedicació en aquestes classes el sector particular (principalment el subsector de les «acadèmies»). La classe mitjana i mitjana-alta es dirigeix principalment al sector religiós i en segon lloc al particular, éssent molt pocs

Taula II. 24. Origen social de l'alumnat, sector religiós

	Percentatge de mestres amb alumnes de cada origen social			
	Congregacions masculines	Congregacions femenines	Centres parroquials i diocesans	Sector religiós
Classe alta	—	0.4	—	0.2
Classe alta i mitjana-alta	3.0	3.1	—	2.7
Classe mitjana-alta	5.2	16.1	—	9.3
Classe mitjana-alta i mitjana	8.6	8.5	1.7	7.7
Classe mitjana	33	19.7	21.7	25.9
Classe mitjana i treballadora	34.8	26.3	25	30
Classe treballadora	13.3	18.8	36.6	18.4
Classe treballadora i molt pobre	2.1	4.9	13.3	4.6
Classe molt pobre	—	2.2	1.7	1.2
	100	100	100	100
	(N = 233)	(N = 224)	(N = 60)	(N = 517)

Taula II. 25. Sector al qual es dirigeix cada classe social

	Proporció d'alumnes escolaritzats en cada sector				
	Classe alta	Classe mitjana-alta	Classe mitjana	Classe treballadora	Classe molt pobre
Estatal	—	1.7	15.8	50.7	65.6
Religiós	15	45.6	47.2	21.4	17.1
Particular	85	52.7	37	27.9	17.3
	100	100	100	100	100

els qui van al sector estatal. La classe alta va majoritàriament al sector particular, i una minoria al sector religiós.

7.1. Diferències geogràfiques

Segons l'àrea de residència del mestre, les respostes presenten una lleugera variació. A Barcelona-ciutat es detecta un corrent general de les respostes cap a la part alta de l'escala. La conurbació i la resta de l'Àrea Metropolitana presenten un desplaçament cap avall, principalment la conurbació, mentre que la resta de Catalunya queda en una posició intermèdia. La distribució completa apareix a l'apèndix del capítol, i resulta molt lògica si tenim en compte la distribució geogràfica de la indústria, dels serveis i de la immigració.

7.2. Policlassisme

De les dades anteriors ja es pot deduir una certa aproximació al grau de policlassisme existent, per tal com totes les respostes classificades com a conjunt de dues classes consecutives ja impliquen un cert policlassisme. Sistematitzant ara aquest aspecte de la qüestió, agafarem el nombre de classes indicades per cada mestre com a indicador de policlassisme. No sabem, és clar, la proporció d'alumnes corresponents a cada classe, cosa que permetria de precisar millor la qüestió. A aquest nivell més elemental, però, s'observen ja algunes coses significatives.

Taula II. 26. Grau de policlassisme segons sectors

	Estatat	Religiós	Particular	Conjunt (1)
Cita una classe social	63.5	43.5	56.7	54.9
Cita dues	31.9	44.9	35.1	37.1
Cita tres o més	4.6	11.6	8.2	8.0
	100	100	100	100
	(N = 438)	(N = 517)	(N = 376)	(N = 1331)

(1) S'ha tingut en compte la sobrerrepresentació del sector religiós a la mostra

La majoria dels mestres indiquen una sola classe. El major grau de policlassisme apareix en el sector religiós. Atesa la diferent composició social de l'alumnat

a cada sector, una primera qüestió a tenir en compte és la relació entre origen social i grau de policlassisme. El tema és complex, perquè en principi pot haver-hi un grau més elevat en el centre de l'escala social que en els extrems, sense que això vulgui dir que realment hi ha diferències (per l'asimetria de les situacions).

Una forma d'estudiar el tema és comparar el nombre total de cops que cada classe social és esmentada, tant si ho és aïlladament com si no, amb el nombre de vegades que ho ha estat en forma aïllada. Com més semblants siguin les dues xifres, més a prop estarem de la concentració de l'alumnat en escoles de cada classe social. Com més diferents, més estarem en una situació de barreja de classes socials. Efectuant aquests càlculs, i dividint el nombre total pel nombre de casos aïllats, obtenim les següents raons:

- a) classe alta: 2,8
- b) classe mitjana-alta: 2,67
- c) classe mitjana: 2,56
- d) classe treballadora: 2,02
- e) classe molt pobre: 6,65

Hi ha una asimetria evident. Els alumnes de classe molt pobre tendeixen a anar molt més a centres d'alumnes amb altre origen social que la resta de classes. La classe treballadora és la que té una major concentració en escoles on dominen els alumnes d'aquest origen. En la resta les diferències són petites, però si repetim els càlculs sector per sector, obtenim algunes conclusions interessants:

a) En el sector religiós el nucli més compacte no està a la classe treballadora, sinó a la classe mitjana. Això sembla indicar que l'entrada del sector en la classe treballadora es fa més aviat integrant els alumnes d'aquest origen en centres on predomina la classe mitjana. Els altres dos sectors, en canvi (estatal i particular) responen al model indicat abans, més acusadament el sector estatal.

b) En el sector particular, la classe alta també forma un nucli compacte (semblant a la classe treballadora). En canvi, l'alumnat de classe alta que va a centres religiosos ho fa barrejant-se amb alumnes de classe mitjana-alta. En els dos casos, el sector religiós demostra el mateix fenomen: un major grau de policlassisme, que es tradueix concentrant els alumnes dels extrems de la jerarquia social cap al centre.

Segons àrees geogràfiques, es presenta una lleugera diferència (estadísticament significativa) entre la resta de Catalunya i el conjunt de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. A la resta hi ha un major grau de policlassisme, com es pot veure a les taules II. 27, II. 28 i II. 29.

Taula II. 27. Proporció de mestres amb alumnes de cada origen social, segons àrees geogràfiques

	Barcelona ciutat	Conurbació	Resta de l'àrea metropolitana	Resta de Catalunya
Classe alta	4.1	—	—	—
Classe alta i mitjana-alta	4.8	—	0.7	2.9
Classe mitjana-alta	10.2	0.8	2.7	9.1
Classe mitjana-alta i mitjana	6.2	2.8	4.5	5.3
Classe mitjana	17.5	13.6	18.5	21.1
Classe mitjana i treballadora	21.9	20.4	23.3	27.4
Classe treballadora	25.8	49.2	40.4	28.4
Classe treballadora i molt pobra	7.4	13.2	8.2	2.9
Classe molt pobra	2.1	—	1.7	2.9
	100	100	100	100
	(N = 581)	(N = 250)	(N = 292)	(N = 208)

Taula II. 28. Grau de policlassisme, segons àrees geogràfiques

	Barcelona ciutat	Conurbació	Resta de l'àrea metropolitana	Resta de Catalunya
Cita una classe	53.7	59.6	54.8	45.7
Cita dues classes	39.2	36.4	36.3	38
Cita tres o més	7.1	4	8.9	16.3
	100	100	100	100
	(N = 581)	(N = 250)	(N = 292)	(N = 208)

La comparació entre les tres primeres columnes i l'última dona un $\chi^2 = 22.6$ amb 2 graus de llibertat (significatiu al nivell del 99.9 %).

Taula II. 29. Origen social a nivell de centre, segons sectors

	Estatat	Església	Particular	Conjunt					
Classe alta	—	—	2.2	1.0	Classe mitjana i treballadora	14.3	35.4	26.7	25.9
Classe alta i mitjana-alta	—	—	1.1	0.5	Classe treballadora	60.7	19.6	25.6	34.0
Classe mitjana-alta	—	3.9	6.7	4.1	Classe treballadora i molt pobra	8.9	3.9	2.2	4.6
Classe mitjana-alta i mitjana	—	5.9	4.4	3.5	Classe molt pobra	3.6	3.9	—	2.0
Classe mitjana	3.6	23.5	12.2	12.7	No consta informació	8.9	3.9	18.9	11.7
						100	100	100	100
						(N = 56)	(N = 51)	(N = 90)	(N = 197)

8. NOMBRE D'ALUMNES PER AULA

Aquesta dada té força interès des de diferents punts de vista. D'una banda, és una variable contextual important en analitzar les característiques pedagògiques. D'una altra, es pot utilitzar com un cert indicador de

qualitat pedagògica. En aquest segon sentit pot tenir una estreta relació amb l'origen social dels alumnes i amb el classisme escolar. En tercer lloc, atesa la manca d'estadístiques oficials sobre aquest punt, constitueix una

aportació valuosa del treball determinar la situació quantitativa, tant a nivell de sectors de centres, com d'àrees geogràfiques.

Els nostres càlculs inclouen una petita imprecisió derivada del fet de treballar amb dades agrupades, ja que la pregunta del qüestionari estava tancada en sis intervals. Aquesta imprecisió, però, és petita i en qualsevol cas no invalida les comparacions que puguem establir.

Determinem en primer lloc la situació quantitativa general per sectors i àrees geogràfiques. En aquest moment, el M.E.C. considera com a nombre acceptable la quantitat de 40 alumnes per aula. Sobre aquests 40 alumnes/aula, com a màxim tolerable, es construeixen les xifres oficials de dèficits escolars. La UNESCO, però, recomana un nombre màxim de 28. Oferirem càlculs sobre la base de les dues hipòtesis, amb la lleugera modificació de no estar en condicions de calcular sobre la base de 28, perquè els nostres intervals de codificació tallen a 30. Ho farem, doncs, sobre 40 i 30 com a màxims tolerables.

Oferim les dades següents:

- Mitjana d'alumnes per aula.
- Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 i a 30 per aula).
- Dèficit funcional (a 40 i a 30 per aula).
- La distribució en intervals del nombre d'alumnes per aula. Taules II. 30, II. 31.

Si bé oferim aquestes dades per sectors, la segona taula ja ens fa veure l'heterogeneïtat de situacions existents dins de cada sector, especialment al sector estatal i al sector particular. Aquesta heterogeneïtat pot res-

pondre a un doble origen: heterogeneïtat entre centres i heterogeneïtat dins el mateix centre. Hem procedit a sistematitzar aquesta informació a nivell de centre introduint una codificació en aquest nivell d'anàlisi, que recull la mitjana d'alumnes per aula de cada centre.

Comparant la distribució a nivell de mestres i la distribució a nivell de centres, podem obtenir una idea de la dispersió a nivell de centres. Taula II. 32.

En passar del nivell mestre al nivell centre disminueix la saturació de les aules, per raó d'una qüestió de compensacions dins els centres escolars. Per exemple, tenim un 45 % d'alumnes escolaritzats en aules de més de 40, enfront d'un 30 % de centres on la mitjana és superior a 40.

Val a subratllar el 7 % de centres estatals amb una mitjana superior a 50, que indica un nivell de saturació altíssim.

Les diferències sectorials són paral·leles al cas dels mestres. El sector més compacte, quant a utilització de les aules, és el religiós. El més saturat (35 % de centres amb mitjana superior a 40 alumnes) és el sector estatal. No obstant això, aquest sector té un 16 % de centres amb una mitjana inferior a 30 alumnes. Aquí poden incidir, entre d'altres, dues qüestions:

- l'existència d'escoles unitàries encara avui dia a les ciutats;
- les deficiències de planificació que han fet que en algunes zones perifèriques de les grans ciutats no hi hagi una correcta adequació entre oferta i demanda.

Taula II. 30. Nombre d'alumnes per aula, segons sectors

	Estat	Església	Particular (1)	Conjunt
Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 per aula)	54.4	46	30.1	44.8
Id. (a 30 per aula)	88	95.5	70.6	86.6
Dèficit funcional (a 40 per aula)	8.1	5.5	4.8	6.1
(a 30 per aula)	24.5	22.7	22.7	21.8
Mitjana d'alumnes per aula	38.3	38.2	32.4	36.6

(1) Tinguem en compte que les negatives a contestar en el sector particular provenen principalment d'acadèmies on precisament les proporcions d'alumnes per aula solen ser bastant altes. Aquest error de mostrar no és, però, prou important per explicar la diferència amb els altres sectors.

Taula II. 31. Proporció d'alumnes a cada interval

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	0.8	0.6	7.5	2.5
De 21 a 30	11.2	3.9	21.9	10.9
De 31 a 40	33.6	49.5	40.5	41.8
De 41 a 50	44.3	44.2	22.9	38.9
De 51 a 60	6.2	1.1	4.5	3.7
Més de 60	3.9	0.7	2.7	2.2
	100	100	100	100
	(N=438)	(N=517)	(N=376)	(N=1331)

Taula II. 32. Mitjana d'alumnes per aula als centres escolars, segons sectors (1)

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	—	—	5.3	2.4
De 21 a 30 "	16.4	6.1	40.8	25.3
De 31 a 40 "	49	63.2	30.3	47.7
De 41 a 50 "	27.3	30.7	21	27.1
Més de 50 "	7.3	—	2.6	3.5
	100 (N = 55)	100 (N = 49)	100 (N = 74)	100 (N = 170)

(1) Cal tenir en compte l'existència d'un marge d'error addicional en aquestes dades, ja que no disposem de la totalitat de respostes dels mestres. En la majoria de centres, no obstant això, en tenim una proporció prou alta com per justificar una mínima fiabilitat de les dades.

També és possible que, en algun cas, provinguí de la decisió del professorat del centre de limitar el nombre màxim d'alumnes per sota del mòdul fixat pel M.E.C.

8.1. Anàlisi per àrees geogràfiques

Per diferents causes (la diferent incidència de la immigració potser sigui la més important), s'observen algunes diferències segons les àrees del nostre estudi. Les pitjors condicions apareixen a la conurbació barcelonina, que té els índexs més alts de creixement dels darrers anys. Les millors es donen a Barcelona.

Aquí el pes de l'escola particular dedicada a les classes altes i mitjana-alta és decisiu.

Per a fer una comparació sistemàtica hem recollit diferents dades:

a) Taxa d'alumnes mal escolaritzats, segons el mòdul del M.E.C. i el de 30 per aula, més proper al de la UNESCO).

b) Dèficit funcional. S'entén per dèficit funcional el nombre de llocs escolars per crear a fi de fer desaparèixer la mala escolarització. Si bé les causes de mala escolarització no es redueixen al nombre excessiu d'alumnes per aula, només estem en condicions de calcular-lo tenint això en compte. S'ofereix en forma de taxa, tant sobre el mòdul de 40, com sobre el de 30.

c) Mitjana d'alumnes per aula.

d) Proporció d'alumnes escolaritzats a cada interval d'alumnes per aula. Taules II. 33, II. 34, II. 35, II. 36, II. 37, II. 38, II. 39, II. 40.

Taula II. 33. Barcelona-ciutat

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 per aula)	44.9	42.4	25.9	38.4
Id. (a 30 per aula)	79.9	94.9	59.8	81.6
Dèficit funcional (a 40 per aula)	5.8	4.7	3.8	4.9
(a 30 per aula)	26.4	21.6	14.2	19.3
Mitjana d'alumnes per aula	35.5	37.6	30.1	34.7

Taula II. 34. Proporció d'alumnes a cada interval Barcelona-ciutat

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	2.1	0.9	12.5	4.5
De 21 a 30 "	18.0	4.2	27.7	13.9
De 31 a 40 "	35.0	52.5	33.9	43.2
De 41 a 50 "	39.8	42.4	21.0	35.9
De 51 a 60 "	5.1	—	3.8	2.2
Més de 60 "	—	—	1.1	0.3
	100 (N = 121)	100 (N = 268)	100 (N = 192)	100 (N = 581)

Taula II. 35. Conurbació de Barcelona

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 per aula)	68.3	56.3	40.6	55.8
Id. (a 30 per aula)	94.1	98.3	83.5	92.0
Dèficit funcional (a 40 per aula)	13.4	6.5	7.9	9.6
(a 30 per aula)	30.8	25.0	22.2	26.3
Mitjana d'alumnes per aula	42.6	39.7	37.0	39.8

Taula II. 36. Proporció d'alumnes a cada interval Conurbació de Barcelona

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	—	0.6	—	0.2
De 21 a 30 "	5.9	0.8	16.5	7.8
De 31 a 40 "	25.8	42.3	42.9	36.2
De 41 a 50 "	43.9	54.4	25.5	41.1
De 51 a 60 "	7.2	7.9	6.9	5.5
Més de 60 "	17.2	—	8.2	9.2
	100 (N = 89)	100 (N = 75)	100 (N = 86)	100 (N = 250)

Taula II. 37. Resta de l'àrea

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 per aula)	49.5	42.0	28.8	43.7
Id. (a 30 per aula)	93.7	95.5	69.9	90.3
Dèficit funcional (a 40 per aula)	6.0	6.0	4.2	5.7
(a 30 per aula)	23.2	22.6	16.2	21.9
Mitjana d'alumnes per aula	38.1	38.0	31.9	37.1

Taula II. 38. Proporció d'alumnes a cada interval Resta de l'Àrea Metropolitana

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	0.6	—	9.1	1.8
De 21 a 30 "	5.7	4.5	21.0	7.9
De 31 a 40 "	44.2	53.5	41.1	46.6
De 41 a 50 "	46.6	35.1	22.7	39.0
De 51 a 60 "	2.9	4.9	6.1	4.1
Més de 60 "	—	2.0	—	0.6
	100 (N = 149)	100 (N = 87)	100 (N = 56)	100 (N = 292)

Taula II. 39. Resta de Catalunya

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Taxa d'alumnes mal escolaritzats (a 40 per aula)	59.7	51.6	24.9	49.7
Id. (a 30 per aula)	80.9	94.3	85.4	87.5
Dèficit funcional (a 40 per aula)	8.7	6.3	2.8	6.6
(a 30 per aula)	24.5	23.7	16.9	22.7
Mitjana d'alumnes per aula	37.7	38.6	34.4	37.4

Taula II. 40. Proporció d'alumnes a cada interval Resta de Catalunya

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Menys de 21 alumnes/aula	0.6	0.5	2.5	0.9
De 21 a 30 "	18.5	5.2	12.1	11.6
De 31 a 40 "	21.2	42.7	60.5	37.8
De 41 a 50 "	46.8	49.6	24.9	43.9
De 51 a 60 "	12.9	—	—	5.0
Més de 60 "	—	2.0	—	0.8
	100	100	100	100
	(N = 79)	(N = 87)	(N = 42)	(N = 208)

8.2. Influència de l'origen social dels alumnes

A més de la influència del sector també és important la influència de l'origen social de l'alumnat, que al sector privat, fonamentalment al particular, es tradueix en un major nombre d'alumnes als centres amb un alumnat més popular. Taula II. 41.

És interessant de constatar la continuïtat de les dades, a desgrat de l'existència de categories mixtes. Això ens confirma la utilitat de l'escala tal com l'hem codificada.

La influència de l'origen social en el nombre d'alumnes per aula es manifesta clarament a l'interior del sector privat. Les diferències dins el religiós són força petites, com també a l'estatal. Aquest divers comportament del sector religiós i particular ha de ser analitzat, ja que tots dos depenen, en principi, de les quotes dels pares. ¿Per què en un cas aquesta dependència de l'origen social produeix una forta disminució de l'alumnat, i no en l'altre?

Respondre a fons aquesta qüestió requereix una anàlisi molt més qualitativa, que no podem fer en aquest moment. Apuntarem, però, algunes idees:

a) La influència que la política de subvencions hagi produït. També s'ha exigint tenir les aules plenes (a 40 alumnes per aula a les zones urbanes), i el sector religiós ha estat proporcionalment molt més subvencionat que el sector particular.

b) Diferències de plantejament pedagògic, segons les quals cal mantenir els mòduls molt per sota de 40. El moviment de renovació pedagògica ha tingut molta més força i base al sector particular. Naturalment, però, només era possible mantenir aquestes idees si els pares estaven en condicions de pagar unes quotes que les fessin possibles.

Taula II. 41. Nombre d'alumnes per aula, segons origen social i sector
(L'asterisc indica que hi ha pocs casos a la categoria per oferir una mínima fiabilitat)

	Estat	Església	Particular	Conjunt (1)
Classe alta	—	—	25.3	25.6
Classe alta i mitjana-alta	—	34.3	26.5	29.0
Classe mitjana-alta	—	36.0	28.1	31.8
Classe mitjana-alta i mitjana	—	37.0	29.0	33.7
Classe mitjana	37.7	38.9	29.2	35.0
Classe mitjana i treballadora	38.9	39.8	35.2	38.0
Classe treballadora	39.1	38.1	38.5	38.8
Classe treballadora i molt pobre	36.4	36.8	33.6	36.0
Classe molt pobre	31.1	—	—	30.0

(1) Les dades estan corregides, per a tenir en compte la sobrerrepresentació del sector religiós i la infrarepresentació del particular.

ESTRUCTURACIÓ DE NIVELLS I SERVEIS I FINANÇAMENT DELS CENTRES

1. L'ENSENYAMENT PREESCOLAR

Entenem per ensenyament preescolar el que té com a objecte els nens abans d'entrar a l'ensenyament general bàsic —ensenyament obligatori—; per tant, incloem des de 0 fins a 5 anys, inclusivament. Cal tenir en compte que la mostra de centres abasta només aquells que tenen almenys algun nivell d'E.G.B. i que, per tant, poden existir altres centres de preescolar, que no queden compresos a la nostra anàlisi. Sobretot, en queden excloses totes les guarderies i escoles maternals.

Taula III. 1. Centres que imparteixen el nivell pre-escolar

	Estat	Església	Particular	Total
No	32.2	17.6	3.3	15.2
0-1 anys	—	5.9	2.2	2.5
Si	8.9	45.1	46.7	35.5
2-3 anys	8.9	45.1	46.7	35.5
4-5 anys	58.9	31.4	47.8	46.7
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

En relació amb les dades, hem notat el següent:

a) La gran majoria de centres d'E.G.B. imparteixen també un nivell de preescolar. Del conjunt d'aquestes (prop

del 90 %), la meitat comencen a partir de maternal (2-3 anys), i l'altra meitat a partir de parvulari (4-5). L'admissió de nens d'edat inferior als dos anys és molt mínima.

b) Per tal de considerar amb justesa l'afirmació anterior, cal tenir en compte que al voltant d'una tercera part dels centres públics no tenen parvulari, i que dels centres de l'Església regentats per religiosos (masculins), un nombre elevat (entorn de la meitat) tampoc no tenen cap tipus d'ensenyament preescolar. Això fa que el nombre de nens afectats, ateses les diferències de mida dels centres, no tingui res a veure amb la primera aproximació al parvulari generalitzat, a què ens referíem a l'apartat anterior.

En un capítol posterior analitzarem l'assistència al preescolar en relació amb l'origen social dels alumnes.

c) El nombre de centres escolars de l'Estat que tinguin nens abans dels 4 anys és realment molt petit (entre 10 % i 15 %).

d) Les escoles de l'Església regentades per religioses i les parroquials, amb les del sector privat, són les que tenen més pes a l'ensenyament preescolar, i encara més al maternal.

2. EL BATXILLERAT I LA FORMACIÓ PROFESSIONAL

Taula III. 2. Centres que imparteixen Batxillerat i/o Formació Professional

	Estat	Església	Particular	Total
Cap de les dues coses	100	45	77.8	75.6
Batxillerat i F. Professional 1er i 2on grau		2	1.1	1
Batxillerat i F. Professional 1er grau		7.8	4.4	4.1
Només Batxillerat		37.2	11.1	14.7
Només F.P. 1er grau		7.8	5.5	4.6
	100 (55)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

Nota: No hem detectat cap centre que impartís els dos graus de formació professional sense fer alhora el Batxillerat. Tampoc hi ha cap centre que faci exclusivament F.P. 2º grau, o Batxillerat i F.P. 2º grau exclusivament.

La taula anterior ens mostra que:

a) Lògicament, atesa la legislació actual, cap centre de l'Estat d'E.G.B. no cursa el Batxillerat.

b) La proporció de centres que cursen el Batxillerat és superior al sector de l'Església que al Privat (un 45 % dels centres de l'Església enfront d'un 15 % dels privats).

c) La proporció de centres que cursen l'ensenyament professional de primer grau és molt reduïda —prop d'un 10 %—; per aquesta raó és arriscat apuntar diferències a nivell de sectors; sembla, però, que la participació de l'Església és superior al sector privat. Cal entendre que

estem comparant els dos sectors, ja que en xifres globals i atès que el nombre absolut de centres privats és quasi el doble que el del de l'Església, també és possible que en xifres absolutes el nombre de centres privats de Bàsica que fan Professional, en aquest moment iguali o fins i tot superi el nombre corresponent de centres de l'Església. Cosa que tampoc no té res a veure encara amb els alumnes afectats, perquè en aquest cas

la tendència és la inversa, atès que la mida mitjana dels centres privats és molt inferior.

d) Dintre el sector Església, les escoles masculines tendeixen més a fer el Batxillerat que no pas les femenines i les parroquials. Hi ha diferències prou significatives com perquè es pugui mantenir l'afirmació, malgrat el poc nombre de casos de què disposem quan desglosem internament els sectors.

3. ALTRES TIPUS D'ENSENYAMENT NO REGLATS

Taula III. 3. Centres que imparteixen altres tipus d'ensenyament

	Estat	Església	Particular	Total
No es fan de cap tipus	98.2	82.3	78.9	85.3
Artístics i Professionals (1)	—	3.9	2.2	2
Artístics	—	3.9	2.2	2
Professionals (1)	1.8	9.8	13.3	9.1
Ensenyament d'adults	—	—	3.3	1.5
Total	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

(1) Aquest estudis professionals corresponen la majoria de vegades a tècniques administratives (comptabilitat, etc) sense entrar en el corresponent nivell reglat.

Pel que fa a la taula anterior volem observar:

a) En un 15 % dels centres es cursen altres tipus d'ensenyament, diferents dels reglamentats, sigui de caràcter artístic o més professional.

b) Pel que es dedueix de la mostra, el nombre de centres de Bàsica que facin ensenyament d'adults és reduïtíssim —només 3 sobre els 197 centres entrevistats—, aspecte que ens remet a un problema general, que és la poca utilització social dels locals escolars.

c) La presència d'ensenyament no reglat és més freqüent al sector privat i al de l'Església, que no pas al públic; pràcticament cap centre públic cursa altres ensenyaments.

d) Hem de suposar que alguns centres privats o de l'Església que cursen ensenyaments de caràcter professional no reglats —sovint de caràcter comercial—, es reconvertiran d'ara endavant, bo i adaptant-se al nou tipus d'ensenyament professional de primer grau administratiu.

4. EXPECTATIVES DELS DIRECTORS DELS CENTRES QUANT AL B.U.P. I A L'E.P.

Taula III. 4. Expectatives dels directors dels centres quant a fer el B.U.P. en el futur, dintre del sector privat

	Església	Particular	Total
Centres que fan BUP i pensen seguir	43.1	18.9	27.7
No en fan ara però pensen fer-ne	2	15.5	10.6
No pensen fer-ne	52.9	62.2	58.8
N.C.	2	3.3	2.8
Total	100 (51)	100 (90)	100 (141)

Remarquem els següents aspectes:

a) Aproximadament 6 de cada 10 centres no pensen fer ni Batxillerat ni Formació Professional, de cara al futur. Les diferències entre sectors són nul·les en el cas de la F.P. En canvi, hi ha una lleugera tendència a favor de l'Església quant a la proporció de centres que faran batxillerat en relació als centres particulars.

Taula III. 5. Expectativa dels directors dels centres quant a la F. Professional de 1er grau

	Església	Particular	Total
Pensen fer-ne el proper curs	16.3	13.9	14.8
Pensen fer-ne més endavant	14.3	21.1	19.2
No	61.2	62.8	62.2
N.C.	8.2	1.2	3.7
Total	100 (49)	100 (86)	100 (135)

Com que a la formulació de la pregunta quedaven inclosos els centres que ja actualment el fan, la conclusió que es treu de comparar les taules és la següent: El sector Església no té expectatives d'ampliar més la seva presència al batxillerat; més aviat sembla que algun dels centres que ara com ara fan el B.U.P. pensen deixar-lo de fer en un futur. Contràriament, al sector privat, en

un futur més llunyà, segons declaració dels enquestats, alguns centres que no fan batxillerat, pensen impartir-lo. (Observem que només un 17 % de centres privats el fan actualment, que un 19 % el pensen fer el proper curs i un 15 % més endavant; pràcticament ningú del sector Església no tria l'opció «més endavant».)

b) Tant l'Església com els centres particulars pensen ampliar de cara al futur l'ensenyament professional de primer grau. Aquesta ampliació no es preveu en la majoria dels casos de manera immediata, sinó més endavant. Cal remarcar, però, que quasi les dues terceres parts del sector privat, sense diferències intersectorials, no preveu dedicar-se a la formació professional.

Les expectatives de creixement són en síntesi les següents:

L'Església pensa mantenir-se igual, o en tot cas reduir la seva acció sobre el Batxillerat, i augmentar el nombre de centres que faran Professional.

Els centres particulars manifesten unes expectatives una mica més expansionistes; pensen incrementar tant el Batxillerat com la Formació Professional.

c) Les expectatives en relació amb la Formació Professional de segon grau són diferents. Cal tenir en compte que es tracta d'un tipus d'ensenyament que només es cursa en algun centre, i que totes les seves modalitats no han estat posades encara en funcionament. Com a conseqüència d'això, no sorprèn que una quarta part dels centres no es pronunciïn sobre si el cursaran o no en el futur. De tota manera, com el Batxillerat i la F.P. de primer grau, també a l'entorn de 6 de cada 10 centres ja pensen que no el cursaran; en canvi, són molt pocs els que responen afirmativament. Tal com passava amb l'ensenyament professional de primer grau, tant l'Església com el sector privat pensen ampliar la seva acció en aquest camp. També en aquest cas el dinamisme dels centres particulars és quelcom superior al de l'Església. Cal mantenir aquestes afirmacions com a molt hipotètiques, atès el poc nombre de casos.

Per tal de completar la visió del futur dels dos sectors quant al tipus d'ensenyament que impartiran, sembla important veure la relació que hi ha dintre de cada un entre les expectatives en relació amb els estudis de Batxillerat i les de la Formació Professional de primer grau.

5. SERVEIS ESCOLARS COMPLEMENTARIS DELS CENTRES

5.1. Mitja pensió

Tenen servei de mitja pensió la meitat dels centres del sector públic, la meitat també dels centres particulars, i les tres quartes parts dels centres de l'Església. En conjunt, doncs, els centres de l'Església se'ns mostren en aquest particular més ben equipats.

A una quarta part dels centres que tenen mitja pensió hi assisteix més del 40 % de l'alumnat; a un 36 %, al voltant d'una tercera part dels alumnes, i a un 38 %, menys del 20 %.

Les diferències d'utilització entre els diferents sectors quan tenen establert el servei no són gaire significatives.

Taula III. 6. Relació dintre de cada sub-sector entre les expectatives pel que fa al B.U.P. i a la F.P. 1

	Església		Particulars			
	Fan o pensen fer B.U.P..		Fan o pensen fer B.U.P.			
	Sí	No	T.	Sí	No	T.
Fan o pensen fer F.P. 1						
Sí	32	35	33	64	20	35
No	68	65	66	36	80	65
T.	100 (22)	100 (23)	100 (45)	100 (28)	100 (54)	100 (82)

Nota: S'han exclòs de la taula els N.C. per alguna de les dues variables

$$Q = 0.07 \quad Q = 0.75 \quad X^2 = 15.55 \text{ s. } 99\%$$

Mentre que als centres de l'Església no hi ha cap relació entre els dos fenòmens, als centres particulars la relació és forta i significativa estadísticament.

O sigui que al sector Església, prop d'una tercera part dels centres fan o pensen fer F.P. 1, independentment que facin o pensin fer també Batxillerat. (Una tercera part dels centres que faran Batxillerat, faran F.P. 1, i una tercera part dels que no el faran, també cursaran F.P. 1. En canvi, tendiran a fer F.P. 1 aquells centres particulars que també facin Batxillerat, i els que no el facin tendiran a quedar reduïts a centres d'E.G.B.)

Mentre només una tercera part dels centres de l'Església preveuen quedar-se limitats al nivell d'E.G.B., pensen quedar-hi al voltant de la meitat dels centres particulars.

El dinamisme superior dels centres particulars, que abans apuntàvem, segurament es deu concentrar en alguns centres grans, o, en tot cas, en aquells que pensen ser-ho ampliant els seus estudis post-bàsics, tant a nivell de Batxillerat com a nivell professional. En queda un important nombre, les màximes expectatives dels quals se centren en l'E.G.B.

L'Església parteix d'una posició més forta sobretot en allò que toca al Batxillerat; manifesta, a més, unes tendències menys expansionistes i més diferenciades quant als estudis programats de cara al futur.

Taula III. 7. Import de les quotes de mitja pensió (mensual)

	Estat	Església	Particular	Total
fins a 500 ptas.	10.3	7.5	4.2	6.8
de 501 a 1000	82.8	7.5	8.3	26.5
de 1001 a 1500	3.4	37.5	41.7	30.8
de 1501 a 2000	—	42.5	31.2	27.3
de 2001 a 2500	—	5	8.3	5.1
més de 2500	—	—	—	—
N contesta	3.4	—	6.2	3.4
	100 (29)	100 (40)	100 (48)	100 (1170)
Tenen mitja pensió	51.8 %	78.4 %	53.3 %	59.4 %

La quota mitjana del servei de mitja pensió és la següent: al voltant de 750 ptes., en el sector públic; al voltant de 1.400, en els centres de l'Església, i a l'entorn de 1.500, en els centres particulars.

5.2. Calefacció ¹

La gran majoria d'escoles (85 %) disposa d'aquest servei. Cal, però, assenyalar que encara n'hi ha un nombre considerable que no el té, essent com és necessitat bàsica.

En aquest cas, pràcticament tots els centres públics disposen de calefacció, i prop d'un 20 % dels del sector privat —indistintament— no en disposen.

La gran majoria dels centres no cobren una quota específica per aquest servei; en el cas del sector públic, un 5 % dels centres declaren cobrar alguna cosa dels pares en aquest concepte —el tant per cent és calculat sobre els centres que tenen calefacció—; dintre el sector privat declaren cobrar quota especial el 25 % dels centres que en tenen.

5.3. El transport escolar

El nombre de centres que tenen servei de transport és molt inferior al de centres que disposen de servei de mitja pensió (60 % tenen mitja pensió, enfront d'un 20 % que tenen transport).

Hi ha més centres privats que públics que disposen del servei (el 25 % aproximat per als privats —tant Església com Particulars— i el 15 % aproximat per als Públics). També el percentatge d'alumnes que l'utilitzen, als centres que en disposen, tendeix a ser una mica més gran al sector privat que al públic.

Com és cosa d'esperar, el transport escolar és un servei més freqüent als centres amb un alumnat d'«status» social alt.

Hi ha una associació clara entre el percentatge de centres, els directors dels quals esperen que els seus alumnes cursin el B.U.P., en comptes de F.P. o cap tipus d'estudi,² i el de centres que disposen de transport escolar. Taula III. 8.

5.4. Classes de repàs o de recuperació

Taula III. 9. Classes de repàs o recuperació

	Estat	Església	Particular	Total
Fora horari	21.4	56.9	51.1	44.2
Se'n fan horari escolar	33.9	19.6	25.5	26.4
Ambdues coses	—	—	3.3	1.5
No se'n fan	44.6	23.5	20	27.9
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

No tenen establertes les classes de repàs un 28 % dels centres; un 44 %, les tenen fora de l'horari escolar, i el 25 % restant, dintre el mateix horari.

Les classes de repàs són més freqüents als centres del sector privat —sense diferències intersectorials—, que no pas els del sector públic ($Q = 0,50$, χ^2 significatiu al 99 %). A més a més, als centres públics —quan en fan— predomina la situació de fer-les dintre l'horari escolar, mentre que als privats predomina molt sensiblement la situació contrària. Enfront d'un 21 % de centres públics que les fan fora de l'horari, n'hi ha un 53 % de privats.

1. Tal com formularem la pregunta ens referirem a qualsevol tipus de calefacció de què els alumnes poguessin disposar a classe.

2. El significat exacte d'aquest indicador el trobarem en el capítol que porta per títol «Classisme de centres».

Taula III. 8. Expectatives en relació als alumnes que faran B.U.P.

Tenen	-20 %	del 20-39 %	del 40-59 %	del 60-79 %	80 % i mes
Transport	7 %	12 %	20 %	44 %	42 %

($Y = 0.81$)

Si dicotomitzem la distribució tenim:

Transport	Faran Batxillerat	
	menys de la meitat	més de la meitat
Si	12	43
No	88	57
	100 (116)	100 (49)

($Q = 0.69$, χ^2 significatiu 99 %)

(2) S'exclouen 32 centres que no han pogut ser classificats segons les expectatives en relació al B.U.P.

6. TIPUS DE FINANÇAMENT DELS CENTRES

Taula III. 10. Formes de finançament dels centres del sector privat

	Església	Particular	Total
Només quotes	21.6	74.4	55
Quotes i subvenció	58.8	20	34
Només subvenció	17.6	3.3	9
Altres casos (antics patronats, etc)	2	2.2	2
	100 (51)	100 (90)	100 (141)

Observem que:

a) Del total de centres privats entrevistats, el 55 % es financien exclusivament mitjançant les aportacions de les famílies. El 45 % restant rep algun tipus de subvenció. La gran majoria de centres subvencionats cobren, a més a més, algun tipus de quota dels pares; un 10 % del total declaren finançar-se només a base de la subvenció. Caldria veure si aquests centres no han comptabilitzat la contribució dels pares en concepte de permanències, com a aportació a l'hora de classe que, a més de les 5 reglamentàries, se sol fer a tots els centres del sector privat (Particulars o de l'Església).

b) Tots els centres subvencionats reben la subvenció de l'Estat, o bé en la modalitat del 100 %, o bé en la modalitat del 50 %. Alguns reben, a més a més, alguna altra subvenció d'altres institucions.

c) La modalitat més freqüent de subvenció de l'Estat és la del 100 % (és el cas del 80 % dels centres subvencionats); la nova modalitat del 50 % ha estat aplicada menys sovint.

Relativament parlant, reben subvenció en una proporció molt més alta els centres de l'Església, que els Privats. Són subvencionats un 78 % dels de l'Església, enfront d'un 25 % dels Privats; o sigui que la relació és de 3,25 superior a favor dels de l'Església.

Aquestes dades concorden en línies generals —per a comparar-ho caldria tenir en compte els alumnes afectats— amb el que ja es coneixia sobre el tema (1), i s'expliquen principalment per les condicions que es demanen als centres per tal de poder sol·licitar la subvenció —edificis, graus en funcionament, etc.—. És lògic que els centres de l'Església puguin respectar molt millor els requisits que es demanen per a accedir a la subvenció.

1. Vegeu: Jager, Masjuan, Vives, «Ensenyament gratuït?». Nova Terra, Barcelona, 1974.

7. IMPORT DE LES QUOTES MENSUALS

La taula III. 11 ens mostra que:

a) Al voltant d'una tercera part dels centres del sector privat cobren menys de 500 ptes. de quotes; la proporció arriba a dues terceres parts si agafem la categoria següent, o sigui el total de centres que cobren fins a 1.000 ptes. de quota mensual. Més amunt, la majoria de centres es mouen entre 1.000 i 2.000 ptes., i són pocs els que superen aquesta darrera xifra.

Si considerem que els centres públics, que haurien de ser totalment gratuïts, cobren per la sisena hora de classe quasi bé sempre menys de 250 ptes., podem con-

cloure que en un 45 % de centres de Catalunya es paga al voltant de 262 ptes. de quota mensual, i que la proporció dels que cobren a l'entorn de 500 ptes. arriba a ser dues terceres parts (1).

1. Volem fer constar que els resultats sobre aspectes econòmics tenen dues possibles limitacions: D'una banda, la dificultat en tota enquesta d'obtenir una precisió en els aspectes econòmics. En aquest cas, hi és implicada la normativa oficial sobre subvencions i alhora insuficients per a cobrir les despeses, nul·la inspecció, etc. D'altra banda, hauria estat interessant analitzar els resultats segons els alumnes afectats, ja que la grandària dels centres és molt heterogènia.

Taula III. 11. Import de les quotes mensuals en el sector privat

	Primera etapa			Segona etapa		
	Església	Particular	Total	Església	Particular	Total (1)
262 ptes.	29.4	7.8	15.6	26	6.3	14
263 a 500	31.4	13.3	19.8	34	14	21.7
501 a 1000	13.7	35.5	27.6	14	24	20.2
1001 a 1500	9.8	18.9	15.6	8	22.8	17.1
1501 a 2000	5.9	12.2	10	10	12.6	11.6
2001 a 2500	—	4.4	2.8	—	8.8	5.4
2500	1.9	4.4	3.5	2	7.6	5.4
No contesta	7.8	3.3	5	6	3.8	4.6
	100 (51)	100 (90)	100 (141)	100 (50)	100 (79)	100 (129)

(1) S'exclouen 11 centres particulars i 1 de l'església perquè no tenen 2ª etapa.

b) Les escoles amb una subvenció estatal del 100 % han declarat cobrar o bé 262 ptes. —que és l'estrictament legal—, o bé menys de 500 ptes. Pràcticament la meitat, en la primera categoria, i l'altra, en la segona. Algun cas ha quedat comptabilitzat en la quota següent, o sigui entre 500 i 1.000 ptes.

Pel que fa a les escoles amb un 50 % de subvenció, la meitat cobra menys de 500 ptes., i l'altra, quotes superiors. Existeix algun cas de centres particulars subvencionats al 50 %, que declaren quotes de 1.000 a 1.500, i 1.500 a 2.000 ptes. mensuals.

No hi ha cap escola amb aquest tipus de subvenció que cobri menys de 262 ptes.

c) La mitjana de quotes als centres no subvencionats, és superior a la segona etapa que a la primera; en amb-

dós casos la mitjana és superior als centres de l'Església que als particulars.

Taula III. 12.

	Primera etapa		Segona etapa	
	Església	Particular	Església	Particular
Mitjana	1400	1200	1600	1400

A la punta més alta de les quotes es dona un nombre més gran de centres particulars que no pas de l'Església, però les quotes d'un nombre més elevat de centres se situen en intervals diferents, la qual cosa explica la posició de les mitjanes.

8. LES PERMANÈNCIES

Tal com es redactà la pregunta del qüestionari, s'entén per permanència l'hora sisena de ser a l'escola en el cas dels centres de l'Estat, i en canvi l'hora setena en el cas dels centres del sector privat.

Taula III. 13. Centres que fan "permanències"

	Estat	Església	Particular	Total
No en fan	10.7	74.5	63.3	51.3
Si	84	21.5	34.4	45.2
No contesta	5.3	4	2.2	3.5

Taula III. 14. Import de les permanències (centres que fan la primera etapa)

	Estat	Privat	Total
fins a 125 ptes.	4	23.9	13.5
126 a 175 "	20	21.7	20.8
176 a 225 "	38	21.7	30.2
226 a 275 "	28	6.5	17.7
276 a 325 "	4	15.2	9.4
més de 325 "	—	2.2	1
NC "	6	8.7	7.3
	100 (50)	100 (46)	100 (96)

Observem que:

a) Un 10 % de centres estatals ja han abolit la institució de les permanències. Els seus alumnes romanen a l'escola només les cinc hores estrictament legals.

b) Al voltant d'un 30 % dels centres del sector privat tenen a més a més de les sis hores de classe, una hora de permanència.

c) El preu més corrent de les permanències als centres de l'Estat és de 200 ptes. mensuals. Una quarta part dels centres cobren, però, 250 ptes.

d) La gran majoria dels centres del sector privat cobren per l'hora de permanència entre 100 i 200 ptes. El preu d'aquesta hora tendeix a ser inferior en la majoria dels casos al que es cobra als centres de l'Estat. No obstant això, la distribució presenta una punta en el conjunt de centres que cobrarien unes 300 ptes., conjunt més important que en el cas dels centres de l'Estat, en els quals gairebé cap no arriba a aquesta quantitat.

e) A la gran majoria de centres de l'Estat que fan permanències hi assisteixen la totalitat dels alumnes (en el 80 % dels centres hi assisteix més del 90 % d'alumnes). Al conjunt restant de centres, l'assistència també és majoritària (entre un 90 % i un 60 %, en el 15 % de centres); només hi ha algun centre on hi assisteix menys d'un 60 % de l'alumnat.

Al sector privat la situació és diferent; cal tenir en compte que en aquest sector les permanències es plantegen després de sis hores normals de classe. En aquest cas, només en un 22 % dels centres hi assisteix la totalitat dels alumnes, i en el 50 % dels centres, menys del 30 %.

9. LA PERCEPCIÓ PER PART DELS DIRECTORS DELS CENTRES DEL SECTOR PRIVAT DE LES PERSPECTIVES DE FUTUR

Analitzarem conjuntament dues preguntes del qüestionari fetes al director; en una d'elles es demanava si el

centre tenia problemes econòmics, i en l'altra, com veia el director el seu futur. Aquesta darrera era una pre-

gunta oberta, i es codificaren les respostes en tres categories: aquells que el veien bo, o sigui que preveien amb seguretat la continuació del centre; aquells que preveien el futur amb una certa inseguretat, condicionat per problemes econòmics, per les subvencions de l'Estat, per les característiques del local, per la poca rendibilitat de l'E.G.B., etc.; en el tercer grup s'hi consideren els directors que preveien un futur dolent per al centre, és a dir, que probablement hauria de desaparèixer la majoria, lògicament, per problemes econòmics.

Taula III. 15. Existència de problemes econòmics

	Problemes econòmics		
	Església	Particular	Total
No	42	29	34
Si	58	71	66
	100 (50)	100 (90)	100 (140)

Taula III. 16. Perspectives de futur segons el director

	Futur del centre		
	Església	Particular	Total
Bo	60	30	40
Insecur	32	36	34
Dolent	6	29	21
N.C.	2	5	4
Total	100 (50)	100 (90)	100 (140)

La comparació de les dues taules anteriors ens mostra que:

a) Dues tercers parts dels centres del sector privat declaren tenir problemes econòmics, i la meitat veu el seu futur insegur o definitivament dolent.

b) A les dues taules apareixen amb una situació millor els centres de l'Església que els particulars, però la relació és molt més forta pel que fa a les perspectives futures (1).

c) La gran majoria dels centres sense perspectives de futur són centres particulars. Són un 29 % dels centres particulars, enfront de només un 6 % dels centres de l'Església. Es tracta amb tota probabilitat d'acadèmies amb poques possibilitats de local, etc. És de sobres conegut que en general les condicions materials dels centres de l'Església són més bones.

De tota manera, és important de constatar que una tercera part dels centres del sector privat, sense diferència significativa entre Església i Particular, veuen el futur amb una certa inseguretat.

Observem com, mentre al sector Església un 42 % dels centres declaren no tenir problemes econòmics, un 60 % preveuen amb optimisme el futur; entre els centres particulars els dos percentatges són iguals, un 29 % no té problemes econòmics i un 30 % preveu el futur de forma optimista.

d) La mida de l'escola demostra tenir poca influència en relació a si els centres tenen o no problemes econòmics (2); pràcticament l'única diferència la trobem als centres de més de 600 alumnes, entre els quals el percentatge de centres sense problemes és una mica més gran als centres més petits.

En canvi, la mida de l'escola té una influència considerable en les perspectives que el director es fa del futur del centre (3). Els centres més grans tendeixen a veure amb millors perspectives el futur. Al costat d'un 19 % dels centres de menys de 150 alumnes que veuen el futur optimista, hi ha un 62 % dels de més de 600 alumnes que l'hi veuen.

e) És important examinar la influència que pot tenir de cara als temes que analitzem, el fet que una escola rebi subvenció de l'Estat per al seu funcionament; més encara si tenim en compte la política oficial d'anar cap a la gratuïtat, apuntant l'escola privada a partir de les subvencions.

L'anàlisi dels resultats ens permet afirmar el següent.

No existeix cap tipus d'associació entre la condició de ser escola subvencionada o no, i tenir o no tenir problemes econòmics (4).

Existeix una associació feble (5) entre la condició de ser una escola subvencionada i veure el futur amb més o menys optimisme. És a dir, que les escoles subvencionades sembla que tendeixen a veure el futur una mica més clar.

L'anàlisi ens mostra que les dues relacions anteriors encobreixen diferents relacions al seu darrere. Si analitzem els dos fenòmens, distingint les escoles de l'Església de les particulars, trobem el següent:

Tant a les escoles de l'Església com a les particulars, tenen més problemes econòmics les subvencionades que les no subvencionades (6). O sia, la primera relació s'ha mostrat espúria; dintre de cada tipus d'escola, les que es financen amb les quotes dels alumnes tenen menys problemes econòmics; el que passa és que, tant en el cas de les subvencionades com en el de les que no ho són, les escoles particulars que declaren tenir problemes econòmics són més, comparativament, que les de l'Església.

Pel que fa al segon tema —visió del futur del centre—, la feble relació que trobàvem de més optimisme a les escoles subvencionades queda destruïda si fem independentment l'anàlisi dels dos tipus d'escoles.

L'optimisme de cara al futur és exactament igual (7) dintre el sector Església, tant si es rep com si no es rep la subvenció. El mateix passa al sector privat. Lò-

1. $Q = 0,28$ en el primer cas, en canvi $Y = 0,56$, $Q = 0,54$ en la segona taula.

2. $Y = 0,14$.
 3. $Y = 0,48$.
 4. $Q = 0,06$.
 5. $Q = 0,25$, $Y = 0,24$.
 6. $Q = 0,31$ i $0,32$.
 7. $Q = 0,07$.

gicament persisteix, doncs, la relació apuntada: que els centres de l'Església —subvencionats o no— veuen el futur amb més optimisme que els particulars.

En conclusió, doncs: *Els centres subvencionats tenen més problemes econòmics que no pas els que viuen només de quotes; tant en un cas com en l'altre, els centres*

particulars tenen més problemes que els de l'Església. El fet que un centre sigui subvencionat no fa veure el futur amb més optimisme: Els centres de l'Església —subvencionats o no— veuen el futur de forma molt més optimista que els centres privats —subvencionats o no—.

ELS PROFESSIONALS DE L'ENSENYAMENT BÀSIC A CATALUNYA

1. DADES BÀSIQUES

Una de les característiques de la professió de mestre és l'elevat grau de feminització que presenta, aspecte que tendeix a accentuar-se en l'actualitat tal com veurem una mica més endavant (1).

Tal com passa en molts altres aspectes de la professió, la feminització varia molt segons els tipus de centres.

Taula IV. 1. Proporció d'homes en la professió, segons sectors

Centres estatals	48.2 %
Centres de religiosos	78.1 %
Centres de religioses	3.7 %
Centres parroquials	22.8 %
Conjunt de centres de l'Església	37.9 %
Centres particulars	41.3 %
Conjunt de centres	41.9 %

Aquestes diferències troben una explicació en la realitat de cada sector. Als centres estatals la separació de nens i nenes, amb l'obligació que el professor fos del mateix sexe que els alumnes (obligació que ha regit fins fa poc), ha fet que la proporció sigui molt a prop del 50 %. Amb la introducció progressiva de la coeducació, que s'ha iniciat amb molta força els darrers anys, poden haver-hi canvis en aquests centres.

Un cas semblant és el dels centres de l'Església (2). La introducció de la coeducació, que tot just comença, pot modificar aquesta situació, però aquí hi ha diferències considerables entre religiosos i religioses, ja que als centres dels primers, tot i que no s'hi ha iniciat la coeducació, es practica ja la política d'agafar personal femení, mentre que no hi ha hagut encara cap canvi als centres de religioses. Pensem que el percentatge baixíssim d'homes correspon gairebé exclusivament a professors de religió.

Els centres parroquials tenen unes característiques institucionals particulars, ja que havien estat majoritàriament centres de Patronat Escolar, i ara s'han convertit jurídicament en centres no oficials.

1. En estudis anteriors s'obté una proporció molt semblant a la nostra, però cal tenir en compte que l'àmbit d'aquests estudis no és el mateix. (En «Els mestres de Catalunya» apareix un 41 %, i en «Los maestros estatales de Barcelona y Comarca», un 42,4 %.) La comparació d'aquestes dades, tenint en compte els respectius àmbits d'estudi, confirma la hipòtesi de la progressiva feminització de la professió.

2. El sexe del professorat era el dels alumnes; masculí als centres de religiosos, femení als de religioses.

Finalment, els centres particulars sempre han tingut tradició de personal femení, el predomini del qual reflecteix la situació del mercat de treball millor que els altres sectors, perquè en aquests no es donen tantes circumstàncies mediatitzadores.

Aquest origen femení és molt acusat entre els nascuts a Catalunya, mentre que predominen els homes entre els nascuts a fora de Catalunya.

Taula IV. 2. Sexe segons lloc de naixement

	Nadius	No nadius
Homes	33.2 %	53.0 %
Dones	66.8 %	47.0 %
	100 % (N = 651)	100 % (N = 680)

Malgrat aquesta diversitat, observem un procés comú de feminització tant entre els nadius com entre els no nadius.

Taula IV. 3. Proporció d'homes segons any i lloc de naixement

	Nadius	No nadius
Nascuts abans de 1920	49.3 %	70.3 %
Entre 1921 i 1935	34.4 %	61.3 %
Entre 1936 i 1945	33.1 %	52.7 %
Entre 1946 i 1950	34.5 %	51.8 %
Després de 1950	24.1 %	40.7 %

Les tendències són potser més acusades entre els nadius, però hi ha un paral·lisme evident.

D'altra banda, el sexe no és independent del tot de l'origen social i del rural/urbà.

La proporció de dones augmenta en passar de l'estrat rural a l'estrat urbà, i la igualtat d'estrat (rural, intermedi, urbà) és més alta entre els nadius que entre els no nadius.

Taula IV. 4. Proporció d'homes segons el lloc de naixement i mida del municipi

	Zona rural	Zona intermèdia	Zona urbana
Nadius	30.5	31.5	37.4
No nadius	45.6	51.2	54.3

Taula IV. 5. Proporció de dones segons lloc de naixement i mida del municipi

	Zona rural	Zona intermèdia	Zona urbana
Nadius	69.5	68.5	62.6
No nadius	54.4	48.8	45.7

El factor nadius/no nadius té més influència, a l'hora de marcar la proporció, que el factor de procedència (rural/urbana). Si bé aquestes són les dades objectives observades, cal una certa cautela per a interpretar-les. La diferència observada entre nadius i no nadius probablement té una doble causa: la diferent significació social de la professió en ambdós contextos, i la major tendència a emigrar dels homes. Aquest últim factor es basaria en el fet que l'home té més possibilitat d'emigrar que la dona. La dona casada tindria una menor facilitat per a emigrar que l'home casat; en el cas dels solters no hi hauria raó per a suposar diferències.

Tot plegat fa veure que el procés de feminització de la professió va lligat a un desplaçament del centre de reclutament cap a capes socials més pròpies del món industrial i urbà, qüestió que es podrà analitzar més a fons en parlar de l'origen social.

1.2. Origen geogràfic

Segons les nostres dades, hi ha una lleugera majoria de gent nascuda fora de Catalunya. Però l'origen varia molt segons els sectors de centres. Les dades globals i per sector són les de la taula IV. 6.

Observacions:

a) Cal notar la gran aflluència de mestres procedents de regions típicament agràries com Castella, Lleó, Aragó, amb un desenvolupament industrial reduït i amb predomini de la petita i mitjana propietat agrària.

b) Tant l'origen no català com el pes de gent d'aquestes regions agràries és, en general, més important al sector estatal que al privat, i, dins d'aquest, més gran als centres de l'Església que als particulars.

c) La gent que prové de zones més industrials, com el País Basc, representa una part molt petita del conjunt. Som davant d'una migració que es dona fonamentalment,

del món rural a l'urbà. Les àrees de penetració dels immigrants es concentren a l'entorn de Barcelona, on s'han creat moltes escoles i on no cal tenir tants punts acumulats per a arribar-hi.

Taula IV. 7. Proporció de nadius segons zona geogràfica

Barcelona-ciutat	55.2 %
Conurbació	22.8 %
Resta de l'àrea metropolitana	37.6 %
Resta de Catalunya	77.9 %

Si introduíssim el món rural dins el nostre àmbit d'estudi augmentaria la proporció de nadius, perquè la majoria de població rural és fora del nucli principal d'atracció dels immigrants (Àrea Metropolitana de Barcelona). Si a la zona urbana de fora de l'Àrea tenim un 78 % de nadius, podríem suposar-ne un 85 % al món rural, com a hipòtesi possible. Sobre aquesta base hipotètica obtindríem un 57,9 % de nadius en el conjunt de Catalunya (1).

Quant a l'origen rural o urbà (que està relacionat amb les regions geogràfiques), el quadre següent permet de veure les diferències segons sectors, juntament amb els totals.

Taula IV. 8. Origen rural/urbà, segons sector de centres

	Estat	Església	Particulars	Totals
Rural	58.0	50.3	41.0	50.2
Intermedi	27.6	25.1	31.6	27.8
Urbà	14.4	24.6	27.4	22.0
	100 % (N = 438)	100 % (N = 517)	100 % (N = 376)	100 % (N = 1331)

Com en el cas de les regions, el sector estatal és el que té més ensenyants d'origen rural, i el privat, el que menys; l'Església queda en una posició intermèdia. Tot i així, la meitat dels mestres han nascut a municipis de menys de 10.000 habitants (i ara exerceixen en municipis de més). La base del reclutament és rural.

1. Aquest percentatge coincideix amb el que s'obtenia a «Els mestres de Catalunya», treball en el qual entrava el món rural com a àmbit d'estudi.

Taula IV. 6. Origen geogràfic segons sectors de centres

Nascuts a	Estat	Església	Particular	Total
Catalunya	34.0	53.0	60.4	48.9
Altres Països Catalans	4.1	3.1	2.4	3.2
Aragó	9.1	6.2	5.1	6.8
Les dues Castelles i Lleó	29.5	20.3	14.4	21.6
Sud d'Espanya	14.6	9.7	11.4	11.8
Resta d'Espanya i estranger	8.7	7.7	6.3	7.7
	100 % (N = 438)	100 % (N = 517)	100 % (N = 376)	100 % (N = 1331)

Com dèiem abans, l'origen rural i l'origen regional no són dues qüestions independents, com mostra la següent taula IV. 9.

Es confirma el que dèiem abans pel que fa al caràcter acusadament rural de Castella, Lleó i Aragó. Les altres regions tenen un predomini rural no tan fort, i només Catalunya apareix com més urbana que rural. No obstant això, la proporció de mestres d'origen rural és superior a la població que viu actualment en aquest medi, la qual cosa demostra que fins i tot a les zones més urbanes hi ha la tendència clara que els mestres siguin d'origen rural.

No s'observa cap tendència a que hagi de canviar aquest origen rural entre els no nadius. Només entre els nadius apareix una lleugera variació cap a un decreixement del pes del món rural pels volts dels 40 anys d'edat, però després s'estabilitza. Aquest fet es pot explicar per decantament d'una part d'estudiants cap a carreres de grau mitjà, davant les dificultats d'entrada a la Universitat que s'han experimentat els últims anys.

Si l'origen rural constitueix una constant de la professió, l'origen regional ha tingut canvis importants quant a la proporció de nadius. Aquests canvis presenten una clara relació amb les vicissituds polítiques d'aquest segle.

Taula IV. 10. Proporció de nadius segons l'any de naixement

Nascuts abans del 1920	63.5 %
Nascuts entre 1921 i 1935	50 %
Nascuts entre 1936 i 1945	36.6 %
Nascuts entre 1946 i 1950	46.9 %
Nascuts després del 1950	64 %

L'època de la postguerra mostra una baixada extraordinària dels mestres d'origen català. Es van sumar diversos fets que van produir aquest efecte:

a) La depuració, que va afectar més els mestres catalans.

b) La vinguda massiva de gent de fora per a omplir els buits produïts a l'escola estatal.

c) El desinterès per uns estudis molt devaluats i ideologitzats.

d) L'arribada de molts mestres no catalans a l'escola religiosa, procedents de centres de les mateixes congregacions.

Aquesta situació sembla haver entrat en una fase de recuperació clara, perquè entre els més joves s'ha arribat a la mateixa proporció dels que exercien abans de la guerra civil.

Ja vèiem abans que hi havia diferències considerables segons l'àrea geogràfica. També n'existeixen entre sectors de centres, com es pot veure a la següent taula IV. 11.

La lectura de les dades permet diverses observacions:

a) Tenim l'ordre habitual de diferències entre els tres sectors. És important de constatar la proporció de 2/3 de mestres no catalans dins l'escola estatal.

b) La resta de Catalunya presenta unes característiques molt específiques. No hi ha diferències entre sectors, i l'escola estatal sembla escapar del flux immigratori dels funcionaris.

c) La conurbació i l'Àrea en general, exceptuada Barcelona, són els llocs on s'inicia la penetració dels immigrants professionals de l'escola estatal. A la conurbació, a més a més, l'escola religiosa també està en condicions semblants a l'estatal, i els centres particulars mostren igualment una proporció força més baixa que als altres llocs.

Una mica més amunt vèiem el canvi en el temps de la proporció de nadius. ¿Quines són les tendències de canvi, dins de cada sector?

Els centres particulars mostren una proporció de nadius independent de l'edat. Apareixen únicament fluctuacions sense cap tendència. Els altres dos sectors

Taula IV. 9. Origen rural/urbà, segons lloc de naixement

	Catalunya	Països Catalans	Aragó	Les dues Castelles i Lleó	Sud d'Espanya	Resta d'Espanya
Zona rural	33	51.1	72.5	77.4	57.3	51
Zona intermèdia	30.7	32.6	18.7	18.1	30.6	38.2
Zona urbana	36.3	16.3	8.8	4.5	12.1	10.8
	100	100	100	100	100	100
	(N = 651)	(N = 43)	(N = 91)	(N = 288)	(N = 157)	(N = 102)

Taula IV. 11. Proporció de nadius segons sector de centres i àrea geogràfica

	Barcelona	Conurbació	Resta de l'àrea	Resta de Catalunya	Total
Estat	41.3	16.9	14.7	78.5	34
Església	53.7	18.6	55.2	78.2	53
Particular	66.1	32.5	71.4	76.2	60.4
Conjunt	55.2	22.8	37.6	77.9	48.8

presenten un mínim de nadius i un procés posterior de recuperació. És especialment fort a l'escola estatal, que d'un 17,7 % de nadius (en el grup de 30 a 35 anys) passa a un 57,1 % entre els de menys de 25.

De mantenir-se aquesta tendència es produirà un fet d'una importància extraordinària: la catalanització del professorat estatal i l'homogeneïtzació amb la resta del professorat. Les diferències amb els altres sectors són ja força petites entre la gent més jove (menys de 25 anys), ja que hi ha un 64 % de nadius als centres religiosos i un 66 % als particulars.

1.3. Característiques dels Immigrats

Hem parlat de llur importància numèrica. Una primera qüestió interessant és el temps que porten residint a Catalunya.

Taula IV. 12. Temps de residència a Catalunya dels no nadius

1 any	10.9 %
2 anys	13.4 %
3 a 5 anys	27.2 %
6 a 10 anys	21.2 %
Més de 10 anys	27.3 %
	100 %
	(N = 680)

Una qüestió que ara no podem contestar, i que caldrà anar elaborant al llarg de tot el treball, és la de la integració dels professionals de l'educació immigrants. Per exemple, ¿existeix un període mínim de residència necessari per a entendre la problemàtica de Catalunya? En cas afirmatiu, quant temps és aquest període? ¿Hi influeix el context escolar?

De moment només podem caracteritzar mínimament els immigrants.

a) Abans ja hem vist que entre els immigrants són una lleugera majoria els homes (53 %).

b) El seu origen geogràfic majoritari correspon a les regions més tradicionals i agràries (Castella, Lleó, Aragó). El seu origen, per tant, és bastant més rural que el dels nadius.

c) La mitjana d'edat és sensiblement igual, però no l'estructura de la distribució. Comparativament parlant, els immigrants tenen molta més gent d'edats intermèdies, cosa que correspon al període de postguerra, quan els catalans s'orientaven molt menys cap al magisteri.

Taula IV. 13. Distribució de les edats segons el lloc de naixement

	Nadius	No-nadius
De més de 40 anys	24.5 %	19.1 %
Entre 30 i 40	21.4 %	35.4 %
Menys de 30 anys	54.1 %	45.5 %
	100 %	100 %
	(N = 651)	(N = 680)

d) Per sectors, els mestres immigrants són més a l'escola estatal, seguida de la religiosa.

Taula IV. 14. Proporció de nadius, segons sector i edat

	Estat	Església	Particular
Més de 40 anys	48.1	59.5	65.1
Entre 30 i 40	20.0	39.7	60.8
Menys de 30 anys	35.2	58.8	59.4

e) La gent immigra força jove. Entre els qui porten 1 o 2 anys aquí, el 72,7 % tenen menys de 30 anys, essent al grup d'edat 25-30 anys on es concentra prop de la meitat del total.

f) Del total de mestres immigrants, més de la meitat (53 %) van venir quan ja havien treballat com a tals fora de Catalunya. Comparat amb les dades del treball «Els mestres de Catalunya», s'observa un increment dels mestres no nadius que van immigrar abans de començar a exercir.

L'existència del concurs de trasllat dins l'estructura de l'escola estatal afavoreix la immigració professional, cosa que queda clarament reflectida en les nostres dades. Un 69,6 % dels mestres estatals immigrants ja havien exercit fora de Catalunya, mentre que aquesta proporció disminueix a un 38,0 % en el cas dels mestres de centres de l'Església, i a un 44,3 % en els particulars.

Als centres estatals la combinació d'aquest fet amb el de l'alta proporció de mestres no nadius dona que gairebé la meitat dels actuals mestres (45,9 %) havien exercit inicialment fora de Catalunya. A la resta de centres només hi ha un 17,5 % de mestres en aquest cas.

1.4. Edat i estat civil

Ens trobem amb una professió jove, que a més a més es troba en procés de rejuveniment. L'estructura per edats, segons sectors, és la següent (obtinguda del qüestionari als directors). Taula IV. 15.

Les mitjanes d'edat respectives (obtingudes segons les respostes dels mestres) són: 38,1 anys (Estat), 36,4 (Església) i 31,2 (Particular). La mitjana del conjunt és de 34,1 anys. La mitjana més alta dels centres estatals ha d'estar en relació amb el caràcter de funcionari del mestre estatal, que fa que tingui una major estabilitat en el lloc de treball, i de retruc en la professió.

L'estabilitat en la professió pot tenir també relació amb el sexe, en el sentit de produir, o bé un abandó de la professió per part de la dona (per casament o altres causes), o bé períodes relativament llargs de no exercir (per exemple mentre es tenen fills petits). Aquest treball no pot aclarir aquesta qüestió, ja que els qui hagin abandonat no els podem quantificar. Tot i amb això, podem veure alguna hipòtesi al respecte, a partir de dades que hi poden tenir certa relació.

L'estructura edats, segons sexe i sector, sembla concordar bastant bé amb el que apuntàvem sobre la major estabilitat laboral dels funcionaris. És, en efecte, entre els mestres estatals on és més petita la diferència d'edat entre homes i dones. Taula IV. 16.

Taula IV. 15. Estructura d'edats, segons sectors

	Estat	Església	Particular	Total
De 40 anys i més	35.0 %	30.2 %	14.3 %	22.9 %
Entre 31 i 39	23.9 %	33.4 %	25.4 %	26.2 %
Menys de 30 anys	41.1 %	36.4 %	60.3 %	50.9 %
	100 %	100 %	100 %	100 %
	(N = 438)	(N = 517)	(N = 376)	(N = 1331)

Taula IV. 16. Estructura d'edats, segons sexe i sector

	Estat		Església		Particular	
	homes	dones	homes	dones	homes	dones
Menys de 30	40.5	41.3	34.6	45.6	54	65.5
Entre 31 i 40	26	28.1	35.4	30.6	29	23.4
Més de 40	33.5	30.6	30	23.8	17	11.1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
	(N = 225)	(N = 213)	(N = 190)	(N = 327)	(N = 162)	(N = 214)

Una altra explicació, alternativa o complementària de l'anterior, podria ser la següent: el procés de feminització de la professió que s'observa (com a tendència) entre la gent més jove, pot ser la causa d'una mitjana d'edat més baixa entre les dones.

Aquesta feminització és especialment intensa als centres de l'Església, feble als particulars, i no es pot assegurar que existeixi als centres de l'Estat. D'aquest conjunt de dades sembla que la hipòtesi més plausible seria la d'afirmar un alt nivell d'estabilitat en la professió de les dones del sector estatal, un nivell molt més baix als centres particulars, i una combinació d'estabilitat regular i feminització del conjunt als centres de l'Església.

L'estructura per edats presenta variacions considerables segons l'àrea geogràfica, en el cas dels centres estatals. És l'atracció que Barcelona suposa per a una gran quantitat de mestres que van acumulant punts, a fi de poder arribar-hi. Això fa que la mitjana d'edat de Barcelona (42 anys) sigui molt més alta que a la conurbació i a l'Àrea (34 anys). La resta de Catalunya també presenta una mitjana alta (41 anys), el que deu indicar que queda fora de l'atracció del nucli barceloní.

Taula IV. 17. Estat civil, segons sexe

	homes	dones	conjunt
Solters	35.4 %	45.1 %	40.9 %
Casats	57.2 %	45.7 %	50.7 %
Sacerdot o religiós (a)	6.9 %	7.7 %	7.4 %
Vidu (a)	0.2 %	1.2 %	0.7 %
Separats o divorciats	0.3 %	0.3 %	0.3 %
	100 %	100 %	100 %
	(N = 577)	(N = 754)	(N = 1331)

Hi ha una proporció alta de gent soltera, cosa que no ens ha d'estranyar gaire en una professió tan jove. No obstant això, existeix una proporció força alta de gent que no arriba a casar-se mai. Ho podem observar en veure el percentatge de solters segons l'edat (exclosos

els religiosos). Hi ha una tendència decreixent en augmentar l'edat, però s'estabilitza a partir del grup d'edat de 35-40 anys.

En concret les dades són les següents:

Taula IV. 18. Percentatge de solters segons l'edat

	Homes	Dones	Conjunt
Menys de 25 anys	85.3 %	71.9 %	76 %
De 25 a 29 anys	48.6 %	49.6 %	49.1 %
De 30 a 34 anys	30.3 %	34.6 %	32.5 %
De 35 endavant	11.4 %	35.2 %	23.1 %

Aquest percentatge, superior al 20 %, de gent que pel que sembla no arriba mai a casar-se, és prou alt. Cal tenir en compte que si hi afegim els religiosos, el percentatge de celibataris dins la professió augmenta fins prop del 40 % entre la gent major de 35 anys.

D'altra banda, aquest fet està molt influït pel sexe, ja que és bàsicament una qüestió femenina. Efectivament, entre els homes el percentatge de solters continua disminuint fins a un 9 %. En canvi, entre les dones, després de passar per un mínim del 29 % (corresponent al grup de 35 a 40 anys) s'estabilitza lleugerament per sobre del 40 %.

Com que al sector privat hi ha molt poca gent gran, i als centres de l'Església, si descomptem els membres de les Congregacions, tampoc no n'hi ha gaire, això vol dir que fonamentalment aquest de la solteria és un fet que es produeix a l'àmbit estatal.

Els percentatges de solteres a l'escola estatal segueixen la següent sèrie:

Taula IV. 19. Proporció de solteres a l'escola estatal segons l'edat

Menys de 30 anys	66.2 %
De 30 a 35 anys	50 %
De 35 a 45 anys	24.1 %
Més de 45 anys	42.9 %

Aquesta distribució no sembla concordar amb la hipòtesi més simple, que seria l'abandó de la professió per part de la gent casada. En efecte, el creixement del nombre de solteres es produeix just en el moment que es podria esperar que la gent casada (que hagi abandonat temporalment la feina per tenir cura dels fills petits) torni a entrar a la feina.

Sembla més aviat que ens trobem amb una qüestió derivada dels condicionaments que afectaven les mestres de fa 15 o 20 anys. Una hipòtesi plausible seria la de les majors dificultats que podia trobar aleshores per casar-se una dona dedicada a una feina que absorbeix tot el dia, i de tipus intel·lectual, que li donava un caire de persona molt preparada. En una societat tradicional, basada en el predomini de l'home, el resultat podia ser el de no casar-se.

1.5. Origen social dels mestres ¹

Aquestes són les dades desglossades. Si les agrupem per afinitats i les estudiem segons l'origen rural/urbà, podem tenir una imatge més precisa de l'origen social. És obvi que han d'existir variacions, ja que la categoria més nombrosa, la de propietaris agraris i agricultors per compte propi ha de ser inexistent a les zones més urbanitzades. Recíprocament, semblaria que les categories socio-professionals més pròpies del món industrial haurien d'augmentar la seva importància en passar del món rural a l'urbà. Taula IV. 21.

A fi d'interpretar correctament aquestes dades, hem de tenir en compte que les zones d'on els mestres provenen majoritàriament tenen una estructura de la propietat agrària bastant repartida, i que, per tant, la ca-

1. L'origen social dels mestres correspon (com el de qualsevol altre grup professional) a la posició social dels seus pares en l'estructura social. En estudis empírics com aquest se sol utilitzar la categoria socio-professional com a indicador de la posició (on es combinen diversos elements: propietat o no dels mitjans de producció, sector econòmic on es treballa, qualificació professional).

tegoria «propietaris agraris» es refereix fonamentalment a petits propietaris.

Per raons semblants hem ajuntat els propietaris dels sectors serveis i comerç (que també són predominantment petits comerciants) amb els treballadors per compte propi, ja que ocupen posicions bastant semblants en la societat actual.

Les principals característiques d'aquest origen social podrien ser:

a) Gran importància de l'anomenada petita burgesia tradicional de base agrària (petits propietaris) i comercial, i també de les capes mitjanes urbanes (funcionaris i empleats).

b) Molt poc pes de la classe obrera.

c) Les professions intel·lectuals només tenen una importància considerable a les zones industrials.

d) Tret dels propietaris agraris i de les professions intel·lectuals, les diferències entre medi rural i urbà són poc acusades, cosa que sembla demostrar la base tradicional de reclutament de la professió.

e) L'origen social de les dones és més alt que el dels homes. La professió sembla tenir el caràcter de sortida de segona classe, per a les dones de les categories socio-professionals més altes, mentre que en el cas de categories baixes són els homes els qui accedeixen prioritàriament a la professió.

D'altra banda, això lliga amb el fet de la major proporció de dones de procedència de zona urbana (tant entre nadius com entre no nadius). Ara bé, la comparació entre nadius i no nadius, a igualtat de mida del lloc de naixement, ens dona una diferència molt més alta que la que existeix entre zona rural i urbana. Això ens indica clarament la influència de l'ambient industrial de Catalunya.

f) L'origen social dels nadius correspon bàsicament al caràcter més urbà i industrial de Catalunya, però amb

Taula IV. 20. Origen socio-professional del pare

Empresari de la indústria	6 %
Comerciant, empresari de serveis	9.5 "
Propietari agrari o agricultor per compte propi	20.7 "
Treballadors per compte propi del sector indústria o serveis	6.5 "
Director, gerent, o assimilable	2.4 "
Quadres superiors, professions liberals	5.4 "
Quadres mitjans	1.7 "
Periodistes, intel·lectuals, artistes, escriptors	0.6 "
Mestre	4.7 "
Policia, militar, guàrdia civil, mariner	6.1 "
Caps de secció administrativa, funcionaris mitjans	7.7 "
Empleats, venedors, encarregats	13.7 "
Treballadors manuals qualificats	6.2 "
Treballadors manuals semi-qualificats i no-qualificats	6.4 "
Treballadors del camp	1.9 "
Inclassificables, sense feina, o no contesta	0.5 "
	100 %
	(N = 1331)

Taula IV. 21. Origen socio-professional, segons mida del lloc de naixement

	Rural	Intermedi	Urbà	Total
Empresaris de la indústria	5.1	7.6	6.8	6
Prop. agraris i agricultors	35.5	9.2	1.7	20.7
Comerciants i treballadors autònoms	15.5	15.2	17.7	16.0
Quadres superiors i professions intel·lectuals (excepte mestres)	3.2	11.3	23.9	10.1
Funcionaris mitjans	15.8	21.9	19.8	18.5
Empleats i encarregats	10.7	17.8	16.7	13.7
Treballadors manuals qualificats i semi-qualificats	13.8	16.5	13.0	14.5
Inclassificables, no ho sap o no contesta	0.4	0.5	0.4	0.5
	100 % (N = 668)	100 % (N = 370)	100 % (N = 293)	100 % (N = 1331)

una tendència encara més acusada cap a un major pes de les categories més lligades al món urbà.

g) S'observa una tendència de canvi cap a un major predomini de les categories socio-professionals més lligades al món industrial. Taula IV. 22.

Aquest canvi no és motivat per un major pes de l'origen urbà sobre el rural, per tal com només es comença a donar entre la gent de menys de 25 anys. Es tracta d'una tendència bastant interessant: més que un increment de totes les categories lligades al món urbà i industrial, el que s'està donant és un increment de les més lligades a la producció i a la distribució, és a dir, als treballadors tant manuals com no manuals (empleats) i als empresaris.

Una explicació possible d'aquest fenomen estaria relacionada amb els canvis que es poden estar produint a les zones rurals (procés d'industrialització).

1.6. Els religiosos a l'escola religiosa.

Només una part minoritària del professorat dels centres de l'Església és constituïda per religiosos(es). Aquesta proporció varia segons els tipus de centre religiós. Taula IV. 23.

Curiosament, aquesta diferència bastant considerable entre el cas dels religiosos i el de les religioses despareix en controlar la mida del centre. És a dir, a igualtat de mida del centre, no hi ha diferència entre uns i altres; i la diferència global apreciada és causada per

Taula IV. 23. Proporció de religiosos ensenyants als centres de l'església

Centres de congregacions masculines	25 %
Centres de congregacions femenines	40.3 %
Centres parroquials	12.6 %
Conjunt de centres de l'església	30.2 %

una mida més gran dels centres de religiosos en comparació amb els de religioses. Els centres grans són els que presenten una menor proporció de religiosos (inferior al 20 %, en centres de més de 30 professors).

Aquest fet pot confirmar el que es deia ja el 1968 a l'Informe I.S.P.A. sobre «La formación religiosa en los colegios de la Iglesia», pel que fa a la progressiva concentració de funcions de gestió i organització dels centres en mans dels religiosos, cedint al professorat seglar les qüestions estrictament pedagògiques (1).

1. En aquest informe es dona la quantitat del 52 % com a mitjana del professorat religiós de tots els centres del conjunt de l'Estat espanyol. La diferència amb el 30 % que hem observat nosaltres pot tenir dues explicacions complementàries: a) una disminució d'aquest percentatge des del 1968; b) una diferència entre la proporció de religiosos existent a Catalunya i la mitjana del territori espanyol.

Taula IV. 22. Origen socio-professional, segons edat

	Més de 40 anys	Entre 30 i 40	Menys de 30
Empresaris	3.8	6.3	6.8
Propietaris agraris	21.7	23.4	18.8
Comerciants i treballadors per compte propi	19.3	14.7	15.3
Quadres superiors	14.8	8.9	8.9
Funcionaris mitjans	21.4	21.4	15.7
Empleats i encarregats	8.3	10	18.2
Treballadors manuals	10.3	15.3	15.7
Inclassificables	0.4	—	0.6
	100 % (N = 290)	100 % (N = 480)	100 % (N = 661)

L'edat dels professors religiosos és superior a la dels seglars dels propis centres (mitjana dels religiosos: 41,5 anys). La distribució per edats presenta alguna diferència entre religiosos i religioses.

El canvi generacional és bastant difícil, com es pot veure, especialment en el cas de les religioses. Seria interessant saber fins a quin punt aquest baix percentatge de religiosos i religioses joves és per raó d'un abandó de la congregació per part del seus membres més joves.

Taula IV. 24. Distribució per edats dels religiosos

	Religiosos	Religioses
Més de 40 anys	50	50
Entre 30 i 40 anys	30	43.1
Menys de 30 anys	20	6.9
	100 % (N = 40)	100 % (N = 58)

2. LA FAMÍLIA DE PROCEDÈNCIA DEL MESTRE

Ja hem vist la categoria socio-professional del pare en parlar de les dades bàsiques. Ara veurem altres aspectes de la família d'origen del mestre.

És fill únic en un 11 % dels casos. Si té germans tendeix més a ser el gran que el petit. És el gran en un 31 %, el petit en un 25 %, i ocupa una posició intermèdia en el 34 % que resta.

Tendeix més a ser el gran en les famílies poc nombroses (on el mestre té menys de 4 germans) i, en canvi, a ser més aviat el petit a partir de famílies amb 5 fills. La mitjana de fills de la família de procedència és de 3,87, i la situació modal (la més freqüent) és de 3 fills (hi ha un 23 % de les famílies).

El nombre de fills presenta certes variacions segons la categoria socio-professional del pare. Les famílies més nombroses es donen als estrats més rurals (propietaris i treballadors agraris) i a l'estrat format per quadres superiors i professions liberals.

Les menys nombroses, entre els treballadors manuals de la indústria i dels serveis, entre els empleats i els petits propietaris del comerç, i entre els serveis en general.

També hi ha diferències fortes entre nadius i no nadius, i segons l'edat de l'enquadrat.

Taula IV. 25. Mitjana de germans, segons edat i origen geogràfic

	Nadiu	N	No-nadiu	N
De més de 40 anys	2.97	(160)	4.25	(131)
Entre 30 i 39 anys	2.46	(139)	3.60	(241)
Menys de 30 anys	2.03	(352)	2.80	(309)
Conjunt d'edats	2.35	(651)	3.36	(681)

El nivell d'estudis del germà gran (en cas de no ser-ho el mestre) és molt repartit entre els diversos nivells, i presenta diferències considerables segons el sexe del mestre. Taula IV. 26.

El major nivell d'estudis, en el cas de ser dona, és correlatiu amb el superior nivell socio-professional que constàvem abans. Evidentment, també existeix ara una clara correlació entre el nivell d'estudis del germà més gran i el nivell socio-professional. A fi de no complicar massa les dades, podem reduir-les a dues: el percentatge de gent amb estudis primaris o per sota d'aquests, i el percentatge de gent amb estudis superiors (tant si són clàssics com tècnics).

Taula IV. 26. Nivell d'estudis del germà més gran (diferenciat segons el sexe del mestre)

	Home	Dona	Total
Primaris o menys	36.0	19.8	27.3
Batxillerat elemental o formació professional no reglada	15.1	13.8	14.4
Batxillerat laboral o formació professional reglada	5.8	5.7	5.8
Batxillerat superior clàssic	8.1	7.7	7.9
Estudis tècnics de grau mitjà	11.6	15.8	13.8
Estudis superiors clàssics	9.3	20.1	15.1
Estudis superiors tècnics	12.4	15.1	13.8
No consta	1.7	2.0	1.9
	100 % (N = 577)	100 % (N = 754)	100 % (N = 1331)

Aquesta relació permet de precisar millor la significació social de la professió de mestre en els diversos estrats de procedència. Taula IV. 27.

La lectura d'aquest quadre permet diverses consideracions:

a) La categoria «empresaris de la indústria» presenta un nivell d'estudis del germà gran bastant baix. La gran majoria deuen ser petits empresaris, i el germà gran deu quedar molt lligat al futur de la indústria, sense que necessiti forçosament un nivell d'estudis gaire alt. Justament és en aquest grup on el percentatge de gent amb estudis tècnics de grau mitjà és més alt (21 %). D'altra banda, el 75 % de casos en què el fill és el més gran són dones. En conjunt, totes les dades apunten al mateix: són bàsicament petits propietaris.

b) El nivell molt alt de gent només amb estudis primaris entre els propietaris agrícoles i agricultors per compte propi, confirma també el caràcter predominant de petita propietat, on el fill gran queda encarregat «naturalment» de continuar portant «la casa». Si la casa dona per a mantenir més d'un fill, els altres es podran quedar; si no, hauran d'espavilar-se a trobar d'altres feines, fer-se un ofici, etc.

c) La categoria de comerciants i treballadors per compte propi està en una situació bastant semblant a la dels empresaris de la indústria, per raons bastant paral·leles.

d) La resta queda perfectament ordenada segons les possibilitats econòmiques de cada categoria.

El nivell d'estudis del pare és molt inferior. El canvi en una generació és força considerable. Altre cop el nivell és més alt entre els pares de les dones, que entre els dels homes. Taula IV. 28.

Si el comparem amb el nivell del germà més gran, s'observa com està variant el nivell cultural de la gent en el temps d'una generació.

Taula IV. 29. Percentatges de gent amb estudis primaris i superiors, segons sexe de l'enquestat

	Estudis primaris			Estudis superiors		
	Pare	Germà gran	Δ	Pare	Germà gran	Δ
Homes	65.7	36.0	-29.7	6.1	21.7	+ 15.6
Dones	51.6	19.8	-31.8	12.3	35.1	+ 22.8

D'altra banda, el nivell d'estudis mitjà del germà gran és semblant al de l'enquestat, ja que n'hi ha un 50 % amb títol superior o equivalent, i un altre 50 % amb un títol inferior (cf. la taula on figura el nivell d'estudis desglossat).

2.1. Lloc de naixement dels pares

S'observa la tendència a la urbanització en comparar les mides del lloc de naixement del pare i de l'enquestat.

Taula IV. 27. Nivell d'estudis del germà més gran

	% amb estudis primaris o menys	% amb estudis superiors	N
Empresaris de la indústria	23.7	23.7	(38)
Propietaris agrícoles	56.1	16.3	(132)
Comerciants i treballadors per compte propi	24.1	27.7	(83)
Quadres superiors	1.9	64.8	(54)
Funcionaris mitjans i assimilats	15.5	41.7	(103)
Empleats i encarregats	15.8	35.1	(57)
Treballadors manuals	39.1	17.4	(69)

Taula IV. 28. Nivell d'estudis del pare segons sexe de l'enquestat

	Homes	Dones	Total
Estudis primaris o menys	65.7	51.6	57.7
Batxillerat elemental o formació professional no reglada	8.7	15.4	12.5
Batxillerat laboral o formació professional reglada	3.1	3.4	3.3
Batxillerat superior clàssic	3.6	3.8	3.8
Tècnics de grau mitjà	9.4	7.8	8.5
Estudis superiors clàssics	4.7	9.5	7.4
Estudis superiors tècnics	1.4	5.7	4.6
No ho sap	3.4	5.7	4.6
	100 %	100 %	100 %
	(N = 577)	(N = 754)	(N = 1331)

(Es pot ometre el de la mare perquè és gairebé coincident amb el del pare.) Taula IV. 30.

Ateses les diferències entre homes i dones, valia la pena de fer la comparació per separat, la qual cosa ens mostra que la tendència és semblant en els dos casos. La tendència a desplaçar-se a zones urbanes és prou clara, sobretot si tenim en compte, a més a més, que tots els enquestats treballen en municipis de més de 10.000 habitants, i prop de la meitat ho fan a Barcelona-ciutat. Els mestres són immersos en un procés d'urbanització molt fort. D'altra banda, aquest procés és pràcticament independent de l'edat del mestre.

A diferència de moltes altres característiques, aquesta no es veu afectada per cap tall generacional clar.

El 52 % dels enquestats han nascut a la mateixa població del pare i un 16 % a la mateixa de la mare. Aquestes dades són gairebé idèntiques a les obtingudes al treball que sobre la joventut ha fet també el Laboratori de Sociologia de l'ICESB (1).

L'homogàmia completa entre els pares és del 43 % (pare i mare nascuts a la mateixa població). L'homogàmia parcial és del 27 % (pare i mare nascuts a la mateixa província). No hi ha homogàmia en un 29 % dels casos.

En un 30 % dels casos els entrevistats han nascut en poblacions diferents a la de naixement del pare i de la mare.

El paral·lisme amb les dades del treball sobre la joventut també es manté aquí, llevat de l'homogàmia parcial que és superior entre els pares dels mestres.

Per la comparació d'aquestes dades amb les de l'enquestat (comparació entre família d'origen i família pròpia), es pot veure més endavant l'apartat «família pròpia del mestre».

1. Hi ha una publicació feta sobre aquest treball: E. Pinilla de las Heras, "Informe provisional sobre els primers resultats de l'enquesta sobre la joventut catalana". Laboratori de Sociologia, ICESB, Barcelona 1974.

Quant a l'origen geogràfic dels pares, són més alts els percentatges de pares no-catalans, que els de mestres. Apareixen fortes diferències entre els homes i les dones, i és molt més alt el percentatge de dones filles de catalans, que el d'homes. Taula IV. 31.

La mobilitat geogràfica dels homes és inferior, i també ho és la del pare en comparació amb la mare. L'origen dels no-catalans reproduceix bastant la regió d'origen dels propis enquestats, essent Castella i Lleó el nucli principal, seguit d'Andalusia.

Relacionant l'origen català del pare amb el de l'enquestat, obtenim: un 9 % són fills de pare immigrant i, per tant, un 18 % dels nascuts a Catalunya són fills de pare immigrant.

Aquest nucli es concentra principalment a la província de Barcelona.

Des del punt de vista socio-lingüístic, serà interessant analitzar el comportament d'aquest sector de mestres, cosa que farem al capítol dedicat a qüestions de llengua.

2.2. El pare. Treball i estudis

En parlar de l'origen social de l'enquestat, hem parlat ja de la categoria socio-professional del pare. Un dels aspectes que se'n desprenia era la importància de fills procedents de la petita burgesia. Això es reflecteix en l'elevat percentatge de pares que treballen per compte propi (46 %), a més d'un altre 1 per cent, que treballa simultàniament per compte propi i per compte d'altri.

També hem parlat del nivell d'estudis, tot comparant-lo amb el del germà gran. Ara podríem tornar sobre aquest tema per veure'l de més a prop. Evidentment, el nivell d'estudis del pare està en estreta relació amb la seva categoria socio-professional. Taula IV. 32.

Si distingíssim entre nadius i no nadius, observariem un nivell lleugerament més alt entre els nadius, a igualtat de categoria socio-professional. Si entre els nadius

Taula IV. 30. Mida del lloc de naixement del pare

	Homes		Dones	
	Pare	Enquestat	Pare	Enquestat
Menys de 2000 hab.	39.0	29.5	36.3	24.7
De 2000 a 10 000 hab.	22.5	23.1	21.0	18.0
De 10 001 a 30 000 hab.	11.4	12.7	13.9	16.4
De 30 001 a 100 000 hab.	6.2	13.3	7.2	17.2
De 100 001 a 200 000 hab.	2.6	2.1	2.1	1.7
Més de 200 000 hab.	8.7	14.9	15.6	24.1
No s'ha pogut identificar o no consta	9.5	4.4	3.8	2.4
	100 % (N = 577)	100 %	100 % (N = 754)	100 %

Taula IV. 31. Origen geogràfic dels pares segons el sexe de l'enquestat (Percentatge de pares nadius)

	Homes	N	Dones	N	Conjunt	N
Pare nadiu	32.2	(577)	48.3	(754)	41.3	(1331)
Mare nadius	34.7	(577)	49.5	(754)	43.1	(1331)

Taula IV. 32. Nivell d'estudis del pare de l'enquestat (segons categoria socio-professional d'aquell)

	% amb estudis primaris o inferiors	% amb estudis superiors	N
Empresaris de la indústria	52.5	15.0	(80)
Propietaris agrícoles	88.0	0.4	(213)
Comerciants i treballadors per compte propi	67.6	1.4	(276)
Quadres superiors	5.9	56.3	(135)
Funcionaris mitjans i assimilats	27.9	12.6	(247)
Empleats i encarregats	54.4	2.7	(182)
Treballadors manuals	82.8	0.0	(192)

hi ha un 46 % de pares amb estudis primaris o inferiors, entre els no nadius n'hi ha un 69 %. En el cas d'estudis superiors, els percentatges són, respectivament, 13 i 6. A igualtat de categoria socio-professional, la diferència entre els percentatges de pares amb estudis primaris o menys que primaris és de l'ordre d'un 15 a un 20 % en gairebé totes les categories.

En la mesura que el nivell d'estudis del pare sigui un cert indicador del nivell cultural que els enquestats van viure en la seva infància, podem afirmar que en general els futurs mestres no procedeixen d'un ambient gaire culturalitzat. Aquest fet pot ser un dels que fonamenten el baix nivell que, en general, demostren els mestres al

llarg de tot aquest estudi. Naturalment que hi ha altres causes, que tenen molt a veure amb els estudis oficials de magisteri i amb les condicions en què s'exerceix la professió, però és evident que costa més assolir una bona preparació cultural i professional quan no s'ha viscut de jove un ambient que convidi al treball intel·lectual, a l'intercanvi cultural, etc., i els estímuli.

Si bé hem vist que el nivell del pare és més alt entre els nadius que entre els no nadius, a igualtat de categoria socio-professional, les diferències tendeixen a desaparèixer en passar d'un ambient rural a un ambient urbà.

3. LA FAMÍLIA DEL MESTRE

En parlar de l'estat civil, hem vist que hi ha un 50,7 % dels entrevistats que són casats, i que hi ha un desnivell entre homes i dones a favor dels primers (57,2 % contra 45,7 %).

Analitzem ara algunes dades bàsiques del cònjuge. En primer lloc el seu *origen geogràfic*.

Una mica més de la meitat (51,5 % dels cònjuges són nadius. Aquest percentatge és més alt (57,4 %) entre els cònjuges de les dones, que entre els dels homes (45,2 %). Atès el major origen nadiu de les dones (cf. el capítol de dades bàsiques dels mestres), és molt possible que la interpretació d'aquesta diferència de comportament no estigui en l'atribut sexe, sinó en l'origen geogràfic. En controlar la variable origen geogràfic obtenim una inversió de les diferències anteriors, tal com es pot veure a continuació.

Taula IV. 33. Origen geogràfic del cònjuge, segons sexe i origen geogràfic de l'enquestat

		Nadiu		No nadiu	
		Home	Dona	Home	Dona
Cònjuge	Nadiu	85.5	78.7	20.9	23.1
	no nadiu	14.5	23.1	79.1	76.9
	Nadiu	81.2		21.8	
	No nadiu	18.8		78.2	

L'origen geogràfic de l'enquestat és un factor gairebé determinant de l'origen geogràfic del cònjuge (1). Per bé que observem una major proporció de nadius casats amb nadius, que no de nadius casats amb no nadius, la diferència no és estadísticament significativa (2).

Tampoc no són estadísticament significatives les diferències detectades entre homes i dones dins de cada subconjunt (nadius i no nadius), de forma que hem de considerar empírica la correlació abans indicada entre sexe i origen geogràfic del cònjuge.

En la tendència dels no nadius a casar-se amb no nadius, hauria estat interessant poder distingir entre els qui van venir a Catalunya ja casats, i els qui s'han casat aquí. Estudiar aquests últims ens donaria informació sobre el procés d'integració. No ho podem fer, ja que no podem establir aquesta distinció per manca de preguntes en aquest sentit.

Tenim, però, una possibilitat indirecta que és la de relacionar aquest aspecte amb els anys de residència a Catalunya. És probable que la gent casada que fa poc temps que viu a Catalunya, pertanyi en gran majoria al grup dels qui han vingut ja casats. A mesura que augmenti el temps de residència, creixerà la proporció dels qui s'han casat aquí, sense que puguem saber la magnitud d'aquesta proporció. El que s'obté respon força al que esperàvem. El 100 % dels casats que porten

1. La Q de Yule val 0,88.

2. $X^2 = 0,91$ no significatiu al nivell del 95 % (1 grau de llibertat).

menys d'un any de residència, estan casats amb una persona no nadiua. Aquest percentatge disminueix fins a un 58,3 % entre els qui fa més de 10 anys que són aquí. Ens adonem que hi ha un canvi fort d'aquest percentatge en passar de la categoria «més de 10 anys». Dicotomitzant per aquest punt, observem una forta influència del temps d'estada (1).

Taula IV. 34. Origen geogràfic del cònjuge segons temps d'estada a Catalunya

	Menys de 10 anys	Més de 10 anys
Nadiu	10.5	41.7
No nadiu	89.5	58.3
	100 % (N = 219)	100 % (N = 120)

Quant a la *mida del lloc de naixement*, es comprova una lleugera tendència a casar-se amb una persona d'un origen més urbà que l'enquestat. La distribució és la següent:

31,6 % són casats amb una persona d'origen més urbà que l'enquestat.

44,3 % amb una persona del mateix origen.

24,1 % amb una persona d'origen més rural que l'enquestat.

En conjunt, domina la tendència a un major origen urbà del cònjuge, però és bastant important la tendència contrària.

Podem passar a analitzar les qüestions d'*homogàmia territorial*. Entenem per *homogàmia total* el fet de casar-se amb una persona nascuda a la mateixa localitat, i *homogàmia parcial* quan el cònjuge prové d'una altra població, però que pertany a la mateixa província. Òbviament aquesta qüestió està molt influïda pel fet d'haver o no immigrat. Per tant, cal distingir entre nadius i no nadius, i és força interessant la comparació amb els pares dels enquestats, per tal d'establir quins canvis estan operant en les pautes d'elecció de cònjuge. Taula IV. 35.

Cenyint-nos de moment a les tres primeres columnes, observem una tendència major dels enquestats a casar-

se amb gent provinent de localitats diferents de la seva pròpia. La situació intermèdia del nivell d'homogàmia dels pares dels enquestats nadius és força comprensible. Pràcticament tots els pares nadius formen part de la categoria «pares dels enquestats nadius», però aquesta inclou una certa proporció de pares que ells mateixos han estat immigrants, i hem d'esperar que presentin un grau d'homogàmia més baix. Podríem resumir aquest aspecte dient que els enquestats nadius presenten un grau més baix d'homogàmia que els pares nadius (cosa que indica un canvi en les pautes de tria de cònjuge), però que la diferència amb els propis pares és bastant més reduïda, perquè una part d'ells ja estaven en un procés de migració geogràfica que afavoreix la disminució de l'homogàmia.

En el cas dels no nadius observem una diferència molt més acusada entre pares i enquestats, comprensible si tenim en compte que els enquestats són tots ells immigrants (o emigrats, segons d'on es miri). La posició relativa de les categories «pares dels enquestats no nadius» i «pares no nadius» és la que s'inclou a la categoria «pares dels enquestats no nadius», i és congruent amb el que hem dit fins ara: que és la que presenta un grau més baix d'homogàmia.

De manera paral·lela a la qüestió de cònjuge nadiu o no nadiu, aquí el nivell d'homogàmia varia bastant, segons si el casament va ser anterior o posterior a la immigració. Igual que en el cas anterior, només podem utilitzar indicadors indirectes, i aquí n'hem escollit un altre: haver exercit com a mestre fora de Catalunya.

Amb aquesta distinció obtenim un percentatge de no homogàmia del 47,8 % entre els qui ja havien treballat com a mestres fora de Catalunya, contra un 68,9 % dels qui no ho havien fet.

En conjunt, i prescindint ara de la distinció entre nadius i no nadius, l'homogàmia completa afecta un 22 % dels enquestats casats. L'homogàmia parcial és del 29 %, i no n'hi ha en un 49 %.

3.1. El treball del cònjuge

Aquí la primera qüestió fonamental és la del sexe de l'enquestat, ja que el treball de la dona està fortament influït per una sèrie de consideracions i pressions socials. Mentre gairebé la totalitat dels marits de les dones enquestades treballen, no passa el mateix amb les dones dels homes enquestats.

1. $Q = 0,72$.

Taula IV. 35. Homogàmia territorial, segons origen geogràfic

	Enquestats nadius	Pares dels enquestats nadius	Pares nadius	Enquestats no nadius	Pares del enquestats no nadius	Pares no nadius
Homogàmia total	31.2	38.2	43.1	13.7	47.9	43.4
Homogàmia parcial	32.1	27.5	32.0	25.1	28.4	25.2
No homogàmia	36.7	33.8	24.9	61.2	21.8	29.9
No consta	—	0.5	—	—	1.9	1.5
	100 % (N = 340)	100 % (N = 340)	100 % (N = 550)	100 % (N = 342)	100 % (N = 342)	100 % (N = 777)

Taula IV. 36. Treball del cònjuge, segons sexe de l'enquestat

	Home	Dona	Conjunt
Treballa	57.1	97.1	77.6
No treballa	42.9	2.9	22.4
	100 % (N = 331)	100 % (N = 348)	100 % (N = 679)

Els pocs casos de marits que no treballen corresponen a jubilats o malalts. Malgrat la forta diferència entre homes i dones, cal destacar que més de les 3/4 parts dels mestres casats tenen un cònjuge que treballa, la qual cosa indica una proporció bastant elevada d'un mínim de dos sous ingressats a la família.

Passarem a analitzar el treball de la dona dels mestres enquestats. És evident que hi ha factors objectius que hi poden influir. Podem citar-ne, com a mínim, quatre: a) el fet de tenir fills; b) el nombre d'aquests; c) les necessitats econòmiques de la família; d) el fet d'anar o no a l'escola els fills.

D'altra banda, la consideració social del paper de la dona és un altre factor molt important a tenir en compte. En aquest cas, pot existir un canvi generacional considerable, atesa la creixent tendència de la dona a treballar. Començarem intentant delimitar la importància relativa dels factors objectius abans esmentats. Tots quatre factors estan estretament interrelacionats. Si no actuessin altres factors, es podria esperar un model de comportament del següent estil. Mentre no es tinguin fills, no hi ha elements que frenin el fet de treballar, però tampoc no el frena una necessitat econòmica molt forta. A partir del fet de tenir fills haurem d'esperar una disminució del treball, per les dificultats de treballar les dues persones de la parella, i alhora ocupar-se dels fills petits. En el moment d'anar a escola, tornarien a tenir una major facilitat de treballar, acompanyada d'una major necessitat de fer-ho per tal de cobrir les despeses dels fills (que creixen amb l'edat). El nombre de fills ha de tenir uns efectes una mica complexos. D'una banda, com més fills hi ha, més necessitats d'ingressos es tenen. D'una altra, també s'allarga el període de tenir fills petits que encara no van a l'escola, i la feina de tenir-ne cura és més gran. Com que això repercuteix en el treball de l'home i de la dona, està estretament lligat a la consideració social de la dona. Taula IV. 37.

Taula IV. 37. Treball de la dona de l'enquestat segons tenir fills i si estan en edat escolar, i edat. (Proporció que treballen) (1)

Edat de l'enquestat	NO TÉ FILLS	TÉ FILLS		
		no en edat escolar	en edat escolar	amb independència de l'edat dels fills
Més de 40 anys	40.0	25.5	50.0	37.7
Entre 30 i 40 anys	89.7	61.5	61.3	59.3
Menys de 30 anys	76.9	61.5	*	59.6
Conjunt d'edats	76.9	47.7	53.4	49.8

(1) L'asterisc significa que el nombre absolut de casos existent en la categoria es massa petit perquè el percentatge tingui una mínima fiabilitat.

La tendència a que la dona treballi és més alta si la parella no té fills (passa del 50 % al 77 %). Aquesta és la situació on la necessitat econòmica d'un segon sou podria ser menor. En qualsevol cas, hi ha un comportament molt diferent segons l'edat. La diferència abans indicada és motivada per la gent de menys de 40 anys, ja que per sobre d'aquesta edat no existeix diferència entre els qui tenen fills i els qui no en tenen.

D'una altra banda, curiosament la dona tendeix més a treballar quan no té els fills en edat escolar, que quan els hi té. Altre cop l'edat hi juga un paper, però invers al d'abans. Entre els de menys de 40 anys no hi ha diferència; la diferència es limita als que estan per sobre de 40. Ens trobem que quan teòricament hi hauria més llibertat per a treballar (en dependre menys d'un treball domèstic), precisament la dona treballa menys.

La qüestió resulta bastant complexa. Caldria estudiar-la més a fons, per tal com el model hipotètic que exposarem abans té molts factors, i aquestes dades no permeten construir fàcilment una explicació coherent.

3.2. La professió del cònjuge

Aquí la variable sexe és fonamental. És molt diferent la distribució de les ocupacions en un cas o altre.

Taula IV. 38. Ocupació del cònjuge, segons sexe de l'enquestat

	Home	Dona	Conjunt
Empresari o propietari	1.6	5.1	3.9
Treballador per compte propi	1.1	2.9	2.2
Quadres superiors	11.8	35.7	27.4
Mestre	66.3	18.6	35.2
Funcionaris mitjans	0.5	11.1	7.4
Empleat administratiu	13.4	16.6	15.5
Treballador manual	5.3	10.0	8.4
	100 % (N = 187)	100 % (N = 350)	100 % (N = 537)

En llegir la primera columna hem de tenir ben present que només un 57 % dels cònjuges treballen, i que, per tant, aquestes dades es refereixen únicament a aquest 57 % entre els homes. Dues terceres parts de les dones que treballen són precisament mestres. (És per això que hem separat la categoria «mestres» de la categoria «funcionaris mitjans» en què sol anar inclosa.) La resta està concentrada principalment en quadres superiors i empleats administratius.

En conjunt, hi ha un cert desequilibri a favor d'ocupacions menys valorades socialment que la de mestre. En el cas de la dona, la situació s'inverteix. Hi ha més marits amb una ocupació socialment més valorada que la de mestre, que no pas menys valorada. Tornen a tenir un pes quantitatiu més gran els quadres superiors i els empleats administratius. Si sumem aquestes dues categories amb la de mestre obtenim un 78 % de les ocupacions dels cònjuges, la qual cosa indica una concentració prou important. L'homogàmia professional (1) també és bastant alta (35 %).

Les diferències entre home i dona es reproduïxen en el tema de la remuneració. Com es pot veure en el següent quadre, a igualtat de professió, el marit cobra més que la muller de l'enquestat.

Taula IV. 39. Diferència de remuneració entre l'enquestat i el seu cònjuge. Segons sexe de l'enquestat i ocupació del cònjuge

(Proporció de casos en què l'enquestat està més ben remunerat)
(Entre parèntesi el nombre absolut de casos)

	Home	(N)	Dona	(N)
Empresari i propietaris	—	(—)	—76.5	(17)
Treballadors per compte propi	—	(—)	—80	(10)
Quadres superiors	27.3	(22)	—88	(116)
Mestres	29	(124)	—27.7	(65)
Funcionaris mitjans	—	(—)	—94.7	(38)
Empleats administratius	48	(25)	—62.1	(58)
Treballadors manuals	—	(—)	—58.8	(34)
Conjunt d'ocupacions	34.9	(187)	—68.7	(338)

Les xifres són prou eloqüents. Sempre positives en el cas dels homes, i negatives en el cas de la dona. Entre els mestres resulta encara més significatiu el fet, ja que si bé en les altres categories podria pensar-se que la seva relativa heterogeneïtat és la causa de les diferències, aquí no val aquesta explicació. Això no obstant, és la categoria socio-professional on la diferència és menys acusada.

En aquest cas concret que el cònjuge sigui també mestre, no sabem en quin sector de centres treballa. No podem analitzar de forma rigorosa si en la diferència

de remuneració ha influït el sector de centres. Podem pensar, però, que probablement tendirà a coincidir el sector on treballa l'enquestat i aquell on treballa el seu cònjuge. Podem fer la hipòtesi que en el sector estatal tendirà a haver menys diferència de retribució i que, per tant, n'hi haurà més en el sector privat (agrupant el religiós i el particular). Efectivament, això és el que obtenim. En el sector estatal constatem un 21 % d'homes més ben retribuïts que les dones, i un 16 % en el cas invers, mentre que en el sector privat obtenim un 38 % i un 43 % respectivament. En estudiar la remuneració, podem confirmar si a igualtat de treball l'home està més ben retribuït que la dona, i en quin sector. Si es confirma la hipòtesi apuntada, aquestes dades ens refermaran l'altra hipòtesi: que l'enquestat tendeix a casar-se amb un mestre que treballa en el mateix sector, o que després tendeixen a coincidir.

3.3. Nombre de fills

Una gran part dels esquestats estan en condicions de tenir encara més fills. Hem de tenir molt en compte l'edat en analitzar-ho.

En primer lloc podem presentar la distribució global, distingint segons el sexe de l'enquestat.

Taula IV. 40. Nombre de fills segons sexe de l'enquestat

	Home	Dona	Conjunt
No en té	27.6	32.1	29.9
1 fill	28.8	29.7	29.3
2 fills	24.2	21.5	22.8
3 fills	12.4	10.5	11.4
Més de 3 fills	7	6.2	6.6
	100 %	100 %	100 %
	(N = 330)	(N = 353)	(N = 681)
Mitjana	1.50	1.32	1.41 (1)

La diferència de les mitjanes pot respondre al fet de la influència del treball de la mare, ja que només una meitat de les dones dels enquestats treballen, cosa que pot ser que tendeixi a limitar lleugerament el nombre de fills. Distingint entre grups d'edat, per tal d'intentar veure quin és el límit al qual es tendeix quant a nombre de fills, obtenim el que veiem a la taula IV. 41.

La interpretació d'aquestes dades és difícil per una raó molt simple: no tenim cap garantia que les pautes de la gent més gran siguin les mateixes que les de la gent més jove. Dit d'una altra forma, encara que per a la gent més gran la mitjana de fills se situa entorn de 2,5, no sabem si la gent més jove hi arribarà. Més aviat l'anàlisi ens inclina a pensar que la gent jove tendeix a reduir el nombre de fills. En efecte, a partir de 40 anys la dona poques vegades té fills. Si bé no es pot donar com a absolutament definitiva la mitjana del grup d'edat de 40 a 50 anys, gairebé es pot afirmar que serà inferior a la del grup de més de 50 anys.

Al seu torn, aquestes mitjanes són inferiors a les de la família d'origen. Si fem la comparació, amb igualtat d'edat, veurem com entre la gent de més de 40 anys la mitjana és ara de 2,32 fills, mentre que la mitjana de

1. Entenem per "homogàmia professional" el fet de contraure matrimoni amb persones pertanyents al mateix grup professional.

Taula IV. 41. Mitjana de fills, segons edat i sexe de l'enqu Coastat
(Entre parèntesis el nombre absolut de casos)

	Home	(N)	Dona	(N)	Conjunt	(N)
Més de 50 anys	2.71	(58)	2.58	(31)	2.66	(89)
De 40 a 50 anys	2.09	(58)	1.86	(36)	2.00	(94)
De 30 a 40 anys	1.56	(115)	1.78	(122)	1.67	(237)
Menys de 30 anys	0.62	(99)	0.62	(164)	0.62	(263)

fills de la família d'origen va ser de 4,54. La diferència és molt gran. Probablement no deu ser tan gran en els grups d'edat inferior, però cal tenir en compte que la mitjana de fills de la família d'origen més baixa (3,03) és més alta que la mitjana més alta que hem observat ara (2,71). Una altra diferència entre la família d'origen i la família pròpia és l'homogeneïtzació entre nadius i no nadius que s'ha produït. Mentre hi hauria diferències a nivell de la família d'origen (els no nadius procedien sistemàticament de famílies més nombroses), ara les mitjanes són les mateixes.

En el quadre anterior ens podem adonar que en el grup de 30 a 40 anys s'inverteix la tendència existent entre la gent més gran de tenir més fills els homes mestres que les dones mestres. L'explicació pot estar en la pauta tradicional de casar-se més joves les dones, la qual cosa fa que, encara que a la llarga puguin tenir menys fills, en un cert grup d'edat pugui aparèixer el contrari.

Efectivament, entre els homes de 30 a 40 anys observem un 32 % de casos de fills en edat escolar, que entre les dones d'aquesta mateixa edat és del 57 %. Queda confirmada, doncs, la hipòtesi anterior (1).

Es podria pensar que la professió del cònjuge podria influir en el nombre de fills, però no apareix cap correlació significativa.

Amb qui viu? El fet de viure amb pares, la família conjugal, etc., és important per a valorar l'índex de nivell de vida.

Cal distingir entre nadius i immigrants, i entre solters i casats, atesa la diferent situació de cada cas. Taula IV. 42.

1. Corresponent al grup nadius d'edat inferior a 30 anys, vegeu l'apartat de la família de procedència.

En la taula no s'han inclòs els religiosos com a categoria específica, ja que tots ens han indicat que viuen en un convent o institució. Tampoc no s'han inclòs com a categoria els pocs casos de gent separada o vídua. No obstant, les dues categories estan incorporades en l'última columna, referida al conjunt dels enquestats.

Les diferències que percebem entre nadius i no nadius són prou lògiques: major predomini entre els solters nadius del fet de viure amb els pares, i poques diferències en el cas dels casats. El 25,9 % de no nadius solters que viuen amb els pares ens dona una certa estimació de la proporció de gent jove que ha immigrat amb la família d'origen. Si comptem tots els qui viuen amb pares, siguin solters o casats, obtenim un 17,4 % del total de no nadius, que baixa a un 13,3 % entre els casats. És difícil de poder avaluar a partir d'aquestes dades quina és la proporció de gent que va venir a Catalunya perquè venia la seva família, però és molt possible que superi el 25,9 % abans indicat, perquè, en cas contrari, més de la meitat continuarien vivint amb els seus pares després de casar-se, proporció que sembla molt alta. Com que sabem que (segons una altra pregunta) un 54,1 % dels immigrants ha tingut la seva primera feina com a mestre a Catalunya, és bastant possible que bona part d'aquesta gent entri en la immigració familiar.

3.4. Nivell de vida

Per tal de construir un indicador de nivell de vida i de consum, el qüestionari va incloure preguntes sobre la propietat de diverses coses, típiques del consum en el món d'avui. L'índex construït és un índex sumatori de la puntuació atorgada a la propietat de cada element. L'escala obtinguda presenta una distribució que depèn es-

Taula IV. 42. Amb qui viu?
Segons estat civil i origen geogràfic

	Nadiu		No nadiu		Conjunt d'enquestats
	Solter	Casat	Solter	Casat	
Amb els ascendents	65.3	—	25.9	—	18.6
Amb la família conjugal	—	34	—	29.4	15.9
Fam. conjugal més ascendents	—	7.4	—	3.2	2.7
Fam. conjugal més descendents	—	49.1	—	55.8	26.6
Fam. conjugal més ascendents i descendents	—	8.3	—	10.1	4.7
Només amb els fills	—	0.3	—	0.3	0.8
Sol o amb amics	32.8	0.9	66.3	1.2	21.3
En un convent, institució, etc.	1.9	—	7.8	—	9.4
	100	100	100	100	100
	(262)	(338)	(282)	(337)	(1331)

tretament de si l'enquestat viu encara amb la família d'origen o no (1). En el primer cas, el nivell de vida deriva més de les característiques de la família que de la seva pròpia feina. En el segon cas, pot tenir també relació amb el treball del cònjuge, si és que és casat Taula IV. 43.

La taula no inclou totes les possibilitats abans indicades de residència. La categoria institució o convent s'ha exclòs, perquè el nivell de vida difícilment es pot considerar com a propi de l'individu. S'ha eliminat la categoria «només amb fills» perquè els pocs casos no permetien una mínima precisió en el càlcul de l'índex. Finalment, s'han ajuntat les categories «família conjugal amb fills i ascendents», ja que presentaven una distribució semblant, de manera que el fet de conviure amb ascendents apareix com a element clau en el nivell de vida i de consum.

Encara que les dades no corresponen a diversos moments en la vida dels mateixos individus, sinó a individus diferents en distintes situacions familiars, el quadre cronològic que sembla que se'n desprèn pot correspondre a l'evolució real del nivell de vida i consum a esfera individual.

Aquesta evolució la podríem sintetitzar així. En abandonar la família d'origen s'experimenta en conjunt una disminució del nivell de vida, tant si és per casar-se, com si és per viure en un altre lloc, encara que la dis-

minució és molt més elevada en aquest últim cas. Si l'enquestat en casar-se no abandona la casa dels seus pares, o bé va a viure amb el cònjuge a casa dels pares d'aquest últim, el nivell de vida augmenta pel que fa a la situació anterior (s'ajunten diferents fonts d'ingressos). Finalment, amb el temps es va incrementant el nivell de vida dins de cada situació.

Utilitzant l'edat com a filtre, es pot obtenir una confirmació d'aquest model, almenys de forma indirecta. Taula IV. 44.

Només entre els qui viuen amb ascendents es trenca l'increment del nivell de vida en augmentar l'edat, però el marge d'error estadístic és bastant alt entre els de més de 40 anys, perquè hi ha molt pocs casos (22) en aquesta categoria.

Val a esperar que el nivell de vida tingui relació amb el nivell d'ingressos. No tant amb el d'aquest moment de la seva història ocupacional, com amb el nivell mitjà que hagi mantingut. Com veurem més endavant, el nivell de remuneració està relacionat amb el sector perquè les condicions laborals són diferents. No és, doncs, d'estranyar una correlació entre sector i nivell de vida (encara que, com hem vist, hi ha d'altres factors que hi influeixen). Els mestres del sector estatal i els del sector religiós presenten una mitjana sensiblement semblant, i diferent de la del sector particular (5,59 davant 5,09). No obstant això, si tenim en compte que l'edat dels mestres del sector particular és lleugerament inferior, i abans hem constatat la relació existent entre edat i nivell de vida, hem de concloure que pràcticament la influència de la variable sector és negligible.

També detectem una lleugera diferència entre nadius i no nadius (5,78 i 5,20, respectivament). Hom podria pensar que correspon a la diferent situació de partença del qui ha arribat de fora, la qual cosa li fa més difícil d'assolir el mateix nivell de vida. Controlant la situació de residència habitual (amb qui viu), que hem vist que té una estreta relació amb el nivell de vida, observem que la diferència entre nadius i no nadius es manté, més petita en alguns casos, però no desapareix. La interpre-

1. La puntuació utilitzada ha estat la següent:

Cotxe: 2 punts.

Moto: 1 punt.

T.V.: 1 punt.

Nevera elèctrica: 1 punt.

Rentadora elèctrica: 1 punt.

L'enquestat és propietari de la seva vivenda: 2 punts.

L'enquestat és propietari d'una altra vivenda (de tipus secundari per passar-hi vacances, caps de setmana): 3 punts.

En cas de viure amb els ascendents:

Els pares són propietaris de la seva vivenda: 1 punt.

Els pares són propietaris d'una altra vivenda (de tipus secundari per passar-hi vacances, caps de setmana): 2 punts.

Taula IV. 43. Índex de nivell de vida, segons amb qui viu l'enquestat

	Pares	Família conjugal exclusivament	Família conjugal amb fills	Família conjugal amb ascendents amb/sense fills	Sol o amics	Conjunt
1 a 3 punts	9.7	20.9	8.2	4.1	58.2	21.9
4 a 5 punts	23.2	37.6	39.0	22.2	30.7	32.4
6 a 7 punts	44.3	28.7	32.8	32.3	8.4	28.7
8 a 11 punts	22.8	12.8	20.0	41.4	2.7	17.0
	100	100	100	100	100	100
Mitjana	6.1	5.4	6.2	7.2	3.4	5.5

Taula IV. 44. Mitjanes de nivell de vida. Segons edat i situació familiar
(Entre parèntesis els números absoluts dels enquestats de cada situació)

	Viu amb ascendents		Viu sol amb amics		Viu amb la família conjugal	
De menys de 30 anys	6.26	(172)	3.20	(186)	5.34	(256)
Entre 30 i 40 anys	7.02	(67)	3.41	(31)	6.06	(234)
Més de 40 anys	5.62	(22)	4.32	(29)	6.38	(184)

tació sembla correspondre més a allò que dèiem de tipus general, que no pas a una hipòtesi més simple de suposar que és causada simplement pel major predomini dels no nadius en la situació de menor nivell de vida (viure sol o amb amics i amigues).

3.5. Autoidentificació de classe

Les dues respostes més freqüents han estat «classe mitjana» i «classe obrera o treballadora». La resta són quantitativament molt poc importants.

Taula IV. 45. Autoidentificació de classe segons sexe

	Homes	Dones	Conjunt
Classe mitjana	60.5	72	67
Classe baixa	4.0	1.7	2.7
Petita burgesia	2.4	2.8	2.6
Classe obrera o treballadora	24.3	15.8	19.5
Classe proletària	2.9	1.5	2.1
Indiquen grups professionals	2.1	0.9	1.4
No saben classificar-se	3.8	5.3	4.7

La gran majoria dels mestres (més de dos terços), tant homes com dones, per a autoidentificar-se, utilitzen termes corresponents a una visió de la societat estratificada (classe mitjana, classe baixa). La minoria parla en termes més pròpiament de classe (obrero o treballadora), mentre que una petitíssima fracció utilitza el terme de classe proletària (amb unes connotacions polítiques molt més acusades). Resta un 6 % que no sap contestar o utilitza termes de grups professionals.

Les dones tenen major tendència que els homes a utilitzar els termes propis de la visió estratificada de la societat i, per tant, menys els propis d'una visió més pròpiament de classe. És possible (i això és una primera hipòtesi) que com més alt sigui l'origen social de l'enquestat, en termes de categoria socio-professional del pare, tendeixi més a usar els termes d'estratificació i viceversa. Com que l'origen social de les dones és més alt que el dels homes, quedaria automàticament explicada la diferència observada entre homes i dones.

Taula IV. 46. Autoidentificació de classe, segons origen social de l'enquestat

Percentatge que usa termes d'estratificació (classe mitjana o classe baixa)

	Homes	Dones	Conjunt
Propietaris de la indústria o serveis	63.6	87.9	81.3
Propietaris agraris	63.7	60.3	62.0
Treballadors per compte propi	73.1	74.8	74.2
Quadres superiors	64.3	83.9	77.8
Funcionaris mitjans i assimilats	73.9	82.0	78.1
Encarregats, administratius	63.1	73.5	68.7
Treballadors manuals	49.5	62.9	56.3

Donant tan sols una ullada a aquestes dades ja es veu que la seva interpretació és més complexa que la hipòtesi abans apuntada. La diferència entre homes i dones no és motivada únicament pel major pes de les dones d'origen més alt, sinó que també hi ha diferències, a igualtat d'origen. Quant a la diferència en l'ús de termes d'estratificació segons origen social, efectivament existeixen aquestes diferències, però són diverses entre els homes i les dones. Això fa pensar que hi juga la diferent significació social de la professió de mestre entre homes i dones.

Els termes propis de la visió de classe són usats preferentment pels fills dels treballadors manuals de la indústria i els serveis. Les diferències més acusades entre homes i dones es donen entre els fills de propietaris de la indústria o dels serveis, i els fills dels quadres superiors. Són precisament les dues categories en què els nois poden veure més la sortida professional de mestre com una sortida de segon ordre, més pròpia de les noies i, potser, més lluny de llurs pròpies expectatives.

D'altra banda, l'ús més freqüent dels termes d'estratificació per part de les dones, a igualtat d'origen social, pot estar en relació amb la posició tradicional més conservadora de la dona, però també pot encobrir algun factor, com després apuntarem.

Intentant veure si hi ha d'altres factors que també hi influeixin, veiem que l'edat i el caràcter nadiu o no nadiu pràcticament no tenen incidència. Únicament el conjunt dels no nadius joves tenen una certa tendència a usar amb més freqüència els termes més propis d'una visió de classe.

3.5. Consciència de la mobilitat social

Taula IV. 47. Consciència de mobilitat social segons sexe

	Homes	Dones	Conjunt
Ha "millorat" (ha "ascendit" socialment)	54.8	38.7	45.7
Es manté	37.7	52.7	46.2
Ha "empitjorat" (ha "descendit" socialment)	7.5	8.6	8.1
	100	100	100
	(577)	(754)	(1331)

Només una petita minoria creu haver «descendit». Aquesta minoria té un pes lleugerament més alt entre els fills de propietaris de la indústria i dels serveis, i dels quadres superiors. Dins aquest subconjunt, hi ha un 21 % que creu haver «descendit» socialment. Entre els fills de mestres hi ha una forta consciència d'haver millorat. Objectivament no sembla que hi hagi hagut uns canvis gaire forts en la consideració social del mestre en els darrers temps. Si hem de jutjar pel nivell de retribució d'una bona part dels mestres, sembla que la gent tendeix a idealitzar la seva situació social, al marge de les condicions objectives en què s'exerceix el seu treball.

La diferència per sexe és bastant acusada. Pot reflectir únicament el diferent origen social dels dos sexes, més elevat en general el de les dones, la qual cosa faria lògica una menor consciència d'ascens social. Com es

pot veure en la següent taula, s'obté una coincidència bastant més gran entre homes i dones, a igualtat d'origen social. Els percentatges que s'ofereixen corresponen a la diferència, dins de cada combinació de categoria, entre els qui creuen haver «pujat» socialment i els qui creuen haver «baixat».

Taula IV. 48. Consciència de mobilitat social ascendent, segons origen social i sexe de l'enquetat

Fills de:	Homes	Dones
Propietaris de la indústria i els serveis	0	3.5
Propietaris agraris	62.6	40.2
Comerciants i treballadors per compte propi	42.3	30.6
Quadres superiors	7.1	6.6
Funcionaris mitjans	42.0	22.8
Empleats administratius	42.7	39.1
Treballadors manuals	68.4	66

Aquesta diferència, aquí només en alguns casos, a igualtat d'origen social es repeteix en dues ocasions més: segons caràcter nadiu o no nadiu, i segons el sector on es treballa. En els dos casos s'observa una valoració sistemàticament diferent, a igualtat d'origen social. Els no nadius creuen haver «ascendit» més que els nadius, els mestres del sector estatal més que els del religiós, i aquests més que els del sector particular. Caldria veure si existeix una influència del nivell d'ingressos en la consciència de mobilitat social, la qual cosa podria estar a la base d'aquestes diferències abans constatades.

4. CARACTERÍSTIQUES DELS DIRECTORS DELS CENTRES ¹

4.1. Sexe i estat civil

El conjunt de directors està compost per 104 homes i 93 dones; la seva composició és, doncs, més masculina que la del conjunt de mestres (52,8 % enfront de 42,2 %). La qüestió més interessant d'esbrinar serà la de si aquestes dades impliquen l'existència de mecanismes de discriminació contra les dones, que les impedeixen de passar de mestre a directora.

L'escola religiosa presenta característiques molt específiques, ja que tots els directors de centres masculins són homes (membres de la congregació, a més a més), i totes les directores de centres de religioses són dones (totes menys una són també religioses). Com que el nombre de centres de religioses és bastant superior al de religiosos, en aquest sector predominen com a directors les dones. Si del conjunt de centres descomptem els religiosos, en què es dona aquesta situació particular, el percentatge de directors que són homes augmenta fins al 60 %. Les diferències entre els centres estatals i els particulars no són significatives. En el cas dels centres estatals l'accés al lloc de director s'havia fet fins fa poc per mitjà d'un cos especial de directors, al qual s'accedia per oposicions. Aquest és un procediment que formalment no implica cap discriminació. Més recentment, s'ha instituït un sistema electiu, en el qual els mestres del centre escullen una terna de companys que proposen a la Delegació del Ministeri, on trien una d'aquestes tres persones.

En aquests moments coexisteixen directors que han arribat al càrrec per les dues vies esmentades. Aquest canvi està provocant un conflicte, perquè els membres del cos de directors s'han sentit afectats en els seus interessos, per tal com la institucionalització del procediment electiu implica la desaparició d'aquest cos.

D'altra banda, en els centres on no hi ha més que alumnes d'un sol sexe, hi ha coincidència entre sexe

del director i dels alumnes. La majoria d'aquests casos correspon a centres religiosos, però també es verifica aquesta coincidència en els que no ho són.

Quant a l'estat civil, el sector religiós —com ja s'ha dit— està dirigit gairebé per membres de les pròpies congregacions. A la resta de centres hi ha un 23 % de solters, un 75 % de casats i un 2 % de vidus o separats.

Dins el conjunt de directors estatals, mentre el mecanisme de les oposicions equilibra bastant els dos sexes, s'estan escollint, pel mecanisme de les ternes, homes amb gran preferència a les dones (71,4 % d'homes, contra 28,6 % de dones).

En els centres particulars el fet que el propietari sigui el mateix director o bé ho sigui un familiar seu fa que aquest mecanisme d'elecció afavoreixi a les dones, en especial quan el director és un familiar; mentre que l'accés a la direcció, tant per via personal com impersonal, afavoreix preponderantment els homes. En conjunt, predominen els directors homes (57,8 %), en uns centres on la majoria de mestres són dones.

4.2. Origen geogràfic

No és massa diferent que el dels mestres, amb major proporció, no obstant, de nascuts a Catalunya:

Catalunya	40,3 %
Balears i València	7,1 %
Aragó, Navarra, País Basc, Astúries i Galícia	13,7 %
Lleó i les dues Castelles	17,8 %
Sud	9,1 %
Estranger	3 %
	100,0 %
	(N = 197)

De tota manera, la composició del conjunt de directors és bastant heterogènia des del punt de vista de l'origen geogràfic. Tant el tipus de centre com l'àrea geo-

1. En les poques escoles on hi ha direcció col·legiada hem inclòs com a dades del director les d'aquell mestre de la direcció col·legiada que ha contestat el qüestionari.

gràfica on està situat, fan variar notablement aquesta distribució.

Limitant-nos, per a simplificar, a l'origen català o no dels directors, obtenim el següent quadre:

Més de 60 anys	16,0 %
De 45 a 60 anys	27,3 %
De 35 a 45 anys	32,0 %
Menys de 35 anys	24,7 %

100,0 %
(N = 197)
Mitjana = 43,8 anys

Taula IV. 49. Percentatge de directors d'origen català segons sector i àrea geogràfica

	Sector estatal	Sector religiós	Sector particular	Total
Barcelona				55.1
Conurbació				23.4
Resta àrea				40.4
Resta Catalunya				74.2
Total	35.7	52.9	56.7	49.3

La mida de la localitat de naixement difereix encara menys que la regió d'origen, en relació amb la situació global dels mestres:

Menys de 10.000 habitants	47,7 %
De 10.000 a 100.000 habitants	23,9 %
Més de 10.000 habitants	22,8 %
N.C.	5,6 %
	100,0 %
	(N = 197)

La influència de l'àrea geogràfica i del sector de centres també existeix ara entre els directors, però és menys acusada que en els mestres, i només la primera és estadísticament significativa. La influència de la ciutat de Barcelona resulta decisiva ja que gairebé tots els directors nascuts en municipis de més de 100.000 habitants estan treballant actualment a Barcelona.

Dins els directors de centres particulars observem una diferència forta entre nadius i no nadius. Els primers són majoritàriament nascuts a zones urbanes, mentre que s'inverteix completament entre els no nadius. En canvi, no es perceben diferències acusades entre els directors dels altres centres segons siguin nadius o no.

4.3. Temps de residència a Catalunya dels no nadius

És relativament alt, no havent-hi gairebé ningú que hagi arribat en els dos últims anys. Les dades obtingudes són les següents:

Menys de 6 anys	17,3 %
De 6 a 10 anys	14,3 %
Més de 10 anys	68,4 %
	100,0 %
	(N = 100)

La mitjana és de 10,5 anys, sense diferències apreciables ni segons tipus de centre, ni segons àrea geogràfica.

4.4. Edat

La distribució obtinguda és la següent:

No hi ha grans diferències entre sectors de centres, i és lleugerament més alta l'edat dels directors de centres estatals (47,8 anys) que la dels directors de centres religiosos (45,0) i que la dels directors de centres particulars (40,6 anys).

Tampoc no hi ha diferència entre l'edat dels directors nascuts a Catalunya i la dels immigrants, tot i que dins d'aquests últims és superior la mitjana d'edat dels qui porten més de 10 anys aquí (47,3), que els qui en porten menys (36,4).

La mitjana d'edat és superior a la dels mestres.

4.5. Mitjà d'accedir al càrrec

Com que els mitjans d'arribar a ser director varien molt segons el tipus de centre, no té molt sentit donar les dades barrejades, sense distingir entre tipus de centre. Per tant, oferim la següent taula on consta el mitjà utilitzat per a ocupar el càrrec actual, segons el tipus de centre on està.

Taula IV. 50. Mitjà d'accedir al càrrec, segons sectors

Nomenament	Estat	Església	Particular
Nomenament (Ministeri, Ordre o Bisbat)	61.1 %	94 %	—
Per relacions personals	—	4 %	35.3 %
Per relacions impersonals	—	—	5.9 %
És el propietari o un familiar seu	—	—	48.2 %
Elecció dels companys	38.9 %	2 %	10.6 %
	100	100	100
	(N = 56)	(N = 51)	(N = 90)

En el cas de l'Estat, apareixen les dues formes que indicàvem al començament d'aquest apartat. Cal remarcar que el mecanisme electiu funciona pel sistema d'escollir una terna, cosa que probablement no serà el cas dels altres tipus de centres.

El mecanisme de la terna s'ha implantat en els centres de nova creació, o en els antics quan ha marxat el director que hi havia. Això fa que aquest sistema, geogràficament, sigui molt poc important a Barcelona-ciutat, mentre que és a la conurbació on té més importància quantitativa.

En el cas dels centres de religiosos, les excepcions a la norma de nomenament ocorren en alguns centres parroquials que tenen característiques pròpies, més semblants, a vegades, als centres particulars que als centres religiosos.

En els centres particulars, el pes decisiu dels propietaris ens mostra molt clarament la història d'una part molt important d'aquest sector d'escoles: l'escola com a negoci on treballa el propietari, dedicant habitualment els eventuais beneficis a l'engrandiment del propi centre escolar. En els altres casos, cal remarcar la poca importància de les relacions impersonals, dada que és habitual en el nostre mercat de treball, i també la poca extensió que té el mecanisme democràtic de l'elecció per part dels companys.

4.6. Temps que porta exercint el càrrec

1 curs	17 %
2 cursos	4,1 %
3 a 5 cursos	25,8 %
6 a 10 cursos	29,9 %
11 a 15 cursos	14,4 %
Més de 15 cursos	8,8 %
	100,0 %
	(N = 194)
	Mitjana = 7,4 cursos

La distribució està força repartida en una extensió bastant àmplia. Aquí les variacions segons tipus són bastant importants, i això té una relació estreta amb el fet de la diversitat de mitjans d'accés al càrrec, segons sigui el tipus de centre.

El sector amb una mitjana més alta és el dels centres particulars (9,1 cursos), seguit de l'Estat (6,7 cursos) i el de l'Església (5,2 cursos). En els centres particulars influeix principalment l'alta proporció de directors que són propietaris o familiars directes d'ell, i no existeix més recanvi que el biològic.

Agafant únicament els mitjans més freqüents d'arribar al càrrec, el promig de temps d'estada en el càrrec varia molt segons hagi estat el sistema d'accés.

Taula IV. 51. Mitjanes d'estada en el càrrec segons mitjà de trobar-lo

Nomenament del Ministeri	8.7 cursos
Nomenament de l'Ordre	5.2 "
Per relació personal	8.3 "
És el propietari o un familiar directe	13.0 "
Elecció dels companys	3.7 "

En general, el temps que un director porta exercint el càrrec és prou alt com perquè els centres no estiguin en una perpètua renovació introduïda per cada nou director. Més aviat pot haver-hi el perill contrari.

Sobre el mecanisme electiu pels mateixos companys, amb una mitjana bastant baixa, cal no oblidar que s'està introduint en els darrers anys, i la mitjana observada pot ser més baixa en part per tractar-se d'un fenomen massa recent. De tota manera, el caràcter electiu pot anar acompanyat d'una capacitat de revocació del càrrec que determini que la mitjana sigui més baixa que en el cas d'altres mecanismes d'accés.

La diferència entre les mitjanes de les dues vies de nomenament (Ministeri i Orde) pot ser causat perquè les congregacions segueixin una política més o menys sistemàtica de rotació, mentre que en els centres estatals no hi ha límits a l'estada del director, i només marxa d'un centre quan ell troba un altre lloc que considera millor.

4.7. Nivell d'estudis

La tendència a ser llicenciat ha anat augmentant amb el temps, cosa que queda en relleu relacionant-la amb l'edat del director. Mentre que entre els de més de 50 anys hi ha un 75 % que només tenen magisteri, baixa a un 40 % entre els de menys.

Per sectors, el percentatge més alt de llicenciats correspon als centres de l'Església, i el més baix, als centres estatals. Aquí pot tenir gran influència el fet que els centres de l'Església han estat tradicionalment centres on es feia tot el batxillerat, i que el director fos llicenciat, permetia cobrir un major àmbit.

4.8. Hores de classe fetes pel director

La gran majoria de directors també fan classe. No obstant, la seva dedicació és molt variable i està en estreta relació amb la mida del centre, el tipus de centre i la seva organització. Per veure aquesta variabilitat podem començar per la distribució del conjunt de directors. Taula IV. 53.

La mitjana d'hores és de 15 a la setmana. En els centres petits se situa al voltant de les 21 hores, i va disminuint fins a una mitjana de 5 hores setmanals en els centres grans. En aquests, la complexitat de l'organitza-

Taula IV. 52. Nivell més alt d'estudis assolit

	Conjunt	Estat	Església	Particular
Inferior o equivalent al magisteri	2.5 %	1.8	3.9	2.2
Magisteri	50.8 %	62.5	39.3	50.0
Estudis universitaris incomplets	11.7 %	10.7	3.9	16.7
Estudis universitaris complets	35.0 %	25.0	52.9	31.1
	100	100	100	100
	(N = 197)	(N = 56)	(N = 51)	(N = 90)

Taula IV. 53. Hores de classe donades pel director

No fan classe	18.3 %
Menys de 6 hores/setmanals	13.7 %
De 6 a 10 hores/setmanals	15.7 %
De 11 a 15 hores/setmanals	11.7 %
De 16 a 25 hores/setmanals	12.2 %
De 26 a 30 hores/setmanals	14.7 %
Més de 30 hores/setmanals	11.7 %
No consta informació	2.0 %
	100
	(N = 197)

ció obliga a tenir una (o més) persones deslliurades de la tasca immediata d'ensenyar. En els centres petits, en canvi, és difícil de tenir-la per raó de la despesa que això representa; molts centres no poden disposar de prous recursos (al marge que la necessitat de tals funcions és proporcional a la complexitat de l'organització).

Aquesta gradació horària existeix en tots els sectors, però no sempre la variació és la mateixa.

Taula IV. 54. Mitjana d'hores de classe segons mida i sector

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Centres petits	27	28	20.2	21.3
Centres mitjans	13.2	11.9	13.1	12.9
Centres grans	1.9	8.7	1.5	5.2
Conjunt	13.4	10.9	16.2	15

Per tal d'interpretar correctament aquestes dades, cal tenir en compte que els centres estatals són exclusivament centres de bàsica, o com a màxim amb algunes aules de preescolar. El director ho és de tot el centre, i no existeix divisió de funcions per nivells de l'ensenyament. En els centres de l'Església, en canvi, hi ha una alta proporció de centres amb batxillerat, i existeix una estructura de direcció més complexa, amb divisió de funcions entre diverses persones. El director de la bàsica no s'ocupa de tots els problemes de direcció del centre, i pot tenir més temps per a fer classes.

APÈNDIX

Taula IV. 55. Sexe dels directors segons sector

	Estat	Església	Particular	Conjunt	Conjunt excepte Església
Homes	62.5	33.3	57.8	52.8	59.6
Dones	37.5	66.7	42.2	47.2	40.4

Taula IV. 56. Sexe dels directors segons sexe dels alumnes

	Centres masculins	Centres femenins	Centres mixtes amb separació	Centres amb coeducació parcial	Centres amb coeducació total
Homes	100	3	75	60	54.6
Dones	0	97	25	40	45.4

EL PROCÉS D'INCORPORACIÓ A LA PROFESSIÓ

1. ESTUDIS REALITZATS I INSTITUCIONS ON ELS VA CURSAR

1.1. Edat que tenien els mestres quan van començar a anar a l'escola

Tots els treballs sociològics realitzats han recalcat la importància de l'educació preescolar de cara a l'esdevenidor estudiantil. A les zones urbanes de l'Estat espanyol la correlació entre origen socio-econòmic i assistència al parvulari és molt forta, atesa la poca presència del sector públic en aquest nivell d'escolaritat. A les zones rurals encara és més palesa la manca de parvularis; generalment no n'hi ha de privats. Ens trobem, per tant, en una situació que fa difícil mesurar la influència estricta del preescolar; s'hi barregen molts altres factors, tots ells relacionats amb el nivell d'equipament de les zones i amb les possibilitats econòmiques de les famílies. També caldria tenir en compte un altre factor, important sobretot a les zones rurals, que és la importància donada pels pares a aquest nivell d'escolaritat.

Davant la dificultat de destriar tots aquests elements i poder fer una comparació amb d'altres professions, vegem només, a tall de descripció, l'edat en què els actuals ensenyants començaren la seva pròpia escolarització.

Taula V. 1. Edat de començar l'escola

	Homes	Dones	Total
abans dels 5 anys	42	61	53
als 5 anys	22	18	20
als 6 anys	29	17	22
més de 6 anys	7	5	6
	100 (577)	100 (754)	100 (1331)

Hi ha una assistència superior al preescolar per part de les dones (79 %, enfront de 64 %), que es manifesta sobretot en l'assistència abans dels 5 anys (61 % de dones, enfront de 42 % d'homes) (d.p.a. 19 %, d.p.r. 1,45). Amb tota probabilitat aquesta diferència ha de tenir relació amb el predomini de l'origen català de les dones respecte als homes, i també amb el pes superior de dones nascudes en zones metropolitanes, enfront de les rurals o semiurbanitzades.

En conjunt, un 72 % dels ensenyants han fet almenys algun curs de preescolar, cosa que significa una mitjana superior al conjunt de la població. A l'actualitat, només la meitat dels nens de l'Estat Espanyol assisteixen a parvularis.

1.2. Nivell més alt d'estudis

Per tal d'interpretar aquesta pregunta cal tenir en compte que hem codificat, tal com diu el títol, el nivell d'estudis més alt que l'entrevistat havia assolit al moment de passar-li el qüestionari. Això vol dir que considerem més elevat un nivell d'estudis universitaris, encara que siguin incomplets, que no pas els de magisteri, no tant perquè pretenguem fer una valoració dels diferents estudis, sinó més aviat per a examinar la tendència actual de molts mestres a seguir estudis de caràcter universitari.

Taula V. 2. Nivell més alt d'estudis

Fins a batxillerat superior	3.6
Tècnics de grau mitjà	1.4
Estudiants de magisteri	1.2
Magisteri complet exclusivament	49.4
Universitaris incomplets	24.5
Universitaris complets	20.1
	<u>100 (1331)</u>

Dels 326 entrevistats que tenien estudis universitaris incomplets, només 39 no són mestres, i per tant no tenen encara la titulació requerida per a ensenyar (2,9 % del total), o sigui que en conjunt només un 9 % dels entrevistats no tenen la titulació requerida oficialment. La xifra és realment molt baixa, i més si tenim en compte que cal restar-ne els 6 casos (només 6) que declaren que són instructors amb títol (tipus de certificat peculiar dels ensenyants pertanyents a ordes religioses o sacerdots), i que entre els entrevistats figuren també alguns professors especials de català, que en principi no necessitaven titulació oficial. També hem de tenir en compte que 18 casos (1,4 %) són tècnics de grau mitjà, els quals, per bé que segons les normes legals no disposen de titulació adequada, es pot suposar que el seu nivell de coneixements deu ser suficient; 16 casos més són estudiants de magisteri, igual com els 39 abans esmentats, que estan estudiant a la Universitat.

En conjunt, doncs, s'han comptabilitzat molt pocs ensenyants sense titulació. Considerem que aquest fenomen deu tenir dos tipus d'explicacions. D'una banda sabem, a partir d'altres informacions, que després de la Nova Llei d'Educació hi ha hagut una pressió per part dels centres a requerir la titulació adequada. Amb tota probabilitat, doncs, molts ensenyants amb titulacions inferiors han passat als nivells preescolars. A més a més, la Universitat Autònoma ha organitzat uns cursos per a

l'entrada de professionals no titulats, majors de 25 anys, a l'Escola de Formació del Professorat de Sant Cugat.

D'altra banda, és possible que els ensenyants que no tenen una situació prou legalitzada no hagin estat entrevistats, ja sigui per pròpia voluntat, ja sigui perquè el Director ha encobert llur presència al seu centre.

El nostre parer, tanmateix, és el que ja hem expressat: el nombre dels no titulats ha minvat a l'E.G.B. i deu haver augmentat sensiblement a la preescolar.

Observem a continuació la distribució dels universitaris segons si són també mestres o no.

Taula V. 3. Distribució d'universitaris segons si tenen o no el magisteri

	Tenen magisteri	No tenen magisteri
Universitaris complets	138	130
Universitaris incomplets	287	39
	425	169

A cop d'ull podem constatar la importància del fenomen que abans hem indicat d'esquitllada: el gran nombre de professionals del magisteri que actualment estan cursant estudis universitaris.

La importància del fenomen es veu sobretot si comparem el nombre de mestres que no són llicenciats, amb els qui tenen estudis universitaris incomplets: de 944 entrevistats que tenen el títol de mestre i no són llicenciats, 287 tenen estudis universitaris incomplets. Tot i que podem creure que alguns hagin abandonat la carrera començada, no pensem que constitueixin una xifra important; i, per tant, podem suposar que un 30 % dels mestres que encara no són llicenciats estan estudiant a la Universitat.

El fenomen dels estudis universitaris dels mestres es pot mirar des de molts punts de vista:

a) En principi ha de suposar un millorament de la qualitat de l'ensenyament.

b) Demuestra la poca confiança que els mestres tenen en el seu propi títol. La implantació de la segona etapa va inflir segurament en aquest fenomen. Posats a haver de fer «cursets» de reciclatge, és més segur obtenir un títol universitari...

c) Suposa a curt termini un problema escolar, perquè seguir una carrera demana un mínim de dedicació i, per tant, una sobreocupació de treball per part de l'ensenyant i una minva de les hores que pot dedicar a la preparació del treball escolar.

Si a aquests mestres que cursen estudis universitaris afegim aquells altres que estudien llicenciatures sense ser mestres, resulta que de cada quatre ensenyants d'E.G.B., un està estudiant.

d) A part de les implicacions escolars, és evident que per als ensenyants suposa també personalment una sobreocupació.

Passem ara a la diferent manera de presentar-se el fenomen segons el sexe.

Taula V. 4. L'accés a la Universitat per part des mestres segons el sexe

	Homes mestres	Dones mestres	Total
Només magisteri Universitaris incomplets	61	75	70
	39	25	30
	100 (371)	100 (573)	100 (944)

Com es pot observar, les diferències són importants: gairebé un 40 % dels homes mestres estudien a la Universitat, enfront d'un 35 % de dones (d.p.a. 14 %, d.p.r. 1,56).

En conjunt, la tendència és forta en tots dos sexes, però la propensió a completar o ampliar els estudis de magisteri amb estudis universitaris és més elevada entre els homes que no pas entre les dones. Mentre que en xifres absolutes hi ha el mateix nombre d'homes que de dones que estudien, com que hi ha més dones que són mestres, en termes relatius podem afirmar que per cada dues dones que estudien, hi ha tres homes que també ho fan.

Al marge de la propensió a estudiar a la Universitat un cop fets els estudis de magisteri, també es pot afirmar que el nivell global d'estudis dels homes és superior al de les dones.

Taula V. 5. Nivell més alt d'estudis segons el sexe

	Homes	Dones
Menys que magisteri	5.7	6.3
Magisteri exclusivament	39.3	57.—
U. incomplets	29.6	20.6
U. complets	25.3	16.2
	100 (577)	100 (754)

Observem com mentre un 25 % del total d'ensenyants del sexe masculí són llicenciats, només ho són un 16,2 % de les dones (d.p.a. 9 %, d.p.r. 1,56). Ens trobem també davant una diferència relativa important i molt semblant al fenomen abans estudiat: la diferència en xifres absolutes dins el conjunt de l'ensenyament entre homes i dones llicenciats no és forta, però com que hi ha més dones que homes, en termes relatius per cada dues dones llicenciades, hi ha tres homes.

Troblem el mateix fenomen si ens fixem en els actuals estudiants universitaris que no tenen el títol de mestre i que estan treballant. Sobre 29 casos, el 69 % són homes. Igualment, de 130 llicenciats que no són mestres, el 60 % són homes.

En resum, doncs, tant pel que fa als estudis actuals, com per la tendència a la seva ampliació, el nivell dels homes és superior al de les dones.

Tal com intuïtivament podríem esperar, la propensió a cursar estudis universitaris per part dels mestres és superior en les generacions joves. El grup entre 25 i 30 anys és el que presenta una proporció superior, més que no pas el grup d'edat inferior, tot i que la diferència és molt petita. No obstant cal destacar que el fenomen també es presenta amb proporcions significatives en els grups superiors fins a 40 anys. És possible que

alguns dels mestres de més edat hagin abandonat els estudis, però no disposem de dades pertinents per a poder-ho verificar.

Les dades són les de la taula V. 6.

Podem afirmar que és entre els homes de 25 a 30 anys on és dóna la tendència més alta a cursar estudis universitaris. No podem pas afirmar —a part que la diferència és petita—, si pensem en pura lògica, que la tendència s'inclini a minvar, encara que la proporció en el grup d'edat inferior sigui una mica inferior. Més aviat hem de suposar que els de menys edat encara no s'han decidit, o bé que tot just han acabat els estudis de magisteri i esperen un temps per a entrar al cercle universitari.

Com a contrapartida lògica a les dades anteriors, podem observar la proporció de llicenciats (amb carrera acabada) d'entre el total de mestres de cada grup d'edat. Taula V. 7.

A mesura que es van fent grans, els mestres van acabant els estudis universitaris que han iniciat essent ja mestres. El tall real entre els de més de 40 anys es dóna de fet en els més grans de 55 anys, on la proporció de llicenciats només és el 6 %; en canvi, entre 40 i 55 anys, la proporció és d'un 23 %, pràcticament igual que el subgrup d'edat inferior. Si els actuals estudiants acaben els seus estudis —cosa força probable—, d'aquí a uns anys, la proporció de llicenciats mestres augmentarà.

És molt significatiu poder confirmar que dintre cada subgrup d'edat no existeix cap diferència significativa entre nadius i no nadius en la qüestió que ara ens ocupa. Tant els nascuts a Catalunya, com els immigrants, presenten la mateixa proporció. Taula V. 8.

En canvi, la proporció global de llicenciats —tant si també són mestres com si només són llicenciats— és superior entre els nadius respecte als immigrants, almenys pel que fa als subgrups d'edats inferiors a 40 anys. Aquest fenomen és lògic, perquè els nadius han tingut en general més fàcil la possibilitat d'assistència a la Universitat —proximitat, origen social, etc.—. ¿Quina deu ser l'explicació que el fenomen no es doni entre els de més de 40 anys? Taula V. 9.

Pròpiament, la taula conté 39 estudiants universitaris que no són mestres; 25 són al primer grup d'edat, 9 al segon i 5 al tercer. El nombre és molt reduït per a poder alterar l'afirmació que abans hem fet, i encara més quan el primer grup d'edat concentra pràcticament la seva totalitat; no creiem, doncs, que sigui imprescindible excloure aquests 39 per a poder analitzar la taula. De fet, indica fins i tot alguna cosa més: els estudiants universitaris que no són mestres tampoc no deuen presentar grans diferències a favor dels nadius.

Les diferències són significatives sobretot relativament (d.p.a. 12 %, d.p.r. 2,2 entre els de menys de 30

Taula V. 6. Proporció de mestres no llicenciats que tenen estudis universitaris incomplets

	De 20 a 25 anys	De 25 a 30 anys	De 30 a 35 anys	De 35 a 40 anys	De més de 40 anys
N. Total	34 % (189)	40 % (305)	30 % (186)	26 % (68)	14 % (196)

Taula V. 7. Proporció de llicenciats mestres sobre el total de mestres

	20 a 25	25 a 30	30 a 35	35 a 40	més de 40
N. Total (igual que la taula anterior)	2.6 %	11 %	17 %	21 %	16 %

Taula V. 8. Proporció d'estudiants universitaris sobre el total de mestres

	menys de 30 anys		30 a 40 anys		més de 40 anys	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
N. Total	40 % (248)	41 % (271)	29 % (80)	32 % (183)	19 % (109)	13 % (92)

Taula V. 9. Proporció de llicenciats sobre el total d'ensenyants

	menys de 30 anys		30 a 40 anys		més de 40 anys	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
	22 % (352)	10 % (309)	35 % (139)	21 % (241)	23 % (160)	19 % (130)

anys, o sigui més del doble; d.p.a. 13,8 i d.p.r. 1,66, als de 30 a 40 anys).

Tot i tractant-se de pocs casos, també podem afirmar que els ensenyants amb estudis inferiors als que es requereixen oficialment es concentren en la seva gran majoria entre nascuts a Catalunya. La immigració és fonamentalment professional i, per tant, amb titulació. En canvi, alguns dels nascuts a Catalunya estan treballant en centres escolars sense la titulació oficial.

La propensió a estudiar a la Universitat és més alta entre els ensenyants de la Comarca de Barcelona, que no pas entre els de la mateixa capital. El lloc on es presenta la menor proporció és a la resta de Catalunya. Sens dubte, actuen interrelacionats tant els factors d'edat —la comarca és on l'edat mitjana resulta inferior—, com la distància als centres d'estudi. Taula V. 10.

En canvi, la proporció global de llicenciats sobre el total d'ensenyants és significativament superior a la capital, i igual, en canvi, a les tres subzones geogràfiques restants. Taula V. 11.

És a dir, que a Barcelona és on radiquen els centres amb una proporció lleugerament superior de llicenciats (gairebé el doble relativament respecte a les altres sub-àrees). Amb tota probabilitat es deuen concentrar als col·legis privats de més estatus socioeconòmic.

La proporció de llicenciats és significativament superior entre els nascuts a zones metropolitanes.

Taula V. 12. Proporció de llicenciats sobre el total d'ensenyants.

Nascuts en municipis de		
més de 100000 h.	de 10000 a 100000	menys de 10000
29 %	18 %	17 %

No hi ha diferència entre els nascuts en municipis a l'entorn de 10.000 habitants; el tall es troba en els nascuts a ciutats de més de 100.000 habitants. El fet no costa d'explicar si tenim en compte la localització dels centres universitaris a l'Estat Espanyol.

Taula V. 10. Proporció d'estudiants universitaris sobre el total de mestres

Barcelona	Comarca	Resta àrea	Resta Catalunya
34% (383)	46 % (202)	29 % (228)	22 % (170)

Els càlculs estan fets com a la taula anterior incloent els 39 casos d'universitaris no mestres:

Taula V. 11. Proporció de llicenciats sobre el total d'ensenyants

Barcelona	Comarca	Resta àrea	Resta Catalunya
27 %	15 %	15 %	13 %

En canvi, seguint l'esquema del que trobàvem en estudiar els nadius i els immigrants, no hi ha diferència, segons mida del municipi de naixement, en la propensió a estudiar a la Universitat.

Taula V. 13. Propensió a estudiar a la Universitat segons el grau d'urbanització del municipi de naixement.

Nascuts en municipis de		
més de 100000 h.	de 10000 a 100000	menys de 10000
32 %	33 %	34 %

Per acabar aquest tema, creiem que té un cert interès avaluar de forma purament descriptiva el nivell cultural dels diferents tipus d'escola, mesurat a partir del nombre relatiu d'universitaris que tenen o els estudis acabats, o en curs de realització. No pensem que aquest indicador sigui perfecte, ni de bon tros, però sí que ens pot servir com una primera aproximació a una temàtica sobre la qual hem de tornar en altres punts del treball. (Taula a l'apèndix.)

Al primer lloc de la classificació veiem els centres cooperatius i les escoles de religiosos. Tant els uns com els altres tenen si fa no fa una tercera part dels seus ensenyants llicenciats, i una quarta part estan estudiant a la Universitat. Amb una posició molt semblant hi ha les escoles parroquials, sense diferència significativa respecte als anteriors (30 % de llicenciats, 27 % d'estudiants.) És molt significatiu aquest cas ja que pràcticament tots els ensenyants són dones, i ja hem indicat que els homes tendeixen a tenir un nivell superior.

Apareix un segon subgrup format pels centres particulars, amb un 20 % de llicenciats i també un 26 % d'estudiants.

Les escoles de religioses tenen un 18 % de llicenciats i només un 14 % d'estudiants a la Universitat.

Per últim, lògicament, apareixen els centres de l'Estat, que si bé tenen la proporció inferior de llicenciats (9 %), tenen, en canvi, la proporció d'estudiants molt alta (29 %).

És digne de constatar que, mentre als centres de religiosos la diferència entre estudiants universitaris és significativa pel sexe (més homes que dones), cosa que també succeeix als centres particulars, no ho és en can-

vi als centres de l'Estat ni als de cooperativa. És a dir, que la inferior propensió a estudiar la trobem entre les dones dels centres de religioses; probablement es deu tractar de dones de més edat.

Apareixen en darrer terme, doncs, els centres femenins de religioses i els de l'Estat; però mentre que en aquests darrers hi ha una gran tendència a cursar estudis universitaris, no hi és tant als centres de religioses (1). També és molt significativa la diferència entre els centres masculins i els femenins portats per ordes religiosos. Jutjant per aquest indicador, hi ha més exigència als masculins.

1.3. Tipus d'estudis universitaris

Les dades anteriorment analitzades adquiriran una nova dimensió si ens fixem en el tipus de carrera universitària que preferentment han cursat o estan cursant els ensenyants. Aquest fenomen té interès tant si ens el mirem des del punt de vista de la professió de mestres en si mateixa, com si ens el mirem des dels alumnes d'E.G.B. Taula V. 14.

Els resultats ens mostren amb tota claredat el gran predomini dels estudis de Filosofia i Lletres. Aquest predomini es dona tant entre els ensenyants que han cursat Magisteri, com entre aquells qui no l'han cursat, encara que en el darrer cas és una mica inferior; és important remarcar això, ja que en els dos casos el significat és diferent.

En el cas dels qui han cursat magisteri existeix una raó institucional que explica en certa manera aquest fet. Hi ha unes facilitats acadèmiques que fan molt més fàcil l'accés dels mestres a la Facultat de Filosofia, que no pas a les Facultats de Ciències. D'altra banda, els mestres que estudien a la Universitat ho fan alternativament amb el seu treball professional i, per tant, assistint a classes nocturnes o bé a partir de la matrícula lliure. Les dificultats de cursar una carrera de Filosofia i Lletres no són pas les mateixes que les de cursar-ne una de Ciències.

1. A les escoles de religioses ocorren dos fets que se sobreposen. En primer lloc, pràcticament tots els seus ensenyants són dones, i, per tant, seguint la tònica general, tenen menys propensió a estudiar; i, en segon lloc, les dones dels centres religiosos són les que tenen menys propensió a estudiar d'entre el total de dones.

La mitjana d'edat de les dones dels centres de l'Església és superior a la mitjana de les escoles privades, però no és superior a la de les dones dels centres de l'Estat. Per tant, en principi, no és solament l'edat l'explicació del fenomen.

El fenomen, en canvi, té un altre sentit en el cas d'aquells ensenyants que són universitaris sense haver passat abans pel Magisteri. Els llicenciats en Ciències, que ja en números absoluts són menys que no pas els de Lletres en el conjunt de la població universitària, o bé troben un treball que els interessa més o està més ben remunerat, o bé es dediquen a l'ensenyament, però a nivells superiors, on la seva capacitat professional és més valorada.

En certa manera, podem pressuposar que per a un llicenciat en Ciències és gairebé un desprestigi dedicar-se a ensenyar alumnes d'E.G.B.

Mirat des del punt de vista dels receptors de l'ensenyament, deu repercutir en el fet que es rebí una preparació científica —en el sentit de ciències físico-matemàtico-biològiques— menys qualificada.

No podem pas donar més importància a aquests fets de la que tenen; cal tenir en compte que els ensenyants que han cursat Magisteri han cursat també disciplines de Ciències Naturals. Però tot i això, pensem que són simptomàtics: tant des de la perspectiva dels alumnes, com des de la del mercat de treball de l'ensenyament se'ns mostra, en definitiva, que ensenyar a E.G.B. no és gaire valorat, ni des del prisma del salari, ni subjectivament per part de les persones que cursen uns estudis més difícils i tenen altres aspiracions.

No podem precisar més sobre quin tipus d'especialitat cursen o han cursat els qui han fet o fan Filosofia i Lletres, perquè el qüestionari ho demanava amb una pregunta oberta, i una part important no ho van especificar. D'altra banda, atesa la gran majoria de persones concentrades en l'alternativa de lletres, i que només treballem amb la submostra dels universitaris, qualsevol intent més aprofundit d'anàlisi potser no seria significatiu, per mor del nombre de casos molt reduït que podem obtenir en les caselles minoritàries.

1.4. Tipus de centre on han cursat els estudis bàsics

Entenem per estudis bàsics, en aquest apartat, el conjunt d'estudis que cal cursar prèviament a la carrera de Magisteri o a l'entrada a la Universitat; en concret, tant els estudis primaris com el batxillerat. El fet d'acudir a una escola de l'Estat, de l'Església o particular és condicionat per un conjunt de variables sociològiques; des de l'existència o no d'aquell tipus de centre en la localitat on l'entrevistat va passar l'època escolar, fins al nivell econòmic de les famílies d'origen.

El nostre objectiu és descriure mínimament la qüestió, i fer una primera aproximació a la següent pregunta: ¿Influeix el tipus de centre on s'han cursat els estudis, en el tipus de centre on s'exerceix com a mestre? Con-

Taula V. 14. Carrera universitària que han cursat o cursen els ensenyants

	Universitaris que tenen Magisteri	Universitaris que no tenen Magisteri	Total
Filosofia i Lletres	82	64	77
Ciències	5	23	10
Altres estudis universitaris	13	13	13
	100	100	100

siderem que la problemàtica que aquesta hipòtesi expressa és de remarcable interès, tot i que una resposta ben donada requeriria una anàlisi molt més aprofundida —com aïllar un conjunt de variables, d'influència segura i que podrien enfosquir els nostres resultats.

Vegem, en primer lloc, els resultats simples:

Taula V. 15. Tipus de centres en els quals els ensenyants cursaren estudis previs al magisteri.

Només centres de l'Estat	27
Només centres de l'Església	22
Només centres particulars	4
De l'Estat i de l'Església	25
De l'Estat i particulars	10
De l'Església i particulars	4
Els tres tipus	5
N.C.	3
	100
	(1331)

Observem com un 53 % dels ensenyants cursaren els seus estudis sempre en el mateix tipus d'escola, enfront d'un 44 % que ho feren en més d'un tipus. Cal tenir en compte, a l'hora de jutjar aquestes dades, que, per a cursar Magisteri, els ensenyants de la mostra sobre la qual treballem havien d'haver fet almenys el batxillerat elemental, i que el nombre de centres oficials de batxillerat és reduït i relativament molt inferior al nombre de centres de l'Església, més encara en els moments on la nostra població estudiava en aquest nivell.

Fins i tot resulta elevat que un 27 % hagi assistit a centres de l'Estat, fet que només s'explica atès el caràcter rural d'una part important de la població enquesta i vista la importància del contingent d'ensenyants nascuts a la regió castellano-lleonesa.

Observem com el percentatge més elevat d'efectius que han passat per dos tipus de centres (25 %) correspon justament als qui han cursat estudis previs a centres de l'Estat i de l'Església, cosa que està en plena consonància amb el que anteriorment afirmàvem en relació amb el batxillerat. Probablement moltes d'aquestes persones han cursat l'ensenyament primari en un centre estatal i el batxillerat en un centre de l'Església.

En conjunt, un 67 % dels entrevistats ha passat per centres de l'Estat, un 56 % per centres de l'Església, i un 23 % per centres particulars.

El poc pes dels centres particulars també està molt d'acord amb l'origen rural de la professió i amb la importància dels no nascuts a Catalunya. Ja hem indicat altres vegades que a Catalunya, com més ens acostem a les zones urbanes, més alt és el percentatge d'alumnat escolaritzat en centres particulars.

Les afirmacions anteriors les podem acabar de refermar si tenim en compte que mentre que dins el conjunt dels qui han passat per centres de l'Estat i de l'Església, en els dos casos un 40 % (40 % i 39 % respectivament) només ha passat per aquell tipus, i la resta ha passat per més d'un; del conjunt dels qui han passat per centres particulars, només un 18 % ha estudiat exclusivament en aquests centres. La seva presència en el conjunt de l'Estat és molt més reduïda i, per tant, el més freqüent, tal com ens indiquen les dades, és que alguns ensenyants hagin fet la primària en un centre de l'Estat,

i després el batxillerat en un de particular. És molt més freqüent l'alternativa Estat-particular, que no pas religiosa-particular.

Per a acabar, i tornant a la pregunta que ens fèiem al començament, podem observar el següent:

Taula V. 16. Relació entre el centre (s) on cursà els estudis previs al Magisteri i el centre on exerceix actualment (1).

Exerceix actualment en un centre:	Han estudiat en centres de:		
	Estat	Església	Privat
Estat	41	29	30
Religiosos	17	20	14
Religioses	15	24	11
Particular	27	27	45
	100	100	100
	(849)	(702)	(238)

(1) Hem prescindit dels mestres que exerceixen en centres parroquials i de patronat degut a les seves peculiars característiques. Cada columna conté el conjunt d'ensenyants que han cursat estudis en aquell tipus de centre, per tant els que n'han cursat en més d'un consten a més d'una columna.

Els resultats anteriors els podem reiterar de forma més sintètica i expressiva:

Taula V. 17.

	A	B	C	D
Estat	41	29	12	1.41
Religiosos	20	16	4	1.25
Religioses	24	14	10	1.71
Particular	45	27	18	1.66

A = Percentatge sobre el total d'ensenyants que han estudiat en un tipus de centre i que exerceixen en el mateix tipus.

B = Percentatge sobre el total d'ensenyants que han passat per centres de tipus diferent d'aquell on treballen.

C = A - B

D = A : B

Els resultats ens forneixen, almenys en principi, una resposta positiva a la pregunta que ens formulàvem en iniciar aquest apartat. És plausible la hipòtesi que el centre escolar on s'han cursat estudis previs al Magisteri exerceixi una certa influència a l'hora de triar un tipus de centre on treballar professionalment.

Podem observar que en cap cas no s'altera la tendència, o sigui que no es produeix el fenomen contrari, que significaria un refús del tipus de centre freqüentat.

Llevat dels centres de religiosos on la diferència és pràcticament nul·la, als altres tres tipus de centre trobem diferències significatives, per bé que no gaire altes.

1.5. Tipus de centre on van cursar estudis de magisteri

Ens referim en aquest apartat al subconjunt dels ensenyants de la mostra que ha estudiat Magisteri, que com sabem són la gran majoria.

En el conjunt de l'Estat espanyol predominen les Normals de l'Estat, però també hi ha en aquest nivell d'ensenyament la presència de l'Església, encara que minoritària.

Els resultats que hem obtingut globalment són els següents:

Taula V. 18. Tipus de centre on cursaren estudis de magisteri.

Normals de l'Estat	73
Normals de l'Església	16
En Ambdues	1
Estudis lliures	8
N.C.	2
	100 (1098)

Tal com era d'esperar, el predomini dels ex-alumnes de les Normals de l'Estat és molt considerable.

Seguint la mateixa lògica d'anàlisi de l'apartat anterior ens interessa esbrinar la relació que hi pugui haver entre el tipus de centre on es cursaren els estudis previs als de magisteri, i aquell on s'estudiaren els pròpiament professionals, i també la relació que hi pugui haver entre aquests fenòmens i el tipus de centre on s'exerceix professionalment. En aquest cas concret, el que ens interessa detectar és la influència dels centres de l'Església.

Taula V. 19. Relació entre el tipus de centre on es cursaren els estudis previs al Magisteri i el tipus de Normal.

	Han passat per centres de l'Església.	No han passat per centres de l'Església
Normal de l'Estat	67	82
Normal de l'Església	24	7
Ambdues	2	1
Estudis lliures	6	9
N.C.	1	1
	100 (586)	100 (480)

Podem observar com la diferència és significativa (d.p.a. 17 %, i d.p.r. 3,42) i més elevada que la que trobàvem entre els fenòmens anteriorment ressenyats. És molt més probable que estudiïn en Normals de l'Església els ex-alumnes de col·legis d'aquesta, que no pas els que mai no hi han passat.

El fenomen és dona més entre les dones, ja que és més alt el tant per cent de dones que no pas el d'homes que han fet el magisteri en centres de l'Església (18 %, enfront d'un 8 %).

Fixem-nos finalment en la relació entre els estudis de magisteri i el tipus de centre on actualment hom exerceix professionalment.

Taula V. 20. Relació entre estudis de Magisteri i tipus de centre on exerceix professionalment.

Treballen en:	Han cursat magisteri en les Normals de:			
	l'Estat	de l'Església	D.A.	DR.
Estat	43	24	19	1.79
Religiosos	13	16		
Religioses	16	27	11	1.68
Parroquials	4	6		
Particulars	17	17		
Cooperatives	6	8		
	100 (801)	100 (177)		

Els ex-alumnes de les Normals de l'Església tendeixen a treballar menys en els centres de l'Estat i més, en canvi, en els femenins de l'Església. Caldria poder precisar si aquest fenomen respon només a les religioses que han cursat el magisteri en Normals de l'Església, o si també existeix aquesta tendència entre el personal femení seglar que exerceix en centres de religioses.

D'altra banda, el títol de les Normals de l'Església cal convalidar-lo perquè tingui plena validesa legal i, per tant, és lògic que hi hagi una proporció més gran de mestres de l'Església en centres privats que no pas en oficials.

En síntesi, doncs, el tipus de centre on s'han cursat els estudis previs al magisteri exerceix una certa influència en el tipus de centre on després faran de mestre. Aquesta influència és reforçada en els centres religiosos femenins per una tendència superior a nodrir-se d'ex-alumnes de les seves pròpies Escoles Normals, els quals, al seu torn, han passat fonamentalment per centres de batxillerat de religioses.

1.6. Pla d'estudis de Magisteri

Vegem a continuació el pla d'estudis cursat per part dels ensenyants que són mestres o bé estudiants actualment en Normals.

Pla d'estudis de Magisteri:

Pla de 1914	5
Pla de 1931	2
Pla de 1940	5
Pla de 1945	6
Pla de 1950	57
Pla de 1967	25
Pla de 1970	1
	100

Si tenim en compte la joventut de la nostra població, no és gens estrany que la gran majoria hagi cursat plans de 1950 ençà.

D'altres publicacions ja han exposat suficientment quines són les diferències entre els plans d'estudi, i no creiem que valgui la pena de tornar-ho a fer (1).

1. Vegeu Alfredo Gómez Barrusell, «El Magisterio como profesión». Editorial Ariel. Barcelona.

Potser només val la pena destacar que a partir del pla de 1967 s'exigeix el batxillerat superior per entrar a les normals, i a partir del pla de 1970 àdhuc el C.O.U. Això vol dir que dels actuals professionals amb títol de mestre, la gran majoria només han fet fins a batxillerat elemental. El pla de 1940 també exigia el batxillerat superior, que calia complementar amb un conjunt reduït d'assignatures pròpiament professionals; i el pla professional de 1931 era pròpiament un pla que es cursava una vegada fets els estudis normals de magisteri.

Només volem remarcar que, per a una bona part dels nostres mestres, la segona etapa d'E.G.B. pot plantejar algunes dificultats quant als continguts a impartir i, per tant, la necessitat dels oportuns cursos de perfeccionament professional.

1.7. Assistència a cursos de perfeccionament professional

Pretenem fer una primera aproximació pel que fa a l'assistència a cursos de perfeccionament professional per part dels nostres entrevistats. Un tractament més aprofundit del tema hauria requerit un conjunt de preguntes més concretes, que haurien allargat moltíssim el qüestionari. Taula V. 21.

Ens limitarem a tres qüestions: institucions més sovintejades; valoració global dels cursos impartits per les diferents institucions; anàlisi de l'assistència a la Institució «Rosa Sensat».

Potser hauria estat interessant veure el nombre global de mestres que han participat en algun tipus de curs, en relació amb els que mai no han assistit a cap. Això no obstant, ateses les característiques tan diferents de les institucions organitzadores i l'obligació d'assistència dels altres, serà millor prescindir d'aquesta anàlisi, perquè no pensem que, amb les dades genèriques de què disposem, pogués aportar gran cosa.

1.7.1. Institucions més sovintejades

Tal com tenim les dades que a continuació transcrivim, no ens diuen si els mestres han assistit una, dues o més vegades a tal o qual institució, sinó només si hi han assistit almenys una vegada.

Pel que fa als anteriors resultats, podem observar el següent: l'Institut de Ciències de l'Educació és la institució per la qual han passat més ensenyants a fer cursos; el Col·legi de Llicenciats apareix en darrer lloc, i amb poquíssima assistència, fenomen lògic si tenim en compte que aquest tipus d'activitats les ha iniciades

molt darrerament, i encara amb una preferència cap als llicenciats que imparteixen el B.U.P. Les altres tres institucions presenten unes taxes d'assistència molt semblants (entorn d'un 20 %). També un 20 % de mestres ha assistit a «d'altres» cursos. Amb el coneixement que tenim dels llocs on es poden fer cursos d'aquest tipus, podem suposar que almenys en molts casos es deu tractar de les Escoles d'Estiu que grups de mestres han organitzat en diversos indrets de Catalunya, sovint amb una certa col·laboració de «Rosa Sensat», però sempre amb completa autonomia organitzativa.

Els Instituts de Ciències de l'Educació i les «altres institucions» —categoria que pot ser ambigua—, ens mostren una estructura de participació relativa molt equilibrada entre els tres sectors; els efectius de cada sector hi han participat en unes proporcions semblants.

Contràriament, la Inspecció, les Congregacions Religioses, i «Rosa Sensat», mostren una clara predominància del sector que es correspon amb la situació jurídica de la institució.

És ben lògic que a la Inspecció acudeixi una proporció superior de mestres estatals —ja que en alguns casos s'imparteixen cursos obligatoris per a aquests professionals—, i també és lògic que les congregacions religioses organitzin cursos fonamentalment per als propis ensenyants, però ambdós fets vénen a reforçar l'aïllament dels sectors que ja havíem detectat en els apartats anteriors.

En el cas de «Rosa Sensat», tot i ser una institució jurídica privada, atesos els seus efectius i la seva ambició d'institució ciutadana de caràcter general, és significativa la seva predominància de mestres de centres particulars. Si desglossem els centres particulars, la cosa encara queda més clara. Tot i que dels centres de caràcter cooperatiu o similar —els que són d'alguna manera, i en la majoria dels casos, la base del naixement de «Rosa Sensat»—, la proporció encara és superior —39 % dels seus efectius hi han passat—, també entre els centres particulars diguem-ne «normals» es dona una proporció d'assistència superior a la dels altres sectors. Un 26 % dels mestres dels centres particulars «normals» hi ha assistit, enfront d'un 11 % dels de l'Estat i d'un 17 % dels de l'Església.

Deuen ser moltes les causes que expliquen aquest fenomen. Podríem pensar que el fet d'assistir a cursos de la Inspecció, en un cas, o bé de la pròpia congregació religiosa, en l'altre, supleix objectivament l'assistència a «Rosa Sensat». Probablement, aquest fet hi deu influir, però no ens sembla gaire aventurat prejutjar —tot i que no tenim bases a l'estudi—, que un cert refús de la institució és deu donar tant en alguns sectors de l'escola estatal, com en alguns dels de l'Església, i lògicament per motius diferents que serien molt interessants de poder esbrinar.

Tabla V. 21. Percentatge de mestres que han assistit a cursos.

Tipus de centre	Organitzats per					
	Inspecció	ICE	Congregació religiosa	Col·legi Doc. i Ll.	Rosa Sensat	Altres
Estat	39	31	8	2	11	22
Església	17	27	42	6	17	22
Particular	11	27	7	3	35	16
Total	22	28	21	4	20	20

Si fos cert que la categoria «altres» agrupés fonamentalment mestres assistents a d'altres escoles d'estiu, això ens vindria a confirmar un fet del qual ja tenim un coneixement directe: a les escoles d'estiu de fora de Barcelona hi ha més participació relativa d'ensenyants de centres estatals i religiosos. La forma com aquestes escoles estan organitzades i l'inferior pes de l'escola particular en el conjunt, poden ser factors que actuïn interdependentment de cara a obtenir aquests resultats.

1.7.2. Valoració dels cursos

En el mateix terreny general en què ens movem, preguntarem als enquestats quina valoració qualitativa els mereixien els cursos als quals han assistit. Com que és molt possible que alguns o molts ensenyants hagin assistit a més d'un curs en una mateixa institució, el que es demanava era que donessin una valoració global, en certa manera una mitjana qualitativa, de totes les activitats d'una determinada institució en què havien participat. Insistim que els resultats de què disposem no ens permeten d'afinar gaire en l'anàlisi, sinó més aviat registrar una primera visió de les imatges que els mestres han obtingut a partir de la participació als cursos de les diferents institucions organitzadores. Taula V. 22.

Els cursos més ben valorats són els que imparteix la institució «Rosa Sensat»; a molt poca distància vénen els «Altres»; ambdues coses són molt significatives, sobretot si fos certa la nostra presumpció pel que fa a l'organització d'aquesta categoria indeterminada. El Col·legi de Llicenciats i les Congregacions Religioses ocupen posicions intermèdies, i les dues institucions oficials, ICE i Inspecció, ocupen els darrers llocs.

«Rosa Sensat» i «Altres» obtenen la freqüència màxima en la puntuació més bona; la resta d'institucions, la treuen en la intermèdia. La diferència està en el fet que, essent molt pocs els ensenyants que donen la puntuació mínima als cursos de «Rosa Sensat» (7%), en el cas dels «altres», amb un percentatge pràcticament igual a la puntuació més alta, el percentatge relatiu de la puntuació més baixa és significativament superior (19%).

Els cursos de «Rosa Sensat», a més d'ésser els més ben valorats, presenten la mínima dispersió, la qual cosa també és un indicador d'una certa homogeneïtat de qualitat.

1.7.3. La participació a la institució «Rosa Sensat»

Ateses les característiques de la institució «Rosa Sensat» a Catalunya, creiem que queda de sobres justificat que intentem d'aprofundir una mica més en el tipus d'ensenyants que hi prenen part. Ja és important que un de cada cinc ensenyants de Catalunya hagi assistit alguna vegada als seus cursos i que siguin distingits amb la millor valoració, justament per tractar-se d'una iniciativa sense cap suport oficial, almenys fins al moment que es va realitzar aquest treball.

En primer lloc, ens podem preguntar fins on arriba en la geografia de Catalunya la influència de la institució.

Les dades ens mostren que, si bé es cert que hi ha més participació per part dels docents de la ciutat de Barcelona, no hi ha cap diferència entre els qui treballen a la comarca i els qui ho fan a la resta de l'àrea metropolitana; fins i tot la diferència amb la resta de Catalunya és molt escassa.

Taula V. 23. Assistents a cursos de Rosa Sensat per àrees geogràfiques

Barcelona ciutat	27%
Comarca	15%
Resta d'àrea	15%
Resta Catalunya	12%

És significatiu que de totes les ciutats de Catalunya de més de 10.000 hab., entre un 12% i un 15% dels seus mestres hagin acudit a algun curs de «Rosa Sensat». Una vegada prescindim de la capital estrictament, la distància de Barcelona no afecta els resultats. Aquesta dada pot adquirir més relleu si tenim en compte que, com més ens allunyem de Barcelona i el seu entorn geogràfic, menys pes té el sector privat —el més inclinat a assistir a «Rosa Sensat»—. Segur que deu influir la diferència en la composició dels mestres estatals quan es tracta de Barcelona i Comarca, enfront de quan es tracta de la resta de Catalunya.

L'anàlisi per sexe ens ofereix uns resultats molt interessants. No obtenim diferències significatives en cap de les institucions que organitzen cursos, només en el cas de «Rosa Sensat».

No registrem cap diferència ni en els cursos organitzats per l'ICE, ni en els organitzats pel Col·legi de Doctors, ni en els organitzats per les «Altres» institu-

Tabla V. 22. Valoració dels cursos

	Inspecció	ICE	Congregació religiosa	Col.legi Doc. i Ll.	Rosa Sensat	Altres
Alta (3)	25	31	39	38	50	48
Mitjana (2)	39	42	44	44	43	33
Baixa (1)	36	27	17	18	7	19
Total	100 (299)	100 (378)	100 (277)	100 (50)	100 (265)	100 (270)
Mitjana	1.89	2.03	2.2	2.2	2.43	2.29

cions; en els cursos organitzats per la Inspecció hi ha una petita diferència a favor dels homes (4,5 %), i en els organitzats per les congregacions religioses, una diferència a favor de les dones (6 %); en ambdós casos són estadísticament insignificants.

En canvi, en els cursos organitzats per «Rosa Sensat» hi ha una clara predominància de l'element femení. (La diferència és d'un 16 %.) Mentre del total d'homes de la mostra, un 11 % han participat a cursos de «Rosa Sensat», hi han assistit un 27 % del total de dones.

Podríem pensar que aquesta diferència substantiva pot explicar-se per la diferent participació de mestres de centres particulars, on el grau de feminització és més elevat, però l'anàlisi multivariada ens mostra que això no és cert. En tot tipus de centre hi ha una participació superior de dones que no pas d'homes als cursos organitzats per l'esmentada institució.

Vegem els resultats per als quatre tipus de centres on la presència d'elements masculins és més representativa.

Taula V. 24. Percentatges de participants en cursos de "Rosa Sensat" segons el sexe per tipus de centre

	Estat	Religiosos	Particulars	Cooperatius
Homes	5%	8%	13%	46%
Dones	16%	22,8 %	37%	68%

La tendència és claríssima en els quatre tipus de centres, i a més, des del punt de vista quantitatiu, les diferències són d'una importància semblant. Ens resulta gairebé sorprenent que fins i tot en els centres de caràcter cooperatiu o similar, la proporció relativa de dones sigui substantivament més alta que la d'homes, tot i que, com abans ja hem indicat, són els tipus de centre on, atesa llur història, hi ha una proporció superior de participació a «Rosa Sensat», tant pel que fa als homes, com a les dones.

En una professió predominantment femenina i en procés de feminització resulta que els homes, ni que estiguin en un context pressuposadament favorable —centres cooperatius—, tendeixen menys que les dones a preocupar-se pel seu perfeccionament professional.

Se'ns podria aduir que aquestes diferències no han estat trobades en les altres institucions organitzadores de cursos i, per tant, que en treiem unes conclusions desproporcionades; és possible que això sigui cert, i que les causes de l'assistència més aviat femenina calgui cercar-les en la institució més que no pas en els usuaris. Nosaltres, de moment, ens resistim a creure-ho, encara més si tenim en compte el caràcter totalment diferent de les altres entitats organitzadores de cursos (ICE, Inspecció, Congregacions). Potser caldria veure què passa en el cas concret de la categoria ambigua «altres institucions», ja que es tracta d'un cas en què no hi ha cap diferència segons el sexe. Podria tenir relació amb el lloc on se celebren, probablement menys urbà. De tota manera, i fins que no es demostrï el contrari, podem arriscar una interpretació a títol d'hipòtesi: el rol de mestre, tal com és definit en la nostra societat, i tal com són muntats els mecanismes de reclutament i d'exercici —des de condicions laborals, fins a aspectes d'imatge ideal—, és més congruent amb la personalitat femenina que no pas amb la masculina, en el ben entès que parlem de personalitats culturalment definides i no

pas «abstractes». Això fa que els homes que es dediquen a la professió tendixin a ser-hi amb menys interès, i potser moltes vegades l'exerceixen com a professió substitutiva d'una altra que, per diverses raons, no han pogut assolir.

No cal dir que si aquesta hipòtesi fos certa, i de moment se'ns mostra congruent amb les dades, les conseqüències que se'n derivarien per a l'ensenyament foren importants.

Com era lògic esperar, el fet d'ésser nadiu o forà també té la seva influència en el fenomen que estudiem.

És, però, important de remarcar que els mestres que no han nascut a Catalunya tendeixen a participar més en aquesta institució quan fa temps que resideixen aquí; es dona, doncs, un cert procés d'integració, si tenim en compte el caràcter català de «Rosa Sensat».

Taula V. 25. Percentatge de participació a "Rosa Sensat" segons lloc de neixement i anys d'estada a Catalunya

Nascuts a Catalunya	31%
Més de 3 anys de residència	12%
Menys de tres anys	2%

Contràriament al que intuïtivament podríem esperar, el paper de l'edat no és pas tan important per explicar-nos les diferències en el fenomen que estudiem. Si hi trobem alguna diferència, sempre és més feble que les que hem analitzat fins ara

Taula V. 26. Percentatge de participació segons edat i sexe

	menys de 30	de 30 a 40	més de 40
Homes	16%	8%	5%
Dones	28%	30%	22%
Total	23%	19%	13%

La participació és una mica inferior en el grup de més de 40 anys, però la diferència és molt feble.

Més que pel seu valor quantitatiu és interessant fer notar un cert canvi de signe en els homes, que no ocorre en les dones.

Els homes de menys de 30 anys participen relativament més que no pas els del grup d'edat intermèdia.

La distinció entre nadius i immigrants, tenint en compte l'edat, tampoc no sembla que alteri cap de les tendències apuntades.

Taula V. 27. Percentatge de participació segons edat i lloc de naixement

	menys de 30	de 30 a 40	més de 40
Nadius	33	39	21
Immigrants	12	9	4

1. Caldria veure, però, la influència que té sobre aquest fet el predomini de dones que hi ha entre els mestres nadius.

Per les diferències observades, sembla que ja podem pressuposar que la confirmació definitiva requeriria la introducció de la nova variable: que més que no pas l'edat, en els immigrants són importants els anys d'estada a Catalunya. Volem dir que no és que els més joves tendeixin a participar-hi més, sinó que, al marge de l'edat —que lògicament en molts casos va relacionada amb els anys d'estada—, els qui fa més anys que resideixen aquí s'integren a les institucions culturals catalanes, mantenint-se, això sí, una diferència substantiva amb els nascuts a Catalunya.

En síntesi, doncs, podem concloure el següent:

La imatge que sovint podíem tenir de la joventut dels participants a les activitats de «Rosa Sensat» no és tan certa com hauríem pogut esperar. El que passa és que la professió en si és fortament nodrida per elements joves, i això lògicament es manifesta en qualsevol activitat relacionada amb ensenyants.

La participació dels nascuts a Catalunya és superior a la dels immigrants; a d'altres indrets del treball ens hem referit a la problemàtica dels mestres immigrants, respecte a la realitat catalana i als problemes que això suposa de cara al bon funcionament del nostre sistema escolar, sobretot en el cas dels centres estatals, on la participació d'efectius de nadius és més minsa. No obstant això, hem de subratllar com a element positiu que es dona, malgrat tot, una certa integració —mesurada en aquest cas per la participació en una institució catalana— a mesura que augmenten els anys de residència a Catalunya.

S'introdueix un element esperançador quan veiem que entre els homes de menys de 30 anys hi ha una proporció superior a la de les altres edats que participen a «Rosa Sensat»; queda per veure si aquest fet pot representar un canvi de signe o més aviat produirà un procés de selecció, de manera que alguns d'aquests joves més interessats abandonin la professió pressionats pel conjunt de determinants socials que els afecten.

1.8. Percepció subjectiva de la pròpia preparació professional

Fins ara hem analitzat un conjunt d'elements objectius que ens donen compte del nivell de preparació professional dels ensenyants de la nostra mostra; acabarem aquest apartat amb una breu referència a la manera com judiquen els mestres llur preparació professional.

La pregunta concreta del qüestionari era formulada així: «¿Es considera preparat(da) per a dur a terme les tasques que durant aquest curs té encomanades?».

El fet que a la redacció de la pregunta ens concretéssim a les tasques que l'ensenyant havia de dur a

terme durant el mateix curs, pot introduir un element distorsionador pel que fa a mesurar la seva consciència en general de preparació professional, sobretot si tenim en compte que a vegades l'assignació del curs concret on un mestre ha d'ensenyar és feta sense gaire antelació i, per tant, sense que hom pugui haver realitzat una preparació concreta. Aquest és un aspecte que cal tenir en compte, ja que en principi donarem al tractament de les respostes un caràcter més general.

Vegem, en primer lloc, la correlació existent entre el nivell objectiu d'estudis i la consciència de la pròpia preparació.

La taula anterior ens mostra fonamentalment dues coses:

a) La gran majoria dels ensenyants es consideren ben preparats per a dur a terme llur tasca professional. Només una quarta part es considera mitjanament preparada, i pràcticament ningú no escull la darrera alternativa, tot i que la seva redacció va ser feta en termes moderats. (No es deia «mal preparat» o «gens preparat», sinó «poc preparat».)

b) No hi ha cap influència significativa entre el que presumiblement es podria considerar el seu nivell objectiu de preparació, i la percepció subjectiva de la pròpia preparació. Taula V. 28.

Per a interpretar correctament aquest fet hem de tenir en compte, ultra el que anteriorment hem indicat respecte a la redacció de la pregunta —o sigui la seva vinculació semàntica a la tasca concreta d'aquell curs—, que no hi ha cap carrera universitària que prepari específicament per a donar classe a l'E.G.B., sobretot pel que fa a la primera etapa, i que, per tant, no és gaire sorprenent que els mestres procedents dels estudis específics de magisteri no presentin un nivell més baix de consciència de la pròpia preparació.

Taula V. 28. Percepció de la pròpia preparació en relació al nivell més alt d'estudis assolits

	Menys que magisteri	Magisteri complet	Universitaris incomplets	Universitaris complets	Total
Ben preparat	69	71	67	75	71
Mitjanament preparat	27	27	27	23	26
Poc preparat	4	2	6	2	3
Total	100 (80)	100 (657)	100 (326)	100 (268)	100 (1331)

En una primera anàlisi hem conduït l'estudi dels resultats a partir de l'edat, de l'origen català o no dels entrevistats, i del tipus d'escola on exerceixen.

Taula V. 29. La percepció de la pròpia preparació professional segons immigrants i segons l'edat

	Nadius		
	- 30	30 a 40	40
Ben Preparat	58	65	83
Just	36	32	17
Poc	6	3	-
	100 (352)	100 (139)	100 (160)
	No nadius		
	- 30	30 a 40	40
Ben Preparat	70	76	85
Just	26	22	14
Poc	4	2	1
	100 (309)	100 (241)	100 (130)

Quant a les dades anteriors hem d'observar:

a) Hi ha una influència significativa d'ambdues variables. En augmentar l'edat, augmenta la proporció de mestres que es consideren ben preparats; a l'ensem, la proporció d'immigrants que es consideren preparats és superior a la dels nascuts a Catalunya.

b) La influència de l'edat és superior en el cas dels nascuts a Catalunya que no pas en el dels immigrants; mentre que en el grup de més de 40 anys no hi ha cap diferència entre nadius i no nadius, ja trobem una diferència significativa en el grup d'edat intermèdia (d.p.a. 11 %), i també una diferència semblant en el grup més jove (d.p.a. 12 %). Aquestes diferències de tant per cent són les que fan que en el seu conjunt el grup dels nadius obtingui una proporció inferior amb consciència

de bona preparació, en comparació amb el grup dels immigrants.

¿Quines poden ser les causes explicatives d'aquest fenomen?; ¿és que les Normals de Catalunya han preparat pitjor que les de la resta de l'Estat Espanyol?

L'anàlisi per tipus de centre ens ofereix una primera pista interpretativa que caldria aprofundir posteriorment en ulteriors anàlisis.

Hem pogut constatar una diferència molt alta entre la proporció de mestres que es consideren preparats d'entre aquells qui treballen a centres de caràcter cooperatiu, i els qui treballen als altres tipus d'escola. Només un 55 % dels mestres d'aquests centres es consideren ben preparats, enfront d'un 72 % dels qui treballen en d'altres tipus d'escola (d.p.a. 17 %).

D'altra banda, sabem que la proporció de mestres de la generació jove no és pas superior als centres cooperatius —ni entre els homes, ni entre les dones— que als altres centres particulars, on trobem també un nivell més alt de consciència respecte a la pròpia preparació.

En resum, doncs, i tenint en compte de moment les dades que hem pogut analitzar, podem concloure el següent:

La consciència de la pròpia preparació professional no depèn només de factors objectius, sinó de l'exigència subjectiva respecte a la pròpia tasca. En un context escolar exigent, hom tendeix a veure més les pròpies deficiències quant a formació. D'altra banda, a les escoles que tenen una metodologia didàctica més innovadora és lògic que els ensenyants es trobin menys preparats amb l'instrumental tradicional que se'ls ha subministrat a les Escoles Normals.

No pensem pas que la diferència entre nadius i immigrants es pugui explicar, doncs, per una diferent preparació objectiva, sinó que hi deuen intervenir més aviat els factors subjectius que anteriorment ressenyàvem. El grau d'exigència professional és més alt entre els joves mestres nascuts a Catalunya i entre els d'edat intermèdia, que entre els immigrants, perquè el context cultural de Catalunya i les seves exigències respecte a l'escola són superiors. No podem oblidar que el grau d'integració dels immigrants sovint és molt feble.

2. INTERÈS CULTURAL DELS ENSENYANTS

Un cop estudiats el nivell d'estudis assolit pels ensenyants i la seva preocupació pel perfeccionament professional, intentarem complementar una primera aproximació a la seva situació cultural a partir d'un conjunt d'indicadors relatius a llur participació en el que denominem mitjans de comunicació de masses i en els llibres, tant professionals com més generals, i acabarem amb una referència a les revistes especialitzades en el terreny pedagògic.

2.1. Freqüència de lectures i d'atenció a la Televisió

Vegem, en primer lloc, de forma comparativa, les freqüències temporals en relació amb els tres mitjans de comunicació escrita i amb la televisió.

Cal dir que les preguntes són molt generals i que, per tant, només ens serveixen com a primera aproximació;

d'altra banda, es pot pressuposar, sense gaire risc d'error, que el significat cultural de la lectura de llibres no és el mateix que el de l'atenció a la televisió, sobretot pel que fa a la majoria de programes que la RTVE transmetia durant el curs 1974-1975. Taula V. 30.

El caràcter dels diferents mitjans no és pas el mateix i, per tant, les freqüències temporals tampoc no tenen el mateix significat. No obstant això, sí que les dades ens permeten una certa comparació qualitativa.

Els diaris i els llibres sembla que apareixen al lloc més preferit, la televisió se situa en segon terme, i les revistes ocupen el darrer lloc.

Cal remarcar, però, que la televisió és el mitjà que ofereix una distribució més polaritzada.

Pel que fa a diaris, revistes i llibres, el nombre dels qui no en llegeixen mai és molt reduït (entre un 1 %

Taula V. 30. Freqüència temporal comparativa respecte a quatre mitjans de comunicació

Lectura de diaris		Lectura de revistes	
Diàriament	67	Diàriament	5.5
De tant en tant	31.7	Quan surt	33.4
Mai	1.4	De tant en tant	55.8
		Mai	5.3
	<u>100 (1331)</u>		<u>100 (1331)</u>

Lectura de llibres		Visió de la Televisió	
Diàriament	41.8	Diàriament	35.7
Setmanalment (una o més vegades)	19.5	Setmanalment (un o més cops)	18.—
De tant en tant	34.—	De tant en tant	23.9
Mai	4.7	Mai	22.5
	<u>100 (1331)</u>		<u>100 (1331)</u>

i un 5 %); en canvi, pel que fa a la televisió, la proporció dels qui no en veuen és força més elevada (22 %).

És difícil donar un valor a aquestes dades, si no les podem comparar amb el total de la població o, encara millor, amb una població d'unes característiques socials semblants. De tota manera, a títol purament indicatiu, sembla força elevat el 33 % de mestres que no llegeixen regularment el diari; el 38 % que només de tant en tant llegeixen revistes o mai, o bé el 61 % que també només de tant en tant, o mai, en llegeixen. És sabut que en enquestes d'aquest tipus, les alternatives formulades en termes com ara «de tant en tant» serveixen per a recollir una part important de la població entrevistada que no s'atreveix a situar-se en la darrera categoria, per no haver de reconèixer davant de si mateix o davant de l'enquestador la pròpia deficiència; en aquest cas, cultural.

2.1.1. Diferències per tipus de centres

A tall purament descriptiu, i com un indicador de l'interès cultural que com a terme mig es respira en cada tipus de centre, vegem la comparació pel que fa als tres mitjans, segons el nostre parer, més homogenis. Els factors explicatius poden ser de moltes menes, però és evident que de cara als alumnes que les sovintegen tenen un interès en si les dades segons el caràcter de les diferents escoles. Taula V. 31.

Pel que fa als tres mitjans escrits, el caràcter dels quals és més semblant, podem observar el següent:

a) Els diaris i les revistes es comporten d'una manera pràcticament idèntica: l'ordenació de col·legis és la mateixa, i la diferència de percentatge molt semblant entre el màxim i el mínim. Els centres cooperatius i de religiosos ocupen els dos primers llocs, mentre que els parroquials i els de religioses, els darrers; és de remarcar el baix nivell de lectura de revistes en els centres més mal classificats (només al voltant d'una tercera part dels seus propis ensenyants).

b) La pauta d'ordenació pel que fa als llibres és una

Taula V. 31. Comparació de freqüències temporals segons tipus d'escola

	DIARIS (% Diàriament)	REVISTES (% Diàriament i quan surt)	LLIBRES (% Diàriament i setmanalment)
Estat	64 (4)	36.8 (4)	61.4 (3)
Religiosos	74.2 (2)	45.5 (2)	59.5 (4)
Religioses	55.3 (6)	28.1 (6)	55.8 (5)
Parroquials	62.8 (5)	35 (5)	50 (6)
Particulars	68.2 (3)	38 (3)	69 (1)
Cooperatives	85.8 (1)	62.7 (1)	66.7 (2)
(Diferència de percentatge entre (1 i 6))	30.5	34.6	19

(1) Els números entre parèntesi indiquen la classificació segons el percentatge obtingut

mica distint, i les diferències molt menys acusades. Tot i això, els centres cooperatius també ocupen els primers llocs —diferència mínima amb el primer—, i els centres parroquials i els de religioses, els darrers.

c) Hem de destacar que els centres on s'ha implantat la pedagogia activa ens ofereixen uns índex de preocupació cultural superior, sobretot pel que fa a diaris i revistes informatives; també ocupen els primers llocs respecte als llibres, però ja hem fet notar que les diferències són menys acusades.

d) També resulta sociològicament rellevant el diferent comportament, dintre el sector Església, dels centres masculins i els femenins; aquests últims se'ns presenten amb els índexs més baixos de preocupació cultural, sobretot pel que fa a la informació general. Recordem que, en referir-nos al nivell d'estudis assolit pels propis ensenyants, arribàvem a unes conclusions del mateix caire.

2.1.2. Diferències segons atributs individuals

Transcrivim a l'apèndix les taules estadístiques corresponents, a propòsit de les quals volem remarcar el següent:

a) Els homes manifesten una preocupació cultural per la informació general (diaris i revistes) superior a les dones. (Les diferències són de 15,7 % en els diaris, i de 12,2 % en les revistes.) No s'observa, per contra, cap diferència quant a la lectura de llibres.

Ja es pot veure d'entrada que una de les variables que expliquen el comportament diferencial dels diversos tipus de col·legis és el sexe predominant entre els ensenyants. De tota manera, no n'hi ha prou amb aquesta variable. Les diferències no són pas molt acusades, i d'altra banda els centres particulars i cooperatius tenen una elevada proporció de dones.

b) Quant a les qüestions d'informació general, l'edat i l'origen català o no català dels entrevistats actuen com a variables interdependents.

Els nascuts a Catalunya tendeixen a tenir més interès que els immigrants per les qüestions d'informació general, tot i que les diferències observades no són pas gaire altes (diferència percentual absoluta en el cas dels diaris, 11 %; en el cas de les revistes, 11,4 %). Aquesta tendència és certa en tots els grups d'edat, excepte per a un cas: llegeixen el diari regularment la mateixa proporció de persones de més de 40 anys, tant si són nadius com immigrants (el 75 %).

c) L'edat actua positivament —com més grans són, més llegeixen— en el cas dels immigrants, sobretot pel que fa als diaris; la diferència és molt feble en el cas de les revistes, tot i que la tendència va en la mateixa direcció.

En canvi, ni en els diaris ni en les revistes hi ha cap influència de l'edat en el cas dels nascuts a Catalunya. Aquest fenomen és el que abans hem esmentat en referir-nos al fet que les dues variables actuen interdependentment. La conseqüència d'aquesta interacció és que en el subgrup d'edat més jove és on la diferència entre nadius i no nadius és superior, sobretot en el cas de les revistes. Llegeixen regularment revistes el 45 % dels nadius de menys de 30 anys, enfront del 29 % dels no nadius de la mateixa edat.

d) En definitiva, el més important a retenir és que, pel que fa a les qüestions d'informació general, no hi ha una tendència a augmentar l'interès entre els entrevistats més joves. En el cas dels nadius la influència de l'edat és nul·la, i en el cas dels nascuts a fora es dona la tendència contrària; en qualsevol cas, l'interès dels nadius és superior al dels immigrants.

e) On la influència de l'edat és més forta és en el cas de la lectura de diaris per part dels immigrants: llegeixen la premsa cada dia un 56 % dels no nadius de menys de 30 anys, enfront d'un 75 % dels de més de 40 anys (d.p.a. 19 %).

f) El comportament de les tres variables quant a la televisió no és pas exactament el mateix, cosa que ens explica empíricament que aquest mitjà no té el mateix caràcter que els altres.

Mirant-t'ho bé, no veiem cap diferència respecte al sexe. L'edat actua positivament, igual que abans, però en aquest cas tant pel que fa als nadius com als no nadius; en els dos subgrups tenen tendència a mirar més la televisió les persones grans que no els joves.

D'altra banda, la influència de l'edat és més forta en aquest cas, que no en el que fa referència als mitjans de comunicació escrita (les diferències de percentatge dels qui la miren diàriament són de l'ordre del 28,9 % en el cas dels nadius, i del 25,2 % en el cas dels immigrants), comparant els dos grups d'edats extremes.

g) Les diferències entre nadius i no nadius són, en general, febles; però quan les trobem en algun subgrup d'edat són de signe contrari a les que observàvem en tractar dels mitjans d'informació escrita. En el cas de la televisió són els immigrants els qui manifesten una tendència més lleugera a mirar-la, més que no pas els nascuts a Catalunya.

h) És de remarcar que els percentatges, sobretot de gent jove que no mira mai la televisió, són relativament elevats: una tercera part aproximadament entre els de menys de 30 anys, sense diferències significatives entre nadius i no nadius.

i) En síntesi, sembla que les dades ens confirmen el caràcter cultural molt diferent que té la televisió respecte als mitjans de comunicació escrita. No obstant això, també cal tenir en compte que la influència que la televisió ha de tenir per força sobre els alumnes —un gran percentatge dels quals presumiblement la miren—, i la xifra elevada de mestres joves que no la veuen, o la veuen poc, tot i que pot ser valorat positivament, pot comportar a la vegada algunes conseqüències negatives.

Volem referir-nos a la dificultat d'orientar críticament llurs alumnes en allò que toca als programes que transmet la televisió. Cal dir, però, que les dades de què disposem no són pas suficients per extreure'n unes conseqüències tan precises; per això, preferim deixar la qüestió plenament oberta.

2.2. Lectures preferibles pels ensenyants

Un cop feta una primera aproximació a la freqüència temporal de lectura dels mestres, ens fixarem en les característiques de les publicacions cap a les que tenen més tirada.

2.2.1. Premsa diària més llegida

La taula següent ens mostra ordenadament quins són els diaris que tenen més acceptació entre els ensenyants. Potser les qüestions d'aquest tipus són les que poden haver sofert una major variació des del moment que es va realitzar l'enquesta, tant per mor del canvi mateix que experimenten els diaris, com per altres possibles influències en la població entrevistada. Cal, doncs, deixar ben clar de bon començament que els resultats que oferim es refereixen al curs 1974-75.

Diaris preferits pels ensenyants

La Vanguardia	41,5
El Correo Catalán	22,9
Tele-Exprés	11,6
Diario de Barcelona	7,4
El Noticiero Universal	6,8
Altres	6,7
N.C. o No llegeix	3,1
	<hr/>
	100 (1331)

Pel que es desprèn de primer cop d'ull de les dades, les pautes de preferència envers la premsa diària sembla que no es diferencien excessivament de les que manté el conjunt de la població.

Més que entretenir-nos en comentaris sobre les dades anteriors, ens sembla més útil indicar les tendències més significatives que podem observar a partir de l'anàlisi per les variables bàsiques que normalment utilitzem.

Transcrivim les taules més interessants en l'apèndix d'aquest apartat:

a) No s'observen diferències significatives quant al diari més preferit segons el sexe dels entrevistats.

b) D'entre els dos diaris més citats es manté l'ordenació a favor de «La Vanguardia», tant entre els nadius com entre els no nadius. No obstant això, la proporció de nadius que prefereixen «La Vanguardia» és inferior a la dels immigrants (d.p.a. 12,2 %), i, per contra, «El Correo Catalán» és el més llegit per part dels nascuts a Catalunya (d.p.a. 11,7 %).

c) La influència de l'edat és més clara, tant entre els nadius com entre els no nadius, respecte a «La Vanguardia» que no respecte a «El Correo Catalán». Els joves tendeixen a llegir menys el primer dels dos diaris esmentats (d.p.a. 18,5 % entre els dos grups d'edat extrems pel que fa als nadius, i 18,9 % respecte als no nadius) (1).

La pèrdua de pes de «La Vanguardia» en els grups d'edat més jove no es fa tant a costa del «Correo» —tot i que també copsem una lleugera tendència—, sinó més aviat per la major influència, entre els elements joves, d'altres diaris, fonamentalment el «Tele-Exprés», tant entre nadius com entre immigrants, i el «Diario de Barcelona» entre els nadius. De tota manera, també ens adonem que hi ha més inclinació a «El Noticiero Universal» entre els immigrants que no pas entre els nadius, tendència que es fa més forta, superant fins i tot la proporció del «Tele-Exprés», a partir de la generació intermèdia.

d) Limitant-nos als dos diaris més citats, les diferències per tipus de centre les tenim expressades a la taula V. 32.

L'explicació d'aquestes diferències es deu fonamentalment a la incidència de les variables indicades anterior-

1. Només entre els nascuts a Catalunya de menys de 30 anys la proporció de lectors del «Correo» i de «La Vanguardia» és pràcticament igual.

Taula V. 32. Preferència dels dos diaris més citats segons tipus de centre

	Estat	Església	Particular
La Vanguardia	43.2	44.3	35.9
El Correo Catalán	17.1	27.5	23.4
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	(N= 438)	(N= 517)	(N= 376)

ment, ja que, com sabem, la composició de la població als diferents sectors és distinta.

De tota manera, la introducció d'aquesta nova variable contextual ens permet de fer alguna matisació més. La menor influència de «La Vanguardia» en el sector privat és causada, fonamentalment, pel fet que els nadius de la generació intermèdia i els de l'edat superior tenen taxes de lectura d'aquest diari inferiors a les dels altres sectors. Fenomen que no passa pas entre els immigrants; en síntesi, la penetració menys forta de «La Vanguardia» la trobem entre els nascuts a Catalunya del sector privat, fins i tot en els més grans.

Quant a «El Correo Catalán» poder observar una certa influència del context, en aquest cas pel que fa als col·legis de l'Església. Així com els nascuts a Catalunya, per cada grup d'edat, ofereixen taxes de lectura pràcticament iguals, tant en el sector particular com en el de l'Església, els immigrants dels col·legis de l'Església, en canvi, tenen unes taxes de lectors d'aquest diari superiors a les del sector privat (d.p.a. 11 %). Sense que les diferències siguin molt altes, sembla que encara es manté una certa tendència a llegir més el «Correo» als ambients relacionats amb l'Església. Sense oblidar, però, que la influència en números absoluts de «La Vanguardia» és també superior en aquests centres.

2.2.2. Lectura de revistes periòdiques

La taula següent ens dona compte de les preferències dels nostres ensenyants pel que fa a les revistes de caràcter periòdic.

En la nota a peu de pàgina fem constar el nom de les publicacions que han quedat classificades en cada categoria (1). La construcció de la taula és diferent d'altres vegades; en aquest cas, els percentatges no sumen 100 perquè és possible, lògicament, que un mateix entrevistat hagi citat més d'un tipus de les categories de

1. a) *De masses*: Deporte 2000, Fórmula, Automecánica, Fotogramas, Garbo, Lecturas, veure pàg. 148.
b) *Informatives amb un cert nivell cultural*: Gaceta Ilustrada, Blanco y Negro, La Actualidad Española, Destino, Sábado Gráfico, Triunfo, Serra d'Or, Oriflama, Canigó, Ciudadano, Presència, etc.
c) *D'humor amb contingut clarament polític*: La Codorniz, Hermano Lobo, Por favor, Muchas gracias, El Cocodrilo Leopoldo, etc.
d) *Polítiques*: Cambio 16, Posible, Mundo, Índice, Cuadernos para el diálogo, Economía Mediterránea, etc.

revistes classificades; el que indiquen, així, els percentatges és el nombre relatiu d'ensenyants que llegeixen un determinat tipus de publicació.

Taula V. 33. Revistes llegides pels entrevistats

	Estat	Església	Particular	Total
Informatives	65.7	71.8	74.2	70.5
Polítiques	35.8	33.5	47.6	38.3
De Masses	27.4	22.2	19.6	23.2
D'Humor	9.4	6.6	6.4	7.5
	(N= 438)	(N= 517)	(N= 376)	(N=1331)

Tal com ja hem fet notar altres vegades, és difícil emetre una valoració sobre els marginals totals obtinguts en aquests temes, si no podem utilitzar algun terme de comparació. En tot cas, i sempre advertint de la component altament subjectiva d'aquests tipus de judicis, potser el que resulta més sorprenent és l'elevat percentatge de mestres que llegeixen revistes considerades de poc contingut cultural; un de cada quatre mestres llegeix revistes de les que hem classificat com de «masses».

La proporció per tipus de centre, feta sempre amb la mirada posada en l'ambient mitjà que s'hi respira i, per tant, en darrer terme, en els alumnes que reben les seves influències, ens dona els següents resultats:

Els centres particulars queden classificats en primer lloc, amb predomini respecte als altres dos tipus pel que fa a les revistes polítiques (d.p.a. 11,8 % i 14,1 %), que representen en aquest cas percentatges semblants. També ocupen el primer lloc respecte a les revistes d'informació general, amb una magnitud superior a la dels centres de l'Estat. (La diferència en relació amb els de l'Església és poc significativa.) En definitiva, els centres de l'Estat ens ofereixen la tònica més baixa quant als tipus de revistes més llegides entre els seus ensenyants.

Per acabar de matisar les afirmacions anteriors ens hem de referir novament a la heterogeneïtat del sector Església; no tant pel que fa a les revistes informatives, sobre les quals trobem diferències mínimes, sinó pel que fa a les polítiques, perquè el grau de lectura varia segons si els centres són de religiosos o de religioses. En els primers, els percentatges són més elevats, encara que sense arribar a les cotes dels particulars, i en els centres de religioses és on trobem la taxa més baixa de lectura d'aquest tipus de revistes (28,1 %).

Dintre el sector particular, la diferència entre els centres cooperatius i la resta és molt significativa: un 89 % de llurs ensenyants llegeixen revistes informatives i un 59 %, revistes de caràcter polític.

La tònica trobada a l'hora d'analitzar freqüències de lectures ens queda més evidenciada en veure el tipus de revistes llegides.

Els centres de caràcter cooperatiu mostren un interès cultural molt superior a la resta de centres, i els centres de religioses tendeixen a manifestar un interès cultural més baix, en el cas que ens ocupa, sobretot pels temes de caire polític.

L'anàlisi per atributs individuals ens permet d'arribar a algunes conclusions d'interès:

a) La diferència segons el sexe és nul·la, pel que fa a les revistes informatives, i en canvi molt significativa quant a les de caire polític. Els homes s'interessen més que les dones pels temes polítics (d.p.a. 13,3 %). Les dones s'interessen més per les revistes de masses, però potser amb una diferència inferior a la que d'entrada hauríem pogut suposar (d.p.a. 7,6 %). Aquesta diferència pràcticament no significativa ja ha quedat reflectida en veure les diferències per sectors; justament al sector on l'equilibri de sexes és superior —el públic— és on hi ha una proporció superior d'aquest tipus de lectures; en definitiva, el sexe és poc determinant en aquesta qüestió.

b) En una primera anàlisi hem estudiat només la influència de l'origen i de l'edat respecte a la lectura de revistes de caire polític, que és el que ens ha semblat més interessant; esperem poder aprofundir més en els resultats quan sigui possible. L'interès pels temes de caràcter polític queda molt afectat per l'edat: els joves s'hi interessen més que no pas les persones grans; la tendència és clara i la relació plenament lineal pel que fa als tres subgrups d'edat, amb diferències realment importants.

Taula V. 34. Proporció dels qui llegeixen revistes polítiques

	— de 30 anys	30 a 40	40 i més
Nadius	46.6 % (N = 352)	34.5 % (N = 139)	20.6 % (N = 160)
No nadius	47.6 % (N = 309)	35.7 % (N = 241)	23.8 % (N = 130)

D'altra banda, fixem-nos com en cada grup d'edat la diferència entre nadius i immigrants és nul·la; en aquest cas, l'interès pels temes polítics, que afecta molt més la gent jove, no presenta cap diferència segons la procedència natal; en d'altres parts del treball —sobretot quan ens referim a qüestions estrictament polítiques—, recollirem de nou aquestes constatacions empíriques.

2.2.3. Lectura de llibres

Presentem a la taula següent els resultats obtinguts a partir d'una pregunta molt general que intentava una primera aproximació a la temàtica preferida pels ensenyants en les seves lectures de llibres. Taula V. 35.

Segons els resultats anteriors, els tipus de llibres que el nombre més elevat d'ensenyants llegeix més assíduament són els de literatura i els de pedagogia. Un segon bloc el formen els llibres d'història i didàctica, i en darrer terme trobem els de ciències i els de religió. Quant a la lectura de llibres de ciències i de religió, si bé la diferència de tant per cent és mínima pel que fa a la lectura assídua, ens trobem amb un percentatge molt superior de mestres que llegeixen llibres de ciències i mai no en llegeixen de religió (63 % enfront d'un 43 %). Com ja hem comentat moltes vegades, dels temes d'interès cultural resulta difícil valorar-ne els resultats sense un punt de referència comparatiu.

Taula V. 35. Lectura de llibres: Temàtica preferida a partir de la freqüència

Freqüència de lectura	Religió	Literatura	Ciència	Història	Pedagogia	Didàctica
Assíduament	10.1	37.6	14.5	25.2	34.1	19.1
De tant en tant	27	50.5	42.9	47.2	52.7	51
Mai	62.9	11.9	42.6	27.6	13.2	29.9
	100	100	100	100	100	100
						(N=1331)

Tot i això, es pot fer notar la manca d'interès pels llibres científics, aspecte que guarda perfecta correspondència amb el que ja hem indicat anteriorment sobre la proporció més petita de llicenciats o estudiants universitaris de ciències que de lletres.

Que quasi la meitat dels nostres mestres mai a la vida no es mirin un llibre de caràcter científic, és una qüestió que cal tenir en compte; les classes de ciències s'han de limitar, aleshores, a l'explicació d'allò que els llibres de text ofereixen, i per desgràcia tots sabem les limitacions que moltes de les col·leccions de manuals presenten, tant en el terreny dels continguts, com en el de les didàctiques.

També podem considerar elevat que un 13 % dels entrevistats no llegeixin mai llibres de pedagogia, i que un 30 % tampoc no llegeixin mai llibres de didàctica. Encara que les proporcions són relativament baixes, hem de tenir en compte que en aquest tipus de preguntes es tendeix, sempre que es pot, a fugir de la resposta que, de forma absoluta, evidencia la manca d'interès professional.

Al mateix qüestionari tenim un element de control que ens confirma, per desgràcia, l'afirmació feta en el paràgraf anterior. Es demanava als entrevistats que citessin els tres llibres de pedagogia, de psicologia o de temes relacionats amb l'educació, que més els haguessin interessat, entre els que darrerament havien llegit: només un 23 % arribaren a citar tres llibres, un 16 % dos i un 17 % només cità un títol; el 44 % restant no es recordava en aquell moment de cap.

Amb la quantitat de bibliografia pedagògica que actualment es publica, ¿com podem explicar que quasi la meitat dels nostres mestres no siguin capaços de recordar almenys un títol que els hagi interessat una mica? ¿És molt arriscat de pensar que, malgrat que només un 13 % reconegui davant l'enquestador i davant si mateix que no llegeix pràcticament mai llibres de pedagogia, a l'hora de la veritat aquest tant per cent cal elevar-lo a la meitat dels mestres? A nosaltres ens sembla que no, i que reflecteix una situació realment greu.

Si a primera vista ja ens podia semblar baix l'índex de lectura que obteníem sobre els diferents temes, més baix deu ser en la realitat si a tot tipus de temàtica s'hi ha d'aplicar un correctiu estadístic de l'estil del que hem fet servir per a les matèries pròpies de l'ofici. Potser, precisament, pel fet de ser les pròpies matèries de la professió, hi ha una tendència superior a no voler reconèixer el propi desinterès, i en d'altres casos no sent la necessitat de dissimular-lo.

A títol purament descriptiu, vegem a la taula següent la proporció d'ensenyants que pràcticament mai no llegeixen llibres de les distintes temàtiques, segons el tipus de centre on exerceixen. Taula V. 36.

Pel que fa a les dades anteriors podem observar:

- En general, les diferències intersectorials no són gaire marcades.
- Si bé és veritat que als centres de religiosos hi ha una certa tendència a llegir més els llibres de temàtica religiosa, no deixa de ser sorprenent que la meitat sobrant dels seus ensenyants no en llegeixin mai cap. De fet, només entre un 15 % i un 20 % declaren dedicar-se assíduament a aquest tipus de lectures. Els centres cooperatius ocupen el darrer lloc de la classificació, amb una diferència significativa respecte als altres.
- Els centres cooperatius queden ben classificats pel que fa a temes d'història, pedagogia i didàctica; sembla que almenys hi ha una certa coherència, atès que són els que porten endavant un cert tipus de renovació pedagògica.
- Els centres estatals són els que queden pitjor classificats quant a la temàtica pedagògica; els centres cooperatius, com dèiem abans, i els parroquials, són els que ofereixen una freqüència superior de lectura.

Taula V. 36. Proporció d'ensenyants que mai no llegeixen llibres de:

	Religió	Literatura	Ciència	Història	Pedagogia	Didàctica
Estat (438)	65.3	13.9	40.9	29.5	20.1	32.6
Religiosos (233)	52.8	9.4	44.6	26.6	8.6	27.5
Religioses (224)	53.1	11.2	46.9	34.4	12.5	30.4
Parroquials (60)	65	5	43.3	31.7	1.7	31.7
Particulars (268)	69.4	14.2	39.9	23.1	12.3	32.1
Cooperatius (99)	79.8	7.1	43.4	16.2	5.1	16.2

e) Tot i que en alguns casos les diferències són minses, els centres de religiosos mostren un interès cultural superior als de religioses.

f) No es pot pas afirmar que els centres particulars manifestin un interès cultural en general més baix que molts d'altres; ja hem indicat les excepcions que més es destaquen.

En síntesi, la gradació de centres que podem establir a partir d'aquest indicador no desdiu pas de la que ja hem assenyalat en anteriors ocasions. Hi ha petites diferències, però es manté una mateixa tònica general.

En aquesta primera anàlisi de l'enquesta ens hem limitat a estudiar les diferències segons atributs individuals sobre les lectures de caire pedagògic; en tractar la temàtica més específicament professional poden ser-nos un indicador útil.

Encara que les diferències que hem pogut observar no són gaire rellevants, les tendències que s'apunten anirien en les direccions següents:

a) No hi ha cap diferència entre homes i dones pel que fa a aquesta qüestió. El resultat és coherent amb el que abans hem indicat a nivell descriptiu, ja que els centres no presentaven diferències significatives, encara que tinguessin una composició diferent per sexes.

b) És lògic que els ensenyants que actualment cursen estudis universitaris presentin un índex superior de lectures pedagògiques, ja que les deuen haver de fer senzillament perquè ho demanen els plans d'estudi. Tot i això no arriba a la meitat la proporció dels qui llegeixen assíduament (46 %).

Els llicenciats presenten una lleugera propensió a llegir més aquests temes que no pas els qui només han cursat la carrera de magisteri (38 % dels llicenciats llegeixen assíduament, enfront d'un 27 % dels qui només han cursat magisteri).

Sembla, doncs, que els llicenciats —inclosos els qui a més a més tenen magisteri—, mantenen una tònica lleugerament més elevada d'interès per la temàtica professional.

c) Hi ha una influència estadísticament significativa, però lleugera, de l'edat, en el sentit que els més joves tendeixen a llegir més que no pas els d'edat més avançada. Els percentatges per als tres grups d'edat són respectivament 38 %, 33 % i 27 % pel que fa a la lectura assídua de temes pedagògics; i 9 %, 12 % i 23 % pel que toca als qui mai no llegeixen aquests temes. Com es pot observar, era molt més forta la influència de l'edat quan tractàvem de la freqüència de lectures de revistes de caire estrictament polític.

d) En aquest tema no trobem diferències rellevants entre els nadius i els immigrants. L'edat actua en el mateix sentit en uns i altres, i les diferències dintre cada subgrup d'edat són pràcticament nul·les. En tot cas, els nadius de l'edat intermèdia i de la més avançada tendeixen a llegir més que els no nadius, però amb unes diferències inferiors al 10 %, que és el marge d'error que normalment agafem com a límit de significació.

2.2.4. Subscripció i lectura de revistes especialitzades

Per a finalitzar aquest capítol sobre l'interès cultural dels ensenyants, ens referirem a la lectura de revistes de caràcter especialitzat. El nostre objectiu ha estat de bon començament estudiar la penetració que havien tingut entre els ensenyants les dues revistes fetes a Catalunya, una en català i l'altra en castellà, que l'any de l'enquesta van ser editades per primera vegada i que sens dubte representen una preocupació clara per la problemàtica de la renovació pedagògica. Es tracta de «Perspectiva Escolar» i de «Cuadernos de Pedagogía». A partir d'aquest objectiu prioritari orientem ja la codificació, tot i que tenim també alguna referència de les altres revistes. Tinguem en compte que el fet que donéssim prioritat a les dues esmentades, quan eren citades pels mestres, fa que no puguem arribar al mateix nivell d'anàlisi en un cas i en l'altre.

Vegem, però, per començar un indicador més general que ens dona compte del nivell de lectura i de subscripció a qualsevol tipus de revista especialitzada.

Taula V. 37. Lectura de revistes especialitzades per sectors

	Estat	Església	Particular	Total
Està subscript a alguna revista	39.3	21.9	32.4	30.6
No hi està subscript però en llegeix	44.3	36.8	37.5	39.4
No en llegeix	16.4	41.4	30.1	30
	100	100	100	100
	(438)	(517)	(376)	(1331)

Els aspectes més rellevants que podem destacar de les dades anteriors són els següents:

a) Són minoria els mestres que estan personalment subscriptos a alguna revista; no arriben a una tercera part.

b) Tot i que un percentatge elevat d'ensenyants ens diu que llegeix revistes especialitzades —entre els subscriptos i els altres, un 70 %—, no deixa d'ésser significatiu que prop d'una tercera part declari obertament que no té temps de llegir cap mena de revista de caire professional.

c) Els centres estatals ocupen la primera posició, tant pel que fa a la subscripció, com pel que fa a la lectura. No hi ha diferència entre els centres de l'Església i els particulars respecte a la proporció de mestres que llegeixen revistes sense ser-ne subscriptors; en canvi, la proporció de subscripcions és, per bé que no molt elevada, significativament superior als centres privats que als de l'Església (d.p.a. 10,5 %).

En definitiva, si considerem que els mestres que hi estan subscriptos, d'una manera o altra llegeixen la publicació —es pot pressuposar que en general deuen llegir-la més que no pas els qui declaren que en llegeixen sense ser-ne subscriptors—, obtenim una proporció relativament baixa de persones que no llegeixen als centres estatals. Proporció (16 %) substantivament diferent, so-

bretot, de la proporció trobada als centres de l'Església, on la quantitat de no lectors és més elevada (41 %).

La diferència entre centres particulars i de l'Església apareix coherent respecte a d'altres resultats que ja hem comentat; per a afinar més l'anàlisi hauríem de distingir entre centres de religiosos i de religioses, ja que probablement hi trobaríem diferències. El que de moment resulta sorprenent és l'índex elevat de lectura dels centres estatals; més endavant en podrem donar una explicació.

Passem ara a estudiar la influència de les diferents revistes professionals, amb una clara preferència per les dues revistes editades a Catalunya.

La influència de les dues publicacions és mesurada a la taula següent, on distingim entre els mestres que personalment estan subscriptos a alguna revista i els qui no estan subscriptos a cap, però en canvi en llegeixen. Taula V. 38.

Ambdues revistes tenen una influència considerable; observarem que dintre la submostra de mestres més interessats, o sigui, aquells qui tenen alguna revista a casa seva, la meitat reben exclusivament, o a més a més d'altres, una de les dues revistes o ambdues de les publicades a Catalunya.

A nivell de subscripció és una mica més alta la incidència de «Perspectiva Escolar», que no pas la de «Cuadernos de Pedagogía»; la primera arriba a un 35 % dels subscriptors, i la segona a un 25 %. Si referim aquestes dades al col·lectiu de la mostra, lògicament els resultats apareixen menys optimistes: de fet, només un 11 % del col·lectiu són subscriptors de «Perspectiva Escolar», i un 7,4 % de «Cuadernos de Pedagogía». En definitiva, ja hem dit abans que només prop d'una tercera part dels ensenyants tenen alguna subscripció, i el que ara podem afirmar és que entre aquesta tercera part la incidència de les dues revistes publicades a Catalunya és important; la qual cosa no vol dir que en conjunt la població ensenyant tingui una gran tendència a rebre revistes professionals a casa i, per tant, tampoc les dues a les quals ens referim més especialment.

Pel que fa a la columna dels lectors que no tenen cap subscripció, podem observar que la influència d'am-

dues revistes arriba a un percentatge relativament elevat de mestres (una tercera part); en aquest cas amb un relatiu predomini de «Cuadernos» sobre «Perspectiva». Les úniques publicacions que tenen una certa incidència a nivell de subscripció són «Magisterio Español» o «Escuela Española»; les altres revistes obtenen percentatges relativament baixos. Aquesta dada s'ha d'interpretar en el sentit següent: no vol dir que no tinguin algun subscriptor més del que apareix a la taula, sinó que els mestres també estan subscriptos a alguna o a totes dues revistes publicades a Catalunya, o bé que han citat en primer lloc les dues publicacions abans esmentades. És possible, per exemple, que alguns mestres nacionals més dels qui consten a la taula rebin «Servicio», però en tot cas tenen també alguna altra de les publicacions que abans hem citat.

Pel que fa als lectors de revistes sense subscripció personal, hem de destacar el percentatge elevat de lectura de la revista «Vida Escolar», publicada pel M.E.C. (el 30 % del total de lectors sense cap subscripció).

Analitzant els resultats per sectors hem pogut constatar com la incidència d'aquesta revista es dona fonamentalment als centres de l'Estat. És sabut que molts centres de l'Estat reben aquesta revista del M.E.C. La incidència d'aquesta revista a nivell de lectura és el que ens dona l'explicació del percentatge més elevat de lectors de revistes als centres de l'Estat que als del sector privat. En síntesi, els mestres estatals apareixen més interessats per la lectura de revistes perquè en el propi centre disposen tradicionalment de revistes de caire més o menys oficial i d'alguna manera les utilitzen.

La revista «Servicio» del S.E.M., on el mestre estatal pot trobar un conjunt de disposicions professionalment interessants, no tant des del punt de vista pedagògic com del laboral, també obté un percentatge de subscripcions a l'escola estatal molt superior al dels altres sectors.

Les dades ens mostren la poca influència —quant a subscripcions i lectures— de les revistes de la F.E.R.E.; les subscripcions són mínimes fins i tot als centres de l'Església, i la proporció de lectors també; en tot cas, pot haver-hi algun lector més, però també llegeix alguna de les revistes publicades a Catalunya, o bé ha citat

Taula V. 38. Subscripció i lectura de diverses revistes

	Mestres subscriptos a alguna publicació	Mestres no subscriptos a cap publicació
«Perspectiva escolar» exclusivament.	25.7	8.4
«Cuadernos de Pedagogía» exclusivament.	14.8	20.6
Les dues	9.2	6.3
Revistes del M.E.C. («Vida escolar» «Educación» etc.)	7.8	30.1
«Servicio» (S.E.M.)	10.2	2.7
Revistes de F.E.R.E. (Butlletí o «Educadores»)	1	2.7
«Magisterio Español» «Escuela Española»	21.8	18.7
Altres :S	9.5	10.7
	100 (N=407 =30.6 %)	100 (N= 525 = 39.4%)

en primer lloc alguna altra publicació de les que consten a la taula.

Concretament finalment la nostra anàlisi a les dues revistes editades a Catalunya, intentant precisar a quins sectors és més forta la seva influència.

Les dades de la taula següent ens indiquen el grau d'influència mínima de les dues publicacions; diem mínima perquè és possible, i fins i tot probable, que alguns dels ensenyants que estan subscriptes a alguna publicació de caràcter pedagògic llegeixin a més a més qualsevulla de les dues publicacions esmentades, encara que tal com tenim els resultats aquests elements quedin exclosos de la taula. Referim els percentatges al total dels mestres, no al total de lectors, per tal que la dimensió de les dades sigui més realista.

Taula V. 39. Influència mínima de les revistes pedagògiques editades a Catalunya

	Perspectiva	Cuadernos
Subscrits a la revista.	10.9	7.5
Lectors de la revista però que no estan subscriptes a cap d'altre.	5.8	10.6
Total	16.7	18.1

D'acord amb aquestes dades, la influència de les revistes entre els mestres de Catalunya és per l'estil. Encara que les diferències són molt febles hi ha, com podem observar, una certa tendència al predomini dels lectors sobre els subscriptors en el cas de «Cuadernos», i a l'inrevés, en el cas de «Perspectiva». Si suposéssim que tots els subscriptors a qualsevol revista professional, com a persones més interessades, llegeixen d'alguna manera aquestes publicacions, obtindríem la cota màxima hipotètica de la influència de cada una d'elles en el món del ensenyants. Aquest càlcul ens donaria el 37 % dels ensenyants en el cas de «Perspectiva», el 42 % en el cas de «Cuadernos», i el 45 % en el cas d'una qualsevol de les dues. Volem dir que en aquest supòsit optimista, el 45 % dels nostres ensenyants tindrien algun contacte amb una, amb l'altra o amb les dues revistes esmentades.

Aquesta hipòtesi és molt optimista, ja que pressuposa que hem hagut d'afegir als resultats de la taula al voltant d'un 20 % d'ensenyants per a obtenir els resultats anteriorment ressenyats; ensenyants que estan subscriptes a alguna publicació diferent de les que comentem i que, per tant, també podrien llegir-les, ja sigui al centre escolar, a una biblioteca pública, o perquè els les deixa un company.

A partir dels resultats explicitats a la taula i de les estimacions anteriors, sembla molt més realista pressuposar que tant «Perspectiva Escolar» com «Cuadernos de Pedagogía» deuen arribar d'alguna manera a una quarta part dels ensenyants —no sempre són els mateixos per a cada una de les dues revistes, encara que n'hi ha que les compren o llegeixen totes dues—, i, per tant, que la influència d'una de les dues revistes arriba a l'entorn d'una tercera part dels nostres ensenyants.

Transcrivim a l'apèndix un conjunt de taules que ens permeten analitzar la influència de les publicacions en

els diferents tipus de centres o de mestres. Les dades són exactes pel que fa a les subscripcions i, en canvi, representen la hipòtesi mínima per al cas dels lectors. De l'estudi dels resultats se'n poden deduir un conjunt de conclusions interessants. A més a més, la coherència obtinguda entre subscriptors i lectors no subscriptes a les publicacions pedagògiques, ens permet pressuposar que els resultats no canviarien cap tendència, cas de poder-hi afegir els lectors subscriptes a alguna altra publicació.

Els principals resultats són el següents:

a) Els mestres més interessats per les dues publicacions són sens dubte els nadius que treballen al sector privat. Constitueixen un bloc més gran tant pel que fa a subscriptors com a lectors. Les diferències són realment altes i molt significatives.

b) La llengua en què són escrites les publicacions és un element determinant a l'hora de llur influència. Les diferències entre nadius i no nadius en qualsevol tipus de centre són realment altes pel que fa a la lectura de «Perspectiva Escolar»; en canvi, són nul·les pel que fa a la de «Cuadernos de Pedagogía», al sector estatal i al de l'Església.

Dintre el sector privat es manté una diferència molt significativa en el cas de les dues publicacions, a favor dels mestres nascuts a Catalunya. És a dir que al sector privat, tot i complir-se la mateixa tendència que encapçala aquest paràgraf —la gran diferència entre nadius i no nadius pel que fa a la lectura de «Perspectiva Escolar»—, també podem observar que els mestres nascuts a Catalunya tenen uns percentatges de lectura de «Cuadernos» més elevats que els immigrants, si bé en aquest cas la diferència està en els subscriptors.

c) És molt important de fer constar sobre aquestes publicacions que, quant a subscriptors i a lectors, no hi ha cap diferència entre el sector estatal i el de l'Església. Les pautes per a nadius i no nadius mantenen una tendència semblant als dos sectors. Els immigrants del sector privat també mantenen la mateixa pauta que els immigrants dels altres sectors. La diferència està entre els nadius del sector privat.

En definitiva, el que no es pot afirmar és que els centres de l'Església sostinguin una tònica de més interès que els centres estatals envers aquestes publicacions, i tampoc no es pot afirmar el cas contrari, una vegada discriminada la qüestió de la llengua. Les dades ens mostren que la renovació pedagògica, mesurada a partir d'aquest indicador indirecte, s'introdueix fonamentalment a partir dels mestres nascuts a Catalunya que treballen al sector particular.

d) Tant entre els nadius com entre els immigrants, i pel que fa a la tria de les dues publicacions, la influència de l'edat es manifesta sensiblement, amb diferències relativament més petites que en els resultats abans comentats. No hi ha cap diferència entre la generació més jove i la intermèdia. Els més grans manifesten menys interès per qualsevol de les dues publicacions. Al nostre parer és important de constatar la influència d'ambdues publicacions sobre la generació intermèdia de mestres.

e) Reafirmant-nos en el que anteriorment hem apuntat, les diferències dintre cada grup d'edat entre nadius i no

nadius són molt altes pel que fa a «Perspectiva Escolar». Es pot afirmar que els subscriptors són en gran part mestres nascuts a Catalunya. En aquest sentit, la tendència abans apuntada sobre l'edat no es compleix, si mirem només les subscripcions a «Perspectiva». No hi ha cap diferència segons l'edat entre els immigrants; aquesta constatació és important i pessimista, en el sentit que els immigrants més joves no presenten tendència a subscriure's més que els de l'edat intermèdia o els grans a una publicació en català.

D'altra banda, si hi ha una certa diferència a favor dels nadius, pel que fa a «Cuadernos», en cada grup d'edat, és molt més petita. En síntesi, els mestres nascuts a Catalunya, sobretot si treballen al sector privat, són els més interessats per les revistes de renovació

pedagògica, tant si es tracta de «Perspectiva» com de «Cuadernos». Aquestes revistes arriben més aviat als mestres de menys de 40 anys. «Cuadernos de Pedagogía» pot ajudar a introduir elements renovadors entre els mestres immigrants, per tal com les barreres per la qüestió de la llengua —a no ser que n'hi hagi d'altres— se'ns manifesten molt fortes i dificulten l'acceptació i la influència de «Perspectiva Escolar».

Novament podem constatar que els mestres immigrants no són pas un model d'integració a Catalunya, i les conseqüències que se'n deriven per a la nostra escola són, segons el nostre parer, greus. En altres indrets del treball ja hem apuntat diferents factors que poden dificultar aquesta integració, que caldria tenir en compte a l'hora de pensar en una política educativa per a Catalunya.

3. EL PROCÉS MOTIVACIONAL CAP A LA PEDAGOGIA

Aquest apartat versarà sobre tres aspectes diferents totalment entrelligats; analitzarem les motivacions dels subjectes de la nostra mostra que han passat per les escoles de magisteri, què tingueren en compte per a triar aquesta carrera i, per tant, aquesta professió; estudiarem també les motivacions per a dedicar-se a l'ensenyament d'aquelles persones que no han cursat magisteri; i en darrer terme, veurem els motius dels mestres que a més a més de la carrera de magisteri han cursat o estan cursant en aquests moments una carrera universitària.

3.1. Les motivacions per a dedicar-se a l'ensenyament

Per tal d'establir millor les comparacions ajuntem a l'anàlisi les dues primeres qüestions esmentades, amb el benentès que responen a preguntes i situacions diferents: haver cursat la carrera de mestre, per una banda, i haver-se dedicat a l'ensenyament sense haver cursat estudis de magisteri, per l'altra.

Distingim tres situacions motivacionals diferents, cadascuna de les quals agrupa diverses categories que més endavant ja analitzarem: la decisió *voluntària*; és a dir, que l'entrevistat declara haver escollit la carrera o l'ensenyament per una lliure decisió; la decisió *influida*, és a dir, quan es menciona com a motiu la influència, ja sigui familiar ja sigui d'una altra persona —en general mestre—; per l'últim, la decisió *substitutiva*, quan la professió s'ha triat —en el cas dels qui han cursat

magisteri— per motius econòmics, o bé fonamentalment per manca de centres; o fins i tot en el cas dels llicenciats o altres persones no degudament titulades, que també fan de mestre, perquè no s'ha trobat altra feina més adient als propis gustos o afeccions. Taula V. 40.

Una mica més de la meitat dels actuals professionals de l'ensenyament han escollit aquesta feina per una decisió voluntària.

Aquests resultats caldrà matisar-los posteriorment, ja que la significació de les dues primeres columnes no és exactament la mateixa que les altres. És possible pensar en un entrevistat que declari que va escollir la carrera de mestre voluntàriament i, en canvi, en aquests moments, no vulgui dedicar-se a l'ensenyament; la decisió a ensenyar per part dels universitaris o bé dels qui tenen altres tipus d'estudis inferiors, és una qüestió una mica diferent, sobre la qual és menys previsible el biaix anteriorment mencionat, tot i que també és possible; d'altres preguntes ens completaran la situació.

Una primera lectura d'aquests resultats més aviat ens fa adonar que un nombre elevat d'ensenyants no escolliren aquesta professió de forma voluntària, la qual cosa sens dubte pot repercutir en la qualitat de la seva feina, i més quan es tracta d'una professió de la qual sempre s'ha subratllat la conveniència que les persones que la

Taula V. 40. Motivacions per a cursar magisteri o per a dedicar-se a l'ensenyament

	Carrera de magisteri		Dedicació a l'ensenyament		
	Magisteri exclusiu	Magisteri i Universitat	Universitat	Altres	Total
Voluntària	51	50	67	77	54
Influida	14	14	4	8	12
Substitutiva	29	32	26	9	29
N.C.	6	4	2	6	5
Total	100 (673)	100 (425)	100 (169)	100 (64)	100(1331)

practiquin hi estiguin molt ben identificades i interessades.

Taula V. 41. Motivacions per estudiar magisteri per tipus de centre

	Estat	Església	Privat
Voluntària	37	61	57
Influïda	17	13	12
Substitutiva	40	23	26
N.C.	7	4	5
Total	100	100	100
			N=1098

Els resultats obtinguts per tipus de centres ens ofereixen una realitat prou diferenciada i interessant; mentre que no hi ha cap diferència significativa dintre el sector privat entre centres particulars i de l'Església, trobem, en canvi, una diferència molt significativa entre el sector privat en el seu conjunt i l'estatal. Aquesta diferència no es manifesta quan mirem les proporcions de mestres d'ambdós sectors que estudiaren magisteri per raó d'algun tipus d'influència de caràcter personal (decisió influïda). Però, en canvi, a l'escola estatal hi ha una proporció molt inferior de mestres que escolliren voluntàriament la carrera; i, contràriament, una proporció molt superior dels qui ho feren a causa de les condicions socioeconòmiques del seu medi d'origen, o sigui com a carrera substitutiva d'una altra que inicialment haurien desitjat (1).

Sens dubte, l'explicació d'aquest fenomen, que ha de tenir per força conseqüències de cara al bon funcionament de l'escola de l'Estat, està fonamentalment en els canals molt diferenciats de reclutament del professorat i, per tant, en darrer terme, en la seva composició.

Per no recarregar la lectura, transcrivim a l'apèndix un conjunt de taules estadístiques fetes a partir d'encreuaments simples; tot i que aprofundir en l'anàlisi suposaria recórrer a l'anàlisi multivariada, els resultats són prou clars perquè en puguem donar una primera explicació sense gaires riscos d'error.

És més alta la freqüència que implica una elecció substitutiva que no pas una elecció influïda. Quasi una tercera part dels ensenyants es dediquen a l'exercici del magisteri ja sigui perquè no disposaven de mitjans econòmics per a cursar altres tipus d'estudis —perquè no hi havia centres en la localitat on residien—, ja sigui, en el cas dels universitaris, perquè no han trobat en el mercat de treball una feina més adient a les pròpies inclinacions.

Les diferències que la taula ens mostra són també il·lustratives. El subgrup dels qui han cursat magisteri se'ns presenta totalment homogeni; no hi ha cap diferència entre mestres que estudien o han cursat estudis a la Universitat, i la resta.

Universitaris i «altres» presenten unes proporcions superiors d'eleccions voluntàries; en un cas i en l'altre es deu a factors diferents. Els universitaris procedeixen de nivells més elevats de renda i, per tant, és plenament lògic que no aparegui una freqüència tan alta d'elecció influïda; en canvi, trobem una proporció semblant a la

que presenten els mestres, de gent que es dedica a l'ensenyament perquè no han trobat altra feina en el mercat. El grup dels qui han cursat altres estudis és nodrit de tècnics de grau mitjà, i la majoria només tenen estudis de batxillerat o inferiors; és ben lògic, doncs, que en aquestes condicions de titulació la seva dedicació a l'ensenyament sigui fonamentalment producte d'una decisió voluntària. El problema més aviat deu raure en aquest moment en la pèrdua de pes d'aquesta categoria, ja que de la Llei d'Educació ençà, les escoles tendeixen a llogar només personal convenientment titulat.

a) *Tendències més significatives pel que fa als subjectes de la mostra que han estudiat magisteri (com ja sabem són la gran majoria, 1098).*

- No hi ha diferència entre homes i dones pel que fa a l'elecció influïda; en canvi, és més alta la proporció d'homes que han fet una elecció substitutiva i, contràriament, és més alta la de dones que l'han feta per motius voluntaris (1).
- Tampoc no hi ha diferència entre nadius i immigrants pel que fa referència a l'elecció influïda. En canvi, és més alt el percentatge dels nadius que han fet una elecció voluntària; i, contràriament, els no nadius ofereixen un percentatge d'elecció substitutiva superior als nadius (2).
- La mateixa lògica que en els dos casos anteriors trobem quan analitzem les dades segons si l'origen dels enquestats és rural, intermedi o urbà. No hi ha diferències quant a l'elecció influïda. I, en canvi, en el món rural és més alt el percentatge de substitucions vocacionals, mentre que en l'urbà és més alta la proporció d'eleccions voluntàries.
- L'edat manifesta, en canvi, un comportament tendencial una mica diferent; en el cas dels enquestats grans, la constant són les eleccions substitutives, mentre que en la generació més jove (menys de 30 anys) hi ha una proporció inferior d'eleccions per influència, i un augment relatiu d'eleccions per decisió voluntària (3). De cara a l'esdevenidor de la professió, és important constatar que, fins i tot entre els ensenyants de menys de 30 anys, hi ha una proporció important —30 %— que escolliren la carrera de magisteri per raons alienes al propi interès per aquesta tasca professional, i aquesta proporció no presenta una tendència a disminuir.

En síntesi, la tendència més rellevant que presenten les dades anteriors es pot interpretar de la següent manera: un condicionant important per a cursar la carrera de magisteri és el fet que en el lloc d'origen no existissin centres universitaris o superiors d'altres tipus, o bé que les condicions socioeconòmiques de les famílies no permetessin uns estudis més llargs o el desplaçament que suposa anar a la Universitat. Aquest fenomen afecta lògicament més els homes immigrants d'origen rural, atesos els pocs mitjans alternatius de què disposen en el seu propi lloc d'origen. En el cas de les dones, tot i que es perceben en molts casos els mateixos condicionants, és obvi que socialment la profes-

1. Diferència percentual absoluta en ambdós casos aproximadament d'un 15 %.
 2. Diferència percentual absoluta en ambdós casos d'un 18 %.
 3. La diferència absoluta en el cas de la influïda és d'un 10 %.

1. Diferència percentual absoluta d'un 20 %

sió de mestra és tinguda com a professió molt congruent amb el sexe femení i, per tant, aquests mateixos condicionants són distintament preconcebuts per les mestres. D'altra banda, l'augment de noies que darrerament han escollit la professió de mestra procedents de medis urbans deu influir en el fet que entre la generació jove hagi augmentat la proporció d'eleccions voluntàries.

L'explicació anterior ens dóna compte plenament del que abans hem trobat en analitzar les motivacions per tipus de centre. Sabem, per altres parts del treball, que els centres de l'Estat són els que presenten més concentració d'homes, no nadius de Catalunya i d'origen més rural.

D'altra banda, la pèrdua d'influència de la família o d'altres elements socials en la presa de decisions sembla que és una troballa congruent amb els canvis que el procés de modernització introdueix en les institucions tradicionals; la influència d'aquestes institucions sol minvar —el cas del matrimoni és potser el més palès—, però observem com no ha minvat, en canvi, la influència dels factors més lligats a la infraestructura escolar o als mitjans econòmics.

b) *L'elecció professional en el cas dels universitaris que no han cursat magisteri.*

Atès que la majoria d'universitaris són nadius de Catalunya i procedents d'àrees urbanes, l'element més interessant quan estudiem les diferències per edat i sexe, pel que fa a les motivacions en relació a la seva dedicació a l'ensenyament, és el següent:

- Potser contràriament al que podíem esperar, la diferència que hem trobat per sexe en tractar dels mestres, no la trobem aquí. La proporció d'homes i de dones universitaris que no han cursat magisteri, i que es dediquen a l'ensenyament com a substitutiu d'una altra feina que haurien desitjat i no han trobat en el mercat de treball, és nul·la. En ambdós casos oscilla entorn d'un 20 %, inferior a la que trobàvem en el cas dels mestres.
- Al nostre parer és important de constatar que, almenys de moment, els homes universitaris que es dediquen a l'ensenyament general bàsic ho fan majoritàriament per una elecció voluntària; cal dir, però, que són menys els homes universitaris que les dones entre els mestres de la bàsica. En definitiva, ja s'ha portat a terme el consegüent procés de selecció, de manera que una part important dels homes no interessats en aquesta tasca professional ha trobat feina en d'altres camps.
- Entre els universitaris, les proporcions de decisions influïdes són mínimes, i, en tot cas, com dèiem abans, més freqüents entre persones de més edat.
- L'elecció substitutiva presenta unes proporcions idèntiques entre la generació jove i la intermèdia; decreix en la més gran, en benefici de la decisió influïda.
- Si bé és cert i important que no existeixen diferències per sexes, també cal remarcar la constància no alterada pel canvi generacional pel que toca a la presència d'una proporció important de llicenciats que es dediquen a l'ensenyament, no pas per lliure decisió, sinó per no haver trobat una altra col·locació.
- Si tenim en compte l'experiència d'altres països, amb l'augment de llicenciats universitaris es produeix un augment de llicenciats no directament interessats a la docència que han de dedicar-s'hi per manca d'al-

tres feines, la qual cosa suposa lògicament un perjudici de cara a la qualitat de l'ensenyament. És previsible que aquesta tendència augmenti en un futur proper.

3.2. Anàlisi detallada dels tipus de motivació

A l'apartat anterior hem agrupat les motivacions en tres grans categories; ara ens interessa desglossar més el contingut de les diferents formulacions que han quedat agrupades en cada una de les tres principals.

a) *El subgrup dels qui han cursat magisteri*

Ens deturarem més en l'anàlisi de l'opció majoritària, o sigui en el subgrup de mestres que escolliren la carrera per una decisió voluntària.

Respecte a la decisió influïda, l'opció més freqüent és la que atribueix la influència al medi familiar. En canvi, són molt menys freqüents els qui atribueixen la influència a d'altres persones, que en la majoria dels casos són mestres; concretament, un 71 % dels qui manifestaren una opció influïda l'atribuïren al medi familiar, i el 29 % restant a d'altres persones.

En relació amb la decisió substitutiva, les posicions dels entrevistats es divideixen en tres possibilitats, dues de les quals tenen un significat social pràcticament idèntic: un 36 % dels qui triaren aquesta opció consideren que es tracta d'uns estudis fàcils; un 26 % diuen que la pròpia família no disposava de mitjans econòmics per a pagar altres tipus d'estudis, i un 38 % declara que no hi havia centres d'altres tipus a la seva localitat de residència. Com ja hem indicat, es pot afirmar, sense por d'equivocar-se, que la gran majoria dels qui optaren per una elecció substitutiva ho feren per qüestions relacionades amb les condicions econòmiques de la família. Tot i amb això, val la pena de mantenir la distinció, perquè és possible que, sobretot pel que fa a les noies, pugui haver influït també l'element cultural, que considera improcedent que les noies abandonin la llar familiar per anar a estudiar a una localitat diferent d'aquella on resideix la pròpia família, en aquest cas deixant de banda les consideracions econòmiques.

Tal com anunciàvem en iniciar aquest apartat, ens fixarem una mica més en l'anàlisi de les diferents opcions que han quedat classificades dintre el concepte més ampli d'elecció voluntària. Com ja sabem, aquesta opció ha estat triada per la meitat justa de la mostra de mestres. Per tant, els resultats que ara comentarem es refereixen exclusivament a aquesta submostra, que afecta el 50 % dels entrevistats que han cursat estudis de magisteri.

La pregunta del qüestionari era oberta, i en la codificació agruparem les respostes dels entrevistats en tres categories.

a) Interès intel·lectual per la professió: totes tres respostes en què explícitament es feia constar la paraula «interès» per la pedagogia, o que denotaven un interès per aquesta professió per tal com és un servei a la societat, o senzillament la dels qui deien que els agradava la professió.

b) Interès sentimental per la professió: totes les respostes de caràcter més subjectivista i sentimental, o sigui quan l'èmfasi de l'interès era posat en la relació

afectiva amb els infants, subjectes receptors de l'educació en les primeres edats de la vida.

c) Vocació: totes les respostes que explícitament feien constar aquesta paraula.

Som conscients que qualsevol classificació a partir d'una pregunta oberta és difícil, i que, per tant, algunes respostes poden quedar mal classificades en relació amb els conceptes teòrics que d'alguna manera la tipologia vol delimitar. Malgrat tot, el que ens interessa no és tant la precisió dels percentatges obtinguts, com les tendències que a partir d'ells puguem deduir.

Hem volgut mantenir com a categoria separada l'elecció per «vocació», perquè aquesta paraula pot comportar un conjunt de connotacions de caràcter més aviat «sacralitzat», atès l'ús que la literatura i la propaganda oficial han fet d'aquest mot en referir-se a la professió de mestre, remarcant-ne els trets de desinterès econòmic, de professió especial gairebé comparable amb les professions de tipus religiós. No volem pas dir que la paraula en si mateixa hagi de tenir necessàriament aquestes connotacions, ni tan sols que tots els mestres que en el qüestionari l'han emprada ho hagin fet en aquest sentit; es tracta d'un indicador i, com a tal, la seva relació amb la realitat no és directa, sinó mediatitzada i subjecta en darrer terme a una hipòtesi de treball concernent a la relació entre l'indicador i la realitat de la qual ha de donar compte. D'altra banda, les relacions que a partir d'aquest terme s'han pogut establir en un altre treball han resultat significatives, tant des del punt de vista teòric com empíric; ens hi referirem breument més endavant.

Vegem a continuació la relació que existeix entre la utilització d'aquestes categories i l'edat dels entrevistats.

Taula V. 42. Tipus de motivació entre els qui feren una opció voluntària

	— de 30 anys	30 a 40	40 i més	TOTAL
Interès professional	63	59	50	60
Interès sentimental	18	15	13	16
Vocació	18	26	37	24
Total	100 (299)	100 (140)	100 (114)	100 (553)

Entre els mestres que han fet una elecció voluntària de la carrera predomina l'interès directament professional (60 %); les altres dues opcions es reparteixen la resta d'ensenyants amb unes proporcions semblants, amb un cert predomini de la vocació sobre l'interès sentimental.

L'interès sentimental manifesta una supervivència en les tres generacions estudiades; certament el seu pes decreix una mica amb l'edat, però la diferència és molt mínima i estadísticament no significativa.

La tendència clara que ens mostren les dades és un augment de l'interès professional en disminuir l'edat;

i, contràriament, un augment de la proporció de mestres que opten per la «vocació» en augmentar l'edat (1).

L'increment simple entre els nascuts a Catalunya i els immigrants no ens dona cap diferència significativa en relació a les tres categories de motivació voluntària; en canvi, obtenim uns resultats diferenciats si mirem la relació per sexes: la proporció de dones que feren una elecció per interès professional és superior a la dels homes, però amb una diferència de percentatge escassa (2).

L'interès sentimental es presenta també més freqüentment en les dones, tal com potser intuïtivament podríem esperar (3). En canvi, l'opció «vocació» es presenta més sovint entre els homes que no pas entre les dones, amb una diferència significativament important (4).

Tot i que l'anàlisi multivariada ens donaria la certesa absoluta de la nostra interpretació, sembla que el sentit dels encreuaments simples ens permet, almenys de moment, aventurar-la sense gaires riscos d'error.

L'elecció per vocació va més lligada als homes de més edat, i amb tota probabilitat té relació amb les generacions de mestres que ingressaren després de les depuracions de la postguerra. Tal com hem observat, es dona igual entre nadius que entre immigrants, però cal tenir en compte que d'aquests ja n'ha quedat exclosa una proporció superior que havia optat per una decisió substitutiva. No obstant això, encara hi ha una certa pervivència d'aquesta terminologia, tant en les generacions joves com també en les dones.

La constància de l'elecció per motius sentimentals, àdhuc en les generacions joves, ha de ser motivada pel pes més important que entre els joves tenen les dones, entre les quals justament aquesta opció és més freqüent.

En tot cas és significatiu, i segons el nostre parer important, que l'interès professional, que implica una visió més objectiva de la professió i més «professionalitzada», es vagi imposant en les noves generacions siguin homes o dones (5).

b) El subgrup d'universitaris que no han cursat magisteri

Tal com hem fet abans, hem prescindit dels 64 casos que no han cursat magisteri ni estudis universitaris, ja que en el conjunt de la mostra representa una proporció poc rellevant.

Les tendències que s'apunten en aquest subgrup de la mostra no desdiiuen en absolut, en línies generals, de les que hem pogut constatar en els ensenyants amb carrera de magisteri.

Hi ha una diferència interessant a remarcar: la diferència que abans trobàvem per sexe en allò que toca

1. Diferència de percentatge d'un 15 aproximadament, en ambdós casos, entre els de menys de 30 anys i els de més de 40.
2. Diferència absoluta d'un 9 % i diferència relativa d'un 1,2-baixa.
3. La diferència de percentatge absoluta és també feble —10 %—, però, en canvi, la relativa és més alta, atesa la baixa proporció d'homes que donen aquesta opció —2,1—; o sigui que les probabilitats són dobles en les dones i no en els homes.
4. Diferència percentual absoluta d'un 16 %, i diferència percentual relativa de 2,1.
5. En l'estudi de 1971 —J. M. Masjuan, op. cit., pàg. 197 i ss.— es constatà una relació significativament important de cara a l'exercici de la professió de mestre: la rigidesa de la personalitat augmentava amb l'edat, però sobretot en aquelles persones que havien també manifestat que la seva decisió de dedicar-se a l'ensenyament era presa per «vocació»; el grup amb més rigidesa era, doncs, el grup dels més grans, que escolliren la professió per «vocació».

a l'elecció per «vocació», favorable en aquell cas als homes, no la trobem entre els universitaris. Les dades se'ns mostren coherents amb la interpretació que n'hem donat, ja que el reclutament masculí no és pas el mateix en el cas dels universitaris. Fins fa molt poc no han intervingut sensiblement en la segona etapa d'E.G.B.

L'elecció sentimental és també significativament superior en el cas de les dones; fins i tot augmenta relativament en la generació més jove del conjunt, probablement per raó del major pes de les dones en aquesta generació.

L'elecció per vocació perd importància relativa dintre les generacions joves, en benefici de l'interès objectiu per la professió; tendència que abans també havíem constatat.

En definitiva, tant en un cas com en l'altre, sembla que s'imposa dintre les eleccions voluntàries una concepció més objectiva i professionalitzada de la tasca d'ensenyants, sense que es pugui menystenir la pervivència de motivacions més aviat afectives o sentimentals, sobretot en els elements femenins, i la persistència d'alguns ensenyants —molt menys entre els universitaris que entre els mestres— d'adherir-se al terme «vocació». Cal, però, repetir que el significat que aquesta paraula pugui tenir, per exemple entre els mestres o universitaris de més edat i els més joves, pot ser diferent, cosa que no podem pas esbrinar a partir dels nostres resultats.

Taula V. 43. Motivacions per estudiar magisteri segons diverses variables

	Homes	Dones		
Voluntària	43	56		
Influïda	12	15		
Substitutiva	38	25		
NC	7	4		
	100 (445)	100 (654)		
	- 30 anys	30 - 40 anys	+ 40 anys	
Voluntària	55	44	48	
Influïda	10	16	21	
Substitutiva	30	36	25	
NC	5	5	7	
	100 (546)	100 (316)	100 (273)	
	Nadius	No nadius	Total	
Voluntària	60	42	50	
Influïda	14	14	14	
Substitutiva	20	38	30	
NC	6	5	6	
	100 (485)	100 (614)	100 (1099)	
	Rural	Intermedi	Urbà	Total
Voluntària	45	52	63	49
Influïda	13	15	15	10
Substitutiva	38	26	16	33
NC	4	7	6	8
	100 (554)	100 (306)	100 (200)	100 (49)

	Homes	Dones
Interès Intel·lectual	54	63
" Sentimental	10	20
Vocació	36	18
	100 (190)	100 (363)

	Nadius	No nadius
Interès intel·lectual	59	61
" Sentimental	19	13
Vocació	23	26
	100 (293)	100 (260)

	Rural	Intermedi	Urbà	Nc
Interès intel·lectual	58	65	57	58
Interès Sentimental	14	16	20	21
Vocació	28	20	23	21
	100 (250)	100 (158)	100 (126)	100 (19)

3.3. Motivacions dels ensenyants que han cursat magisteri d'haver estudiat o d'estar actualment estudiant a la Universitat

Com a últim apartat d'aquest capítol sobre la motivació professional, ens referirem a les motivacions per a cursar estudis universitaris adduïdes pels mestres que tenen, a més a més, la carrera normal de magisteri. Recordem que el fenomen d'anar a la Universitat és relativament important, perquè afecta a 425 mestres entrevistats, és a dir, a un 32 % de la nostra mostra. La codificació de les respostes a la pregunta, que va ser formulada sense oferir unes alternatives prèvies —pregunta oberta—, l'hem feta a partir de dos criteris fonamentals, cadascun dels quals hem subdividit al seu torn en dos subcriteris: hem distingit entre interès directe pels estudis i raons vinculades amb la promoció econòmica o social. Segons les connotacions addicionals de les respostes, s'han establert les quatre categories següents:

- Interès intrínsec per la carrera: quant l'interès pel tipus d'estudis es manifestava directament i sense fer esment a la professió de mestre.
- Ampliació professional del magisteri: quan la carrera universitària es considerava com una ampliació del magisteri o com una forma de perfeccionar el propi paper professional d'ensenyant.
- Promoció social: quan la resposta indicava clarament aquest aspecte, sense referir-se d'una forma directa a elements de caràcter econòmic (per a tenir un títol universitari, per a promocionar-me professionalment, etc.).
- Promoció econòmica: quan explícitament s'indicava que la carrera universitària seria un element que faria possible una millor remuneració.

De fet, només dos ensenyants van citar obertament motius de promoció econòmica i molt pocs motius de promoció social; per aquesta raó hem ajuntat en l'anàlisi les dues categories.

Vegem els resultats, relacionant-los amb els motius adduïts per a dedicar-se a l'ensenyament, com a variable que hipotèticament almenys ha d'ésser rellevant. Taula V. 44.

La meitat justa dels mestres-universitaris consideren que anar a la Universitat és una ampliació dels seus coneixements i un mitjà per a realitzar millor la professió. Tot i que les classificacions en preguntes obertes sempre són difícils, i que alguns casos ambigus poden quedar mal classificats, el cert és que aquesta concepció explícita del paper que per als mestres juga la Universitat és la majoritària, i que correspon sens dubte a l'opció més freqüent.

Prop d'una tercera part dels afectats han quedat classificats en el primer grup; és a dir, que la seva resposta implicava un interès més directe per la carrera i més deslligat de la pràctica de l'ensenyament.

Només un 15 % optaren per alguns tipus de raons que feien referència a la pròpia promoció. El baix percentatge d'aquesta motivació es pot atribuir a diverses causes. Interpretem, en principi, que és un percentatge baix, tot i ser una interpretació subjectiva, però ens sembla que, realment, en d'altres professions el motiu lligat a la pròpia promoció deu ser un dels fonamentals per a qualsevol ampliació d'estudis, tant si són universitaris com d'una altra mena.

La nostra interpretació, a títol d'hipòtesi, aniria en la següent direcció: en el context de la professió de mestre —professió humanista, on s'ha accentuat el caràcter vocacional, etc.— és difícil que es reconegui de forma explícita un interès, ja no diguem monetari, sinó només de promoció professional. Sense menystenir la possibilitat que molts mestres cursin estudis universitaris únicament per a obtenir un millor exercici de la professió, hem de pressuposar que en molts casos ha tingut gran influència el fet de la unificació del batxillerat amb la primària, i, per tant, la possibilitat que els llicenciats ensenyin a l'etapa de bàsica. En aquest sentit, més que com a factor de promoció social directa, nosaltres ho interpretem com a element de defensa del propi lloc de treball.

L'anàlisi de la taula anterior, tot i no presentar grans diferències, ens dona compte d'unes tendències significatives i, d'altra banda, esperables lògicament, però

que ens ajuden a perfilar la interpretació que abans apuntàvem.

L'estructura de la distribució entre els mestres que han optat per l'ensenyament per una decisió influïda o substitutiva, és idèntica; en canvi, presenten una certa diferència amb els qui han fet una elecció voluntària, diferència que no es dona en la primera alternativa —interès intrínsec per la Universitat, en la qual els percentatges són estadísticament iguals—, sinó en les altres dues.

Entre els mestres que han fet una opció voluntària és més freqüent, comparativament amb els altres, que estudiïn a la Universitat per a ampliar els seus estudis. En canvi, entre els mestres la dedicació dels quals a l'ensenyament no respon a una decisió voluntària, és on trobem el percentatge més elevat dels qui estudien a la Universitat per a promocionar-se socialment (1). És a dir que, lògicament, entre els ensenyants que no han optat voluntàriament per la professió és on en trobem més que, amb tota probabilitat, pensen en la Universitat com a via de possible fugida cap a un altre tipus de professió que no sigui l'ensenyança. La promoció social és vista més com a promoció en d'altres camps de la vida professional, que no pas dintre mateix l'ensenyament. També en aquest cas —mestres amb una elecció forçada— la freqüència més alta es localitza en l'ampliació d'estudis; no veuen tan fàcil una altra sortida professional, o s'han adaptat a la professió i els interessa, i, per tant, assisteixen a la Universitat, ja sigui amb un interès directe per millorar el propi treball, ja sigui per una combinació d'interessos: millorar el treball i a més a més assegurar la pròpia feina. En definitiva, com una promoció indirecta, tal com abans hem indicat.

Per a acabar d'arrodonir aquesta primera anàlisi, sobretot pel que fa a l'interès intrínsec per la carrera, on fins ara no hem trobat cap diferència, hem cercat la relació que hi pot haver entre el tipus d'interès per la Universitat i la carrera escollida. Cal, però, tenir molt en compte que institucionalment els mestres tenen moltes més possibilitats de cursar Filosofia i Lletres que no pas d'anar a d'altres facultats. Per tant, no ens pot estranyar que aquesta sigui sempre l'opció més freqüent. Una qüestió pràctica dificulta una mica l'anàlisi: no tots els entrevistats van tenir cura, tal com se'ls

1. Diferència de tant per cent d'un 10 i un 15.

Taula V. 44. Motius per a cursar estudis universitaris per part dels mestres

Motius per estudiar a la universitat	Motius per a dedicar-se a l'ensenyament			
	Voluntària	Influïda	SUBSTITUTIVA	TOTAL
Interès intrínsec	27	31	33	30
Ampliació Magisteri	57	41	47	50
Promoció social o econòmica	12	21	19	15
N.C.	6	7	2	5
	100	100	100	100 (425)

demanava, de distingir la branca de Filosofia i Lletres que havien escollit, la qual cosa fa que tinguem una part de la mostra que explicita l'opció, i una altra que queda classificada ambigüament dintre totes les possibilitats que ofereix la Facultat de Filosofia i Lletres. Taula V. 45.

En l'estructura de la distribució, no hi ha cap diferència entre els mestres que estudien per ampliar el magisteri i els qui ho fan per promoció social. L'«handicap» institucional que suposen les dificultats d'accedir a d'altres facultats és en aquest cas determinant.

Mantenint-se el predomini de les carreres de lletres per les raons esmentades, es nota un decreixement clar del seu pes proporcional en relació amb altres estudis, entre els mestres que optaren per l'interès intrínsec de la carrera. En comparació amb els altres dos grups, les diferències relativament fortes, dintre les possibilitats institucionals en què ens movem, estan en la major proporció d'aquests ensenyants que cursen o han cursat carreres de ciències o bé altres tipus de carreres universitàries.

Ja és prou lògic que el percentatge més alt dels qui estudien «altres carreres» el trobem entre els qui tenen una motivació intrínseca per a aquests estudis, per tal com, en principi, són els més deslligats de la professió d'ensenyant. Podem pensar que també es tracta en general d'individus que si poguessin abandonarien la professió.

Atès el poc pes que en el conjunt de la mostra tenen els estudiants de ciències, les diferències que hem pogut trobar són lògicament mínimes i estadísticament no significatives. Malgrat això, volem fer constar que, entre els qui escolliren la carrera per un interès directe, és superior la proporció d'estudiants de carreres de ciències (1). ¿No hi deu haver també una part dels estudiants de ciències que s'interessen per la carrera, i que de fet voldrien exercir en d'altres terrenys professionals? De moment, no podem respondre exactament aquesta pregunta, però en tot cas ha de preocupar, al nostre parer, la poca presència de llicenciats en ciències a l'E.G.B. Només falta que els qui hi són interessats se'n vulguin anar a treballar a d'altres camps.

1. De fet, la diferència relativa és important: el doble.

Taula V. 45. Relació entre les motivacions per estudiar a la Universitat i el tipus de carrera escollida

Tipus de carrera	Motius per estudiar a la Universitat		
	Interès intrínsec	Ampliació magisteri	Promoció social
Filosofia	3	7	5
Pedagogia	8 56	14 76	8 73
Filològiques	4	4	—
Filosofia i Lletres en general	30	45	52
Història	10	5	8
Psicologia	16	11	15
Ciències i Biologia	8	3	4
Altres	21	11	7
Total	100	100	100

4. VALORACIÓ DE LA PRÒPIA FEINA I PERSPECTIVES DE FUTUR PROFESIONAL

Una vegada analitzades les motivacions que els ensenyants de la nostra mostra han argüit, relacionades amb la seva dedicació a la pròpia professió, ens cal, com a conseqüència lògica, aturar-nos en la valoració que fan de la professió i en les perspectives que preveuen sobre llur esdevenidor.

4.1. Judici sobre el treball educatiu

Ens interessa detectar dos aspectes diferents respecte a la valoració que els mestres fan de la seva tasca: d'una banda, la utilitat social de la feina, i d'altra, la valoració de cara a la persona de l'ensenyant. Moltes reflexions i estudis han remarcat que una de les característiques del rol docent era el seu caràcter rutinari. És obvi que moltes tasques professionals tenen una component rutinària importantíssima —pensem, per posar un extrem,

en els treballs industrials en cadena—, però el que han assenyalat les reflexions abans esmentades són els aspectes negatius que aquest element comporta als receptors directes de l'acció del mestre.

Les alternatives ofertes en el qüestionari eren tres:

- Socialment necessari i individualment interessant.
- Socialment necessari i individualment rutinari.
- Individualment poc interessant.

La funció de l'alternativa c) era senzillament poder captar aquells ensenyants que no estaven gens identificats amb la seva feina.

Els resultats no desdiuen gens del que altres vegades s'ha pogut comprovar empíricament respecte a la professió d'ensenyants i la identificació professional.

No arriben a un 1% els enquestats que han escollit l'alternativa c), i un percentatge similar ha donat respostes ambigües al marge de les que hi havia establert-

tes al qüestionari. La gran majoria de mestres (86 %) s'han decantat per la primera opció, i un percentatge relativament petit (13 %), ha escollit la segona. En resum, ningú no posa en qüestió la utilitat social de la funció docent, ni l'interès personal en la tasca educativa. En tot cas, un nombre reduït d'ensenyants indiquen els aspectes rutinaris que per a ells comporta.

Amb una distribució de marginals com aquesta val a esperar que les diferències que puguem trobar, creuant les variables clàssiques, tendeixin a ser petites. En una primera aproximació, hem conduït la nostra anàlisi establint les correlacions possibles existents entre el tipus de motivació i el judici sobre el treball educatiu. Hem diferenciat, per raons de composició del grup, els subjectes de la mostra que han cursat magisteri, d'aquells que no l'han cursat, que com sabem són en la seva major part universitaris (1). Per una qüestió pràctica hem acumulat en les taules les respostes a l'alternativa b) i c), ja que, com hem dit, només 9 casos han quedat classificats en la c). Taula V. 46.

Pel que fa a les dades anteriors hem de remarcar el següent:

a) La variable «motivació professional» es comporta de diferent manera segons es tracti del subgrup dels qui han cursat magisteri o dels qui no l'han cursat, això quant a la valoració de la tasca educativa.

b) Entre els qui han cursat magisteri la influència d'aquesta variable és pràcticament nul·la. No hi ha cap diferència entre els qui feren una elecció voluntària de la carrera, i els qui la feren per una influència externa; hi ha una diferència molt petita entre els qui feren magisteri per raons substitutives i la resta (d.p.a. d'un 7 %).

c) Entre els qui no han cursat magisteri la influència d'aquesta variable és més significativa, fonamentalment pel que fa a la diferència entre els qui van fer una elecció substitutiva, i la resta.

El nombre reduït de casos en la casella corresponent a la decisió influïda, i la petita diferència de tant per cent observada, ens impedeix tenir-la en compte en aquest cas.

Els qui treballen al camp de l'ensenyament, sense haver estudiat per a mestres, i es prenen el magisteri com a substitució d'una altra tasca professional, tendeixen a trobar més rutinària la professió docent (d.p.a. 27,4 %).

La interpretació de les dades anteriors és, al nostre parer, clara i força significativa.

Entre els qui han cursat magisteri s'ha produït un procés d'adaptació professional en la immensa majoria dels casos, de forma que ja no pesen —de càrrega a la valoració de la tasca professional— ni el fet que escollissin la carrera per una influència familiar o d'altre tipus, ni que cursessin magisteri per causes socioeconòmiques o per manca d'altres centres de formació.

Taula V. 46. Relació entre el tipus de motivació i la valoració del treball professional

	Han cursat magisteri			
	Voluntària	Influïda	Substitutiva	Total
A	89.9	88.3	81.6	86.6
B	9.8	10.4	17.5	17.2
D	0.4	1.3	0.9	8
	100 (553)	100 (154)	100 (332)	100 (1099)

	No han cursat magisteri			
	Voluntària	Influïda	Substitutiva	Total
A	88.6	83.3	62	83.1
B	10.2	16.7	38	16.5
D	0.6	—	—	0.4
	100 (167)	100 (12)	100 (50)	100 (237)

A = Socialment necessari, individualment interessant

B = Socialment necessari, individualment rutinari o poc interessant

D = Altres respostes

1. Hauria estat més correcte separar, d'entre els 237 casos que no han estudiat magisteri, els 170 que són universitaris. La distribució de marginals no justifica el cost addicional d'aquesta operació, almenys de moment. Els resultats no s'alterarien de forma substantiva.

En canvi, entre els qui no han cursat magisteri, i amb tota probabilitat fonamentalment entre els universitaris i pèrits —que són la immensa majoria del subgrup—, el procés d'adaptació i la conseqüent identificació professional no es dóna tan sovint.

Al nostre parer, aquesta constatació és important, més que res per la tendència que apunta si tenim en compte la manca de sortides professionals de moltes carreres, i l'obligada dedicació a l'ensenyament de molts universitaris que no tenen una específica motivació envers aquest camp. Aquest procés social tendeix a créixer en molts països capitalistes desenvolupats, quan es va donant l'augment d'efectius universitaris.

4.2. Personal docent que desitjaria canviar d'activitat professional

Seguint el fil lògic de l'apartat anterior, analitzarem ara quants i quins dels nostres ensenyants desitjarien dedicar-se a una altra tasca professional diferent de la docència.

Els resultats obtinguts mantenen una perfecta coincidència amb els de la pregunta anterior i, per tant, amb les afirmacions que hem assenyalat sobre l'elevat nivell d'identificació professional observada moltes vegades entre els mestres. Taula V. 47.

La gran majoria d'entrevistats no voldria pas dedicar-se a una altra tasca professional (84 %), i només una petita minoria (16 %) ha respost que voldria canviar de feina. Observem que, fins i tot quantitativament, els percentatges són pràcticament idèntics als obtinguts quan es tractava de donar un judici de la pròpia ocupació.

Això no vol dir que la correlació empíricament observada sigui perfecta, en el sentit de donar-se una plena coincidència entre els qui feren un judici més aviat negatiu del seu treball, i els qui preferirien dedicar-se a un altre quefer. Hi ha una certa correlació entre aquests dos fenòmens: voldrien canviar d'activitat un 13 % dels qui consideren el treball personalment interessant, enfront d'un 34 % dels qui el consideren rutinari (1).

De tota manera, és interessant fer notar que les dues terceres parts dels mestres que troben el treball rutinari, no per això desitjarien canviar d'activitat; tinguem en compte que a la formulació de la pregunta no hi entra cap component que faci referència a les possibilitats objectives de trobar una altra feina. Per tant, hem de concloure que una gran majoria d'ensenyants, malgrat trobar aspectes rutinaris a la professió, no en prefereixen una altra. També trobem una sèrie de professionals que, tot i fer un judici molt positiu de la pròpia tasca, voldrien canviar d'activitat; les raons poden ser múltiples, i en altres parts del treball intentarem esbrinar-les. En conjunt, són un nombre molt reduït, i en definitiva el grau d'identificació professional és molt elevat.

Seguint la mateixa lògica que en l'apartat anterior, vegem la influència que les motivacions adduïdes respecte a la funció docent exerceixen sobre la preferència per una altra activitat.

Dels resultats obtinguts cal fer notar el següent:

a) Igual que en el tema anterior, la variable motivació professional es comporta de diferent manera segons es tracti del subgrup dels qui han cursat magisteri o dels qui no l'han cursat.

b) La diferència de comportament és del mateix signe que en el tema anterior. Entre els qui han cursat magisteri la influència d'aquesta variable és nul·la.

c) No passa el mateix entre els qui no han cursat magisteri. Comparant els dos subgrups ja trobem una diferència que no trobàvem a l'apartat anterior; en aquest cas, mentre només un 12 % dels qui han passat per les normals voldrien canviar d'activitat, són un 33 % els qui pensen el mateix d'entre aquells qui no hi han passat. Això ens indica que en aquest subgrup es concentren més individus que, al marge que trobin la tasca de mes-

1. D.P.A. 21,3 %. Q = 0,55.

Taula V. 47. Relació entre el tipus de motivació i les ganes de canviar de activitat.

No han cursat magisteri				
Voldrien canviar d'activitat	Tipus de motivació			
	Voluntària	Influïda	Substitutiva	Total
SI	30.5	16.7	42	32.9
NO	69.5	83.3	58	67.1
	100 (167)	100 (12)	100 (50)	100 (237)
Han cursat magisteri				
SI	Voluntària	Influïda	Substitutiva	Total
	10.3	14.3	13.6	12.3
NO	89.7	85.7	86.4	87.7
	100 (553)	100 (154)	100 (332)	100 (1099)

tre àdhuc interessant personalment, preferirien una altra professió.

d) Hi ha una certa influència de la variable motivacional: els docents d'aquest subgrup que fan de mestre com a substitució d'una tasca que no han trobat al mercat de treball, tendeixen lògicament a preferir encara canviar d'activitat, més que no pas els qui han fet una elecció voluntària (d.p.a. 11,5 %). La diferència, però, és més feble que en el cas anterior, com a conseqüència que també és relativament molt més alta la proporció dels qui, tot i haver fet una elecció voluntària, voldrien canviar de feina (31 %); aquesta proporció també és més alta que en totes les categories motivacionals dels qui han cursat magisteri (1).

En resum, les conclusions que n'hem d'extreure són prou clares i ens vénen a complementar l'apartat anterior.

a) El nivell d'identificació professional és molt alt, i l'adaptació a la professió docent és molt elevada, sobretot entre els qui han estudiat específicament per mestres. En l'actualitat ja no compta gens si van cursar magisteri per pròpia decisió, o bé per influència, per manca de recursos familiars, etc.

b) La preferència per canviar d'activitat la trobem fonamentalment entre els qui no han passat per les normals, és a dir, entre els universitaris, i més si es dediquen a l'ensenyament a causa de no trobar altra cosa, però també en cas de dedicar-s'hi voluntàriament, tot i poder trobar interessant personalment la funció docent.

c) Malgrat les afirmacions anteriors, no podem oblidar que, fins i tot en aquest subgrup, el nivell d'adaptació és molt elevat. S'ha de tenir en compte que, en el cas més extrem, són nogensmenys un 58 % els qui, no havent estudiat magisteri i dedicant-se a l'ensenyament per manca d'altres oportunitats, en aquest moment no desitjarien canviar d'activitat.

d) Tampoc no podem menysprear que ja avui la professió docent no és atractiva a una tercera part dels universitaris que l'exerceixen (2).

4.3. Preferències professionals immediates

Amb la finalitat de complementar i concretar la temàtica iniciada a l'apartat anterior, introduïrem al qüestionari

una pregunta on demanàvem que l'entrevistat ens precisés on li agradaria ser professionalment al cap de cinc anys. Taula V. 48.

Pel que fa a aquests resultats, observem:

a) No tots els ensenyants que desitjarien canviar d'activitat tenen aquesta actitud prefigurada en un termini curt. Un 16 % voldrien canviar d'activitat, i un 9 % ho desitja en el termini de cinc anys. La correspondència entre els dos indicadors és molt alta, però no absoluta. La gran majoria dels qui volen canviar dins de cinc anys, pertanyen al subgrup dels qui indicaren la seva preferència per una altra activitat, però també es dóna el cas d'ensenyants que no indicaren la seva voluntat de canvi en l'altra pregunta, i per contra l'han manifestada en aquesta (3 %). Aquesta incoherència «teòrica» pot explicar-se potser de la següent manera: en termes generals són persones que els agrada fer de mestre, però, ateses les condicions concretes d'exercici de la professió —condicions laborals, per exemple—, preferirien estar realitzant una altra tasca professional d'aquí a cinc anys.

D'entre els qui volien canviar d'activitat, un 40 % té concretada aquesta preferència també per a un termini curt. Com que la formulació de la pregunta no introduïa cap element que tingués a veure amb les possibilitats reals de canviar de professió, ja que només tractava de preferències, ens queda plantejada una pregunta, a la qual no podem donar cap resposta: ¿Quines són les raons dels ensenyants que volen canviar d'activitat, però en un termini almenys superior a cinc anys? L'explicació que podem donar a tall d'hipòtesi és la següent: La professió docent deu ser considerada per aquests ensenyants com una tasca pont. En alguns casos poden ser llicenciats que fan de mestre com a substitució d'una altra professió en la qual no han trobat feina, i a la qual, a la llarga, pensen poder-se dedicar. En d'altres casos, probablement són mestres que, havent estudiat la carrera, estan cursant estudis universitaris i que conside-

1. No tenim en compte els qui han pres decisió influïda entre els qui no han cursat magisteri, per mor de tenir-ne només 12 casos.
2. Els universitaris que tenen tendència a altres feines són els qui tenen les carreres de: Biologia (no en canvi Ciències Físiques, Químiques o Matemàtiques), Psicologia i la categoria que classificàvem com «altres estudis universitaris», o sia, Dret, Econòmiques, etc.... Tenim els resultats sobre el total d'universitaris, tant si han acabat com si no, i tant si han passat per la Normal com si no. Tot, això, ja ens indiquen una tendència, d'altra banda totalment esperable: De 584 casos, un 21 % volen canviar d'activitat; 45 % dels biòlegs; 32 % dels psicòlegs i 32 % dels qui tenen «altres estudis».

Taula V. 48. Preferències professionals en el termini de cinc anys.

	Els qui volien canviar d'activitat	Els qui no volien canviar d'activitat	Total
Al mateix centre	27.2	51.1	47.3
És igual el lloc	2.8	5.—	4.7
A un altre centre	21.2	32.—	30.3
Voldrien tenir una altra professió	39.9	3.—	8.9
Jubilats	1.9	2.7	2.6
Altres respostes i no ho saben	7.1	6.2	6.4
Total	100 (213)	100 (1118)	100 (1331)

ren curt un termini de cinc anys per a haver acabat els estudis i trobar una altra feina. En definitiva, en un i altre cas, la professió docent té un caire d'interinitat, a l'espera que es donin determinades condicions, que no es consideren previsibles en un termini curt, per a poder canviar d'activitat. També podem pressuposar que en alguns casos l'experiència docent és valorada positivament, per raons subjectives o objectives, de cara a la futura professió.

b) Al nostre parer, el fet més rellevant que ens mostren els resultats estadístics anteriors és el següent: Quasi una tercera part dels mestres —una tercera part exacta si n'excloem els jubilats i els qui voldrien haver canviat de professió— manifesten el seu desig d'haver canviat de centre en el termini de cinc anys. De fet, tal com podem llegir en les dades, només la meitat dels ensenyants mostren una preferència clara per ser, dintre de cinc anys, al mateix centre on són actualment.

En d'altres parts del treball hem assenyalat factors d'instabilitat que poden dificultar la tasca pedagògica, com per exemple l'elevada taxa d'estudiants universitaris. L'expressió d'aquest desig de canvi de centre quedarà també confirmada quan vegem la mitjana d'anys que els mestres romanen en un centre concret. No cal dir que el propi mecanisme jurídic de provisió de places a les escoles estatals afavoreix la instabilitat. En tot cas, resta com un fet que constatem, i al qual caldrà trobar les explicacions oportunes.

En principi, podem constatar que hi ha una certa correlació entre considerar que el treball docent és rutinari, i el desig de canviar de centre. Si tenim en compte, per a millor qualificar el fenomen, només el 77 % de la mostra, o sigui els ensenyants que clarament volen restar al mateix centre i els qui volen canviar, obtenim que, d'entre els qui consideren el treball rutinari, un 59 % volen canviar de centre, enfront d'un 37 % dels qui consideren el treball personalment interessant ($Q. = 0,43$). Entre els ensenyants que consideren la tasca rutinària, no solament hi ha una tendència superior a voler canviar d'activitat, sinó també a voler canviar de centre, probablement pel fet que pensen que, en un altre lloc, la mateixa professió es pot exercir de manera diferent. Aquesta relació no exhaureix ni de bon tros les causes del fet. Ja sabem que en conjunt són ben pocs els ensenyants que no han trobat la feina personalment interessant. Al nostre parer, es tracta d'un fet prou important com perquè calgui un aprofundiment posterior.

Ens cal assenyalar a l'últim, i com a element descriptiu interessant, que aquest fenomen es presenta quasi per un igual a tot tipus de centre, tant als estatals, com als de l'Església, com als particulars. Les variacions no són pas gaire elevades: entre un 22 % i un 23 % dels ensenyants, segons tipus, presenten una preferència a canviar de centre en el termini de cinc anys. Dintre d'aquesta variació, els centres de l'Església —i dintre d'ells, els de religiosos— són els que tenen el personal amb una tendència més elevada a l'estabilitat.

4.4. Actitud dels religiosos davant la funció docent

En el context de l'estudi de la identificació amb la tasca pedagògica, cal fer una referència obligada per les seves característiques diferencials al subgrup dels religiosos dedicats a l'ensenyament.

La pregunta va ser formulada al qüestionari tal com la transcrivim a peu de plana (1).

Els resultats obtinguts, una vegada distingit el sexe dels entrevistats, són els següents:

Taula V. 49. Identificació amb la professió docent per part dels religiosos.

	Homes	Dones	Total
A)	35.9	36.2	36.1
B)	43.6	55.2	50.5
C)	20.5	8.6	13.4
	100 (39)	100 (58)	100 (97)

La gran majoria dels religiosos (64 %), sense diferència segons el sexe, tenen associada la seva vocació religiosa a la tasca educativa. És important de constatar aquest fet, ja que, tal com és formulada la pregunta, indica que no hi ha pas una negativa majoritària a la possibilitat d'exercir com a ensenyants encara que sigui en centres no dependents directament de la congregació religiosa.

La proporció més freqüent la trobem a l'opció intermèdia, o sigui la preferència per la funció docent, però no fins al punt d'abandonar la congregació si esdevingués impossible exercir-la. La posició més radical, que és aquella que implica una preferència tal per la funció educativa que la impossibilitat d'exercir-la en el marc actual comportaria l'abandonament de la congregació, és sostinguda per un 13 % dels entrevistats, amb una diferència significativa segons el sexe. Els religiosos tendeixen a mantenir més aquesta posició radical, que no pas les religioses.

En darrer terme, cal també esmentar que, per bé que el grau d'identificació amb la tasca docent és elevat, seguint la mateixa tònica del conjunt dels ensenyants no religiosos, sembla que podem afirmar —tot i que la comparació és feta sobre bases diferents— que la proporció de persones no identificades és una mica més gran en els religiosos que en els seglars. Només un 16 % dels seglars voldrien canviar d'activitat, enfront d'un 36 % de religiosos que preferirien dedicar-se a tasques no educatives.

La comparació no és gaire lícita, ja que, amb tota probabilitat, l'element determinant deu ser la importància que aquests religiosos atorguen a la labor en comunitat. Diem labor en comunitat i no vida comunitària, per tal com és plenament compatible la vida comunitària, com a religiosos, amb la docència en horari laboral en centres que no siguin els de la congregació. En tot cas, els nostres resultats no ens permeten filar més prim, i només ens serveixen de primera aproximació al problema.

1. Davant l'eventualitat que, per les raons que fos, la Congregació Religiosa a la qual vostè pertany deixés de tenir centres d'ensenyament, ¿quina actitud prendria vostè individualment?
 - a) Deixaria l'ensenyament i em dedicaria a les activitats que m'encomanés l'Orde.
 - b) Demanaria a l'Orde que em permetés exercir com a ensenyant en qualsevol altre centre.
 - c) En cap cas deixaria d'exercir com a ensenyant, encara que hagués d'abandonar l'Orde religiós.

4.5. Preferències pel B.U.P. o per l'E.G.B.

Acabem aquest capítol sobre valoració de la professió i perspectives de futur amb un tema que al nostre parer té un considerable interès. Es tracta de veure fins a quin punt hi ha ensenyants actualment a l'E.G.B. que pensen abandonar aquest grau i dedicar-se en un futur al Batxillerat. El fenomen té interès des de molts punts de vista, i no el podem estudiar sense tenir en compte que fa pocs anys que s'ha produït la unificació de l'ensenyament entre 10 i 14 anys. Mentre abans de la «Nueva Ley de Educación», existia la possibilitat de continuar fent primària o cursar el batxillerat elemental, ara tota la població d'aquesta edat cursa el mateix tipus d'ensenyament. Abans, el batxillerat era el terreny propi dels llicenciats, mentre que la primària era el dels mestres. Ara, tant poden ensenyar a segona etapa d'E.G.B. els mestres sortits de les Escoles de Formació —antigues Normals—, després d'una carrera de tres anys, com els llicenciats, i la consideració laboral que reben és la mateixa, almenys legalment. Vegem taula V. 50.

En principi, podem constatar que el fenomen és quantitativament important: un 23 % dels actuals ensenyants d'E.G.B. pensen que en el futur deixaran la Bàsica per a dedicar-se al Batxillerat. Si hi afegim els qui voldrien

dedicar-se a d'altres tipus d'estudis —F.P., Universitat, etc.— obtenim que una quarta part dels actuals ensenyants preferirien un altre nivell d'ensenyament, fins al punt que preveuen com a factible aquest traspàs.

La proporció anterior només baixa dos punts (21 %) si ens limitem a la gran majoria d'ensenyants que no volen canviar d'activitat professional.

O sia, encara que entre els qui voldrien canviar d'activitat hi ha una proporció una mica més elevada dels qui voldrien passar-se al B.U.P. (32 %), la importància quantitativa del fenomen val per a tots i, tal com lògicament hauríem d'esperar, es dona també entre els ensenyants que volen mantenir-se en el futur dedicats a aquesta tasca professional.

Hem conduït la primera anàlisi a partir del nivell més alt d'estudis dels entrevistats. Es tracta de veure si la preferència pel B.U.P. es dona més entre els llicenciats, i en quina proporció; i si això succeeix també entre els qui, havent cursat magisteri, estan ampliant estudis a la Universitat.

Pel que fa a les dades anteriors podem observar:

a) Els estudis universitaris superiors comporten una aspiració i una previsió de futur cap al B.U.P. La tendència

Taula V. 50. Relació entre el nivell d'estudis propi i les expectatives de cara al nivell d'estudis on exerciran com a professionals en el futur.

Esperen ensenyar en el futur a:	Menys que magisteri	Magisteri exclusiv.	E. Universitaris incomplets	E. Univers. complets
E.G.B.	66	87	52.4	32.4
B.U.P.	23.4	8	31	51.1
EGB BUP	6.2	0.5	1.2	6.3
Altres nivells	—	0.4	1.5	2
Altres casos	5	4.3	14.	8.2
	100.6 (64)	100.2 (673)	100 (326)	100 (268)

Homes				
	Menys que magisteri	Magisteri exclusiv.	E. Universitaris incomplets	E. Univers. complets
EGB	62.1	78.8	42.7	25.3
BUP	20.7	10.8	38.6	55.5
EGB BUP	10.3	1.3	1.8	9.6
Altres nivells	—	0.6	2.3	2.7
Altres casos	6.9	7.8	14.6	6.8
	100 (29)	100 (231)	100 (171)	100 (146)

Dones				
	Menys que magisteri	Magisteri exclusiv.	E. Universitaris incomplets	E. Univers. complets
EGB	68.6	91.2	63.2	41
BUP	25.7	6.1	22.6	45.9
EGB BUP	2.9	0.2	0.6	2.5
Altres nivells	—	—	0.6	0.8
Altres casos	2.9	2.5	12.9	9.8
	100 (35)	100 (442)	100 (155)	100 (122)

se'ns manifesta claríssima, i a més a més amb unes proporcions numèriques realment elevades. Mentre quasi la totalitat dels qui tenen estudis de magisteri preveuen mantenir-se a l'E.G.B., només la meitat dels qui en aquest moment estan cursant una carrera, i una tercera part dels qui ja són llicenciats, preveuen la mateixa cosa.

L'E.G.B. no sembla, doncs, un nivell d'ensenyament massa atractiu per a la majoria de llicenciats. Un de cada tres dels qui en l'actualitat cursen estudis universitaris —la majoria dels quals són també titulats en magisteri— van a la Universitat amb l'objectiu de canviar de nivell d'ensenyament.

b) La tendència a abandonar l'E.G.B. és més forta en els homes que no en les dones. Observeu a l'apèndix com es dona la tendència apuntada, amb unes diferències de tant per cent significatives, tant pel que fa als llicenciats com als estudiants universitaris (d.p.a. entre llicenciats, 9,6 %; d.p.a. entre els estudiants, 16 %).

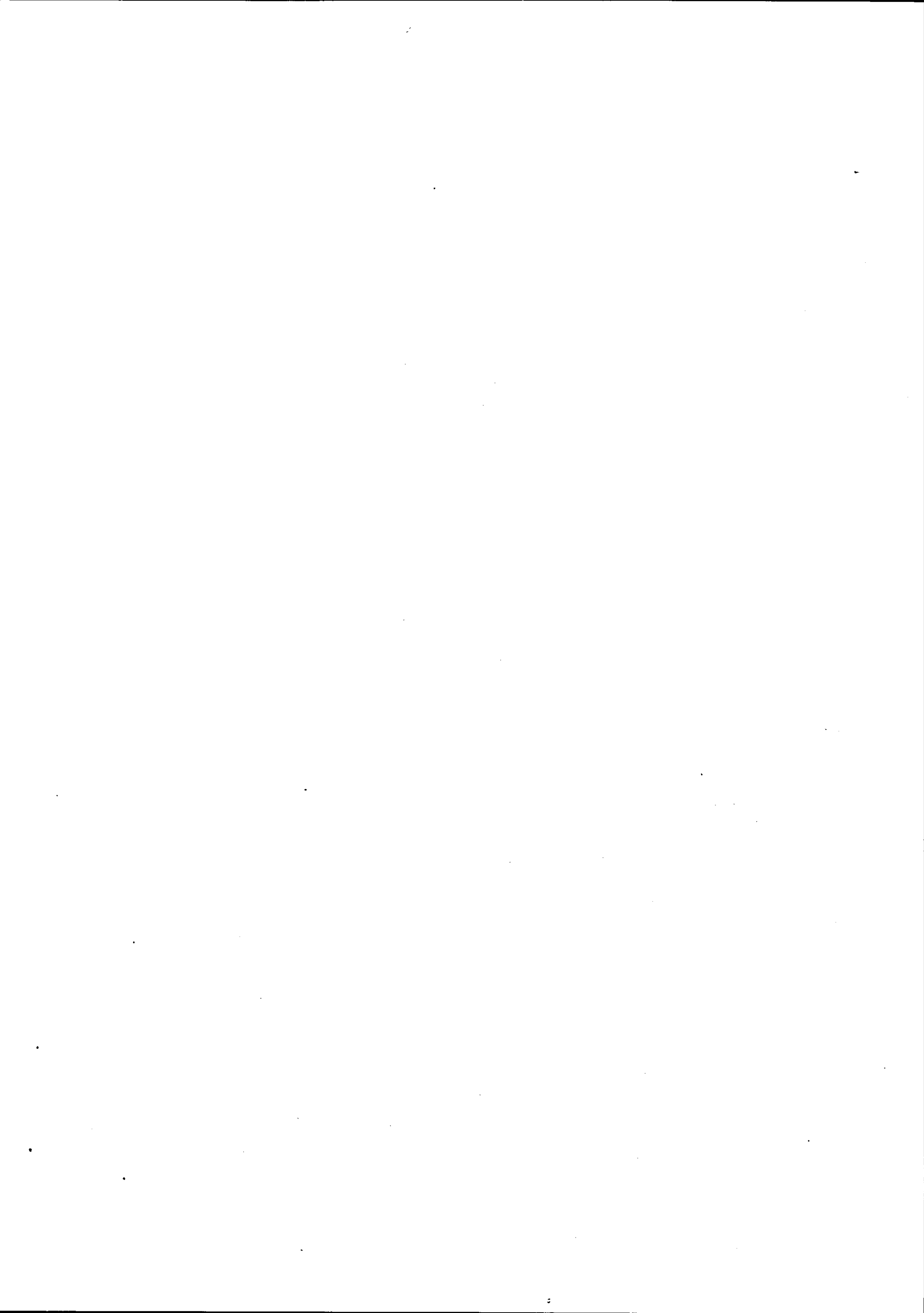
Entre els homes, més que entre les dones, l'anada a la Universitat és viscuda com un camí de promoció professional. En definitiva, podem pressuposar que la

unificació de l'E.G.B. és avaluada pels llicenciats com una pèrdua de qualificació professional, i per als qui han cursat magisteri el possible accés al batxillerat és considerat com un camí de promoció.

c) Els qui tenen o fan les carreres de Filologia, Biologia i Història són els qui presenten les taxes més altes de preferència pel Batxillerat Unificat i Polivalent.

En resum, som davant d'un altre fet que afecta el nivell de qualitat de l'Ensenyament General Bàsic. Sense menysprear el nivell de coneixement dels professionals del magisteri, hem de dir que és una mica més alt el nivell de preparació tècnica —encara que no pedagògica— dels llicenciats en una matèria concreta.

D'altra banda, l'augment creixent de llicenciats, que probablement no troben lloc de treball al B.U.P. o a d'altres tasques diferents de l'ensenyament, pot fer créixer la proporció de personal que es dedica a l'ensenyament elemental sense una específica motivació per aquest camp, la qual cosa suposa sempre un determinat nivell de frustració, i per tant una certa minva en la pròpia capacitat de rendiment.

HISTÒRIES OCUPACIONALS DELS ENSENYANTS D'E.G.B.

1. En la lectura de dades de l'enquesta, per a primera escomesa de l'anàlisi en termes globals, utilitzarem tres variables independents principals (variables d'atribut) i una variable contextual:

- el sexe
- l'edat
- l'origen geogràfic (variable que implica una dimensió cultural per tal com cobreix la dicotomia catalans nadius/no nadius)
- el sector en el qual varen començar a treballar com a docents.

Comencem per considerar l'existència d'històries ocupacionals en sentit estricte, definint com a història ocupacional el pas de l'ensenyant per diverses ocupacions, amb canvi de centre de treball (i.e., considerant que no constitueixen matèria d'una història ocupacional els canvis de categoria a l'interior d'un mateix centre).

La taula número 1 ens indica que no hi ha gairebé cap diferència entre ambdós sexes en tot el que fa a les grans proporcions globals; les diferències entre ells són inferiors al 5 % en les tres variants considerades. És a dir: manca d'història ocupacional (l'única ocupació que ha tingut com a ensenyant és l'actual); ha tingut una altra ocupació, com a docent, anterior a l'actual, que va ser alhora la primera com a ensenyant; ha tingut més d'una ocupació anterior a l'actual (és a dir, té una història ocupacional formada per tres o més ocupacions comptant la del moment de l'enquesta). Taula VI. 1.

La longitud i la complexitat de les històries ocupacionals són funció de l'edat, com era d'esperar. Per la taula número 2 veiem que, per bé que les diferències per-

Taula VI. 1. Històries ocupacionals segons el sexe

	Sexe masculí	Sexe femení
Sense història ocupacional (és la primera feina que té)	23	26
Ha tingut una sola ocupació anterior	24	25
Té una història ocupacional més llarga	53	49
	100	100

tuals entre ambdós sexes s'engrandeixen un xic en ser introduïda la variable «edat», les diferències esmentades continuen essent petites i no donen cap base estadística per a sostenir la hipòtesi d'una major mobilitat entre les ensenyants de sexe femení (encara que algunes dades particularment considerades suggereixen que aquesta hipòtesi pot ser plausible). Taula VI. 2.

Tant en el cas dels ensenyants de sexe masculí, com en el dels de sexe femení, quan l'ensenyant té més de 50 anys hi ha un 75 % de probabilitats que tingui una història ocupacional d'almenys tres places, i només un 12 % de probabilitats que hagi restat tota la seva carrera en un sol lloc de treball. En el grup d'edat més jove (fins a 30 anys inclusivament), el 39 % dels ensenyants de sexe masculí i el 33 % dels de sexe femení tenen una història ocupacional constituïda de, si més no, tres treballs. Podem observar que, quan es dobla l'edat, la probabilitat que hom no tingui història ocupacional es redueix a un terç de l'existent en el grup més jove entre

Taula VI. 2. Històries ocupacionals per sexe i grups d'edat. En % intra-grups d'edat, per a cada sexe.

	Sexe masculí			Sexe femení		
	Edats en el moment de l'enquesta					
	Fins a 30 anys inclusivament	De 31 a 50 anys	Més de 50 anys	Fins a 30 anys inclusivament	De 31 a 50 anys	Més de 50 anys
No té història ocupacional	29	20	12	36	15	13
Ha tingut una sola ocupació anterior	32	19	14	31	20	11
Té una història ocupacional més llarga	39	61	74	33	65	76
	100	100	100	100	100	100
N:	(256)	(249)	(72)	(405)	(287)	(62)

el sexe femení, i a quelcom menys de la meitat entre el sexe masculí. En altres paraules: la probabilitat de tenir una història ocupacional llarga es dobla, en doblar-se l'edat, particularment entre les dones, i un poc menys visiblement entre els homes. Atès que la gran majoria del grup «fins a 30 anys inclusivament», en el subconjunt femení està constituït per ensenyants molt joves, podem inferir que en aquesta diferència de probabilitats incideixen els canvis eventuais de col·locació consecutius al canvi d'estat civil (factor que afecta menys als ensenyants de sexe masculí).

En la professionalització de la carrera apareixen diferències que són més fortes, tant entre ambdós sexes com entre els ensenyants, segons siguin o no catalans nadius. Aquesta variable es revela molt més interessant que no pas l'existència o no d'històries ocupacionals. Definim com a «professionalització» la capacitat de l'individu enquestat d'haver-se mantingut, al llarg de tota la seva vida en tant que persona activa, en l'exercici de la professió docent; i distingim nivells menors de professionalització quan l'individu ha alternat el treball docent amb una altra feina no docent, o bé quan hi ha hagut èpoques de la seva vida en les quals no va treballar com a docent (i.e., tenia una altra professió, per bé que aquesta pogués ser temporal).

D'una banda, observem que la professionalització està fortament associada al sexe femení. En segon lloc d'importància quant a l'associació amb professionalització, sorgeix la qualitat de no nadiu. En tercer lloc, la condició de treballar en un centre escolar estatal o del sector públic. La sèrie de vuit valors percentuals que compstem a continuació en ordre de + a -, ve d'una taula construïda amb l'encreuament de 4 variables: professionalització, sector de treball actual, sexe i origen geogràfic (català nadiu, no nadiu). La clau de les lletres és la següent: F i M (respectivament sexe femení i sexe masculí), N i NN (català nadiu, no nadiu), E i P (centre estatal, centre privat, incloent en els privats els centres de l'Església). Els percentatges són valors intra-grup d'origen (N i NN) per a cada sexe, dintre cada sector, i indiquen el percentatge d'individus amb estricta professionalització (mai no varen tenir una altra ocupació, ni simultània, ni alternativa, que fos no docent).

87 → 79 → 78 → 76 → 67 → 56 → 55 → 50
FNNE FNE FNNP FNP MNNE MNE MNNP MNP

El lector pot veure per si mateix que els quatre valors percentuals més forts són tots F (sexe femení); que els dos més forts són E (centre Estatal), i que el primer i el tercer corresponen —en ordre d'intensitat— a ensenyants no nadius. La taula completa del qual han estat extrets aquests percentatges és la VI. 3.

El fet que les taxes d'èstricta professionalització siguin màximes entre les ensenyants no nadius, és una propietat d'aquest subconjunt que és coherent amb els requisits d'especialització que cal suposar en una població migratòria, en la qual la migració és professional (i.e., no es tracta de migracions a la recerca de «qual-sevol» tipus de treball). En el cas contrari (taxes baixes de professionalització), que correspon als ensenyants catalans nadius, barons (amb un 49 % de treballs no docents, simultanis o alternatius amb els docents), és plausible la inferència segons la qual en aquest subconjunt masculí hi ha una fracció que ha assajat la professionalització en altres carreres o treballs, i per a la qual la professió docent és una professió de replegament.

Creiem que aquesta hipòtesi potser es pot circumscriure encara més als ensenyants barons, nats a Barcelona-ciutat o a localitats d'aquesta província. Aquest subconjunt presenta la propietat d'una taxa baixa (13 %) d'iniciació de la seva carrera com a docents en un centre estatal o del sector públic, taxa que constitueix un fet excepcional comparada amb la que donen tots els altres grups segons origen (N i NN) d'iniciació de carrera en el sector estatal: 56,5 % entre els ensenyants de sexe masculí nadius de la resta de Catalunya, 50,2 % entre els no nadius de sexe femení. Hi ha, doncs, una relació entre menor professionalització (com a propietat col·lectiva d'un grup) i menor proporció d'entrades a la carrera a través del sector estatal. Sense que hom ho pugui afirmar com a norma general, sembla possible inferir que la iniciació de carrera en un centre estatal o del sector públic constitueix una bona predicció de la constància en la professionalització docent.

Taula VI. 3. Nivells de professionalització en la carrera d'ensenyant, segons sexe, origen (català nadiu, català no nadiu), i sector del centre de treball en el moment de l'enquesta. En % intra-origen i intra-sexe.

	Sector privat				Sector estatal			
	Sexe masculí		Sexe femení		Sexe masculí		Sexe femení	
	N	NN	N	NN	N	NN	N	NN
Estricta professionalització com a docent	50	55	76	78	56	67	79	87
A vegades va simultanejar el treball docent amb un altre no docent	13	12	6	8	11	17	2	1
Hi va haver períodes en els quals no va treballar com a docent	37	33	18	14	33	16	19	12
	100	100	100	100	100	100	100	100
N:	(159)	(193)	(342)	(199)	(57)	(168)	(92)	(121)

No obstant això, intervenen ací altres variables com és ara l'edat i l'àrea de residència en el període d'estudis anterior a la definitiva elecció professional. Sembla obvi que Barcelona-ciutat ofereix als seus nadius possibilitats o expectatives, en el context de les quals minven fortament les preferències i les orientacions envers la carrera docent en el sector estatal. Això es copsa observant que *també en el subconjunt femení* d'ensenyants nadius de Barcelona minva la taxa d'iniciació de carrera en el sector estatal (20 %).

D'altra banda, la qüestió que ens planteja la variable edat, com a variable que intervé en la professionalització i en el sector en què aquesta es produeix, resulta ser molt més complexa del que *prima facie* feien pressentir les dades simples de l'encreuament Sexe \times Edat \times Professionalització. Cal que ens hi aturem amb més detall, ja que ací són pertinents dues dimensions que exerceixen uns efectes innegables: la gran variació en els nivells d'estudis que emergeix associada a l'edat, i els fluxos laborals inter-sectors i d'accés a un sector determinat (el privat), associats també a l'edat.

2. En principi, no hauria estat gens arriscat sostenir la hipòtesi que no sortirien grans diferències associades a atributs individuals (sexe, edat, origen), als nivells educatius dels individus pertanyents a un grup professional com el que és objecte de la nostra anàlisi.

Es tracta d'una professió per a l'exercici de la qual estan igualats i reglamentats amb caràcter de generalitat els requisits acadèmics que han de posseir els seus professionals. No obstant, aquesta hipòtesi no resulta fundada. D'una banda, el subconjunt d'ensenyants catalans nadius apareix amb unes propietats que el distingeixen del subconjunt dels no nadius. D'altra, hi ha diferències associades a l'edat que encara són més fortes i que afecten sensiblement tant nadius com no nadius. Tots dos fets estan en concordança amb fenòmens ja coneguts, sigui per investigacions realitzades en la nostra àrea de mostra, comparant els nivells educatius de nadius i no nadius (sempre més elevats en els primers), sigui amb una constant social de vigència quasi universal: els nivells d'estudis són més alts com més jove és l'edat del grup.

A fi de no carregar ací el text amb la minúcia de les dades concernents a les diferències entre nadius i no nadius, pel que fa als estudis més alts realitzats, passem a l'apèndix les taules que contenen les dades esmentades. La dimensió important no és en si mateixa aquesta diferència entre ambdues subpoblacions, sinó el

fet que estigui associada a un procés de major incorporació dels nadius al sector privat (tant el privat pròpiament dit, com el de l'Església, per bé que més particularment el sector privat en sentit estricte), i al procés de major incorporació dels no nadius al sector estatal. En la distribució final de nivells educatius a cada sector, el sector privat resulta posseïdor d'un ventall molt més obert de nivells d'estudis, i en canvi el sector estatal resulta més concentrat (entorn de la possessió dels estudis del Magisteri complet). La dispersió del sector privat es produeix per *ambdós* pols del ventall: hi apareixen individus amb estudis inferiors al Magisteri complet (possibilitat nul·la o quasi nul·la en el sector estatal), i per l'altre pol de la variant, apareixen altes proporcions relatives d'individus amb estudis universitaris complets, incomplets o en curs de realització. La possessió d'estudis universitaris sembla ser una bona predicció que la carrera docent es desenvoluparà preferentment a través del sector privat. Però alhora intervé ací la variable de l'edat: ja que, com més joves són els individus i més alt sol ser (com a propietat col·lectiva) el seu nivell d'estudis, més visible és la tendència a iniciar la carrera en el sector privat.

La taula número 4 ens ensenya la progressió dels estudis universitaris, complets i incomplets, a cada grup d'edat i dintre de cada sexe. En el cas d'estudis universitaris incomplets, en el grup d'edat «fins a 30 anys inclusivament», cal suposar que una part eren estudis en curs en el moment de l'enquesta, amb alta probabilitat de ser acabats.

Resumint aquesta massa de dades, podem dir que els estudis universitaris d'algun tipus doblen la seva proporció en el subconjunt de sexe masculí quan es passa del grup d'edat més vell (50 anys) al més jove (fins a 30 anys inclusivament) —respectivament de 26,4 % a 57 %—, i que la proporció es multiplica per 2,5 entre els grups d'edat homòlegs en el subconjunt del sexe femení —de 17,5 % a 45 %—. El fenomen encara es fa més espectacular si aïllàvem dintre de la mostra el subconjunt dels qui han fet algun tipus d'estudis universitaris, i el descomponem segons les edats dels integrants d'aquest subconjunt. Taula VI. 5.

És molt possible que aquesta expansió de l'educació superior hagi estat contemporània d'un altre procés, el d'expansió dels centres escolars del sector privat. Aleshores, tindriem el fet, de gran importància social, que

Taula VI. 4. Estudis més alts realitzats, especificant per sexe i grups d'edat.

	Sexe masculí			Sexe femení		
	Més de 50 anys	De 31 a 50 anys	Fins a 30 anys inclusivament	Més de 50 anys	De 31 a 50 anys	Fins a 30 anys inclusivament
Nivell inferior al Magisteri complet	8.3	6.8	3.9	6.5	7.0	5.5
Magisteri complet	65.3	32.1	39.1	76.0	61.0	51.5
Universitat incompl.	12.5	26.5	37.5	6.5	12.5	28.4
Universitat complet.	13.9	34.6	19.5	11.0	19.5	14.6
N:	100 (72)	100 (249)	100 (256)	100 (62)	100 (287)	100 (405)

Taula VI. 5. Composició segons edat del subconjunt d'ensenyants que han realitzat algun tipus d'estudis universitaris. En % intra-sexe.

	Sexe masculí	Sexe femení
Més de 50 anys	6	4
De 31 a 50 anys	48	33
Fins a 30 anys inclusivament	46	63
	100	100

els talls generacionals van acompanyats d'una redistribució dels ensenyants segons sectors de treball (fonamentalment sector estatal i sector privat), no perquè hi hagi fluxos laborals intensos des del sector estatal cap al sector privat, sinó perquè a mesura que es renova el cos d'ensenyants per entrada en ell de noves promocions, també s'amplia la capacitat d'absorció del sector privat en proporcions molt més grans que las del sector estatal. Evidentment, aquesta hipòtesi demana una verificació estadística que no es pot obtenir sobre la base de qüestionaris individuals. A primera vista hi ha indicis per a tenir-la com a fonamentada. Vegem les distribucions intra-grups d'edat que ens donen les variables «Centre de l'Estat/centre privat», «Primer treball com a ensenyant», «Treball immediat anterior a l'actual» i «Treball actual», en encreuaments successius de la primera amb les tres que resten. Taula VI. 6.

El lector pot observar fàcilment que, en el rengle «Centre privat», els valors percentuals corresponents al

grup d'edat més jove són sempre, sistemàticament, superiors als del grup d'edat més vell, i que la *ratio* calculable entre tots dos, situació per situació, es va fent més forta com més moderna és l'etapa de la història ocupacional. Aparentment hauria existit un procés de desplaçament d'efectius laborals des del sector estatal cap al sector privat. Aquestes transferències, però, no han pogut ser quantitativament importants, com ens demostren altres magnituds comparatives de la pròpia taula número 6 (1). Efectivament, llegides *verticalment* (i no tan sols horitzontalment, com en el cas precedent) les magnituds percentuals del grup d'edat més jove, obtenim sèries com les següents: 33 - 24 - 31 (sexe masculí) i 45 - 34 - 26 (sexe femení). No es confirma, doncs, la hipòtesi d'aitals transferències. És més versemblant que els fets que inferim vagin en el sentit de les tres observacions següents:

- Hi ha una forta coherència en la professionalització intra-sector, dintre de certs grups generacionals.
- La composició per edats de la col·locació en el sector estatal actua en el sentit de l'envelliment comparatiu d'aquesta subpoblació, relativament a la dels ensenyants en el sector privat.
- Hi ha fortes proporcions d'ensenyants de sexe femení, joves, que varen entrar a treballar en el sector privat i no han tingut mobilitat professional fora d'ell.

1. No s'han computat en la Taula núm. 6 els percentatges corresponents a centres de l'Església, perquè aquests valors es mantenen molt més estables a l'interior de cada taula

Taula VI. 6. Feina en sector estatal i en sector privat, a l'interior del grup de més edat (+50 anys) i del grup de menys edat (fins a 30 anys inclusivament), en tres etapes de la història ocupacional: primer treball com a ensenyant, treball immediat anterior a l'actual, i treball actual. En % intra-grup d'edat.

	Primer treball com a ensenyant			
	Sexe masculí		Sexe femení	
	+50 anys	Edat en el moment de l'enquesta Fins a 30 anys inclusivament	+50 anys	Fins a 30 anys inclusivament
Centre estatal	73 %	40 %	56 %	30 %
Centre privat (exclosos centres de l'Església)	8 %	33 %	22 %	45 %
	Treball immediat anterior a l'actual			
	Sexe masculí		Sexe femení	
	+50 anys	Edat en el moment de l'enquesta Fins a 30 anys inclusivament	+50 anys	Fins a 30 anys inclusivament
Centre estatal	72 %	62 %	72 %	40 %
Centre privat	9 %	24 %	6 %	34 %
	Treball actual			
	Sexe masculí		Sexe femení	
	+50 anys	Edat en el moment de l'enquesta Fins a 30 anys inclusivament	+50 anys	Fins a 30 anys inclusivament
Centre estatal	64 %	33 %	58 %	19 %
Centre privat	5 %	31 %	5 %	26 %

Per tal de confirmar les observacions anteriors, passem ara a examinar directament els resultats dels fluxos laborals inter-sectors (necessàriament agregats, per tal com la complexitat i extensió de les dades els fa impubliables en un resum com el present). Considerem només dos sectors de treball actual, l'estatal i el privat en sentit lat (privat + Església), i introduïm tres *inputs* per a aquest treball a cada sector receptor: procedeix del mateix sector, procedeix de l'altre sector, i no procedeix de cap perquè l'ocupació actual és la primera.

Resulta summament interessant observar aleshores l'alta consistència intra-sector que demostra el sector estatal, i, d'altra banda, les fortes magnituds comparatives que en la variant «No té història ocupacional anterior» mostren els dos subconjunts (segons sexe) del sector privat. Aquesta dada suggereix positivament l'existència d'una notable expansió del treball en el sector privat, tal i com abans assenyalàvem. Taula VI. 7.

Si computem els percentatges de manera que es considerin tan sols fluxos nets inter-sector (això és, eliminant els efectius que provenen de la població no activa com a docent), aleshores emergeix, sobretot, el fenomen de la consistència intra-sector, al qual fonamenta la hipòtesi d'unes transferències quantitativament poc importants entre sectors. Taula VI. 8.

Aquests quadres lliguen els orígens dels ensenyants amb el sector de col·locació final. És evident que hi ha pogut haver transferències inter-sector en etapes intermèdies de les històries ocupacionals que no queden reflectides en aquestes dades. Per tal d'exhaurir l'anàlisi en nivells successius caldria comparar aquests moviments intermedis grup d'edat per grup d'edat, i construir per a cadascú matrius en les quals constessin el

sector cedent i el sector receptor. Per això hauria estat necessària una mostra de tamany molt superior a la nostra (1331 casos), i hagués fet falta elaborar les històries ocupacionals d'una manera encara més detallada i minuciosa, la qual cosa no sempre és fàcil en individus d'edat que han tingut canvis freqüents d'ocupació. Creiem que allò realment important és observar les associacions entre sector d'origen i sector final; atesa la circumstància que en la mostra hi ha històries ocupacionals acabades d'iniciar i d'altres encara no acabades, els efectes d'aquests moviments queden en certa mesura reflectits en les dades agregades que hem analitzat.

3. Parlarem ara d'altres aspectes de les històries ocupacionals que són interessants d'examinar. Es tracta de la mobilitat geogràfica i del pas per llocs de diferents nivells (*continuum* rural-urbà).

Hi ha una diferència inicial entre catalans nadius i no nadius quant als nivells d'urbanització del lloc de naixença. Entre els nadius són més fortes les proporcions dels originaris de localitats urbanes de més de 30.000 habitants i, particularment de més de 200.000 habitants; en canvi, el caràcter predominantment d'origen rural de la professió d'ensenyant d'E.G.B. es marca molt diferencialment entre els no nadius, i de manera més palesa encara entre aquells no nadius que treballen en el sector estatal. Els nadius del sector privat i també les nadies del sector privat són els subgrups amb percentatges més alts d'orígens urbans i gran-urbans. En la taula número 13 de l'Apèndix és possible consultar en detall la sèrie de dades que conté l'encreuament de la variable «Nivell d'urbanització del lloc de naixement», per sexe, per origen (català nadiu, no nadiu) i per sector de treball actual. Allí es pot veure que entre el 75 i el 81 % dels no nadius (en ambdós sexes) són nats a localitats de tamany inferior a 30.000 habitants.

Taula VI. 7. Procedència sectorial dels ensenyants empleats en el sector estatal i en el sector privat (bo i incloent centres de l'Església) En % per a cada sexe, dintre cada sector receptor.

	Sector estatal		Sector privat	
	Sexe masculí	Sexe femení	Sexe masculí	Sexe femení
Procedeix del sector estatal	75	74	11	15
Procedeix del sector privat	18	20	56	51
No ha tingut una altra feina docent anterior	7	6	33	34
	100	100	100	100
N	(225)	(213)	(352)	(541)

Taula VI. 8. Reelaboració de les dades de la taula núm. 7 considerant només els fluxos nets inter-sectors. En % des dels sectors receptors.

	Sector estatal		Sector privat	
	Sexe masculí	Sexe femení	Sexe masculí	Sexe femení
Procedeix del sector estatal	80	79	16	22
Procedeix del sector privat	20	21	84	78
	100	100	100	100

Havent-se realitzat la nostra enquesta a localitats de més de 10.000 habitants (això és, eliminant de la mostra els municipis pròpiament rurals), és possible que hagin quedat fora del camp d'observació part dels moviments de col·locació que han empès els catalans nadius originaris de localitats de nivell urbà i gran-urbà, a exercir en municipis (a Catalunya) de tamany molt més petit.

L'existència d'aquesta mobilitat professional en la direccionalitat urbà-rural (és a dir, en sentit contrari a les migracions determinades pels mercats de treball industrials) és detectable en la mostra a través de les preguntes sobre els llocs on va exercir l'ensenyant amb anterioritat a la plaça actual. Hi ha un primer bloc de moviments en els quals les proporcions de pas d'un lloc de més urbanització a un altre de menys urbanització no són desdenyables; això es fa visible construint matrius on consten els tamany de localitats en les quals l'ensenyant va començar a exercir, i els de les localitats on exercia en el càrrec immediat anterior a l'actual. Després hi ha un segon bloc de moviments en el qual es reverteix la direccionalitat, i hi ha una tendència més marcada a la mobilitat cap als llocs de més urbanització.

Entre els nadius, el 17 % dels qui varen començar a exercir en localitats de 2.000 a 30.000 habitants, havien passat a exercir en localitats de tamany inferior quan tenien la col·locació anterior a l'actual; així mateix havien passat a un nivell inferior d'urbanització el 31 % dels qui varen començar a exercir en localitats de 30.000 a 200.000 habitants, i el 35 % dels qui varen començar en localitats de més de 200.000 habitants.

Entre els no nadius, els percentatges homòlegs, terme a terme, són respectivament 19, 41 i 33. No hi ha, doncs, grans diferències entre una subpoblació i l'altra en aquesta dimensió dels fluxos de mobilitat professional intermedis. El fet d'haver-se eliminat de la mostra els mestres rurals (ocupació actual), i el condicionament que implica la inexistència de mercat de treball pròpiament dit, contribueixen sens dubte a igualar la mobilitat d'ambdues subpoblacions.

Així mateix, el fet que els darrers llocs a proveir estiguin limitats en funció de factors que no deriven del sistema de moviments laborals propi d'un mercat de treball, determina molt probablement que els valors percentuals en la direcció *menys urbanització-més urbanització*, resultin pràcticament iguals per a nadius i no nadius.

En efecte, el 64 % dels nadius que varen començar a exercir en localitats de menys de 2.000 habitants, havien passat en la feina immediata anterior a l'actual, a exercir en localitats de nivell d'urbanització més alt.

El percentatge homòleg per a no nadius és el 65 %. Entre els nadius que havien començat a exercir en localitats de 2.000 a 30.000 habitants, el 51 % varen passar a un nivell d'urbanització superior; el valor homòleg per a no nadius és el 46. Entre els nadius que varen començar a treballar en localitats de 30.000 a 200.000 habitants, el 33 % passaren a exercir en localitats de nivell d'urbanització més alt; el percentatge homòleg per a no nadius és del 30. Finalment, entre els nadius que començaren a exercir en localitats de més de 200.000 habitants el 65 % es varen mantenir en aquest estrat; en el cas dels no nadius el tant per cent homòleg és de 67.

Tenint en compte que els no nadius són d'origen (lloc de naixement) més marcadament rural, és obvi que aquesta igualtat de proporcions en els moviments professionals, considerats des de la dimensió de la mobilitat rural-urbana, implica per a la subpoblació no nadiua un cert guany comparatiu i un eventual millorament de l'estatus (associant el major estatus a l'exercici en localitat de major nivell d'urbanització).

Però aquest fet és possible, entre altres factors, també a causa que la subpoblació nadiua es presenta com a grup amb una escassíssima mobilitat geogràfica fora de l'àmbit territorial de l'antic Principat; i, per tant, els ensenyants nadius han hagut d'anar a exercir a petites localitats de l'interior de Catalunya. Només el 3 % dels ensenyants nadius de sexe masculí i el 4 % dels ensenyants nadius de sexe femení han exercit algun cop en la seva història ocupacional fora de l'àmbit de les quatre províncies catalanes. Entre els ensenyants del sector privat, nadius, aquests percentatges esdevenen nuls o pràcticament nuls. Tenim, doncs, un grup professional que (almenys en la mesura que aquests moviments són detectats a través de la mostra) ha transitat per camins de mobilitat professional/geogràfica més aviat curts i dintre del seu propi àmbit cultural, privant-se indirectament dels possibles avantatges comparatius d'una mobilitat d'abast més llarg.

Presta suport a aquesta hipòtesi la pròpia percepció subjectiva dels ensenyants enquestats. En efecte, tant en el sexe masculí com en el femení, són els *no nadius* els qui donen percentatges superiors de satisfacció en comparació amb els nadius, en el sentit d'haver millorat en la seva situació social. La taula número 9 conté dades de gran interès, tant en aquesta dimensió comparativa, com perquè aporta una imatge de relativa satisfacció global en un grup professional al qual se sol considerar socialment afectat per una consciència de postergació social o de des-privilegi.

Taula VI. 9. Percepció subjectiva de la mobilitat social, especificant-se per sexe i per origen (catalans nadius/no nadius)

	Sexe masculí		Sexe femení	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
Considera que ha millorat	48	59	35	44
Considera que està igual	42	35	56	49
Considera que ha empitjorat	10	6	9	7
	100	100	100	100

APÈNDIX

Taula VI. 10. Nivells més alts d'estudis realitzats, especificant-se per origen (catalans nadius/no nadius) i sexe

	Nadius		No nadius	
	sexe masculí	sexe femení	sexe masculí	sexe femení
Estudis de nivell inferior al				
Magisteri complet	7.9	8.2	4.4	3.8
Magisteri complet	31.4	51.7	44.0	64.0
Universitaris incomplets	28.6	18.9	30.2	22.8
Universitaris complets	32.1	21.2	21.4	9.4
	100	100	100	100

Taula VI. 11. Nivells més alts d'estudis realitzats, especificant origen (català nadiu/no nadiu) i sexe, a l'interior de dos grans sectors de treball (treball en el moment de l'enquesta : sector estatal i sector privat, incloent en aquest últim centres de l'Església)

	Sector estatal				Sector privat			
	Sexe masculí		Sexe femení		Sexe masculí		Sexe femení	
	nadius	no nadius	nadius	no nadius	nadius	no nadius	nadius	no nadius
Estudis de nivell inferior al								
Magisteri complet	3	0	1	0	9	8	10	6
Magisteri complet	56	57	69	67	23	33	47	62
Universitaris incomplets	30	30	26	27	28	30	17	20
Universitaris complets	11	13	4	6	40	29	26	12
	100	100	100	100	100	100	100	100

Vegeu en la taula immediatament següent com els valors d'aquestes caselles són mitjanes ponderades que oculten tendències divergents segons el sector de treball. Per exemple, el valor 33,5 % en la casella «sexe

masculí, nadius» per «més de 200.000 habitants» oculta dues proporcions força diferents. (Vegeu caselles homòlogues de la taula VI. 13.: 19,3 % en el sector estatal, i 38,6 % en el sector privat.)

Taula VI. 12. Nivell d'urbanització del lloc de naixement, especificant-se per origen (català nadiu/no nadiu) i per sexe

Nat en lloc de :	Nadius		No nadius	
	sexe masculí	sexe femení	sexe masculí	sexe femení
Menys de 2000 hab.	19.5	17.1	38.1	36.9
De 2000 a 30 000 hab.	29.4	31.3	42.5	41.0
De 30 000 a 200 000 hab.	17.6	14.3	15.2	15.5
Más de 200 000 hab.	33.5	37.3	4.2	6.6
	100	100	100	100

Les matrius de transició s'han d'interpretar de la següent manera:

Els ensenyants que han romàs en localitats del mateix nivell d'urbanització són els qui se situen en la diagonal

de cada matriu. El lector pot veure que els valors de les caselles de la diagonal solen ser els més forts.

Els ensenyants que han passat a exercir en localitats de menor nivell d'urbanització són els qui se situen a les

Taula VI. 13. Nivell d'urbanització del lloc de naixement especificant-se per origen (català nadiu/no nadiu), per sexe i per sector de treball (estatal/privat) en el moment de l'enquesta

Nats en lloc de:	Nadius				No nadius			
	sexe masculí		sexe femení		sexe masculí		sexe femení	
	sector estatal	sector privat	sector estatal	sector privat	sector estatal	sector privat	sector estatal	sector privat
Menys de 2000 hab.	38.6	12.7	22.8	15.5	39.5	36.8	35.4	38.0
De 20 000 a 30 000 hab.	33.3	27.8	29.4	31.8	40.1	44.6	40.5	41.2
De 30 000 a 200 000 hab.	8.8	20.9	14.1	14.4	17.2	13.4	18.9	13.4
Més de 200 000 hab.	19.3	38.6	33.7	38.3	3.2	5.2	5.2	7.4
(N) =	100	100	100	100	100	100	100	100
	57	158	92	342	157	179	116	187

Taula VI. 14. Sector on l'ensenyant va tenir el seu primer treball, especificant-se per origen (catalans de Barcelona, catalans de la resta de Catalunya i no catalans d'origen) i sexe

Va començar a treballar com a ensenyant a:	Nadius				No nadius	
	de Barcelona		de la resta de Catalunya		sexe masculí	sexe femení
	sexe masculí	sexe femení	sexe masculí	sexe femení		
Centres de l'Estat	13	20	57	38	51	52
Centres de l'Església	38	25	23	33	21	24
Centres privats	45	53	17	27	24	23
Centres mixtes	4	2	3	2	4	1
	100	100	100	100	100	100

Taula VI. 15. Nivell d'urbanització de la localitat en la qual l'ensenyant va començar a treballar, població de catalans nadius, especificant-se entre nadius de Barcelona i de la resta de Catalunya

Va començar a exercir a :	Nats a Barcelona	Nats a la resta de Catalunya
Localitat de menys de 2000 habitants	4	23
De 2000 a 30 000 habitants	20	29
De 30 000 a 200 000 habitants	19	26
Més de 200 000 habitants	57	22
	100	100

caselles de la part superior dreta de cada matriu.

Els ensenyants que han passat a exercir en localitats de major nivell d'urbanització són els qui se situen a les caselles de la part inferior esquerra de cada matriu.

Les matrius tal i com han estat presentades en les taules 16 i 17 permeten la lectura a partir del nivell d'urbanització de la primera ocupació. Per tal d'avaluar els moviments globals, cal recalculer totes les caselles de cada matriu. Fets els càlculs pertinents, els resultats resumits són els següents:

Per als catalans nadius:

Han romàs al mateix nivell d'urbanització	45 %
Han passat a exercir a localitats de menor nivell d'urbanització	23 %
Han passat a exercir a localitats de major nivell d'urbanització	32 %
	100 %

Per als no nadius:

S'han quedat al mateix nivell d'urbanització	40 %
Han passat a exercir a localitats de menor nivell d'urbanització	23 %
Han passat a exercir a localitats de major nivell d'urbanització	37 %
	100 %

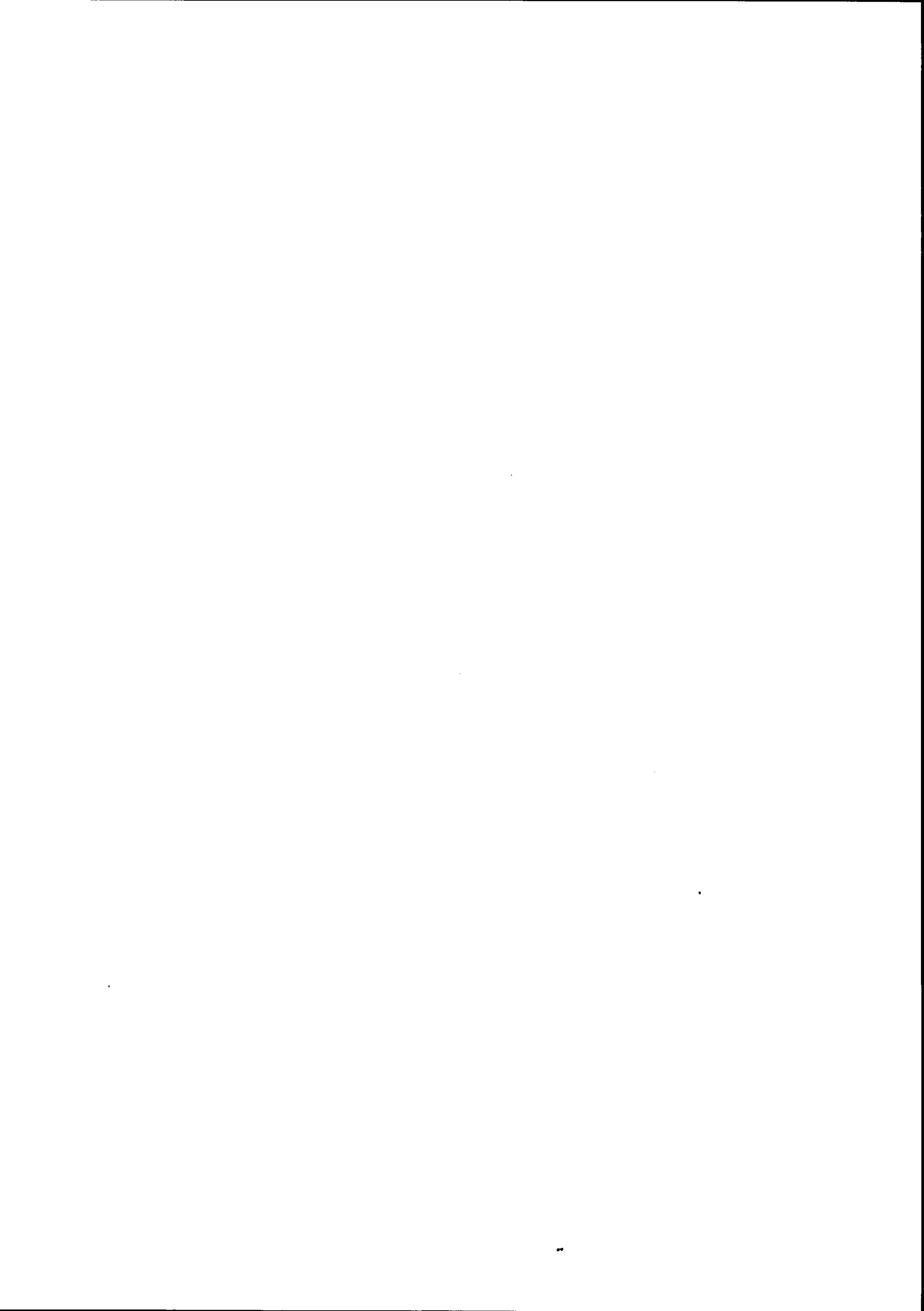
Com es podrà observar, les diferències entre ambdues subpoblacions no són grans, per bé que entre els no nadius s'aprecia una major intensitat del moviment cap a indrets de major urbanització. En canvi, les diferències són realment molt fortes si el lector les compara amb els nivells d'urbanització del *lloc de naixement* que surten en la taula número 12.

Taula VI. 16. Matriu de transició per als catalans nadius, relacionant el nivell d'urbanització de la localitat on l'ensenyant va començar a exercir i el nivell d'urbanització de la localitat on l'ensenyant tenia la seva feina docent immediata anterior a l'actual.

Nivell d'urbanització de la localitat de la ocupació immediata anterior a l'actual	Nivell d'urbanització de la localitat on va començar a exercir com a ensenyant				Valors percentuals mitjans de les files
	Menys de 2000 hab.	De 2000 a 30 000	De 30 000 a 200 000	Més de 200 000	
Menys de 2000	36	17	8	2	14
De 2000 a 30 000	15	32	23	23	24
De 30 000 a 200 000	28	24	36	10	22
Més de 200 000 hab.	21	27	33	65	40
	100	100	100	100	—
Valors percentuals mitjans de les columnes	18	27	20	35	100

Taula VI. 17. Matriu de transició per als no nadius, relacionant el nivell d'urbanització de la localitat on l'ensenyant va començar a exercir i el nivell d'urbanització de la localitat on l'ensenyant tenia la seva feina docent immediata anterior a l'actual

Nivell d'urbanització de la localitat de la ocupació immediata anterior a l'actual	Nivell d'urbanització de la localitat on va començar a exercir com a ensenyant				Valors percentuals mitjans de les files
	Menys de 2000 hab.	De 2000 a 30 000	De 30 000 a 200 000	Més de 200 000	
Menys de 2000	35	19	13	1	18
De 2000 a 30 000	33	35	28	17	29
De 30 000 a 200 000	18	22	29	15	21
Més de 200 000 hab.	14	24	30	67	32
	100	100	100	100	—
Valors percentuals mitjans de les columnes	23	31	25	21	100

LA JERARQUITZACIÓ I L'ASSOCIACIONISME SINDICAL DELS ENSENYANTS

1. ELS MESTRES I EL SINDICALISME

1.1. El S.E.M. (Servicio Español del Magisterio)

L'estructura associativa dels ensenyants és una mica complexa. Cronològicament cal començar per parlar del S.E.M., creat el 1945 com a agrupació política dins del «Movimiento» (2). En crear-se el 1957 la Delegació d'Associacions, dependents de la Secretaria General del Movimiento, el S.E.M. hi queda inclòs. Finalment, d'ençà del 1970 passa a dependre de la Delegació Nacional d'Asció Política i Participació. El S.E.M. comprèn cinc associacions, una de les quals és formada per mestres estatals, i una altra per mestres privats.

L'afiliació és teòricament voluntària, però l'afiliació per la via de descomptar la quota de la nòmina, sense cap consulta a l'interessat, ha estat moneda corrent. Per als mestres estatals el S.E.M. és l'única via associativa de què han disposat, cosa que li dona un cert caràcter d'agrupació sindical. En realitat, el seu origen polític i l'estructura jeràrquica i autoritària amb què funciona l'han fet caure progressivament en descrèdit. Es calcula que l'any 74 tenia afiliats el 60 % dels professors estatals d'E.G.B.

Els mestres privats estan molt allunyats del S.E.M. a causa de la seva afiliació a l'Organització Sindical. Durant molts anys no va existir cap Sindicat específic d'Ensenyament; els ensenyants s'agrupaven dins el Sindicat d'Activitats Diverses. El 1964 va ser creat el Sindi-

cat de l'Ensenyament no estatal que, dividit en tantes agrupacions com nivells té l'ensenyament (preescolar, E.G.B., batxillerat, formació professional), ha anat funcionant fins a l'actualitat. La sindicació és obligatòria, i es produeix automàticament amb l'afiliació a la Seguretat Social. Encara que afiliació sindical i afiliació al S.E.M. no són excloses de l'ensenyament no estatal, a la pràctica l'agrupació dels mestres passa o bé pel sindicat oficial, o bé per la participació en comissions de mestres de tipus clandestí (més o menys en l'òrbita de sindicats il·legals, com Comissions Obreres, U.G.T., etc.).

1.1.1. Afiliació al S.E.M.

Només una minoria declara ser-hi afiliat, però amb una gran diferència entre els mestres estatals i la resta. En el primer cas tenim un 41,8 % d'afiliats, en el segon només un 6,9 %. La raó ha quedat explicada en la introducció anterior.

Hem obtingut una proporció d'afiliats inferior al 60 %, que és la que estimaven els propis dirigents del S.E.M. En aquesta diferència poden influir dos factors ben diferents: que hi hagi hagut una disminució des del moment de l'estimació esmentada (1974) fins el moment en què es van passar els qüestionaris (1975), hipòtesi no gaire possible atesa la poca diferència de temps; o, més probablement, la diferència es causada pel fet que el 60 % està referit a tot el conjunt de l'àmbit estatal, essent més alt a les províncies i zones més rurals, i inferior a les industrials i urbanes.

Cal remarcar la importància que té el fet que més de la meitat dels mestres estatals ja no hi siguin afiliats, però queda bastant relativitzat veient les raons que donen per no ser-ne.

1. Cal tenir en compte que aquest capítol es redactà abans del reconeixement de la llibertat sindical. Per bé que pugui quedar depassat per la realitat, el mantenim perquè correspon a les dades i a la situació del moment d'aquest estudi.
2. Per una anàlisi més detallada del S.E.M. es pot consultar D. Casado i altres, «El mestre a les escoles estatals», Barcelona, Nova Terra, 1975, pp. 42-48.

Taula VII. 1. Raons de no ser afiliat del S.E.M. per sectors de centres

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Desconeixement del SEM	5.5	24.9	22.6	17.7
No haver-ho pensat	12.2	23.5	20.6	18.7
Per no tenir títol de mestre	2.0	16.4	19.5	12.8
No ho creu necessari	31.7	14.9	20.1	22.4
El SEM no serveix els interessos dels mestres	30.6	5.4	7.5	14.5
Altres raons, o no en dona	18.0	14.9	9.7	13.9
	100 % (N=255)	100 % (N=482)	100 % (N=349)	100 % (N=1331)

Les diferències observables són lògiques. El S.E.M. és bastant desconegut fora de l'escola estatal, on a més a més hi ha llicenciats que no han estudiat Magisteri. Les respostes que impliquen una valoració del S.E.M. han estat més aviat donades per estatals, que són els qui han tingut un contacte més directe amb la seva actuació. De tota manera, només hi ha una resposta explícitament contrària al funcionament del S.E.M. («que no serveix els interessos dels mestres»), absolutament minoritària entre els mestres de centres no estatals, molt més nombrosa entre els estatals, sense arribar a ser l'opinió majoritària. No es pot afirmar que entre els mestres estatals hi hagi una consciència majoritària que el S.E.M. no és l'organisme que els representa (o que els ha representat fins ara), encara que es constata un distanciament relativament majoritari.

Entre els mestres de centres de l'Església i de centres particulars no hi ha gaires diferències; el rebuig més notable s'observa entre els ensenyants dels centres particulars.

En aquesta qüestió, i potser encara més en alguna de les que vindran, es constata un grau molt elevat d'ignorància per part dels mestres.

Cenyint-nos als mestres estatals, més directament involucrats en el S.E.M., hi ha variacions geogràfiques notables en el procés de distanciament, lligades, per una

banda, a l'extensió i a la importància dels conflictes dels darrers anys amb l'Administració i, per l'altra, a l'edat i a l'estatus professional del mestres. Taula VII. 2.

1.2. L'Associació d'Antics Alumnes de la Normal

L'A.A.A.N. era poc coneguda, però qui s'atreveia a opinar gairebé sempre en tenia una opinió favorable. A més, bastantes respostes indicaven explícitament el desig que s'escampés més. De tota manera, el nivell de coneixement i pertinença varia bastant amb l'àrea geogràfica (per raó del que abans explicàvem) i, també amb el sector on es treballa.

La difusió és més alta a Barcelona-ciutat i a la resta de l'Àrea Metropolitana. Quant a sectors, pràcticament no existeix entre els ensenyants de centres religiosos, i on en té més és entre els estatals i els particulars.

¿Fins a quin punt l'Associació és vista pels mestres com a una alternativa al S.E.M.? Existeix una correlació entre les respostes a les dues preguntes. Mentre que només pertany (o ha pertangut) a l'Associació un 2 % dels qui són afiliats al S.E.M., sols representen un 4 % els qui no hi són per raons de desconeixement, un 8 % donen raons de manca d'utilitat personal, i un 15 % critiquen directament el S.E.M. Tot i la correlació existent, no sembla que sigui prou forta com per poder concloure que en el terreny real (no en el dels planteigs, en el qual no entrem) sigui una alternativa consolidada.

Més aviat sembla que sigui l'organització on s'expressa el sector més conscienciat del terreny sindical. Com veurem més endavant, en analitzar l'assistència a reunions sobre qüestions laborals, els membres de l'Associació formen part del sector més actiu que hi participa.

Des del punt de vista de la titulació dels seus membres, la màxima afiliació a l'Associació es dona entre els mestres que estudien una llicenciatura. Aquest és un dels diferents elements que fan pensar que el sector més conscient dels mestres a nivell laboral, professional, sindical, tendeix a voler aconseguir un altre títol, i no per qüestions purament econòmiques, com ara buscar una feina més ben pagada.

1.3. L'afiliació al Sindicat de l'Ensenyament

A la taula VII. 3 es constata l'elevada ignorància dels mestres respecte a la seva situació legal. Més de la meitat no saben si hi són afiliats, la qual cosa vol dir que no saben com funciona el Sindicat en les coses més bàsiques. Els qui estan en contra del Sindicat vertical

Taula VII. 2. Coneixement i valoració de l' A. A. A. N.

	Coneixement
La desconeix	56.0
La coneix, però no s'hi ha relacionat	38.5
Hi va pertànyer	1.3
Hi pertany	4.2
	100 % (N=1331)
	Valoració dels qui la coneixen
No la coneixen prou per opinar	66.5
Opinió desfavorable	3.1
Opinió favorable	27.2
No contesten o donen respostes vagues i inclassificables	3.2
	100 % (N=585)

Taula VII. 3. Hi estan afiliats?

	Homes	Dones	Conjunt
Sí	24.2	14.7	18.4
No saben	47.3	59.6	54.8
No els agrada, no és representatiu	11.0	10.2	10.5
No hi estan afiliats per diverses raons objectives	10.1	9.3	9.6
Altres respostes ambigües o inclassif.	7.5	6.1	6.7
	100 % (N=577)	100 % (N=754)	100 % (N=1331)

(han respost «que no els agrada»), tampoc no és que estiguin gaire encertats, perquè l'afiliació no és una qüestió voluntària ja que la lliure sindicació no ha existit en els darrers 40 anys.

Les dones tenen un nivell de coneixement més baix (el X² és significatiu) que els homes.

Aquesta ignorància és més greu del que indiquen aquestes dades. Preguntàvem també si havien votat en les darreres eleccions sindicals, i en cas negatiu les raons de no haver-ho fet. En confrontar les dues respostes comprovem com gent que diu no saber si hi està afiliada ens afirma tranquil·lament que va votar, cosa que exigeix l'afiliació. I així altres incoherències, o potser més que incoherències el que s'indica és una falta de reflexió sobre els propis fets quotidians. Donem, però, les dades obtingudes en aquesta segona pregunta. Taula VII. 4.

Si el primer comentari anterior havia de ser el de la ignorància dels mestres, en aquest cas ha de ser el de la manca de representativitat del Sindicat (només una quarta part dels mestres va votar). Aquesta falta de representativitat no es dona només a nivell de la superestructura sindical, sinó també en la inexistència de tota mena d'organització a nivell de molts centres (el 36 % dels mestres estaven a centres sense cap delegat sindical). Deixem de banda aquí l'activitat sindical al marge del Sindicat oficial.

Igualment hi ha una diferència estadísticament significativa entre homes i dones. Els homes van votar més que les dones; la qual cosa sembla indicar un major grau de consciència sindical. Això sembla força versemblant ja que hi ha moltes més dones que indiquen estar en centres sense enllaços sindicals. Una interpretació que lligaria les dues coses seria la de considerar que, atesa la inferior consciència sindical de les dones, en els centres on predominen, les respectives direccions tindrien més marge de maniobra per tal d'evitar l'aparició d'una organització sindical a nivell de centre.

A totes dues preguntes s'observen diferències semblants entre ambdós sectors de centres, religiosos i particulars. Taula VII. 5.

La comparació d'aquestes dades permet de fer diverses observacions:

a) Al sector particular trobem un major desconeixement, lligat a una major freqüència a la inexistència d'enllaços. Aquesta no realització d'eleccions constitueix una situació generalitzada a tota l'àrea d'estudi, però més acusada a les zones amb major creixement demogràfic (la conurbació barcelonina primer, i Barcelona i la ruta de

Taula VII. 5. Afiliació i vot sindical, segons sectors

	Afiliació	
	Església	Particular
Sí	24.2	10.5
No ho sap	53.7	56.1
No li agrada	6.6	15.9
No hi està afiliat	9.8	9.4
Altres respostes	5.7	8.1
	100 % (N=517)	100 % (N=376)
	Vot	
	Església	Particular
Sí	27.7	14.8
No	25.5	29.7
No podia	32.1	45.6
Altres	14.7	9.9
	100 % (N=517)	100 % (N=376)

l'Àrea després). Aquestes diferències geogràfiques poden indicar que són principalment escoles recents les que es mantenen en aquesta situació, sense ser, però, una qüestió exclusiva d'aquestes escoles.

b) Hi ha un major rebuig de l'estructura sindical oficial dins el sector particular, manifestat per una proporció de respostes de l'estil «no li agrada» molt superior a l'obtinguda en la pregunta de si hi estava afiliat. També hi ha una major tendència a no votar quan efectivament es fa una elecció d'enllaç al centre. Per tant, hem d'interpretar de forma més complexa el fet de no votar. No podem identificar de manera plena el fet de negar-se a votar amb la inexistència de consciència. En bastants casos és precisament la consciència sindical que tenen que els fa veure el burocratisme i la falta de representativitat de l'estructura sindical oficial. Com a conseqüència, no van a les votacions. Això no vol dir, és clar, que hagim de caure en la interpretació contrària. Tenim dos factors que se'ns barregen en el moment d'interpretar les dades.

Si reflexionem un xic veurem com la qüestió és encara més complexa. La no celebració de votacions no és independent de l'actitud dels afectats. En certes ocasions, una pressió per part dels mestres podria haver permès que s'efectués la votació, si realment hi estaven interessats.

Taula VII. 4. Va votar a les darreres eleccions sindicals?

	Homes	Dones	Conjunt
Sí	30.7	20.1	24.4
No va votar perquè no es van fer eleccions al seu centre	30.7	39.3	35.8
No va votar perquè no va voler fer-ho	26.3	28.6	27.7
Altres respostes ambigües	12.3	12.0	12.1
	100 % (N=577)	100% (N=754)	100 % (N=1331)

Així com dèiem que hi ha diferències en el vot segons àrees geogràfiques, també apareixen (i força pronunciades) en el cas de l'afiliació. El nivell de desconeixement és molt més alt a l'àrea barcelonina i disminueix en allunyar-nos-en.

Existeix una desconexió entre el fet de votar i l'existència de conflicte de mestres que diuen que no van votar perquè no hi havia enllaços als centres conflictius. ¿Interès del director per evitar una possible forma organitzativa dels mestres? ¿Manca d'operativitat de les instàncies oficials? És possible que hi hagi una mica de tot.

El que és curiós de constatar és la forta correlació entre el vot i l'edat del mestre, que calca pràcticament la correlació entre el vot i l'antiguitat en el centre actual. Una interpretació lògica consistiria a admetre que quan un mestre es queda molt de temps en una escola és perquè s'hi troba bé i, en el moment que analitzem, votar era més sinònim de situació estable que de situació conflictiva (l'actuació sindical de lluita era al marge del sindicat oficial).

1.4. Assistència a reunions de mestres sobre qüestions laborals

Ateses les limitacions que presenten les preguntes anteriors a fi de ser usades com a indicadors de consciència sindical, vam incloure una pregunta molt general, però que tenia l'avantatge d'incloure diverses situacions que es poden entendre com a indicatives de consciència sindical. Es tracta de l'assistència a reunions de mestres on discuteixen qüestions laborals, tant a nivell estricte de centre (sobre problemes específics del centre o sobre problemes que afecten el conjunt de mestres), com a nivells territorials més amples. La freqüència d'assistència pot servir, aleshores, com a indicadora del grau de consciència. Taula VII. 6.

Val la pena recalcar la diferència entre homes i dones, ja que els sectors on dominen més quantitativament les dones (centres religiosos i particulars) són precisament aquells on hi ha un major nivell de participació en reunions (cf. capítol IX).

Quant a aquestes diferències per sectors, els centres particulars presenten el grau més elevat d'assistència (el 43 % declaren anar a reunions), seguit dels religiosos (39,5 %) i, en darrer lloc, els centres estatals (30 %).

L'assistència a reunions per a discutir qüestions laborals i professionals era encara minoritària quan es va passar l'enquesta. És bastant possible que després del curs 75-76, que ha estat fortament conflictiu en el terreny de l'ensenyament, aquests percentatges hagin crescut sensiblement. Però les relacions amb altres qüestions poden mantenir-se molt més constants.

Una primera relació interessant d'estudiar és la que aparegué amb l'existència (o no) de conflictes al centre on treballa cada mestre. Ateses les característiques de la pregunta, no val a esperar una dependència massa estreta entre una i altra qüestió, ja que s'inclou tant la participació en reunions reduïdes com en molt àmplies. La major o menor correlació ens indicarà el menor o major predomini de qüestions generals que afecten el mestre com a tal, respecte a problemes referits a centres concrets. Taula VII. 7.

Certament, l'existència de conflictes a l'escola té una influència en l'assistència a les reunions, però cal remarcar dos punts:

- a) No és l'element determinant (1).

1. La Q de Yule (calculada dicotomitant les dues variables segons les oposicions conflicte/no-conflicte i assistència/no-assistència) no és gaire alta, 0,34.

Taula VII. 6. Freqüència d'assistència a reunions sobre qüestions laborals, segons sexe

	Homes	Dones	Conjunt
Sempre	13.8	10.6	12.0
Quan la qüestió l'afecta	11.1	7.7	9.2
Quan té temps	17.2	14.3	15.5
Mai	57.9	67.4	63.3
	100 % (N=577)	100 % (N=754)	100 % (N=1331)

Taula VII. 7. Proporció d'assistència a reunions, segons conflictes a l'escola i sectors de centres (Proporció de mestres que no hi assisteixen mai)

	Estat	Església	Particulars	Conjunt
Sense conflicte a l'escola	72.1 (N=359)	66.4 (N=396)	60.8 (N=306)	66.7 (N=1061)
Amb conflicte (latent o manifest) a l'escola	62 (N=79)	45.5 (N=121)	42.9 (N=70)	49.6 (N=270)

b) Hi ha diferències considerables segons els sectors. El menys influït és el sector estatal, el més influït és el sector religiós, i el sector particular queda en la posició intermèdia, més a prop del religiós que de l'estatal (2).

La menor influència entre els mestres estatals pot tenir relació amb el caràcter de funcionari, que hi està associat, cosa que pot produir una generalització dels problemes a nivell col·lectiu de tots els mestres. D'altra banda, com veurem més endavant, una bona part dels directors de centres estatals han estat triats pels propis mestres, de manera que una de les fonts de conflicte a nivell de centre (autoritarisme de la direcció) pot quedar molt personalitzada en la figura de directors que ocupen el càrrec de manera vitalícia, sense possibilitat de treure'ls.

Als altres sectors, el nivell de participació en reunions és bastant més alt, especialment si hi ha conflictes a l'escola, ja que les diferències són molt més reduïdes entre els mestres que no viuen una situació conflictiva. Això és interessant perquè permet de situar millor les raons de les diferències entre sectors, per tal com tradicionalment el nivell de conflictes ha estat molt alt als centres privats; però la qüestió anterior permet veure que hi ha poca diferència si prescindim de la influència dels conflictes.

Si estudiem el grup que diu assistir sempre a les reunions (la minoria més activa), obtenim unes dades que semblen confirmar bastant aquestes hipòtesis. Taula VII. 8.

Les diferències són petites entre els mestres que no viuen una situació conflictiva, però es veuen més clarament entre la resta. En aquest cas són els centres particulars els que presenten una forta accentuació de l'activitat sindical.

Aquest diferent comportament del sector estatal torna a aparèixer quan analitzem les diferències d'activitat sindical segons àrees geogràfiques. En conjunt, s'observa un nivell superior a Barcelona i la seva conurbació, i disminueix en els altres llocs.

Aquesta disminució no existeix en els mestres estatals, que presenten un grau d'activitat independent de l'àrea geogràfica. Aquesta particularitat pot tenir explicació en la distribució de la conflictivitat general de l'ensenyament, més concentrada en l'àrea barcelonina. La major independència respecte als conflictes a nivell de centre en l'escola estatal seria la base d'aquesta constància.

Hi ha un predomini més gran de la gent jove. Mentre un 56 % dels joves (menys de 30 anys) declaren no assistir mai a reunions, un 78 % dels de més de 40 anys

adopta la mateixa actitud. En part, això correspon al major pes dels centres privats (amb un professorat més jove) en aquest tipus de reunions, però no reflecteix únicament les diferències entre els sectors. Dins els sectors, els mestres joves hi participen més. L'àrea geogràfica constituïda per la resta de Catalunya n'és, però, una excepció. No existeix una influència de l'edat.

Com a indicador d'activitat sindical, l'assistència a reunions no presenta pràcticament correlació ni amb el vot a les últimes eleccions sindicals, ni amb l'afiliació al S.E.M., tret d'unes lleugeres tendències. En canvi, presenta una forta correlació amb la pertinença a l'Associació d'Antics Alumnes de la Normal (1). També capim una forta correlació amb l'indicador de vot a partits polítics, amb un tall acusat en passar del grup socialista al grup comunista. Els percentatges de no assistència a reunions són propers al 90 % entre els qui votarien l'extrema dreta; entorn del 70 % dels qui votarien la democràcia cristiana i la socialdemocràcia; el 48 % entre els qui votarien els socialistes; el 23 % entre els votants dels comunistes, i el 15 % entre els partidaris de l'extrema esquerra. (De tota manera, en els dos últims casos el nombre absolut sobre el que s'ha calculat el percentatge és baix, i per tant, el marge estadístic ha d'ésser major.)

1.5. Conclusions

a) Com a indicadors de consciència i activitat sindical només tenen utilitat dos aspectes: l'assistència a reunions sobre qüestions laborals i l'afiliació a l'Associació d'Antics Alumnes de la Normal.

El primer és el que té una utilitat general. El segon la té molt més restringida, ja que és més un indicador de pertinença a una certa «avanguardia» sindical, especialment en el cas de l'escola estatal, que de simple consciència sindical.

b) A pesar dels greus problemes de l'ensenyament en general i dels mestres en particular, més de la meitat de mestres (63 %) no arriben a assistir a reunions en què es tractin els seus problemes. Els últims esdeveniments ocorreguts amb posterioritat a la recollida de qüestionaris indiquen un progrés en l'adquisició de consciència sindical, però en general podem indicar que encara és baixa. Superar aquests anys d'història costarà en aquest terreny i en tots els altres.

c) Amb els indicadors empírics es constata el que s'ha-

1. Dicotomitzant ambdues variables (assistència/no assistència, pertinença (actual o passada)/no pertinença) s'obté una $Q = 0,80$. És molt significativa una Q tant alta, en un tema en què més aviat els indicadors han aparegut molt poc interrelacionats.

2. La Q de Yule val respectivament 0,23, 0,40 i 0,36.

Taula VII. 8. Proporció de mestres que assisteixen sempre a reunions

	Estat	Església	Particulars	Conjunt
Sense conflictes a l'escola	9.7 (N=359)	10.1 (N=396)	15.0 (N=306)	12.1 (N=1061)
Amb conflictes a l'escola	8.9 (N=79)	12.4 (N=121)	24.3 (N=70)	14.4 (N=270)

via dit tantes vegades: la inoperància i el desarrelament de les institucions sindicals franquistes. El Sindicat no és vist pels mestres com una institució útil als seus

interessos. A més a més, la mateixa legalitat sindical no ha estat complerta per una colla d'escoles. No s'han fet eleccions sindicals, etc.

2. OPINIONS SOBRE QUALIFICACIÓ I JERARQUITZACIÓ PROFESSIONAL

La jerarquizació professional en el cas dels mestres té una doble base: l'administrativa (divisió en categories segons criteris burocràtics) i el nivell d'ensenyament on es treballa. A diferència d'altres professions, la mobilitat vertical és nul·la o quasi nul·la. Existeix una divisió del treball molt petita dins de les escoles, es redueix en molts casos a la dicotomia director/mestre. Al nostre país la possibilitat de passar de mestre a director o a d'altres càrrecs que impliquin un ascens en el prestigi professional ha estat molt reduïda. A les escoles estatals, el director pertanyia a un cos especial al qual només es podia accedir per un mecanisme d'oposició. En l'actualitat, això està canviant: el director és escollit pel Ministeri entre una terna de mestres preparada pel conjunt del claustre. Als centres particulars i religiosos, la gran majoria de directores i càrrecs importants (en cas d'existir) són ocupats pels propietaris o membres de la congregació titular, cosa que també restringeix l'accés del mestre a aquest lloc.

La jerarquizació administrativa apareix únicament al sector estatal (mestre propietari definitiu, mestre propietari provisional, mestre interí, mestre contractat en el cas de l'E.G.B. i situacions paral·leles als altres nivells de l'ensenyament). Ara bé, a tots els sectors existeix una certa jerarquia de sous i de prestigi, segons el nivell d'ensenyament on es treballa. Com més alt és el nivell, més alt és el sou i el prestigi. Aquesta jerarquizació reproduïx en certa mesura la gradació del valor social associat als diferents títols lliurats pel sistema educatiu, que pretén legitimar-se en una jerarquizació dels sabers.

Els títols exigits per a ensenyar són diferenciats segons els nivells, i constitueixen una base per a la jerarquizació dels ensenyants.

En aquest apartat intentarem veure la part subjectiva d'aquesta qüestió: la percepció de les diferències entre el treball de l'ensenyant a diferents nivells del sistema educatiu, que permeten una relació de comparació amb el mestre d'E.G.B.

Hem agafat dos aspectes: la preparació professional i el temps de treball extra que suposa cada hora efec-

tiva de classe donada. Els nivells comparats són quatre: preescolar, 1.ª etapa d'E.G.B., 2.ª etapa d'E.G.B., batxillerat, cosa que permet fer tres comparacions. Taula VII. 9. a 93 del qüestionari).

A mesura que els enquestats comparen dos nivells situats més «amunt» en el sistema educatiu, augmenta la percepció subjectiva d'una jerarquia de preparacions professionals.

Cal analitzar la situació de cada nivell per tal de situar aquestes opinions. Els estudis de mestre capaciten legalment per a ensenyar al preescolar i a tota la bàsica. Existeixen, actualment, especialitzacions (però no en plans d'estudi més antics) sobre la base d'aprofundir més en els continguts i les didàctiques de les matèries específiques de segona etapa, les que equivalen a l'antic batxillerat elemental. Als centres estatals, un mestre podia seguir uns cursos organitzats pel propi Ministeri d'especialització en preescolar. Això donava dret a ocupar un lloc de treball al nivell preescolar.

Per tant, tenim que entre la segona etapa i el batxillerat hi ha una barrera legal basada en la titulació. Entre la 1.ª i 2.ª etapa no existeix, però existia fins fa poc. En el moment present s'arrossega la falta de pràctica dels mestres en aquest nivell, que no ha estat abandonat pels llicenciats que ja hi treballaven, de forma que hi ha l'opinió més o menys àmplia entre els propis mestres de manca de preparació (falta de coneixements en les matèries) per a fer classes a la segona etapa. Entre primera etapa i preescolar no hi ha, ni hi ha hagut, cap barrera legal, i és freqüent la mobilitat dels mestres entre aquests nivells. Tenim, doncs, que hi ha un paral·lisme entre les situacions legals reals i la percepció subjectiva dels mestres.

La importància relativa de la resposta «diferent» en la comparació entre preescolar i primera etapa pot estar fonamentada en la pròpia experiència del mestre, el qual ha comprovat que la formació pedagògica rebuda en els estudis de la Normal no li serveix quan treballa a preescolar (on l'aspecte de transmissió de continguts

Taula VII. 9. Preparació professional requerida a diferents nivells, segons l'opinió dels enquestats

	Primera etapa respecte a pre-escolar	Segona etapa respecte a primera etapa	Batxillerat respecte a segona etapa
Superior	38.2	53.1	68.8
Igual	49.4	42.9	27.0
Inferior (1)	2.6	0.2	0.1
Diferent	8.8	3.5	2.4
No respon	1.0	0.3	1.7
	100 % (N=1331)	100 % (N=1331)	100 % (N=1331)

té molta menys importància comparat amb l'aspecte de tracte amb l'alumne).

Cal tenir en compte que la resposta «igual» pot significar més o menys el mateix que la resposta «diferent», ja que no s'ha d'entendre «igual» com «idèntic», sinó com de mateix nivell. Però la major insistència en un o altre terme indica clarament la major o menor consciència de les diferències en la preparació pedagògica que es necessita.

En aquesta mateixa comparació apareixen algunes respostes invertint la jerarquia de preparacions professionals indicada abans (resposta «inferior»). Pot tenir la seva base en l'esforç que han hagut de fer els mestres més conscients per a adquirir una formació adequada a les necessitats del nivell preescolar, no obtinguda als estudis oficials.

Abans d'entrar en l'anàlisi d'aquesta percepció, podem comparar les dades obtingudes en la dimensió de la preparació professional amb les del temps de treball fora d'hores de classe que exigeix cada nivell. Taula VII. 10.

A diferència del cas anterior, on hi havia un clar augment de la consciència de jerarquizació, aquí no apareixen diferències que siguin estadísticament significatives.

Existeix una acusada relació entre les dues dimensions, especialment en les comparacions amb el preescolar i el batxillerat (1). La correspondència de respostes dins de cada escola és bastant més forta que l'existent entre les dues escales, sobretot en el cas de la preparació professional (2).

S'observa una major repetició de respostes «superior» per part de cada enquestat, que de respostes diferents a «superior». És a dir, és més fort el nucli que respon sistemàticament «superior», que el nucli que ho fa, també sistemàticament, en sentit contrari.

Aprofundint ja en les opinions dels enquestats detectem unes quantes diferències que requereixen un breu comentari:

1. La Q de Yule val, respectivament, 0,58 i 0,53, en relacionar les dues dimensions entre elles. A l'altra comparació és bastant més baixa (0,38).

La Q de Yule és calculada dicotomitant l'escala entre els qui admeten la jerarquizació de preparació i de treball extra-classe, en el sentit d'augmentar el nivell en «pujar» en el sistema educatiu, i els qui no l'admeten.

2. Confrontant les diverses opinions entre elles, s'obté una Q de Yule de 0,76 en tots els casos de la dimensió «preparació professional». A la dimensió «treball extra», la correspondència no és tan constant, i la Q varia entre 0,61 i 0,82.

a) *Anàlisi per sectors*: Els mestres que treballen a centres estatals són més «igualitaris» que la resta, en totes les qüestions referents a preparació professional, i especialment en la comparació entre preescolar i primera etapa (28 % de respostes «superior» entre els mestres de centres estatals, i 43 % en la resta).

Les diferències per sectors són pràcticament inexistentes en les qüestions referents a «treball extra». Únicament són apreciables en la comparació entre primera i segona etapa; els mestres del sector religiós són els més «igualitaris» (46,6 % de respostes «superior», contra 63,5 % en els mestres de centres estatals i 54,5 % en els mestres de centres particulars).

L'igualitarisme dels mestres estatals podria tenir una base en la forma d'adjudicació dels cursos dins el centre escolar. Els mestres més antics trien abans el que més els interessa (1). Els més recents han de quedar-se amb el que sobra, que sol ser el que té més dificultats (el primer nivell, on cal ensenyar a llegir i escriure; el parvulari, per al qual els mestres no solen tenir una preparació específica; la segona etapa, on els problemes de disciplina solen ser més greus). Com a conseqüència, el mestre estatal relativitza la preparació professional com a realitat de la seva experiència: si cal, es pot fer de tot.

Per què al «treball extra» les coses són diferents? Una cosa és relativitzar la preparació professional si hom acaba sortint-se de les coses, i una altra és l'esforç que això representa. Com que la Llei d'Educació va suposar una sèrie de canvis en l'estructura i continguts de l'ensenyament bàsic (unificació del batxillerat elemental i de la primària allargada, divisió de la bàsica en dues etapes amb metodologies diferenciades, etc.), allà on aquests canvis hagin suposat menys esforç d'acomodació a la nova situació és possible que domini l'igualitarisme en aquesta qüestió. La tradició de fer batxillerat era molt important als centres de l'Església, en els quals els canvis introduïts hauran representat un canvi més petit en els hàbits de treball dels mestres. Fins i tot l'avalua-

1. O el director ho reparteix segons l'amistat i simpatia amb cada mestre. En qualsevol cas, el resultat és el mateix.

Taula VII. 10. Temps de treball extra-classe requerit a diferents nivells, segons l'opinió dels enquestats

	Primera etapa respecte a pre-escolar	Segona etapa respecte a primera etapa	Batxillerat respecte a segona etapa
Superior	50.7	54.4	48.7
Igual	42.1	42.7	43.3
Inferior	4.6	1.3	2.2
No respon	2.6	1.6	5.8
	100.0 (N=1331)	100.0 (N=1331)	100.0 (N=1331)

ció contínua ja es feia; i els exàmens i proves freqüents eren cosa habitual en aquests centres.

b) *Anàlisi segons els títols*: Distingint entre els qui són llicenciats i els qui no ho són, obtenim les diferències recollides a la taula VII. 11.

Només és estadísticament significativa (al nivell del 95 %) la diferència observada en la divisió temps «extra-classe» del batxillerat respecte a la segona etapa. Aquesta diferència pot ser interpretada com una tendència dels llicenciats a defensar el seu terreny, valorant més la dedicació que exigeix, de forma que es reforça la jerarquitització dels nivells de l'ensenyament. Si observem la resta de la taula, podem veure una remarcable variació en la direcció de les diferències. En alguns casos, són els llicenciats els qui tenen una visió més jerarquitzada dels nivells; en d'altres, en canvi, són els mestres els qui donen més dificultat o esforç al nivell superior de la comparació (1).

En concret, en aquesta hipòtesi només és no significativa la comparació entre preescolar i primera etapa (en la dimensió «preparació professional»).

c) *Anàlisi segons edat i lloc de naixement*: Per a no allargar massa l'anàlisi, ens hem limitat a fer-lo en el cas de l'aspecte «preparació professional» (segona etapa respecte a primera).

L'hem tocat perquè és el que pot implicar més un conflicte a l'interior de l'E.G.B., sobre què cal tenir per a fer classe a segona etapa. Aquest és un problema que s'ha presentat a tots els països que han procedit a una unificació del cicle que podríem anomenar institució general de segon grau (2).

Només entre els mestres de més de 40 anys apareix una diferència estadísticament significativa ($X^2 = 6,5$) entre nadius i no nadius, en el sentit de ser més «igualitaris» els no nadius. La importància del canvi generacional, per contra, és més alta i sistemàtica, tant entre

Taula VII. 12. Opinions sobre la qualificació professional, segons edat i lloc de naixement, proporció de respostes "Superior" en el cas de preparació professional, segona etapa respecte a primera. (Entre paréntesi el nombre absolut d'individus a cada categoria)

	Més de 40 anys	De 30 a 40 anys	Menys de 30
Nadius	71.3 (160)	56.1 (139)	47.2 (352)
No - nadius	56.9 (130)	52.7 (241)	47.6 (309)
Conjunt	64.8 (290)	53.9 (380)	47.4 (661)

nadius com entre no nadius ($X^2 = 24,9$, amb 2 graus de llibertat).

d) *Anàlisi pel sexe*: Les diferències segons sexe apareixen sistemàticament, però no són estadísticament significatives. Quant a les titulacions s'obtenen tres blocs ben diferenciats: a) els mestres (3); b) els llicenciats tant si han fet com no el Magisteri; c) els estudiants de llicenciats, tant si tenen el Magisteri com si no el tenen. Les diferències són estadísticament significatives (4).

Els llicenciats són els qui s'adhereixen menys a aquest principi, com semblava lògic d'esperar de la gent amb un títol més alt, que el pot utilitzar per a justificar una jerarquitització professional. El grup més igualitari està constituït pels estudiants de llicenciat (5) que són principalment mestres ja titulats.

En diferents ocasions, el treball ja ha mostrat que els mestres que es posen a estudiar formen part del sector més inquiet, i aquí torna a aparèixer aquesta constant. Ara bé, el que resulta més difícil d'interpretar és el per què del viratge que les xifres indiquen en llicenciar-se. Sembla una hipòtesi possible suposar que el fet d'adquirir el títol implica una posició que fa veure amb diferents ulls les mateixes coses, però això contrasta amb el procés de selecció previ que les mateixes xifres han

1. Aquesta constatació és important perquè si la nostra hipòtesi no estigués feta per a veure si hi ha diferència entre llicenciats, sinó per a veure si els llicenciats tenen una concepció més jerarquitzada de la preparació, com a defensa del seu estatus professional, llavors aplicaríem una prova de significació estadística d'una sola cua, i algunes d'aquestes diferències passarien, en aquesta segona hipòtesi, a ser significatives.

2. Cf. R. Pignat, *L'insegnamento nel paese industrializzato*, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1976, pp. 39-43.

3. Havent-hi afegit el conjunt d'altres titulacions diferents de llicenciat.

4. $X^2 = 15,7$ amb 2 graus de llibertat. Significativa al nivell del 99,9 %.

5. No podem parlar dels estudiants de magisteri, perquè el seu nombre és massa baix (16) per a establir cap hipòtesi fiable.

Taula VII. 11. Opinions sobre la qualificació professional, segons titulació proporció de respostes "Superior"

	Primera etapa respecte a pre-escolar		Segona etapa respecte a primera etapa		Batxillerat respecte a segona etapa	
	Llic. (N=268)	Menys de Llic. (N=1063)	Llic. (N=268)	Menys de Llic. (N=1063)	Llic. (N=268)	Menys de Llic. (N=1063)
Preparació professional	41.8	37.3	58.2	51.7	62.7	70.4
Temps extra-classe	44.4	52.3	53.4	54.7	57.8	46.4

mòstrat (tendència a estudiar per part de la gent més radical). Caldria estudiar més a fons la composició dels mestres que es posen a estudiar i la dels qui ja han acabat, per a precisar millor la interpretació d'aquesta qüestió.

2.1. Influència de les motivacions

Adhesió al principi «A igual treball, igual remuneració»
La relació entre retribució i titulació era afrontada directament en el qüestionari, en una pregunta redactada així: «Els ensenyants d'E.G.B. podem tenir igualtat de remuneració equivalent a igualtat de treball, sense diferències de títol; o bé, encara que duguin a terme un treball igual, la seva remuneració pot ser diferent segons el seu nivell de titulació. ¿A quin dels dos principis s'adhereix vostè?»

0. Com més alt sigui el títol, major ha d'ésser la remuneració.

1. A igualtat de treball, igualtat de remuneració.

La gran majoria dels enquestats s'adhereixen al segon principi, és a dir, consideren que un treball igual ha de ser igualment remunerat. La primera qüestió bàsica és la de la influència que la titulació tingui en aquesta adhesió. És lògic esperar que com més alta sigui la titulació, hi hagi una major adhesió a l'altre principi pel possible benefici que en puguin treure. El problema té especial rellevància a segona etapa, amb la confluència de mestres i llicenciats. Taula VII. 13.

La influència del context escolar. En els indicadors anteriors comprovàvem que els mestres del sector estatal tendien, en línies generals, a ser més «igualitaris» que els dels altres. Aquí torna a aparèixer el mateix fenomen, però com que ja hem observat que la titulació

també hi juga un paper, complex a més a més, caldrà veure si es presenta alguna interacció entre context i titulació. Taula VII. 14.

Veiem com els mestres del sector estatal són els qui més s'adhereixen a aquest principi, en tots els grups de titulacions. El major igualitarisme que havíem ja constatat, torna a aparèixer de forma sistemàtica.

La interpretació de la resta de dades és un xic més difícil, perquè el sector religiós i el particular no es comporten sempre igual. En el religiós no es presenta el major igualitarisme dels estudiants, cosa que pot reflectir diferents processos que empenyen a obtenir la llicenciatura. En tot cas, les diferències entre els dos sectors en bloc no són massa considerables. La diferència més clara és la que apareix entre el sector estatal i el privat.

L'edat s'afegeix a la llista d'aspectes diferenciadors. Com més jove és l'individu més accepta el principi «a igual treball, igual remuneració».

Taula VII. 15. Adhesió al principi "a igual treball, igual remuneració" segons edat i titulació. Percentatges dels qui no l'accepten (entre parèntesis el nombre absolut d'individus a cada categoria)

Titulació	Més de 30 anys	De 30 a 40	Menys de 30
Mestres	14.7 (341)	17.5 (200)	21.9 (196)
Estudiant de llicen.	8.5 (211)	15.8 (95)	30.3 (33)
Llicenciat	22 (109)	21.4 (98)	34.4 (61)

En aquesta taula podem veure que el fort igualitarisme de l'estudiant és causat fonamentalment pels estudiants

Taula VII. 13. Adhesió al principi "a igual treball, igual remuneració", segons titulació i sexe. Percentatge dels qui no l'admeten (entre parèntesis el nombre absolut d'individus en cada categoria)

	Home (N)	Dona (N)	Conjunt (N)
Mestre i inferior, i altres t.	17.7 (260)	17.2 (477)	17.4 (737)
Mestre que est. per llicenciat	15.3 (144)	9.9 (142)	12.3 (286)
Estudiant per llic. que no és m.	14.8 (27)	—	10 (40)
Mestre que també és llicenciat	29 (69)	24.3 (70)	26.6 (139)
Llicenciat que no és mestre	24.7 (77)	19.2 (52)	22.5 (129)
Conjunt de titulacions	19.2 (577)	16.3 (754)	17.6 (1331)

Taula VII. 14. Adhesió al principi "a igual treball, igual remuneració", segons sector i titulació. (Percentatge dels qui no l'admeten (entre parèntesis el nombre absolut d'individus de cada categoria)

Sector	Mestre (N)	Estudiant (N)	Llicenciat (N)	Conjunt (N)
Estat	10.9 (275)	9.6 (125)	18.4 (38)	11.9 (438)
Església	19.9 (272)	17.5 (103)	25.4 (142)	20.9 (517)
Particular	23.2 (1901)	10.2 (98)	26.1 (88)	20.5 (376)
Conjunt	17.4 (737)	12.3 (226)	24.6 (268)	17.7 (1331)

joves, que constitueixen més del 60 % del total (211/339). En augmentar l'edat, disminueix la diferència entre aquesta categoria i les altres, aproximant-se molt a la categoria de llicenciats entre la gent més gran.

Associació entre l'adhesió a aquest principi i les dimensions de jerarquitació, «preparació professional» i «treball extra». Ja que els marges són bastant desiguals, l'associació que pugui existir s'ha d'acostar més a una implicació recíproca. Des d'aquest punt de vista, la mateixa Q de Yule ens pot servir bastant. Taula VII. 16.

En general, són baixos, especialment els referents a «temps extra». El més alt és el que fa referència a la preparació professional entre primera i segona etapa.

Això ens indica que hi ha força connexió entre l'aspecte de retribució de la feina i la disputa entre primera i segona etapa, cosa que no succeeix en els altres casos. No obstant això, la dimensió «preparació professional» sembla tenir-hi, en conjunt, molta més relació que la dimensió treball «extra classe». Aquests resultats confirmen les hipòtesis que fèiem al començament sobre les bases de la jerarquitació professional en el terreny de l'ensenyament.

Taula VII. 16. Valors de la Q de Yule, associació entre l'adhesió al principi "a igual treball, igual remuneració" i altres aspectes de jerarquitació professional

	Preparació professional	Temps extra
Primera etapa respecte a pre-escolar	0.33	0.15
Segona etapa respecte a primera	0.52	0.26
Batxillerat respecte a segona etapa	0.37	0.26

La comparació entre preescolar i primera etapa és la que sembla tenir menys relació amb el principi que hem estat analitzant. L'explicació pot venir justament de la inexistència d'una titulació específica que prepari per a l'ensenyament en aquest nivell, i de la inferior institucionalització que presenta el preescolar (abandó per part de l'Administració, dificultats pedagògiques, intercanviabilitat real de feines, etc.).

L'ORGANITZACIÓ DELS CENTRES: INSTITUCIONS DE PARTICIPACIÓ

1. INSTITUCIONS DE GESTIÓ DELS CENTRES A NIVELL DE MESTRES

1.1. Càrrecs existents

Es tracta d'analitzar el grau d'organització dels centres docents a partir del nombre de càrrecs existents de caràcter pedagògic, a més de la figura del director o coordinador. Queden, doncs, exclosos tant el director com tots els càrrecs possibles de caràcter administratiu. No es tracta, però, de càrrecs que s'exerceixin exclusivament, sinó que normalment han de ser compartits amb la funció estrictament docent.

Ens interessarem, després, pel procediment d'arribar al càrrec, com un primer indicador de la participació dels ensenyants en la gestió del centre.

Taula VIII. 1. Existència de càrrecs o no segons la mida del centre

	menys de 150 a.	de 150 a 300 a.	de 300 a 600 a.	més de 600 a.	Total
No tenen cap càrrec	80	55	39	8	36
Tenen algun càrrec	20	45	61	92	64
	100 (25)	100 (29)	100 (72)	100 (64)	100 (190)

Com es dedueix d'una simple lectura de la taula, l'existència o no de càrrecs, a més a més del de director, és quelcom que està fonamentalment en funció de la mida del centre. Pràcticament tots els centres de més de 600 alumnes en tenen; entre els de menys de 150 són una gran majoria els que no en tenen; ocupen les categories intermèdies els de característiques intermèdies.

Davant d'una variable tant influïda per la mida, atès que les mides dels centres són tan diferents als tres sectors, i que el nombre de centres amb què treballem és limitat, sembla difícil una recerca més aprofundida en l'anàlisi sense riscar de fer afirmacions dubtoses de validesa.

A nivell descriptiu sí que lògicament es pot afirmar que el sector privat, on predominen les escoles més petites, és el sector amb més centres sense cap tipus de càrrec, o sigui, amb una gestió totalment personal.

A tall purament indicatiu, observem que, entre els diferents sectors, i pel que fa referència a tenir càrrecs

o no, només trobem diferència als centres de mida intermèdia (entre 300 i 600 alumnes) (1).

Taula VIII. 2. Càrrecs existents en els centres de mida intermèdia segons sector

	Entre 300 i 600 alumnes		
	Estat	Església	Particulars
No en tenen	44	48	30
Sí que en tenen	56	52	70
Total	100 (18)	100 (21)	100 (33)

Dintre aquesta categoria és menys arriscat fer afirmacions ja que l'interval de la mida és més homogeni; això no passa amb els centres de més de 600 alumnes, on les diferències són més grans. Els centres particulars intermedis tendeixen a tenir una organització més complexa que no pas els del sector públic i de l'Església (2).

Si passem a mirar, sempre amb molta precaució i com a hipòtesi el nombre de càrrecs dels centres, podem observar el següent:

D'entre els 121 centres que tenen algun càrrec, 35 en tenen només un; 44, dos; 18, tres, i 23, tres o més. Un no contesta. No sembla que hi hagi diferències significatives entre els centres de mida intermèdia (300 i 600 alumnes). Ja hem dit abans que no es pot dir res dels centres menors de 300.

En canvi, pel que fa als centres més grans, observem el següent:

Taula VIII. 3. Nombre de càrrecs en els centres que tenen més de 600 alumnes per sectors

	Estat	Església	Particulars
En tenen 1	3	5	1
id 2	3	13	3
id 3	5	7	1
més 3	12	2	4
	25	29	10

1. Cal tenir en compte que els centres de menys de 150 alumnes són pràcticament tots els particulars, i que no n'hi ha cap de l'Església entre els de 150 a 300 alumnes.

2. Dicotomitzant la taula, tenim un $Q = 0,33$, però el $X^2 = 1,89$ no és estadísticament significatiu.

Comparant, sobretot, els centres de l'Estat i els de l'Església, vista la manca o els pocs casos dels particulars —de tota manera, es comporta més com l'estatal—, veiem com als centres de l'Estat hi ha un nombre molt més elevat de casos que als de l'Església amb més de tres càrrecs. Tot i que la categoria és molt àmplia —hi ha una gran barreja de mides—, en principi sorprèn, observant la taula original, que dels 12 centres de l'Estat amb més de 3 càrrecs, 9 n'hagin explicitat 7, amb molta diferència dels de l'Església.

Només podem afirmar que s'apunta l'existència d'alguns centres grans de l'Estat amb molta organització —distribució de funcions—; i sembla que amb més organització que no pas als centres de l'Església d'igual mida.

En síntesi, doncs, queda indicada una tendència, no pas molt clara ni marcada, que en els centres de 300 a 600 alumnes n'hi ha més de particulars que tenen algun tipus de distribució de funcions. Als centres grans, pràcticament tots, sense diferències sectorials, hi ha distribució de funcions, però sembla que més complexa en els de l'Estat, que en els de l'Església. (Els privats són molt pocs.)

1.2. Nomenament dels càrrecs

Tractarem de mesurar si els càrrecs existents al centre, a més a més del de director, són escollits per la base o bé nomenats pel director o propietari del centre. Ens referim només als 121 centres que tenen algun tipus de càrrec de caràcter pedagògic, ja que els que han declarat que no en tenien, queden lògicament exclosos.

A la gran majoria dels centres, o bé tots els càrrecs són nomenats o bé tots són elegits; només dos centres de l'Estat i dos de l'Església tenen algun càrrec nomenat i algun escollit; es pot suposar, potser, que deuen ser nomenats aquells que comporten una major responsabilitat.

Taula VIII. 4. Càrrecs escollits o nomenats

	Estat	Església	Particulars	Total
Nomenats	17	74	60	51
Alguns nomenats i altres elegits	4	5	—	3
Elegits	78	18	36	43
N.C.	—	3	4	3
	100 (36)	100 (38)	100 (47)	100 (121)

Els marginals totals estan quasi dividits per la meitat. És a dir que, al voltant de la meitat dels centres tenen almenys algun càrrec nomenat, i la majoria els hi tenen tots. El 43 % dels centres que tenen els càrrecs escollits representa, aproximadament, una quarta part dels centres, si tenim en compte que han quedat excloses les escoles unitàries i un 36 % de centres que no tenen càrrecs pedagògics.

La taula té importància, al nostre entendre, si comparem el sector públic i el privat. El que sí es pot afirmar és que quan els càrrecs existeixen, cosa que depèn fonamentalment de la mida, hi ha una tendència clara:

és més freqüent que siguin elegits al sector públic, que al privat. El sector privat, atesa la seva estructura més aviat empresarial, tendeix a funcionar més normalment pel procediment de nomenament. Sembla que, en canvi, al sector públic, malgrat la seva estructura burocràtica en el nomenament del director —que, com veurem, ja ha sofert també alguna modificació—, hi ha una certa operativitat del claustre de professors en l'elecció dels diferents càrrecs del centre. Dintre del sector privat, i amb diferències molt més lleus, s'apunta una tendència a l'elecció —més freqüent als centres particulars que als de l'Església—. Estudiant les dades desglossades, veiem que les escoles de religioses es comporten més com les particulars. En canvi, als centres de religiosos és on predomina més el procediment del nomenament. Aquesta darrera afirmació cal tenir-la en compte com a hipòtesi, ja que la mostra no està pensada per a poder arribar a aquest nivell de desglossament.

1.3. Caràcter de la direcció

A l'apartat anterior ens referíem als càrrecs existents al centre, a més a més del de director; ara ens referirem breument a si la direcció dels centres es porta a terme només per una sola persona, o bé si funcionen també altres tipus de direcció. A part de la direcció unipersonal, hem identificat als qüestionaris dues formes diferents: la direcció col·lectiva, o sigui portada pel conjunt dels ensenyants, i la direcció col·legiada, és a dir, quan les funcions directives són compartides per més d'una persona, però no pel conjunt.

Només a 8 dels 197 centres, o dels 190 si excloem les unitàries, funciona un tipus de direcció diferent de la unipersonal.

El nombre és tan reduït que qualsevol anàlisi es fa immediatament no significativa estadísticament.

Podem apuntar només a tall indicatiu que, dels 8, 7 són centres particulars i un és públic. No hi ha, doncs, cap centre de l'Església que funcioni amb altre tipus de direcció que la unipersonal.

Els 8 casos es donen en centres de menys de 600 alumnes. Sembla, doncs, que als centres més grans no s'han assajat altres formes de direcció.

1.4. Existència de reglamentació escrita

Un bon indicador per a veure el grau d'organització dels centres i les seves possibilitats d'objectivar el seu funcionament, és l'existència o no d'una reglamentació pròpia que el reguli.

Taula VIII. 5. Existència de reglamentació escrita

	Estat	Església	Particulars	Total
Sí	23	35	40	34
No	75	65	59	65
N.C.	2	—	1	1
	100 (52)	100 (51)	100 (87)	100 (190)

Predominen els centres sense reglamentació pròpia. Més al sector públic que al privat, però amb una dife-

rència tan lleugera que és poc rellevant. A tots tres tipus de centre és considerablement superior el nombre dels que funcionen sense reglament. Tot i que caldria fer l'anàlisi concreta, a primera vista no sembla que la mida tingui la mateixa influència que hem detectat en altres aspectes. Observem que als centres particulars, justament on predominen els més petits, és més elevat el percentatge de centres amb reglamentació, encara que podria ocórrer que fos justament en els centres més grans, d'entre els particulars, on trobéssim aquesta tendència més acusada.

1.5. Reunions de professors

Analitzarem, en primer lloc, de forma comparativa, dos tipus de reunions: el claustre de professors i la reunió de professors de primera etapa d'E.G.B. Es pot suposar, en principi, que la primera pot assumir funcions tant organitzatives com pedagògiques; en canvi, sembla que la segona més aviat deu decantar-se cap a un tipus de tasques estrictament pedagògiques, lligades a la coordinació de la programació, a la coherència en la metodologia pedagògica utilitzada, etc.

Només relacionant aquestes dades referides al centre, amb les corresponents als seus propis ensenyants, podem analitzar el que representen aquestes reunions, tant des del punt de vista organitzatiu com pedagògic, quant a la participació del professorat en la marxa del centre (aquest aspecte l'abordarem en l'apartat 3 del present capítol).

Vegem, primer, la comparació entre els dos tipus de reunions, segons la mida dels centres:

Taula VIII. 6. Reunions de claustre i de professors de primera etapa (Centres que diuen que en fan, segons la mida)

	Fan reunions		
	Claustre	Primera etapa	
menys de 150 a.	52	36	100 (25)
de 150 a 299	79	62	100 (29)
de 300 a 599	97	50	100 (72)
600 i més	96	78	100 (64)
Total	88	59	100 (190)

Nota: S'exclouyen les unitàries

Com era lògic d'esperar, la gran majoria dels centres celebren almenys alguna vegada a l'any reunió de claustre de professors. És difícil d'imaginar un centre que almenys una vegada a l'any no reuneixi els seus professors. Observem que la proporció de centres que fan claustre augmenta amb la mida. Lògicament entre els centres petits és on menys funciona aquesta institució. En aquest cas, els resultats són poc significatius tant pel poc nombre de casos, com pel fet que amb menys de 150 alumnes el volum de professors pot ser molt reduït i, per conseqüent, els mecanismes de plantejament de l'escola poden ser diferents. Es fa claustre pràcticament a tots els centres a partir de 300 alumnes.

No passa el mateix amb les reunions de professors de primera etapa de Bàsica. Un 41 % dels centres no celebren aquest tipus de reunions. També detectem una certa relació amb la mida del centre; és lògic que els

centres petits no les celebren, per la mateixa raó que abans:

La comparació de les dades ens permet observar que, mentre que als més grans és més freqüent el funcionament dels dos tipus de reunions, en canvi als centres entre 300 i 600 alumnes, només la meitat celebren reunions a la primera etapa, percentatge inferior fins i tot al dels centres de la mida inferior. Aquest fet fa pensar que als centres intermedis és possible que les reunions de claustre facin una funció substitutiva de les reunions de professors de primera etapa, ja que en tenir menys alumnes i professors, els claustres potser es poden dedicar a la coordinació pedagògica més concreta. Als centres més grans es necessiten ambdós tipus de reunions, tot i que cal observar que prop d'una quarta part no celebren reunions de professors de primera etapa.

Ens cal, ara, seleccionar els centres que en un i altre cas celebren reunions, per a estudiar la seva freqüència o periodicitat, i així poder comprendre millor i analitzar el fenomen que estudiem.

Taula VIII. 7. Reunions de claustre. Periodicitat als centres que en celebren (1)

	-150 a	150-300	300-599	600 i més
menys que mensual	38	31	44	64
mensuals	31	52	42	29
més que mensuals	31	17	14	7
Total	100 (13)	100 (23)	100 (70)	100 (61)

(1) Els intervals de la periodicitat han estat construïts a partir de la distribució original que era més desagregada. S'ha deixat sense cap agregació la categoria que era la moda de la distribució, en aquest cas la periodicitat mensual.

Mentre que abans podíem observar una relació clara entre la mida del centre i la celebració de reunions de claustre, en aquesta taula queda clara la relació inversa; encara més clara si prescindim dels centres de menys de 150 alumnes.

Com més grans són els centres, menys tendeixen a celebrar el claustre amb periodicitat (2). Probablement, cal interpretar aquest fenomen de dues maneres: O bé als centres més grans realment és on menys participen els professors, o bé l'estructura del claustre compleix més aviat una funció purament de tràmit i, en canvi, l'eficàcia pedagògica cal cercar-la entre altres nivells organitzatius. Sembla, més aviat, que cal apuntar en principi una interpretació que cobreixi les dues anteriors.

És cert que, a nivell d'eficàcia pedagògica, quan els centres són molt grans el claustre no pot jugar la funció substitutiva que abans ja hem indicat, però també és cert que, a nivell de gestió del centre, el claustre com a tal no pot ser substituït per cap altre tipus d'institució que assegurï la participació del professorat.

Caldrà analitzar aquestes dades mirant si els professors que celebren claustre menys sovint que mensualment se senten satisfets de la seva participació en la

1. Els intervals de la periodicitat han estat construïts a partir de la distribució original que era més desagregada. S'ha deixat sense cap agregació la categoria que era la moda de la distribució; en aquest cas, la periodicitat mensual.
2. $Y = 0,35$, tenint en compte àdhuc els petits.

gestió del centre, i analitzar també els qui en celebren amb més freqüència.

Analitzem ara el mateix fenomen pel que fa a les reunions d'etapa.

Taula VIII. 8. Reunions de professors de primera etapa. Periodicitat en els centres que en celebren

	-150 a	150-300	300-599	600 i més
menys que mensual	11	33	31	42
mensual	44	28	31	36
més que mensual	44	39	39	22
Total	100 (9)	100 (18)	100 (36)	100 (50)

La relació, si bé més feble, també funciona en la mateixa direcció. O sigui, els centres més grans que fan reunions de professors tendeixen a celebrar-les amb menys periodicitat que els petits o intermedis, quan en fan.

En síntesi, sembla, doncs, tant a nivell organitzatiu com pedagògic, que els centres grans necessiten realment més que els centres petits unes estructures organitzatives mínimes. Als petits, és fàcil que no en funcionin d'estructures organitzatives, però quan funcionen, ho fan de forma més regular, mentre que als grans sembla que predomini més la tendència al tràmit, o sigui, a assegurar simplement el funcionament de l'organització, però no el seu bon funcionament, ni pedagògic ni de participació (1) i (2).

Taula VIII. 9. Relació entre reunions de claustre i reunions d'etapa

	menys de 300 alumnes		més de 300 alumnes	
	A	B	A	B
A'	22	12	47	35
B'	8	12	28	26
	Q=0.46		Q=0.11	

Nota: A i B fan referència al claustre; A' i B' a les reunions d'etapa.

Em ambdós casos A i A' indiquen que o bé no en fan o bé celebren la reunió amb una freqüència inferior a mensual. B i B' indiquen que celebren la reunió o bé mensualment o amb una freqüència superior.

Els centres petits, quan no se celebra el claustre, tendeixen a no tenir cap altre tipus de reunions; funcionen per canals personals. En canvi, quan hi ha claustre, és igualment probable que hi hagi reunions d'etapa o bé

que no n'hi hagi. En aquests centres és més forta la relació entre participació i eficàcia pedagògica. És a dir, hi ha alguns centres amb les dues institucions i amb una periodicitat alta.

Als centres grans, en canvi, no hi ha cap relació entre reunions d'etapa i reunions de claustre. És a dir, que les dues institucions, que no sempre es posen en marxa en el mateix centre, han d'obeir a funcions diferents; en alguns casos, per exemple, les reunions d'etapa cal que assegurin un determinat grau d'eficàcia pedagògica, encara que no se cerqui una participació en la gestió dels ensenyants. A l'apartat següent tot això quedarà més aclarit, quan veurem la consciència dels mestres en la participació.

1.6. Comissions d'ensenyants

Un bon indicador a primera vista útil per a poder veure el grau d'organització dels centres, tant pel que fa a les possibilitats de participació en la gestió i organització per part dels professors, com pel que fa a l'elaboració col·lectiva d'una línia coherent, en relació a les seves finalitats institucionals, és el nombre i el caràcter de les comissions existents al centre.

Per a poder comprendre l'anàlisi d'aquest apartat, cal tenir en compte algunes qüestions prèvies que es van fer servir per a classificar els diferents centres:

a) No es consideraven comissió aquelles reunions que ja s'havien estudiat a part, per exemple: el claustre, o la reunió de professors d'etapa. S'havia de tractar d'una comissió específicament formada per a alguna finalitat, no valien les simples reunions regulars.

b) En la codificació es feren quatre distincions: Es classificà diferentment segons que el caràcter de la comissió fos organitzatiu, o fos pedagògic (institucional), i en cada cas, fos particular o bé general.

Més que una llarga explicació, creiem que alguns exemples aclariran el que enteníem en cada cas, més encara quan el nombre de centres amb comissions és tan reduït que les dificultats foren mínimes; l'anàlisi tampoc no podrà anar massa enllà com perquè valgui la pena allargar-nos en les ambigüitats o definicions exactes de la codificació:

- *Comissions generals de caràcter organitzatiu*: Juntes de pressupostos dels centres. La «Junta Económica», dels centres estatals, sempre ha estat classificada en aquest apartat. Encara que hi participi un pare, l'hem tinguda en compte només aquí.
- *Comissions particulars de caràcter organitzatiu*: La «Junta de Comedores» dels centres de l'Estat. Comissions de material, etc.
- *Comissions generals de caràcter pedagògic*: Comissions per a coordinar la línia pedagògica del centre.
- *Comissions particulars de caràcter pedagògic*: Comissió de matemàtiques, d'un nivell en concret, de catequesi, etc.

c) També es tenia en compte si les comissions eren elegides o nomenades, i si tenien facultats decisives o consultives.

d) Finalment construïrem una escala —separant només les comissions generals i les particulars, i tenint en

1. La Y augmenta en el cas dels claustres de 0,35 a 0,46, excloent-ne els de menys de 150 alumnes. En el cas de les reunions de professors de primera etapa sempre és més feble; passa de 0,25 a 0,21 —disminueix no sensiblement—.

2. Observem a les taules següents la diferent relació que existeix als centres grans i als petits entre les reunions de claustre i les d'etapa. Hem dicotomitzat les dades per a una major simplificació.

compte de forma gradual exclusiva tant les facultats, com la forma d'elecció— de la següent manera:

- 1) Comissions generals elegides decisòries: Centres que almenys tenen una comissió amb aquestes condicions (sigui organitzativa, sigui pedagògica).
- 2) Comissions generals elegides i consultives: Centres amb almenys una comissió d'aquestes característiques (o sigui, aquells que no han pogut ésser classificats en 1), perquè tenen alguna comissió general elegida, però és consultiva; no en tenen cap de decisiva).
- 3) Comissions generals nomenades i decisòries: Hem considerat que pertanyien a una escala més baixa, per tal com, encara que poden tenir alguna comissió decisòria, el fet que els seus membres no siguin elegits, condiciona fortament el caràcter d'indicador de participació que té l'escala.
- 4) Comissions generals nomenades i consultives: Segueixen la mateixa lògica.
- 5) No tenen cap tipus de comissió.

La mateixa lògica utilitzada en el cas de les comissions generals s'ha seguit per a la construcció de l'escala de les comissions particulars.

Atès el poc nombre de centres amb comissions, prescindim de la distinció entre pedagògiques i organitzatives —també obviem alguna dificultat de classificació, que amb tan pocs casos es fa més important— i, a més a més, com que l'estudi de les taules originals ens ha fet veure que no hi ha diferència entre els centres de l'Església i els particulars, presentem els resultats més simplificats, distingint només sector públic i privat (excloem els centres unitaris).

Per la mateixa raó que abans, no hem fet l'anàlisi segons la mida dels centres. Atès el poc nombre de casos, val a esperar que es concentrin en escoles més aviat grans o intermèdies.

Taula VIII. 10. Nombre de comissions existents als centres

	Sector públic	Sector privat	Total
Cap	37	82	70
1	27	9	14
2	19	4	8
3	8	4	5
més de 3	10	1	3
Total	100 (52)	100 (138)	100 (190)

En conjunt, només en un 30 % dels centres existeix algun tipus de comissió de mestres.

Hi ha una clara diferència entre el sector públic i el privat, que obeeix sens dubte que als centres de l'Estat és obligatòria l'existència d'alguna comissió, concretament, la «Junta Económica» i la «Comisión de Comedores». És probable que els centres de l'Estat que no en tenen siguin els d'un nombre més reduït d'alumnes. Però, com que només un 11 % tenen menys de 150 alum-

nes, sembla que no tots els centres de l'Estat tenen les comissions que haurien de tenir.

Sembla, també, que en un 18 % dels centres públics hi ha més de dues comissions, o sigui que el nivell d'organització, a més a més del preestablert legalment, és en alguns centres superior al privat. Sembla que a primera vista és certa la següent afirmació: Hi ha més centres públics grans amb comissions, que no pas centres privats grans en aquesta situació.

Si bé caldrà mesurar el funcionament real d'aquestes comissions —no fos cas que es limitessin a ser constituïdes amb funcionament burocràtic—, de primer cop d'ull diríem que l'estructura empresarial és fortament present, també a partir d'aquest indicador, als centres privats, aspecte que ja havíem indicat anteriorment.

Per tal d'aprofundir més en l'anàlisi, vegem com es caracteritzen les comissions existents.

Taula VIII. 11. Caracter de les comissions per sectors

	Comissions generals		Comissions particulars	
	públic	privat	públic	privat
Almenys alguna elegida—Decisòria	31	6	21	3
Elegida—Consultiva	14	7	8	4
Nomenada—Decisòria	4	3	4	—
Nomenada—Consultiva				
No n'hi ha cap	52	85	67	94
Total	100 (52)	100 (138)	100 (52)	100 (138)

A tots dos sectors podem observar que se'n classifiquen més en el cas de comissions generals, que no pas en el de particulars.

Al sector públic, quan les comissions existeixen, predominen les de caràcter elegit i decisorí, aspecte que és invers al privat. L'anterior afirmació és més certa encara, si tenim en compte que a la codificació consideràvem que les dues comissions obligatòries als centres grans públics eren només consultives, si no es feia explícita referència al seu caràcter decisorí, atesa l'ambigüitat legal en aquest aspecte i l'absoluta capacitat de decisió última del director en aquests centres.

1.7. La contractació del professorat

1.7.1. Criteris de contractació del professorat al sector privat

Als centres del sector privat se'ls formulà una pregunta oberta sobre aquest particular: «Digui'ns, per favor, quins són els criteris de cara a la contractació d'un ensenyant d'E.G.B., quan hi ha més d'un candidat al lloc».

Els resultats obtinguts són els de la taula VIII. 12.

Cal remarcar que la meitat dels centres, tant de l'Església com particulars, no van fer constar cap criteri específic que tinguessin en compte a l'hora de reclutar nous ensenyants. Lògicament, el nombre dels qui només en citaren un és més elevat que el dels qui en van citar dos.

El criteri predominant als dos tipus de centre és el que fa referència a les condicions subjectives de l'ensenyament: aptitud, experiència, etc. És important fer notar el nombre escàs de centres que tenen en compte criteris que tinguin a veure amb la coherència pedagògica o ideològica del centre (l'1 i el 2).

No es poden observar diferències importants entre els dos tipus de centres. L'única diferència està en el criteri religiós o moral que pràcticament no és citat ni en primera ni en segona opció pels centres particulars, i en canvi és citat pels de l'Església. En aquesta segona opció, no en la primera, és el més citat, a molt poca distància del que es refereix a l'aptitud individual de caire professional.

Si sumem la primera i la segona opció podem tenir una idea més global de la freqüència amb què ha estat triat un criteri de selecció en els dos sectors. Vet aquí els resultats:

És a dir, l'aptitud individual ha estat citada per un 32 % de centres particulars i un 29 % de centres de l'Església.

La lectura d'aquest quadre-resum ens permet arribar a les mateixes conclusions. Les diferències són mínimes; només són clares en el cas dels criteris religiosos

Taula VIII. 13.

	Església	Particular (1)
Pedagògics referits al centre	10	14
Religiosos o morals	24	3
Pedagògics referits al subjecte	29	32
Altres	16	19

(1) Dos centres particulars han repetit la primera i segona opció el mateix tipus de criteri, l'un pedagògic, referit al centre i l'altre referit al subjecte. Els hem restat de la taula.

o morals, que és el que desplaça els altres percentatges en el cas dels centres particulars, sense manifestar-se cap altra diferència important.

En síntesi, en alguns centres de l'Església es té en compte el criteri religiós o moral, mentre que en els particulars aquest criteri pràcticament no s'utilitza. No obstant això, és de remarcar que només una quarta part dels centres de l'Església citen aquest criteri en primera o segona opció.

La meitat dels centres no ha explicitat cap criteri de contractació. Als centres particulars priva més l'aptitud individual, que no pas la coherència pedagògica o ideològica; als centres de l'Església no, tot i que la diferència és poca. Si sumem criteris pedagògics referits al centre, amb els religiosos o morals, ens dona el 34 % enfront del 29 % de criteris genèrics individuals.

En síntesi, doncs:

a) Molts centres que no fan constar cap criteri de contractació.

b) Menys centres de l'Església dels que podríem esperar que diuen tenir en compte el criteri religiós i moral.

Taula VIII. 12. Criteris de contractació als centres privats

	primera opció		segona opció	
	Església	Particular	Església	Particular
Pedagògics referits al centre (adequació a la línia pedagògica, etc.)	8	10	2	6
Religiosos o morals	12	1	12	2
Pedagògics referits al subjecte (aptitud, competència, experiència, etc.)	20	24	10	9
Altres (1)	10	13	6	6
No consta criteri	51	51	71	78
	100 (51)	100 (90)	100 (51)	100 (90)

(1) A la categoria "altres" que hem agrupat posteriorment atès el poc nombre de casos varem tenir en compte de cara a la codificació: criteris laborals, de proximitat, d'amistat o relació, l'edat, que fossin catalans).

c) Absoluta predominància als centres particulars dels criteris referits al subjecte: poca importància de la coherència de l'escola.

d) Molta importància, també als centres de l'Església, del criteri genèric individual. La rellevància donada al criteri religiós fa que en conjunt pesi més la coherència del centre que no el criteri purament individual, però en canvi, a més a més del criteri religiós, no es valora la coherència pedagògica, sinó que s'accentua el simple caràcter de l'aptitud individual del mestre. (Altra ment hauria estat si en primera opció, per exemple, s'haguessin citat els criteris religiosos, i en segona, l'adequació a la línia pedagògica del centre; en tercer lloc, si es volia, l'aptitud, ja que en darrer terme l'aptitud és un criteri que es pot donar per sobreentès.)

El valor d'aquestes conclusions cal situar-lo en el context dels centres del sector privat, perquè una de les argumentacions que normalment es dona al seu favor, entre d'altres, és justament la seva coherència ideològica des del punt de vista del propi ideari, ja sigui «general» o més concretament pedagògic. Altra cosa seria parlar dels criteris de contractació en els centres públics.

1.7.2. Preferència dels mestres llicenciats per la segona etapa d'E.G.B.

Una de les qüestions actualment debatudes en el terreny de l'educació fa referència a quina és l'edat més convenient perquè l'alumne abandoni un tractament més aviat globalitzat de les matèries, amb molta relació entre unes i altres, per a començar una especialització sistemàtica que li permeti un aprofundiment en les diferents àrees del coneixement. Alguns creuen que l'actual segona etapa d'E.G.B. comença massa aviat, de manera que l'alumne encara és massa poc madur intel·lectualment per a iniciar l'especialització, segons les diferents àrees abans apuntades.

Deixant de banda si el mestre com a professional —i atesa la preparació que ha tingut i l'organització didàctica dels centres, horaris, etc.— realitza de fet un ensenyament més globalitzat, encara que sigui només en la primera etapa d'E.G.B., el que és cert és que el llicenciat encara tendirà més, en línies generals, a l'especialització, i més quan el sistema d'àrees ja se'l troba als programes de segona etapa.

També cal considerar que és possible que en molts casos la formació dels mestres pugui no ser suficient per a tenir els coneixements que es requereixen a fi de donar amb certa precisió científica els continguts programats per a la segona etapa d'E.G.B.; pensem, sobretot, en els professionals dels plans anteriors al de 1967 i en els posteriors a la guerra civil, que només cursaven tres anys després del quart de Batxillerat.

En una primera aproximació a l'anàlisi, veurem les preferències dels directors dels centres per a mestres o llicenciats de cara a la segona etapa d'E.G.B., els motius i les especialitats preferides en el cas dels llicenciats.

És evident que la preferència d'una o altra alternativa constitueix un indicador de l'orientació del centre en la dimensió eficàcia-integració. O sigui: si el director valora més l'eficàcia en l'aprenentatge, o més aviat la integració de l'alumnat, és a dir, l'educació en les edats

primerenques, on l'aprenentatge va lligat a la forma pedagògica que es duu a terme i que constitueix un element més de la formació de la personalitat global dels alumnes.

No cal dir que, atesos els condicionaments de tot tipus que tenen, tant els mestres com els llicenciats, no ens podem valer pas d'un sol indicador en el moment de valorar correctament aquesta problemàtica.

Fem ara aquesta primera aproximació als resultats obtinguts.

Taula VIII. 14. Preferència per llicenciats o mestres a la segona etapa

	Estat	Església	Privat	Total
Llicenciats en totes les àrees	21	12	26	20
Algunes àrees	30	41	33	35
Mestres	27	39	28	30
No contesta o respostes inclassificables. (Depèn de preparació, etc.)	21	8	13	14
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100 (197)

a) Predominen els directors que preferirien la presència dels llicenciats en la segona etapa, enfront dels qui només voldrien que hi ensenyessin mestres. De tota manera, només un 20 % considera que els llicenciats haurien d'ensenyar totes les matèries de la segona etapa. L'alternativa més freqüent, encara que sense gaire diferència, és la que considera que els llicenciats han de donar alguna de les àrees d'E.G.B.

b) No hi ha cap diferència entre els centres de l'Estat i els particulars. El fet no deixa de ser sorprenent si tenim en compte que és justament als centres de l'Estat on sembla que s'hauria d'inclinar més la balança cap a la preferència dels mestres, ja que en aquests centres mai no s'ha fet el batxillerat elemental, i per tant, els mestres sempre han impartit la primària completa, fins als 14 anys.

Són els centres de l'Església els que menys s'inclinen pels llicenciats en totes les àrees i on, malgrat tenir també la freqüència màxima en el punt central, són més els directors que preferirien mestres per a totes les àrees. La diferència no és gran, però és una dada a tenir en compte. Com a element a tenir present, no amb la mateixa garantia atès el número de casos, encara resulta més sorprenent que si diferenciem col·legis de religiosos i de religioses, ens trobem amb el fet que, mentre en ambdós casos la preferència pels llicenciats és del mateix ordre, en el cas dels de religiosos hi ha un nombre molt elevat que s'inclina pels mestres exclusivament (60 % de centres de religiosos). En el cas dels centres de religioses, només un 32 % opta per aquesta alternativa —o sigui, igual que els particulars—, i el nombre més elevat es concentra en la posició intermèdia, la que diu: «algunes àrees» (50 %).

En síntesi, mentre que és cert el que abans hem afirmat (que als centres de l'Església és on hi ha menys

preferència pels llicenciats en totes les àrees), la preferència pels mestres en totes les àrees és una opció que apareix als centres masculins.

Ara ens interessa veure quines són les raons manifestades per justificar una o altra preferència.

Taula VIII. 15.

Totes les àrees els mestres		Totes les àrees llicenciats	
Pedagògiques	52	Preparació tècnica	73
Econòmiques	5	—	—
Laborals	18	Laborals	2
No específica	25	No específica	25
	<u>100 (60)</u>		<u>100 (41)</u>

En els dos casos, hi ha una quarta part dels directors que han escollit l'opció corresponent, però no donen cap raó.

Com era lògic d'esperar —cal dir que la pregunta era oberta i es va fer la codificació posterior—, en el cas de la preferència pels mestres predomina fortament la raó pedagògica; els directors consideren que és més adequat el mestre perquè coneix més la manera de tractar els nens, o bé creu que en el moment actual els llicenciats no estan pedagògicament preparats. Igualment, en el cas dels llicenciats la resposta més elevada és la que fa referència a la valoració de l'expert, del tècnic, o sigui quan es posa l'accent sobre els continguts. (En aquest codi s'inclouen aquells directors que consideren els mestres poc preparats per a la segona etapa.)

Cal fer notar que, mentre que un 18 % dels qui triaren els mestres citaren com a raó un motiu d'ordre

laboral —la Bàsica és el terreny professional dels mestres, no poden ser-ne desplaçats pels llicenciats, etc.—, aquest mateix tipus de raons pràcticament no van ser citades en el cas dels llicenciats.

Tampoc no es pogueren classificar casos que preferissin els llicenciats per raons de prestigi —si algú ho pensava no ho va dir— i tampoc les raons econòmiques —menys sous— no van ser citades gaires vegades en el cas de la preferència pels mestres.

Vegem ara, finalment, quines són les àrees preferides per part dels directors que escolliren l'alternativa intermèdia: algunes àrees per als llicenciats:

Citen només àrea filològica	2
Citen només àrea de ciències	24
Citen àrea filològica i ciències	27
Citen àrea de ciències socials	—
No específica	47
	<u>100 (68)</u>

La meitat, com es pot veure, no especifiquen àrees.

Els resultats ens mostren clarament que la dificultat en relació als continguts es veu més aviat a les ciències que a les lletres. Ni un sol director considera que per a ensenyar ciències socials faci falta un llicenciat; pràcticament ningú no cita només el llenguatge; en canvi, un percentatge elevat —24 %— citen exclusivament ciències i/o matemàtiques. Un 27 % cita conjuntament tant la llengua com les ciències.

En síntesi, mentre les ciències les citen un 50 % dels casos —pràcticament tots si tenim en compte que els altres no ho especifiquen—, la llengua només és citada per un 28 % dels casos, i les ciències socials no són citades per ningú.

2. INSTITUCIONS DE PARTICIPACIÓ DELS PARES DELS ALUMNES

El tema de la participació dels pares a l'organització escolar ha estat abordat al qüestionari a partir d'un conjunt d'indicadors que ens poden permetre una primera aproximació. Atesa l'amplitud de la problemàtica tractada en la investigació ha estat inviable aprofundir més en cap dels indicadors utilitzats i, d'altra banda, per a aquest tema no tenim elements de contrast, ni dels pares —per descomptat, ja que no se'ls ha fet enquesta— ni tan sols dels ensenyants dels diferents centres; això vol dir que ens hem de limitar a una primera informació facilitada pel director dels centres.

Hem utilitzat quatre tipus de criteris:

a) L'existència d'una associació de pares formalment constituïda o en curs de constitució.

b) La celebració de reunions informatives amb la totalitat dels pares del centre. Hem estudiat també llur freqüència i la temàtica tractada. Allò que no ens permet és veure la capacitat de decisió dels pares en el centre, aspecte d'extraordinari interès però que no ha estat abordat per manca d'espai.

c) La celebració de reunions col·lectives del mestre de la classe amb els pares dels seus alumnes. Lògicament aquest tipus de reunió ha de tenir uns objectius fonamentalment pedagògics, és a dir, d'informació de la línia pedagògica que el mestre segueix a classe, de contrastació amb el que els pares fan a casa, etc.

És un tipus de reunió que té més a veure amb el bon funcionament institucional de l'escola que no pas amb la participació dels pares en la gestió organitzativa.

d) Les reunions individuals del mestre amb un pare en concret. Converses totalment lligades a un alumne concret i, conseqüentment, plenament relacionades amb el funcionament pedagògic del centre.

e) En darrer terme, s'ha intentat esbrinar l'existència de comissions de pares per a funcions específiques dintre l'escola.

Tot i que inicialment havíem previst una classificació igual que en el cas dels ensenyants —generals-particulars, organitzatives-pedagògiques—, en la pràctica ens

limitem a la separació entre comissions de caràcter general (que afecten el col·lectiu del centre) i comissions de caràcter particular —quan afecten un aspecte molt concret—.

2.1. Comparació dels diferents indicadors de participació

Per tal de tenir una primera visió del tema, observem comparativament els diferents indicadors. Taula VIII. 16.

Com es pot observar, hi ha una gradació diferent entre els diversos tipus d'indicadors:

Un 60 % dels centres celebren reunions generals.

Prop de la meitat dels centres tenen associació de pares o és en procés de constitució; celebren reunions del mestre amb els pares de la classe o bé tenen contactes personals amb els pares.

Al voltant d'un 20 % dels centres tenen constituït un tipus o altre de comissions formades per pares d'alumnes.

D'antuvi el primer comentari que es pot fer, fins i tot abans de qualificar més les dades, és que al voltant de la meitat dels centres escolars del país tenen ben poc contacte amb els pares dels alumnes. La xifra s'ha de reduir una mica si tenim en compte que és afectada per la mida, com després veurem, i la mostra ha sub-

representat els centres petits. A més, caldria qualificar-la amb el nombre d'alumnes afectats en cada cas, aspecte molt important per tal de situar objectivament el problema.

Comencem una primera anàlisi a partir de la institució que apareix amb més freqüència de les estudiades, que és la de les reunions generals de pares.

2.2. Les reunions generals de pares

Observem, en primer lloc, la distribució dels que en celebren o no segons la mida del centre. Taula VIII. 17.

Estadísticament, la diferència segons la mida no surt significativa. No obstant això, apareix una tendència regular molt clara, encara que lògicament feble, que denota que la tendència és que als centres més grans és més freqüent la celebració de reunions, que no pas als més petits. Les dues categories intermèdies, quant a mida dels centres, presenten uns percentatges idèntics (1).

1. ($Y = 0,29$). Si dicotomitzem la taula entre menys de 300 alumnes i més, ens dona una $Q = 0,26$ —molt feble—, i a més no significativa estadísticament ($X^2 = 3,03$ s, 91 %).

Taula VIII. 16. Comparació de freqüències de les diferents institucions que tenen relació amb pares

Associació de pares		Reunions col·lectives amb tots els pares		Reunions col·lectives mestre-pares	
Si	35	En celebren	60	En celebren	51
En formació	13	No en celebren	40	No en celebren	49
No	52				
N.C.	—				
	100 (197)		100 (197)		100 (197)
Reunions individuals pares-prof.		Comissions generals de pares		Comissions particulars de pares	
En celebren	48	Si que n'hi ha	24	Si que n'hi ha	19
No	51	No	73	No	79
N.C.	1	N.C.	3	N.C.	2
	100 (197)		100 (197)		100 (197)

Taula VIII. 17. Reunions de pares segons mida del centre

	menys de 150	de 150 a 299	de 300 a 599	de 600 en endavant	Total
En celebren	44	59	61	67	60
No en celebren	56	41	39	33	40
Total	100 (32)	100 (29)	100 (72)	100 (64)	100 (197)

$X^2 = 4,95$ s. 82 % P.

Amb rigor, doncs, hem d'afirmar que la institució més freqüent de participació dels pares, o sigui la de les reunions generals, tant funciona als centres grans com als petits; tot i que s'apunta una tendència hipotètica —que no podem sostenir amb prou garanties— que els centres de més de 600 alumnes presenten alguna diferència respecte, sobretot, als més petits.

Si analitzem ara la freqüència de celebració de reunions entre els centres que en celebren, obtenim la se-distribució que veiem a la taula VIII. 18.

Observem que quasi la meitat dels centres que celebren reunions tenen una periodicitat inferior a la trimestral; si tenim en compte el nombre petit de centres que tenen establertes comissions de pares, podem perfilar que de moment la participació dels pares en la marxa general dels centres és realment molt limitada. La taula de freqüència segons mida no presenta cap tendència clara ni cap diferència estadísticament significativa.

Comparant aquests resultats amb els que obtenim en parlar de les reunions de claustre de professors, podem afirmar el següent. El claustre de professors als centres intermedis podia ser suplert per altres tipus d'institucions, com per exemple, la reunió de professors d'etapa; pràcticament tots els centres grans tenen claustre, i no hi ha relació als centres de més de 300 alumnes entre fer claustre i fer reunions d'etapa, ni tan sols en la freqüència dels dos tipus d'institucions. És a dir, que no es podia afirmar que com més reunions de claustre o més freqüència en elles, més reunions d'etapa. Recordem, a més, com es veia que la freqüència en la celebració de claustre disminuïa amb la mida del centre.

Els aspectes anteriors no apareixen en el cas de les reunions de pares. No hi ha cap relació significativa amb la mida, i lògicament tampoc no es dona la tendència que als centres més grans dels que fan claustre en facin menys regularment. D'altra banda, com veurem després, hi ha sempre una forta correlació entre tots els indicadors de participació dels pares; o sigui que els centres que tendeixen a posar-ne en funcionament un, més aviat tendeixen a engegar-ne d'altres. No s'aprecia el fenomen de les institucions substitutives, almenys amb tanta claredat.

En aquest cas, com que les diferències segons mida són menys, ens permeten treballar, si més no, de moment amb dues categories: menys de 300 i més, categories que responen a la primera hipòtesi que havíem fet, la qual cosa no vol dir que posteriors anàlisis no requereixin un tractament diferencial de les escoles de 300 a 600, de les de 600 i més alumnes.

Com que respecte a aquesta institució la mida no és gaire rellevant, podem fer una aproximació descriptiva,

segons tipus d'escola; les conclusions, per això, seran provisionals, ja que una anàlisi correcta hauria de tenir en compte el filtre de segons la mida, per relacionar-lo amb tipus de centre segons dependència.

Taula VIII. 19. Reunions de pares segons tipus de centres

	Estat	Església	Particular
En celebren	52	74	57
No en celebren	48	26	43
Total	100 (56)	100 (51)	100 (90)

$$\chi^2 = 5.99 \text{ s. } 95 \%$$

En principi podem afirmar que els centres de l'Església són els que celebren més reunions amb els pares dels alumnes. Aquesta afirmació és molt clara sobretot en relació amb els centres de l'Estat, en què les mides quant a conjunt, són relativament semblants.

Els centres privats són predominantment els més petits, però, tal com ja hem indicat, com que la influència de la mida en aquest cas és feble, també sembla que en principi podem afirmar que, àdhuc a igual mida, l'existència de les reunions de pares és menys freqüent en aquesta classe de centres.

L'estructura burocràtica dels centres estatals, i la clarament empresarial dels particulars, deuen explicar en el fons els resultats esmentats.

Entre els centres que fan reunions de pares no hi ha cap diferència estadísticament significativa, en relació a la freqüència amb què les celebren. No transcrivim la taula per tal de no carregar la lectura del text.

A més d'interessar-nos per la celebració de reunions de pares i per la seva freqüència, incloïem al qüestionari una pregunta oberta que ens permetés aproximar-nos a la temàtica tractada en aquestes reunions.

En la codificació intentàrem destriar els temes de caràcter pedagògic, els de caràcter organitzatiu —incloent en aquest darrer apartat tot el que feia a distribució de funcions, aspectes administratius i econòmics (sous, etcètera)—, i els aspectes de caràcter clarament ideològic, és a dir, els corresponents a respostes en les quals es feia especialment esment de la marxa de l'orientació general del centre, qüestions religioses o polítiques, etc.

A la pràctica, només un 10 % dels centres tractaven aquests tipus de temes a les reunions, o bé exclusivament, o bé a més a més d'altres. Aquest fet, junt amb la mateixa dificultat de destriar realment els temes pedagògics dels de caràcter més general, però no organitzatius, ha fet que a l'hora de l'anàlisi no féssim servir

Taula VIII. 18. Freqüència de celebració de reunions; centres que en tenen

	menys de 150	de 150 a 299	de 300 a 599	de 600 en endavant	Total
menys tri- mestral	50	35	54	39	46
trimestral	29	41	25	30	30
més que tri- mestral	21	24	21	30	24
Total	100 (14)	100 (17)	100 (44)	100 (43)	100 (118)

aquesta codificació i la incloguéssim en la casella dels temes pedagògics.

Observem els resultats segons dependència del centre.

Taula VIII. 20. Temes tractats a les reunions generals de pares

	Estat	Església	Particulars	Total
Pedagògics i Organitzatius	38	55	57	52
Pedagògics	48	27	27	36
Organitzatius	14	—	12	8
N.C.	—	8	4	4
	100 (29)	100 (38)	100 (51)	100 (118)

Com es pot observar, els temes de caràcter pedagògic són tractats a la gran majoria dels centres que tenen reunions (un 88 %); només un 8 % va declarar que només tractava temes de caràcter organitzatiu. La diferència més substantiva, i que caldria analitzar en relació amb altres dades de funcionament dels centres, per tal de poder anar-ne configurant la tipologia, estaria més aviat entre els centres que, bo i deixant assentat que tracten temes pedagògics, expliciten a més a més que en tracten també d'organitzatius.

Si suposéssim que el 8 % dels centres que diuen que només tracten temes organitzatius, de fet també en deuen tractar de pedagògics —atesa la configuració dels resultats—, podríem separar dos tipus de centres d'entre els que celebren reunions, o tres si voleu, tenint en compte els que no en celebren:

Centres que no celebren reunions de pares	40 %
Centres que en celebren:	
Només tracten problemes pedagògics	21 %
Tracten problemes pedagògics i organitzatius	36 %
N. C.	3 %

Les diferències segons dependència no són pas marcades, i menys les diferències segons la mida, que són pràcticament nul·les.

2.3. Reunions de classe: Els pares del alumnes amb l'ensenyant dels seus fills

Tal com hem indicat al començament, la meitat dels centres de la mostra celebren reunions de classe, i l'altra meitat, no.

Dels 101 centres que en celebren, les tres quartes parts ho fan regularment amb la presència del director del centre; un 9 % ho fa tant amb l'assistència del director com no, i el 17 % restant celebren les reunions només amb l'assistència del mestre de la classe. La presència del director és, doncs, majoritària i, lògicament, la interpretació d'aquest fenomen és difícil sense altres dades.

Seria interessant d'aclarir en quins centres la presència del director representa una funció de control, o més aviat esdevé una garantia d'entesa amb els ensenyants, de cara a la millor coherència del centre.

No hi ha cap relació entre la mida dels centres i la presència o no del director; en canvi, sense que la diferència sigui molt gran, atesa lògicament l'estructura de la taula general, sembla que als centres de l'Estat és encara més freqüent la presència regular dels directores en aquest tipus de reunions (88 %, en relació amb el 68 % dels de l'Església i el 71 % en el cas de l'ensenyança privada).

La relació amb la mida del centre ens la donen les dades a la taula que segueix.

Taula VIII. 21. Reunions dels professors amb el pares segons la mida

	menys de 300	300 i més
Sí	23	64
No	77	36
Total	100 (61)	100 (136)
	Q = 0.71	X ² = 28.36 s.99 %

Com es pot observar, la relació amb la mida és relativament forta i estadísticament significativa, cosa que no passava quan es tractava de les reunions generals amb tots els pares. Podria ésser que als centres petits, almenys en alguns, les reunions generals suplissin ja aquestes reunions amb els pares i la classe.

Observem la relació que hi ha entre els centres que tenen reunions generals i els que no en tenen, i les reunions de classe.

Taula VIII. 22. Relació entre reunions generals i reunions de classes segons mida del centre

Reunions de classe	menys de 300		300 i més	
	Reunions generals	Reunions generals	Reunions generals	Reunions generals
	Sí	No	Sí	No
Sí	42	3	74	47
No	58	97	26	53
Total	100 (31)	100 (30)	100 (87)	100 (49)
	Q = 0.91	X ² = 12.84	99 %	
	Q = 0.52	X ² = 9.64	99 %	

En conjunt, quan els centres tenen reunions generals, és més probable que en tinguin de classe. O sigui que els centres que intenten una participació o almenys una relació amb els pares, tendeixen a intentar-la amb més d'una institució.

Als centres petits és molt clar que, quan no hi ha reunions generals, menys n'hi ha de classe. En canvi, quan n'hi ha de generals, tant pot ser que n'hi hagi de classe com que no. En aquests centres pot succeir que a la pràctica —en alguns casos— les reunions generals supleixin les de classe.

Als centres més grans —tot i que igualment es manté certa la correlació entre els dos tipus d'institucions de participació—, mentre que dels que fan reunions generals les tres quartes parts també en tenen de classe,

dels que no en tenen de generals, la meitat en tenen de classe, i poden fer una funció substitutiva.

Cal tenir en compte, sobretot pel que fa als centres grans, que les reunions de classe tenen més relació amb l'eficàcia pedagògica, i que les generals poden tenir més relació amb la participació dels pares, tot i que aquest aspecte dependrà del seu caràcter i de les atribucions; poden ser senzillament reunions informatives.

Tot i que caldria fer una anàlisi més profunda, es pot afirmar que els centres de l'Església celebren més reunions d'aquest tipus que els altres. Els centres estatals són els que en celebren menys, i és significatiu si tenim en compte que la diferència de mida entre aquests centres i els de l'Església no és important. (Celebren reunions de classe el 80 % dels centres de l'Església, el 45 % dels de l'Estat i el 39 % dels privats.)

Fins aquí havíem considerat només la relació entre l'existència o no dels dos tipus de reunions: si tenim en compte la freqüència de les primeres, podem observar el següent:

Com més sovint es fa la reunió general, més es tendeix a celebrar reunions de classe, tant als centres de menys de 300 alumnes, com als de més; sense que les diferències siguin fortes, la tendència, i sobretot el fet que no canviï de signe, ens fa veure que no es dona la substitució, com en el cas de les reunions de claustre. És a dir, que, en línies generals, quan els centres intenten una participació dels pares, ho fan augmentant la freqüència de les reunions generals i introduint una participació, potser més estrictament pedagògica, a les reunions de classe.

2.4. Contactes individuals dels pares amb el professor

Ja hem indicat a la introducció que el caràcter d'aquestes converses amb els pares és estrictament pedagògic.

Dels 94 centres de la mostra, els directors dels quals declaren que els ensenyants tenen normalment contactes personals amb els pares, la meitat les tenen reglamentades, i l'altra meitat, no; una meitat les celebren dins l'horari laboral, i l'altra meitat, no.

Taula VIII. 23. Els contactes individuals amb els pares segons el seu caràcter

	Reglamentades	No reglamentades	Total
Horari laboral	56	37	47
Horari extra	44	63	53
Total	100 (48)	100 (46)	100 (94)
	Q = 0.37		X ² = 3.51 s.94 %

Hi ha una relació feble, però significativa, entre els centres que tenen les reunions reglamentades i els que preveuen la celebració en l'horari laboral.

No podem extreure'n gaires conclusions, ja que ens falten elements de contrast sobre el contingut d'aquestes reunions, etc.; en tot cas, és pedagògicament molt significatiu que només a 27 dels 197 centres, o sia el 14 %, els ensenyants tinguin contactes amb els pares d'una manera plenament institucionalitzada —o almenys amb alguns requisits mínims d'institucionalització—, re-

glamentats en el centre i previstos en la jornada laboral de l'ensenyament.

Cal dir que, mentre aquest tipus de reunions amb els pares, tant individuals com col·lectives, no estiguin ben previstes en l'horari del mestre, i no es considerin com un treball necessari per al bon desenvolupament de la funció d'ensenyant, la qualitat pedagògica de les nostres escoles estarà molt lluny del que hauria de ser.

Si mirem la relació existent entre aquest tipus de contactes i la mida del centre, observem el següent:

Taula VIII. 24. Relació entre mida dels centres i contactes individuals amb els pares

	Menys de 300	300 i més
Sí	36	54
No	64	45
N.C.		1
	100 (61)	100 (136)

Q=0.36

X² = 4.07 s. 96%

Els centres més grans tendeixen a celebrar més reunions que no pas els més petits. No obstant això, la relació és menys forta que tocant al cas de les reunions de classe. En principi, sembla lògic, perquè els centres més grans tenen una major organització, i els contactes personals no depenen tant d'ella; moltes vegades deuen dependre de la voluntat mateixa de l'ensenyant.

Taula VIII. 25. Relació entre les reunions generals de pares i els contactes individuals tenint en compte la mida

Contactes individuals	menys de 300 Reunions generals		300 i més Reunions generals	
	Sí	No	Sí	No
Sí	48	23	67	33
No	52	77	32	67
N.C.			1	
Total	100 (31)	100 (30)	100 (87)	100 (49)
	Q.=0.51		Q.=0.62	
	X ² =4.15 s. 96 %		X ² =15.25 s. 99 %	

Igual que passava a les reunions de classe, tant als centres grans com als petits es manté la mateixa relació entre els que tenen reunions generals i els que en tenen de privades, pares-professor. O sigui, que els centres que posen en funcionament una institució tendeixen a tenir-ne més d'una. La relació és una mica més forta en el cas dels centres grans, a l'inrevés del que passava amb les reunions de classe. Aquest fet s'explica perquè, mentre que als petits quan no hi havia reunions generals, pràcticament mai no se'n feien de classe, en el cas dels contactes individuals, un 23 % dels centres que

no celebren reunions generals, tenen aquesta mena de contactes. L'estructura de la taula als centres grans és pràcticament la mateixa. Aquest fenomen està en perfecta correspondència amb el que abans hem observat respecte a la mida. En definitiva, als centres més grans és més sovint un problema d'organització. Als petits, poden donar-se contactes individuals encara que no hi hagi reunions de classe, ni reunions generals.

Semblantment al que passava amb les reunions de classe, els centres de l'Església també són els que presenten el nombre més elevat de casos en què se celebren contactes individuals. Els centres de l'Estat ocupen la darrera posició (63 % Església, 47 % particulars i 39 % Estat).

2.5. Associació de Pares dels alumnes

Tal com hem definit al començament, les associacions de pares són, en principi, la institució més clara de participació d'aquest sector en la dinàmica del centre.

El nombre relatiu de centres amb associacions constituïdes (35 %) és inferior al de centres que celebren reunions generals o de classe, i també al de centres que diuen que els seus ensenyants mantenen contactes amb els pares. No obstant això, n'hi ha un 13 % que tenen l'associació en procés de constitució; sumant les dues dades ens dona, aproximadament, el mateix resultat d'escoles (prop de la meitat que, almenys, estan constituint l'associació, quantitat semblant al nombre d'escoles que celebren reunions de classe i contactes individuals).

Igual que als casos anteriors, podem observar aquí una correspondència clara amb la mida, com la que trobàvem a les reunions de classe, inferior a les reunions generals i als contactes individuals. En principi, sembla que aquesta institució està en funció del nivell de complexitat de l'escola, o almenys, per ser més exactes, és molt més freqüent als centres a partir d'una certa mida, que als més petits. En canvi, les reunions generals i els contactes individuals no presenten una correspondència tan forta.

Taula VIII. 26. Existència d'associació de pares

	menys de 300	300 i més
A) Sí	20	42
B) En curs de formació	3	17
C) No	77	41
	100 (61)	100 (136)

(Dicotomitzant A,B i C tenim $Q = 0.65$)

Observem a continuació la relació entre associació de pares i reunions generals. Taula VIII. 27.

Com es pot veure a la taula A), es manté la relació que hem apuntat tantes vegades entre reunions generals de pares i la institució que ara analitzem, o sigui, les associacions; els centres que celebren reunions és més probable que, a més, tinguin associació de pares, que no pas els que no en celebren. Aquest fenomen succeeix tant als centres grans com als petits. Quant als

Taula VIII. 27. Relació entre reunions generals i associacions de pares segons mida

A	menys de 300		300 i més	
Associació pares	Reunions generals		Reunions generals	
	Sí	No	Sí	No
Sí	39	7	72	35
No	61	93	28	65
	100 (31)	100(30)	100 (87)	100 (40)
	Q=0.80		Q=0.66	
B	menys de 300		300 i més	
Reunions generals	associació de pares		associació de pares	
	Sí	No	Sí	No
Sí	86	40	79	43
No	14	60	21	57
	100 (14)	100 (47)	100 (80)	100 (56)
	Q=0.80		Q=0.66	

centres que celebren reunions, és molt més probable que funcioni l'associació de pares als grans que als petits. L'efecte de la mida continua, doncs, present, intervenint en el procés.

Entre els centres petits, tant si tenen reunions com no, sempre predominen els que no tenen associació de pares, cosa que no passa als grans. És important constatar que, mentre que als petits, quan no hi ha reunions, és molt improbable l'existència d'associacions, als centres grans una tercera part dels que no fan reunions tenen associació, cosa que fa pensar en l'existència d'unes associacions formalment creades, però sense cap mena de vida, purament burocràtiques.

Als centres grans, atesa la seva complexitat, lògicament l'existència d'algun tipus de participació dels pares tendeix a institucionalitzar-se, més que no pas als petits.

Si mirem la taula B), en la qual considerem les associacions de pares com a variable independent, podem observar que l'efecte de la mida queda pràcticament anul·lat. Els centres grans o petits que tenen associacions de pares tendeixen en la mateixa proporció a tenir reunions de pares. Els que tenen associacions tendeixen a reunir els pares. La mida actua sobre el fenomen *Associacions*, i aquest sobre el fenomen *Reunions*.

El procés de constitució d'associacions de pares —associacions en formació— tendeix a donar-se pràcticament sempre als centres grans, la qual cosa corrobora el que anteriorment hem afirmat.

En síntesi, doncs, podem concretar que: tenen més associacions els centres grans que els petits, encara que ambdós realitzen reunions de pares amb una proporció similar. En canvi, d'entre els centres que celebren reunions, que també són més els grans que els petits, és més probable la institucionalització de les reunions, a través de les associacions, als centres grans. Persisteix un nombre relativament important de centres, so-

bretot entre els grans, que tenen Associació de pares constituïda, i, en canvi, no celebren cap mena de reunions generals.

Comparant els diferents sectors d'ensenyament, tenim el següent:

Tenen associació de pares un 63 % dels centres de l'Església, i en un 14 % és en formació. Només en tenen un 32 % dels de l'Estat, i un 20 % la tenen en formació. Un 21 % dels privats en tenen, i un 8 % la tenen en formació. En aquest cas, els privats ocupen el darrer lloc, cosa que no passava amb els contactes individuals. Això vol dir que els centres de l'Estat sofreixen un procés d'institucionalització de llur relació amb els pares; també els de l'Església, però, en tot cas, inferior, ja que a més a més partien d'un nivell més alt.

2.6. Existència de comissions de pares

Són pocs en el conjunt de la mostra que hem configurat els centres que tenen establert algun tipus de comissió de pares, sigui de caràcter general, sigui particular (a l'entorn d'un 20 %). Sembla que les comissions, sobretot als centres grans, són un instrument més adequat de participació, i permeten un nivell més alt de gestió que no pas la simple assistència o participació en una reunió.

El fet que hi hagi tan pocs centres amb comissions fa que l'anàlisi de les dades sigui més arriscada. Taula VIII. 28.

Sempre és molt superior el nombre de centres que no tenen cap tipus de comissió de pares. En tot cas, hi ha una certa influència de la mida; hi ha més comissions entre els centres grans, que entre els petits. La influència de la mida és més forta pel que fa a les comissions particulars; són una minoria molt petita els centres petits que tenen comissions particulars. (El va-

lor de Q. augmenta molt sensiblement quan en una casella hi ha un número molt proper a 0.)

Les dades ens mostren que les comissions de pares són la forma participativa menys freqüent i, en certa manera, ens indiquen que és la de grau superior; podem suposar, a partir de les taules següents, que els centres que tenen aquest tipus d'institució són aquells en els quals la participació dels pares és superior. Taula VIII. 29.

Les dues taules ens mostren una implicació simple claríssima, molt més forta encara que la que trobàvem quan analitzàvem la relació entre associacions de pares i reunions.

Pràcticament tots els centres que tenen comissions realitzen reunions amb els pares; quan un centre no té comissió, tan probable és que tingui reunions com que no en tingui. (Cal tenir en compte que les reunions són molt més freqüents que les comissions.)

Analitzem separatament els dos tipus de comissions detallant la mida:

a) Comissions generals.

Taula VIII. 30. Relació entre l'existència de comissions generals de pares i l'existència de reunions segons mida

	menys de 300		300 i més	
	Tenen reunions	Tenen comissions	Tenen comissions	
	Sí	No	Sí	No
Sí	82	44	95	53
No	18	56	5	47
	100 (11)	100 (50)	100 (37)	100 (99)
Q.=0.70 $\chi^2=5,15$ s. 98 %		Q.=0.88 $\chi^2=20.26$ s. 99 %		

Taula VIII. 28. Existència de comissions de pares segons mida

	Comissions generals		Comissions generals	
	menys de 300	300 i més	menys de 300	300 i més
Sí	18	27	7	25
No	82	73	93	75
Total	100 (61)	100 (136)	100 (61)	100 (136)
Q=0.26		Q=0.66 $\chi^2=9.72$ s. 99%		

Taula VIII. 29. Relació entre l'existència de comissions i les reunions generals de pares

Reunions de pares	Comissions generals		Comissions generals	
	Sí	No	Sí	No
Sí	92	50	95	52
No	8	50	5	48
	100 (48)	100 (149)	100 (38)	100 (157)
Q.= 0.83 $\chi^2=26.6$ s. 99 %		Q.=0.89 $\chi^2=23.66$ s. 99 %		

La relació anteriorment establerta entre comissions i reunions de pares és pràcticament la mateixa i del mateix caràcter als centres grans i als petits.

Estudiades les dades en aquesta direcció, podem veure a més a més que la mida afecta el fet de tenir comissions —relació d'altra banda feble—, però és molt petit l'efecte de la mida independent; és a dir que, entre els centres que tenen comissions, la relació amb les reunions és pràcticament la mateixa entre els grans que entre els petits. (Caldria calcular si el petit efecte de la mida com a variable és significativa, ja que, de fet, 53 % és més alt que 44 %, i 95 % ho és més que 82 %, però, això és realment poc.)

La comparació de les dades estudiades en la direcció oposada ens permet deduir alguna conclusió. Taula VIII. 31.

Quan un centre ni tan sols reuneix els pares, tant si és gran com si és petit, pràcticament mai no té constituïdes comissions. En canvi, quan un centre almenys celebra reunions, sembla que l'existència de comissions sigui més probable als centres grans que als petits. Tal com ocorregué en analitzar les associacions de pares, podríem interpretar-ho dinàmicament, tot i sobrepassar les possibilitats estrictes de les dades i tenint en compte que la diferència és mínima en aquest cas. Quan s'inicia un procés de participació als centres grans es fa

més necessari que als petits institucionalitzar-lo (associació, comissions, etc.). Cal dir, però, que la diferència és petita, i que hi ha un nombre important de centres relativament petits que tenen reunions i comissions de pares. Taula VIII. 32.

b) Comissions particulars.

Com passava ara amb les comissions generals, la mateixa relació existeix entre els centres grans i entre els petits, entre aquestes comissions particulars i les reunions de pares.

La influència de la mida en aquesta relació és relativament feble, encara que la mida influeix en el fet de tenir comissions particulars; quan se'n tenen, la relació amb les reunions és pràcticament la mateixa. (Hi ha una mica d'influència, per tal com entre els centres que no tenen comissions, són més els més grans que tenen reunions —54 enfront de 47—, però la diferència és mínima i estadísticament poc significativa.)

La comparació de les dades estudiades en la direcció oposada ens permet deduir alguna conclusió més. Taula VIII. 33.

La lectura d'aquestes dades és molt més clara; estan en la mateixa direcció que les que trobàvem en referir-

Taula VIII. 31.

Tenen comissions	Tenen reunions		No tenen reunions	
	-300	300 i més	-300	300 i més
Sí	29	40	7	4
No	71	60	93	96
	100 (31)	100 (87)	100 (30)	100 (49)

Taula VIII. 32. Relació entre comissions particulars de pares i reunions segons mida

Reunions pares	menys de 300		300 i més	
	Comissions particulars		Comissions particulars	
	Sí	No	Sí	No
Sí	100	47	94	54
No	0	53	6	46
	100 (4)	100 (57)	100	100 (102)
	Q.=1 $\chi^2=4.14$ s. 96 %		Q.=0.86 $\chi^2=17.6$ s. 99 %	

Taula VIII. 33. Relació entre la mida i les comissions particulars segons els centres tinguin o no reunions generals de pares

Tenen comissions	Tenen reunions		No tenen reunions	
	- de 300	300 i més	- de 300	300 i més
Sí	13	37	0	4
No	87	63	100	96
	100 (31)	100 (87)	100 (30)	100 (49)
	Q.=0.59 $\chi^2=6.14$ s. 99 %			

nos a les comissions generals, però amb una diferència més marcada.

Quan els centres no celebren reunions de pares és totalment improbable que es posi en marxa una institució més participativa com són les comissions de pares, ja siguin les de caràcter particular estudiades ara, ja siguin les de caràcter general.

Entre els centres que celebren reunions, és més probable que es posi en funcionament alguna comissió de pares als centres grans que no pas als petits. (La mida també actua en la mateixa direcció per als centres sense reunions, ja que, quan són grans, hi ha alguna probabilitat que tinguin alguna comissió establerta.)

Els centres de l'Església també apareixen com el lloc

on hi ha més freqüentment comissions generals de pares: Església, 37 %; Privat, 26 %, i Estat, 20 %.

En el cas de les particulars els percentatges són els següents: Església, 37 %; Privat, 16 %, i Estat, 16 %.

Quan existeixen comissions quasi sempre són elegides, la diferència per meitat està entre decisòries i consultives; dels 48 centres amb comissions generals, el 42 % són elegides i decisòries; el 48 %, elegides i consultives, i només el 10 %, nomenades.

En el cas de les particulars, de 38 centres que en tenen, el 63 % són elegides i decisòries; el 34 %, elegides i consultives, i només un cas (= 3 %) són nomenades.

3. PERCEPCIÓ SUBJECTIVA DELS PROFESSORS DE LA SEVA PARTICIPACIÓ EN EL FUNCIONAMENT DELS CENTRES

A l'apartat anterior ens hem referit a la participació dels professors en l'organització dels centres, basant-nos en les dades que ens oferiren els seus directors; vegem ara com els ensenyants ens defineixen la consciència que tenen de llur participació en la marxa dels centres. A partir de l'enquesta als mestres ens endinsarem també en el tema de les relacions entre els ensenyants i la direcció, i entre els mateixos ensenyants, amb la comesa de donar una visió del funcionament organitzatiu dels centres docents, de la seva conflictivitat, etc.

Com en d'altres parts del treball, en aquest apartat treballarem amb una metodologia molt elaborada, al nostre parer imprescindible per a una bona aproximació a la temàtica que ens ocupa; no tractarem únicament amb les opinions individualitzades dels ensenyants, sinó amb tipologies de centres, constituïdes a partir de l'anàlisi de les posicions preses pels ensenyants de cada centre en concret. Sobre aquest particular es pot consultar la introducció metodològica a l'estudi.

3.1. Reunions de caràcter pedagògic

La pregunta del qüestionari demanava als ensenyants si al centre on treballaven se celebraven reunions de caràcter pedagògic i, en cas afirmatiu, si les opinions dels mestres tenien un valor decisiu o només hi assistien amb un caràcter informatiu sense possibilitat de prendre decisions col·lectives.

La taula següent ens ofereix els resultats comparatius entre les respostes obtingudes pels mestres tractats individualment, i la classificació tipològica de centres. Taula VIII. 34.

Les dades de la taula anterior ens forneixen un conjunt de consideracions molt significatives de cara a la marxa dels nostres centres escolars.

La primera conclusió a què hem arribat, en elaborar la tipologia de centres, tant pel que fa a aquest fenomen, com a d'altres que després comentarem, és que el nivell organitzatiu dels centres docents presenta una certa incoherència. Dintre d'un mateix centre i sobre un fet tan concret com és la celebració o no de reunions pedagò-

giques, costa de trobar un judici unànim dels ensenyants. Les distribucions centre per centre presenten en general un caràcter més aviat dispers, la qual cosa vol dir que alguns mestres afirmen que es fan reunions i d'altres que no se'n fan; alguns les qualifiquen de decisòries i d'altres creuen que només són informatives.

El fenomen anterior pot tenir dues explicacions:

a) O bé uns ensenyants participen en les reunions i els altres no, o sia que es donen situacions diferents en un mateix centre.

b) O bé les expectatives dels mestres sobre el que hauria d'ésser una reunió de caràcter pedagògic són molt diferents, de forma que per a uns el que es fa al centre és una reunió pedagògica, mentre per a uns altres no es pot qualificar realment com a tal.

Lògicament, també és possible que ambdues coses siguin igualment certes i, per tant, que interrelacionades ens donin l'explicació d'una situació objectivament poc clara.

Ja és prou que puguem afirmar que quasi bé en una meitat dels centres escolars de Catalunya no hi ha una meitat d'ensenyants que consideri que al centre es realitzen reunions de caràcter pedagògic. Globalment, escolliren aquesta opció personalment, al marge del centre, un 37,4 % dels mestres; la diferència entre una dada i l'altra està en el fet que els centres més grans són els que celebren més reunions, com veurem tot seguit.

Podem dir que només en una quarta part dels centres de Catalunya se celebren reunions en les quals l'opinió dels mestres té un caràcter realment decisiu. Aquests resultats qualifiquen molt les conclusions més aviat optimistes a què havíem arribat a l'apartat anterior, a partir de les declaracions del director, i, ahora, ens confirmen les nostres hipòtesis sobre el caràcter més aviat burocràtic que deuen revestir moltes reunions en els centres, sobretot quan són grans.

Comparant les dades donades pels directors i pels mestres obtenim els resultats de la taula VIII. 35.

Taula VIII. 34. Reunions de mestres de caràcter pedagògic

Classificació per:

	Mestres	Centres	(2)
Al centre se celebren reunions decisòries	34,5	27.4	(A)
Algunes decisòries i altres informatives	8.6	19.5	(B)
Només informatives	19.3		
No se celebren reunions	37.4	44.7	(C)
Centres que no han pogut ser classificats		8.4	(D)
	100 (1331)	100 (190)	(1)

(1) Excloses les 7 unitàries.

(2) La tipologia de centres s'ha elaborat així:

A = Centres en què més de la meitat dels seus ensenyants declaren que fan reunions i la freqüència més alta (moda) se situa en la posició "decisiva".

B = Centres dels quals més de la meitat dels mestres declaren que fan reunions i la freqüència més alta (moda) se situa o bé que aquestes reunions són "informatives" o bé que n'hi ha dels dos tipus. (Hem pressuposat que en aquest cas les més importants serien lògicament informatives.

C = Centres dels quals menys de la meitat o la meitat justa dels mestres diuen que no se celebren reunions al centre.

D = Centres que no han quedat classificats perquè només hem pogut obtenir el qüestionari del director.

Taula VIII. 35. Reunions dels professors segons el director i els mestres

Mida dels centres	(1)	A partir del director		A partir dels mestres	
		Claustre	Reunions de Primera etapa	Reunions	pedagògiques
menys de 300 alumnes		61.1	50	44.4	(N=54)
300 a 600		87.5	50	43	(N=72)
600 i més		84.4	78.1	53	(N=64)
Total		78.9	59.—	47.—	(N=190)

(1) El percentatge de centres que celebren claustre es una mica més baix del que hem donat a l'apartat anterior perquè de cara a l'anàlisi tipològic hem considerat els centres que no donaren una periodicitat de celebració com si no en fessin.— La diferència és molt escassa i no altera els resultats.

Les dades ens confirmen que les reunions de claustre de professors no sempre tenen un caràcter pedagògic, ja que la diferència entre els centres que en celebren i aquells els mestres dels quals consideren que fan reunions pedagògiques, és molt elevada; també hi ha una certa diferència entre les reunions d'etapa —presumiblement més pedagògiques— i l'opinió dels ensenyants, tot i ser una diferència més reduïda.

La influència de la mida es manifesta en una mateixa direcció en les tres distribucions, la qual cosa ens con-

firma que és en els centres més grans on s'esdevé més la institucionalització de reunions de professors. Tot i això, no podem menystenir el fet que quasi a la meitat de centres els mestres consideren que no es fan reunions pedagògiques.

A primera vista, podríem suposar que és justament als centres grans on hi ha hagut una contradicció més alta entre la versió del director respecte a les reunions que se celebren al centre, i l'opinió sobre el particular que tenen els ensenyants. Aquesta primera impres-

sió no ens ve confirmada pels fets. Si relacionem els centres el director dels quals diu que celebren claustre i/o reunions de primera etapa, amb les opinions dels professors, els resultats són els següents:

Taula VIII. 36. Relació entre la versió del director i la dels mestres sobre les reunions

	A	B	
menys de 300	60.6	55.5	(N=54)
de 300 a 600	41.3	52.8	(N=72)
més de 600	51.9	56.—	(N=64)
Total	49.3	54.9	(N=190)

A = Centres que els directors dels quals declaren que celebren claustres i més de la meitat dels ensenyants dels quals diuen que es fan reunions pedagògiques.

B = Centres que els directors dels quals diuen que fan reunions de primera etapa i més del 50 % dels mestres dels quals diuen que fan reunions pedagògiques.

En conjunt, els resultats anteriors no deixen d'indicar-nos una certa contradicció, semblant a la que abans indiquàvem quan ens referíem a la dispersió en els judicis sobre les reunions del centre expressats pels mestres. Podem pressuposar, amb un mínim fonament de causa, que en general els directors tendeixen a sobrevalorar les reunions que es fan als centres.

En cadascuna de les tres mides de centre hem trobat una relació entre l'opinió del director i l'opinió dels ensenyants sobre l'existència de reunions de primera etapa; aquesta relació no ha estat confirmada pels fets, pel que fa al claustre, la qual cosa ens confirma, una vegada més, el caràcter no pedagògic de moltes reunions de claustre de professors.

No podem afirmar que la contradicció entre director i mestres sigui més forta als centres grans. Això ens demostra sobretot que als centres grans es deu donar algun tipus o altra de reunions pedagògiques, que no prenen precisament la forma de reunions d'etapa amb els ensenyants.

3.2. Opinió dels ensenyants sobre la participació en el centre

Comparem, en primer lloc, els resultats globals obtinguts a partir de les respostes individualitzades donades pels

mestres a dues qüestions diferents, però significatives quant a la seva relació: la consciència de la participació en les decisions del centre, amb l'autonomia que gaudeixen els mestres a classe. Taula VIII. 37.

La primera conclusió evident que ens porten les dades anteriors és que el nivell d'autonomia de què gaudeixen els mestres a classe és sensiblement superior al nivell de participació en la marxa general de la institució educativa.

Ja que el percentatge de mestres que consideren suficient llur autonomia a classe és tan elevat, no utilitzarem més d'ara endavant aquest indicador, car les seves possibilitats discriminatòries són lògicament molt minses.

Amb tot, val la pena de deixar constància que els percentatges més elevats de mestres que consideren insuficient la seva autonomia es troben per ordre en els següents tipus de centres: 20 % dels mestres dels centres privats; 14 % dels centres de religiosos i 11 % dels de religioses; tots els altres són per sota la mitjana. En general, doncs, l'autonomia a classe, tot i ésser molt generalitzada, és superior als centres públics que als del sector privat, exclosos d'aquest els centres cooperatius, que ens donen el percentatge més elevat d'autonomia.

Seguint la mateixa lògica que a l'apartat anterior, hem elaborat una tipologia de centres segons els percentatges obtinguts dintre de cada centre a cada una de les possibles opcions de la pregunta sobre la participació. Tal com ja indicàvem anteriorment, la dispersió és sovint una nota dominant a molts centres, cosa que ens fa pensar en les diferents expectatives dels mestres quant al que pugui significar per a ells una autèntica participació en els centres i també en possibles situacions diferents (o sia que uns mestres participin més que no pas altres). Taula VIII. 38.

La comparació entre les dues distribucions ens mostra el següent:

a) Es pot constatar la coherència que guarden: la meitat de mestres individualitzats contesten Sí, i la suma de l'A i el B en la segona taula s'aproxima també a la meitat.

b) La dispersió que abans hem apuntat, ja que només en un 22 % de centres les tres quartes parts dels seus mestres coincideixen en considerar que prenen part en les decisions del centre. Aquest percentatge, que a més quedarà qualificat quan l'anàlitzem segons la mida dels centres, ens denota que són pocs a la pràctica els centres escolars de Catalunya que tenen un elevat nivell de participació.

Taula VIII. 37. Comparació entre la consciència d'autonomia a classe i la de participació en les decisions del centre

Autonomia a classe		Participació en els centres	
Suficient	89.9	Sí	50
Limitada	10.1	No suficient	30.9
		No	15.6
		Altres respostes y N.C.	3.6
	100 (1331)		100 (1331)

Taula VIII. 38. La participació en la presa de decisions del centre. Respostes individualitzades i tipologia de centres

Respostes individualitzades		Tipologia de centres	
Sí	50	A	21.8
No suficient	30.9	B	31.—
No	15.6	C	22.4
Altres y n.c.	3.6	D	24.7
	<u>100 (1331)</u>		<u>100 (174) (1)</u>

(1) 174 centres son els que correponen als 1331 mestres. Excloses les unitàries i aquells centres dels quals no poguerem obtenir respostes més que del Director.

A = més del 75 % dels ensenyants contesten SI

B = entre un 50.01 i el 75 % dels ensenyants contesten SI

C = la majoria contesta que no participa suficientement

D = la majoria contesta "no participa"

c) La distribució per centres queda més polaritzada pel cantó de la no participació: enfront d'un 16 % de mestres que contesten que no participen en la presa de decisions, queden classificats un 25 % de centres en els quals la moda de la distribució —freqüència més elevada— recau en la posició de la no participació.

Aquesta diferència també s'explica per la mida dels centres, com veurem a continuació.

3.2.1. La mida dels centres i la participació

Observem a la taula següent les quatre posicions possibles, segons quina és la mida dels centres i segons el nombre d'alumnes.

Taula VIII. 39. Consciència de participació segons la mida dels centres

	menys de 300	de 300 a 600	més de 600
A	46.5	16.2	11.1
B	16.3	29.4	42.9
C	9.3	23.5	30.1
D	27.9	30.9	15.9
	<u>100 (43)</u>	<u>100 (68)</u>	<u>100 (63)</u>
	N=174		

Pel que fa a les dades anteriors val la pena de ressaltar el següent:

a) En principi, el nivell de participació és sensiblement superior als centres petits que no pas als intermedis o grans. Això no obstant, als centres petits es cospa una polarització per la punta de sota; observem que mentre que les posicions intermèdies donen proporcions baixes, un 28 % dels centres queden classificats en la posició D (No participació). Aquesta situació és lògica,

si tenim en compte que es tracta de centres amb pocs mestres. O bé les relacions són a un nivell molt personal i, per tant, la participació és elevada, o bé en d'altres casos els pocs mestres que han contestat consideren que no participen, la qual cosa vol dir que la direcció porta l'escola d'una forma totalment autoritària.

b) Als centres intermedis i grans les posicions intermèdies obtenen una proporció molt superior als petits. Això vol dir, senzillament, que en haver-hi un nombre superior d'ensenyants, no tots judiquen de la mateixa manera la seva situació quant a la participació.

c) És molt important de constatar com la mida ha afectat sensiblement el nombre de centres situats en la posició A (màxim acord de participació). Només en un 10 % o un 15 % de centres escolars de Catalunya de més de 300 alumnes, la gran majoria dels seus ensenyants estan d'acord que participen activament en la presa de decisions del centre. L'índex de participació és realment molt baix.

d) La situació de menys participació (C), on la freqüència més alta d'ensenyants contesta que no participa, és més alta als centres intermedis que no pas als més grans. És possible apuntar com a hipòtesi interpretativa que, a un nivell tan complex d'organització com són els centres de més de 600 alumnes, és necessari algun grau o altre de participació per a assegurar funcionalment l'organització, i que als centres intermedis encara deu ser possible mantenir l'organització a partir de les decisions preses unilateralment des de la direcció.

3.2.2. Anàlisi per tipus d'escola

L'anàlisi de la participació segons tipus d'escola, tenint en compte la mida dels centres, ens permet arribar a unes conclusions realment significatives.

La comparació interessant la podem observar fonamentalment entre els centres de més de 300 alumnes.

Recordem que només hi ha un centre de l'Església amb menys de 300 alumnes i 9 de l'Estat; és a dir, la gran majoria són particulars.

Taula VIII. 40. Consciència de participació en els centres de més de 300 alumnes

	Estat	Església	Particular (1)
A	19	6.3	11.4
B	47.6	37.5	22.9
C	23.8	35.4	20.—
D	9.5	20.8	45.5
	100 (42)	100 (48)	100 (35)

N=125

(1) Hem exclòs dels centres particulars els 6 centres cooperatius de més de 300 alumnes; L'N. total de més de 300 és 131.

En síntesi, la taula ens mostra que són els centres de l'Estat els que gaudeixen d'un índex més gran de participació dels propis mestres; els centres de l'Església ocupen una posició intermèdia, i en darrer terme trobem els centres particulars.

La conclusió anterior se'ns manifesta amb més evidència pel que fa a la posició extrema de menys participació. Observem que la posició D) l'ocupen un 10 % de centres de l'Estat, un 21 % dels de l'Església, i un 46 % dels particulars.

En definitiva, quasi en la meitat de centres particulars els mestres tenen plena consciència que les decisions es prenen a nivell de la direcció o de la propietat de l'escola. La participació en aquest cas és nul·la.

Pel que fa a la posició de més participació, o sigui, aquella en què les tres quartes parts dels mestres consideren que participen en la presa de decisions, les diferències no són tan marcades; tot i això, també els centres de l'Estat ocupen la primera posició, amb un 19 % de casos. Parem esment que, a més a més, com en el cas dels centres estatals, la freqüència corresponent a la posició B és molt superior a la C; en canvi, tant als centres de l'Església com als particulars, amb-

dues freqüències són pràcticament idèntiques, cosa que ve a confirmar per totes bandes la consciència superior de participació als centres estatals, la posició intermèdia dels de l'Església i el nivell més baix i radicalitzat en el cas dels centres particulars.

Hem exclòs els centres de cooperativa perquè en conjunt són molt pocs i no presenten cap diferència segons la mida; els resultats globals ens mostren com en aquests centres es dona un nivell molt elevat de participació, confirmant la hipòtesi intruïtiva que podíem esperar. Un 55 % queden situats en la posició A, un 18 % en la B, un 18 % en la C, i un 9 % en la D.

Pel que fa als centres particulars de menys de 300 alumnes —ja hem dit abans que la gran majoria de centres de menys de 300 alumnes són particulars— i excloent-ne els de cooperativa, als quals ja ens hem referit en el paràgraf anterior, la distribució presenta la forma polaritzada que ja hem comentat, en referir-nos a la mida dels centres, a l'apartat anterior, prescindint del tipus de centre. És a dir, centres on hi ha un nivell elevat de participació i centres on la participació es nul·la.

3.3. L'organització del centre i la consciència de participació

L'objectiu d'aquest apartat és veure la relació existent entre les formes organitzatives dels centres i la consciència que els mestres tenen de llur participació en la presa de decisions.

Hem tingut en compte, d'una banda l'existència o no de càrrecs en el centre i el procediment de nomenament, i, de l'altra, l'existència o no de reunions i la freqüència de la seva realització.

3.3.1. L'existència de càrrecs en el centre

Tal com ja hem explicat en pàgines anteriors, l'existència o no de càrrecs en els centres —a més del director— és funció fonamental de la mida; pràcticament a la totalitat de centres de més de 600 alumnes n'hi ha, mentre que la gran majoria de centres de menys de 150 alumnes, no.

La taula següent ens mostra la relació entre aquest element organitzatiu i la consciència de participació.

Taula VIII. 41. Relació entre existència de càrrecs i forma de nomenament i la consciència de participació

	No tenen càrrecs			Tenen càrrecs		
	menys de 300 a.	300 i més a.	Total	Nomenats	Elegits	Total
A	46.4	21.9	33.3	10.3	23.9	15.8
B	17.9	28.1	23.3	30.9	41.3	35.1
C	—	25	13.3	29.4	23.9	27.2
D	35.7	25	30.—	29.4	10.9	21.9
	100 (28)	100 (32)	100 (60)	100 (68)	100 (46)	100 (114)
	a	b	c	d	e	f

Nota: a + b = c; d + e = f; c + f = N = 174

Com que els centres amb menys de 300 alumnes que tenen càrrecs són molt pocs, no hem fet la distinció segons la mida.

Les dades anteriors ens mostren el següent:

a) L'estructura polaritzada, quant a la consciència de participació, dels centres de menys de 300 alumnes, que ja hem esmentat abans. En aquests centres encara que no hi hagi càrrecs és on trobem el percentatge més alt de centres situats en la posició A.

b) L'estructura de la distribució entre els centres de més de 300 alumnes sense càrrecs s'assembla, pel que fa a la posició A, a la distribució total de centres amb càrrecs elegits i, per la posició C (menys participació), a l'estructura de la distribució de centres amb càrrecs nomenats.

En definitiva, el que ens mostra la taula és que allà on hi ha la consciència de participació inferior és en aquells centres on existeixen càrrecs, però nomenats des de la direcció o propietat del centre. És més probable trobar centres sense càrrecs en la posició A —àdhuc en els de més de 200 alumnes—, que no pas que en tinguin i siguin nomenats.

La consciència superior de participació la trobem als centres amb càrrecs, quan aquests són elegits.

És a dir, als centres de més de 300 alumnes no és tant l'existència de càrrecs o no el que incideix en la consciència de participació, sinó el procediment de designació.

La diferència entre els centres amb càrrecs segons el procediment de designació, és clara i significativa, tot i que tampoc no podem afirmar que sigui estadísticament molt elevada (1).

c) En síntesi, doncs, hem de concloure que, per bé que els resultats se'ns mostren coherents amb les expectatives, també ens adonem d'una certa complexitat organitzativa dels centres, per a esbrinar la qual caldria disposar de material suplementari. A determinats centres, d'una mida fins i tot respectable, es pot funcionar sense

càrrecs, i no per això hi ha menys consciència de participació. D'altra banda, malgrat que trobem la relació esperada entre elecció de càrrecs i consciència de participació, les diferències no són pas gaire elevades; la qual cosa ens fa pensar que a molts centres la simple elecció dels càrrecs no resol el problema complex d'una bona participació dels ensenyants en llur presa de decisions. Han d'entrar en joc molts altres factors, si volem copsar plenament el fenomen de la participació.

3.3.2. Les reunions pedagògiques amb els ensenyants

La taula següent ens mostra la relació entre l'existència de reunions pedagògiques al centre, segons les opinions dels mestres, i la consciència de llur participació en la presa de decisions. Taula VIII. 42.

a) Tornem a trobar altra vegada el diferent comportament dels centres grans en comparació amb els petits, pel que fa a la relació entre estructures organitzatives i consciència de participació. Observem el caràcter polaritzat de la distribució dels centres de menys de 300 alumnes. Tot i no celebrar reunions, hi ha un elevat percentatge de centres on els mestres consideren que participen en la presa de decisions. Amb tota seguretat deu ser a causa de les raons donades a l'apartat anterior.

b) La importància de les reunions pedagògiques de cara a la participació dels mestres queda ben palesa als centres de més de 300 alumnes. Fixem-nos com queden classificats en la posició D (menys participació) el 41 % dels centres que no celebren reunions, enfront d'un 6 % aproximadament dels que en celebren. La importància de les reunions és superior a l'existència de càrrecs, com hom pot deduir de la comparació d'aquestes dades amb les comentades a l'apartat anterior.

c) Tant als centres grans, com als petits, hi ha una relació entre el fet que les reunions siguin decisòries i informatives, i la consciència de participació. Els percentatges en la posició A (més participació) són més ele-

1. La Y calculada entre els centres de més de 300, com que estan més igualats entre centres amb càrrecs nomenats i elegits, ens dona un valor de 0,37, i la Q de Yule dicotomitza els quatre valors de la variable dependent 0,42.

Taula VIII. 42. Relació entre reunions pedagògiques i participació

	Centres de menys de 300 alumnes		
	No tenen reunions	Tenen reunions	
		Informatives	Decisòries
A	42.1	40	57
B	5.3	30	21.4
C	—	20	14.3
D	52.3	10	7.1
	100 (19)	100 (10)	100 (14) N=43
Centres de més de 300 alumnes			
A	9.1	3.7	28.9
B	27.3	48.1	42.1
C	22.7	40.7	23.7
D	40.9	7.4	5.3
	100 (66)	100 (27)	100 (38) N=131

vats als centres petits, però aquest aspecte és irrellevant atesa la forma com s'ha construït la tipologia; és lògic que on hi ha més mestres, sigui més difícil obtenir la majoria del 75 % que requereix la posició A, o sigui, que en els centres grans es dona la diferència de valoració a la qual ja ens hem referit altres vegades. D'altra banda, el nombre escàs de casos permet extreure'n poques deduccions, tot i que l'important és que no vénen a alterar la tendència dels centres de més de 300 alumnes, que són els que podem treballar amb més garanties.

d) Perquè s'esdevingui la situació de més participació les reunions han de ser decisòries. Observem el baix percentatge en la posició A, quan les reunions només són informatives, àdhuc més baix que en el cas que no se celebren reunions. No passa el mateix pel que fa a la posició C; ja hem indicat abans que l'existència de reunions és decisiva pel que fa a la participació.

e) Tot i que les dades resulten coherents amb les hipòtesis esperades, ens cal ressaltar la mateixa conclusió que hem extret de l'apartat anterior. Els mecanismes de participació en un centre docent són realment complexos, ja que no deixa de ser molt baix que només prop d'un 30 % de centres de més de 300 alumnes, en els quals la majoria dels mestres consideren que fan reunions decisòries, un 75 % dels seus mestres estiguin d'acord que prenen part en la presa de decisions.

La coherència és clara, per tal com a la tipologia de les reunions hem pres com a tall el 50 % dels ensenyants, talment que el punt de comparació sigui pròpiament la suma de les posicions A i B de l'escala de participació.

En definitiva, les situacions són complexes i, com ja hem dit altres vegades, tot i mostrar-nos una coherència amb les expectatives teòriques, hi ha una dispersió important entre els mestres a l'hora de judicar les situacions dels centres, o bé una diferent situació entre uns i altres mestres en una mateixa organització.

Fins aquí hem analitzat la relació entre l'existència de reunions pedagògiques al centre, segons la tipologia elaborada a partir dels mestres, i la consciència de la participació en la presa de decisions de caràcter pedagògic; vegem ara, a fi de complementar els resultats anteriors, la relació entre l'existència o no de reunions de claustre de professors i llur freqüència temporal, així com la de les reunions d'etapa amb la mateixa variable dependent, és a dir, la consciència de participació dels ensenyants. Hem de recordar que tant les reunions de claustre com les d'etapa, ens són donades segons les declaracions del director del centre; ja hem vist anteriorment les relacions existents entre les declaracions de la direcció i la tipologia elaborada segons els mestres de cada centre.

Per tal de no recarregar el text de taules estadístiques, les transcrivim a l'apèndix, diferenciant els centres de menys de 300 alumnes dels de més. Les conclusions que podem extreure de l'anàlisi són les següents:

a) Tant pel que fa al claustre com a les reunions d'etapa, es confirma novament el distint comportament dels centres petits respecte als grans. Els primers mostren unes distribucions polaritzades, en un cas i en l'altre. És a dir, és molt possible una participació dels ensenyants al marge de les institucions normals de partici-

pació; els canals en aquests centres poden ser de caràcter pressuposadament personal.

b) Tractant-se fins i tot de decisions de caràcter pedagògic —ja que així estava formulada la pregunta—, el claustre de professors se'ns mostra com una institució que té més a veure amb la consciència de participació dels ensenyants, que no pas les reunions d'etapa. Ens referim lògicament als centres de més de 300 alumnes, on aquesta qüestió té sentit, atès el comportament diferencial ja indicat moltes vegades respecte als centres petits (1).

Cal dir que la força de la relació esmentada entre claustre i participació tampoc no és gaire forta, cosa que ens confirma el que ja hem dit altres vegades a la complexitat organitzativa dels centres i a la disparitat de criteri dels mestres, àdhuc quan pertanyen a la mateixa organització.

c) Les anteriors afirmacions se'ns acaben de confirmar i complementar si estudiem la freqüència de les reunions de claustre i d'etapa als centres de més de 300 alumnes. No hi ha correlació significativa entre freqüència de reunions d'etapa i consciència de participació ($y = 0,10$), mentre n'hi ha —tot i no ser gaire alta— entre freqüència de claustre i participació ($Y = 0,31$). En definitiva, es confirma el que altres vegades hem sostingut amb menys base estadística, que molts claustres de professors, sobretot quan se celebren molt poc sovint, no tenen res a veure amb una participació activa dels mestres en la presa de decisions. D'altra banda, les reunions d'etapa, a molts centres, deuen ser una pura i simple recepció d'instruccions per part de la direcció, ja que, com hem dit, no hi ha cap mena de relació entre la seva celebració o bé la seva freqüència, en el cas que es facin, i la consciència de participació dels ensenyants.

Els claustres amb una certa regularitat són, doncs, les institucions que tenen a veure amb la participació dels ensenyants. Tot i això, tenint en compte que als centres grans no hi ha una correlació gaire alta, no són una institució definitiva, almenys tal com es deuen celebrar a molts centres.

d) El comportament diferencial dels centres petits l'acabem de confirmar si estudiem la relació entre les freqüències de claustres i reunions d'etapa, i la consciència de participació. És cert que el nombre de casos és molt reduït i, per tant, cal prendre els resultats només a títol d'hipòtesi.

Una vegada tinguda en compte la situació de polarització indicada en la conclusió a), observem que en aquest cas obtenim correlacions altes —molt més que als grans— entre freqüència de reunions, tant de claustre com d'etapa —cosa que no passava als centres grans— (2).

Sembla, doncs, que els centres petits ens mostren una estructura organitzativa més transparent i més cla-

1. Dicotomitzant l'escala de participació, obtenim un valor de $Q = 0,28$, pel que fa als claustres de professors, i un valor nul $0,02$, pel que fa a les reunions d'etapa.
1. El valor de Y és de $0,65$, pel que fa a la freqüència de claustres, i de $0,59$ pel que fa a les reunions d'etapa.

rament interpretable. O bé no celebren reunions, i llavors tant és possible que hi hagi participació com que no n'hi hagi, cosa que suposem que depèn del nivell de relacions personals. Quan celebren reunions, si aquestes tenen una freqüència suficient, la consciència de participació dels mestres en la presa de decisions es dona de fet. Cal dir que es dona tant pel que fa al claus-

tre com a les reunions d'etapa, cosa lògica perquè les reunions d'etapa són per definició reunions pedagògiques i, per tant, és natural que s'hi prenguin aquests tipus de decisions. En concret, on la freqüència de reunions, en un cas i en l'altre, és superior a mensual, la gran majoria de centres queden situats en la posició de màxima participació (A).

APÈNDIX

Taula VIII. 43. Relació entre la celebració de claustre de professors i la consciència de participació dels mestres en les decisions pedagògiques

	< 300 alumnes Claustre de professors			> 300 alumnes Claustre de professors				
	No	< mensual	mensual	> mensual	No	< mensual	mensual	> mensual
A	46.7	22.2	46.2	83.3	16.7	7.4	13.3	35.7
B	13.3	11.1	30.8	—	16.7	38.9	40	35.7
C	6.7	11.1	7.7	16.7	38.9	22.2	26.6	28.6
D	33.3	55.5	15.4	—	27.8	31.5	20	—
	100 (15)	100 (9)	100 (13)	100 (6)	100 (18)	100 (54)	100 (45)	100 (141)

Taula VIII. 44. Relació entre la celebració de reunions d'etapa i la consciència de participació dels mestres en les decisions pedagògiques

	<300 alumnes Reunions d'etapa			> 300 alumnes Reunions d'etapa				
	No	< mensual	mensual	> mensual	No	< mensual	mensual	> mensual
A	45.5	20	33.3	70	16.3	3.3	18.5	16
B	13.6	40	16.7	10	32.7	50	18.5	44
C	4.5	—	16.7	20	20.4	26.7	40.7	24
D	36.3	40	33.3	—	30.6	20	22.2	16
	100 (22)	100 (5)	100 (6)	100 (10)	100 (49)	100 (30)	100 (27)	100 (25)

Taula VIII. 45. Relació dicotomitzada entre els centres que fan claustre i els que no en fan la consciència de participació (Centres de més de 300 alumnes)

E. Participació	Claustre de professors	
	No	Si
A + B	33.9	52.8
C + D	66.7	47.8
	100 (18)	100 (113)

Q=0.28

Taula VIII. 46. Relació dicotomitzada entre els centres que fan reunions d'etapa i els que no en fan i la consciència de participació (centres de més de 300 alumnes)

E. Participació	Reunions d'etapa	
	No	Si
A + B	49	50
C + D	51	50
	100 (49)	100 (82)

Q=0.02

4. VALORACIÓ PER PART DELS MESTRES DE LES SEVES RELACIONS AMB LA DIRECCIÓ DEL CENTRE

Abans d'entrar de ple en el tema específic d'aquest apartat, és interessant establir una primera comparació entre les respostes donades pels mestres sobre la base d'una mateixa escala, però valorant tres tipus de relacions interpersonals del centre docent: la relació del col·lectiu de mestres amb la direcció, la pròpia relació com a mestre amb la direcció, i la relació entre els companys ensenyants.

Vegem a continuació els resultats obtinguts a la taula VIII. 47.

De les dades anteriors podem extreure unes primeres conclusions:

a) En una xarxa escolar en la qual menys de la meitat dels mestres consideren que les relacions amb la direcció dels centres són de bona entesa, tenint en compte a més que aquest tipus de preguntes en el marc en què es fan les enquestes en el nostre país tendeixen a sobrevalorar els aspectes positius, és, sense cap mena de dubte, el sistema educatiu el que ha de plantejar-se aquesta qüestió com una de les fonamentals.

b) Cal que destaquem l'elevat percentatge de mestres que s'inclinen per opinar que les relacions són de distanciament. Observem com en aquest cas els percentatges són molt semblants en les tres columnes, la qual cosa ens indica que mentre que és molt més difícil reconèixer una situació personal de conflicte amb la direcció, o reconèixer una situació conflictiva entre els ensenyants del mateix centre, no ho és tant afirmar que les relacions són simplement de veïnatge material, sense arribar a una col·laboració, element imprescindible per a dur a terme una labor educativa coherent.

En definitiva, la situació que suposa que cada mestre resta tancat a la seva classe, sense una relació real amb la direcció i amb els propis companys, sembla una de les situacions que defineixen moltes de les nostres escoles. Per bé que no són tants els mestres que ens indiquen un conflicte —menys encara un conflicte obertament expressat—, no és pas difícil d'afirmar que no sigui problemàtica, de cara al funcionament pedagògic dels centres, aquesta situació ambigua de distanciament.

c) Hi ha una tendència clara a judicar més favorablement les relacions entre els companys del centre que no pas entre els mestres i la direcció. Fixem-nos, per exemple, com només un 3 % d'ensenyants consideren

que les relacions entre els mestres del propi centre són conflictives, mentre que una situació de conflicte amb la direcció és senyalada per un 20 % dels entrevistats.

d) Els mestres també prefereixen posar el conflicte amb la direcció fora d'ells mateixos. És a dir, són més els qui consideren que en el propi centre hi ha conflictes amb la direcció, que no pas els qui afirmen que ells mateixos tenen plantejat un conflicte amb el director. L'afirmació anterior encara és més clara comparant els percentatges que fan referència a la relació de bona col·laboració. Enfront d'un 42 % que consideren que aquesta és la característica dominant entre els mestres i el director en el propi centre, són en canvi sensiblement més (el 56 %) els qui opinen que la seva relació personal amb el director és de bona col·laboració.

Seguint la mateixa metodologia que a l'apartat anterior, hem elaborat una tipologia de centres, segons que predomini dintre seu un tipus o altre de relació. La taula següent relaciona les connexions personals amb la direcció del centre, amb l'opinió del mestre sobre les relacions del col·lectiu, i ens acaba de mostrar la coherència de l'afirmació anterior. Les tres posicions de les variables indiquen respectivament predomini de la col·laboració, del distanciament o bé dels conflictes, segons uns criteris que explicitarem més endavant. Vegem ara els resultats que, al nostre parer, són realment significatius. Taula VIII. 48.

Com es pot observar, el nivell de correlació és molt elevat, cosa que ens indica, fet i fet, que com valia a esperar hi ha una coherència entre la pròpia relació amb la direcció i la percepció de les relacions del col·lectiu d'ensenyants. Això no obstant, observem a títol d'exemple, fixant-nos en la primera columna —ja que a les tres columnes es veu el mateix—, que d'un total de centres en els quals predominen els mestres que afirmen que les seves relacions personals amb la direcció són de bona entesa, n'hi ha quasi una quarta part que queden classificats en la posició que indica que les relacions col·lectives són de distanciament, i prop d'un 10 %, fins i tot, que se situen en el darrer esglaió de la classificació (centres amb conflictivitat).

Tant pot ser que aquest fenomen s'expliqui per una certa desconfiança d'alguns dels entrevistats en relació amb el secret de l'enquesta, com pel mecanisme psicològic conegut de posar el «mal» a fora d'un mateix.

Taula VIII. 47. Comparació de les opinions dels mestres sobre les relacions interpersonals en el centre

	Col·lectiu de mestres amb la direcció	Individuals amb la direcció	Entre els companys mestres
Col.laboració	41.5	55.6	63.3
Distanciament	38.2	33.7	33.4
Conflicte latent	15.—	7.1	2.7
Conflicte obertament manifestat	100 (1331)	100 (1331)	100 (1331)

Taula VIII. 48. Relació entre la percepció de les relacions interpersonals amb el director i les relacions del col·lectiu d'ensenyants

Opinió sobre relacions del col·lectiu	Relacions personals		
	Col.laboració	Distanciament	Conflicte
Col.laboració	67.3	4	0
Distanciament	23.5	72.-	7.7
Conflicte	9.2	24.-	92.3
	100 (98)	100 (50)	100 (26) N= 174
	Y=0.88		Nm. 1331

4.1. Causes expressades pels mestres de les relacions conflictives amb la direcció

A l'apartat anterior hem vist que un 20 % dels mestres indicaven que les relacions del col·lectiu d'ensenyants del centre amb la direcció eren conflictives. A les persones compreses en aquest 20 % se'ls demanà, en una pregunta oberta, que ens indiquessin quines eren, segons el seu criteri, les causes més importants d'aquesta conflictivitat. Els mestres podien donar més d'una resposta, tot i que el 70 % de fet només en donà una.

Hem classificat els motius de conflicte en quatre categories, i donem a continuació els resultats.

Taula VIII. 49. Motius de conflicte entre ensenyants i la direcció (1)

	Estat	Església	Particular	Total
Organitzatius	53.3	54.2	54.4	53.9
Administratius	32.-	40.8	42.6	38.8
Pedagògics	34.7	36.7	41.2	37.3
Individuals	9.3	3.3	1.5	4.6
	(N=75)	(N=120)	(N=68)	(N=263)

20 % de mostra

(1) En aquest cas les columnes no sumen 100, perquè, tal com hem indicat, els entrevistats podien citar més d'un tipus de causa. La lectura adequada és la següent: un 53.9 % del total dels mestres que han indicat relacions conflictives cita (només, o a més d'altres) com a causes les organitzatives.

Com es pot veure, els conflictes de caire organitzatiu predominen sobre tots els altres. Aquesta afirmació, que es desprèn d'una senzilla lectura de les dades, encara s'enforteix més, si tenim en compte que les respostes codificades en la categoria de conflictes de caire pedagògic tenen a veure de fet amb el mateix; el tipus d'expressions més freqüents fan referència a la desavinença de criteris pedagògics entre els ensenyants i la direcció.

Dintre dels conflictes organitzatius, la majoria de respostes apuntaven directament a «l'autoritarisme de la direcció», i un nombre més minoritari de mestres utilitzava qualificatius menys directes, en el sentit d'expressar més aviat la manca de criteris de la direcció, la

manca d'una visió clara a l'hora de portar el centre, una certa apatia, etc.

Podem, doncs, concloure que hi ha com una gradació que ens defineix el tipus de causes predominants, segons els propis ensenyants, entre ells i la direcció. O bé pura i simplement la direcció és massa autoritària, o bé no compleix com cal les seves funcions de direcció o coordinació, o bé no troba els mecanismes adequats per tal de resoldre de forma democràtica les possibles divergències quant a criteris pedagògics. Pensem que, en darrer terme, els conflictes pedagògics d'alguna manera es poden reduir o assimilar a conflictes de caire organitzatiu, en el sentit que ens hem referit més amunt. Si un centre funcionés democràticament hauria de trobar fórmules integradores de les possibles divergències de caire pedagògic a partir d'una discussió entre els mestres i, com a conseqüència, hauria d'adoptar punts d'entesa que pressuposessin un mínim de coherència del centre, la qual cosa és absolutament necessària per a garantir un mínim de qualitat.

És de remarcar que els múltiples conflictes de caire administratiu —on s'inclouen els econòmics— que l'ensenyament ha patit els darrers anys no surten pas en primer pla en la nostra enquesta. És possible que els mestres percebin que en molts casos aquest tipus de conflictes ultrapassen les capacitats de maniobra de la direcció. No cal dir que això és veritat pel que fa als centres de l'Estat, però també ho pot ser en el cas dels centres privats, sobretot quan es tracta de centres subvencionats.

Per tal de refermar d'alguna manera la darrera afirmació que hem fet, podem observar a la taula com els conflictes «administratius» són més citats al sector privat que no pas a l'estatal, encara que les diferències no siguin tampoc gaire remarcables.

En darrer terme, com més endavant podrem demostrar molt més clarament, l'organització autoritària dels centres i la poca participació dels mestres en la seva gestió són les fonts principals de conflicte, no tant en el món de l'ensenyament en general, sinó pel que fa concretament a la gestió directa de cada centre escolar en concret.

4.2. Anàlisi de les variables que incideixen en les relacions dels mestres i la direcció dels centres

No pretenem fer una anàlisi exhaustiva; més aviat hem escollit, a partir de tot el que ja hem anat veient, unes quantes variables que ens semblen més significatives.

Sempre queda el camp obert per a poder aprofundir en l'anàlisi

a) La mida dels centres

L'anàlisi segons la mida ens permet fer unes quantes observacions interessants:

a) En augmentar la mida dels centres tendeixen a degradar-se les relacions col·lectives dels ensenyants amb la direcció. Aquesta constatació està en perfecta correspondència amb el que ja hem afirmat en capítols anteriors. La correlació observada no és pas gaire alta (1), i la diferència més elevada es dona entre els centres petits (menys de 300 alumnes) i la resta, més que no pas entre els intermedis i els més grans.

Altres vegades hem constatat el diferent comportament dels centres de menys de 300 alumnes. El que ara podem afegir, i que enriqueix una mica més el que ja havíem dit abans, és que en aquests centres es pot donar fins i tot el cas que els mestres considerin que no participen en la marxa del centre, però que, alhora, les seves relacions amb la direcció les percebin com de bona col·laboració.

b) La relació amb la mida és molt menys clara quan es tracta del judici dels ensenyants respecte a la pròpia relació personal amb la direcció, i no pas de la percepció del col·lectiu al que fem referència en el paràgraf anterior (2). En aquest cas, tot i haver-hi una certa diferència entre els centres més petits i els altres —inferior, però, que en el cas anterior—, no n'hi ha cap entre els intermedis i els més grans.

És a dir, com més gran és el centre, més probable és que els mestres percebin que en el conjunt hi ha problemes amb la direcció; en fer-se més complexa l'organització, és lògic que apareguin aquests tipus de fenòmens. Encara que percebin aquesta degradació de les relacions a nivell del col·lectiu, no per això a nivell individual són més els mestres dels centres grans que dels intermedis que pensen que són ells mateixos els qui tenen una relació més distanciada o conflictiva amb la direcció.

En definitiva, és, doncs, als centres més grans on el conflicte o el distanciament es tendeix a posar més a fora d'un mateix.

b) Les institucions de participació

Les anàlisis que hem fet entre les reunions de claustre i la seva freqüència, i l'existència de càrrecs i el procediment de nomenament, ens condueixen a les mateixes conclusions apuntades al capítol anterior.

Els resultats estan en la direcció esperada, però les correlacions són febles, la qual cosa ens confirma el que ja hem dit: que, tot i admetent la importància d'aquestes institucions, el funcionament de la participació, o la clau de volta de les relacions amb la direcció, no s'explica només per la seva existència. Les organitzacions docents són complexes, poc transparents en molts casos i, en últim terme, moltes vegades aquestes institucions deuen funcionar només sobre el paper, és a dir, com a institucions purament burocràtiques.

L'apartat següent ens donarà la resposta definitiva a tot el que indiquem.

c) La consciència de la participació en la presa de decisions

L'opinió que els propis mestres tenen de la seva participació en la presa de decisions del centre docent se'ns mostra com un element clar a l'hora d'explicar-nos el caràcter que, segons ells, tenen les relacions col·lectives dels ensenyants amb la direcció, i fins i tot les seves personals.

Val la pena transcriure les dues taules següents per la seva absoluta claredat en aquest sentit.

Taula VIII. 50. Tipus de centres segons el grau de participació dels ensenyants en la presa de decisions en relació amb la percepció de les relacions col·lectives amb la direcció

Percepció de les relacions del col·lectiu	Nivell de participació			
	A	B	C	D
Col.laboració	84.2	48.1	12.8	11.6
Distanciament	15.8	37.—	48.7	37.2
Conflictivitat	0.—	14.8	38.5	51.1
Total	100 (38)	100 (54)	100 (39)	100 (43)
N.c. 174				
N.m. 1331			Y=0.70	

Taula VIII. 51. Tipus de centres segons el grau de participació dels ensenyants en la presa de decisions en relació amb la percepció de la pròpia percepció de les relacions amb la direcció

Percepció de les relacions personals amb la direcció	Nivell de participació			
	A	B	C	D
Col.laboració	92.1	74.1	43.6	13.9
Distanciament	7.9	16.7	48.7	44.2
Conflictivitat	0.—	9.3	7.7	41.9
Total	100 (38)	100 (54)	100 (39)	100 (43)
N. c. 174				
N. m. 1331			Y = 0.74	

Les conclusions són òbvies, i no val la pena que ens hi entrem gaire. Quasi bé ja és tot dit.

En definitiva, la nostra xarxa escolar té plantejat un problema fonamental: la democratització dels centres docents. Aquesta democratització ha de passar per la institucionalització de mecanismes de participació, que en molts casos només suposaria l'activació de les actuals estructures existents sobre el paper i de caire burocràtic. Això pel que fa sobretot als centres estatals; pel que fa als privats, els problemes han de ser forçosa-

1. $Y = 0,35$, vegeu taules a l'apèndix.
2. $Y = 0,13$.

ment més profunds i de més difícil solució. ¿Com compaginar —si és possible— una estructura vulguem o no empresarial, amb una democratització real de les decisions del col·lectiu d'ensenyants? Vet ací un tema clau

sobre el qual e... mestres ja han dit moltes coses quan s'han pronunciat sobre l'escola del futur, a partir de les discussions i declaracions portades a efecte en diferents instàncies del moviment d'ensenyants.

Taula VIII. 52. Percepció de les relacions col·lectives amb la direcció

Mestres		Tipologia de centres		
Col.laboració	41.5	A	68	39.1
Distanciament	38.2	B	61	35.1
Conflicte latent	15.—	C	13	
Conflicte Manifest	5.3	D	20	25.9
		E	12	
	100		174	100

Taula VIII. 53. Percepció de les relacions interpersonals amb la direcció

Mestres		Tipologia de centres		
Col.laboració	55.6	A	98	56.3
Distanciament	33.7	B	50	28.7
Conflicte latent	7.1	C	11	
Conflicte manifest	3.5	D	9	14.9
		E	6	
	100		174	100

Taula VIII. 54. La mida dels centres i la percepció de les relacions col·lectives amb la direcció

	menys de 300	de 300 a 600	més de 600
Col.laboració	58.1	36.8	28.6
Distanciament	30.2	38.2	34.9
Conflictivitat	11.6	25.—	36.5
	100 (43)	100 (68)	100 (63)

N.c. 174
N. m. 1331
Y=0.35

Taula VIII. 55. La mida dels centres i la percepció de les relacions personals amb la direcció

	menys de 300	de 300 a 600	més de 600
Col.laboració	65.1	52.9	54.—
Distanciament	25.6	30.9	28.6
Conflictivitat	9.3	16.2	17.5
	100 (43)	100 (68)	100 (63)

N.C. 174
N. m. 1331
Y = 0.13

Taula VIII. 56. Relació entre l'existència de càrrecs i el procediment de designació i les relacions col·lectives amb la direcció

	No existència de càrrecs	Càrrecs nomenats	Càrrecs elegits
Col.laboració	51.7	23.5	45.6
Distanciament	38.3	36.8	28.3
Conflictivitat	100.—	39.7	26.1
	100 (60)	100 (68)	100 (46)

N.C. 174
N. m. 1331

Taula VIII. 57. Relació entre les reunions de claustre de professors i llur freqüència i les relacions col·lectives amb la direcció

	Inexistència de claustres o reunions anuals		Celebració dels claustres amb una freqüència inferior a mensual		Celebració dels claustres amb una freqüència superior a mensual	
				mensual		
Col.laboració	48.5		33.3	36.2		50.—
Distanciament	30.3		34.9	37.9		35.—
Conflictivitat	21.2		31.7	25.9		15.—
	100 (33)		100 (63)	100 (58)		100 (20)

5. LES RELACIONS ENTRE ELS COMPANYS DEL CENTRE

Un cop analitzades en els apartats anteriors les institucions que regulen la participació dels ensenyants i la percepció subjectiva que aquests tenen de llur participació en la presa de decisions del centre, ens aturarem, en aquest apartat, per a acabar les qüestions organitzatives, en les opinions dels mestres respecte a la pròpia relació amb els companys del mateix centre docent.

5.1. Divisió d'interessos entre ensenyants

En el qüestionari formularem una pregunta en termes molt genèrics, utilitzant el mateix llenguatge que hem fet servir per encapçalar aquest apartat. Demanàvem concretament si consideraven que en el propi centre docent existien interessos que dividien els ensenyants entre si; les possibilitats de resposta només eren dues (sí o no), i en cas d'obtenir una possibilitat afirmativa es demanava que indiquessin quin era el caràcter dels interessos pels quals els ensenyants estaven dividits entre ells.

Els resultats obtinguts foren: una tercera part (33,9 %) contestà afirmativament, i les dues terceres parts restants negativament (66,1 %).

Els resultats obtinguts ens permeten afirmar d'entrada dues coses:

a) Una gran majoria de mestres opina que els interessos amb els companys de treball són totalment coincidents.

b) La constatació que hi ha una divisió d'interessos no implica necessàriament conflictivitat, almenys des del punt de vista de la percepció subjectiva d'ambdues formulacions. Recordem que només un 3 % de mestres consideraven que les relacions amb els seus companys eran realment conflictives. (El 33,9 % és fins i tot superior a la proporció de mestres que consideraven conflictives les relacions del col·lectiu l'ensenyants amb la direcció —20 %—).

El fet que el nivell de consciència o de percepció de conflictivitat entre ensenyants sigui realment mínim no vol dir que no hi hagi una relació clara entre la percepció de la divisió d'interessos i el tipus de relacions entre companys (col·laboració, distància, etc.). La taula següent ens ho mostra numèricament.

La correlació s'estableix a partir de tipologies de centres (vegeu l'apèndix).

Les dades anteriors ens ofereixen una perfecta correlació lineal. Als centres en els quals un nombre més elevat de mestres consideren que hi ha divisió d'interessos entre els ensenyants, és més probable que les relacions entre ells siguin de distanciament, en comptes de col·laboració.

Tot i trobant-nos davant d'una correlació molt alta, també cal tenir en compte que es donen casos trasviants, l'anàlisi dels quals requeriria un aprofundiment en aquests moments impossible. És a dir, es poden do-

Taula VIII. 58. Relació entre percepció de divisió d'interessos i caràcter de les relacions entre els ensenyants

Caràcter de les relacions	Existència de divisió d'interessos			
	A	B	C	D
Col.laboració	82.2	60.6	37.5	21.1
Distanciament	17.8	39.4	62.5	88.9
	100 (90)	100 (33)	100 (32)	100 (19)

nar alguns centres on, tot i que hi ha una minoria de mestres que conceben que existeixen interessos diferents entre els ensenyants, les relacions predominants siguin viscudes com de distanciament; i a l'inrevés, també hi ha alguns centres on la gran majoria de mestres consideren que hi ha divisió d'interessos, i en canvi hi predominen les relacions de bona col·laboració. L'anàlisi de qualsevol organització és un problema complex —els estudis sociològics ho han mostrat amb escreix—, i a més ja hem indicat anteriorment que els centres escolars, precisament, no ens ofereixen, moltes vegades, una estructura transparent.

5.2. Tipologia d'interessos que divideixen els ensenyants

La taula següent ens mostra, per tipus de centre, de quin tipus són els interessos que divideixen els ensenyants.

Hem fet la mateixa tipologia que en referir-nos a les relacions amb la direcció, i el tractament de les dades és el mateix. Cal tenir en compte, per a interpretar la taula, que un mateix mestre podia citar voluntàriament un o més d'un aspecte.

Taula VIII. 59. Tipus d'interessos que divideixen els ensenyants

	Estat	Església	Particular	Total
Organitzatius	19.4	47.—	25.—	33.—
Administratius	48.5	39.4	45.3	43.7
Pedagògics	54.5	47.—	55.—	51.—
Altres	11.9	4.—	5.—	6.7
	(N=134)	(N=198)	(N=119)	(N=451)

33.9 % de la mostra

Comparant aquesta distribució amb la corresponent a les relacions conflictives entre ensenyants i direcció podem fer notar:

a) Mentre que mestres i directors citaven preferentment conflictes de caràcter organitzatiu (jerarquies, etc.), en el cas dels ensenyants entre ells, els interessos de caràcter pedagògic ocupen el primer lloc, i els organitzatius, el darrer. Pràcticament la meitat dels mestres que consideren que hi ha divisió d'interessos entre ells, esmenten els de caràcter pedagògic en tots tres tipus de centres.

b) L'element més destacable de la taula és la proporció molt més elevada de mestres que citen els conflictes organitzatius en els centres de l'Església que no pas en els altres dos. Tenint en compte el que hem analitzat podem pressuposar fàcilment que en aquests centres és on es dona un nombre més elevat d'estatus diferents entre els seus ensenyants. Recordem que són els centres amb més càrrecs, a més del de director, nomenats i no elegits. Recordem, també, que en els centres particulars aquest fenomen no succeeix tant, i que a més és molt afectat per la mida; per tant, entre els centres particulars hi ha un gran predomini de centres petits on l'existència de jerarquies no es deu donar.

Un altre element que probablement resulta determinant d'aquesta diferència dels centres religiosos és, justament, el possible conflicte entre els ensenyants seglars i els religiosos. Aquest problema fou citat en diverses enquestes i codificat lògicament com a conflicte organitzatiu.

A més d'aquesta pregunta feta només als mestres que deixaren constància d'un diferència d'interessos entre ensenyants, en formularem una altra a tots els enquetats que ens servirà de molt bon complement al que fins aquí hem pogut apuntar.

Demanàvem que ens indiquessin quins eren els aspectes més positius de la seva relació amb els companys i quins els més negatius. La codificació en aquest cas la construïrem de forma diferent: només tinguérem en compte un aspecte dels que citava cada mestre, triant, d'entre tots, el que pressuposàvem més important segons l'escala jeràrquica que a continuació es dona

a la aula. És a dir, quan un mestre esmentava un aspecte positiu o negatiu que podia ser classificat en la categoria número 1, es tenia en compte aquest i no els altres; quan n'esmentava un que es podia classificar en la número 2, es tenia en compte aquest i no els altres, al marge de l'ordre en què l'entrevistat els hagués mencionat a l'entrevistador. Taula VIII. 60.

Bo i admetent les dificultats de realitzar una bona codificació a partir de les indicacions dels entrevistats que algunes vegades són ambigües, i per tant haurien pogut ser considerades en una o altra categoria, les grans tendències de la taula es manifesten amb una extraordinària claredat i reflecteixen, al nostre parer, un dels trets més característics de la nostra xarxa escolar.

Observem l'elevat nombre de mestres que limiten la valoració dels companys a uns aspectes purament interpersonals de caràcter subjectiu. Un 11 % dels entrevistats subratlla només aquest aspecte, cosa que vol dir que no ha pogut ser classificat en cap esglaió més amunt de l'escala. És a dir, en molts casos els mestres són entre ells «uns bons companys», però això és molt poca cosa en relació a la tasca professional que desenvolupen a la nostra societat. Després d'aquest aspecte se subratlla, en termes genèrics, la col·laboració (26 %), que ja implica un nivell de relació més directament vinculada amb la feina professional. Vegeu, en canvi, com només un 10 % d'ensenyants han remarcat que la coherència del grup, el treball en equip, etc., són els elements prioritaris de la seva satisfacció, i que, vist per la banda negativa, han assenyalat la manca d'aquest aspecte com un element determinant de la seva insatisfacció.

Les dades també ens mostren que no hi ha conflictes especials de manca de solidaritat quan es tracta de qüestions laborals, ni problemes molt rellevants de desigualtats d'estatus (vegeu la columna d'aspectes negatius).

Atesa la construcció de l'escala, i referint-nos a la columna d'aspectes positius, podríem pensar que els percentatges de col·laboració han quedat disminuïts pel fet d'haver tingut més en compte els aspectes de solidaritat

Taula VIII. 60. Aspectes positius i negatius de la relació del mestre amb els altres companys

Aspectes positius		Aspectes negatius	
<u>Pedagògics</u>			
Coherència del grup	9.6	Falta de coherència	9.—
Interès dels mestres	1.5	Falta d'interès	4.4
<u>Organitzatius i administratius</u>			
Solidaritat laboral	1.5	Falta de solidaritat	3.2
Igualtat d'estatus	0.9	Desigualtat d'estatus	4.—
<u>Genèrics</u>			
Col.laboració, relacions professionals, etc.	26.4	Manca de col.laboració incomunicació, etc.	20.7
Relacions interpersonals (amistat, tracte humà, etc.)	41.2	Relacions interpersonals (dificultats de caràcter, falta de confiança, etc.)	10.7
Altres respostes	10.1	Altres respostes	5.2
En cap aspecte	5.1	En cap aspecte	35.4
No consta	3.7	No consta	7.5
	<u>100</u>		<u>100</u>
	(1331)		(1331)

o d'igualtat d'estatus, però aquest fenomen és irrellevant, ja que la proporció que ha quedat classificada en aquesta categoria és insignificant (2,4 %).

En definitiva, les conclusions més importants per a nosaltres són dues:

a) Els ensenyants no posen pas en primer pla els problemes organitzatius ni laborals que hi pugui haver entre ells. És possible que aquests problemes —quan existeixen—, tal com els hem detectat en la pregunta anterior, hagin estat expressats amb una formulació genèrica que hagi quedat classificada en la posició de «poca col·laboració».

b) La coherència pedagògica i de treball en equip, aspectes imprescindibles per fer una bona tasca pedagògica, són lluny de la nostra escola. Pocs mestres els assenyalen com a determinants de la seva relació amb els companys, i a més a més pocs mestres, també, els troben a faltar.

5.3. Factors que incideixen en les relacions entre els companys

En aquesta primera anàlisi només hem tingut en compte la mida dels centres, a causa de la seva importància en totes les qüestions de caràcter organitzatiu, i la participació dels ensenyants en la presa de decisions del centre com una variable substantivament interessant a l'hora de poder extreure unes primeres conclusions.

a) La mida dels centres

L'anàlisi segons la mida ens mostra que existeix una diferència entre les escoles de menys de 300 alumnes i les de més de 300, però, en canvi, no podem observar diferències substantives entre els centres intermedis i els més grans, ni pel que fa a la consciència d'una diferència d'interessos entre ensenyants, ni pel que fa al predomini d'unes relacions de distanciament en lloc de col·laboració. (Vegeu taules a l'Apèndix.)

Comparant aquests resultats amb els que obteníem en analitzar la percepció que els mestres tenien de les relacions amb la direcció, també segons la mida, hem de concloure el següent:

En cap cas la mida del centre és un factor molt decisiu. Només pel que fa a la consciència d'una certa conflictivitat col·lectiva amb la direcció es donava una certa influència d'aquesta variable, àdhuc diferenciant les escoles intermèdies de les més grans; en definitiva, els mestres de les escoles més grans tendeixen a percebre que hi ha en general un nivell més elevat de conflictivitat amb la direcció; però, en canvi, aquesta diferència ja no es donava a l'hora de concretar la seva pròpia relació amb la direcció. El mateix passa ací: l'única diferència que podem establir és entre centres petits (menys de 300), on predominen més les escoles amb unes relacions de col·laboració entre companys i on també hi ha menys consciència de divisió d'interessos, i les escoles intermèdies i grans, on hi ha una presència superior de distanciament o de consciència de divisió d'interessos entre els ensenyants.

b) La participació en les decisions

La participació en la presa de decisions dels centres se'ns presenta altra volta, igual que quan ens referíem

a les relacions amb la direcció, com un element determinant de cara al tipus de relacions viscudes entre companys. Si bé la primera constatació ja era important, era pressuposable lògicament sense massa esforç. Encara és potser més important poder afirmar que en aquells centres que es donin, al mateix temps, unes relacions de col·laboració entre els companys; en definitiva, que es faci més difícil l'aïllament de cada mestre en la seva classe.

Cal dir que la correlació és alta, però no tant com la que trobàvem en analitzar el tipus de relacions percebudes amb la direcció.

Taula VIII. 61. Relació entre participació en el centre i tipus de relació predominant entre els companys

	Escala de participació			
	A	B	C	D
Col·laboració	86.8	75.9	53.8	34.9
Distanciament	13.2	24.1	46.2	65.1
	100 (38)	100 (54)	100 (39)	100(43)

Tot i haver trobat una altra correlació entre el tipus predominant de relació en el grup de companys i la consciència de divisió d'interessos entre ells, ja fèiem notar llavors que es donava un nombre important de casos trasviants, sobretot quan es tractava d'una relació que pressuposadament havia de ser molt coherent, pel fet de tractar-se d'uns ítems d'un contingut semblant. Aquest fenomen el podem constatar d'una altra manera si observem que la correlació entre la participació i la consciència de divisió d'interessos entre ensenyants, per bé que s'esdevé en la direcció esperada, no és tan alta com l'anterior. Cosa que ens permet concloure que es poden donar situacions de col·laboració, tot i haver-hi diferència d'interessos o, a l'inrevés, situacions de distanciament, tot i tenir consciència d'uns interessos coincidents.

Observem en aquest sentit les dades següents:

Taula VIII. 62. Relació entre la participació en la presa de decisions i la consciència de divisió d'interessos entre ensenyants

	Escala de divisió d'interessos			
	A	B	C	D
A	65.8	55.6	38.5	46.5
B	15.8	22.2	17.9	18.6
C	15.8	18.5	20.5	18.6
D	2.6	3.7	23.-	16.3
	100 (38)	100 (54)	100 (39)	100(43)

A la vista dels resultats hem de concloure:

a) Constatar novament la complexitat de l'organització escolar.

b) Als centres on es dóna una major participació tendeix a haver-hi una millor coincidència d'interessos entre ensenyants. Això no obstant, no podem identificar sempre relacions de col·laboració amb inexistència de divisió d'interessos.

La participació incideix més clarament en fer possible en un centre unes relacions de col·laboració entre els companys, que no pas en el fet d'evitar tota mena de divisió d'interessos entre ells.

c) Sembla que s'insinuï una tendència, que, si bé és molt feble, pot ser interessant des del punt de vista substantiu. En alguns centres on apareix una manca absoluta de participació, aquesta manca pot incidir en el fet que els ensenyants justament tinguin més consciència que els seus interessos coincideixen, perquè se sentin més clarament delimitats i unificats enfront d'una direcció absolutament autoritària. (Observem el comportament de la distribució de les columnes C i D de la taula.)

5.4. La divisió d'interessos entre ensenyants, segons tipus d'escola

Per acabar aquest apartat transcrivim a continuació la proporció de mestres que a cada tipus d'escola afirmen que existeixen divisions d'interessos entre els col·legues del mateix centre:

Estat	30,6 %	(N = 438)
Religiosos	50,6 %	(N = 233)
Religioses	24,6 %	(N = 224)
Parroquials	41,7 %	(N = 60)
Particulars	28,5 %	(N = 277)
		(inclosos 9 mestres Patronat)
Cooperatives	40,4 %	(N = 99)
TOTAL	33,9 %	(N = 1331)

De la taula destaquem en primer lloc els centres de religiosos; després són els centres parroquials i també els cooperatius aquells on es presenta una proporció superior de mestres que opinen que tenen interessos diferents entre ells.

Aquests resultats ens aclareixen una mica més el que hem analitzat en pàgines anteriors. És a dir, tot i que la participació en la direcció del centre afecta la divisió d'interessos, no sempre les dues coses van juntes. Tenim, per exemple, el cas dels centres cooperatius, en els quals els índexs de participació eren molt elevats, i en canvi mostren un índex, al mateix temps elevat, de consciència de divisió d'interessos entre ensenyants.

Probablement en aquests centres es deu donar un nivell d'expectatives superiors, a més d'un grau d'institucionalització complexa, atesa la seva estructura organitzativa, cosa que comporta una consciència de divisió d'interessos —potser prioritàriament pedagògics— superior a d'altres, on les coses estan més fixades i, per tant, no es presten tant a ser posades en qüestió.

En aquests centres hem trobat un índex important de mestres que consideren que les relacions del col·lectiu amb la direcció són de distanciament, tot i que podríem esperar que prevalguessin les relacions de col·laboració, si tenim en compte l'associació estadística entre participació i relacions de col·laboració amb la direcció, que abans hem analitzat. En definitiva, es tracta d'un tipus de centres amb un grau elevat de participació, però també

amb un nivell relativament elevat de problemes interns.

És interessant de constatar, d'altra banda, el diferent comportament dels centres de religiosos respecte als de religioses; els primers se'ns presenten amb un grau superior de conflictivitat interdocent. Cal tenir en compte que normalment hem treballat amb tipologia d'escoles, i, en canvi, ara ens referim a mestres en particular; per tant, un element que juga és que els centres de religiosos tenen en general una mitjana més gran de docents, cosa que afecta lògicament la proporció de mestres que consideren que hi ha divisió d'interessos, encara que el fenomen es produeixi en un nombre més petit de centres.

El que hem apuntat en el paràgraf anterior té molt a veure a l'hora de comparar els centres de l'Església amb els particulars, ja que aquests últims són en molts casos més petits.

En definitiva el que queda clar és:

a) El sector estatal no apareix tampoc en aquesta dimensió com el més conflictiu.

b) Dintre el sector privat ocorren situacions molt diverses. Ja hem demostrat abans que els centres de menys de 300 alumnes presenten un índex de conflictivitat inferior, i, probablement per això, el nombre de mestres afectats és globalment inferior. Si filtréssim la taula segons la mida, ens trobaríem probablement que els centres particulars més grans presenten uns índexs semblants a la resta del sector.

c) La conflictivitat organitzativa de caire jeràrquic o de diferència d'estatus —conflictes entre religiosos i seglars, per exemple— que abans hem indicat, es deu donar probablement més als centres masculins que no pas als femenins, aspecte que no podem considerar totalment confirmat atès que entre els centres religiosos n'hi ha de més grans que no pas entre els de religioses. De tota manera, i tenint en compte altres parts del treball, no sembla gaire aventurat mantenir la hipòtesi, ja que els ensenyants dels centres de religioses presenten unes característiques tant objectives —sexe, edat, etc.—, com subjectives —opinions polítiques, religioses, etc.—, que ens permeten pressuposar un cert nivell més elevat de coincidència, tant amb la institució —també hi ha menys conflictivitat amb la direcció—, com dels ensenyants entre ells.

d) Per últim, cal remarcar que en totes aquestes qüestions els elements subjectius tenen la seva importància. És a dir, que les expectatives dels mestres no sempre són iguals, i que el sostre de les seves aspiracions pot ser molt diferent. En aquest sentit, no es pot menystenir de cap manera que un dels elements que pot jugar pel que fa al baix índex de conflictivitat de l'escola estatal, posem per cas, també tingui a veure, a part d'altres causes a les quals ja ens hem referit, amb una certa burocratització de la institució, i per tant, amb un sostre inferior d'expectatives en alguns dels seus ensenyants. En definitiva, són molts els elements a tenir en compte i molta la feina que cal fer per a aprofundir tota la problemàtica organitzativa de la nostra xarxa escolar. Més que uns resultats concloents, aquest treball pretén donar unes primeres pautes, que requereixen nous tractaments i aprofundiments posteriors. Més que conclusions definitives, pretenem aportar hipòtesis de treball que poden ser fecundes tant pel que fa a prosseguir les inves-

tigacions, com també a iniciar vies pràctiques d'experimentació en el camí inajornable de refer la nostra escola.

5.5. Opinions dels ensenyants sobre la funció directiva dels centres

Per acabar els temes referits a l'organització ens cal fer una referència no tant a com funcionen actualment els nostres centres escolars, sinó a com creuen els mestres que caldria organitzar la funció directiva. Les opinions subjectives dels ensenyants seran un bon complement a tot allò que fins ara hem analitzat.

Cal dir, de bon començament, que a l'actualitat la gran majoria dels centres funcionen a partir d'una direcció unipersonal; són molt pocs els que tenen un mecanisme de direcció col·legiada. Això no vol dir que aquesta direcció personal no hagi pogut ésser triada, en alguns casos, pels mestres.

La taula següent ens dona els marginals globals del que pensen els mestres respecte a com s'hauria d'organitzar la funció directora. Vegem els resultats.

Taula VIII. 63. Opinions sobre l'organització de la funció directora dels centres

Per tal que un centre funcioni és necessària l'autoritat personal d'un director

—Nomenat per l'autoritat superior	8%	
		35 %
—Elegit pels companys	27%	
La funció directiva pot ser col·legiada (més d'una persona)		
—Les decisions s'han de prendre per majoria	50%	
		65%
—Les decisions s'han de prendre per unanimitat	15%	
	<hr/>	
	100	(1331)

Com es pot veure, enfront d'una situació actual en la qual la major part dels centres es regeixen per una direcció unipersonal, les dues terceres parts dels mestres s'inclinen per la conveniència de la direcció col·legiada.

No arriben a un 20 % els mestres que pensen que cal mantenir la direcció unipersonal nomenada des de dalt. Els criteris d'elecció són, doncs, absolutament majoritaris (més del 90 %), ja que, quan s'inclinaven per la direcció col·legiada, es donava per segur que es requeria l'elecció de l'equip directiu.

Entre els mestres que prefereixen la direcció col·legiada, es pot veure com prevalen els criteris d'eficàcia sobre els de màxima integració; és a dir, és molt més important la proporció dels qui defensen que cal prendre les decisions per majoria, que no pas els qui s'inclinen per la unanimitat. El qüestionari permetia encara una matisació a aquesta darrera posició, i la gran majoria dels qui la van sostenir es decantaren perquè, en el cas de no obtenir la unanimitat, s'havia d'ajornar la decisió fins a arribar-hi a partir del convenciment.

En conjunt, doncs, tenim el pol minoritari que defensa la màxima eficàcia i jerarquia, i un pol també minoritari que defensa fins l'extrem la integració del grup, corrent el risc, al nostre parer, no cal dir que subjectiu, d'impossibilitar la marxa de l'organització en paraitzar les decisions si no s'obté l'assentiment absolut de tots els participants.

És clar, doncs, que l'opinió que obté més nombre d'adherents és la que sosté la direcció col·legiada, a partir d'una presa de decisions per majoria. És l'intent de combinar l'equip i la democràcia electiva, amb l'eficàcia organitzativa.

Sens dubte que aquests resultats representen una confirmació més del que ja hem indicat altres vegades. La nostra xarxa escolar és lluny de tenir, a l'actualitat, uns bons mecanismes de participació, i, en canvi, els mestres en senten absolutament la necessitat. El canvi d'una estructura jeràrquica per una altra de més democràtica deu ser un dels problemes urgents que cal abordar si hom vol millorar la nostra institució educativa (1).

La direcció unipersonal nomenada presenta els percentatges següents: 22,4 %, 13,5 % i 3,7 %.

I la direcció col·legiada amb decisió majoritària, els següents: 33,6 %, 43,2 % i 54,4 %.

La direcció col·legiada per unanimitat, tot i ésser també afectada per l'edat, és important destacar que no presenta unes diferències tan grans com en els casos anteriors, sobretot el primer, o sigui, la direcció unipersonal nomenada: 8,1 %, 13,6 %, 16,3 %.

Taula VIII. 64. Percepció de la relació entre els companys del centre

Mestres		Tipologia de centres		
Col.laboració	41.5	A	110	63.6
Distanciament	33.4	B	48	27.7
Conflicte latent	2.7	C	14	
Conflicte manifest	0.7	D	1	9.3
		E	1	
	100		174	100

Taula VIII. 65. Percepció de l'existència o no de divisió d'interessos entre ensenyants del centre

Mestres		Tipologia de centres		
Si	33.9	A	90	51.7
No	66.1	B	33	19.—
		C	32	18.4
	100 (1331)	D	19	10.9
			174	100

A = menys del 25 % de mestres responen Sí.

B = entre el 25 i el 49.9 % responen Sí.

C = entre el 50 i el 74.9 % responen Sí.

D = entre el 75 i el 100 % responen Sí.

1. Tal com previsiblement era lògic esperar, l'edat és un dels factors influents en el canvi d'actitud respecte als mecanismes que han de configurar la direcció de l'escola.

Taula VIII. 66. Relació entre la mida dels centres i la consciència de divisió d'interessos entre ensenyants

	menys de 300	de 300 a 600	més de 600
A	72.1	51.5	38.1
B	14	16.2	25.4
C	9.3	20.6	22.2
D	4.7	11.8	14.3
	100 (43)	100 (68)	100 (63)

N = 174

Taula VIII. 67. Relació entre la mida dels centres i les relacions entre els companys

	menys de 300	de 300 a 600	més de 600
Col.laboració	74.3	54.4	65.2
Distanciament	25.6	45.6	34.9
	100 (43)	100 (68)	100 (63)

1. INTRODUCCIÓ

En el capítol II d'aquest estudi hem fet ja una primera anàlisi de l'origen social de l'alumnat, utilitzant com a base de càlcul les respostes donades pels mestres individualment, les quals reflectien la composició social de la pròpia classe.

L'objectiu d'aquest apartat és aprofundir en la problemàtica, conduint l'anàlisi a nivell de centres i posant-la en relació amb altres aspectes de l'escolarització que segons el nostre parer tenen a veure amb la composició social de l'alumnat.

Hem procedit, doncs, a la construcció d'un indicador d'origen social predominant a nivell de centre, fent servir totes les respostes dels mestres de cadascun dels centres. La recodificació de les dades a nivell de centre s'ha fet considerant les respostes de cada classe com a distribuïdes en una escala d'interval, i calculant la situació del centre de gravetat del conjunt, és a dir, la mitjana aritmètica.

Amb aquestes criteris s'obté la distribució que veiem a la taula IX. 1.

Atesa la baixa freqüència de les categories, corresponent als orígens socials més alts i més baixos, i amb vista a utilitzar-la com a variable d'anàlisi fonamental,

hem cregut convenient treballar amb una agrupació d'aquesta variable. Normalment, en alguns casos que ja explicitem en el text i als quals encara estenyem més, hem agrupat les quatre primeres categories, que anomenem en el text «classe mitjana alta», i les tres darreres —exceptuant l'última de la qual no tenim informació—, que anomenem «classe treballadora i pobra». Queda així una variable amb quatre categories fonamentals de freqüències respectives: 9,2 % dels centres, 12,7 %, 25,9 % i 40,6 %.

Ens queda un 11,7 % de centres sobre els quals no tenim informació. A les taules de l'anàlisi hem utilitzat també aquesta categoria perquè, per la pròpia coherència interna, en general se'ns mostra com a corresponent a centres amb un predomini d'alumnat de baix estatus social. Com es pot veure a la taula transcrita abans, en la seva gran majoria són, efectivament, centres particulars, i podem pressuposar, llevat d'algun cas trasviat, que deuen correspondre a acadèmies petites de pis.

La diferència entre la distribució obtinguda a nivell de centres i l'obtinguda a nivell d'aula (Capítol II) és atribuïda a causes diverses:

a) L'existència dels centres abans esmentats, dels quals no hem obtingut informació i que, tal com hem dit abans,

Taula IX. 1. Origen social predominant de l'alumnat a nivell de centre, segons dependència

	Estat	Església	Particular	Total
Classe alta	—	—	2.2	1.—
Classe alta i mitjana alta	—	—	1.1	0.5
			14.5	9.2
Classe mitjana alta	—	3.9	6.7	4.1
Classe mitjana alta i mitjana	—	5.9	4.4	3.6
Classe mitjana	3.6	23.5	12.2	12.7
Classe mitjana i treballadora	14.3	35.3	27.8	25.9
Classe treballadora	60.7	19.6	25.5	34.
			27.7	
Classe treballadora i pobra	8.9 73.2	3.9 27.4	2.2	4.6
Classe molt pobra	3.6	3.9	—	2.—
No consta informació	8.9	3.9	17.8	11.7
	100 (56)	100 (51)	100 (90)	100

pressuposem que corresponen a centres amb predomini de nens fills de treballadors;

b) El grau de policlassisme bastant variable en els diversos centres.

c) La diferent mida dels centres, aspectes als quals ens hem referit diverses vegades al llarg del treball. Pensem que l'anàlisi a partir d'aquesta tipologia ens forneix un conjunt d'elements, més qualitius que estrictament quantitius, d'extraordinari interès, como podem constatar a les pàgines que segueixen.

2. L'ORIGEN SOCIAL PREDOMINANT DELS ALUMNES I L'EMPLAÇAMENT URBÀ DELS CENTRES

Qualsevol plantejament sobre alternatives escolars a Catalunya ha de tenir en compte la ubicació de l'espai urbà dels diferents centres escolars i la relació que té aquest fet amb les seves clienteleles.

Tal com s'ha desenvolupat el creixement de les nostres ciutats, no cal ser un sociòleg perspicaç per detectar que hi ha una relació clara entre espai urbà i tipus de classes socials que hi resideixen. Potser a casa nostra avui és on millor es compleix una frase d'Henri Lefèvre que diu que l'espai no és més que una traducció física del tipus de relacions socials que predominen en una determinada col·lectivitat.

Una traducció empírica del que anteriorment hem afirmat ens la dona el nostre treball, i la podem veure a la taula següent, on relacionem l'emplaçament del centre segons el context social predominant, a través de la declaració del director, i la classe social predominant dels alumnes del mateix, segons la codificació que hem fet a partir de les respostes donades pels mestres de cada centre referides a la pròpia classe, tal com ja hem explicat a l'apartat introductori. Les dades es refereixen només als 158 centres situats a municipis de més de 50 000 habitants, ja que als municipis menors és lògic preveure que aquesta problemàtica no tingui el mateix significat. (La taula comptabilitza només 155 centres, perquè n'hi ha tres que no donen informació del context social de l'escola.) Taula IX. 2.

Tot i que la correlació no és perfecta, ja que tampoc les categories no són perfectament homologables, i que

Taula IX. 2. Context social de l'escola en relació amb la classe social predominant dels alumnes

Classe social predominant	Context social de l'escola				
	A	B	C	D	E
Classe mitjana alta	60	12.5	4.8	1.9	—
Mitjana	15	18.8	23.8	5.7	—
Mitjana i treballadora	15	31.3	45.2	15.1	12.5
Treballadora i pobra	10	25	19	56.6	75.
No hi ha informació	—	12.5	7.1	20.8	12.5
Total	100 (20)	100 (16)	100 (42)	100 (53)	100 (24)

N=155

Nota: Per tal d'obtenir un nombre mínim de centres en cada categoria hem hagut de fer una agrupació de la prèvia presentada al qüestionari, la qual, tot hi fer-la lògicament per criteris d'homogeneïtat, desvirtua possiblement una mica els resultats, que haurien estat encara més clars si haguessim pogut detallar més.

El significat dels tipus de les columnes és:

- A = Zona residencial d'alt nivell i eixamples de classes mitjanes i altes
- B = Nous barris de tipus mitjà.
- C = Nucli antic de les ciutats i nuclis antics agregats (tipus Sarrià, Gràcia, etc., en el cas de Barcelona).
- D = Eixamples de classes baixes i nous barris populars.
- E = Suburbis.

també és lògic, d'altra banda, que hi hagi casos marginals, el fet és que la correspondència és alta i molt significativa.

Les zones on els centres escolars queden classificats en posicions més disperses, quant al predomini del seu alumnat, són les que corresponen als «nous barris de tipus mitjà» i a les «zones antigues». És a dir, en aquests sectors urbans és on hi ha una clientela potencial més diversa —cosa plenament raonable a simple vista—, i per tant, els criteris de selectivitat o de classisme d'un determinat centre passen per uns altres canals, com pot ser, per exemple, el preu de les quotes.

La correlació és, en canvi, molt alta pel que fa a la columna A, en el pol de la població i zona més acomodada, i pel que fa a les columnes D i E, on resideix fonamentalment la població treballadora i de menys nivell de renda.

Una conclusió clara que es pot desprendre de les nostres dades és que la proximitat del centre docent respecte al lloc d'habitatge, és una de les variables claus a l'hora d'explicar on es porten els fills per a ser atesos escolarment. D'altra banda, el classisme de la nostra trama urbana queda plenament reflectit en el caràcter de les diferents clienteleles escolars.

Ens cal completar els resultats anteriors veient la diferent implantació, a les distintes zones urbanes, que tenen els tres sectors de l'ensenyament, ja que aquesta localització, ultra altres factors, serà un dels elements determinants de la seva clientela escolar pel que fa a l'origen de classe, tal com ja ha estat analitzat en el capítol II d'aquest estudi. Taula IX. 3.

Les diferències que la taula ens mostra són prou significatives pel que fa a la localització predominant de

Taula IX. 3. Relació entre els tres sectors d'ensenyament i el context social predominant del centre

	Estat	Església	Particular
Zona residencial d'alt nivell i eixample de classes mitges i altes	7.9	20	11.7
Nous barris de tipus mig	5.3	5	15.6
Nuclis antics i agregats	15.8	40	26
Eixamples de classes baixes i nous barris populars	39.5	20	40
Suburbis	31.6	15	7.8
	100 (38)	100 (40)	100 (77)

N=155

cada sector i a la seva diferent implantació a l'espai urbà.

El sector públic és fortament predominant en els contextos socials d'inferior nivell d'estatus social.

L'Església predomina en els nuclis antics, aspecte que té la seva explicació: d'una banda, en la poca expansió d'aquest sector quant a la construcció de nous centres escolars en els últims anys —la seva presència tradicional estava en els centres de les ciutats— i, d'altra, en el fet que zones com és ara el barri de Sarrià de Barcelona —on hi ha una presència forta de l'Església— han quedat classificades com a nuclis antics agregats.

No cal tampoc menystenir que un 35 % de centres de l'Església es localitzen en contextos socials de baixa renda, tot i que aquest sector també obté el percentatge més elevat (20 %) de centres situats a les zones habitades per la població més rica.

Al sector particular, el percentatge superior se situa en contextos socials de classes baixes i nous barris populars, amb una proporció igual al sector públic, per bé que no pas igual pel que fa als nuclis estrictament suburbials. No tenim cap mena de dubte en afirmar que aquests centres particulars són justament, en la seva gran majoria, les acadèmies sovint localitzades en pisos, amb un nombre d'alumnes molt reduït i amb unes condicions materials amb vista a l'escolaritat freqüentment molt deficientes. Es tracta dels centres, als quals ja ens hem referit i als quals, sens dubte, tornarem, que han anat apareixent i cobrint una demanda escolar no atesa suficientment pel sector públic i a la qual tampoc l'Església no ha pogut subvenir, a causa del seu relatiu estancament quant al creixement dels seus efectius potencials d'escolarització en els darrers anys.

Observem, també, com de fet el sector particular és el que presenta una distribució més dispersa. D'una banda, hi ha una presència substantiva de col·legis particulars radicats en zones de classe alta, i d'altra banda, les mateixes raons que abans hem apuntat s'han traduït en una presència d'aquest sector superior als altres dos, en els nous barris de tipus mitjà.

En síntesi, doncs, la ubicació en l'espai urbà no és pas la mateixa pel que fa als tres sectors d'ensenyament i, ultra altres variables, no hi ha pas cap mena de dubte que fins i tot de cara al futur i en el supòsit d'una possible política de subvenció econòmica de tots els centres escolars, aquesta localització serà un factor condicionant important de la clientela potencial dels diferents centres. És a dir, que el classisme que actualment s'acusa, un dels factors del qual són les diferents condicions econòmiques de les escoles, no serà fàcilment eliminat, atès l'emplaçament diferencial dels centres i la clara estratificació social plasmada a les distintes zones urbanes.

3. ORIGEN SOCIAL DELS ALUMNES I RADI D'INFLUÈNCIA DEL CENTRE

La temàtica descrita a l'apartat anterior queda més enriquida encara si ens fixem en el radi d'influència dels diferents centres segons el context social predominant de la zona, o bé segons l'origen social predominant dels alumnes; ambdues variables, tal como ja hem vist, estretament relacionades.

La nova variable que introduïm l'hem extreta del qüestionari de directores de centre, on es demanava si els alumnes d'aquest eren predominantment del propi barri,

si ho eren la majoria, o bé si la majoria provenien d'altres zones de la ciutat. El tipus de pregunta és apreciativa, i, per tant, els resultats obtinguts no ens donen pas una visió quantificada exacta de la situació, però sí una visió qualitativa interessant.

Observem els resultats a la taula següent, en què utilitzem com a variable independent l'origen social predominant dels alumnes.

Taula IX. 4. Relació entre origen social predominant dels alumnes i radi d'influència del centre (ciutats de més de 50000 h.)

Els alumnes provenen	Origen social predominant				NC	Total
	Mitjana alta	Mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora i pobra		
Quasi tots del barri	16.7	26.3	47.4	66.7	75	52.5
La majoria del barri	33.3	68.4	50	28.6	20	38.7
La gran majoria de fora del barri	50	5.3	2.6	4.8	5	9.5
	100 (28)	100 (19)	100 (38)	100 (63)	100 (20)	100(158)

Els resultats de la taula són plenament coherents amb les nostres expectatives i ens mostren palesament el següent:

a) Com més decreix l'estatus predominant dels alumnes d'un centre docent, més la clientela escolar és exclusivament del propi barri.

b) És relativament curt el nombre de centres escolars que reclutin majoritàriament la seva clientela fora de la zona on estan emplaçats (9,5 %). L'única categoria social on aquesta proporció és considerable és la que correspon majoritàriament als alumnes de classe mitjana alta, en la qual el percentatge arriba a la meitat dels centres. Són, doncs, els fills de les classes més altes els qui escullen un centre escolar completament desplaçat del seu lloc de residència, exclusivament en funció d'altres criteris (eficàcia pedagògica, caràcter ideològic, prestigi, etc.).

c) Si tenim en compte la correlació que abans hem analitzat entre origen social predominant i emplaçament dels centres, tampoc no té res d'estrany que àdhuc entre els centres predominantment de classe mitjana alta hi hagi una proporció considerable d'alumnes exclusivament o majoritàriament del propi barri, ja que es tracta de zones urbanes on hi ha una coincidència entre tipus de població resident i localització dels centres. Respon, en definitiva, a l'estratificació social de la nostra trama urbana.

d) Els centres predominantment de classe mitjana i treballadora, són els que ens ofereixen una distribució partida pràcticament per la meitat: centres en què els alumnes són del propi barri, i centres on la majoria dels alumnes són del propi barri, tot i que n'hi van de fora sense arribar a ser majoria.

Per contra, quan arribem als centres amb predomini de classe treballadora i pobra i a aquells dels quals no tenim informació, la proporció més elevada correspon als centres en els quals quasi tots els seus alumnes són del mateix barri on l'escola radica.

En definitiva, la conclusió no és altra que la que ja apun-

tàvem a l'apartat anterior: com més baix és l'estatus de les famílies, més gran és la tendència a portar els fills al centre escolar proper a la pròpia residència.

Dit amb d'altres paraules: com més s'eleva l'estatus de la família, més augmenta la tendència a desplaçar-se del propi barri de residència per a anar a cercar un centre escolar en funció d'altres criteris, ja siguin de tipus ideològic o de prestigi social.

A l'apèndix d'aquest apartat transcrivim la mateixa taula anterior, però referida només a Barcelona-ciutat, per tal de poder-la comparar amb la relació entre la zona de situació de l'escola per context predominant, i el radi d'influència del centre. La comparació a Barcelona potser és teòricament més clara, perquè es tracta d'una sola ciutat i no s'hi barregen els resultats d'altres ciutats de més de 50 000 h. que poden revestir peculiaritats en la seva trama urbana, tot i que d'antuvi ja sabem que no poden ser massa grans si ens atenim al que ja hem descrit a l'apartat anterior.

Els resultats són d'allò més clar i quasi podem dir que sobra qualsevol comentari; n'hi ha prou amb llegir-los directament de la taula.

La diferència més gran que es pot observar comparant la taula global per l'origen social predominant i la que fa referència a Barcelona, afecta la categoria dels centres de classe mitjana, però el nombre reduït de casos de la mostra de Barcelona ciutat fa imprudent qualsevol conclusió. En canvi, la tendència general abans descrita es manté plenament vigent.

La correlació que abans hem indicat entre origen social predominant dels alumnes i zona urbana de situació del centre, ens és ara confirmada quan percebem una perfecta correlació en el sentit esperat: com més elevat és el context social d'un centre escolar, més possibilitats hi ha que acudeixin a aquell centre alumnes de fora de la zona; per contra, a les zones de predomini obrer o de suburbi la gran majoria de la clientela escolar es recluta entre els propis residents. Només a les zones residencials i de predomini de classes mitjanes i altes és on la proporció de centres amb majoria d'alumnes de fora del barri és realment important (47 %). Les conclusions són, doncs, les que ja hem extret de la lectura de la primera taula d'aquest apartat.

Taula IX. 5. Relació entre context ambiental de l'escola i radi d'influència del centre (Barcelona ciutat)

	Zona urbana de situació del centre				
	A	B	C	D	E
Quasi tots del barri	20	66.7	59.3	75	80
La majoria del barri	33.3	33.3	37	25	20
La gran majoria de fora del barri	46.7	—	3.7	—	—
	100 (15)	100 (9)	100 (27)	100 (24)	100(10)

N=85 -

Nota: La significació de la codificació de les columnes està a la plana anterior. Recordem que hi ha tres centres dels quals no tenim informació del context.

Taula IX. 6. Relació entre origen social predominant dels alumnes i radi d'influència del centre (Barcelona ciutat)

	Mitjana alta	Mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora i pobra	NC	Total
Quasi tots del barri	14.3	50	50	81.5	85.7	59.8
La majoria del barri	35.7	50	50	14.8	14.3	3.-
La gran majoria de fora del barri	50	-	-	3.7	-	9.2
	100 (14)	100 (8)	100 (24)	100 (27)	100 (14)	100(87)

4. ORIGEN SOCIAL DELS ALUMNES I COST DIRECTE DEL SERVEI ESCOLAR ALS CENTRES PRIVATS

Dos aspectes diferents, per bé que complementaris, ens interessa mostrar en aquest breu apartat; d'una banda, la clara relació existent entre el nivell de quotes que paguen els pares directament al centre escolar i l'origen social predominant dels propis alumnes, i, de l'altra, veure quina proporció de centres, segons predomini de classe social, s'han beneficiat de l'actual política de subvencions. Taula IX. 7.

Com ja hem indicat abans, i com era lògic d'esperar, l'associació que trobem entre les dues variables és realment forta. Hem de tenir en compte que alguns centres que cobren menys de 1000 ptes. reben la subvenció de l'Estat; aquesta és probablement la raó, com més endavant mostrarem, que puguin trobar-se alguns centres amb predomini d'alumnat d'un cert nivell d'estatus classificats entre els centres de baix nivell de quotes.

Per contra, el més sorprenent és que els centres que no disposen d'informació quant a l'origen de classe, i que pressuposem, per les raons esmentades a la introducció, que són en general de baix estatus social, no queden pas tots situats entre els centres de quota més baixa. Igual que abans, aquest fenomen té a veure amb les subvencions i ens confirma que deuen ser acadèmies

que, ateses les seves condicions materials, no han obtingut aquest benefici estatal i, per això, han de cobrar uns nivells intermedis de quotes, a costa segurament d'augmentar el nombre d'alumnes per classe, per tal de poder afrontar les despeses de l'ensenyament.

La taula següent ens dona el percentatge de centres privats de cada nivell d'estatus que han rebut la subvenció oficial.

Taula IX. 8. Relació entre nivell social dels alumnes i subvenció oficial al centre

	al 100 %	al 50 %	Total	(N)
Mitjana alta	-	5.6	5.6	18
Mitjana	34.8	4.3	39.1	23
Mitjana i treballadora	34.9	18.6	53.6	43
Treballadora i pobra	64.1	2.6	66.7	39
No hi ha informació	11.1	-	11.1	18

La construcció de la taula és en aquest cas diferent d'altres vegades. Cal llegir-la de la següent manera, posant un exemple: Del total de centres privats amb pre-

Taula IX. 7. Relació entre tipus de centres segons origen social dels alumnes i nivell de quotes

Alumnat predominant de classe:	Tipus de centres segons origen social dels alumnes i nivell de quotes			
	menys de 500 ptes.	de 500 a 1000	1000 a 1500	més de 1500
Mitjana alta	2	-	13.6	60.9
Mitjana	12	12.8	27.3	26.1
Mitjana i treballadora	36	33.3	40.9	8.7
Treballadora i pobra	44	23.1	9.1	4.3
No hi ha informació	6	30.8	9.1	-
	100 (50)	100 (39)	100 (22)	100 (23)

N = 134

Nota: Hi ha 4 centres privats que no donen informació sobre les quotes i tres que queden classificats com si no en cobressin, probablement per tractar-se de centres de patronat en transició.

domini de classe mitjana i treballadora (N = 43 en la mostra), han rebut una subvenció al 100 % el 34,9 %, i una subvenció al 50 % el 18,6 %; per tant, un 53,6 % d'aquests centres han rebut algun tipus de subvenció de l'Estat, i la resta fins al 100 % no han rebut subvenció.

Els resultats ens aclareixen i complementen el que abans hem indicat:

a) Els centres que s'han beneficiat més de les subvencions són de predomini de classe treballadora i pobra, descendint progressivament el percentatge de centres subvencionats com més s'eleva el nivell d'estatus de l'alumnat. Observem, però, com els centres dels quals no disposem d'informació quant a l'origen social, no han rebut en la seva gran majoria cap mena de subvenció (només un 11 %), la qual cosa ens explica el nivell de quotes que abans hem detectat.

b) A partir d'aquests resultats podem afirmar que (amb alguna excepció) les subvencions no han pas beneficiat els centres freqüentats per les capes més altes de la societat. En aquest sentit, es compleix el que era una de les condicions oficials de la subvenció.

c) És molt important de remarcar, des del nostre punt

de vista, que quan un 40 % de centres de classe mitjana i un 54 % dels de classe mitjana i treballadora són centres subvencionats, encara no ho són pas tots aquells en els quals predomina la classe treballadora i pobra. És a dir, la política de subvencions no ha afavorit primer la totalitat de menys nivell d'estatus abans d'arribar més amunt. Cal dir, per ser justos, que fan elevar la proporció de centres subvencionats amb predomini de capes mitjanes i treballadores, les aportacions al 50 % de la totalitat del cost.

En tot cas, també és igualment significatiu que la proporció de centres subvencionats al 100 % sigui igual entre els de classe mitjana que entre els de classe mitjana i treballadora.

Tal com ja hem exposat a l'apartat corresponent, els criteris pels quals s'han atorgat les subvencions han condicionat aquest tipus de resultats.

Una visió més real del problema ens la donaria el mateix càlcul, però a partir dels alumnes afectats en cada cas, ja que presumiblement la mida dels centres privats de classe treballadora i pobra és inferior als de classe mitjana, la qual cosa afectaria substancialment els resultats, agreujant encara més la tendència que les dades relatives per centre ja ens mostren clarament.

5. ORIGEN SOCIAL DELS ALUMNES I NIVELLS D'ENSENYAMENT DE QUÈ DISPOSEN ELS CENTRES

Volem estudiar en aquest apartat si existeix cap relació entre el nivell social del centres, quant a la pròpia clientela, i el tipus de serveis que el centre ofereix, quant a nivells d'ensenyament. Ens referirem, d'una banda, als nivells previs a l'etapa obligatòria i, de l'altra, als nivells posteriors; pel que fa a aquests últims n'exclourem els centres de l'Estat, ja que des d'un punt de vista legal són centres exclusivament dedicats a l'E.G.B., i per tant, en aquest cas no té sentit l'anàlisi.

5.1. El Preescolar

Tota la literatura pedagògica actual no es cansa de remarcar la gran importància del preescolar concebut no pas com un simple lloc on es guarden els infants, per tal de prestar un servei assistencial, sinó tot el contrari, pel seu estricte caràcter pedagògic. D'un bon preescolar en depèn en gran manera una bona educació de la psicomotricitat de l'infant i, en darrer terme, el desenvolupament de les seves potencialitats pel que fa a l'aprenentatge de la lectura i escriptura, elements fonamentals de l'escola i elements centrals per on passarà més tard la selectivitat escolar, àdhuc en el cas d'haver-se resolt els problemes previs de caràcter estrictament econòmic.

El nostre treball no pot donar compte de la qualitat dels preescolars existents, ja que no hem abordat el tema; només ens podem referir a si els centres en tenen o no, i a partir de quina edat escolaritzen els infants. D'altra banda, altres publicacions ja han estudiat quantitativament el nombre d'alumnes que assisteixen a preescolar, ja sigui a partir de 4 i 5 anys, ja sigui abans d'aquesta edat (1). El que a nosaltres ens interessa analitzar és únicament la relació entre aquests serveis i el

nivell social dels centres, amb l'objecte d'oferir unes dades qualitatives que ens aproximïn als aspectes de selectivitat, segons origen social, que abans ja hem indicat.

En aquest sentit, els resultats de la taula IX. 9 són prou clars per a donar-nos una suficient visió del problema.

a) Com més alt és l'estatus social dels alumnes, més probabilitats tenen els infants de ser atesos escolarament abans dels 4 anys d'edat. Com es pot veure, les diferències entre els percentatges no són pas poques.

b) Són relativament pocs els centres escolars que no tinguin absolutament cap nivell de preescolar. (Aquests resultats són coherents amb el nombre global de nens que assisteixen a l'escola a l'edat de 4 i 5 anys a la Catalunya urbana, extrets de fonts secundàries.)

c) La relació entre estatus social dels alumnes i inexistència absoluta de preescolar no és pas significativa. Tot i això, cal dir que els centres de religiosos (masculins) són els que ofereixen la proporció superior d'entre tots els tipus de centres que no tenen servei de preescolar (53,3 %), seguits dels centres estatals (43,7 %); en els altres tipus de centres la proporció dels que no tenen servei de preescolar és petitíssima o nul·la. En el cas dels centres de religiosos, tots els alumnes provenen d'altres parvularis (quan el centre no en té); en

1. Centre de Documentació «Rosa Sensat»: «Estadístiques escolars bàsiques», Barna 1976; i «Escolaritat als barris de Barcelona», Barna 1977.

Taula IX. 9. Relació entre origen social dels alumnes i existència de pre-escolar segons edats en el centre

	Mitjana alta	Mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora i pobra	N.C.
El centre disposa de pre-escolar per a nens de menys de 4 anys	83.3	68	43.1	20	21.7
Per a nens de 4 i 5 anys	11.1	20	43.1	60	65
No disposa d'aquest nivell	5.6	12	13.7	20	13
	100 (18)	100 (25)	100 (51)	100 (80)	100 (23)

N=197

canvi, als centres estatals, hi ha una proporció que indica que els alumnes hi arriben sense haver passat pel parvulari.

Amb tota probabilitat, el fet que la meitat dels centres masculins de l'Església no tinguin parvulari té a veure amb la proporció de centres d'un determinat estatus sense aquest nivell.

En resum, la taula ens ve a confirmar la inexistència de parvularis suficients al nostre país, cosa ja sabuda a partir d'altres fonts, la qual cosa afecta fonamentalment els nens més petits de 4 anys, la gran majoria dels quals han de recórrer a parvularis privats i, per tant, econòmicament costosos. Les classes populars són, sense cap mena de dubte, les més afectades per aquesta manca de serveis, cosa que va a raure en una manca d'atenció als infants, en molts casos que les mares treballen. A part d'això, tinguem en compte que a partir de tres anys l'escolarització es considera ja una necessitat en funció del futur desenvolupament de la personalitat de l'alumne i de les seves potencialitats estrictament escolars.

5.2. Altres nivells d'ensenyament, a més de l'E.G.B.

Més endavant analitzarem directament l'opinió dels directors dels centres sobre la proporció d'alumnes que, segons ells, cursaran batxillerat o formació professional, després de l'E.G.B. De tota manera, un bon indicador indirecte de la diferent probabilitat de les classes so-

cial respecte a l'educació, ens la dona sens dubte el fet de veure si el centre escolar disposa, a més a més de l'E.G.B., d'altres nivells superiors d'ensenyament, relacionant evidentment aquesta variable amb l'origen social predominant dels alumnes. En darrer terme, el que això ens mostra no és altra cosa que la demanda de nivells superiors que solliciten els alumnes, perquè un determinat centre no podria fer un nivell superior d'ensenyament si no comptés amb una clientela potencial o efectiva.

Com altres vegades ja hem indicat, estem oferint uns resultats de caràcter qualitatiu que ens mostren unes tendències, més que no pas uns resultats estrictament quantificats; en primer lloc, perquè no tenim en compte la mida dels centres, i, en segon, perquè també és lògicament possible que encara que un determinat centre no disposi d'un nivell superior d'ensenyament, els alumnes, o un nombre d'entre ells, no pugui acudir a un altre centre escolar que ofereixi aquells estudis.

Abans de transcriure la taula següent, que és prou significativa, malgrat les precisions fetes anteriorment, cal fer notar una cosa: els resultats es refereixen només al sector privat —Església i particular—, ja que, per qüestions estrictament legals, les escoles de l'Estat només imparteixen l'E.G.B. Taula IX. 10.

Els resultats són prou clars i les diferències percentuals molt elevades; fet i fet, les dades ens indiquen clarament que:

Taula IX. 10. Relació entre origen social dels alumnes i nivells d'ensenyament de que disposa el centre superior a l' E.G.B. (Sector Privat)

	Mitjana alta	Mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora i pobra	NC	Total
B.U.P.	61.1	34.8	18.6	2.6	5.6	20.6
B.U.P. i F.P.	5.6	8.7	11.6	5.1	—	7.1
F.P.	—	—	4.7	10.3	16.7	6.4
Cap	33.3	56.5	65.1	82.1	77.8	66
	100 (18)	100 (23)	100 (43)	100 (39)	100 (18)	100 (141)

a) Com més decreix l'estatus social predominant dels alumnes d'un centre, més improbable és dintre el sector privat que s'imparteixin nivells d'ensenyament superiors a l'E.G.B. (Els percentatges passen del 33 % al 80 % entre classe alta i treballadora i pobra.)

b) Com més decreix l'estatus social predominant dels alumnes, més tendeix a aparèixer la F.P. als Centres. És a dir, que la clientela pròpia de la Formació Professional tendeix a ser entre els alumnes de menys estatus social. No ens ha d'estranyar que encara siguin molt pocs els centres que ofereixin aquest nivell, ja que quan férem l'enquesta encara estava molt poc generalitzat i, d'altra banda, els centres privats difícilment poden oferir segons quines especialitats que demanen un utilatge que sovint requereix unes despeses d'inversió importants. Ens referim als centres privats de la mostra, que són centres d'E.G.B., ja que també existeixen centres depenents del sector privat especialitzats en ensenyament professional —els antics d'oficialia i mestria—, els quals lògicament disposen d'aquest utilatge; en general, no creiem equivocar-nos massa si afirmem que la major part dels centres de la mostra que fan professional es limiten a aquelles branques més fàcils, quant a la seva implantació, com és ara la branca administrativa, delineació, etc.

c) Observem com la tendència que abans hem apuntat queda encara més clara si ens fixem en els centres que ofereixen B.U.P. i F.P. alhora, i els que només ofereixen F.P.; com més decreix l'estatus social dels alumnes, més ens trobem en aquest últim cas.

d) El fet que es doni un nombre relativament important de centres amb predomini d'alumnes de classe mitjana alta que no disposen de B.U.P., ens fa pensar que deu respondre al següent fet: en unificar-se la primària i el batxillerat elemental, els centres del sector privat que cursaven batxillerat elemental han quedat reduïts a l'E.G.B., i en canvi el B.U.P. es pot cursar només en alguns centres més especialitzats que disposen d'un equipament propi i d'un quadre de professors especialitzats per a aquests nivells d'ensenyament.

En definitiva, els nostres resultats ens vénen a confirmar una cosa ben sabuda: en el nostre sistema educatiu el B.U.P. i la Formació Professional van destinats a alumnes de diferent procedència social; i, al mateix temps, condueixen a llocs diferents en la futura professionalització dels alumnes, d'acord amb l'actual estructura de la divisió del treball.

6. ORIGEN SOCIAL DELS ALUMNES I EXPECTATIVES DEL DIRECTORS DELS CENTRES RESPECTE AL SEU ESDEVENIDOR FUTUR ESTUDIANTIL

Ens anirà perfilant el caràcter fortament classista de la nostra estructura educativa, un conjunt de preguntes que formularem als directors dels centres escolars en relació a com preveien el futur escolar dels propis alumnes, un cop finalitzada l'E.G.B.

Es tracta d'un conjunt de preguntes en les quals se'ls demanava quina creien que seria la proporció dels alumnes del propi centre que després de la bàsica cursarien el B.U.P., o bé la F.P., o bé ni una cosa ni l'altra, sinó que anirien directament a treballar. A partir de les respostes donades, hem realitzat una sèrie d'indicadors combinant diversos tipus de respostes. Cal dir, com ja hem indicat en pàgines anteriors, que el que ens poden oferir aquests resultats no són pas dades quantitatives respecte al futur estudiantil dels alumnes; es tracta, més aviat, d'una visió qualitativa del problema, ja que, d'una banda, les respostes del director són en sí mateixes aproximatives, i d'altra, per a qualificar millor aquestes mateixes respostes hauríem hagut de referir-les al nombre d'alumnes afectats en cada cas, cosa que no hem fet en aquesta primera anàlisi del treball per manca de temps.

El que pretenem, però, i pensem que sí que ho podem oferir plenament, és veure com els directors dels diferents centres preveuen en general el futur dels propis alumnes; relacionant aquest fenomen amb algunes variables que afecten el funcionament del centre, i que són substantivament importants de cara al tema que ens ocupa.

6.1. Origen social predominant dels alumnes i proporció d'alumnes que cursaran B.U.P.

La taula IX. 11 ens dona la relació entre el tipus de centre segons l'origen social predominant dels alumnes, i la proporció que el director estima que cursaran B.U.P. dels alumnes que actualment té escolaritzats a punt de finalitzar l'E.G.B.

La lectura de la taula no ofereix cap mena de dificultat d'interpretació: com més alt és l'estatus social prevalent dels alumnes d'un centre, més elevat és el percentatge d'alumnes dels quals el mateix director té consciència que després de l'escolaritat obligatòria aniran a cursar el B.U.P. En definitiva, el B.U.P. esdevé avui un tipus d'estudis destinat fonamentalment a les capes altes i mitjanes altes, al qual van accedint les capes mitjanes, però que està lluny de la inmensa majoria de la població treballadora.

Hem de fer un aclariment metodològic: a la taula hem reduït, per simple addició, el nombre de tipus de centre, segons l'origen social dels alumnes. La codificació, segons la proporció d'alumnes que el propi director espera que cursin el B.U.P., també la tenim en les taules originals en cinc intervals. El nombre petit de casos en què la mostra ens permet treballar, ultra el caràcter aproximatiu de les dades, ens ha aconsellat fer ambdues agrupacions, ja que d'aquesta manera obtenim un nivell més alt de fiabilitat.

Taula IX. 11. Relació entre tipus d'escola segons origen social predominant i expectatives del director quant als alumnes que cursaran B.U.P.

Proporció estimada	Tipus de centre segons origen social			
	mitjana alta i mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora pobra i NC	Total
menys del 40 %	8.3	42.8	77.5	52.1
entre el 40 % i el 60 %	22.2	26.5	11.3	18.2
més del 60 %	69.4	30.6	11.2	29.7
	100 (36)	100 (49)	100 (80)	100 (165)

Nota: Els 32 centres que falten corresponen a 20 que no tenen actualment segona etapa, i per tant, no tenen alumnes a punt de finalitzar la bàsica, i a 12 centres que no contestaren a la pregunta i que hem preferit excloure per a millor visualitzar els resultats, ja que tan mateix no pretenen ésser numèricament exactes, sinó expressió d'una tendència qualitativa.

Això no obstant, cal dir que els resultats obtinguts a partir de la taula original (5×5), no són pas d'un altre signe, sinó que segueixen en línies generals la tendència expressada (1). Els intervals de la proporció esperada de futurs batxillers va de 20 % en 20 %; és claríssima, per exemple, la relació que surt entre les estimacions dels directors, pel que fa als qui consideren que menys del 20 % dels propis alumnes faran el batxillerat; d'acord amb les cinc categories d'estatus transcrites en pàgines anteriors, dona els següents percentatges: 0 % (c. mitjana alta), 4,5 % (mitjana), 17,6 % (mitjana i treballadora), 37,5 % (treballadora i pobra), 43,8 % (no informació). En canvi, els percentatges dels directors que consideren que més d'un 80 % dels seus alumnes de bàsica faran posteriorment el B.U.P. no presenten una tendència tan clara (2). Aquests fets són els que fan que tot i donar-se la correlació esperada, i fins i tot a un nivell alt ($Y = 0,60$), decreixi una mica la que obtenim en agrupar les dades. Encara que, a més de l'origen de classe, hi poden intervenir altres factors, com després veurem, el reduït nombre de casos de la mostra ens aconsella referir-nos més aviat a la taula més agrupada, que d'altra banda expressa prou clarament la tendència qualitativa que ens interessa destacar. Cal afegir que la gamma a la taula 5×5 no obtindria un valor tan alt si, a part del cas que hem destacat de l'interval superior on s'observen irregularitats —amb molt pocs casos de mostra—, no hi hagués una clara correlació en els intervals centrals.

6.2. Origen social predominant dels alumnes i expectatives del director quant als alumnes que cursaran F.P. o bé s'integraran directament al mercat de treball

Els resultats anteriors queden encara més complementats si hi afegim el contingut d'aquest nou indicador. Sobre el total d'alumnes que no cursaran el B.U.P., segons estimació del director, hem calculat la proporció dels qui considera que faran Formació Professional, és a dir, dels qui continuaran algun tipus d'estudi enfront dels qui s'incorporaran directament al mercat de treball. Vegem els resultats a la taula IX. 12.

Els resultats de la taula ens mostren que no solament el batxillerat és una qüestió lligada a l'origen de classe, sinó que també es lliga a aquest origen el fet de continuar estudis, en lloc d'incorporar-se directament al mercat de treball, tot i que legalment això és impossible avui, i que de fet la formació professional és obligatòria per a tot aquell que no fa el B.U.P.

En definitiva, les probabilitats d'un alumne de continuar estudiant, ni que sigui la Formació Professional, en lloc d'incorporar-se al mercat de treball, són més altes, com més elevat és l'estatus social dels alumnes. Tot i que la força de la relació no és tan alta com a la taula anterior ($\gamma = 0,40$), no deixa de ser prou significativa.

Les diferències entre els centres de classe mitjana i treballadora, i els de classe treballadora i pobra, no són en aquest cas molt elevades.

Potser pot estranyar que àdhuc als centres de classe mitjana alta s'hi trobi una proporció de directors que consideren que menys del 40 % dels seus alumnes no faran B.U.P., i tampoc no cursaran formació professional. No tenim elements objectius per a detectar què preveuen aquests directors respecte al futur dels propis alumnes. És possible que pensin que senzillament deixaran d'estudiar —no és tan fàcil que en aquest nivell d'estatus s'incorporin al mercat de treball als 14 anys—, però potser és més probable que, atesa la indefinició

1. La gamma que expressa la correlació a la taula abans transcrita (3×3) és altíssima; obté un valor de 0,72; a la taula amb més nombre d'intervals (5×5), el valor de la gamma és quelcom inferior, però també elevat; concretament, 0,60.

2. La irregularitat es manifesta als centres dels quals no disposem d'informació, i ja hem indicat al començament el caràcter predominant que tenen, però també amb alguna excepció —origen social baix—.

Taula IX. 12. Relació entre tipus de centre segons origen social predominant dels alumnes i proporció dels que seguiran estudis d'entre els que no faran batxillerat

% dels que faran F.P. d'entre els que no faran B.U.P.	Tipus de centre			Total
	Mitjana alta i mitjana	Mitjana i treballadora	Treballadora pobra i NC	
més de 60 % F.P.	72.7	52.2	37	49.3
entre 40 % i 60 % F.F.	9.1	19.6	17.8	16.4
menys d'el 40 % F. P.	18.2	28.3	45.2	34.2
	100 (33)	100 (46)	100 (73)	100 (152)

Nota: A més dels 12 centres que no tenen 2ª Etapa i els 20 centres que no donen informació sobre la proporció estimada de Batxillerat, n'hi ha 13 més que no donen informació sobre expectatives respecte a la F.P.

de la Formació Professional de primer grau en el moment de realitzar-se l'enquesta, i les seves connotacions més aviat lligades a oficis de baixa qualificació, creguin més aviat que els seus alumnes poden acudir a algun tipus d'ensenyaments no reglamentats. (Estem pensant, per exemple, de cara a les noies, en puericultura, o idiomes, o el tipus d'ensenyaments que es donen tant per a nois com per a noies al C.I.C., etc.)

6.3. Nivells d'ensenyament de què disposa el centre i expectatives del director quant al futur dels alumnes

A l'apartat 10.4 hem vist la relació existent entre l'origen social predominant del centre i l'escolarització de nens més petits de 4 anys, d'una banda, i, d'altra, la relació entre origen social i existència de batxillerat en el centre, dins el sector privat.

Vegem ara si hi ha alguna relació entre l'existència en el propi centre d'aquests nivells d'ensenyament, i les previsions que el propi director es fa respecte al futur estudiantil de llurs alumnes.

a) Existència del B.U.P. en el centre

Pel que fa al cas, observem els resultats de la taula IX. 13.

Tal com mostra una simple lectura de la taula, la relació és clara i forta ($Y = 20,68$). Els directors dels centres privats que tenen establert el batxillerat preveuen que un percentatge elevat dels seus alumnes el cursaran; per contra, els directors dels centres que no en tenen tendeixen a preveure que faran el B.U.P. una proporció inferior dels seus alumnes.

És obvi que no fa cap falta que la correlació sigui més alta per a mostrar-nos clarament el significat dels resultats. Hi pot haver centres privats que, per raons diverses, només cursin l'E.G.B., i que prevegin que els alumnes aniran, o bé a l'Institut, o bé a un altre centre privat a cursar el Batxillerat.

Els resultats de la taula poden tenir una altra lectura complementària de l'anterior, que ens mostra el caràcter de cercle viciós que podem observar en el classisme del nostre sistema educatiu. Un empresari privat es decideix

Taula IX. 13. Relació entre centres que disposen de B.U.P. o que no en disposen i les expectatives del director respecte a la proporció d'alumnes que cursaran B.U.P. (Sector Privat)

El director pensa que cursaran B.U.P.	Tenen batxillerat		No tenen batxillerat	
	Tenen batxillerat	No tenen batxillerat	Tenen batxillerat	No tenen batxillerat
menys de 40 %	15.8	60.2		
del 40 al 60 %	21	14.5		
més del 60 %	63.2	25.3		
Total	100 (38)	100 (83)		

Nota: Hem considerat només els centres que donen informació de les dues variables.

a impartir al seu centre el B.U.P. (nivell que surt car des d'un punt de vista econòmic), quan preveu que podrà tenir per a aquest nivell una clientela del seu propi alumnat; en definitiva, i d'acord amb el que hem demostrat abans, quan tendeix a tenir alumnes d'un determinat estatus social.

b) L'escolarització a preescolars

Pel que fa al preescolar, ens podem referir no solament als centres privats, sinó també als centres estatals. La taula següent ens dona els resultats.

Taula IX. 14. Existència de pre-escolar en el centre i expectatives de cursar el B.U.P.

El director pensa que faran B.U.P.	Existeix pre-escolar		No hi ha pre-escolar
	menys de 4 anys	més de 4 anys	
menys del 40 %	32.3	68.4	50
del 40 al 60 %	25.8	13.9	12.5
més del 60 %	42.—	17.7	37.4
	100 (62)	100 (79)	100 (24)

N = 165

Els resultats de la taula també surten en la direcció esperada. Observem, però, com la situació més desfavorable no és als centres que no tenen preescolar. Abans ja hem indicat que la meitat dels centres de religiosos no disposen d'aquest nivell i, com veurem més endavant, llurs expectatives en relació al futur dels seus alumnes són elevades.

La diferència més significativa la trobem entre els centres que, bo i disposant de preescolar, atenen els nens abans o després dels 4 anys. Abans hem vist clarament com aquesta diferència està marcada pel tipus d'alumnat, segons estatus social dels alumnes. En definitiva, el preescolar a una edat inferior als 4 anys és quelcom reservat als nens d'un determinat estatus social, s'ha de cursar fonamentalment a centres privats, i al seu torn són aquests els centres on les expectatives del director en relació a la proporció dels seus alumnes que faran batxillerat, són superiors (1).

Volem dir només per acabar que si en lloc d'agafar els intervals reduïts a tres, quant a les expectatives de cursar el B.U.P., els agafem tots cinc, ni en un cas ni en l'altre —existència de B.U.P., edat de preescolar— no s'altera el sentit de les dades: és a dir, els intervals funcionen en la direcció esperada, fent-se en tot cas iguals dos intervals anàlegs.

6.4. Les expectatives del director respecte a la proporció de batxillers i altres variables relacionades amb l'origen social dels alumnes

Per tal de no recarregar la lectura del text amb taules estadístiques, descriurem les correlacions trobades entre diferents variables que, a l'inici d'aquest capítol, ja hem vist que tenien relació amb el tipus de centres segons el predomini dels alumnes d'un o altre estatus social, i segons les expectatives del director de cara al futur dels seus alumnes. Tot plegat, ens confirma una vegada més, mirat des de diferents punts de vista, i amb algunes matisacions complementàries, el caràcter clàssic de la nostra xarxa educativa.

Hi ha una clara relació entre les expectatives del director del centre escolar respecte a la proporció dels seus alumnes que cursaran B.U.P., i entre d'altres variables que també hauríem pogut comprovar:

a) La zona urbana de situació del centre. Utilitzant les cinc categories descrites anteriorment, hem obtingut un valor de gamma de 0,72. Mentre en la zona suburbial, per posar un exemple, el 100 % dels directors consideren que menys del 40 % de llurs alumnes faran el batxillerat, un 75 % dels directors de centres situats a les zones residencials de la ciutat de Barcelona, de classes mitjanes i altes, consideren que el cursaran més del 60 % de llurs alumnes.

o) El radi d'influència del centre docent. El valor de gamma per a les tres categories utilitzades és en aquest cas de 0,56. Mentre que un 68 % dels directors amb alumnat preferentment del propi barri consideren que menys del 40 % dels seus alumnes faran el B.U.P., un

72 % dels directors que tenen la majoria de llurs alumnes de fora creuen que el cursaran més del 60 %. La categoria central (alumnes del barri i de fora), presenta una distribució equilibrada per les dues puntes (40 %, menys del 40 %; 39 %, més del 60 %).

c) El predomini o no de nens fills de pares nascuts a Catalunya. En aquest cas, el valor de gamma, utilitzant tres categories reagrupades (centres amb majoria de nens de parla catalana, centres amb una proporció igual d'una i d'altra parla, centres amb predomini de nens de parla castellana), ens dona 0,67. La relació entre l'origen social i la immigració ha estat ja varies vegades esmentada. Mentre que un 23,5 % dels directors amb predomini de nens de parla catalana consideren que menys del 40 % del seu alumnat farà el B.U.P., sostenen el mateix pronòstic amb vista a llurs alumnes el 80 % dels directors de centres on la majoria dels nens són de parla castellana. Igual com abans, la categoria central —centres barrejats— presenta una distribució intermèdia, en aquests casos amb valors percentuals molt semblants per als tres tipus d'expectatives.

d) El cost econòmic que paguen directament els pares a partir de les quotes. Des d'aquest punt de vista, hi ha un aspecte important a remarcar: no hi ha cap diferència entre els centres que cobren menys de 500 ptes., i els que en cobren de 500 a 1.000. Tal com ja indicàvem en parlar de les subvencions, és possible trobar centres subvencionats en els dos tipus de quotes; tot plegat fa pensar que és possible que alguns centres subvencionats no hagin declarat exactament quina era la seva quota vertadera, i que han donat la dada de menys de 500 ptes. més aviat per ajustar-se a la llei. Si aquest fet d'encobriment no fos cert, allò que les dades objectivament ens reflectirien és que, fins a 1.000 ptes., les expectatives dels directors respecte a llurs alumnes són idèntiques i que, per tant, podem pressuposar que, a partir de tot el que ja sabem, els centres que no superen aquest preu tenen alumnes d'origen social poc o molt semblant.

Atesa aquesta similitud «de facto», considerant una mateixa categoria tots els centres privats que cobren fins a 1.000 ptes. mensuals, el valor de gamma distingint tres categories —menys de 1.000, de 1.000 a 1.500 i més de 1.500— és de 0,61. Mentre que només un 26 % dels directors dels centres que cobren menys de 1.000 ptes., posem per cas, pensen que més d'un 60 % de llurs alumnes faran el B.U.P., el 80 % dels directors dels centres que cobren més de 1.500 ptes. mensuals sostenen el mateix pronòstic.

Els centres estatals —els que no cobren quota, encara que cobrin per altres conceptes, com ara les permanències— es troben en una posició més desfavorable que tots els privats; és a dir, les expectatives de llurs directors són més baixes que els centres privats de menys de 1.000 ptes. (1).

A tall d'exemple: el 70 % dels directors de centres estatals consideren que faran el B.U.P. menys del 40 % de llurs alumnes, enfront d'un 55 % dels directors de centres de menys de 1.000 ptes. de quota; només un 9 % dels directors de centres estatals consideren que

1. La força de la relació entre centres amb nens de menys de 4 anys i nens de 4 i 5, és també elevada — $Y = 0,56$ —, si bé no tant com en el cas de l'existència del B.U.P. en el mateix centre.

1. El valor de la gamma considerant les quatre categories, és a dir, incloent els centres estatals, dona 0,55; tot i ser més baixa que l'anterior, cal tenir en compte que la diferència és mínima, la qual cosa vol dir que la tendència gradual no s'altera.

més d'un 60 % de llurs alumnes faran el B.U.P., enfront d'un 26 % dels directors de centres de menys de 1.000 pessetes de quota.

6.5. Les expectatives del director respecte a la proporció de batxillers i els tipus de centre segons dependència jurídica

Per a concloure aquest apartat, i a tall purament descriptiu, creiem que val la pena comentar breument la relació entre la mateixa variable que fins ara hem utilitzat, segons sigui la dependència jurídica del centre.

De la taula IX. 15 en podem extreure les següents conclusions:

a) Els centres que queden millor classificats en conjunt són els de l'Església; en segon lloc, els particulars; i, en tercer lloc, els de l'Estat.

b) La petita diferència que s'observa entre el total de centres particulars i allò que anomenem «Acadèmies» és motivada per fet que els centres de caràcter cooperatiu presenten uns resultats —quant a expectatives de B.U.P.— molt superiors al conjunt del sector, tot i que es nota poc en el total, atès el poc nombre de casos.

Queden en una posició intermèdia entre els col·legis de religiosos i els de religioses.

c) És molt important de constatar el diferent comportament dels col·legis de religiosos en relació amb els de religioses. Tot i que el nombre de casos és reduït, i que la mostra està pensada per a tractar el sector conjuntament, almenys a tall d'hipòtesi no deixa de ser molt significativa la gran diferència que apareix entre uns i altres.

Els resultats, en aquest cas, tenen a veure no tant amb l'origen de classe, com amb la diferència de sexe de l'alumnat: El fet de cursar B.U.P. és encara, pel que sembla, una possibilitat més gran per als nois que no pas per a les noies. Caldria fer l'anàlisi multivariada per a acabar-ho de confirmar, però no és fàcil que ens equivoquem si afirmem que, a igualtat d'estatus i en els centres de l'Església, almenys la direcció de l'escola considera el B.U.P. molt més com un tipus d'estudis propi de nois que no pas de noies.

Ultra els aspectes anteriors, hem pogut constatar un fet interessant entre els directors dels centres on es practica la coeducació. En aquests centres no hem trobat cap diferència quant a les expectatives de llurs directors respecte a la proporció d'alumnes, nois o noies que pensen que faran el B.U.P.: la meitat d'aquests centres consideren que la proporció serà la mateixa, i l'altra meitat es distribueix per un igual entre els que donen avantatges als nois i els que les donen a les noies.

Taula IX. 15. Relació entre tipus de centre segons dependència jurídica i expectatives del director quant a la proporció d'alumnes que faran B.U.P.

	Estat	Religiosos	Religioses	Total Església	Acadèmies	Total partic.	T.
menys del 40 %	61.2	6.7	40.7	34	55.4	50	48.5
entre 40 y 60 %	20.4	13.3	11.1	12	16.9	17.9	16.9
més del 60 %	8.2	8.0	44.4	50	21.5	25.6	27.7
N.C.	10.2	—	3.7	4	6.2	6.4	6.8
	100	100	100	100	100	100	100
	(49)	(15)	(27)	(50)	(65)	(78)	(177)

Notes: En aquesta taula hem inclòs els centres que N.C. en la variable dependent (12), que d'altres vegades no els havíem considerat, per a veure més clara la relació. En aquest cas, es tracta d'una taula descriptiva i ens sembla més adequat donar tots els resultats. Només falten els 20 centres —7 de l'Estat, 1 de l'Església i 12 de Particulars— que no se'ls féu la pregunta perquè no tenien segona etapa d'E.G.B.

El total dels centres de l'Església és la distribució corresponent a tots els centres dependents de l'Església, és a dir, incloses les parroquials (8), de les quals no hem donat la distribució separada, atès el poc nombre de casos. El mateix passa en el Total de Particulars, que inclou les Cooperatives i les de patronat privat.

A l'apartat anterior hem comentat que un 70 % dels centres de l'Estat quedaven classificats entre aquells el director dels quals només espera que menys d'un 40 % de llurs alumnes faran el B.U.P. Ara surt un 61.2 % perquè tenim en compte els que no consten. Si els eliminem, el percentatge dona 68 %, i no 70 %, perquè en els resultats anteriors quedaven classificats com a centres sense pagament de quota dos de patronat o similar, el caràcter de transició dels quals ja ha estat esmentat altres vegades. Fem constar això, primer per a mostrar al lector la coherència de les xifres, (que les diferències no el duguin a error) i, d'altra banda, per mostrar que el petit error de classificació —70 % enfront de 68 %— no té significació qualitativa.

Som conscients que en aquests fets hi ha moltes variables interrelacionades. Per a poder-ne extreure unes conclusions definitives, fonamentalment hauríem de filtrar-les per origen de classe, comparar els centres particulars sense coeducació amb els de l'Església, etc. Tanmateix, el poc nombre de casos tampoc no ens permetria d'arribar a aquesta mena de conclusions. En tot cas, s'apunta una hipòtesi de treball molt suggestiva i interessant: a igualtat d'estatus social, la pràctica de la coeducació sembla que tendeix a eliminar les diferències entre els sexes, pel que fa al futur estudiantil

dels alumnes. Si més no, sí que sembla existir una diferència en l'actitud dels directors davant els seus alumnes mascles o femelles, diferència d'actitud que és determinada pel fet que tinguin o no els nois i les noies junts en el mateix col·legi o, per contra, només tinguin alumnes d'un dels dos sexes. Encara que també podria ser que aquesta diferència d'actitud no fos motivada pel fet de tenir o no coeducació, sinó per la pervivència o no de la mentalitat tradicional respecte al paper de la dona i de l'home en la societat. Això succeeix més als centres de l'Església que no pas als altres.

LA CONCEPCIÓ DE LA SOCIETAT PER PART DELS ENSENYANTS

1. IMATGE DE L'ESTRUCTURA SOCIAL I DELS APARELLS JURÍDICS

Abans d'entrar en qüestions més concretes, ens interessa una primera aproximació a la concepció social dels ensenyants a partir de la seva opinió sobre l'exercici de la justícia a la nostra societat, i sobre la imatge que tenen de l'estructura social. En aquest darrer cas, només ens interessa fixar-nos en si designen les classes socials en termes d'estratificació —classe alta o baixa, etc., rica o pobra—, o bé amb un llenguatge que comporta connotacions de relació de poder (aristocràcia, burgesia, classe dominant, etc.). Taula X. 1.

Els ensenyants estan majoritàriament convençuts que l'exercici de la justícia no és pas imparcial a la nostra societat. Predomina la tendència a denominar les classes només amb el llenguatge de l'estratificació. El motiu que el nombre d'enquestats no classificats sigui tan alt és que es partia d'una pregunta oberta, i molts ensenyants van recórrer a respostes vagues del tipus de: «moltes», «totes», les «normals», etc. Potser hauria estat interessant que els entrevistadors no haguessin acceptat aquest tipus de respostes, indicant a l'enquestat que exposés «quines», per tal que la resposta tingués més sentit (1).

Taula X. 1. Comparació de marginals respecte a la concepció de la justícia i la imatge de l'estructura social

A) Valoració de l'exercici de la justícia		B) Imatge de l'estructura social	
La justícia és igual per a tots	10 %	Llenguatge polític	20 %
Afaveix a alguns	87 %	Llenguatge estratificació	54 %
N. C.	3 %	No contesta o ha respost ambigüament	26 %
100 (1331)		100 %	

(1) Cal remarcar, no obstant això, i tot i tenint en compte que partim d'indicadors diferents i d'una mostra també diferent —cosa que caldria precisar més en les comparacions— que aquets primers resultats ens mostren una gran coherència amb els obtinguts a l'estudi tantes vegades citat (esmentat) "Els mestres de Catalunya".

2. MODEL D'ESTAT. CENTRALISME-AUTONOMIA

Entorn d'aquesta qüestió central, ateses les característiques del nostre país, les opinions dels ensenyants es distribueixen segons la taula X. 2.

Cal observar que, a part de les tres opcions del qüestionari, 6 ensenyants afegiren opcions en la direcció de

Taula X. 2. La concepció dels ensenyants quant a l'organització centralitzada o autonòmica de l'Estat

Estat unitari centralitzat	8
Estat centralitzat amb regionalització administrativa	34
Autonomies político-administratives	54
N. C.	5
	100
	(1331)

més autonomia que la ressenyada i els hem inclòs en aquesta categoria a efectes d'anàlisi.

Es pot afirmar que el nombre d'ensenyants partidaris de l'estat centralista —tal com està actualment organitzat— ha minvat (1971, 19 %). Les diferències de la mostra fins i tot són inferiors en el cas de l'escola pública, que era el sector on, a causa del nombre d'immigrants, com després veurem, hi havia més partidaris d'aquesta tendència.

Tenint en compte que justament a les zones urbanes es concentren més immigrants que a les rurals, és important que l'augment hagi estat en benefici de la posició d'autonomia política, més que no pas en la de la purament administrativa. La quantitat de persones que no contestaren la pregunta ha minvat; això ens indica que, almenys en qüestions concretes i clares com aquesta, hi ha més presa de posició, cosa que no succeeix tant quan les qüestions són més subtils. Encara hi ha

un nucli important que no respon, probablement a causa de la manca de formació política.

Malgrat la tendència ressenyada, l'estructura general de la distribució no s'aparta gaire de l'obtinguda el 1971 (46 % a favor de l'autonomia política), i ens indica l'existència d'un problema important per a Catalunya.

Només uns quants més de la meitat dels ensenyants creuen que és necessària una organització autonòmica a Catalunya dintre l'Estat Espanyol. Essent optimistes

podríem pensar que l'increment de sensibilització entorn d'aquest problema que s'ha donat en els darrers temps, increment remarcable des del moment de realitzar-se l'enquesta, pot haver augmentat aquesta tendència. No obstant això, i pel que després analitzarem, no deixa de constituir un problema (1).

3. DEMOCRÀCIA I PARTITS POLÍTICS

Observem a continuació les respostes dels mestres davant una qüestió que ha esdevingut central dintre el panorama polític de l'Estat Espanyol, fins el moment de cristallitzar la reforma política.

Taula X. 3. L'opinió dels ensenyants davant la democratització política:

No s'ha de tornar al règim de partits polítics	5
Règim de partits desitjable, però cal arribar-hi amb molta prudència	42
La democràcia s'aprèn exercint-la. Cal anar ràpidament a un règim de partits polítics	49
N.C.	4
	100 (1331)

L'actitud totalment contrària als partits polítics és molt minoritària entre els mestres (2). Podem dir que aquest grup professional està ben dividit en dos posicions claus, que agrupen pràcticament la meitat dels ensenyants en cada cas: els qui pensen que la consecució de la democràcia és una cosa que ja no pot esperar més temps, i els qui creuen que cal atansar-s'hi, però amb lentitud. Aquesta divisió per la meitat, i en general els percentatges de les tres caselles de la distribució, mantenen un paral·lisme interessant amb la qüestió anteriorment estudiada.

Vegem, ara, quina és la relació que haurien de tenir, segons l'opinió dels enquestats, els partits polítics amb les classes socials. Cal dir que la pregunta és difícil, tant per tractar-se d'un tema complex difícilment estudiable amb un sol indicador, com fins i tot pels canvis objectius que hi ha hagut en la composició de la força de treball, i com a conseqüència de la possible composició de les classes.

Tal com era formulada la pregunta, les opcions són: concepció interclassista dels partits polítics, enfront de la concepció del partit de classe. Taula X. 4.

És predominant entre els enquestats l'opinió que els partits polítics han d'ésser interclassistes. Prestem atenció a un cert paral·lisme de tant per cent entre els qui han tingut una imatge de l'estructura social en termes

Taula X. 4. Concepció dels ensenyants respecte als partits polítics i llur relació amb les classes socials

Partits polítics interclassistes	61 %
Partits de classe	17 %
No ho sap	13 %
No és partidari dels partits, o no ha contestat la pregunta sobre partits	9 %
	100 (1331)

polítics, i els qui s'inclinen per la concepció del partit de classe; caldrà veure el grau de correlació existent entre els dos indicadors.

Cal remarcar que el nombre de persones que no han respost a aquesta qüestió ha augmentat sensiblement en relació a les altres, probablement perquè estem en un tema sobre el qual no circula tanta informació, o bé no es troba, com els altres, amb tanta claredat a l'arena política.

En darrer terme, en aquesta primera aproximació, vegem quin és el partit polític que triarien els ensenyants en cas d'haver-hi eleccions.

Taula X. 5. Partit polític escollit pels mestres en cas d'una votació

Tradicionalista	1
falangista	1
Democràcia Cristiana	11
Socialdemocràcia	24
Socialista	22
Comunista	4
Extrema Esquerra	1
Altres	2
No ho sap	26
No als partits	9
	100 (1331)

Els tres partits polítics preferits són la democràcia cristiana, la socialdemocràcia i el socialisme.

En tractar-se d'una qüestió clara, però compromesa, i que, d'altra banda, depèn molt de l'oferta programàtica de cada partit, desconeguda en concret pels ensenyants en aquell moment de l'enquesta, és lògic que el tant

2. Així passava el 1971, tot i que no hi havia un indicador exactament formulat.

per cent de persones que no contesten, sigui força elevat (1).

En síntesi, doncs, i com a primera aproximació a les qüestions de caràcter polític, podem afirmar el següent:

a) Consciència per part de quasi la totalitat dels ensenyants de la parcialitat de l'administració de la justícia.

b) Gran majoria d'ensenyants favorables a la democràcia; però escissió pràcticament en parts iguals entre els qui creuen que es tracta d'una qüestió imminent, i els qui

creuen que cal anar-hi a poc a poc, per raó de la poca preparació política dels ciutadans.

c) Gran majoria d'ensenyants partidaris d'una descentralització a l'Estat Espanyol; però, igual que abans, escissió en dues tendències, amb pràcticament igual nombre de partidaris, d'una simple regionalització o d'un projecte autonòmic de caràcter polític.

d) Predomini d'una concepció interclassista dels partits polítics i d'una imatge de l'estructura social en termes d'estratificació.

e) Socialdemocràcia, socialisme i democràcia cristiana són els tres partits, per ordre, més triats.

f) Tendència a augmentar la consciència de descentralització enfront de l'estat centralista. Minven les postures radicals centralistes, però potser no augmenten tant les que propugnen una autonomia política per a Catalunya.

g) Radicalització política, més forta que en la qüestió anterior pel que fa als partits preferits. Pèrdua de pes de la democràcia cristiana, en benefici sobretot de les tendències socialdemòcrates i socialistes.

1. El més significatiu dels resultats, comparant-los amb els de 1971, és la pèrdua de pes relatiu de la democràcia cristiana. Tot i que la mostra actual no té en compte el món rural, on aquesta tendència pot ser més arrelada, en canvi hi entra el sector de centres de l'Església, que no hi era el 1971, on, com veurem després, l'acceptació de la democràcia cristiana és més alta. Aquest partit ha passat d'un 28 % a un 11 %; contràriament, socialdemòcrates i socialistes han augmentat 10 punts cadascú. Sembla, doncs, que es pot afirmar que s'ha operat una radicalització dels ensenyants cap a posicions socialdemòcrates o socialistes, i amb un lleuger augment, també, de la tendència comunista, en tot cas molt minoritària, de manera que impideix treure'n conclusions —no arriba al 5 %—.

4. LA INTERRELACIÓ ENTRE LES OPINIONS POLÍTQUES

Per tal de poder veure la coherència ideològica dels ensenyants, i per facilitar la interpretació del conjunt de qüestions relacionades amb la temàtica política, és important contemplar com s'interrelacionen els diferents indicadors estudiats sobre aquests temes.

Vegem, en primer lloc, quina relació s'observa entre les opinions sobre la conveniència o no d'un procés democràtic a l'Estat Espanyol, el seu ritme i d'altres qüestions.

Taula X. 6. Relació entre les opinions entorn del procés democràtic general i d'altres opinions polítiques(1)

	Autoritaris	Demòcrates amb reserves	Demòcrates	T.
	A	B	C	
Partidaris de les autonomies polítiques	20 %	36 %	73 %	53%
Llenguatge polític en nomenar les classes	14 %	13%	26 %	20 %
Partidaris dels Partits de classe	N.P.	10 %	25 %	16 %

(1) Per tal de poder simplificar la construcció de les taules utilitzarem la següent terminologia que correspon a les res-

postes que a continuació transcrivim exactament del qüestionari:

Autoritaris: "En el nostre país el sistema de partits polítics produiria tensions que acabarien essent incontrolables i desembocarien en la violència. Per tant no s'ha de tornar a un règim amb partits polítics. (5 % dels entrevistats).

Demòcrates amb reserves "La democràcia amb partits polítics es desitjable, però els espanyols no estem suficientment educats políticament. Per tant qualsevol pas en aquesta direcció s'ha de donar amb molta prudència. (42 % dels entrevistats).

Demòcrates "Encara que es digui que no estem preparats políticament, la democràcia s'aprèn exercint-la i per tant cal anar el més ràpidament possible cap a un sistema de partits polítics. (49

La taula s'interpreta de la següent forma: són partidaris de les autonomies polítiques, el 20 % dels autoritaris, el 36 % dels demòcrates amb reserves i el 73 % dels demòcrates.

En els tres indicadors la relació es manifesta en el mateix sentit, tot i que les diferències no són pas del mateix ordre.

Com més partidari és l'enquestat de passar ràpidament, en l'àmbit de l'Estat Espanyol, a un sistema democràtic de partits polítics, més probable és que, a més a més, estigui per l'autonomia política de les regions o nacionalitats de l'Estat, i més probable també que denomini les classes amb un llenguatge polític i que con-

sideri que els partits han d'ésser representants dels interessos d'una classe social, en lloc de ser interclassistes.

En el primer cas, tant la diferència absoluta com la relativa són altes; en canvi, comparant BIC (1) amb els altres dos, la diferència absoluta és feble però la relativa també és alta, atès que partim d'una base molt més petita. Són molts menys els ensenyants partidaris del partit de classe, i també són menys els qui parlen en llenguatge polític; en canvi, l'autonomia per a Catalunya i per a altres àmbits és una qüestió més admesa.

És important, doncs, de ressenyar que és entre els demòcrates on es troben els partidaris de les autonomies polítiques, i els qui s'inclinen pels partits de classe; i aquests mateixos són els qui utilitzen un llenguatge polític a l'hora de referir-se a les classes socials.

Sobre les dues qüestions darreres hi ha més descoñeïment. Fins i tot és significatiu que, en el cas de la relació entre partits i classes, el grup dels demòcrates amb reserves presenti el tant per cent més elevat que no respon a la pregunta; els qui s'inclinen pels partits interclassistes encara presenten menys diferències en relació amb la consideració del partit de classe. La qüestió és menys clara i està menys plantejada, sobretot en el cas dels més vacil·lants en l'assumpte de la democràcia.

És, però, molt significatiu que davant una qüestió central per al nostre país com és la de l'autonomia política, mentre les 3/4 parts dels partidaris d'una democràcia opten, ara i ací, per l'autonomia, només una tercera part dels partidaris dels partits polítics amb reserves i lentitud en siguin igualment partidaris. Sembla que això qualifica bastant aquest grup, i ajuda a entendre, en general, les posicions que davant la democràcia es mantenen al nostre país quan es féu aquesta enquesta.

Per a acabar d'escatir aquestes qüestions vegem ara la relació que existeix entre l'elecció d'un determinat partit polític, en cas d'haver-hi eleccions, i la presa de posició davant altres qüestions de caràcter polític. Taula X. 7.

Cal fer la lectura de la taula de la següent manera: Mentre que un 49 % del total de la mostra són partidaris de la democràcia avui, un 85 % del total dels qui elegiren el socialisme en una votació opinen de la mateixa manera. O també, mentre que un 53 % de la mostra són partidaris de l'autonomia política per a Catalunya, un 57 % dels qui votarien la socialdemocràcia opinen el mateix.

Els resultats anteriors són realment significatius. Com més s'orienten a l'esquerra les preferències polítiques pel que fa al partit triat, més són partidaris de la necessitat de la democràcia ja avui, i de l'autonomia política per a Catalunya. Comentant, sobretot, els tres partits més triats, ja que el nombre de casos permet millor l'anàlisi i evitar l'error de mostreig, tant per dalt de la taula (tradicionalistes, falangistes), com per baix (comunistes i extrema esquerra), la coherència és perfecta pel que toca a la línia de tendència, i podem observar el següent:

La diferència entre socialistes i demòcratacristians, ja que els socialdemòcrates ocupen una posició intermèdia, és significativa en les dues qüestions. Mentre un 85 % dels primers estan per la democràcia avui, només un 33 % de demòcratacristians opinen el mateix (1).

També en la qüestió de l'autonomia política es dona una relació semblant, encara que més feble (df. ab., 32 %; df. r., 1,74). Mentre que 3/4 parts dels qui votarien el socialisme es manifesten partidaris de l'autonomia política, només un 43 % dels demòcratacristians opinen el mateix. Aquestes diferències queden més clares quan veiem que, essent més elevat entre els demòcratacristians el nombre de partidaris de l'autonomia que els de la democràcia avui, passa el contrari en el cas dels socialistes. Que quedi clar, però, que la postura que podríem denominar més progressista és molt més compartida, en un cas i en l'altre, pels socialistes. Tal com ja hem indicat, comunistes i extrema esquerra encara presenten uns índexs més clars.

1. Diferència percentual absoluta: 37 %, i relativa: 2,02, en el primer indicador. En el segon indicador, d.p.a.: 13 %, i relativa: 2. I en el tercer, d.p.a.: 15 %, i relativa: 2,5.

1. Diferència absoluta, 52 %; diferència relativa, 2,6.

Taula X. 7. Relació entre partit elegit i d'altres indicadors polítics més generals

	Demòcrates	Partidaris d'autonomia política per Catalunya	Partidaris de partits de classe	N
No als partits polítics	N.P.	23 %	1 %	144
No trien partit polític	29 %	39 %	7 %	322
Tradicionalistes-Falangistes	21 %	16 %	26 %	19
Demòcrata-cristians	33 %	43 %	10 %	147
Social-demòcrates	55 %	57 %	14 %	315
Socialistes	85 %	75 %	26 %	298
Comunistes	98 %	94 %	75 %	48
E. Esquerra	100 %	85 %	85 %	13
Total	49 %	53 %	16 %	1331

Nota: La taula està construïda per raons pràctiques en direcció contrària a l'anterior. N, no suma 1331 perquè falta el subgrup que ha triat altres partits, que són 25.

Aquests resultats, fruit d'una enquesta feta l'any 1975 entre ensenyants, no estan pas en contradicció amb el que hem anat vivint aquests darrers anys entre les diferents forces polítiques.

La tercera columna de la taula també és significativa, tot i que cal recórrer als grups minoritaris, malgrat els riscos que suposa. (No són tan pocs casos, 48 persones, que votarien el comunisme.)

En general, els tres partits més triats presenten una clara tendència a considerar que un partit polític no ha de representar interessos de grups i classes diferents; tenen, doncs, una concepció interclassista dels partits polítics. No obstant això, la coherència de les dades es mostra clara, ja que veiem que el tant per cent dels qui consideren que un partit ha de respondre als interessos d'una classe és superior entre els socialistes que entre els altres dos grups. (Dif. ab., 16 %; dif. r., 2,6). Un 26 % dels socialistes tenen aquesta opinió, enfront d'un 10 % dels demòcratacristians; tot i tractar-se d'una diferència absoluta feble, la relativa és alta, atesa la migradesa de la base; són més del doble en el cas

dels socialistes. El salt fort el trobem, però, quan analitzem els qui votarien el comunisme o l'extrema esquerra; en ambdós grups la tendència a considerar els partits com a instruments polítics d'una classe és àmpliament majoritària (75 % i 85 %, respectivament).

Curiosament, també un 26 % dels tradicionalistes i falangistes mantenen opinions favorables al partit de classe —igual tant per cent que els socialistes—; en aquest cas no tenim elements per a interpretar el resultat, almenys de moment.

Creiem que cal recordar com a elements fonamentals d'aquesta darrera columna que en la qüestió de partits i classes es manifesta una clara tendència a l'interclassisme en aquella majoria d'ensenyants que trien els tres grups més votats. Apareix una tendència en els socialistes a considerar el partit com a instrument de classe. Però les diferències són paleses, sobretot entre els possibles electors comunistes o d'extrema esquerra, on predomina una tendència contrària a l'interclassisme dels partits.

5. PRINCIPALS OPINIONS POLÍTiques, SEGONS TIPUS D'ESCOLA

Partint de la tipologia convencional d'escoles, vegem ara amb un caràcter exclusivament descriptiu quines tendències es manifesten com a distintes, segons les opinions predominants dels ensenyants en les qüestions centrals de caràcter polític.

Utilitzarem la tipologia d'escoles més desglossada, a fi i efecte de poder apuntar tendències, tot i que el caràcter de la mostra fa que siguin molt més febles les afirmacions referides als tres sectors: estatal, de l'Església i particular.

Els factors explicatius d'aquestes diferències els apuntarem a l'apartat següent, on analitzarem les diferències segons característiques individuals dels ensenyants; lògicament, tal com s'ha vist a les dades bàsiques, hi ha una diferència en la composició del professorat dels diversos tipus d'escoles. Una anàlisi ben feta hauria d'incloure també la influència dels diferents contextos escolars, aspecte per al qual disposem d'elements suficients en aquest treball, però que requereix un tipus d'anàlisi que deixem per a més endavant.

Analitzem, en primer lloc, les posicions relatives davant la qüestió de la democràcia i de l'autonomia política per a Catalunya.

Tal com férem a l'apartat anterior, només donem els percentatges referits a la posició democràtica i autonomista, per tal de simplificar la lectura; això no impedirà que fem alguns comentaris sobre a quins tipus d'escoles es localitzen les posicions més reaccionàries. Taula X. 8.

En les dues qüestions, als centres privats és on predominen els mestres amb unes actituds més progressistes (2). La diferència més sensible amb tots els resultats de la taula està justament entre els centres particulars de caràcter cooperatiu o similar; fixem-nos com un

83 % dels seus ensenyants són partidaris de la democràcia i de l'autonomia —enfront d'un 49 % i un 53 % que dona la mitjana total—. També és significatiu que el nombre d'ensenyants que opinen en aquesta línia sobre les dues qüestions sigui el mateix, cosa que no passa en altres centres.

Dintre el sector Església apareixen diferències significatives entre centres de religiosos i centres de religioses. Els primers presenten una imatge més progressista; la diferència entre centres de religiosos i de religioses és més forta en el cas de la democràcia, que no pas en el de l'autonomia (1). Observem que als centres de religioses és on es troba el percentatge més baix (35 % si excloem, per manca de base, les de patronat) dels partidaris de la democràcia ací i avui. Cal fer notar que la pregunta entorn de la democràcia és una mica més concreta que l'altra, en el sentit que suposa una presa de posició davant un ritme de canvi —que en el fons va més enllà— i que, per tant, pot comportar més fàcilment el retraïment o bé la por. (És una pregunta de les de caràcter polític on hi ha més diferència per sexe, i, lògicament, als centres de religioses predominen molt les dones.)

Tret dels dos casos extrems —centres de religioses i centres de cooperativa—, no es pot dir que les altres diferències siguin gaire grosses. Cal remarcar, però, que només als centres de l'Estat s'altera la tendència general de les dades, pel que fa a la proporció de mestres partidaris de la democràcia i de l'autonomia. Als centres de l'Estat, a l'inrevés dels altres, són més els ensenyants partidaris de la democràcia ara i ací, que no pas de l'autonomia política de Catalunya (2).

2. La paraula «progressista» la utilitzem en el sentit que normalment és utilitzada per la premsa i la literatura no científica.

1. Diferència percentual absoluta: 17 % en un cas, i 13 % en l'altre. Diferència percentual relativa: 1,5 % en un cas, i 1,3 en l'altre.
2. Aquests resultats estan en perfecta correspondència amb els que ja havíem trobat a l'estudi de 1971; o sia, els mestres immigrants funcionaris són més insensibles que altres, o fins i tot contraris, a les qüestions de caràcter català.

Taula X. 8. Ensenyants partidaris de la democràcia i de l'autonomia per tipus d'escola (1)

	Percentatge d'ensenyants partidaris de:		
	La democràcia ya avui (demòcrates)	L'autonomia política per a Catalunya	N
Centres de l'estat	47	40	(438)
Centres de l'església	44	52	(517)
De religiosos	52	58	(233)
De religioses	35	45	(224)
Parroquials	47	55	(60)
Centres privats	60	69	(376)
Particulars normals	53	66	(268)
Cooperatives i assimilats	83	83	(99)
Antics patronats no parroquials	11	22	(9)
Total	49	53	(1331)

(1) Exemple amb vista a la lectura. Sobre 438 mestres de l'Estat, el 47 % opinen favorablement sobre la conveniència dels partits polítics ara i avui; la resta fins al 100 % es manifesten o bé per mantenir l'actual situació (una minoria), o bé per les reformes progressives amb molt de compte. Dels mateixos 448, el 40 % opina favorablement sobre l'autonomia política per a Catalunya; la resta fins a 100 % bé es decanta per centralisme (una minoria), o bé per la regionalització administrativa.

Donem, a més a més, per separat els tres tipus de centres de l'Església i els tres tipus dels privats, i també el total, o sigui el tant per cent respecte al conjunt dels privats o dels de l'Església. El nombre de mestres d'antics patronats no parroquials no és representatiu.

Per a acabar de qualificar una mica més les dades anteriors, podem veure on radiquen els mestres més reaccionaris, tant en la qüestió catalana com en la de la democràcia; és a dir, on són els partidaris del centralisme i els totalment contraris al règim de partits polítics. Cal recordar que són molt pocs; en el conjunt, un 8 % i un 5 % dels entrevistats, respectivament.

No hi ha cap presència d'aquestes opinions ni als centres parroquials ni als cooperatius.

El nucli més fort es presenta, en un cas i en l'altre, als centres de l'Estat; mentre que els ensenyants d'aquests centres representen el 33 % de la mostra, en aquest grup s'hi concentra un 44 % dels ensenyants partidaris de la situació política actual, i un 45 % de partidaris del centralisme. (Cal que no ens confonguem en la interpretació dels resultats: ara afirmem que del total de mestres que sostenen una posició centralista, el 45 % treballen a centres de l'Estat.)

A les escoles de religioses, que representen el 17 % dels ensenyants, s'hi concentren un 21 % dels ensenyants partidaris del centralisme, i un 16 % de la situació no democràtica. Fixem-nos com, en el darrer cas, el tant per cent és pràcticament igual al de la mostra, i, en canvi, ens sortien molt pocs partidaris de la democràcia ja avui, justament perquè és on hi ha una tendència més forta a la posició intermèdia. No deu ser dolenta la interpretació donada sobre el retraïment o la por. En canvi, en la qüestió del centralisme, en què es manifestaven més iguals als altres, s'hi manté un reducte superior al seu propi pes en la mostra —mínima diferència— que és partidari de posicions centralistes.

Els centres de religiosos ofereixen uns percentatges d'aquestes posicions molt semblants als que representen

en relació amb la mostra global. Els centres particulars més generalitzats, que representen un 20 % dels ensenyants, obtenen un 14 % dels centralistes i, en canvi, un 24 % dels partidaris de la situació no democràtica.

De tota aquesta darrera anàlisi potser el que cal que en deduïm és més aviat la diferència més alta i significativa que es troba, certament, als centres de l'Estat, on es manté el reducte més fort de mestres centralistes i no partidaris de la democratització. Aquestes posicions, encara que són presents als centres de l'Església, de religiosos o religioses, i també als particulars normals, ja no es troben ni als centres parroquials ni als centres de caràcter cooperatiu o similar.

Per acabar aquesta anàlisi per centres, vegem les tendències polítiques concretes dels entrevistats, segons tipus de centre. Taula X. 9.

Les dades de la taula anterior se'ns mostren del tot coherents amb els altres resultats que anteriorment hem analitzat. Les diferències entre els tipus de centres no

són pas molt marcades, però s'hi apunten unes tendències clares i interessants.

En primer lloc, cal destacar el nombre elevat d'ensenyants que no respongueren la pregunta —una quarta part—, i que presenten una distribució molt semblant a tots els centres, excepte als de religioses (on el tant per cent tendeix a augmentar) i també als parroquials, mentre que als centres particulars de caràcter cooperatiu són relativament pocs els ensenyants que no contesten.

L'elecció de la socialdemocràcia és la que es dona més regularment a tots els centres; correspon aproximadament a una quarta part dels entrevistats, i fins i tot,

Taula X. 9. Opcions de partits polítics segons dependència del centre

	Centres de l'Estat		Centres de l'Església			Particulars		
			Religiosos	Regses.	Parro.	Acad.	Coop.	Patr.
No als partits o no contesta	11	15	6	12	5	10	3	
No sap quin triar	24	26	22	33	30	20	9	
Tradicion.—Falang.	2	2	1	—	—	2	1	
Democràta-Crist.	11	8	20	16	12	7	3	
Socialdemòcrates	24	24	25	25	25	22	21	
Socialistes	22	20	22	11	23	30	42	
Comunistes	4	3	1	2	2	5	14	
E. Esquerra	1	1	—	—	2	2	4	
Altres	2	2	2	1	2	3	2	
Total	100 (1331)	100 (438)	100 (233)	100 (224)	100 (60)	100 (268)	100 (99)	(9)

llevat del sector privat, és el tipus de partit que obté el màxim de punts.

La democràcia cristiana obté posicions més altes als centres de l'Església que als altres, però no supera la socialdemocràcia.

La tendència socialista manté unes posicions molt semblants a la socialdemocràcia, quasi en tots els tipus de centre, excepte en el cas dels centres de religioses, on minva sensiblement, i en el sector privat, sobretot a les cooperatives, on augmenta també sensiblement. En el cas de les escoles de religioses, l'augment dels qui no contesten es tradueix en la minva de les posicions més esquerranes. A les acadèmies, la minva de la democràcia cristiana té lloc a favor de l'augment del socialisme. A les cooperatives, el poc nombre de persones que no contesten és compensat per l'augment dels socialistes i, en aquest cas, també dels comunistes; és l'únic tipus d'escola on aquesta darrera tendència obté un nombre significatiu de simpatitzants. En síntesi, doncs, el sector públic i el privat de l'Església apareixen en una posició molt semblant; dintre aquest últim, els centres de religioses es presenten més indecisos.

El sector privat està més decantat a l'esquerra, i dintre el sector, sobretot ho està el conjunt d'escoles de caràcter cooperatiu o similar.

Als centres de l'Estat es manté més el reducte de persones no propenses als partits, la qual cosa compensa la major presència dels demòcratacristians, sobretot als centres de religiosos.

Arribats en aquest punt de la nostra anàlisi, una pregunta ens sembla rellevant, segons el nostre parer: Les diferències que hem observat entre els centres de l'Església i els altres, ¿són motivades fonamentalment per

la presència dels religiosos? O bé, dit d'altra manera, ¿els ensenyants seglars de les escoles religioses s'assemblen o difereixen dels seglars dels centres particulars i de l'Estat?

Les taules següents pretenen donar una resposta, a tall d'hipòtesi, atès el baix nombre de religiosos, a les preguntes abans esmentades. Taules X. 10 i X. 11.

Les dades anteriors ens permeten d'arribar a algunes conclusions, d'entre les quals les que fan referència a la submostra de religiosos cal agafar-les amb molt de compte, atès el poc nombre de casos i el biaix consegüent que això pot comportar a nivell del mostratge.

a) La tendència més progressiva dels col·legis de religiosos que abans hem esmentat en relació amb els de religiosos, es manté constant, tant pel que fa al seu personal seglar, com religiós. És curiós, en aquest sentit, que la proporció de religiosos partidaris de l'autonomia i de la democràcia sigui àdhuc superior al del propi personal seglar, fenomen que no passa en el cas de les religioses. En canvi, en el cas dels religiosos no observem una tendència superior al propi personal seglar a escollir partits polítics més d'esquerra; aquest darrer fet sembla lògic si tenim en compte les connotacions laïcitzants que tenen aquests partits en el nostre context social.

b) El nombre baix de religiosos comptabilitzats en la mostra exercint com a professors en llurs col·legis és motivat pel fet que les diferències percentuals observades entre el subgrup dels religiosos i el dels seglars

Taula X. 10. Ensenyants partidaris de la democràcia en els centres de l'Església distingint si són seglars o religiosos

	Total		Seglars		Religiosos	
	%	N	%	N	%	N
Centres de religiosos	52.4	(233)	50	(194)	64.1	(39)
Centres de religioses	34.8	(224)	36.6	(175)	28.6	(49)

Taula X. 11. Ensenyants partidaris de l'autonomia política en els centres de l'Església distingint si són seglars o religiosos

	Total		Seglars		Religiosos	
	%	N	%	N	%	N
Centres de religiosos	57.5	(233)	54.6	(194)	71.8	(39)
Centres de religioses	45.1	(224)	45.7	(175)	42.9	(49)

Taula X. 12. Preferències polítiques fonamentals en els centres de l'Església distingint els ensenyants seglars dels religiosos

	Centres de religiosos			Centres de religioses		
	Total	Seglars	Religiosos	Total	Seglars	Religioses
Democràcia Cristiana	20.2	17	35.9	15.6	12	28.6
Socialdemocràcia	24.9	24.2	28.2	25	29.7	8.2
Socialistes	21.5	22.2	17.9	10.7	13.1	2
N	(233)	(194)	(39)	(224)	(175)	(49)

no tinguin una traducció apreciable a nivell de la mitjana total, que surt de tot el professorat dels centres.

D'altra banda, les respostes estrictes del personal seglar —religiosos exclosos— ens fa adonar, si cal d'una forma més precisa, que les diferències que hem ressaltat a l'apartat anterior, pel que fa a les opinions polítiques als centres de l'Església, no són producte fonamental de la presència de religiosos. Ja hem indicat que l'única diferència remarcable està en les opcions a partits polítics que, de tota manera, tampoc no influeix en el resultat global; encara que amb petites diferències, el personal seglar dels col·legis de l'Església també manté opcions menys esquerranes que les dels col·legis particulars.

En definitiva, la conclusió més important és que les diferències anteriorment apuntades no es deuen al pes dels religiosos i que el personal seglar d'aquests col·legis és quelcom diferent ideològicament —si bé no d'una forma molt marcada— del personal seglar dels centres privats.

En el benentès que això no vol dir que no es pugui trobar també als col·legis de l'Església, sobretot masculins —tant entre els seglars com entre els religiosos— una proporció remarcable de mestres decantats per opcions polítiques socialistes; en aquest cas, a no massa distància dels altres centres privats. Taula X. 12.

Les diferències apuntades deuen respondre a tres possibles causes, que sens dubte actuen de forma entreligada:

a) La diferent composició de la població; és a dir, la diferent composició quant a edat, sexe, etc., variables que incideixen en les tendències polítiques.

b) El possible procés de selecció que els centres de l'Església pugui realitzar amb vista al propi professorat, almenys en alguns casos.

c) La mateixa influència del context on es mouen els mestres, és a dir, la pressió de la institució sobre la mentalitat dels propis actors socials.

6. ELS ATRIBUTS INDIVIDUALS I LES QÜESTIONS POLÍTQUES

Analitzem finalment el comportament d'un conjunt d'atributs, segons el nostre parer claus, al voltant de les tres qüestions polítiques que ens han resultat més significatives.

A partir de l'experiència d'altres treballs hem escollit l'edat, l'origen català o no català dels ensenyants i l'estat civil, separant en aquest cas els religiosos dels seglars. Transcrivim al final d'aquest capítol totes les taules, i ens limitem en el text a extreure'n les principals conclusions.

Veurem, en primer lloc, comparativament la qüestió de les opinions davant el procés democratitzador, i la del centralisme enfront de l'autonomia per a Catalunya. Després ens deturarem en les eleccions sobre els partits polítics.

La primera constatació important és que l'edat no juga el mateix paper en el cas dels seglars que en el dels religiosos. En el cas dels seglars, hi ha una tendència clara d'acord amb la qual, en augmentar l'edat, hi ha menys propensió a considerar la democràcia com una qüestió ja inajornable i a mantenir unes posicions menys favorables envers l'autonomia política per a Catalunya.

Aquesta relació no és clara en els religiosos; en les dues qüestions hi ha una forta similitud entre el grup de menys de 35 anys, i el de 35 a 50; el grup més gran de 50 anys, per bé que és més reticent en relació amb la democràcia, en canvi es mostra més catalanista. Probablement és per raó del predomini català d'aquest grup. En tot cas, el que cal constatar és que, pel que fa als religiosos, no hi ha un recanvi generacional quant a aquestes dues qüestions claus.

Es pot afirmar que, en conjunt, els seglars de menys de 35 anys són més progressistes que els religiosos de la seva edat, però amb unes diferències molt febles. Això no passa als altres dos grups d'edat, en què els religiosos es manifesten més progressistes que els seglars; amb tota probabilitat l'explicació d'aquest fet hauríem de buscar-la en el predomini en aquests dos grups d'edat de l'origen català.

En general, a cada grup d'edat, entre els seglars, els nats a Catalunya es manifesten més partidaris de la democràcia i de l'autonomia, que no més els immigrants. Les diferències són, però, molt més altes pel que fa a l'autonomia que no pas a la democràcia.

Al grup de 35 a 50 anys, fins i tot no hi ha cap diferència entre nadius i no nadius; en canvi, sí que n'hi ha pel que fa a la qüestió autonòmica.

L'anàlisi anterior ens fa concloure que el grup dels nadius es diferencia dels no nadius en les qüestions que afecten a Catalunya, més que no pas en d'altres qüestions socials o polítiques, tot i que sempre o quasi sempre, a més de la influència de l'edat, es manté el progressisme a favor dels nascuts a Catalunya (1).

Mirant més en concret la qüestió anterior observem, fixant-nos només en el grup de menys de 35 anys, que un 60 % de nadius estan per la democràcia avui, enfront d'un 49 % de no nadius, i que un 70 % de nadius estan per l'autonomia política, enfront d'un 45 % dels immigrants (2).

En el mateix grup d'edat podem observar que mentre el tant per cent de persones totalment contràries a la democràcia és molt reduït, i pràcticament igual entre nadius i immigrants, només un 2 % de catalans es manifesten favorables al centralisme i un 13 % d'immigrants també se'n mostren. Encara que la diferència absoluta no és gaire forta, la relativa sí, atès que la base és molt dèbil: hi ha 5,5 vegades més centralistes entre els immigrants que no pas entre els catalans, en el grup de menys de 35 anys.

Al subgrup dels nadius la influència de l'edat es manifesta per igual a les dues qüestions, i, en ambdós casos, els de menys de 35 anys són més diferents dels de 35-50, que no pas aquests ho són en relació amb els de 50 i més anys.

Al subgrup d'immigrants, en canvi, les diferències segons l'edat són inferiors que en el cas dels nadius; i, en general, les diferències recíproques entre els tres grups estan més igualades, excepte en un cas molt significatiu; la diferència més alta es troba, en la qüestió de la democràcia, entre el grup de 35-50 anys, i el de 50 i més, i això per raó que al grup d'immigrants de més de 50 anys és on es concentren, no solament el menor nombre de partidaris de la democràcia avui (només 22 %), sinó el nombre més elevat de partidaris de l'actual situació, o sigui totalment contraris a qualsevol fórmula de democràcia formal, ni que sigui d'aplicació lenta (24,4 %).

També en la qüestió centralista el subgrup dels immigrants de més de 50 anys és el més reaccionari, amb uns percentatges molt semblants als apareguts en la qüestió democràtica; només un 31 % estan per l'autonomia política, i un 18 % mantenen posicions totalment centralistes, però la diferència amb els immigrants de menys edat no és tan alta com en el cas anterior.

En síntesi, doncs, tot i tenint en compte que caldria un estudi més aprofundit, que establís comparacions amb altres treballs, per tal de veure les diferències exactes, podem afirmar que tant l'edat com l'origen geogràfic dels ensenyants juguen un paper independent i acumulatiu en les seves posicions polítiques. Les diferències no són pas molt altes i, per tant, no podem pas afirmar que tots, ni que la gran majoria, dels ensenyants de menys de 35 anys presentin unes actituds favorables, en consonància amb les posicions democràtiques defensades en el moment de fer-se l'enquesta, a les instàncies

polítiques unitàries de Catalunya; no obstant això, l'augment progressiu del pes dels mestres de les noves promocions i originaris de Catalunya pot jugar un paper renovador en el nostre panorama d'ensenyament.

Les postures més antidemocràtiques i centralistes es concentren en les persones de més edat, sobretot immigrants, però s'ha de destacar que els joves no nadius són menys sensibles a la problemàtica catalana, que no pas a la problemàtica democràtica més general. (Encara hi ha un 13 % de menys de 35 anys favorables a posicions totalment centralistes, mentre que només són un 4 % els totalment contraris a la democràcia.)

Caldria aprofundir també en la influència del sexe; en principi, i en relació amb la qüestió de la democràcia, mentre un 59 % dels homes són partidaris de la democràcia avui, les dones es mostren més reticents; només un 42 % hi són a favor. Caldria veure si aquesta relació es manté també en la generació més jove, perquè, atès el procés de feminització de la professió, aquesta tendència actuaria contràriament a l'expressada abans.

Passem ara a analitzar les eleccions polítiques.

També en aquest cas, la joventut juga a favor de les posicions més esquerranes, dintre el ventall de forces polítiques ressenyat.

Igual com abans, tampoc no actua de la mateixa manera la variant edat en els seglars que en els religiosos. D'aquests darrers és significatiu que el subgrup intermediari és el que presenti la proporció més alta d'indefinitos, i que el més jove sigui precisament aquell que opti per la democràcia cristiana en un percentatge més elevat (50 %). Cal fer notar que les tendències socialistes també estan presents entre els religiosos —no, en canvi, les comunistes—; en aquest cas sí que l'edat actua en la direcció esperada. La mateixa influència anteriorment esmentada entre edat i origen, en general, manté el mateix signe, pel que fa a aquesta qüestió; no obstant això, hi ha algunes observacions significatives a fer.

Tal com passava en la qüestió de la democràcia —no en la qüestió nacional catalana—, els nadius i els immigrants del subgrup de 35-50 anys no presenten diferències quant a la seva elecció política. En canvi, sí que en presenten el subgrup dels joves i els de més edat; en ambdós casos, els nadius tendeixen més cap a l'esquerra —sense diferències molt altes; són superiors les de l'edat—. Recordem que en el subgrup immigrant de més de 50 anys és on es concentra el percentatge més alt de persones no partidàries de la democràcia.

Mentre nadius i no nadius del subgrup de menys de 35 anys presenten percentatges iguals en relació amb la democràcia cristiana o la socialdemocràcia, hi ha una certa diferència a partir dels grups socialistes i més a l'esquerra, que fonamentalment és motivada pels corrents comunistes o d'extrema esquerra presents, sobretot, entre els nadius.

Cal concloure també el que anteriorment ja apuntàvem: les diferències entre nadius i immigrants són més fortes per la qüestió nacional, que no pas per les qüestions democràtiques o de partits. Com a exemple molt clar observem el subgrup de menys de 35 anys; mentre un 39 % dels nadius optaria per corrents socialistes, comunistes o d'extrema esquerra, enfront d'un 29 % d'immigrants —ja hem dit que a les altres opcions hi ha poques diferències—, en canvi, un 70 % dels nadius són partidaris de l'autonomia política, enfront d'un 45 % dels no nadius.

1. A l'estudi de 1971 arribarem a resultats semblants.

1. Diferència percentual absoluta, 10,3 %; i diferència percentual relativa, 1,20, en el fet de la democràcia.
Diferència percentual absoluta, 25,4 %; i diferència percentual relativa, 1,56, en el fet de l'autonomia.

Taula X. 13. Relació entre l'edat i les opinions entorn del procés democratitzador separant seglars i religiosos

	Seglars			Religiosos		
	- 35 anys	35 a 50	50 i més	-35 anys	35 a 50	50 i més
Autoritaris	3.2	8.8	14	8.8	4.5	5
Demòcrates amb reserves	38.9	47.9	50	44.1	40.9	50
Demòcrates	54.4	40.5	27.2	47.1	50	40
N.C.	3.4	2.8	8.8	-	4.5	5
	100 (904)	100 (215)	100 (114)	100 (34)	100 (44)	100 (20)

Taula X. 14. Relació entre l'edat i les opinions entorn del procés democratitzador distingint nadius i no nadius (només seglars)

	Menys de 35 anys		de 35 a 50		50 i més	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
Autoritaris	2.5	3.9	5.2	11.9	7.2	24.4
Demòcrates amb reserves	34.8	42.8	50.5	45.8	56.5	40
Demòcrates	59.7	49.4	40.2	40.7	30.4	22
NC	2.9	3.9	4.1	1.7	5.8	13.3
	100 (442)	100 (462)	100 (97)	100 (118)	100 (69)	100 (45)

Taula X. 15. Relació entre l'edat i les opinions respecte a l'organització de l'Estat pel que fa a les autonomies distingint entre seglars i religiosos

	Seglars			Religiosos		
	-35 anys	35 a 50	50 i més	-35 anys	35 a 50	50 i més
Estat centralitzat	7.5	8.8	11.4	2.9	9.1	10
Regionalització administrativa	31	43.3	41.2	38.2	29.5	30
Autonomia política	57.1	43.3	38.6	52.9	54.5	60
N.C.	4.3	4.7	8.8	5.9	6.8	-
	100 (904)	100 (215)	100 (114)	100 (34)	100 (441)	100 (20)

Taula X. 16. Relació entre l'edat i les opinions respecte a l'organització de l'Estat pel que fa a les autonomies distingint nadius i no nadius (només mestres seglars)

	Menys de 35 anys		de 35 a 50		50 i més	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
Estat centralitzat	2.3	12.6	4.1	12.7	7.2	17.7
Regionalització administrativa	24.9	36.8	40.2	45.8	42	40
Autonomia política	70.2	44.8	51.5	36.4	43.4	31
NC	2.7	5.8	4.1	5.1	7.2	11.1
	100 (442)	100 (462)	100 (97)	100 (118)	100 (69)	100 (45)

Taula X. 17. Relació entre l'edat i els partits polítics triats, distingint entre seglars i religiosos

	Seglars			Religiosos		
	- 35 anys	35 a 50	50 i més	-35 anys	35 a 50	50 i més
Autoritaris (1)	8.4	13	25.4	8.8	11.4	15
No contesta partit	21.8	33	22.8	11.8	45.5	20
Tradicionalista i Falangista	0.7	2.8	4.4	—	—	5
Democratacristià	6.9	15.8	16.7	50	15.9	40
Socialdemòcrata	26.4	17.7	20.2	11.8	18.2	15
Socialista	27.3	15.3	6.1	17.6	9.1	5
Comunista	5	0.9	0.9	—	—	—
Ext. esquerra	1.3	—	0.9	—	—	—
Altres	2.1	1.4	2.6	—	—	—
	100 (904)	100 (215)	100 (114)	100 (34)	100 (44)	100 (20)

(1) Correspon als qui en la pregunta pertinent optaren per la resposta contrària al règim de partits i que al llarg del treball anomenen "autoritaris", a més dels qui no contestaren a la pregunta: 5 % en total del primer cas, i 4 % del segon.

Taula X. 18. Relació entre l'edat i els partits polítics triats, distingint nadius i no nadius (només mestres seglars)

	Menys de 35 anys		de 35 a 50		50 i més	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
Autoritaris	6.6	10.1	10	15.3	14.5	40
No contesta partit	19.7	23.8	37.1	29.7	26.1	17.7
Tradicionalista i Falangista	0.2	1.3	—	5.1	2.8	6.7
Democratacristià	6.1	7.6	17.5	14.4	20.3	11.1
Socialdemòcrata	26	26.8	17.5	17.8	29	6.7
Socialista	29.9	24.9	15.5	15.3	4.3	8.9
Comunista	7.2	2.8	1	0.8	1.4	—
Ext. esquerra	1.4	1.3	—	—	1.4	—
Altres	2.9	1.3	1	1.7	—	6.7
	100 (442)	100 (462)	100 (97)	100 (118)	100 (69)	100 (45)

PERCEPCIÓ SUBJECTIVA DE L'ORIENTACIÓ PEDAGÒGICA DELS CENTRES

1. LA FUNCIO PRINCIPAL DEL CENTRE

En els dos qüestionaris hi havia una pregunta molt general sobre l'orientació del centre, basada en la clàssica distinció entre «instrucció» i «educació», que nosaltres vam matisar més en separar *instrucció* de *capacitació* i *formació del caràcter* de *formació ideològica* (1). Es demanava tant a directores com a mestres que triessin entre les quatre quina era l'orientació predominant del centre.

Hem recodificat les respostes dels mestres de cada centre, per tal d'obtenir un indicador que tingui en compte la globalitat de les opinions del conjunt de mestres de cada centre i poder confrontar-ho amb el judici fet pel director. També hem tingut en compte el grau d'acord de les respostes dels mestres en jutjar l'orientació del centre on treballen. Aquest segon indicador construït és important per a comprovar la validesa del primer. Per a una descripció de la construcció dels dos indicadors i de la validesa del primer es pot consultar la nota metodològica situada al final d'aquest capítol.

De fet, encara que la pregunta ofería aquestes quatre opcions i demanava de triar-ne només una, una part dels enquestats en marcava dues i, fins i tot, tres. Com que el nombre de combinacions que apareixien era relativament alt i, en canvi, el nombre d'indicadors que havien triat cadascuna d'aquestes combinacions era baix, es va codificar d'acord amb el següent criteri: apuntar instrucció i capacitació és posar l'èmfasi en l'*aprenentatge*, i, per tant, n'hem fet una categoria. Igualment hem fet una categoria amb els qui ajunten formació del caràcter amb formació ideològica. N'hi havia d'altres que combinaven una resposta corresponent a la dimensió «aprenentatge», amb una altra de la dimensió «sociabilització». Aquests els hem mantingut també com una cate-

1. Nosaltres parlarem d'aprenentatge i de sociabilització, entenent que en el primer cas es posa l'accent en la transmissió de coneixements i de mètodes, i en el segon en l'adquisició d'hàbits, actituds i valors. Dins l'aprenentatge, el terme «instrucció» insisteix en l'aspecte més simple de l'adquisició de coneixements, mentre que el terme «capacitació» designaria l'èmfasi posat en l'adquisició de tècniques, metodologies d'aprenentatge, etc. Dins la sociabilització, el terme «formació del caràcter» es refereix més a la caracterització dels aspectes més inconscients de la personalitat (hàbits, actituds profundes, etc.), mentre que el terme «formació ideològica» faria referència a la transmissió i formació d'una ideologia més explícita, el sentit socio-polític de la qual pot ser evidentment molt divers. Les connotacions associades a cadascun dels termes són molt complexes i variades. En aquesta primera lectura i aproximació no podem esgotar, ni de bon tros, aquest tema.

goria. Finalment queda una categoria residual, «altres», que són els qui representen la resta de combinacions aparegudes i no incloses en l'anterior.

Els marginals obtinguts a partir dels dos qüestionaris queden comparats en el quadre següent.

Taula XI. 1. Funció predominant del centre

	Segons el director	Segons el mestre
Instrucció	21.3	46.5
Capacitació	25.4	16.8
Formació del caràcter	21.8	15.0
Formació ideològica	11.7	6.7
Aprenentatge	2.5	1.9
Sociabilització	3.6	1.6
Aprenentatge i sociabilització	10.2	7.6
Altres	1.5	0.9
No contesta	2.0	3.0
	100 (N=197)	100 (N=1331)

Si agrupem les respostes segons s'hagi escollit una orientació de la dimensió «aprenentatge» o de la dimensió «sociabilització» (queda la categoria dels qui no han triat perquè han indicat una resposta en cada dimensió), obtenim la següent taula (on s'han eliminat les categories «altres» i «no contesta»).

Taula XI. 2. Orientació predominant del centre

	Segons el director	Segons el mestre
Aprenentatge	51.1	67.9
Sociabilització	38.4	24.2
No tria	10.5	7.9
	100 (N=190)	100 (N=1279)

Allò que en la visió dels directores constitueix un cert equilibri entre les dues orientacions (encara que ja decantat en favor de l'aprenentatge), en la visió dels mestres s'inclina fortament cap a una concepció del procés educatiu real com a aprenentatge.

De fet, les diferències entre directors i mestres no són tan acusades si ens limiten al nivell més general d'aprenentatge versus la sociabilització. La distribució bastant repartida entre les quatre possibilitats (encara que no igualades totalment) que detectem entre els directors, es trenca entre els mestres. Dins l'aprenentatge, la instrucció (l'aprenentatge «tout court») apareix gairebé tres vegades més que la capacitació; dins la sociabilització, la proporció no és tan forta, però domina molt clarament la formació del caràcter.

En canvi, entre els directors és més freqüent la resposta «capacitació» que la resposta «instrucció», i és bastant semblant als mestres la proporció entre les altres dues respostes.

Hi ha algunes diferències interessants segons sector de centres. Els directors dels centres dependents de la jerarquia eclesiàstica posen més l'accent en la «sociabilització» que en l'aprenentatge», mentre que els directors dels centres estatals i dels privats no religiosos ho fan a la inversa. És interessant aquesta coincidència, perquè normalment al llarg del treball la diferenciació que sol establir-se és entre estatal i privat (tant religiós com no religiós). Taula XI. 3.

Cal afegir que aquest èmfasi dels directors de centres religiosos en l'orientació «sociabilitzadora» el dona principalment l'aspecte de formació del caràcter, i que el sector estatal i el particular tornen a coincidir en posar una mica més l'èmfasi en la capacitació que en la instrucció.

Aquest resultat és força coherent amb la imatge popular sobre els centres religiosos, imatge que de fet deu impulsar una part de les famílies del seu actual alumnat, que desitja precisament aquesta orientació.

És interessant contrastar la visió del director amb la dels mestres del mateix centre, ja que opinen sobre la mateixa cosa. Simplificant l'anàlisi, agruparem les respostes només segons l'orientació global indicada. Taula XI. 4.

Com es pot veure, hi ha una certa associació entre les dues opinions, però que no és molt forta i que no permet, ni de lluny, de parlar de coincidència de punts de vista. Almenys pel que fa referència al conjunt dels centres.

Taula XI. 3. Orientació predominant del centre, segons el director, classificat per sectors (1)

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Aprenentatge	63.0	31.3	55.3	51.1
Sociabilització	27.8	56.9	34.1	38.4
No tria	9.2	11.8	10.6	10.5
	100.0	100.0	100.0	100.0
	(N=54)	(N=51)	(N=85)	(N=190)

(1) Agrupant el sector estatal i el particular, $\chi^2 = 11.5$ (amb 2 graus de llibertat) i és significatiu al nivell del 99 %.

Taula XI. 4. Contrast entre la visió del director i la dels mestres del mateix centre (1)

	Opinió del director			
	Aprenentatge	No tria	Sociabilització	Conjunt
Opinió predominant dels mestres				
Aprenentatge	89.3	73.1	65.1	78
Sociabilització	10.7	26.9	34.9	22
	100	100	100	100
	(N=84)	(N=26)	(N=63)	(N=173)

(1) Recorden que aquí N = 197 perquè hi ha una petita part de centres on no tenim l'opinió dels mestres. $\chi^2 = 12.9$ (2 graus de llibertat). Significativa al nivell del 99 % · $\phi = 0.273$

2. IMPORTANCIA SUBJECTIVA DE DIVERSOS ASPECTES POSSIBLES DE LA TASCA ESCOLAR

A continuació presentàvem tant a directors com a mestres, una llista de 8 aspectes possibles de la tasca escolar:

1. Formació religiosa
2. Educació per a la convivència política
3. Educació artística

4. Informació sexual
5. Educació sexual
6. Coneixement de Catalunya
7. Aprenentatge de tasques manuals
8. Aprenentatge d'un esport

Els demanàvem que ens diguessin si era una tasca de l'escola i, en cas afirmatiu, si ho consideraven un aspecte fonamental o un aspecte secundari. L'enquestat tenia, doncs, tres possibilitats de resposta.

Igual que amb la funció del centre, hem construït dos indicadors de cada possible aspecte a nivell de centre,

recodificant el conjunt de respostes dels mestres. El primer indicador consisteix en l'opinió modal del conjunt; el segon, el grau d'acord dels mestres respecte a aquesta opinió predominant. (Per a una descripció detallada de la construcció d'aquest indicador es pot consultar la nota metodològica al final d'aquest capítol.)

En primer lloc, presentem tres taules amb les distribucions marginals corresponents dels 8 indicadors, una per a les respostes del director, la segona amb les dels mestres, la tercera amb les dels mestres recodificades a nivell de centre escolar. Taules XI. 5, XI. 6, XI. 7.

Taula XI. 5. Importància de diversos aspectes possibles de la tasca escolar. Visió dels mestres

	Formació religiosa	Educació per a la convivència	Educació artística	Informació sexual	Educació sexual	Coneixement de Catalunya	Aprenentatge de tasques manuals	Aprenentatge d'un esport
Fonamental	28.9	55.5	52.1	54.4	58.8	53.5	44.6	37.9
Secundària	35.1	35.3	47.5	40.3	32.8	43.8	53.9	60.3
No és funció de l'escola	35.7	9.0	0.3	5.1	8.1	2.4	1.3	1.7
No sap o no contesta	0.3	0.2	0.1	0.2	0.3	0.3	0.2	0.1
	100	100	100	100	100	100	100	100

(N=1331)

Taula XI. 6. Importància de diversos aspectes possibles de la tasca escolar. Visió dels directors

	Formació religiosa	Educació per a la convivència	Educació artística	Informació sexual	Educació sexual	Coneixement de Catalunya	Aprenentatge de tasques manuals	Aprenentatge d'un esport
Fonamental	50.3	59.4	43.2	45.2	57.4	53.8	39.6	36.0
Secundària	22.3	27.4	54.3	46.7	31.5	44.2	58.4	58.9
No és funció de l'escola	27.4	11.7	1.0	6.6	9.6	2.0	1.5	4.6
No sap o no contesta	—	1.5	1.5	1.5	1.5	—	0.5	0.5
	100	100	100	100	100	100	100	100

(N=197)

Taula XI. 7. Importància de diversos aspectes possibles de la tasca escolar. Visió predominant dels equips de mestres

	Formació religiosa	Educació per a la convivència política	Educació artística	Informació sexual	Educació sexual	Coneixement de Catalunya	Aprenentatge de tasques manuals	Aprenentatge d'un esport
Fonamental	17.8	58.1	46.6	51.5	61.5	49.4	35.6	24.1
Secundària	36.2	35.6	53.4	43.9	31.6	48.9	64.4	75.3
No és funció de l'escola	46	6.3	—	4.6	6.9	1.7	—	0.6
	100	100	100	100	100	100	100	100

(N=174)

Nota: hem eliminat del quadre la categoria "no consta" ja que la variació dels percentatges sense aquesta categoria és bastant alta. No obstant això, cal tenir en compte que d'un 12% dels casos no tenim informació perquè no vam poder enquestar als mestres o perquè l'escola era unitària i no hi havia distinció entre mestre i director.

Excepte en el cas de la formació religiosa, no hi ha pràcticament discrepàncies entre mestres i directors. En el capítol XIV, on es parla del tema religiós, ja s'aprofundeix en l'anàlisi de les respostes en aquest aspecte. Aquí ens referirem als altres 7 aspectes.

Els dos últims aspectes (aprenentatge de tasques manuals i d'un esport) queden clarament menys valorats. Certament, això ja coincideix amb la pràctica escolar. Potser la constatació interessant sigui aquesta: que tant mestres com directors es neguen a excloure cap aspecte del contingut de les tasques escolars. Simplement ho jerarquitzen, cosa que a la pràctica vol dir l'exclusió en molts casos, i no la simple minusvaloració. De tot això cal que exceptuem el cas de la formació religiosa, que és l'únic, dels 8 aspectes possibles que plantejàvem, on una proporció important dels mestres (un xic més d'una tercera part) creuen que no ha de formar part de la tasca escolar.

Les diferències entre els altres aspectes no són massa grans. L'ordre en què queden jerarquitzats varia lleugerament segons els directors o els mestres. En el cas dels directors, el que ocupa el primer lloc és l'educació per a la convivència política. En el dels mestres és l'educació sexual la que l'ocupa.

2.1. Contrast entre la visió del director i la dels mestres del propi centre

El grau d'associació entre la visió del director i la dels

mestres és bastant baix, en la major part dels 8 aspectes. Tant és així, que en alguns casos (informació sexual, educació sexual) la prova estadística de significació és negativa. En d'altres és positiva, però és baixa la força de la relació, bastant més baixa que en el cas que veiem de l'orientació predominant del centre. ¿Hem de concloure que domina la incoherència a l'interior dels centres, entre direcció i mestres? És una possible interpretació, però no és l'única. Es pot pensar que hi ha un baix nivell de racionalització, i que en l'esfera de l'inconscient no és segur que hi hagi acord, ni que no n'hi hagi. Evidentment, les dues hipòtesis no són excloents, i poden explicar cadascuna parcialment, la situació actual en els centres escolars.

El fet que la distribució marginal dels 8 aspectes (excepte el de la formació religiosa) sigui gairebé la mateixa a directors i mestres, fa pensar que el nivell de racionalització dels objectius educatius és molt baix. Únicament el tema de la formació religiosa (per les causes que siguin) sembla escapar-se una mica d'aquesta constatació. Com que ens movem a nivell d'imatges de l'educació ideal, no podem afirmar que aquesta baixa associació entre el que pensen els directors i el que pensen els mestres, com a dins els equips (tampoc no és gaire alt el nivell d'acord), es tradueixi a nivell de pràctiques escolars. Ens hem de limitar a constatar l'alt nivell d'incoherències en allò que toca a imatges.

3. EDUCACIÓ PER A LA CONVIVÈNCIA POLÍTICA

Insistíem més en aquest tema a aquells que la consideraven com a aspecte fonamental de les tasques escolars. El que tractàvem d'escatir era quin model d'home tenien present en parlar de convivència política. Evidentment, això seria molt llarg de caracteritzar. En el qüestionari el que es demanava feia referència a la qüestió particularisme/universalisme. Concretament, se li deia que triés entre quatre opcions:

- ciutadà català
- ciutadà espanyol
- ciutadà europeu
- ciutadà del món

Entre elles havia de relacionar-ne dues que per a ell eren les que calia forjar en els alumnes (i a més, ordenades: primera i segona).

Abans d'entrar a analitzar les respostes obtingudes en aquesta pregunta, cal prèviament veure les característiques dels qui han contestat «fonamental» i que, per tant, han contestat l'altra pregunta. De no fer-ho així, corriem el greu perill de treballar amb una submostra de característiques desconegudes, que podríem imaginar equivalent a la mostra total i, en canvi, no ser-ho.

En primer lloc, cal dir que hi ha unes petites diferències segons sexe, però que són estadísticament significatives. Els homes han donat més importància que les dones a aquest aspecte. Taula XI. 8.

No hi ha diferències entre nadius i no nadius que siguin significatives, de manera que aquesta variable que

Taula XI. 8. Importància de l'educació per a la convivència política segons sexe

	Homes	Dones	Conjunt
Fonamental	59.6	52.4	55.5
Secundària	32.4	37.5	35.3
No és funció de l'escola	8	9.8	9.0
No contesta, no sap	—	0.3	0.2
	100 (N=577)	100 (N=754)	100 (N=1331)

en tot l'estudi és una de les que discrimina més sovint, aquí no funciona. L'edat sí que funciona, però només entre els nadius. Taula XI. 9.

Aquí les diferències són bastant més importants que en el cas del sexe, especialment pel que fa als qui creuen que no és funció de l'escola donar una educació per a la convivència política.

Tampoc no és estadísticament significatiu l'origen rural o urbà, com no ho és segons el sector on treballen.

Únicament trobem correlacions una mica fortes amb altres indicadors de tipus polític, per exemple, la tendència de vot. És possible establir tres grans grups de tendències de vot amb una resposta semblant a l'ítem que estudiarem: a) totes les tendències a la dreta de

Taula XI. 9. Importància de l'educació per a la convivència política, segons edat. Nadius

	Menys de 30 anys	30 a 39	40 i més	Conjunt
Fonamental	62.2	53.2	44.9	56.1
Secundària	31.3	36.7	35.5	33.4
No és funció de l'escola	6.5	10.1	19.6	10.5
	100 (N=352)	100 (N=139)	100 (N=158)	100 (N=649)

la socialdemocràcia, junt amb els qui no saben a quina tendència votar i els qui no acceptaven el règim de partits; b) socialdemocràcia; c) les tendències a l'esquerra de la socialdemocràcia (socialistes, comunistes i extrema esquerra). Presentem a continuació el creuament corresponent.

Taula XI. 10. Importància de l'educació per a la convivència política segons tendència de vot

	Més a la dreta	Socialdemòcrata	Més a l'esquerra
Fonamental	44.1	55.9	76.3
Secundària	42.8	37.8	19.8
No és funció de l'escola	13.1	6.3	3.9
	100 (N=665)	100 (N=315)	100 (N=359)

Aquí la correlació ja és bastant més acusada (1). La γ val 0,416. El que es podria suposar a priori, és a dir, que la resposta «fonamental» tendria a ser més pròpia de les opcions polítiques «progressistes» i que la de «no és funció de l'escola» seria una posició conservadora, sembla que es confirma bastant, especialment aquesta última. En qualsevol cas el nivell d'associació no és alt, excepte amb indicadors polítics.

Com després raonarem, aquest tema té unes implicacions polítiques profundes, cosa que es posa en relleu a les respostes sobre el model de ciutadà, on la influència de la ideologia que veu el caràcter plurinacional de l'Estat Espanyol i la diversa procedència del mestre, tenen una gran influència.

Passem ara ja a veure les respostes a les opinions de tipus de ciutadà escollit. Taula XI. 11.

La tercera columna no és més que la suma de les dues primeres i permet saber globalment quines opcions han estat més triades.

De la simple lectura d'aquestes dades es poden fer diverses observacions:

a) Hi ha un equilibri entre l'orientació particularista i l'orientació universalista (admetent que les respostes «català» i «espanyol» correspondrien a la primera, i les «europeu» i «ciutadà del món», a la segona). De fet, l'equilibri està lleugerament decantat cap a l'orientació universalista (55 % de respostes en primera opció, versus 44 %), encara que la segona opció equilibra més la

Taula XI. 11. Model del ciutadà a formar pels qui creuen fonamental l'educació per a la convivència política

	1ª opció	2ª opció	citats en 1ª o 2ª opció
Ciutadà català	21.8	25.1	46.9
Ciutadà espanyol	22.2	22.8	45
Ciutadà europeu	4.2	25.6	29.8
Ciutadà del món	50.6	19.4	70
No contesta, no sap	1.2	7.1	8.3
	100	100	100

(N=738)

qüestió (45 %, versus 48 %, és a dir, inverteix l'orientació).

b) El comportament de les dues orientacions és diferent. Mentre que dins l'orientació «particularista» hi ha un equilibri, tant en primera com en segona opció, entre les categories «català» i «espanyol», en l'orientació universalista, la cosa varia. En primera opció molt pocs citen la categoria «europeu», i gairebé tots prefereixen la categoria «ciutadà del món». En segona opció, en canvi, hi ha més respostes a la categoria «europeu» que a l'altra, però això no és suficient per equilibrar la primera opció.

c) Cal notar que el percentatge de «no contesta, no sap» és molt més alt a la segona opció que a la primera. Això és perquè hi va haver qui considerava que una opció era suficient per a definir la seva posició.

L'estructura de la pregunta permetia reforçar o equilibrar l'orientació particularista o universalista. En efecte, es poden haver triat dues categories pertanyents a la mateixa orientació (particularista o universalista), o haver-se'n triat una de cada orientació. Per tant, el següent pas és analitzar les parelles de respostes. En primer lloc, reproduïm les combinacions de categories citades amb més freqüència. Taula XI. 12.

Aquestes combinacions poden ser reduïdes a quatre grups, segons siguin particularista o universalista la primera i la segona opció. Recalculant simplement el nombre absolut de les dades anteriors, podem confeccionar la taula XI. 13.

Hem d'advertir que aquelles respostes que només triaven primera opció, les hem classificat en la segona op-

1. $\chi^2 = 103.5$ (amb 4 graus de llibertat) significatiu al 99,9 %.

Taula XI. 12. Model de ciutadà a formar. Combinacions de primeres i segones opcions

Món-català	17.5
Món-europeu	17.5
Espanyol-món	11.4
Català-espanyol	10.7
Món-espanyol	10.2
Català-món	6.9
Espanyol-català	6.7
Món (opció única)	5.3
Espanyol-europeu	4.4
Català-europeu	3.8
Altres	4.6
No sap, no contesta	1.2
	<hr/>
	100
	(N=738)

Taula XI. 13. Model de ciutadà: nombres absoluts i percentatges.

		Primera opció		
		P (1)	U	Total
Segona opció	P	131 18,0	225 30,9	356 48,9
	U	194 26,6	178 24,5	372 51,1
	Total	325 44,6	403 55,4	728

(1) Abreugem Particularista i Universalista per P i U respectivament.

ció com si haguessin repetit l'orientació de la primera, sigui particularista o bé universalista. De fet, gairebé tots els casos en aquestes condicions corresponen a haver triat la categoria «ciutadà del món» en primera opció. Tots els percentatges estan calculats havent descomptat els «no contesta». Aquestes dues raons expliquen les diferències entre els percentatges presentats en aquesta taula i la primera.

Podem, per tant, sintetitzar d'aquesta manera les respostes, segons el seu caràcter particularista o universalista:

UP → PU → UU → PP

Abans ja hem dit que hi havia un equilibri entre els qui citaven la categoria «català» i els qui citaven la categoria «espanyol». Aprofundirem ara més aquesta qüestió, cosa que ens obliga a introduir la distinció nadiu/no-nadiu, que pot ser molt rellevant.

Com es pot apreciar, apareixen dues distribucions bastant oposades, la qual cosa es tradueix en uns coeficients bastant alts que amiden l'associació. D'una banda, els no-nadius tendeixen bastant més que els nadius a la resposta universalista «pura» (no citen ni espanyol, ni català). D'una altra, pràcticament la resta de respostes s'inverteixen. Aquesta divisió és particularment significativa perquè no podem oblidar que estem analitzant una submostra on domina una actitud política (mesurada per la tendència de vot) més progressista que en el conjunt dels enquestats. Podríem dir, simplificant-ho una mica, però anant al fons de la qüestió, que els nadius ten-

Taula XI. 14. Model de ciutadà citat, segons lloc de naixement (1)

Citen en primera i/o segona opció	Nadius	No-nadius	Conjunt
	Català i no espanyol	47.9	12.5
Català i espanyol	18.4	16.8	17.6
Espanyol i no català	15.9	39.8	28.0
Ni espanyol ni català	17.8	30.9	24.4
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100	100	100
	(N=359)	(N=369)	(N=728)

(1) $\chi^2 = 126.6$ (3 graus de llibertat). Significatiu al nivell del 99 %. $\phi = 0.417$. Admetent que constitueixin una variable ordinal (cosa discutible), la χ valdria 0.513.

deixen en una proporció alta a citar la categoria «català», en gran part evitant la d'«espanyol», i els no nadius fan la recíproca, tot i obviat l'elecció entre aquests dos termes (posició universalista pura). Naturalment que podríem fer altres hipòtesis, però mantindrem que aquesta explicació (amb arrels polítiques i socials més fondes) és la base de les diferències observades. En el treball «Els mestres de Catalunya», de J. M. Masjuan, constatem que els temes que afectaven la qüestió nacional eren més difícilment acceptats pels no nadius, que els temes políticament o religiosament progressistes que no implicaven aquesta qüestió.

Amb tot això només hem presentat parcialment les diferències entre els nadius i els no nadius. Taules XI. 14 i XI. 15.

Creiem que és precisament aquest diferent enfocament de la comunitat més propera (catalana o espanyola) allò que explica les diferències observades. En efecte, els no nadius tendeixen a no voler citar la categoria «català». D'això es dedueix que el model particularista pur tindrà pocs adeptes (efectivament apareix com a últim). D'altra banda, el fet de no voler-se decidir sobre el que per a ells pot ser un dilema (recordem que treballem amb una submostra políticament més avançada que la mostra global), els pot impulsar a triar el model universalista pur, que és el que més adeptes ha tingut. Si aquesta interpretació fos correcta, voldria dir que el domini dels models universalistes entre els no nadius seria motivat més aviat per una escapatòria dels problemes domèstics, que per a una altra cosa. Els mestres tendrien a referir-se a models més generals i abstractes, eliminant les problemàtiques concretes. Aquesta hipòtesi lliga bastant bé amb la interpretació que F. Caivano va fer (fa uns quants anys) sobre una tendència semblant dels llibres de lectura «moderns» de diverses editorials (treball inèdit).

En el cas dels nadius es donaria el fenomen semblant, però amb certes diferències. La primera, que la categoria «català» és més citada (entre les dues opcions) per ells que la d'«espanyol» pels no nadius. Això pot succeir per raó d'una necessitat d'autoafirmació, que pot ser més forta entre els nadius que entre els no nadius. Com a conseqüència, tindria menys adeptes el model universalista pur comparativament parlant. Per tant, no seria tant (o gens) vàlida la hipòtesi de l'escapatòria.

Taula XI. 15. Models de ciutadà, segons lloc de naixement (1)

	NADIUS			NO-NADIUS		
	1ª opció	2ª opció	Suma	1ª opció	2ª opció	Suma
Ciutadà català	32.8	32.8	65.6	11.2	17.7	28.9
Ciutadà espanyol	11.8	22.1	33.9	32.4	23.5	55.9
Ciutadà europeu	2.8	22.0	24.8	5.6	29.1	34.7
Ciutadà del món	51.5	18.7	70.2	49.5	20.1	69.6
No sap, no contesta	1.1	4.4	5.5	1.3	9.6	10.9
	100	100	100	100	100	100
	(N=363)			(N=374)		

Nadius			No-nadius		
P	U	Total	P	U	Total
68	133	201	63	92	155
18.9	37.1	56	17.1	24.9	42
94	64	158	100	114	214
26.2	17.8	44.0	27.1	30.9	58
162	197	359	163	206	369
45.1	54.9	359	44.2	55.8	369

D'on es dedueixen dues sèries ben diferents:

Nadius: UP PU PP UU
 No nadius: UU PU UP PP

(1) Sobre els quadres de doble entrada (P i U) valen els mateixos advertiments fets abans.

Vegem les diferències entre les cinc combinacions d'opcions més citades, tant entre nadius com entre no nadius. Taula XI. 16.

D'altra banda, no deixa de ser curiós que la categoria «europeus» hagi estat relativament poc acollida, quan se sol dir que Catalunya és la comunitat «més» europea de les integrants d'Espanya. Certament el lleuger domini de l'opció universalista és causat per la categoria més universal, «ciutadà del món». El perill pedagògic que podria haver-hi sota és l'apuntat abans: que es tracti d'un universalisme buit, sense contingut, producte d'un no voler o no poder afrontar els problemes més pròxims.

A més del lloc de naixement, hi ha d'altres variables que influeixen, com ara l'edat, el context escolar (sector on treballa), l'opció política. D'aquestes, la més important és l'última. El sector on treballen influeix poc, i no-

més en el cas dels no nadius. El context escolar del sector estatal (i aquí hi entren molts elements: tipus de reclutament, alumnat, etc.) tendeix a accentuar les diferències entre nadius i no nadius, però modificant només l'actitud d'aquests últims. Al sector privat, el fenomen és l'invers.

La influència de l'edat també és bastant reduïda, però afecta tant nadius com no nadius, en especial aquests últims. En el cas dels nadius, els joves tendeixen a accentuar l'orientació universalista, en detriment de la particularista, i això més a l'esquena de la categoria «espanyol» que a la de «català». Aquesta influència s'observa en la primera opció. De tota manera, les diferències entre joves i grans es compensen bastant en la segona opció, encara que no totalment. Entre els no nadius es dona la mateixa tendència, però en la segona opció es compensa menys, de forma que les diferències

Taula XI. 16. Combinacions d'opcions més citades, segons lloc de naixement

Nadius		No-nadius	
Món-català	27.3 %	Món-Europeu	20.9 %
Món-europeu	14.5 %	Espanyol-món	16.8 %
Català-espanyol	13.9 %	Món-espanyol	13 %
Català-món	12.5 %	Espanyol-català	8.9 %
Món-espanyol	7.5 %	Món-català	8.4 %
	<u>75.7 %</u>		<u>68.0 %</u>

globals (tenint en compte les dues opcions) són més grans que entre els nadius. Reproduïm, a continuació, aquestes diferències més acusades. Taula XI. 17.

Quant a l'associació entre la tendència de vot i el model de ciutadà triat, torna a ser útil la mateixa classificació tricotòmica que utilitzarem per a analitzar les característiques de la submostra. Com a primera aproximació al tema (ja que caldria controlar l'efecte de l'atribut nadiu/no-nadiu), podem dir que hi ha una associació entre tendir a votar més a l'esquerra, i citar més la categoria «català» i menys la categoria «espanyol». Igualment (i això distingeix el bloc socialdemòcrata i tendències de vot més a l'esquerra, del bloc situat més a la dreta), hi ha una associació entre vot més esquerrà i un major universalisme. Per tal de no cansar massa amb els números, reproduïm únicament la primera opció citada i la suma de les dues opcions. Taula XI. 18.

L'existència d'aquesta associació, i tenint en compte les característiques de la submostra amb què treballem, fa pensar que el conjunt de mestres deuen tenir una visió menys universalista i més orientada envers l'opció «espanyol», que la submostra abans analitzada.

3.1. Contrast entre l'opinió del director i l'opinió predominant dels mestres de cada centre

L'associació resulta estadísticament significativa a causa de l'última columna. Les altres dues són pràcticament idèntiques. Tenint en compte el baix nombre absolut d'escoles on el director creu que no és funció de l'escola, podem afirmar que gairebé no hi ha relació entre l'opinió del director i la dels mestres, encara que les distribucions marginals siguin gairebé equivalents Taula XI. 19.

Taula XI. 17. Models de ciutadà segons edat. No nadius

	Menys de 30 anys	De 30 a 39	Més de 40
Ciutadà català	28.6	23.8	38.9
Ciutadà espanyol	48.8	55.2	73.6
Ciutadà europeu	35.2	43.8	20.9
Ciutadà del món	73.8	71.7	55.5
No sap, no contesta	13.6	7.5	11.1
	200 (N=168)	200 (N=134)	200 (N=72)

Taula XI. 18. Model de ciutadà indicat, segons tendència de vot

	Més a la dreta i no sap a qui votaria		Socialdemòcrata		Més a l'esquerra	
	1ª opció	Suma	1ª opció	Suma	1ª opció	Suma
C. català	16.6	39.5	19.3	42.7	28.8	57.3
C. espanyol	35.1	59.4	23.9	42.8	7.7	31.4
C. europeu	4.2	28.5	3.4	34.8	4.7	28.1
C. del món	41.3	61.1	53.4	75.7	58.4	75.6
No contesta, no sap	2.8	11.5	—	4.0	0.4	7.7
	100 (N=288)	200	100 (N=176)	200	100 (N=274)	200

Taula XI. 19. Grau d'acord entre director i mestres (1)

Opinió predominant dels mestres	Opinió del director		
	Fonamental	Secundària	No és funció de l'escola
Fonamental	60.5	62.2	23.5
Secundària	34.9	33.3	53
No és funció de l'escola	4.6	4.5	23.5
	100 (N=109)	100 (N = 45)	100 (N=17)

(1) $\chi^2 = 9.9$ (amb 4 graus de llibertat). Significatiu al nivell del 95 %.

4. NOTA METODOLÒGICA

La codificació de l'opinió de mestres d'un centre s'ha fet tal com ara ho expliquem. En primer lloc, l'opinió global s'ha obtingut a partir de la funció més citada. En cas d'empat, es tenien en compte les respostes que citaven més d'una funció (o combinacions d'aquestes) per a desempatar.

Quant al grau d'acord, s'han establert tres categories: a) els centres amb un grau alt d'acord; b) els centres amb un grau mitjà; c) els centres amb un grau baix. El tall entre les tres categories l'hem fet amb un criteri bastant empíric: que el nombre de casos obtingut així fos relativament considerable i, per tant, manejable. D'altra banda, hem hagut de prescindir dels centres on només hi havia un o dos mestres que haguessin contestat, per raons prou òbvies.

Les tres categories queden així delimitades:

a) Grau alt. Quan més del 50 % dels mestres que han contestat indiquen la mateixa funció com a predominant.

b) Grau mitjà. Quan el percentatge dels qui la indiquen és superior al 33,3 % i no supera el 50 %.

c) Grau baix. La resta de casos, és a dir, quan és inferior o igual a 33,3 %.

El total d'escoles sense informació o bé on no podem definir aquest indicador és de 54, és a dir, el 27 % del total de centres de la mostra.

La distribució marginal obtinguda per aquest procediment queda sintetitzada a la taula XI. 20.

Per tal d'analitzar la validesa del primer indicador presentem ara el creuament entre els dos. Taula XI. 21.

Es pot veure clarament que els centres on, segons els mestres, predomina la instrucció són aquells on també hi ha un acord molt més fort en el judici. En canvi, en els altres casos, l'acord entre els mestres és bastant feble (1).

De fet, els dos indicadors reforcen el mateix fet: els mestres tendeixen molt més que els directores a creure

1. Dicotomitzant entre predomini de la instrucció i predomini de qualsevol altra orientació, obtenim una associació bastant forta: $\chi^2 = 26,4$ amb dos graus de llibertat (significatiu al nivell del 99,9 %, $Y = 0,69$, $P = 0,43$, $P/P_{max} = 0,576$).

Taula XI. 20. Funcions de l'escola: percentatges obtinguts.

Predomini de:

Instrucció	61 %
Capacitació	17 %
Formació del caràcter	16 %
Formació ideològica	6 %
	100 (N=173)

El grau de coherència queda així:

Grau	
Alt	41 %
Mitjà	42 %
Baix	17 %
	100 % (N=143)

que el centre s'orienta cap a la instrucció, i molt menys cap a les altres direccions.

S'ha seguit un procediment equivalent en els 8 indicadors corresponents als diversos aspectes considerats (formació religiosa, informació i educació sexual, etc.). L'única diferència és motivada perquè el grau d'acord entre els mestres és més elevat en aquestes qüestions, ja que el nombre d'opcions a triar és també inferior (tres en lloc de quatre). Això ens ha portat a definir de forma diferent els intervals corresponents a les tres categories del grau d'acord. Aquí són els següents:

- Acord alt. Dos terços o més de la mateixa opció.
- Acord mitjà. Menys de dos terços i més o igual a la meitat.
- Acord baix. Menys de la meitat.

Al primer indicador també hi ha una diferència. Igualment es tria la mida, però en cas d'empat no existeix el recurs del cas anterior i s'utilitza com a criteri el d'agafar sempre la categoria més feble («secundari» enfront de «fonamental», «no és funció» enfront de «secundari»).

Presentem a l'apèndix els 8 creuaments corresponents, que equivalen al que hem comentat un xic més amunt.

Taula XI. 21. Funcions de l'escola: predomini d'opcions i grau de coherència.

Grau	Predomini de			
	Instrucció	Capacitació	F. caràcter	F. ideològica
Alt	53.9	13.1	29.2	—
Mitjà	39.3	47.8	37.5	71.4
Baix	6.8	39.1	33.3	28.6
	100 (N=106)	100 (N=29)	100 (N=28)	100 (N=10)

En alguns d'aquests indicadors no hi ha associació estadísticament significativa. Precisament correspon a aspectes com l'aprenentatge d'un esport, o de tasques manuals, tradicionalment absents de la majoria dels centres escolars, o molt poc considerades. En el conjunt dels 8 indicadors aquí utilitzats ocupen els últims llocs, quant

a la importància relativa que li han atorgat els mestres.

Els indicadors que toquen temes que són objecte de discussió o debat, tant a dins dels centres com fora d'ells, són aquells on hi ha una discrepància en el grau d'acord, segons la valoració que s'hagi fet de la importància de l'aspecte corresponent.

APÈNDIX

Taula XI. 22. Aprenentatge d'un esport (1)

Grau d'acord	Fonamental	Secundari
Alt	50	55.7
Mitjà	50	43.5
Baix	—	0.8
	100 (N=42)	100 (N=131)

$\chi^2 = 0.51$ (no significatiu).

(1) Prescindim en molts casos de la columna "no es funció de l'escola" a causa de l'escàs nombre de casos existents, que no justifica que es calculin percentatges sobre una base tant baixa. Si les presentem és perquè s'ajunten amb la categoria "secundària", a fi de calcular alguna prova estadística.

Taula XI. 23. Educació per a la convivència política

	Fonamental	Secundari	No és funció de l'escola
Alt	54.4	32.2	27.3
Mitjà	42.6	46.8	54.5
Baix	3.0	21	18.2
	100 (N=101)	100 (N = 62)	100 (N=11)

$\chi^2 = 18$, agafant les dues últimes columnes. Graus de llibertat = 2. Significatiu al nivell del 99.9 %.

Taula XI. 24. Informació sexual

	Fonamental	Secundària	No és funció de l'escola
Alt	70.8	32.9	12.5
Mitjà	29.2	61.8	75
Baix	—	5.3	12.5
	100 (N=89)	100 (N=76)	100 (N=8)

$\chi^2 = 29.5$ (calculat reagrupant les dues últimes columnes). Graus de llibertat = 2. Significatiu al nivell del 99.9 %.

Taula XI. 25. Educació sexual

	Fonamental	Secundària	No és funció de l'escola
Alt	64.5	29.1	8.3
Mitjà	31.8	60	50
Baix	3.7	10.9	41.7
	100 (N=107)	100 (N=55)	100 (N=12)

$\chi^2 = 27.5$ (calculat agrupant les dues últimes columnes). Graus de llibertat = 2. Significatiu al nivell del 99.9 %.

Taula XI. 26. Coneixement de Catalunya

	Fonamental	Secundari
Alt	72.1	41.2
Mitjà	27.9	52.9
Baix	—	5.9
	100 (N=86)	100 (N=85)

$\chi^2 = 22.1$ (calculat agrupant la columna "no es funció de l'escola" amb la "secundària"). Graus de llibertat = 2. Significatiu al nivell del 99.9 %.

Taula XI. 27. Aprenentatge de tasques manuals

	Fonamental	Secundària
Alt	62.9	49.1
Mitjà	37.1	50.9
Baix	—	—
	100 (N=62)	100 (N=112)

$\chi^2 = 3.05$. Graus de llibertat = 1.

Taula XI. 28. Educació artística

	Fonamental	Secundària
Alt	66.7	49.5
Mitjà	33.3	50.5
Baix	—	—
	100 (N=81)	100 (N=93)

$\chi^2 = 5.81$. Graus de llibertat = 1. Significatiu al nivell del 95 %.

Contrast entre l'opinió dels directors i la dels mestres de cada centre:

Informació sexual: $\chi^2 = 4,87$ (amb 4 graus de llibertat). No significatiu.

Educació sexual: $\chi^2 = 2,2$ (amb 4 graus de llibertat). No significatiu.

Taula XI. 29. Formació religiosa

	Fonamental	Secundària	No és funció de l'escola
Alt	51.6	28.6	46.2
Mitjà	32.3	52.4	37.5
Baix	16.1	19	16.3
	100 (N=31)	100 (N=63)	100 (N=80)

$\chi^2 = 7.47$. Graus de llibertat = 4. No significatiu.

Aprenentatge d'un esport: $\chi^2 = 5,7$ (amb 4 graus de llibertat). No significatiu.

Aprenentatge de tasques manuals: $\chi^2 = 7,4$ (amb 2 graus de llibertat). Significatiu al nivell de 95 %.

Educació artística: $\chi^2 = 2,0$ (amb 2 graus de llibertat). No significatiu.

Educació per la convivència política: $\chi^2 = 9,9$ (amb 4 graus de llibertat). Significatiu al nivell de 95 %.

1. L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ

Al qüestionari del director es demanava si es feia classe de català a tercer i setè curs d'E.G.B., junt amb les altres matèries. No es demanava en quina llengua es feia l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, la qual cosa és un error del qüestionari, perquè és un punt prou important com per a haver-hi figurat. No entràvem directament en la qüestió de l'ensenyament en català, ja que la seva complexitat (atesa la composició lingüística de l'alumnat) feia difícil la seva incorporació en una investigació no orientada en profunditat sobre aquest punt.

Segons les dades obtingudes, durant el curs 1974-75 hi havia un 45 % de centres que feien classe de català, bé a tercer curs, bé a setè, bé a tots dos. Parlarem de primera i segona etapa, en lloc de tercer i setè, ja que són els cursos centrals de les dues etapes i per això els vàrem triar. El lector, però, ha de tenir en compte aquesta limitació de basar-nos exclusivament en dos cursos.

Ara bé, en aquest 45 % de centres que fan classe de català, no es fa a tots els cursos, i l'assistència tampoc no és obligatòria. En altres paraules, no vol dir que el 45 % dels alumnes estiguin rebent ensenyament del català. En primer lloc, només en un 60 % dels casos les classes són obligatòries; en segon lloc, només un 70 % del total de centres que fan català ho fan a primera i segona etapa. Tenint en compte aquestes dues qüestions (a més de la mida dels centres), podem estimar que un 23 % dels alumnes rep classe de català de forma obligatòria, i un altre 15 % hi pot assistir voluntàriament, sense que sapiguem quina proporció de fet hi assisteix, ja que no ho demanàvem a l'enquesta.

Què vol dir classe de català? ¿Quant de temps s'hi dedica? Es fa dins o fora de l'horari escolar?

La gran majoria de centres fan una hora o dues de classe a la setmana. La distribució completa de l'horari que hi dediquen els centres queda recollida en la taula següent. No distingim entre primera i segona etapa, perquè les diferències són petites. Indiquem, però, que són lleugerament inferiors a segona etapa.

La major part dels centres dels que no tenim informació són centres que fan classes voluntàries, fora de l'horari escolar. Per tant, és molt probable que facin només una o dues hores setmanals, de forma que poc menys del 10 % dels centres que fan classe de català hi dediquen més de dues hores setmanals. Com es pot

veure, la dedicació és baixa, molt inferior a la de la llengua castellana.

Taula XII. 1. Horari setmanal dedicat a classe de català

	% de centres
Una hora/setmana	36.4
Dues hores/setmana	32.2
Més de dues hores/setmana	10.5
No consta	20.9
	100 (N=89)

Un altre aspecte interessant és el de qui dona les classes. Ateses les circumstàncies, a molts centres han estat professors de català (és a dir, gent amb un títol de coneixement de català, però sense tenir necessàriament preparació pedagògica), els qui s'han encarregat de les classes. En moltes ocasions, els professors de català no formen part de la plantilla del centre, ni són pagats per a quest. En altres ocasions, però, són els propis mestres els qui s'encarreguen de fer les classes de català.

Un cop feta aquesta primera aproximació descriptiva, passem a veure les relacions i variacions existents. En primer lloc, cal tenir en compte les variacions segons dependència i àrees geogràfiques.

En termes globals aquestes variacions són petites. Únicament observem un percentatge relativament més alt de centres que fan català, a la resta de Catalunya. Possiblement, la causa sigui l'alt percentatge d'alumnes catalanoparlants en aquesta àrea geogràfica. A l'apèndix es pot veure la taula completa, per tal com el marge d'error d'alguns d'aquests percentatges pot ser elevat, per raó del nombre reduït de centres en algunes de les submostres.

Les diferències entre primera i segona etapa mereixen un breu comentari. En conjunt, la diferència entre primera i segona etapa és molt petita (no significativa). Ara bé, això amaga tendències contràries, segons els sectors de centres. Als centres estatals predominen més les classes de català a primera etapa, mentre que als centres religiosos passa el contrari. Els particulars no presenten cap de les dues tendències. L'explicació d'aquestes diferències sembla que és la següent: Almenys en una part dels centres religiosos, el català rep el tractament de llengua estrangera, i s'ensenya a segona etapa. En una part dels centres estatals, les classes de català s'han començat a impartir només als nens més petits (primera etapa), amb la idea d'anar-les extenent

¹ Tornem a recordar als lectors que aquest capítol, com els altres, va estar confegit molt abans de la promulgació del Decret del català a l'ensenyament.

de manera progressiva a mesura que els alumnes vagin passant de curs.

Les diferències més significatives es presenten en la qüestió del caràcter voluntari/obligatori de les classes. Mentre que al sector estatal hi ha un 58,6 % de centres on l'ensenyament és voluntari, al sector particular és el 39 %, i al religiós és el 21 %. Com que sabem per endavant les diferències de composició lingüística de l'alumnat de cada sector, caldrà estudiar la relació existent entre les classes i la proporció d'alumnes catalanoparlants.

Abans, però, d'entrar en aquest punt, caldria plantejar-ne un altre. Qui fa la classe de català? ¿El mateix centre o un professor que només fa aquesta matèria? En xifres rodones hem obtingut les següents respostes: en un 50 % de centres són els propis mestres els qui ensenyen aquesta matèria, en un 40 % són professors de fora els qui s'encarreguen del català, i en el 10 % de centres que resta es combinen les dues fórmules. Com en el cas anterior, i encara més, hi ha fortes diferències segons sectors de centres. Mentre a 2/3 dels centres estatals l'ensenyament és voluntari, només ho és en un 30 % dels centres privats (no hi ha diferència entre religiosos i seglars). De fet, existeix, com podem comprovar, una relació bastant clara entre el caràcter voluntari/obligatori de les classes de català i el tipus d'ensenyament.

Taula XII. 2. Obligatorietat del català segons tipus d'ensenyament

	Professors de català exclusivament	Professors i mestres o mestres exclusivament (1)
Ensenyament voluntari	55.6	28.3
Ensenyament obligatori	44.4	71.7
	100 (N=36)	100 (N=53)

(1) Hem ajuntat aquestes dues categories perquè es comporten d'idèntica manera en relacionar-les amb el caràcter voluntari/obligatori. $\chi^2 = 6.6$ (amb 1 grau de llibertat), significatiu al nivell del 99 %. Com a mides de la força de la relació hem calculat Q i ϕ : $Q = 0.52$; $\phi = 0.272$.

1.2. Comparació lingüística de l'alumnat i ensenyament del català

Les qüestions anteriors poden resultar incomprensibles si no les situem en el context sociolingüístic en què

es donen. El fet que les classes siguin voluntàries o obligatòries i, sobretot, que les donin els mestres o els professors de català està associat a la composició lingüística dels mestres dels centres escolars. A la taula XII. 3 es poden veure clarament aquestes relacions, i com el percentatge d'alumnes catalanoparlants que reben classe és més alt (un 10 % aproximadament) que el conjunt de la població escolar.

Aquesta forta influència de la composició lingüística de l'alumnat en el fet de fer les classes els mateixos mestres o professors de català de fora, es veu clarament en presentar de forma comparada la proporció de centres que utilitzen cadascuna de les dues formes, a igualtat de composició lingüística del centre.

Taula XII. 4. Proporció de centres on fan la classe de català els mateixos mestres segons composició lingüística de l'alumnat

Proporció de catalanoparlants	
Superior al 90 %	84.6
Entre un 60 % i un 90 %	74.1
Entre un 40 % i un 60 %	73.3
Entre un 10 % i un 40 %	40.7
Menys del 10 %	11.1

És evident que aquí juga un paper important el fet de l'origen geogràfic dels mestres, i el coneixement que tinguin del català. Més endavant veurem aquests aspectes de la qüestió. Ací només apuntarem ara l'estreta relació que existeix, i veurem que, a nivell de centre, hauríem de construir una nova variable que recollís la informació que tenim a nivell de mestres. No ho hem fet per raons de temps; ens limitarem més endavant a relacionar la composició lingüística de l'alumnat i la dels mestres, amb la qual cosa obtindrem una aproximació indirecta a la qüestió que ara ens plantegem.

1.3. Grau de satisfacció del director

Demanàvem als directores dels centres on es feia classe de català si consideraven que el que s'hi feia era suficient, o si es tractava simplement de donar només unes nocions bàsiques de català. Les respostes obtingudes presenten una forta correlació amb el caràcter voluntari/obligatori de les classes, cosa que ens fa veure que una primera lectura molt immediata de les respostes basada, per exemple, en les hores de classe, ens podria desviar d'una correcta interpretació.

Taula XII. 3. Percentatge d'alumnes catalanoparlants, segons caràcter voluntari/obligatori i tipus d'ensenyament de les classes de català

	Professors exclusivament	Professors i mestres o mestres exclusivament	Conjunt
Voluntari	37.6	51.3	43.3
Obligatori	35.3	66.8	57.6
Conjunt	36.6	62.5	52

Taula XII. 5. Satisfacció per part del director del que es fa per a l'ensenyament del català, segons caràcter voluntari/obligatori de l'assistència (1)

	Les classes són voluntàries	Les classes són obligatòries	Conjunt de casos
Ho consideren suficient	22.2	58.2	44
Ho consideren insuficient	69.4	38.2	50.5
No consta	8.4	3.6	5.5
	100 (N=35)	100 (N=54)	100 (N=89)

(1) La Q de Yule, calculada prescindint dels casos "no contesta", val 0,653. $X^2 = 11.4$ (significatiu al nivell del 99 %).

La taula ens fa veure que hi ha una associació significativa entre el fet de ser obligatòria l'assistència i el de considerar que el que es fa és suficient. Amb tot, no hi ha una identificació entre les dues qüestions. Només en un 63 % dels casos se segueix aquesta pauta o la seva recíproca. Com ja veurem en parlar de l'actitud dels mestres respecte a l'ensenyament del català, la qüestió del caràcter voluntari o bé obligatori de l'assistència a classe de català és un aspecte fonamental de la qüestió. I no només perquè analitzant-lo «a priori» veiem que és així, sinó perquè per part dels directors sembla existir una consciència, potser implícita, però clara, de la importància de l'obligatorietat, i perquè és un tema que divideix profundament els mestres, com ja comentarem.

No obstant això, és evident que poden jugar altres factors en l'opinió dels directors. Sembla que el nombre

d'hores setmanals de classe es redueixi a una de sola. Ja hem vist que hi ha una petita proporció de centres que hi dediquen més de dues hores setmanals. En un 70 % dels casos l'ensenyament és obligatori, i en tots aquests centres hi ha satisfacció per part del director. Pensem que en tots ells són els mateixos mestres els qui fan l'ensenyament; es tracta, doncs, de la situació més propera a la normalització de l'ensenyament del català. A la resta de centres, el fet que hi hagi una o dues hores de classe fa la impressió que no influeix pràcticament gens en l'opinió expressada pel director. Podem pensar que tan insuficient és una cosa com l'altra, i que, per tant, lògicament no influeixi. Ara bé, també hi cap una interpretació més negativa d'aquesta opinió. En la mesura que hi ha directors que declaren que és suficient el que es fa a l'escola amb una o dues hores setmanals, podem suposar que per a ells el català encara té menys importància que una llengua estrangera, i que pedagògicament han pensat ben poc en què consisteix ensenyar català. No parlem ja de l'ensenyament en català, que els deu resultar inconcebible.

Taula XII. 6. Relació entre fer català a primera i segona etapa

Fan català a 1 ^a i 2 ^a etapa	70.8
Fan català a 1 ^a i no a 2 ^a etapa (1)	15.7
Fan català a 2 ^a i no a la 1 ^a etapa	13.5
	100 (N=89)

(1) Hem de tenir en compte que la majoria d'aquestes escoles no en fan a segona etapa perquè a l'escola no existeix la segona etapa (per manca d'alumnes o per les raons que siguin).

Taula XII. 7. Percentatge d'escoles que ensenyen català a primera i segona etapa, segons dependència i àrea geogràfica

	Barcelona		Conurbació		Resta de l'àrea		Resta de Catalunya		Conjunt	
	1 ^a et	2 ^a et	1 ^a et	2 ^a et	1 ^a et	2 ^a et	1 ^a et	2 ^a et	1 ^a et	2 ^a et
Estat	35.3	37.5	60	33.3	31.3	20	53.8	50	42.9	34
Església	41.7	54.2	14.3	28.6	50	50	40	66.7	39.2	52
Particular	43.5	45	30	35	31.3	30.7	62.5	85.7	40	43.8
Conjunt de centres	41.4	46.3	35.1	33.3	35.7	31.6	51.6	65.4	40.6	43.3

2. CONEIXEMENT DEL CATALÀ PER PART DELS ENSENYANTS

Una qüestió fonamental en l'arrelament a la comunitat en què hom viu és el coneixement de la seva llengua. En una perspectiva de normalització del català al nostre país, és molt important la tasca de l'escola, que serà més o menys difícil, segons la preparació dels mestres.

Encara que no disposem de dades objectives (resultats de proves, etc.), ja que comptem tan sols amb la

imatge dels coneixements que cadascú té d'ell mateix, els resultats obtinguts són prou interessants.

Vegem, en primer lloc, el coneixement del català dels qui han nascut a Catalunya. Els resultats globals mostren la situació d'inferioritat del català envers el castellà. Entre aquells que han immigrat a Catalunya, cal distingir els procedents d'altres Països Catalans (València,

Illes) i la resta. Sistematitzant-los, doncs, en tres grups obtenim la següent taula.

Com es pot apreciar, el nivell de coneixement és superior entre els nascuts al Principat que entre els nascuts al País Valencià o a les Illes, i la diferència no és petita, sinó bastant considerable. Quant als nascuts a fora dels Països Catalans, només un 17,7 % arriben a parlar el català, cosa que no permet parlar d'un grau elevat d'integració.

Aquestes xifres, però, no s'han de contemplar únicament de manera estàtica, sinó que poden tenir variacions interessants en el temps; cal, a més, aïllar les tendències que es puguin manifestar a l'actualitat.

Taula XII. 9. Percentatge de nadius que parlen i escriuen el català

Nascuts abans de 1925	82.7 % (N= 81)
Nascuts entre 1925 i 1939	55.7 % (N=115)
Nascuts entre 1940 i 1949	67.2 % (N=296)
Nascuts a partir de 1950	62.0 % (N=158)

El màxim nivell de coneixement del català s'esdevé entre els nascuts abans del 1925, que tenien més de 14 anys el 1939. Els efectes beneficiosos de la política anterior al 1939 són prou clars, si observem la brusca davallada que ve immediatament després. La reculada experimentada pel català després de la guerra civil és ben palesa.

S'inicia una recuperació entre la gent de menys de 35 anys, que fa la impressió de trencar-se entre la gent més jove (de menys de 25 anys), en què torna a baixar el percentatge. ¿Efectivament, però, s'ha trencat aquesta tendència a la recuperació? Creiem que no. En efecte, la recuperació del català en el terreny escolar és massa recent com per a haver afectat els mestres. Entre els

adults, aquest procés de recuperació ha d'haver-se produït a partir dels cursos vespertins, de l'aprofitament dels caps de setmana, dels cursos intensius, etc. Si no han aprofitat aquestes oportunitats, és lògic que els efectes del desconeixement del català es notin més entre la gent molt jove —que ha tingut menys temps—, i no tant entre les generacions una mica més grans, que ja van viure a l'etapa de l'adolescència tot un ambient de redreçament cultural del català.

Quant als nascuts a d'altres Països Catalans, són massa pocs (43) com per intentar aprofundir-hi més.

Quant als nascuts fora dels Països Catalans, la qüestió clau és la relació amb el temps que fa que viuen a Catalunya. L'efecte del temps de residència pot, però, ser afectat pel motiu de la immigració (si és professional o no), especialment entre la gent més jove. Efectivament, a igualtat de temps de residència hi ha una tendència a aprendre més fàcilment el català per part dels qui no havien exercit de mestres abans de venir a Catalunya.

El ritme d'aprendre el català segons els temps d'estada aquí és resumit a continuació, a la taula XII. 10.

Aquesta taula reflecteix la lentitud de la integració, almenys en l'aspecte lingüístic. Els percentatges dels qui no entenen el català es mantenen durant força temps, i ens mostren l'existència de comunitats tancades en elles mateixes, de tal manera que no arriben ni a entendre el català.

La proporció dels qui arriben a parlar i a escriure el català és menyspreable fins a arribar al grup dels qui fa més de 10 anys que resideixen a Catalunya. Aquí observem un salt que no és motivat tant pel temps de residència, com per l'existència, dins d'aquest grup, d'un sector que va arribar quan era molt jove, i que pròpiament ha crescut i madurat a Catalunya. D'entre aquesta gent surt l'increment notable observat.

Fent una estimació més general, podem afirmar que, com més jove és la gent, a igualtat de temps de resi-

Taula XII. 8. Coneixement del català, segons lloc de naixement

	Nascuts a Catalunya	Nascuts a d'altres Països Catalans	Nascuts fora dels Països Catalans	Total
No l'entén	0.3	—	18.8	9.2
L'entén, però no el parla	1.8	20.9	63.5	32
El parla, però no l'escriu	32	48.9	12.8	23.4
El parla i l'escriu	65.9	30.2	4.9	35.4
	100 % (N=638)	100 % (N = 43)	100 % (N=650)	100 % (N= 1331)

Taula XII. 10. Coneixement del català per part dels nascuts fora dels Països Catalans, segons temps d'estada a Catalunya

	Menys de 3 anys	De 3 a 5 anys	De 6 a 10	Més de 10	Conjunt
No l'entén	44.3	19.5	8.0	3.0	18.8
L'entén, però no el parla	50.6	73.6	76.6	54.8	63.5
El parla, però no l'escriu	3.8	6.3	13.9	27.4	12.8
El parla i l'escriu	1.3	0.6	1.5	14.9	4.9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

dència, més ràpid és el coneixement del català a tots els nivells.

Aquest procés d'aprenentatge pot ser influït per factors contextuals: zona geogràfica de residència, tipus d'escola, etc. La zona geogràfica no sembla que exerceixi pràcticament gaire influència, excepte a la resta de Catalunya, on a partir dels 5 anys d'estada hi observem un nivell de coneixement del català sensiblement superior al de les altres àrees.

Quant a la influència del tipus de centre, cal distingir entre nadius i no nadius. En el primer cas també té interès veure si es tendeix a triar mestres tenint en compte criteris de coneixement del català, o si hi ha una pressió dins el centre (de causes molt diverses) que fa que la gent s'esforci a aprendre'l millor. No ens és possible distingir entre aquests dos factors. Únicament podem imaginar que la composició lingüística de l'alumnat del centre pot ser un factor estimulador del procés d'aprenentatge, un cop el mestre ha entrat al centre.

Quant als nadius, no detectem cap diferència estadísticament significativa segons el sector de centres. Com que la composició lingüística dels sectors és diferent, no existeix una correspondència clara entre major proporció d'alumnes catalanoparlants i major coneixement del català.

En el cas dels no nadius, la qüestió varia. Existeix una diferència estadísticament significativa entre sectors de centres, de forma que hi ha un major coneixement als sectors de centres religiosos i particulars, que als estatals. És important, però, indicar que aquestes diferències tendeixen a reduir-se amb el temps d'estada a Catalunya, de tal manera que entre la gent amb més de 10 anys de residència ja no hi ha diferències estadísticament significatives. Quant a la possible influència de la composició lingüística de l'alumnat en els no nadius, és més clara que en els nadius, però només entre els qui tenen més d'un 90 % d'alumnes catalans i els qui en tenen menys, apareix una diferenciació clara.

A l'apèndix es poden veure algunes taules sobre les quals es basa l'anàlisi anterior de l'efecte de factors contextuals.

Si en el cas dels no nadius hem analitzat la influència del temps d'estada en el coneixement del català, en el cas dels nadius podem veure la possible diferència entre els fills de nadius i els de no nadius. Evidentment, es pot analitzar tant en funció del pare com de la mare, però per raó del paper dominant que juga l'home dins la família ho fem en funció de l'origen del pare.

Taula XII. 11. Coneixement del català dels nadius, segons siguin o no fills de nadius

	Fill de nadiu	Fill de no nadiu	Conjunt
No l'entén	0.2	0.9	0.3
L'entén però no el parla	0.4	8.8	1.8
El parla però no l'escriu	29.7	42.5	32
El parla i l'escriu	69.8	47.8	65.9
	100 (N=536)	100 (N=113)	100 (N=651)

Existeix una diferència significativa, encara que no sigui tampoc extraordinària (1). En tot cas, la diferència absoluta més important es dona a nivell de saber escriure (més del 20 % de diferència).

1. Estadísticament la χ^2 de la taula real és 43,2 (significatiu al nivell del 99,9 %. No coincideix la suma dels absoluts de les columnes perquè hi ha mestres de qui no consta l'origen del pare $P = 0,258$).

Taula XII. 12. Coneixement del català, segons àrea geogràfica

	Barcelona	Conurbació	Resta àrea	Resta Catalunya	Conjunt
No l'entén	6.2	20.4	9.9	2.9	9.2
L'entén però no el parla	28.9	48.0	41.1	8.7	32.0
El parla, però no l'escriu	22.4	15.6	22.3	37.0	23.4
El parla i l'escriu	42.5	16.0	26.7	51.4	35.4
	100 % (N=581)	100 % (N=250)	100 % (N=292)	100 % (N=208)	100 % (N=1331)

Coneixement del català segons sector de centres

	Estat	Església	Particular	Conjunt
No l'entén	15.0	6.4	6.1	9.2
L'entén, però no el parla	40.4	31.1	23.4	32.0
El parla, però no l'escriu	19.9	26.9	22.6	23.4
El parla i l'escriu	24.7	35.6	47.9	35.4
	100 % (N=438)	100 % (N=517)	100 % (N=376)	100 % (N=1331)

Taula XII. 13. Coneixement del català, segons sector de centres i lloc de naixement

	Nadius			No nadius		
	Estat	Església	Particular	Estat	Església	Particular
No l'entén	0.7	0.4	0.0	22.3	13.2	15.4
L'entén, però no el parla	1.3	2.2	1.8	60.5	64.1	56.4
El parla, però no l'escriu	35.1	36.0	24.7	11.5	16.5	19.5
El parla i l'escriu	62.9	61.4	73.5	5.7	6.2	8.7
	100 % (N=149)	100 % (N=275)	100 % (N=227)	100 % (N=289)	100 % (N=242)	100 % (N=149)

3. LA LLENGUA DELS MESTRES

La llengua que una persona parla habitualment no ha de coincidir necessàriament amb la llengua del seu lloc de naixement. En el nostre cas, aquesta qüestió és especialment aguda.

A part de la proporció molt alta de mestres immigrants, és important escatir si un sector important dels nadius ha abandonat la llengua catalana com a vehicle habitual, tant a casa, com als medis més habituals: el de les amistats i el dels companys de treball. També és important veure el procés invers, és a dir, l'adopció del català per part dels immigrants.

En el cas de la llengua parlada a casa, existeixen diferències considerables entre homes i dones, que són motivades per la major proporció de dones entre els nadius. En conjunt, un 45,7 % dels entrevistats declaren parlar habitualment el català, un 52,4 % el castellà, i queda un 1,9 % que usa les dues llengües sense cap predomini d'una sobre l'altra. Amb això ens adonem que, en conjunt, hi ha menys gent que declari parlar el català que no pas gent nascuda als Països Catalans (que són el 52,1 %). Destriant segons el lloc de naixement, per tal de quantificar el que abans dèiem, obtenim la taula XII. 14.

En el cas dels immigrants, ¿quina influència té el temps d'estada a Catalunya? Com és bastant lògic, la gent que fa menys d'un any que viu aquí parla el castellà sempre. A partir de l'any d'estada comença a haver-hi gent que canvia de llengua, però en nombre molt reduït; només en superar-se els 10 anys d'estada, copsem un increment apreciable. Concretant-ho en xifres, només un 2,4 % declaren el català entre els qui fa menys de 10 anys que viuen aquí, enfront d'un 14,5 % dels qui en fa més. Paral·lelament, l'ús indiferent de totes dues llengües el declara un 0,6 % i un 3 %, respectivament.

El fet del canvi de llengua a casa pot anar íntimament unit al casament amb un català o una catalana. En efecte, la taula XII. 15 ho demostra amb molta claredat.

Els casats amb persona nadiua es destaquen clarament de la resta. La llengua dominant continua essent el castellà. D'altra banda, el canvi de llengua és un procés gradual amb els anys d'estada (entre els qui fa més de 10 anys que són a Catalunya, ja n'hi ha un 40 % que parlen habitualment el català).

Taula XII. 14. Llengua parlada habitualment a casa

	Nascuts a Catalunya	Nascuts a d'altres Països Catalans	Nascuts fora dels Països Catalans	Conjunt
El català	84.8	56.5	5.8	45.7
El castellà	12.6	43.5	92.9	52.4
Indistintament	2.6	—	1.3	1.9
	100 %	100 %	100 %	100 %

Taula XII. 15. Llengua parlada habitualment a casa

Parla	Cònjuge nadiu	Cònjuge no nadiu	No és casat	Conjunt
Català	25.0	2.4	7.0	5.8
Castellà	67.2	97.2	91.1	92.9
Indistintament	7.8	0.4	1.9	1.3
	100 %	100 %	100 %	100 %

Si ens fixem en les dues últimes columnes, ens adonarem que el fet de ser casat amb persona no nadiua reforça el manteniment de la pròpia llengua, ja que les persones no casades tendeixen molt més (dins els ordres de magnitud en què ens movem) a adoptar el català.

Certament, el temps de residència d'aquests estrats no és el mateix. Els casats amb nadius són els qui fa més temps que viuen a Catalunya, i els no casats, els qui en fa menys. Això encara reforça més el que dèiem dels casats amb no nadius i dels no casats, perquè el temps de residència hauria de produir un efecte invers a l'observat.

Les variacions segons sectors d'escola i zones geogràfiques segueixen molt de prop les variacions dels nadius. A l'apèndix de taules es poden consultar les dades exactes de la llengua.

En el cas del sector estatal, detectem certes diferències entre els mestres amb plaça definitiva (propietaris definitius), els qui tenen un lloc provisional (propietaris provisionals) i el personal contractat. És lògic que els mestres que arriben de fora pel concurs de trasllat són propietaris definitius; en canvi, els provisionals són gent que han fet les oposicions aquí, i per això tenen una major tendència a parlar el català que els anteriors. El personal contractat constitueix el sector més castellanoparlant de l'escola estatal. Són mestres que no han fet oposicions. Cal tenir en compte que el percentatge més alt de mestres contractats correspon a l'interior de l'antiga Àrea Metropolitana de Barcelona.

3.1. Llengua parlada habitualment amb els amics i els companys de treball

Observem una lleugera tendència a parlar més en català amb els amics, que a casa. En el segon cas, en canvi, hi ha una tendència ja bastant clara a enraonar molt més en castellà amb els companys de treball. Els dos medis (amics i treball) presenten unes característiques bastant diferencials quant al tema que ens ocupa. Hi ha raons que expliquen el fenomen. L'esfera de l'amistat entra molt més en el camp del que ha estat triat voluntàriament, lliurement. Se suposa, per definició, que existeixen unes afinitats a la base de l'amistat. És clar que la tria dels amics es fa dintre el propi medi ambient, i en el cas del nostre tema la integració (o no integració) dels immigrants va estretament relacionada amb les possibilitats de tria. En el cas dels companys de treball no hi ha aquesta tria personal, ni la qüestió de la integració hi està tan relacionada, almenys directament.

Indirectament, i per la via de la política de personal dels centres escolars, la parla i la integració no són tan independents. Però, des del punt de vista de l'individu, la diferència de les dues esferes és força clara. En últim terme, hom pot deixar de veure els amics, però els companys de treball és més difícil d'evitar-los, a no ser que s'adopti una actitud bastant incòmoda dins el centre escolar. En resum, la interpretació de les dues qüestions no pot ser la mateixa.

Prenent com a punt de partença la llengua parlada a casa, com a dada més propera a un atribut individual, analitzarem els canvis de llengua que fan els entrevistats.

En el cas de la llengua parlada amb els amics, no sabem quina llengua parla habitualment, de forma que se'ns barrejaran dos fets diferents que no podem desotriar. D'una banda, la possibilitat de l'ús del castellà, encara que part dels interlocutors no el parlin habitualment i tots entenguin el català. Això pot produir que alguns dels nostres entrevistats canviïn de llengua (del català al castellà) sense una necessitat instrumental. De l'altra, que les característiques dels amics siguin tals que calgui canviar de llengua per a entendre's. Aquesta situació pot correspondre al cas d'un catalanoparlant (a casa) que es relacioni amb gent castellanoparlant que no entén el català (tots o alguns). En resum, no estem en condicions de poder distingir si quan un catalanoparlant es relaciona amb els amics en castellà, ho fa per una raó d'integració en un grup castellanoparlant que es manté (per les raons que siguin) impermeable al coneixement del català, o bé ho fa més aviat per a seguir aquesta norma d'ús, tan estesa al nostre país, d'utilitzar el castellà en qualsevol grup on algun dels seus membres sigui castellanoparlant, encara que entengui el català. Aquest procés de canvi de llengua afecta un 8,5 % dels catalanoparlants (repartit en un 4,9 % que usa habitualment el castellà, i un 3,6 % que usa les dues llengües).

El procés contrari —el canvi del castellà al català— afecta un 10,8 % dels castellanoparlants (repartit entre un 7,7 % que usa habitualment el català, i un 3 % les dues llengües). Aquest problema anterior de distinció de raons en el canvi de llengua no afecta els qui canvien, sinó els qui no canvien i, sabent-lo parlar, podrien canviar.

En el cas dels companys de treball, la cosa varia bastant, per tal com només un 75 % dels catalanoparlants utilitzen també el català amb els companys de treball.

Taula XII. 16. Llengua parlada habitualment a diversos medis

	A casa	Amb els amics	Amb el companys de treball
Català	45.7	46.7	37.6
Castellà	52.4	49.5	57.6
Les dues llengües indistintament	1.9	3.8	4.8
	100 %	100 %	100 %

En canvi, el 92 % dels castellanoparlants no varien de llengua.

Abans d'entrar en l'anàlisi contextual és interessant de remarcar que la penetració del català entre els immigrants és més forta a l'àmbit dels amics (cosa prou lògica, ja que implica menys la intimitat personal de la llengua parlada a casa).

Com és lògic, l'ús de la llengua catalana augmenta amb el temps de residència a Catalunya.

La relació entre llengua parlada a casa i a d'altres medis és força acusada. La minoria que ha adoptat el català a casa, el manté com a llengua única de relació amb els amics en un 75,6 %, i amb els companys de treball en un 48,6 %. En canvi, els castellanoparlants a casa mantenen el castellà com a única llengua de relació en un 95,3 % i un 96,5 %, respectivament.

Entre els nascuts als Països Catalans, la llengua utilitzada habitualment queda reflectida a la taula XII. 18.

Les diferències que observem corresponen al mateix model que discutíem en parlar del conjunt dels entrevistats. Aquí, el més interessant és estudiar aquest 15 % de castellanoparlants entre els nadius dels Països Catalans. La primera constatació a fer és la diferència entre

els nascuts al Principat, i els nascuts a d'altres Països Catalans. Mentre que en el primer cas tenim un 84,8 % de catalanoparlants a casa, en el segon la proporció baixa a un 56,5 %.

Igual que entre els no nadius, el casament amb una persona de llengua diferent pot haver influït en l'opció lingüística. És important de separar-ho per a intentar aïllar el nucli de castellanoparlants per opció personal. Podem repetir una taula formalment idèntica a l'analitzada anteriorment: taula XII. 19.

La diferència entre els no casats i el conjunt és pràcticament nul·la. La influència del matrimoni queda ben palesa, i la tendència al canvi de llengua és més acusada que entre els no nadius en la direcció d'adoptar el català. En aquest nivell es constata la situació de domini del castellà sobre el català.

Els nascuts a d'altres Països Catalans segueixen aquesta mateixa pauta, però en conjunt parlen menys català. En qualsevol cas, la introducció d'aquest factor del casament no altera la proporció de nadius castellanoparlants.

3.2. Influència del context escolar

Com a primera aproximació contextual podem analitzar

Taula XII. 17. Llengua habitualment usada pels mestres nascuts fora dels Països Catalans

		Català	Indiferentment	Castellà
Amb més de 10 anys d'estada	A casa	14.9	3.0	82.1
	Amb els amics	17.9	5.3	76.8
	Amb els companys	11.9	6.0	82.1
Conjunt de nascuts fora dels Països Catalans	A casa	5.8	1.3	92.9
	Amb els amics	7.2	2.3	90.5
	Amb els companys	4.7	2.7	92.6

Taula XII. 18. Llengua habitualment usada en diversos medis

	(nascuts als Països Catalans)		
	A casa	Amb els amics	Amb els companys
Català	82.5	83.1	68.0
Castellà	15.0	11.8	25.4
Les dues	2.5	5.1	6.6
	100 %	100 %	100 %

Taula XII. 19. Llengua parlada habitualment a casa

Parla	(nadius)			
	Cònjuge nadiu	Cònjuge no nadiu	No és casat	Conjunt
Català	92.8	48.4	85.2	84.8
Castellà	5.8	39.1	13.2	12.6
Indistintament	1.4	12.5	1.6	2.6
	100 %	100 %	100 %	100 %

la influència dels sectors de centres sobre la llengua parlada, que en el cas dels companys de treball té especial significació.

En el cas de la llengua parlada a casa, podem comparar la composició dels mestres de cada sector (segons la proporció de nadius) i la llengua parlada a casa.

Com es pot veure, només als centres estatals tenim una proporció de catalanoparlants més alta que de nadius. Als altres sectors la relació és inversa. No podem oblidar que se superposen dues qüestions: els nadius castellanoparlants i els no nadius catalanoparlants. Per sectors es descompon de la següent manera:

	<i>Estat</i>	<i>Església</i>	<i>Particular</i>
Proporció de nadius catalanoparlants	85,9	82,1	87,2
Proporció de no nadius	8,0	7,9	12,1

Sempre és més important el canvi lingüístic en la direcció del castellà que en la del català. Únicament als centres particulars gairebé s'igualen. Com que als centres estatals el pes dels nadius és bastant baix, en nombre absolut s'arriba a compensar la tendència que en termes relatius és predominant. A d'altres sectors, el major pes dels nadius fa aparèixer la diferència entre nadius i catalanoparlants. Finalment, ens trobem que és als centres religiosos on la situació del català és més favorable, la qual cosa fa que la diferència entre proporció de nadius i de catalanoparlants sigui la més alta. Taula XII. 20.

En el cas de la llengua parlada amb els amics, no detectem pràcticament cap diferenciació entre sectors. Amb els companys de treball apareix una certa diferència entre centres estatals i no estatals. Taula XII. 21.

El context dels centres estatals és molt més clarament castellanoparlant que la resta, i això es nota en

un major canvi lingüístic per part dels nadius en la seva relació amb els companys.

3.3 Llengua en què fa la classe

Estudiar a fons aquest tema requeriria una investigació directa del funcionament de les classes, per a observar clarament en quines ocasions el mestre usa una o altra llengua. A falta d'aquesta possibilitat, es demanava al mestre que ens indiqués la llengua que utilitzava habitualment, cosa que ens permet una aproximació general bastant correcta al tema.

La llengua que utilitza el mestre a classe no pot ser independent del coneixement que tingui del català (el castellà és conegut per tots), ni del seu propi hàbit (la llengua que parli habitualment), ni de la llengua dels seus alumnes, que constitueixen el seu auditori. A més d'aquests factors, n'hi haurà d'altres que caldrà utilitzar per a explicar i analitzar el comportament lingüístic dels mestres, però els abans esmentats defineixen les coordenades objectives immediates en què es mouen.

La primera condició objectiva, que té un caràcter força determinant, és aquesta: si el mestre és castellanoparlant fa la classe en castellà en un 94 % dels casos (que puja al 97,5 % si és no nadiu). Es poden analitzar quines característiques reuneixen els membres d'aquesta petítíssima minoria de castellanoparlants que no fa les classes exclusivament en castellà, i en quines circumstàncies es dona aquest fet. De tota manera, la llengua habitual del mestre es converteix en el factor determinant del conjunt. D'altra banda, caldrà veure quins alumnes tenen aquests mestres, per tal de copsar las conseqüències pedagògiques que pot produir aquest comportament monolingüístic. Entre els catalanoparlants, la qüestió és més complexa, i hi influeix molt clarament la llengua dels alumnes.

En conjunt, la distribució de llengua utilitzada a classe és la que veiem a la taula XII. 22.

Taula XII. 20. Llengua parlada a casa, per sectors i per naixement.

Nadius	Estat		Església		Particular	
	Nadius	Catalanoparlants	Nadius	Catalanoparlants	Nadius	Catalanoparlants
34.0	34.5	53.0	47.0	60.4	57.2	

Taula XII. 21. Influència del sector en la llengua parlada amb els companys de treball

	Estat		Església		Particular	
	Nadius	Catalanoparlants	Nadius	Catalanoparlants	Nadius	Catalanoparlants
	34.0	22.0	53.0	42.6	60.4	49.2
Proporció de nadius castellanoparlants		37.6		18.6		17.2
Proporció de no nadius catalanoparlants		4.2		7.0		6.0

Taula XII. 22. Llengua habitualment utilitzada a classe

	Catalano- parlant	Castellano- parlant	Conjunt
Català	11.0	1.0	5.6
Les dues llengües	52.5	5.0	27.4
Castellà	36.5	94.0	67.0
	100 %	100 %	100 %

Taula XII. 23. Llengua parlada habitualment a casa segons sector i zona geogràfica (proporció que parla el català)

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Barcelona	44.6	43.7	62.0	49.9
Conurbació	9.0	14.7	30.2	18.0
Resta de l'àrea	17.4	55.2	69.6	38.7
Resta de Catalunya	79.7	77.0	73.8	77.4
Conjunt	34.5	47.0	57.2	45.7

Taula XII. 24. Llengua en què dóna la classe segons sector i zona geogràfica

		Estat	Església	Particular	Conjunt
Barcelona	Català	2.5	1.9	16.1	7.5
	Indist.	12.4	28.0	36.0	25.9
	Castellà	85.1	70.1	47.9	66.6
Conurbació	Català	0	1.3	7.0	3.1
	Indist.	1.1	6.7	17.4	8.9
	Castellà	98.9	92.0	75.6	88.0
Resta Àrea	Català	0.7	9.2	16.1	9.0
	Indist.	5.4	41.4	41.1	29.4
	Castellà	94.0	49.4	42.8	61.6
Resta Catalunya	Català	0	8.1	9.5	6.0
	Indist.	48.1	60.9	61.9	57.0
	Castellà	51.9	31.0	28.6	37.0
Conjunt	Català	0.9	4.1	13.3	6.5
	Indist.	14.2	32.7	35.4	27.6
	Castellà	84.9	63.2	51.3	65.9

4. ACTITUD ENFRONT DE L'ENSENYAMENT DEL I EN CATALÀ

El qüestionari contenia una sèrie de preguntes esglaonades que constitueixen una escala d'actituds. Alguns dels punts continguts a l'escola poden ser matisats, però abans serà millor veure les qüestions bàsiques.

L'escala estava constituïda sobre els següents punts:

a) Si reconeix un dret o no a l'ensenyament del català.

b) Si el reconeix només a l'escola privada o també a la pública.

c) Si només accepta l'ensenyament del català com a voluntari o el veu obligatori.

d) Si el veu obligatori, si es refereix només als alumnes de llengua materna catalana o també a tots els altres.

- e) Si dins l'obligatorietat el català ha de ser:
- 1) primera llengua per a tothom (1)
 - 2) primera llengua només per als alumnes de llengua materna catalana
 - 3) segona llengua per a tothom.

Una escala semblant podria haver estat constituïda respecte a l'ensenyament en català, en la qual haguéssim obtingut respostes menys favorables al català. Per tal de no allargar excessivament el qüestionari, i perquè semblava que l'actitud quedaria força reflectida, vàrem limitar-nos a demanar si reconeixien el dret a l'ensenyament en català, i en cas afirmatiu, si el limitaven a l'escola privada o també l'admetien a la pública.

D'altra manera, l'escala hagués estat molt més complexa de construir.

L'anàlisi de les respostes en aquesta escala ens donarà pistes per situar les qüestions més importants (on les diferències d'actitud són més marcades).

Una simple observació d'aquestes xifres permet de veure diverses coses: a la taula XII. 25.,

1. Primera llengua significa que és la llengua en què es fa l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. Segona llengua és aquella que només es comença a aprendre a nivell escrit (no a nivell oral) quan ja es domina mínimament l'escriptura de la primera llengua.

a) Les posicions més extremes (tant a favor com en contra) són relativament poc nombroses, però comparades entre elles, és molt més forta la minoria anti-català (10,7 %).

b) La qüestió fonamental és la de l'obligatorietat, ja que és l'aspecte on hi ha un desnivell més fort (del 87,6 % baixa al 33,7 %).

c) Entre les diverses posicions dels qui admeten l'obligatorietat, la posició més nombrosa és la que podríem anomenar de base pedagògica (la primera llengua és la llengua pròpia).

d) Hi ha hagut molt poca gent que hagi reduït l'ensenyament del català a l'escola privada. Probablement, molt poca gent està habituada a pensar que l'escola privada faci uns «curricula» formalment diferenciats de l'escola pública. Aquesta pregunta hagués tingut més sentit en altres contextos sociopolítics.

e) La qüestió de la gratuïtat d'aquest ensenyament (que figurava en el qüestionari) l'hem eliminada, perquè gairebé ningú no el considerava no-gratuït. És lògic, atès que, en principi, l'ensenyament públic per definició és gratuït.

Taula XII. 25. Actitud davant l'ensenyament del català (1)

		100 % (N=1331)
No reconeixen el dret a l'ensenyament del català	9.8	
El limitarien a l'escola privada	2.1 %	90.2 %
L'acceptaria a la pública, però només voluntari	53.9 %	87.6 %
L'admetrien com a obligatori, però restringit als alumnes de parla catalana	8.0 %	33.7 %
L'admetrien com a obligatori per a tothom, però només com a segona llengua	4.1 %	25.7 %
Com a primera llengua per als alumnes de parla catalana, i segona per als altres	17.7 %	
Com a primera llengua per a tothom	3.6 %	

(1) Quan la descomposició d'un percentatge no suma el total corresponent, és que hem omés els "no sap, no contesta".

Taula XII. 26. Actitud davant l'ensenyament en català

		100 % (N=1331)
No reconeixen el dret a l'ensenyament en català	36.1 %	
El reconeixen, però limitat a l'escola privada	3.9 %	63.9 %
El reconeixen fins i tot a l'escola pública	60 %	

Quant a l'ensenyament *en* català, es podia esperar que l'actitud fos menys favorable que respecte a l'ensenyament *del* català, tal com efectivament ha succeït.

Passem, en primer lloc, a analitzar mínimament el grup dels qui es neguen a reconèixer cap dret a l'ensenyament del català.

Que la variable nadiu/no nadiu pot ser bàsica, és evident. Però, com ara veurem, el nivell d'integració lingüística sembla jugar el paper fonamental.

Taula XII. 27. No reconeixen el dret a l'ensenyament del català, segons lloc de naixement i llengua parlada a casa (es presenten només els percentatges dels qui no reconeixen el dret)

	Catalano-parlant (1)	Castellano-parlant	Conjunt
Nadiu	1.6 % (N=568)	7.3 % (N=82)	2.3 % (N=650)
No-nadiu	1.5 % (N=66)	18.7 % (N=615)	17 % (N=681)
Conjunt	1.6 % (N=634)	17 % (N=697)	9.8 % (N=1331)

(1) Inclou tant els catalano-parlants com els qui usen indistintament les dues llengües, ja que tenen el mateix comportament i, de fet, usen la llengua catalana.

Com era previsible, la distinció nadiu/no nadiu és important en aquesta qüestió ($\chi^2 = 81,7$ amb un grau de llibertat; i $\phi = 0,248$). L'anàlisi segons la llengua parlada ofereix una distribució marginal gairebé idèntica (cosa lògica, ja que quasi tots els nadius són catalanoparlants, i els no nadius, castellanoparlants). Però, en tenir en compte les dues variables simultàniament, obtenim uns resultats interessants. No hi ha diferències entre els nadius i els no nadius catalanoparlants. La distinció només funciona entre els castellanoparlants. A més a més, la diferència entre catalanoparlants i castellanoparlants és estadísticament significativa a l'interior dels nadius ($\chi^2 = 8,3$ amb un grau de llibertat), encara que la diferència certament no és molt acusada. Per això dèiem que la integració lingüística jugava un paper important.

Encara que el nombre absolut de casos és baix (43), apuntarem que els procedents de Països Catalans ocupen una posició intermèdia entre els nascuts al Principat i els procedents de fora dels Països Catalans. Hi ha un 11,6 % que no reconeixen cap dret a l'ensenyament del català. La diferència entre nadius i procedents d'altres Països Catalans és estadísticament significativa ($\chi^2 = 10,2$ amb un grau de llibertat). Amb aquesta separació, el percentatge dels nascuts fora dels Països Catalans és el 17,4 % (gairebé no es modifica). Estadísticament no es pot afirmar que en aquest punt hi hagi diferència entre els nascuts als altres Països Catalans i els nascuts fora ($\chi^2 = 0,93$).

Que la integració lingüística sembla un factor propici a l'actitud favorable a l'ensenyament del català, ens ho

confirma la relació existent amb el coneixement del català. Taula XII. 28.

Pel que toca al temps que els no nadius porten residint a Catalunya, només copsem, altre cop, un canvi d'actitud quan porten més de 10 anys d'estada. Caldria es-

Taula XII. 28. No reconeixen el dret a l'ensenyament del català, segons coneixement que en tenen. No nadius

	%	N
No l'entén	26.7 %	(120)
L'entén però no el parla	18.6 %	(414)
El parla, però no l'escriu	5.8 %	(103)
El parla i l'escriu	2.3 %	(43)

tudiar més a fons la interrelació entre totes aquestes variables.

Podem deixar de banda ara els qui no reconeixen el dret a l'ensenyament del català i aprofundir entre els qui l'accepten. A més de les preguntes necessàries per a construir l'escala abans indicada, es demanava si aquest dret constituïa un dret individual, un dret col·lectiu o es fonamentava en ambdós tipus de drets.

La pregunta és interessant perquè la resposta individual implica situar la qüestió en el terreny pedagògic, mentre que la resposta col·lectiva comporta, més o menys clarament, l'acceptació d'un poble català amb uns drets com a tal poble. En la formulació de la pregunta, això s'explicitava de forma clara i directa, de manera que la interpretació que en puguem fer no és forçada, atès que l'enquestat tenia prou clar el que contestava. Tenint en compte la importància de la distinció entre nadius i no nadius, presentem la taula fent ja aquesta distinció.

Taula XII. 29. Caràcter individual o col·lectiu del dret a l'ensenyament del català, segons lloc de naixement

	Nadiu	No nadiu	Conjunt
Dret individual	5.2	13.5	9.1
Dret col·lectiu	11.3	18.6	14.8
Individual i col·lectiu	83	66.9	75.4
No sap, no contesta	0.5	1	0.7
	100 (N=635)	100 (N=565)	100 (N=1200)

Les respostes són molt favorables a l'acceptació d'un dret col·lectiu, corresponent a l'acceptació de l'existència d'un poble català, fins i tot entre els no nadius. Això no obstant, també és un xic sorprenent aquest 15 % que parla de dret col·lectiu, però tot i essent mestre no és sensible a l'aspecte psicològic i pedagògic (dret individual). Que hi hagi qui només doni raons individuals és molt comprensible, és veure la dimensió individual de la qüestió i no la col·lectiva. La inversa seria lògica en un altre estament, però ho és molt menys entre els mestres. Tampoc no oblidem que hi ha un 10 % de la mos-

tra que ja no hi és inclosa, perquè no admetia el dret a l'ensenyament del català.

La interpretació caldria complementar-la amb la pregunta següent, on es demanava si l'ensenyament de la llengua materna catalana implicava la seva prioritat, de manera que el castellà esdevindria una segona llengua (1).

Al qüestionari només es deixava tancada la resposta afirmativa, mentre que altres possibilitats es deixaven obertes. Les respostes obtingudes permeten construir una gradació molt clara, amb quatre posicions:

- a) El català ha de ser prioritari.
- b) Ho ha de ser només per a nens de llengua materna catalana.
- c) Cap llengua no ha de ser prioritària.
- d) El català no ha de ser prioritari.

Com ara veurem, aquesta pregunta discrimina molt més les actituds i clarifica les anteriors respostes.

Si bé no ens trobem davant una taula amb una estructura simètrica, ja no es tracta de simples diferències de percentatges, sinó que més aviat estem davant una oposició entre posicions (2). La categoria «cap llengua prioritària» deu respondre probablement a la consciència

1. Sobre el significat en termes d'escola de l'expressió «Segona llengua», recordem que era explicada en una nota al començament de l'apartat.

1. Agrupant les dues categories intermèdies (que es comporten de forma semblant), obtenim una $\chi^2 = 135,3$ (molt alta), $P = 0,337$, i $Y = 0,525$.

que ha existit una situació de domini d'una llengua (la castellana), i no volen que es produeixi una situació inversa. El problema és que, en termes escolars, resulta difícilment transposable. Per exemple, en el moment d'ensenyar a llegir i a escriure, aquest procés s'ha de fer necessàriament en una de les dues llengües. Sempre és possible, teòricament, que cadascú ho faci en la seva pròpia llengua materna, cosa que de fet faria equivaler aquesta resposta a l'anterior categoria: «el català prioritari només per a catalanoparlants» (3). De fet, aquestes dues categories correlacionen, de forma molt semblant, amb algunes variables, però no deixa d'haver-hi un cert matis de diferència, cosa que es demostrarà més endavant, en veure com correlaciona amb altres posicions de l'escala d'actituds.

Podem relacionar ara aquesta resposta amb l'anterior, per tal de filar més prim en la interpretació de l'anterior pregunta.

Segons es desprèn de la taula XII. 31., la posició d'aquell qui només indica el dret col·lectiu, que abans havíem qualificat de poc lògica, feta per mestres, ara queda clarament situada a mig camí entre les altres dues, correlacionant-la amb la prioritat del català. També queda molt matisat allò que a la pràctica volen dir les respostes anteriors. Acceptar l'existència d'un poble català no vol dir, ni molt menys, defensar la prioritat del català (cosa que tampoc no vol dir l'exclusió del castellà)

El grau de l'associació no és tan fort com a la taula anterior, però és bastant considerable ($\chi^2 = 69,2$, $\phi = 0,242$, $\gamma = 0,399$).

2. No volem entrar en una interpretació sociolingüística més a fons, ja que ara no hi ha espai ni temps de fer-ho.

Taula XII. 30. Prioritat del català, segons lloc de naixement

	Nadius	No nadius	Conjunt
El català prioritari	57.6	26.2	42.8
Només per a catalanoparlants	4.6	5.6	5.1
Cap llengua prioritària	22.5	28.7	25.4
El català no ha de ser prioritari	15	37.9	25.8
No sap, no contesta	0.3	1.6	0.9
	100 (N=635)	100 (N=565)	100 (N=1200)

Taula XII. 31. Prioritat del català, segons caràcter individual o col·lectiu del dret al seu ensenyament

	Individual	Col·lectiu	Individual i Col·lectiu
El català prioritari	17.5	29.4	48.8
Només per a catalanoparlants	7.3	3.4	5.2
Cap llengua prioritària	27.5	28.2	24.8
El català no ha de ser prioritari	46.8	37.3	20.8
No sap, no contesta	0.9	1.7	0.4
	100 (N=109)	100 (N=177)	100 (N=905)

Podríem dir que aquell qui fonamenta en un dret individual l'ensenyament del català tendeix a creure que no ha de ser prioritari, i el qui el fonamenta tant en un dret individual com en un dret col·lectiu, tendeix a creure que ha de ser prioritari.

4.1. L'obligatorietat de l'ensenyament

Ja hem dit al començament que aquesta és la qüestió clau que divideix completament les opinions. Passem ara a analitzar breument les característiques dels qui defensen l'obligatorietat. La variable nadiu/no nadiu ha de ser una de les més importants. A part d'aquesta, veurem com hi ha un factor de correlació amb la consideració de si la llengua catalana ha de ser prioritària o no. Taules XII. 32 i XII. 33.

Si reduïm la taula a la dicotomia acceptar/no acceptar l'obligatorietat de l'ensenyament del català, obtenim una associació bastant forta ($\chi^2 = 103,6$, $\phi = 0,279$). Dins el grup dels nadius hi ha una lleugera diferència (estadísticament significativa) entre els fills de pare nadiu i els de pare no nadiu. Els partidaris de l'obligatorietat són de l'ordre del 50 % i del 35 %, respectivament. Entre els no nadius, el temps d'estada juga també un cert paper. La proporció de partidaris de l'obligatorietat augmenta (fins a doblar-se) amb el temps d'estada. Passa del 15 % al 28 %. A l'anàlisi de l'actitud respecte a l'ensenyament del català és la primera vegada que apareix una correlació contínua amb el temps d'estada.

Novament, les dues posicions intermèdies tenen un comportament semblant. Agrupant-les, obtenim una forta associació entre les dues variables. Això fa pensar que la consideració del caràcter obligatori està subordinada a una actitud sociolingüística més fonda, que afecta la consideració de les dues llengües.

No obstant això, cal remarcar que aquesta qüestió té

importantes implicacions professionals, a més a més de les polítiques i socials més globals. La formació de bona part dels ensenyants (de fet, de gairebé tots, encara que una minoria hagi estudiat el català pel seu compte) és castellana. La voluntarietat de l'ensenyament permet esquivar professionalment una qüestió que, si es converteix en obligatòria, comporta el risc d'haver d'adquirir obligatòriament una formació que els mestres no posseeixen, obligant-los a un esforç addicional. I aquest esforç no significa únicament «aprendre» una cosa, com s'aprèn una nova didàctica, per exemple, sinó que vol dir posar-se a parlar una nova llengua, amb les conseqüències que se'n deriven.

Si recordem el nivell de coneixement del català es comprendrà la magnitud del problema.

L'actitud favorable a l'obligatorietat també està clarament associada a la tendència a votar més a l'esquerra. És possible de formar tres grans blocs, que, més enllà d'algunes petites diferències existents al seu interior, tenen un comportament diferenciat pel que fa al tema que ens ocupa. Els tres blocs estan constituïts per: a) aquells qui estan en contra del sistema de partits, els qui no saben a qui votarien i totes les tendències situades més a la dreta de la democràcia cristiana; b) la democràcia cristiana i la socialdemocràcia; c) totes les tendències de vot més a l'esquerra de la socialdemocràcia (socialistes, comunistes i l'extrema esquerra). Taula XII. 34.

Dicotomitant entre acceptar i no acceptar l'obligatorietat, obtenim $\chi^2 = 83,4$ ($\phi = 0,25$), només un xic inferior a l'associació obtinguda amb el lloc de naixement (1).

1. En el moment de publicar aquestes dades poden haver-se modificat les actituds, en el sentit de millorar respecte a l'ensenyament del català. Creiem, però, que això afecta fonamentalment les distribucions marginals, i no les associacions i conclusions. A l'hora de veure la llum aquest llibre, a més del canvi d'actituds concomitant amb la democràcia, caldria afegir l'afecte que hagi provocat l'obligatorietat establerta pel Decret regulador de l'ensenyament del català.

Taula XII. 32. Caràcter voluntari/obligatori de l'ensenyament del català segons lloc de naixement

	Nadius	No nadius	Conjunt
L'ensenyament ha de ser obligatori	47.5	21	33.7
Només voluntari	49.3	57.4	53.6
No reconeixen el dret a l'ensenyament o el limiten a l'escola privada	3.2	21.6	12.7
	100 (N=651)	100 (N=680)	100 (N=1331)

Taula XII. 33. Caràcter voluntari/obligatori de l'ensenyament del català segons es consideri prioritari o no

	Prioritari	Només per a catalanoparlants	Cap llengua prioritària	El català no ha de ser prioritari
Obligatori	54.5	27.8	32.1	16.8
Voluntari	43.8	68.9	64.9	78.3
No ho admet a l'escolaa pública	1.7	3.3	3	4.9
	100 (N=514)	100 (N=61)	100 (N=305)	100 (N=309)

Taula XII. 34. Caràcter voluntari/obligatori de l'ensenyament del català, segons tendència política de l'enquetat

	Més a la dreta i no saben a qui votarien	Democràcia cris- tiana i socialde- mocràcia	Més a l'esquerra
L'ensenyament ha de ser obligatori	22.2	32.5	51.8
Només voluntari	58.2	56.7	43.2
No reconeix el dret a l'ensenyament o el limita a l'escola privada	19.6	10.8	5
	100 (N=510)	100 (N=462)	100 (N=359)

Volem introduir ara el context escolar, és a dir, el sector on es treballa. Les diferències entre sectors són força considerables, i és lògic perquè la composició del professorat varia, particularment el lloc de naixement. No obstant això, controlant el caràcter nadiu/no nadiu de l'enquetat continua subsistint alguna diferència entre els sectors (encara que bastant petita).

Concretament, els nadius de l'escola privada són els més favorables a l'obligatorietat, i ho són més que els nadius dels altres sectors ($\chi^2 = 9,1$ amb un grau de llibertat, significativa al nivell del 99 %). En canvi, entre els no nadius no hi ha diferències estadísticament significatives ($\chi^2 = 2,66$, amb un grau de llibertat).

Com que creiem que aquestes dades a nivell descriptiu són bastant interessants, reproduïrem una taula on constin els percentatges respectius dels partidaris de l'obligatorietat, segons sectors de centres i lloc de naixement.

Taula XII. 35. Proporció de partidaris de l'obligatorietat, segons sector i lloc de naixement

	Estat	Església	Particular
Nadius	42.3 (N=149)	43.6 (N=275)	55.5 (N=227)
No nadius	17.6 (N=289)	22.3 (N=242)	23.5 (N=149)
Conjunt	26 (N=438)	33.7 (N=517)	42.8 (N=376)

El fet de no existir, en el cas dels no nadius, una actitud més favorable dins el sector particular, descarta la hipòtesi que sigui el context del sector particular, en el seu conjunt, el factor determinant de la diferència existent en el cas dels nadius. Sens dubte, l'explicació s'ha de buscar només en una part del sector particular, la dels centres constituïts amb uns objectius de renovació pedagògica, que inclouen, amb més o menys intensitat, la catalanitat. En aquests centres la proporció de nadius és altíssima (70 % a 80 %), cosa que explica de forma coherent la situació.

De tota manera, tot el que hem dit sobre l'obligatorietat necessita un nou matis limitador. Quan es diu obligatori, no tothom es refereix a tots els alumnes, sinó que alguns només pensej amb els de llengua catalana.

De fet, són minoria els qui limiten així aquesta qüestió (un xic menys de la quarta part), però tampoc no es tracta d'una minoria relativa tan petita com era la dels qui limitaven l'obligatorietat a l'escola privada.

Per tal de captar més a fons el sentit que donen a l'obligatorietat, demanàvem també en quins criteris fonamentava l'exigència d'obligatorietat. La pregunta era oberta, i a la classificació de les respostes vam intentar situar les raons donades en un ventall que va des del criteri estrictament pedagògic (situat, per tant, en l'òptica de l'individu), fins al criteri més directament polític (l'obligatorietat és una conseqüència del dret del poble català). En una situació intermèdia hi quedaven criteris d'ordre cultural que vam subdividir en dos grups: els qui fonamenten l'obligatorietat en la importància de conèixer el català com a mitjà de comunicació, i els qui la basen en la necessitat de saber la pròpia llengua. Dins les respostes que vam classificar com a polítiques, a més de les ja indicades, n'hi havia unes altres que remetien l'obligatorietat a la necessitat d'integració dels immigrants. A més d'aquestes, vam codificar la resposta: «és una assignatura més», que es va donar amb una certa freqüència, però un cop estudiat el comportament de l'escala així construïda, s'ha vist que aquesta resposta no encaixa en la lògica de la codificació.

Quan s'indicaven diversos criteris, reteníem el situat més en la direcció política de l'escola.

Taula XII. 36. Criteris que fonamenten l'obligatorietat

Es una necessitat pedagògica	13.7
Cal saber la pròpia llengua	10.9
Es un medi de comunicació	33.9
Es necessari per a la integració dels immigrants	6.7
Es un dret del poble català	21.5
Altres respostes no classificables segons l'esquema anterior	11.5
No sap, no contesta	1.8
	100 (N=451)

La resposta més repetida: «com a mitjà de comunicació», pot respondre força a l'experiència viscuda a dins les escoles sobre la comunicació entre nens de diferent llengua materna, i la d'ells amb el seu entorn immediat.

El primer criteri: «és una necessitat pedagògica», es fonamenta en el principi pedagògic d'aprenentatge en la pròpia llengua.

En relacionar els criteris indicats amb si l'obligatorietat era per a tothom, més de la meitat dels qui havien expressat aquest criteri responien que només per als de llengua materna catalana, mentre que tots els qui havien manifestat altres criteris mantenien una posició molt més inclinada a l'obligatorietat per a tothom.

Aquesta associació és molt lògica i coherent, a partir de l'anàlisi dels criteris enumerats.

4.2. L'ensenyament en català

Abans ja hem exposat els marginals. Ara aprofundirem un xic en aquest tema. En primer lloc, introduïrem la distinció entre nadius i no nadius. Taula XII. 37.

La influència és bastant forta. Dicotomitant entre acceptar i no acceptar l'ensenyament en català, obtenim un $\chi^2 = 158,5$, $\phi = 0,345$. És important de veure que la qüestió ja divideix totalment els no nadius. A més a més, igual que ja observàrem abans amb un altre indicador, no s'obté pràcticament una associació entre el temps d'estada a Catalunya i l'acceptació de l'ensenyament en català. Únicament a partir dels 10 anys d'estada observem un increment estadísticament significatiu. Tot i així, la diferència no és gaire gran (55,7 % dels qui fa menys de 10 anys no l'accepten, contra un 43,5 % dels qui fa més de 10 anys). Com que amb d'altres variables sí que

apareixen associacions fortes, caldria veure què passa amb els no nadius, i si és que pràcticament no hi ha un procés d'integració. El tema sembla molt complex a nivell d'aquesta primera aproximació, i caldria estudiar-ho més a fons, la qual cosa probablement exigiria també un estudi més a fons del procés d'integració lingüística.

Abans hem vist la importància de la qüestió de l'obligatorietat de l'ensenyament *del* català. Vegem ara si la consideració d'obligatorietat va associada o no a defensar l'ensenyament *en* català. Distingirem entre nadius i no nadius, cosa absolutament imprescindible. Taula XII. 38.

En primer lloc, cal advertir que els percentatges de refús són més baixos que a la taula anterior, perquè treballem amb la submostra dels qui accepten l'ensenyament del català a l'escola pública, i no amb tota la mostra.

Hi ha efectivament una associació que només és significativa en el cas dels nadius ($\chi^2 = 33,6$ amb un grau de llibertat, significativa al nivell del 99,9 %). Això ens fa pensar que en els no nadius pot dominar una motivació més pedagògica que política, i ja hem vist que l'acceptació de l'obligatorietat de l'ensenyament del català tenia una bona base política.

Aquí sembla que el context juga un paper lleugerament més important que en d'altres aspectes de l'actitud que analitzem. Tot i així, les diferències (controlat el lloc de naixement) són petites. Taula XII. 39.

Taula XII. 37. Ensenyament en català

	Nadius	No nadius	Conjunt
No reconeixen cap dret o no accepten l'ensenyament en català	19.2	52.4	36.1
L'accepten només a l'escola privada	3.7	4.1	3.9
L'accepten també a la pública	77.1	43.5	60
	100 (N=651)	100 (N=680)	100 (N=1331)

Taula XII. 38. No accepten l'ensenyament en català, segons acceptin o no l'obligatorietat de l'ensenyament del català i el lloc de naixement

	Nadius	No nadius	Conjunt
Només voluntari	25.4 (N=319)	43.3 (N=388)	35.2 (N=707)
Obligatori	8.1 (N=309)	35 (N=140)	16.5 (N=449)
Conjunt	16.9 (N=628)	41.1 (N=528)	27.9 (N=1156)

Taula XII. 39. No accepten l'ensenyament en català, segons sector de centres i lloc de naixement

	<u>Nadius</u>	<u>No nadius</u>	<u>Conjunt</u>
Estat	28.2 (N=149)	60.2 (N=289)	49.3 (N=438)
Església	20 (N=275)	47.1 (N=242)	32.7 (N=517)
Particular	12.3 (N=227)	45.6 (N=149)	25.5 (N=376)

1. LA FORMACIÓ RELIGIOSA ALS CENTRES ESCOLARS

1.1. Situació actual de la formació religiosa als centres escolars

Dins els actuals programes està prevista una assignatura de religió, de la qual es donen notes, com de les altres. Aquest tipus de formació religiosa és, per tant, legalment obligatori per a tots els alumnes batejats. No obstant això, hi ha un sector de centres que no fan cap tipus de formació religiosa. Aquest sector representa un 12 % dels centres (principalment de mida petita), però podria ser possiblement més ampli, de no existir l'obligatorietat abans esmentada.

D'altra banda, la formació religiosa no queda limitada, segons el programa oficial, a la classe de religió. Existeixen altres elements de formació, que poden ser o bé alternatius amb la classe de religió, o bé complementaris d'aquesta. Aquests altres elements de formació poden tenir lloc dins el propi centre o fora d'ell, però en relació amb el centre. Aquesta modalitat de formació fora del centre és poc important quantitativament, però està adquirint cada cop més extensió.

Taula XIII. 1. La formació religiosa als centres escolars

	Estat	Església	Particular	Total
No se'n fa	1.8	2	20	11.9
Dintre el centre exclusivament	82.1	80.4	66.2	73.5
Fora del centre exclusivament	3.6	—	3.3	2.5
Dintre i fora	5.4	13.7	8.9	9
No consta informació	7.1	3.9	1.6	3.1
	100 % (N=56)	100 % (N=51)	100 % (N=90)	100 % (N=197)

El fenomen de què abans parlàvem sembla limitat quasi totalment al sector dels centres particulars. Geogràficament queda molt circumscrit a Barcelona ciutat. Quant a la localització de la tendència a fer la formació fora de l'escola, sembla que no existeix un àmbit geogràfic definit.

El tipus de formació religiosa que hem trobat, i les seves combinacions, presenten un gran nombre de possibilitats, en algunes de les quals hi hauria molt pocs centres. Això ens ha obligat a codificar la informació reagrupant categories. D'altra banda, poden haver-hi errors de codificació, ja que en ser oberta la pregunta referent a aquest tema, en algun cas resultava difícil de saber interpretar exactament la resposta donada.

La classificació sobre la qual hem treballat és la següent:

- No fan formació religiosa.
- Donen únicament informació sobre la religió (o religions) en el món.
- Fan únicament la classe de religió.
- Fan altres tipus d'activitats, com conferències, catequesi, etc., sense que tinguin una afirmació explícita de presentar formes més actualitzades de formació.
- Totes aquelles formes que, segons el director, suposen clarament una actualització de la formació.
- Pràctiques religioses i diverses combinacions entre elles.

Com és lògic, hi ha diferències bastant acusades entre els centres de l'Església i els altres. Una de les diferències més fortes està en les pràctiques religioses: hi ha un 62,6 % de centres religiosos que en fan, mentre que només en tenen un 12,6 % d'estatals i un 7,8 % de particulars.

A més de ser el sector on hi ha gairebé tots els centres que no fan formació religiosa, els centres particulars també tendeixen a buscar més formes diferents de la classe de religió. Taula XIII. 2.

Segons els centres, no totes les formes de formació religiosa es poden considerar obligatòries. Per exemple, pot ser obligatòria la classe i no les pràctiques. Fins i tot en alguns centres és totalment voluntària la formació, encara que aquest fenomen és gairebé exclusiu de centres estatals o particulars.

Aquestes situacions mixtes d'obligatorietat i voluntarietat les hem agrupades en dues categories: a) Obligatòria la classe i/o altres formes (catequesi, etc.); vo-

Taula XIII. 2. Tipus de formació religiosa, segons sector

	Estat	Església	Particular	Total
No en fa	1.8	2	20	11.9
Informació	3.6	—	1.1	1
Classe únicament	30.3	2	18.9	17.5
Classe i altres formes	28.6	27.5	32.2	29.6
Classe i pràctiques	—	7.8	1.1	2.5
Classe, pràctiques i altres formes	19.6	54.8	6.7	22.3
No es fa classe, únicament altres formes	8.9	2	13.3	9.1
Altres tipus que clarament es valoren com a més actualitzats	3.6	3.9	6.7	5.1
No hi ha informació	3.6	—	—	1
	100 % (N=56)	100 % (N=51)	100 % (N=90)	100 % (N=197)

luntàries les pràctiques. b) Obligatòria la classe; voluntàries altres formes (catequesi, etc.) i/o pràctiques.

No hem trobat centres on fos voluntària la classe i obligatoris altres tipus de formació religiosa. Distingint entre sectors de centres, la situació actual queda reflectida a la taula XIII. 3.

És bastant alt el percentatge de centres estatals i particulars que han dit que l'ensenyament de la religió és voluntari. Això fa dubtar si la resposta respon realment a la realitat, o bé fa pensar que, en alguns casos, voluntarietat no vol dir que els no catòlics no estan obligats a seguir la formació religiosa establerta, que és la catòlica.

Pel que fa a qui dóna la formació religiosa, ens tornem a trobar amb una gran diversitat de fórmules; poden ser únicament professors del propi centre, gent de fora del centre o una combinació dels dos casos. D'altra banda, dins el personal del centre pot succeir que siguin solament els religiosos (si n'hi ha) els qui s'ocupin de la formació religiosa o bé que es reparteixin aquesta tasca amb els seglars, segons les etapes de la bàsica (la primera etapa per als seglars, i la segona per als religiosos). Taula XIII. 4.

Taula XIII. 3. Obligatorietat de la formació religiosa, segons sectors

	Estat	Església	Particular	Conjunt
No se'n fa	1.8	2	20	11.9
Voluntària	33.9	7.8	18.9	20.3
Obligatòria	57.2	56.8	48.9	52.6
Voluntària la classe i/o altres formes, voluntàries les pràctiques	—	9.8	—	2.5
Obligatòria la classe, voluntàries altres formes i/o les pràctiques	—	21.6	4.4	7.6
No consta informació	7.1	2	7.8	5.1
	100 % (N=56)	100 % (N=51)	100 % (N=90)	100 % (N=197)

Taula XIII. 4. Qui dóna la formació religiosa (segons sectors)

	Estat	Església	Particular	Conjunt
No se'n fa	1.8	2	20	11.9
Els ensenyants del centre sense distincions	66	56.8	48.9	55.2
Els religiosos del centre exclusivament	1.8	11.8	1.1	4.1
Els ensenyants seglars la primera etapa i els religiosos la segona	1.8	9.8	1.1	3.6
Personal de fora del centre (llevat d'un capellà de la parròquia)	1.8	—	12.3	6.1
Capellà de la parròquia	1.8	3.9	—	1.5
Ensenyants dels centres i gent de fora	16.1	11.8	10	11.2
No consta informació	8.9	3.9	6.6	6.4
	100 % (N=56)	100 % (N=51)	100 % (N=90)	100 % (N=197)

2. LES OPINIONS RELIGIOSES DELS ENTREVISTATS

2.1. Descripció general

A partir d'un indicador molt senzill i directe, intentarem aproximar-nos a la posició religiosa dels ensenyants. Al qüestionari hi ha d'altres preguntes sobre el paper de la religió a l'escola i sobre el tractament que hom li dona, que ens poden ajudar a obtenir una visió més completa del tema.

Vet aquí la distribució de marginals totals obtinguda:

Taula XIII. 5. Opció religiosa dels entrevistats

Catòlics practicants	49.5
Catòlics poc o gens practicants	28
Protestants	—
Cristians	9.1
Agnòstics	5.6
Ateus	5.9
Altres o N.C.	1.9
	100
	(1331)

Tal com es desprèn de les dades, la gran majoria dels ensenyants són, almenys en principi, creients; només un 12 % es declaren, meitat i meitat, o bé agnòstics o bé ateus.

Podríem suposar que almenys una part dels qui es declaren cristians i que, en canvi, no han escollit ni «protestant» ni «catòlic», correspondrà a persones amb postures més aviat crítiques, les quals mantenen la seva posició de cristians, però no es volen sentir vinculats a la institució de l'Església Catòlica (1).

1. En relació amb l'estudi de 1971, sembla que es pot afirmar que ha augmentat el procés de secularització dels ensenyaments que ja s'apuntava. En aquell cas ens sortia un 63 % d'ensenyants que complien amb la pràctica religiosa, mentre ara ha baixat al 50 %, tot i que en aquell cas quedava inclòs el món rural, potser més practicant, però ara hi ha el pes dels ensenyants de centres de l'Església, que poden compensar aquell grup.

Cal comentar, que constitueixen un tant per cent elevat les persones que es declaren catòliques i, en canvi, no compleixen les prescripcions de la institució; això és important sobretot atès el seu paper d'educadors, ja que en principi es podria considerar una posició objectivament incoherent. No obstant això, hem de ser molt prudents a l'hora de fer judicis sobre aquest grup només a partir de les dades de què disposem, si tenim en compte el procés que es produeix a l'Església, sobretot després del Vaticà II, i la complexitat del tema. A la investigació de l'any 1971 era molt més palesa la incidència del procés de secularització en relació amb l'Església com a institució, que no pas en relació amb altres principis del catolicisme de caràcter més transcendent (2).

2.2. La relació entre les opcions polítiques i la posició religiosa

Observem a continuació la relació entre les opcions pel que toca als partits polítics i a la posició religiosa dels ensenyants. Taula XIII. 6.

La taula quantifica una relació esperada, però no per això menys significativa.

En primer lloc, cal constatar, com tots els ensenyants que opten per un partit tradicionalista o falangista es declaren catòlics, en gran majoria practicants.

Lògicament, els qui es decanten per la democràcia cristiana són també en gran majoria catòlics i practicants (79 %).

Val a destacar, però, que també entre els indefinits políticament predominen les posicions més confessionals (dues últimes columnes). Tot i això, si separem de la darrera columna els qui no contestaren a les preguntes sobre el procés democràtic, ens trobem que el 90 % dels «autoritaris» es declaren catòlics, en la seva gran majoria, practicants.

(2) Josep M. Masjuán, *Els mestres de Catalunya*, Nova Terra, Barcelona, 1974

Taula XIII. 6. Relació entre el partit polític elegit i la posició religiosa

	Trad. Falang.	Democr. Cristià	Social-democ.	Socialista	Comunista	Extrema Esquerra	Altres	No tria	N.C. i autoritari
Catòlic practicant	89.5	78.9	43.8	25.8	8.3	15.4	28	61.5	69.4
Catòlic no practic.	10.5	17.7	41	31.2	10.4	—	24	26.7	18.1
Protestants	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cristians	—	2.7	8.3	19.1	8.3	7.7	8	5.9	5.6
Agnòstics	—	0.7	5.1	11.1	12.5	15.4	12	2.8	2.8
Ateus	—	—	1.3	9.4	52.1	53.8	24	1.9	2.1
Altres i N.C.	—	—	0.6	3.3	8.4	7.7	4	1.2	2.1
	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	(19)	(147)	(315)	(298)	(48)	(13)	(25)	(322)	(144)

Es pot, doncs, afirmar que hi ha una certa correlació entre les posicions políticament més dretanes i les de caràcter confessional més estrictes. La qual cosa no vol dir que no es doni en proporcions també importants la possibilitat de mantenir posicions confessionals i opcions polítiques d'esquerra.

En relació amb el que anteriorment afirmàvem sobre l'opció «cristià», es pot apreciar com justament en el grup dels qui votarien pel socialisme és on es troba el tant per cent més alt d'aquesta opció (19,1), i fins i tot entre els comunistes o els d'extrema esquerra es troben índexs iguals que la mitjana. Aquests resultats confirmen la interpretació que l'opció «cristià» obeeix a un procés de secularització d'actituds en relació amb la institució, més que no pas amb altres dimensions del fet religiós.

És significatiu que els percentatges més elevats de catòlics no practicants es donin sobretot entre els qui trien la socialdemocràcia (però també es donen, encara que menys, entre els partidaris del socialisme), en el sentit que mantenen una posició que podria ser incoherent des del punt de vista religiós, i més si la veiem unida a una posició política menys radical. En canvi, els qui votarien el comunisme o l'extrema esquerra mantenen unes posicions més coherents; lògicament, els veiem situats cap a l'extrem totalment aconfessional, i fins i tot ateu; el que volem destacar no és el fet que siguin creients o no, sinó la inferior proporció que tenen en l'opció «catòlic no practicant».

A l'últim, cal destacar que si del total de la mostra un 11 % votaria la democràcia cristiana, un 18 % dels practicants farien el mateix; la diferència ja no és pas gaire alta, i ens indica dues coses: d'una banda, que encara és present socialment la idea que la fe condiciona la votació política; de l'altra, que aquest fet ja no és tan clar com en altres temps, ja que, tot i que la gran majoria dels qui votarien democràcia cristiana són catòlics practicants, la relació inversa ja no és tan certa. Entre els catòlics practicants, un 18 %, com dèiem, votaria la democràcia cristiana, però també un 21 % votaria la socialdemocràcia, i fins i tot un 12 %, el socialisme i alguns el comunisme.

En síntesi, doncs, hi ha una relació entre conservadorisme polític i confessionalitat; la possible incoherència entre creences i pràctiques és quelcom que succeeix als partits de centre-esquerra, més que no pas als d'esquerra, i sembla que s'apunta una minva en la qüestió tradicionalment plantejada entre religió i política: presència de cristians socialistes, i també tendència dels practicants a no triar necessàriament ni de bon tros la democràcia cristiana.

La relació entre conservadorisme i confessionalitat no s'expressa tan sols en aquesta taula sobre els partits polítics, sinó també en la més general, que tracta de la democràcia. Relació lògica si tenim en compte que hem mostrat com ambdues coses estaven relacionades.

Mentre que un 77 % dels totalment contraris a la democràcia són catòlics practicants, un 62 % dels qui estan d'acord amb la democràcia, però amb reserves, ho són; només un 35 % dels qui pensen que la democràcia és ja una qüestió inajornable, mantenen la mateixa posició quant a la religió.

Mirant la relació a l'inrevés, ens adonem que si a la mostra un 49 % del ensenyants s'inclinaven per considerar la democràcia ja avui com una qüestió inajornable, només un 35 % dels ensenyants catòlics practicants opinen el mateix, i un 52 % (pràcticament igual que la mitjana) dels catòlics no practicants; per contra, opina que és inajornable la democràcia un 65 % dels qui es declaren cristians, la qual cosa ens dona noves pistes per a caracteritzar aquesta categoria; que la democràcia no pot esperar ho diuen el 81 % dels agnòstics i el 96 % dels ateus.

2.3. La posició religiosa segons tipus d'escola

De la lectura de la taula XIII. 7 se'n poden extreure les següents conclusions:

a) A l'escola particular, i dintre aquest sector a les escoles de caràcter cooperatiu, és on s'acusa més la presència d'ensenyants no confessionals i no creients.

b) Les escoles de l'Església presenten unes distribucions més semblants a l'escola de l'Estat que no pas a la privada. Lògicament, a les escoles de l'Església és on hi ha predomini superior de confessionalitat. Però la diferència amb els centres estatals no és gaire gran.

c) És molt significatiu que en tots els tipus de centres el percentatge de catòlics no practicants sigui molt semblant —entre un 23 % i un 33 %—. L'augment dels cristians, agnòstics i ateus, als centres particulars i sobretot als de cooperativa, es compensa per una minva dels catòlics practicants. La categoria dels catòlics no practicants es manté amb poques diferències a tots els centres. És, doncs, important constatar que també als centres de religiosos hi ha una tercera part d'ensenyants que declaren que són catòlics, però que no practiquen regularment; tampoc no en queden totalment exclosos

Taula XII. 7. Relació entre el tipus d'escola i les opcions religioses

	Estat	Religiosos	Religioses	Parroquials	Acadèmies	Cooperatives
Catòlic practicant	53	58.4	62.5	45	37.9	19.2
Catòlic poc o gens practicant	27.2	28.8	25.9	33.3	30.7	23.2
Cristians	6.6	6	5.8	13.3	14.1	18.2
Agnòstics	5.7	5.2	2.7	3.3	5.8	13.1
Ateus	5.5	1.3	2.7	3.3	8.7	20.2
Altres i N.C.	2	0.4	0.4	1.7	2.5	6.1
	100 (438)	100 (233)	100 (224)	100 (60)	100 (277)	100 (991)

els ensenyants que es declaren obertament agnòstics o ateus.

De cara a la imatge de caràcter cristià que aquests centres volen donar, cal que destaquem aquest fenomen. Almenys com a hipòtesi, sembla que la posició més contradictòria i pedagògicament més difícil és justament aquesta, que en molts casos deu implicar un cert grau d'incoherència personal o, si més no, d'incoherència amb els objectius manifestos dels centres de l'Església.

d) Si excloem dels centres de l'Església els religiosos que, lògicament, tots són catòlics practicants, la semblança que abans hem destacat entre els centres de l'Estat i els de l'Església ara es converteix pràcticament en identitat, si més no per les categories amb més nombre de casos. Taula XIII. 8.

A tots tres casos trobem que hi ha la meitat de catòlics practicants, al voltant d'un terç de catòlics no practicants, i la resta distribuïda entre altres posicions.

Sense que puguem extreure més conclusions que les que ens pot donar un simple indicador tan concret i profund com aquest, no deixa de ser lògic preguntar-se si l'argument d'una educació cristiana i coherent per a defensar la necessitat de l'escola religiosa enfront de la pública, no té molt poca validesa davant aquestes dades.

2.4. Els atributs individuals i la posició religiosa

Com es pot observar a les taules XIII. 9 i XIII. 10.: la influència de l'edat en la posició religiosa dels enquestats és molt forta, bàsicament pel que fa als seglars, ja que tots els religiosos es declaren catòlics practicants.

Mentre que un 82 % dels ensenyants de més de 50 anys es declaren catòlics practicants, el percentatge baixa a un 68 % al grup d'edat intermedi, i passa a ser un 36 % pel que fa als de menys de 35 anys. Les postures més radicals —agnòstics i ateus— són molt poc presents a partir dels 35 anys, de manera que els dos grups de més edat pràcticament són iguals; contrària-

Taula XIII. 8. Comparació, segons les opcions religioses, entre els centres de l'Estat i els de l'Església excloent els religiosos

	Estat	Religiosos	Religioses
Catòlic practicant	53	50	52
Catòlic poc o gens practicant	27.2	34.5	33.1
Cristians	6.6	7.2	7.4
Agnòstics	5.7	6.2	3.4
Ateus	5.5	1.5	3.4
Altres i N.C.	2	0.5	0.6
	100 (438)	100 (194)	100 (175)

Taula XIII. 9. Opcions religioses del mestres seglars, segons l'edat

	menys de 35	35 - 49	50 i més
Catòlic practicant	35.5	68.4	81.6
Catòlic poc o gens practicant	34.6	21.4	12.3
Cristià	11.6	6.5	1.8
Agnòstic	7.3	2.8	1.8
Ateus	8.5	0.5	0.9
Altres i N.C.	2.5	0.5	1.8
	100 (904)	100 (215)	100 (114)

Taula XIII. 10. Opcions religioses dels seglars segons l'edat i distingint si són nadius o immigrants

	menys de 35 anys		35 a 49		50 i més	
	Nadius	No Nadius	Nadius	No Nadius	Nadius	No Nadius
Catòlic practicant	33.7	37.2	76.3	61.9	85.5	75.5
Catòlic gens o poc practicant	31.2	37.9	13.4	28	10.1	15.5
Cristians	12.7	10.6	7.2	5.9	2.9	—
Agnòstics	10	4.8	1	4.2	1.4	2.2
Ateus	10	7.1	1	—	—	2.2
Altres i N.C.	2.5	2.4	1	—	—	4.4
	100	100	100	100	100	100
	(442)	(462)	(97)	(118)	(69)	(45)

ment, un 16 % dels de menys de 35 anys sostenen aquestes posicions. L'opció «cristià» sí que presenta una gradació per a les tres categories d'edat: es molt poc freqüent al subgrup de més de 50 anys, augmenta sensiblement al d'edat intermèdia i encara més al dels més joves.

L'abandó de la pràctica religiosa per part dels qui es declaren catòlics també presenta una gradació per als tres grups d'edat.

En síntesi, doncs, el procés de secularització s'esdevé a tots tres grups d'edat; en tots ells trobem també la presència de totes les possibles posicions, tret de les dues més radicals que no presenten diferències entre l'edat intermèdia i la superior.

La relació que hem trobat entre les posicions polítiques i les religioses a l'apartat anterior és molt més significativa quan introduïm a la comparació l'origen geogràfic dels ensenyants, a més a més de l'edat.

Al subgrup de menys de 35 anys se segueix la tendència esperada, tot i que amb diferències febles: els nadius presenten un percentatge inferior de catòlics que els immigrants, tant en el cas dels practicants com dels qui no ho són. En canvi, a les dues categories d'edats superiors no hi ha diferències entre els nadius i els immigrants quant al nombre de catòlics; fins i tot al grup de més de 50 anys la tendència s'inverteix, encara que amb una diferència poc significativa. A tots dos subgrups, és més elevat el percentatge de catòlics practicants entre els nadius, i és més elevat el de catòlics no practicants entre els immigrants. Agafant la categoria d'edat intermèdia en tenim més nombre de casos, i atès que la tendència és la mateixa que en la dels més grans, veiem que els catòlics practicants presenten una diferència absoluta del 14,4 %, i relativa del 1,23; aquesta diferència és més significativa si compa-

rem els no practicants (absoluta, 13,4 %, i relativa, 2,08). O sigui que, per cada catòlic no practicant que puguem trobar entre els nadius, tenim la probabilitat de trobar-ne dos entre els immigrants.

Sembla que les dades ens permeten apuntar una interpretació. La pràctica religiosa s'abandona més quan no hi ha la pressió social del context cultural. D'altra banda, la professió d'ensenyant ha estat nodrida fonamentalment de persones catòliques, sobretot en el cas de les generacions que ara ja tenen més de 35 anys, tant si es tracta de nadius de Catalunya com d'immigrants.

El procés de secularització es fa més present entre els de menys de 35 anys, on es manté la tendència apuntada sobre les qüestions polítiques: els nascuts a Catalunya, dintre aquests grups d'edat, presenten una tendència una mica més acusada cap a postures més secularitzades, sense contradir, però, l'afirmació anterior, o sigui que la posició «catòlic no practicant» tendeix a donar-se més entre els immigrants.

Seria important introduir a l'anàlisi la variable sexe: a l'estudi directe de la taula que relaciona el sexe amb la religió, trobem que no hi ha cap diferència significativa entre homes i dones pel que fa a les posicions secularitzades, des de l'opció «cristià» cap a postures menys religioses; en canvi, mentre que el 55 % de dones són catòliques practicants, només s'hi declaren el 42 % dels homes; la diferència es compensa per la banda dels catòlics no practicants: 32 % homes, enfront de 25 % de dones. O sigui, que les dones tendrien a mantenir postures teòricament més coherents. Probablement, això va relacionat amb la variable origen geogràfic, de manera que els homes immigrants tendeixen més a declarar-se catòlics, però també tendeixen a deixar la pràctica en abandonar el propi context cultural.

3. DUES QÜESTIONS ÈTIQUES SIGNIFICATIVES: LA CRISI DE LA FAMÍLIA I LA VIOLÈNCIA

En tractar-se d'una enquesta relacionada plenament amb l'educació, i atesa la gran amplitud de temes que volia abastar, era imprescindible escollir algunes qüestions de caràcter moral, que fossin prou significatives al moment present, per a aproximar-nos a aquesta dimensió de les actituds dels ensenyants en relació amb la seva concepció global del món i de la societat. Conscients de la limitació d'abordar una problemàtica tan àmplia amb tan pocs indicadors, intentem una primera aproximació, almenys, a aquests dos temes claus de l'actualitat: la crisi de la institució familiar i les opinions dels entrevistats sobre les causes de l'increment de la violència al nostre món.

3.1. La crisi de la institució familiar

Al qüestionari es demanava si els mestres pensaven que érem realment davant una crisi d'autoritat a la família; si, en cas de ser-hi, aquesta crisi afectava només les capes altes de la societat o també a les treballadores; i també, en quina direcció veien la seva superació, si en el camí del restabliment de l'autoritat, o bé més aviat consideraven que ens dirigíem cap un tipus de so-

cietat en la qual es valoraria més l'autonomia individual.

Taula XIII. 11. Opinions sobre la crisi de la institució familiar

No es presenta aquest problema al nostre país	1.9
Hi ha crisi d'autoritat, però afecta fonamentalment les capes altes i mitges-altes	8.5
Hi ha crisi d'autoritat, i afecta totes les capes socials	84.9
Altres respostes acceptant la crisi	2.3
N.C.	2.6
	100 (1331)

De la taula es desprèn que pràcticament la totalitat dels ensenyants consideren que som davant un moment de crisi de l'autoritat a la institució familiar, i una gran majoria considera que el fenomen afecta totes les capes socials. (Només un 9 % del total el delimitaria les capes benestants.)

Enfront d'aquesta situació, un 85 % del total d'ensenyants —que representa que 9 de cada 10 accepten la crisi com una situació de fet— pensen que la seva solució no s'orientarà en el sentit d'un restabliment de l'autoritat, sinó que més aviat ens encaminem cap a un tipus de societat en la qual l'autonomia individual serà més valorada.

En el context d'uns professionals dedicats a l'educació, la pregunta té la seva importància com a valoració directa d'un fenomen, però també sembla que se'n puguin aventurar extrapolacions no gaire arriscades en relació amb la pròpia institució educativa. El concepte de família tradicional guarda una clara correspondència amb el d'escola tradicional, en la qual l'autoritat del mestre és inqüestionable, on es valora poc l'autonomia de l'alumne i on la disciplina i l'obediència són els valors centrals. En d'altres parts d'aquest mateix treball podem veure indicadors més directes d'aquesta situació, però sembla que en principi es pot afirmar que quasi bé la totalitat dels ensenyants han posat en qüestió el concepte d'autoritat tal com es practicava a la família i, segurament, a l'escola tradicional. Això no vol dir que hagin posat en qüestió qualsevol tipus d'exercici d'autoritat, i —almenys a nivell de judici, i potser de fet, però no ho sabem— pensem que la superació d'aquesta crisi s'orientarà cap a una major valoració de l'autonomia. Les dades no permeten ni precisar què vol dir aquesta autoritat, ni què vol dir l'autonomia, sinó que ens adverteixen d'un fet clar en relació amb el context històric que hem viscut, i que consisteix a posar en qüestió un dels valors considerats com a inqüestionables.

En una resposta on hi ha una opinió majoritària tan àmpliament compartida es fa potser innecessari i poc significatiu, almenys en una primera anàlisi, voler pre-oirar quines són les diferències segons tipus d'escola, i fins i tot apurar gaire l'anàlisi segons els atributs individuals. Això no vol dir que en una altra fase més aprofundida no fos interessant delimitar on es concentra, o quines característiques defineixen, el subgrup dels ensenyants que demostren tenir, o millor mantenir, postures totalment minoritàries.

Potser només caldrà destacar, a fi i a efecte de veure la influència del canvi generacional, quina és la influència de l'edat en aquesta qüestió.

De la lectura dels resultats —vegem els apèndixs estadístics— en podem ressaltar el següent:

a) No hi ha cap religió que consideri que no existeix una situació de crisi d'autoritat a la família; tots els entrevistats que sostenen aquesta opinió es troben entre els seglars, tot i que són molt pocs.

b) Com en altres parts del treball, hem pogut constatar que el comportament de l'edat és diferent entre els seglars i els religiosos; en aquests darrers la influència de l'edat no és tan clara, tot i que, en tenir-ne menys casos, és més arriscat d'extreure'n conclusions.

Així com en augmentar l'edat augmenta la proporció dels entrevistats seglars que pensen que la solució de

la crisi vindrà pel camí del restabliment de l'autoritat, la relació no és tan clara en el cas dels religiosos.

3.2. Opinió sobre les causes de la violència

A fi de comprendre millor les pàgines següents, cal explicar breument com es formulà la pregunta als entrevistats i quina fou la seva posterior codificació.

Es formulà una pregunta oberta, en la qual, a partir d'una àmplia explicació, es demanava l'opinió de l'entrevistat sobre l'increment de la violència en la nostra societat, però centrant-la en la violència *individual*. No es tracta, doncs, de processos col·lectius de violència com són ara guerres, manifestacions violentes, etc., sinó de processos individuals entre els quals podríem citar com a exemples l'increment dels crims, dels robatoris, de les violacions, etc., és a dir, de tot allò que comunament es denomina «delinqüència».

Pel que fa a la codificació de les respostes es procedí a la construcció d'una escala. Per bé que l'entrevistat donés més d'una resposta, no es tingué en compte la que citava en primer terme, sinó la que responia a un ordre de prioritats en la nostra escala.

Els criteris fonamentals de l'escala s'ordenen en relació amb la següent dimensió: els qui consideren la violència com una resposta a una violència social preexistent, enfront dels qui la situen en un context solament individual (agressivitat, egoïsme, etc.); vàrem considerar com a darrera posició de l'escala els qui es limitaven a considerar-la com un procés d'imitació (respecte a la televisió, per exemple), ja que encara que el procés d'imitació pot ser desencadenat per un context social, com és evident en el cas de la televisió, no deixa de ser una visió purament individual del fenomen, si no s'indiquen altres factors socials que afavoreixen o condicionen aquesta imitació.

Qualsevol escala d'aquest tipus té les seves limitacions d'interpretació subjectiva, tant a l'hora de pensar l'escala des d'un punt de vista teòric, com en el moment, encara més difícil, d'ajustar-hi les respostes dels entrevistats, a vegades ambigües i, per tant, cal donar la possibilitat de ser incloses en un o altre lloc.

Oferim a continuació uns quants exemples de la codificació efectuada per a ajudar al lector. Cal dir també que, per tal de facilitar l'anàlisi i obviar els problemes d'interpretació abans esmentats, hem procedit en molts casos a una agrupació més sintètica de l'escala, la qual cosa proporciona una superior claredat a l'anàlisi i evita possibles errors d'interpretació:

1) Violència institucional prèvia. (La repressió, la violència del sistema capitalista, l'opressió que els dirigents exerceixen enfront dels dirigits, etc.)

2) Causes socioeconòmiques. (Falta de treball, jornada esgotadora, la lluita per la vida, injustícies i desigualtats d'ordre socioeconòmic...)

3) Causes d'ordre moral. (Poca religiositat, crisi de fe, falta de formació moral, crisi de l'autoritat paterna i/o de la família, manca d'educació de la família, etc.)

4) Causes psicològiques. (Agressivitat, impulsos individuals, egoïsme, insatisfacció personal sense especificar de què...)

5) La imitació —sense cap altra referència—. (La violència que es veu en la TV o en el cinema, la joventut que imita altres joves violents...)

6) Altres: Respostes tan difuses que no es poden classificar en cap de les categories anteriors.

3.2.1. Descripció general

D'acord amb l'explicació que hem donat anteriorment, vegem en primer lloc com es distribueixen els entrevistats segons quina considerin que és la causa de l'increment de violència a la nostra societat.

Taula XIII. 12. Marginals totals pel que fa a les causes de l'increment de la violència individual

Causas	Institucionals	24.7
	Sòcio-econòmiques	16.1
	D'ordre moral	23.5
	Psicològiques	16.8
	La imitació (T.V., etc)	7.6
	Altres	5.4
	N.C.	5.9
		100
		(1331)

A diferència de l'anterior, on hi havia un consens ampli entorn de la crisi d'autoritat de la família, ara ens trobem davant un tema sobre el qual les opinions dels ensenyants no són de cap manera coincidents.

Podem constatar, això sí, que la gran majoria d'ensenyants atribueixen l'increment de la violència a alguna causa de caràcter social; són relativament pocs (17 %) els qui simplement donen respostes de caràcter plenament psicologista, tot i que àdhuc en algun cas quedaven classificats en aquest grup els qui feien una referència vaga a la «mala preparació de la gent», sense precisar més quina cosa era la causant d'aquest fenomen.

En primer lloc, és important constatar aquest fet: els ensenyants, o sigui els qui tenen com a funció social educar les noves generacions, són en principi conscients que l'increment de la violència respon a causes socials; així, doncs, se'n deu poder dependre que valoren la importància d'incidir sobre aquestes causes per a resoldre el problema, i que no es conformen amb la concepció fatalista de reduir-lo a la manera de ser del gènere humà. Ara bé, un cop feta aquesta primera afirmació, hem de fer constar que hi ha diverses maneres d'interpretar aquesta responsabilitat social: des dels qui citen la violència institucional preexistent de forma explícita, o almenys fan referència a les condicions socioeconòmiques, fins als qui mencionen d'una forma més vaga un conjunt de causes morals lligades al context social, però sense definir-lo ni caracteritzar-lo estructuralment.

Considerant que l'escala guarda una certa gradació, tal com indicàvem a la introducció, ens adonem que les dues opcions més triades són precisament o bé la resposta a una violència institucional preexistent (25 %), o bé les causes d'ordre moral (25 %), sense una referència explícita a l'estructura social. Són menys relativament els entrevistats que citen elements relacionats amb les condicions socioeconòmiques (16 %), o el simple fenomen de la imitació (8 %), o les causes purament

de caràcter psicologista (16 %) de les quals ja hem fet esment anteriorment.

La relació amb les diferents opinions polítiques dels enquestats ens ajudarà a caracteritzar més la significació de cada una d'aquestes opinions.

Tot i que és difícil de defensar científicament, sembla que almenys podem suggerir que tots els elements ressenyats actuen simultàniament com a causes de l'increment de la violència, però, en darrer terme, si aquesta augmenta és que els factors de caràcter estructural hi deuen jugar un paper molt important. No sembla difícil afirmar, a partir dels coneixements sociològics assolits, que el conjunt de causes morals que s'esmenten i que tenen com a eix una manca en el procés socialitzador, produïda per una situació de crisi o de canvi de valors, podrien conduir a diferents consideracions socials quan es tracta d'un tipus de reacció de caràcter violent. Sembla que la hipòtesi més plausible —atès que els factors de caràcter psicològic són constants— és referir-los justament a l'estructura social. En el benentès que això mai no pot voler dir que els altres factors no actuïn ensem.

Si l'anterior raonament fos cert, voldria dir que la resposta més adequada a la realitat seria aquella que cita la violència institucional prèvia o almenys els condicionants socioeconòmics.

Val a dir que tal com eren fetes les preguntes i l'escala, les interpretacions són molt més fàcils de fer, ja que és científicament segur que la violència estructural prèvia, o els elements lligats a les condicions socioeconòmiques, actuen com a causes de l'increment de la violència. En últim terme, la interpretació va en el sentit següent: s'han tingut en compte factors estructurals, o bé només s'han esmentat condicionaments de caràcter moral o psicològic.

3.2.2. Relació entre opinions polítiques i les causes donades de la violència

L'estudi de les taules i l'absoluta coherència interna dels resultats ens ha decantat, per a facilitar-ne l'anàlisi, a dicotomitzar-ne els resultats, distingint només entre causes estructurals i causes psicològiques o morals. Val a dir que l'estudi de les taules desgranades, dóna elements suficients per a justificar aquest reagrupament, sense que això vulgui dir que una anàlisi més detallada no fos encara més interessant.

Taula XIII. 13. Relació entre posicions enfront del procés democratitzador i les causes de la violència individual

Causas violència	Autoritaris Demòcrates amb Demòcrates reserves		
	%	%	%
Estructurals	14	31	53
Morals o psicològiques	66	59	37
Altres i N.C.	20	10	10
Total	100 (70)	100 (555)	100 (656)

La correlació que ens ofereix la taula és molt significativa. Quan s'incrementa la tendència a la democratització, s'incrementa la tendència a atribuir a causes estructurals l'augment de la violència.

És interessant comparar el diferent comportament dels tres subgrups. Tant entre els autoritaris com entre els demòcrates amb reserves, predominen les causes morals; entre els demòcrates s'inverteix la tendència, la majoria s'inclina per les causes estructurals. La diferència entre autoritaris i demòcrates amb reserves no és determinada pel pes que ambdós grups donen a les causes morals o psicològiques, que és molt semblant, sinó pels pocs que no respongueren la pregunta.

Entre demòcrates amb reserves i demòcrates, la relació és clarament d'implicació recíproca; o sia, mentre en un cas predominen els qui atribueixen la violència a causes morals o psicològiques, en els altres predominen els qui opten per les causes estructurals. En darrer terme, es pot afirmar que les persones més inclinades cap a la democràcia tenen una visió més clara de l'estructura social i dels problemes que actualment es plantegen al terreny de la convivència ciutadana.

La referència anterior queda més completa si observem la relació entre opcions polítiques i el tema de la violència; presentem també una taula reagrupada en les dues dimensions. Taula XIII. 14.

La relació anterior entre democratització i causes estructurals de la violència ara queda complementada. Com més a l'esquerra van les opcions polítiques, més gran és la tendència a atribuir les causes de l'increment de la violència a l'estructura social.

A partir dels socialistes el nombre d'entrevistats que citen la violència estructural és superior al dels qui només mencionen causes morals o psicològiques.

La gran majoria (79 %) dels qui optaren pel comunisme o l'extrema esquerra atribueix la violència a causes estructurals. Cal assenyalar com a significativa la semblança entre la distribució dels demòcratacristians i el primer grup, que inclou un conjunt de categories amb distribucions estadísticament semblants, des dels clarament autoritaris fins als indecisos o els qui triaren partits tradicionalistes o falangistes —molt pocs casos i, per tant, no representatius—.

En conjunt, tant al llarg d'aquest tema com en d'altres en què hem establert aquesta comparació, es configuren unes imatges dels partits polítics actualment presents a Catalunya a partir de la idea que llurs clients electorals en tenen, cosa que presenta certs elements d'interès.

D'entre els demòcrates, són justament els comunistes i els d'extrema esquerra, i també en menor grau els socialistes, els qui tendeixen a accentuar les causes estructurals de la violència. (Recordem que utilitzem el terme demòcrata en el sentit restringit d'estar d'acord amb la conveniència, ara i aquí, d'una democràcia segons els models occidentals.)

La imatge de la socialdemocràcia és realment intermèdia entre la democràcia cristiana i el socialisme.

En el cas de la democràcia cristiana suposem, per anteriors anàlisis, que la persistència d'elements tradicionals de caràcter religiós (la religió entesa en el sentit tradicional) deu influir en la valoració més moralista de la societat; per exemple, en el poc èmfasi posat en les causes estructurals de la violència, i fins i tot en la seva tendència a la por als canvis massa bruscos.

3.2.3. Les diferències segons tipus d'escola

Vegem a la següent sèrie estadística els percentatges d'ensenyants, segons tipus d'escola, que assenyalen les causes estructurals. Taules XIII. 15, XIII. 16 i XIII. 17.

Hem fet, també, una agrupació de tipus de centres, després d'haver estudiat la distribució original.

Atribueixen l'increment de la violència a causes estructurals el:

38 % dels ensenyants dels centres de l'Estat
40 % dels ensenyants dels centres de l'Església
43 % dels ensenyants dels centres particulars normals
54 % dels ensenyants dels centres particulars cooperatius.

Ens hem permès d'agrupar tots els centres de l'Església perquè no hem trobat cap diferència entre ells. La posició dels col·legis masculins, en altres temps més progressistes, ha quedat anul·lada en aquesta qüestió. Amb aquestes dades no podem arriscar una interpretació; ¿deu ser que l'element religiós de caràcter tradicional els unifica més en aquests temes que en altres

Taula XIII. 14. Relació entre opcions polítiques i opinions sobre les causes de l'increment de la violència individual

Causes	Autoritaris		Demòcrata-		Comunistes E.	
	Tradicionalistes Falangistes	No contesten	Demòcrata-Cristians	Socialdemòc. Socialistes		
C. Estructurals	27		33	43	58	79
Morals i psicològiques	57		57	48	36	16
Altres i N.C.	16		10	9	9	5
Total	100 (510)		100 (147)	100 (315)	100 (298)	100 (61)

(1) Hem agrupat ambdues opcions, atès el poc nombre de casos, sobretot que triaren "Extrema esquerra (13) i el comportament pràcticament idèntic de la distribució en relació amb els comunistes.

que són més fàcilment identificables, és a dir, més concrets, com són els de la democràcia o els de les opcions polítiques?

La interpretació anterior no es pot sostenir de forma clara, ja que els centres particulars que normalment se'ns presenten com més progressistes, en aquest terreny no mostren cap diferència significativa amb els de l'Estat o els de l'Església. ¿No deu ser que es tracta d'una opció que requereix una reflexió més aprofundida que les simples opcions de caràcter polític explícit? Pot molt ben ser que alguns ensenyants més joves dels centres particulars hagin pres una opció política determinada, i, en canvi, no hagin reflexionat sobre aquesta qüestió més complexa. L'interessant, en tot cas, és que el tema quedi obert per a ulteriors anàlisis.

Només els centres de cooperativa manifesten la seva tendència normal, dins aquest estudi, a mantenir postures que, arribat aquest punt de l'anàlisi del tema de la violència, podem dir més progressistes. Tot i això, la diferència és inferior en aquest tema a la que trobàvem en els altres de caràcter polític. L'anterior afirmació vindria a confirmar la interpretació que hem aventurat sobre el fenomen.

Dintre dels centres de l'Església, els religiosos tendeixen a triar més que els seglars les causes morals i psicològiques (1), però la diferència feble i el nombre baix de religiosos fa que el conjunt dels resultats no tinguin una influència decisiva. (Citen causes estructurals el 43 % dels seglars, i el 28 % dels religiosos.)

En síntesi, la posició dels col·legis de l'Església s'assimila més a la dels particulars normals si n'excloem els religiosos, però en tot cas, tal com ja hem indicat abans, la diferència amb els estatals tampoc no era forta ni significativa. (Citen causes estructurals un 43 % dels seglars que treballen a centres de l'Església.)

Cal concloure, doncs, que davant aquesta qüestió, que potser requereix un grau superior de reflexió, les opi-

nions sostingudes pels diferents ensenyants dels diversos tipus de col·legis difereixen molt poc. Als centres de cooperativa, però, hi ha una mica més de tendència a accentuar les causes estructurals de la violència enfront de les psicològiques o morals.

3.2.4. Els atributs individuals i les causes de la violència
Seguint la lògica de la nostra anàlisi, vegem ara la influència de l'edat i de l'origen geogràfic davant la qüestió de les causes de la violència. La lectura de les taules que transcrivim a l'apèndix ens permet afirmar el següent:

a) Hi ha una certa influència de l'edat en aquesta qüestió, en la mateixa direcció que hem anat trobant a les altres qüestions polítiques. Aquesta influència és més clara entre els seglars que entre els religiosos. Entre els seglars, quan augmenta l'edat es tendeix a accentuar l'opció que assenyala les causes morals o psicològiques.

b) Entre els religiosos, les conclusions són més arriscades, atès que són pocs, però, en tot cas, és significatiu que trobem a totes les qüestions poca diferència entre els més joves de 35 anys i la generació intermèdia (35-50). En aquesta qüestió tots dos subgrups es comporten per l'estil. El grup de més edat accentua més les causes morals o psicològiques.

c) Dintre de cada subgrup d'edat, entre els seglars, les diferències entre nadius i no nadius són nul·les o bé insignificants. Aquesta constatació guarda correspondència amb el que anteriorment hem afirmat i té una gran significació. Recordem que les diferències més fortes eren justament a l'entorn de la qüestió de l'autonomia política de Catalunya.

No podem, doncs, afirmar que dintre de cada subgrup d'edat, els nascuts a Catalunya tinguin més consciència de la violència estructural que no pas els nascuts a fora.

1. $Q = 0,33$.

APÈNDIX

Taula XIII. 15. Opinions sobre la crisi de l'institució familiar, segons l'edat i distingint entre religiosos i seglars

	Seglars			Religiosos		
	- 35	35 - 49	50 i més	- 35	35 - 49	50 i més
A	2.1	2.3	0.9	-	-	-
B	0.3	1.9	3.5	2.9	-	-
C	7.6 6 %	7.9 15 %	7.9	2.9	6.8 7 %	10
D	5.5	13.5	17.5	11.8	6.8	20
E	80	68.8	63.2	82.4	77.3	70
F	1.2	1.4	3.5	-	9.1	- 2.1
G	2.3	4.2	3.5	-	-	-
	100 (904)	100 (215)	100 (114)	100 (34)	100 (44)	100 (20)

Taula XIII. 16. Causes de l'increment de la violència individual, segons l'edat i distingint seglars i religiosos

	Seglars			Religiosos		
	- 35	35 - 49	50 i més	- 35	35 - 49	50 i més
Institucionals	29.1	19.1	7.9	14.7	18.2	15
	47	31	23	35	27	15
Socio-econòm.	17.7	12.1	14.9	20.6	9.1	-
D'ordre moral	20	27.9	36	29.4	27.3	45
Psicològiques	15.2	20.5	19.3	23.5	20.5	15
La imitació	6.4	9.8	8.8	8.8	13.6	15
Altres i N.C.	11.6	10.7	13.1	2.9	11.4	10
	100 (904)	100 (215)	100 (114)	100 (34)	100 (44)	100 (20)

Taula XIII. 17. Causes de l'increment de la violència individual segons l'edat i distingint nadius i no nadius (només seglars)

	menys de 35 anys		de 35 a 50		50 i més	
	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius	Nadius	No nadius
Institucionals	30.5	27.7	22.7	16.1	8.7	6.7
	46	47	30	32	25	20
Socio-econòm.	15.8	19.5	7.2	16.1	15.9	13.3
D'ordre moral	17.6	22.3	26.8	28.8	30.4	44.4
Psicològiques	18.3	12.1	22.7	18.6	18.8	20
La imitació	7	5.8	12.4	7.6	11.6	4.4
Altres i N.C.	10.7	12.6	8.3	12.7	14.4	11.1
	100 (442)	100 (462)	100 (97)	100 (118)	100 (69)	100 (45)

4. ACTITUD DE DIRECTORS I MESTRES ENVERS LA FORMACIÓ RELIGIOSA ALS CENTRES ESCOLARS

L'existència de preguntes idèntiques als dos qüestionaris permet de fer una comparació sistemàtica d'actituds entre directors i mestres. Les opcions ofertes eren tres:

- Considerar-la un aspecte fonamental.
- Considerar-la un aspecte complementari (se suposa complementari d'altres que serien fonamentals).
- Considerar que no pertany a l'esfera escolar.

Les diferències en aquest aspecte entre directors i mestres són molt acusades en el marc de l'escola reli-

giosa, i bastant menys importants, però existents, en els altres casos. La diferència sempre apareix en una pro- pensió dels mestres a considerar que la formació reli- giosa s'ha de fer fora de l'escola, o que, com a mínim, tingui un caràcter menys important en el conjunt de l'activitat escolar. Taula XIII. 18.

A més a més de les diferències sistemàtiques entre mestres i directors, hi ha diferències importants entre sectors, sobretot entre l'escola religiosa i la resta, en- cara que també n'hi ha entre l'estatal i el particular.

Taula XIII. 18. Actitud envers la formació religiosa en els centres escolars, segons sectors. Com- paració entre directors i mestres

	Estat		Església		Particular		Conjunt	
	Dir.	Mest.	Dir.	Mest.	Dir.	Mest.	Dir.	Mest.
Fonamental	48.2	28.8	90.2	39.3	28.9	14.9	50.3	26.6
Complementari	26.8	35.6	3.9	37.7	30	30.9	22.3	34.4
No es funció de l'escola	25	35.2	5.9	22.8	41.1	54.0	27.4	38.7
No sap o no constesta	-	0.4	-	0.2	-	0.2	-	0.3
	100 (56)	100 (438)	100 (51)	100 (517)	100 (90)	100 (376)	100 (197)	100 (1331)

És lògic que l'escola religiosa sigui el sector que doni més importància a la formació religiosa. Ara bé, la majoria de mestres d'aquests centres no són del mateix parer. Si dins el professorat distingim entre seglars i religiosos, la qüestió encara s'accentua més. Val la pena d'examinar més clarament aquestes diferències. Taula XIII. 19.

Aquesta taula ens fa veure l'existència d'un sector minoritari, però prou important (un 27 %), dins les pròpies congregacions religioses amb criteris diferents respecte a una qüestió tan fonamental com la importància de la formació religiosa. I dins aquest grup, tenim un 15 % que nega la validesa de la concepció tradicional de la formació que han mantingut les congregacions religioses i la major part de la jerarquia en els dos últims segles.

Tot i la forta diferència d'actitud entre directors i religiosos, d'una banda, i professors seglars, de l'altra, no deixa de ser cert que els professors seglars del sector religiós donen més importància a la formació religiosa com a aspecte de l'escola, que els professors dels altres sectors. Les diferències amb els mestres estatals no són gaire fortes, però existeixen. Ara bé, la distància gran la trobem en els mestres del sector particular, on més de la meitat creuen que no és una tasca de l'escola com a tal el donar una formació religiosa. El procés de secularització sembla haver penetrat profundament entre els mestres en tot allò que fa a l'educació, cosa que sembla tenir bastant de relació amb l'edat (la taula completa és a l'apèndix).

4.1. Anàlisi contextual a nivell de centre

Les diferències abans observades entre l'opinió del director i la dels mestres, tant a nivell del conjunt com a cada sector de centres, es fan més evidents quan baixem l'anàlisi al nivell del centre. Aquesta anàlisi es basa

en construir una nova variable, que expressa l'opinió que predomina entre els mestres de cada centre. Taula XIII. 20.

L'acord entre mestres i director augmenta quan l'opinió s'allunya de la visió tradicional de la formació religiosa com a fonamental.

Si comparem l'opinió predominant entre els equips de mestres, amb la distribució d'opinions individuals, veurem que hi ha un lleuger desplaçament cap a donar menys importància a la formació religiosa. Aquí cal recordar una dada que deu influir en aquesta desviació: la mida del centre. Els centres de l'Església són centres de mida, en general, bastant gran, mentre que la mida dels particulars és bastant més petita.

No obstant això, hi ha una associació estadísticament significativa entre les dues variables. Seria interessant

de veure aquesta relació separant els centres de l'Església de la resta; però això haurà de quedar per un estudi més aprofundit.

4.2. Tipus de formació religiosa desitjada per als fills

Demanàvem als mestres que ens diguessin com voldrien que es fes la formació religiosa al centre on van (realment o hipotèticament) els seus fills.

La pregunta oferia les següents alternatives:

- Assignatura i pràctiques religioses obligatòries.
- Assignatura sí, però pràctiques obligatòries no.
- Formació religiosa voluntària.
- No s'ha d'ensenyar cap dogma religiós. El que sí s'ha de fer és donar informació sobre la història de les religions.

La pregunta deixava oberta la porta a altres possibles respostes, cosa que a la pràctica gairebé no succeí.

Taula XIII. 19. Actitud envers la formació religiosa als centres religiosos

	Directors	Mestres religiosos	Mestres seglars	Conjunt mestres sector religiós
Fonamental	90.2	72.6	31.8	39.3
Complementari	3.9	12.6	43.4	37.7
No és funció de l'escola	5.9	14.8	24.6	22.8
No sap o no contesta	—	—	0.2	0.2
	100 (51)	100 (95)	100 (422)	100 (517)

Taula XIII. 20. Opinió predominant en els centres, segons l'opinió del director

Opinió predominant entre els mestres	Opinió del director			Conjunt
	Fonamental	Secundari	No és funció de l'escola	
Fonamental	28.9	5.6	6.3	17.8
Secundari	45.5	41.7	14.6	36.2
No és funció de l'escola	25.6	52.7	79.1	46
	100 % (N=90)	100 % (N=36)	100 % (N=48)	100 % (N=174) (1)

Presentem, en primer lloc, les respostes obtingudes, segons sector de centres on treballen els mestres. Taula XIII. 21.

La primera constatació és la gran diferència existent entre la situació actual i el que desitgen els mestres. Més del 70 % no creuen que la formació religiosa hagi de ser obligatòria, i un percentatge bastant considerable (27 %) creuen que només hauria d'haver-hi informació.

Per altra part, la diferència entre els mestres del sector religiós i de l'estatal són pràcticament inexistent, però, en canvi, les del sector particular presenten una clara tendència a una posició més secularitzada (1).

Sembla lògic suposar que la resposta donada ha de tenir relació tant amb la posició religiosa individual, com amb la resposta a la qüestió de la importància de la formació religiosa a l'escola. En realitat, aquesta última resposta feia referència al mateix tema, encara que enfocada des d'un altre punt de vista.

L'associació és molt forta en les dues ocasions, i més en l'última. A l'apèndix es poden consultar les dues taules corresponents, on es veu que hi ha una petita part

1. Comparant el sector particular amb els altres dos sectors junts, obtenim una $\chi^2 = 79,07$ (amb 4 graus de llibertat), significativa al nivell del 99,9 %. $Q = 0,243$.

de respostes incoherents (per exemple, afirmar que la formació religiosa no és funció de l'escola, i desitjar per als seus fills una formació obligatòria).

Ja que abans hem indicat les diferències entre els mestres religiosos i els mestres seglars dels centres de l'Església, acabarem presentant una taula on s'hi recullen. Les diferències no són gaire considerables, i cal destacar l'alt percentatge de religiosos que no consideren que hagi de ser obligatòria la formació religiosa.

Taula XIII. 22. Formació religiosa desitjada. Mestres dels centres de l'Església

	Religiosos	Seglars
Obligatòries assignatura i pràctiques	28.4	14.7
Obligatòria només l'assignatura	15.8	14.2
Voluntària	41.0	47.4
Només informació	8.4	20.9
Altres respostes o no ho sap	6.3	2.8
	100 (N=95)	100 (N=422)

Taula XIII. 21. Formació religiosa desitjada per als fills, segons sector de centres

	Estat	Església	Particular	Conjunt
Obligatòries assignatura i pràctiques	17.6	17.2	7.2	14.5
Obligatòria només l'assignatura	11.6	14.5	8.8	11.9
Voluntària	44.5	46.2	38	43.4
Només informació	23.5	18.6	43.6	27.3
Altres respostes i N.C. o no sap	2.8	3.5	2.4	2.9
	100 (N=438)	100 (N=517)	100 (N=376)	100 (N=1331)

APÈNDIX

Taula XIII. 23. Actitud envers la formació religiosa, segons l'edat

	Majors de 40 anys	Entre 30 i 40	Menys de 30 anys
Fonamental	58.3	30.3	15.3
Secundari	25.9	36.8	38.1
No és funció de l'escola	15.5	32.4	46.4
No sap o no contesta	4.3	0.5	0.2
	100 (N=290)	100 (N=380)	100 (N=661)

Taula XIII. 24. Formació religiosa desitjada per als fills, segons religió de l'enquestat

	Catòlica practicant	Catòlica poc o gens practicant	Cristià	Ateu o agnòstic
Obligatòries assignatura i pràctiques	27.3	4.4	1.7	—
Obligatòria només l'assignatura	18.0	10.5	3.4	1.3
Voluntària a	45.5	55.6	18.5	20
Només informació	9.2	29.5	56.4	78.7
	100 (N=640)	100 (N=363)	100 (N=117)	100 (N=150)

Taula XIII. 25. Formació religiosa desitjada per als fills, segons importància de la formació religiosa a l'escola

La formació religiosa és:	Fonamental	Secundària	No és funció de l'escola
Obligatòries assignatura i pràctiques	35.6	11	1.5
Obligatòria només l'assignatura	21.4	14.8	2.2
Voluntària	35.6	56.7	40.3
Només informació	7.4	17.5	56
	100 (N=379)	100 (N=453)	100 (N=457)

L'objectiu d'aquest capítol és analitzar, tant com puguem, el caràcter de la relació pedagògica entre mestre i alumnes a les nostres escoles. Cal advertir, de bon començament, que un estudi ben fet d'aquesta qüestió, en sí mateixa ja complicada, requeriria un tractament quasi monogràfic, i, per tant, hauríem de disposar d'un conjunt ampli d'indicadors i fins i tot, per a fer-ho ben fet, caldria abordar la qüestió a partir d'altres metodologies que no són pas l'entrevista per simple qüestionari. En

el nostre cas ens hi hem aproximat només a partir d'uns quants indicadors, ja que l'amplitud de temes compresos a l'enquesta no ha permès altra cosa. Això vol dir que els resultats que podem analitzar només representen un primer acostament a una temàtica àmplia i complexa; ens ofereixen unes primeres pistes de treball que haurien de ser aprofundides en treballs posteriors i amb metodologies diferents.

1. LA CLASSE COM A MEDI SOCIAL

Els alumnes i el mestre o mestres formen un grup social amb uns objectius ben definits, aquells que s'assignen a l'escola com a institució, és a dir, la instrucció i l'educació dels alumnes, concretats en el si d'una classe, segons sigui l'edat i, per tant, el nivell d'ensenyament que cursen els alumnes. Com tot grup social, la classe funciona a partir d'unes normes institucionalitzades que defineixen les regles de joc del funcionament del grup. Són molts els pedagogs que han elaborat tipologies de la pràctica pedagògica. A un nivell molt senzill i primer en l'anàlisi, tothom coincideix en dues menes de pràctiques pedagògiques presentades dicotòmicament: tenim, d'una banda, el que alguns anomenem pedagogia tradicional, conservadora, etc., i, de l'altra, l'anomenada pedagogia activa, innovadora, etc. Molts autors, però, intenten aprofundir aquest simple plantejament dicotòmic, per tal de matisar i d'enriquir més el diferent caràcter de la pràctica pedagògica. Nosaltres, basant-nos en aquests autors, intentarem fer el mateix: servir-nos en algun moment d'un senzill plantejament dicotòmic, i intentar matisar-lo en d'altres, introduint elements que ens donin una visió menys simplista de la realitat. Estem davant una problema general en la literatura sociològica; d'una banda, la temptació de cedir a les dicotomies amb tots els riscos que comporten (societat rural-societat urbana, comunitat-organització, grup primari-grup secundari, etc.); i, per altra, els intents de superar aquest esquema per part de certs sociòlegs, sobretot, esforçant-se en relacionar més els tipus amb la realitat històrica concreta.

Pel que fa al tema que ens ocupa directament: la classe com a medi social, disposem només d'alguns indicadors respecte a com s'institueixen en una classe les normes de funcionament i respecte a la pràctica del treball en grup a la classe.

A) Les normes de classe. Tindríem, d'una banda, el mestre *tradicional*, que concep la classe com una relació je-

ràrquica unidireccional i que, per tant, considera que ell és l'únic subjecte que pot prendre decisions, entre les quals hi ha la determinació de la normativa de la classe; i, de l'altra, el mestre *actiu* que considera la classe com un grup pluridireccional, encara que amb diferents rols —entre mestre i alumnes, i entre els propis alumnes—, i creu que els alumnes han de participar d'alguna manera en l'elaboració de la normativa de la classe. Ja hem indicat abans que ambdues posicions admeten molts matisos. Els nostres indicadors no ens permeten precisar més que la posició d'aquells mestres més radicals dintre el segon sistema, és a dir, la dels més partidaris d'allò que alguns han anomenat «autogestió» dels propis alumnes. Cal tenir en compte, però, que àdhuc en aquest cas la classe té unes normes —els programes de curs posem per cas—, que en cap cas no depenen del mestre i menys encara dels alumnes. Una vegada més volem repetir que l'aproximació que podem fer és molt superficial.

Vegem a continuació els marginals totals a tres preguntes fetes sobre aquesta qüestió: taula XIV. 1.

Els resultats anteriors ens permeten fer les següents consideracions.

a) Com era previsible, l'edat dels alumnes és un element influent en l'opinió dels mestres pel que fa al tema que ens ocupa. És a dir, són més els mestres que creuen que els alumnes poden participar en l'elaboració de les normes de classe a la segona etapa, que no pas a la primera.

b) En principi, atès el coneixement intuïtiu que tenim de l'escola, resulta sorprenent que les percentatges de mestres que sostenen una actitud participativa, o sigui que fugen del marc d'allò que hem anomenat escola tradicional, sigui tan elevat (62,5 %, a primera etapa, i 87 %, a segona). Segons les dades, no es tracta solament d'una actitud, sinó que fins i tot a nivell pràc-

Taula XIV. 1. Participació dels alumnes en l'elaboració de les normes de classe. Opinió i pràctica

	Opinió sobre qui ha d'elaborar les normes de classe		Participació de fet dels alumnes en l'elaboració	
	A 1ª etapa	A 2ª etapa		
El professor	34.3	8.6	Han participat	69.2
El professor i els alumnes	60.8	76	No han participat	28.7
Els alumnes	1.7	11	N.C.	2.1
N.C.	3.2	4.4	Total	100
Total	100 (1331)	100 (1331)		(1331)

tic són molts els mestres (69 %) que en la seva classe han posat a la pràctica aquest principi pedagògic. De fet, un 87 % dels mestres que consideren que els alumnes han de participar —a nivell d'actitud— declaren que ho han posat a la pràctica; per tant, només un 13 % dels qui sostenen una actitud favorable i tenen nens adequats a l'edat en què ho consideren apropiat, no han aconseguit portar-ho a terme, per les raons que sigui, que desconeixem.

c) Aventurem ja des d'ara una hipòtesi que, per bé que no podem confirmar explícitament al llarg d'aquest capítol, és farà més plausible a mesura que trobem nous elements. Probablement, d'ençà sobretot de la «Nueva Ley de Educación», i en concret a partir de la seva concreció pedagògica en las «Nuevas orientaciones Didácticas», s'ha donat una difusió en el camp dels mestres d'allò que es considera *adequat pedagògicament*. Per aquesta raó, el mestre tendeix a contestar en la direcció d'aquesta pedagogia, fins i tot legalment «impulsada», ja que actuar en sentit contrari li representa l'acceptació d'una certa manca en la seva professionalitat.

En definitiva, el que volem dir és que aquest tipus de preguntes no ens donen prou compte de la realitat d'allò que passa en una classe. Ni tampoc no sabem fins a quin punt una actitud pretesament presa en la direcció contrària a la pedagogia tradicional representa realment que s'ha produït un canvi en tota la constel·lació d'actituds professionals, i menys encara en la forma global de portar la classe. Retornem a la introducció, on dèiem que la temàtica pedagògica requereix un tractament metodològic d'un altre tipus, si volem arribar a resultats realment significatius. Amb aquest mètode només podem obtenir algunes aproximacions.

d) La proporció de mestres —inclosos a les xifres comentades en el paràgraf anterior— que sostenen la posició més radical, és a dir, que només els alumnes han d'elaborar les pròpies normes de classe, és relativament baix (1,7 %, a primera etapa, i 11 %, a segona). Tot i no ser desestimable, almenys a segona etapa, no tenim pas prou elements per a judicar, amb un sol indicador, a què respon exactament aquesta actitud; ¿són realment els mestres que d'una forma conscient impulsen una total autogestió a la seva classe? Què implica això a la pràctica?

B) El treball de grup dels alumnes. En el mateix marc de referència teòrica que ens situàvem a l'apartat A) tindríem, pel que fa al tema que ens ocupa, dues actituds

referides a la forma de portar a terme el treball escolar. D'una banda, la concepció de la classe com un grup en el qual els participants es regeixen fonamentalment pels principis de la competència individualista, i, de l'altra, els qui conceben que l'escola ha d'estimular en llurs alumnes actituds de col·laboració. En el benentès que ambdues posicions se situen en un marc que les supera i que, en principi, és fortament competitiu, perquè les reglamentacions pròpies de l'estructura escolar —notes, exàmens, aprovats i suspesos— reflecteixen fonamentalment una concepció competitiva de l'aprenentatge i de l'educació.

Tots els corrents renovadors en el camp de la pedagogia han reivindicat el treball dels alumnes en petits grups, com un element indispensable, tant per a disminuir, en la mesura que sigui possible, l'excés de competitivitat que la nostra estructura escolar comporta per ella mateixa, com per a estimular sobretot a aquells alumnes que, per les raons que sigui, que ara no fa al cas, tenen problemes de rendiment acadèmic.

En aquest context, demanàvem als mestres en el qüestionari si a la seva classe es portava a efecte el treball de grup entre els alumnes, i amb quina freqüència aproximada tenia lloc en la seva classe aquest tipus de pràctica. Hem agrupat les respostes obtingudes en quatre alternatives que transcrivim a la taula següent:

Taula XIV. 2. Treball de grup dels alumnes a la classe

Se'n fa	
Freqüència superior a setmanal id. setmanal	29.2
Inferior a setmanal	19
No se'n fa	37.9
	14
	100
	(1331)

Cal fer notar que a la categoria «inferior a setmanal», hem inclòs totes les respostes que no precisaven la freqüència exacta; representen la més gran aportació numèrica a aquesta categoria (20,5 % del total), i les formulacions concretes donades eren del tipus: «de tant en tant», «quan sembla convenient», etc.

Les dades ens permeten fer els següents comentaris:

a) Només un 14 % dels mestres confessaven obertament que mai no porten a la pràctica el treball de grup.

Segons el nostre parer, aquest percentatge és molt baix, i amb tota probabilitat reflecteix també el que hem apuntat a la hipòtesi que ha servit de cloenda a l'apartat anterior. El treball de grup és reconegut oficialment com una pràctica pedagògica «vàlida», i, per tant, és difícil declarar obertament que mai no es porta a efecte. Si aquesta afirmació no fos veritat hauríem d'alegrar-nos, ja que significaria que la nostra xarxa escolar ha experimentat canvis importants en els darrers anys, des del punt de vista pedagògic. Ja és molt, però, que hi hagi una «difusió» cultural d'allò que és pedagògicament més correcte. Com a mínim, les dades ens mostren que el refús explícit, almenys quant a actitud, respecte a aquesta pràctica només afecta un nucli reduït de professionals.

b) Sembla que aquest indicador ens permet discriminar més que no pas els que feien referència a la normativa de la classe. El que veiem clarament és que només un 30 % de mestres posen en pràctica el treball de grup com una cosa normal i habitual a la seva pròpia classe; és a dir, que no es tracta d'un mètode que algunes vegades es practica, sinó que s'utilitza de manera normal en el treball diari o quasi diari.

c) Si ampliem una mica més les possibilitats i som menys rigorosos, hi ha una proporció important de mestres que indiquen que fan servir aquesta metodologia a un ritme setmanal (19 %). En definitiva, sumant aquests i els anteriors arribem a quantificar els mestres que, d'una forma relativament regular, han assimilat el treball de grup com a pràctica pedagògica normal a la classe.

d) En principi, fem la hipòtesi que les freqüències inferiors a la setmanal, i fins i tot els qui no les especifiquen, deuen correspondre en general, tret d'alguns casos que no podem determinar, a aquells mestres que o bé aquesta pràctica és quelcom aliena a la seva metodologia pedagògica normal, encara que potser de

tant en tant fan alguna excepció, o bé a aquells que no s'han atrevit, per raons que ja hem indicat abans, a confessar obertament que no han introduït a la seva classe el treball en petits grups d'alumnes.

Arribats a aquest punt, ens podríem demanar amb raó si el fet de fer o no fer treball de grup no depèn tant de la concepció pedagògica del mestre, com de les possibilitats materials de què disposa. En definitiva, de nombre d'alumnes que ha d'atendre a la seva classe. La taula XIV. 3 ens dóna la resposta a aquest problema, previ a ulteriors anàlisis.

Hi ha certament una certa influència d'aquesta variable, tal com valia a esperar, però de cap manera definitiva. Parem esment en l'increment dels percentatges de mestres que no fan treball de grup, a mesura que s'incrementa el nombre d'alumnes per classe. Això no obstant, si exclouem —atès el poc nombre de casos— els dos extrems (menys de 20 alumnes i més de 50), podem observar com les diferències no són massa significatives. Si agafem, posem per cas, els mestres que practiquen el treball de grup amb una freqüència inferior a la setmanal, els percentatges per a les tres categories centrals —numèricament importants— són pràcticament idèntics.

En aquells qui fan treball de grup setmanalment, hi ha una lleugera diferència (de 8 punts) entre els qui tenen de 20 i 30 alumnes i els qui en tenen de 40 i 50.

En definitiva, el que podem afirmar és que, si bé és cert que les condicions materials de la classe afavoreixen o dificulten aquesta pràctica pedagògica, no és pas —atenent-nos a les dades— una variable definitiva; les diferències no són molt marcades, i, per tant, no impedeixen realitzar altres tipus d'anàlisi amb massa risc d'error, anàlisi que ens ha de fer cercar les causes més aviat en la predisposició dels mestres favorable o desfavorable respecte a aquesta metodologia pedagògica.

Taula XIV. 3. Relació entre treball de grup a classe i nombre d'alumnes que el mestre té a la seva classe

	menys de 20	de 20 a 30	31 - 40	41 - 50	més 50	Total	N.
Se'n fa	50	30	29.1	27.1	16	29.2	
Inferior a setmanal	50	30	29.1	27.1	16	29.2	
Setmanalment	21.2	23.9	20	15.2	18	19	
Menys que setmanalment	22.7	38	38.9	39.2	36	37.9	
No se'n fa	6	7.9	12	18.5	32	14	
	100	100	100	100	100	100	
	(66)	(213)	(581)	(421)	(50)	(1331)	

2. LA CONSIDERACIÓ DE LA PERSONALITAT DELS ALUMNES

Tractem sota aquest epígraf dos temes diferents que afecten l'enunciat general que hem donat a l'apartat: d'una banda, l'actitud del mestre davant la problemàtica de la funció selectiva de l'escola; d'una altra, l'actitud del mestre davant els models socials i els valors que més considera en els seus alumnes, és a dir, davant l'escola com una institució que té un contingut ideològic, fins i tot al marge d'una estricta inculcació de doctrines socials o religioses específiques.

2.1. La funció selectiva de l'escola

Cap d'aquests temes no ha pogut ser tractat a fons; només disposem d'alguns indicadors que ens donen compte d'una manera indirecta de l'estat de la qüestió.

Els indicadors utilitzats queden situats en el paradigma següent, d'acord amb les dues posicions teòriques enfront de l'escola:

ELITISTA

NO ELITISTA

1) «A totes les classes hi ha alumnes que responen millor als estímuls dels mestres.» Davant d'això:

És útil pedagògicament que el mestre proposi obertament aquests alumnes com a model, exhortant els altres a imitar-los

És millor que el mestre no proposi cap alumne com a model davant dels altres.

2) «En un centre escolar amb 30 alumnes per classe i dos grups per cada nivell, què li sembla millor»:

Separar els alumnes avançats dels retardats.

Barrejar els alumnes avançats amb els retardats.

3) «Tenint en compte que el centre ha d'aconseguir uns certs nivells d'èxit pedagògic, i tenint en compte al mateix temps que en tota classe apareix una minoria d'alumnes particularment intel·ligent, ¿a quina de les dues alternatives següents ajusta vostè la seva pràctica com a ensenyant?»:

Intento que la majoria de la classe vagi seguint, però procurant per tots els mitjans el possible progrés de la minoria més intel·ligent.

Intento conseguir que el conjunt dels alumnes obtingui un nivell semblant encara que sacrifiqui el possible progrés de la minoria més intel·ligent. Intento que tota la classe vagi seguint, però progressa la minoria més intel·ligent.

Les respostes obtingudes en els tres indicadors són les següents:

a) La gran majoria dels mestres s'inclinen per la no conveniència de proposar alumnes com a model davant la resta de la classe (87,5 %).

Aquesta elevada proporció ens indica, d'una banda, la generalització de l'actitud contrària a aquesta pràctica i, de l'altra, el poc valor discriminatori d'aquest indicador amb vista a mesurar realment actituds més o menys selectives a l'entorn de la pràctica pedagògica.

b) També són majoria els mestres que sostenen que és millor barrejar els alumnes retardats amb els més avançats, enfront de la posició contrària. Un 68,4 % s'inclina per la conveniència de barrejar els alumnes, en el supòsit —en moltes escoles utòpic— de tenir 30 alumnes per classe. Justament vàrem posar aquesta condició més aviat per a mesurar l'actitud selectiva o no, ja que moltes vegades la realitat crua de les nostres escoles, amb una sobreocupació de les aules, pot fer pràcticament inviable posar a la pràctica aquest principi defensat per

tots els pedagogs que han estudiat les maneres de paliar la funció selectiva de l'escola, i obtenir el màxim rendiment acadèmic de la majoria de la classe. Amb això no volem pas afirmar que, àdhuc en el cas de tenir una classe sobrepoblada, sigui pedagògicament millor barrejar els alumnes, sinó més aviat constatar la dificultat de fer-ho en males condicions i precisar que el sentit de l'indicador anava dirigit més aviat a mesurar una actitud. En aquest sentit, cal remarcar que pràcticament un 30 % dels mestres tenen una actitud elitista davant els seus alumnes. Separar sistemàticament —no de forma esporàdica— els alumnes més retardats certament esdevé potser una comoditat per al mestre, però sempre suposa que els alumnes retardats se senten considerats com els «menys llestos», els «menys capaços» i, per tant, en lloc d'estimular-se a seguir avançant, més aviat se'ls crea una actitud de desmotivació enfront de l'estudi, ja que perceben que no se'n sortiran.

c) Pel que fa al tercer indicador, les respostes han quedat numèricament quasi equilibrades: un 44,6 % s'inclina per la posició que hem classificat com elitista, i el 51,7 % restant opta per la posició que hem considerat no elitista.

Sembla, a primer cop d'ull, que aquest darrer indicador sigui el que més discrimini i, per tant, el que millor podem utilitzar amb vista a ulteriors anàlisis.

Hem de dir que la coherència que manifesten els tres indicadors és molt mínima, la qual cosa ens indica o bé que mesuren de fet coses que no tenen res a veure entre elles —cosa que a nivell teòric i de la literatura pedagògica sembla totalment fals—, o bé que els mestres entrevistats no han entès clarament el seu significat, o bé que *es dona de fet un nivell de consciència contradictori entre els ensenyants, producte d'un canvi de situació i d'unes orientacions noves que no han estat plenament integrades en la seva consciència professional*. Probablement, hi pot haver una mica de les tres coses, però, en tot cas, la hipòtesi que apunta la darrera és la més interessant des d'un punt de vista de l'anàlisi, i intentarem aprofundir-la més endavant (1).

En definitiva, tant per la claredat en la formulació de la pregunta —separar els alumnes «llestos» dels «inertes»— que es refereix al nivell superior de capacitat de discriminar, com pel nivell més alt de correlació obtingut amb la pregunta dels models, en sí mateixa poc discriminatòria, sembla que aquest indicador és el que ens pot donar una mica més de compte de l'actitud més o menys selectiva de l'escola.

A tall purament descriptiu, ja que més endavant realitzarem una anàlisi més àmplia amb els indicadors que resultin més significatius de tota la problemàtica pedagògica, podem assenyalar que, d'acord amb el tipus d'escola, les diferències, pel que fa a aquesta actitud, són significatives.

Sostenen una actitud favorable a la separació dels alumnes en classes diferents, segons el seu rendiment

1. En concret la Q de Yule només dona un valor de 0,18 entre el segon i tercer indicador, de 0,05 entre el primer i el tercer, i de 0,36 entre el primer i el segon. En aquest últim cas, és quelcom més elevada, però cal tenir en compte que el primer indicador —el dels models— ja és en sí poc discriminatori, atès l'elevat percentatge de mestres que estan d'acord amb la posició que hem classificat com a no elitista.

acadèmic, el 39 % dels mestres dels centres estatals, el 20,5 % dels qui treballen en centres de l'Església, el 31 % dels qui treballen en centres particulars —excloses les cooperatives—, i només un 8 % dels mestres de centres cooperatius o similars.

2.2. Proposta de personatges com a models

En el context de la funció educativa de l'escola, ha estat una pràctica freqüent, almenys fins ara, que s'ha traduït fins i tot en els manuals de text, sobretot aquells destinats a l'aprenentatge o consolidació de la llengua escrita, la proposta als alumnes de personatges considerats socialment com a modèlics, amb l'objecte d'estimular en els alumnes la identificació amb els mateixos i, en darrer terme, amb els valors que la seva conducta social representava.

En aquest marc, plantejarem als mestres la següent pregunta: ¿Quins tres personatges, actuals o històrics, vostè proposaria com a models per als seus alumnes?

L'entrevistat podia donar tres noms, distingint si volia entre nens i nenes; atès el tipus de respostes obtingudes, hem codificat només els dos primers —molts no en citaren un tercer— i hem prescindit de la diferència entre sexes. Els resultats els podem veure a la taula XIV. 4.

Aquesta taula ens permet fer les següents consideracions:

a) És relativament significatiu, sobretot en tractar-se d'una pregunta on no es preveia explícitament aquesta opció, que una quarta part dels ensenyants manifestin explícitament que no estan d'acord en el fet que es presentin a la classe personatges per a ser considerats

com a models per als seus alumnes. Ultra aquest fet, n'hi ha un 35 % més que no citen cap model en la primera opció, i un 46 % que no en citen cap en la segona. Sense massa risc d'error podem pressuposar que almenys el 35 % que no en menciona cap en primera opció és perquè no està massa avesat a proposar-ne a classe; altrament, hauria pogut fàcilment recordar quins tipus de personatges són més de la seva preferència. El significat pedagògic d'aquesta alternativa el podem valorar millor quan en pàgines successives establím correlacions entre tots els indicadors pedagògics. Això ens farà saber amb quines altres actituds o pràctiques està més associada aquesta posició de no proposar personatges com a model davant els alumnes.

b) Per part dels mestres que proposen models, podem observar com l'ordenació de personatges que ens ofereix la columna A, corresponent al primer model citat, no s'altera massa si observem la suma de les columnes A i C, la qual ens dóna compte del percentatge de mestres que en primera o segona opció han citat aquell tipus de personatges. En conjunt, ens adonem que el tipus de personatges que obtenen uns percentatges relativament significatius, i al mateix temps sense diferències importants entre ells, són: els polítics de signe contestatari o revolucionari respecte a l'ordre establert; els personatges científics o literaris, i els personatges religiosos de caràcter universal. Els tres tipus són citats en primera o segona opció per una proporció de mestres entre un 16 % i un 18 %.

c) Tots els altres tipus de personatges obtenen percentatges baixíssims i, per tant, vol dir que pocs mestres afirmen explícitament que els citin a la seva classe. És relativament sorprenent, per exemple, que personatges religiosos espanyols, com són ara Sant Ignasi o bé Santa

Taula XIV. 4. Proposta de personatges com a model per als alumnes (1)

	Primer model		Segon model		A + C
	A	B	C	D	
No està d'acord explícitament en proposar models	24.6		24.6		
No en cita	35		46.2		
Polític revolucionari o contraris al sistema	10	24.7	8.3	28.3	18.3
Polítics catalans	0.2	0.4	0.3	1	0.5
Polítics espanyols	2.6	6.3	2.7	9.3	5.3
Polítics estrangers del sistema	2.6	6.5	2.1	7.2	4.7
Religiosos espanyols	1.8	4.5	1.4	4.6	3.2
Religiosos universals	10.7	26.6	4.9	16.8	15.6
Científics-Literaris	8.9	22.1	8	27.3	16.9
Idols populars	0.8	2	0.8	2.8	1.6
Aventurers	0.9	2.2	0.8	2.6	1.7
Altres	1.9	4.6			1.9
	100	100	100	100	100

(1) Les columnes B i D són els percentatges calculats sobre la base del total de mestres que citen models, és a dir, exclosos els qui no en citen. La seva utilitat és ressaltar més numèricament les preferències. La seva lectura seria, per exemple, la següent: Sobre la base de que només un 40 % de mestres citen models, un 26.6 % d'aquest total (és a dir, considerant el 40 % = a 100 %) en citen en primera preferència de religiosos universals.

Teresa, que en altres temps formaven part del patrimoni ofert als alumnes com a model, en el moment actual hagin estat citats per tan poc nombre de mestres. En el mateix sentit, personatges polítics espanyols, com són ara Franco o José Antonio, a partir de les dades, sembla que han passat realment a la història i que són poc mencionats als nostres centres docents.

d) Potser no és tant d'estranyar, ja que mai hi deuen haver estat presents, almenys en aquests darrers quaranta anys, la cita de polítics catalans. Cal dir que personatges de clara posició contrària al sistema o amb posicions contestatàries obertes han estat classificats en la primera posició, fossin catalans, de la resta d'Espanya o del món.

En definitiva, podem extreure'n la següent conclusió. Hi ha una tendència força generalitzada a abandonar —almenys a nivell verbal— la pràctica pedagògica d'oferir models humans als alumnes.

Quan aquests es presenten són fonamentalment o bé de caràcter religiós (en general es refereixen a Jesucrist o a la Verge Maria), o bé polítics de signe contestatari (Luther King, Che Guevara, Xirinacs, etc.), o bé personatges científics o literaris de signe més variat.

Tal com ja hem indicat anteriorment, preferim no enquadrar teòricament aquest indicador en un paradigma teòric. L'anàlisi de la relació d'aquest indicador amb altres de caràcter pedagògic ens proporcionarà molts més elements per a oferir-ne una interpretació.

2.3. Les qualitats que els mestres aprecien més en llurs alumnes

Tal com indicàvem més amunt, hem intentat, tant com ha estat possible, i atès el poc nombre d'indicadors de la nostra enquesta, ultrapassar el simple model dicotòmic, per tal de situar les pràctiques i les ideologies pedagògiques; sempre amb l'afany d'elaborar una tipologia més extensa i, per tant, que pugués reflectir millor una realitat complexa com és la pràctica pedagògica.

Per a això ens hem servit del treball realitzat per uns autors italians i publicat sota el títol «La machina del Vuoto», on intenten elaborar una tipologia de pràctiques i actituds pedagògiques per mitjà del creuament d'un espai d'atributs on es tenen en compte dues dimensions fonamentals: d'una banda, les actituds sociopolítiques i, de l'altra, les concepcions sobre l'escola i les pràctiques pedagògiques (1).

Pel que fa a les pràctiques pedagògiques, tenen en compte diverses dimensions, una de les quals es refereix al tipus d'alumne ideal que el mestre té interioritzat, i que es tradueix empíricament en les qualitats que més valora en llurs alumnes. Cada tipus d'alumne ideal correspon a un tipus de mestre, que alhora queda matisat segons sigui el propi esquema sociopolític corresponent a l'altra dimensió fonamental de la tipologia.

El tipus d'alumne ideal comporta a la pràctica una manera determinada de portar la classe i, per tant, també una manera determinada de produir-se el procés d'aprenentatge i de marginació d'aquells alumnes que no res-

ponen a la imatge que el mestre es fa del que hauria de ser per a ell «el bon alumne».

A l'enquesta només tinguérem en compte els indicadors corresponents a l'alumne ideal —a més dels de caràcter sociopolític—, que hem estructurat a partir de dues dimensions teòriques fonamentals. D'una banda, l'opció *eficàcia-integració* i, de l'altra, *adaptació-autonomia*.

Per un cantó, tindríem els mestres que valoren més el rendiment acadèmic en llurs alumnes, enfront dels qui aprecien més la integració grupal de la classe —la col·laboració amb els companys, l'afecte, etc.—. Per un altre cantó, tindríem els mestres que valoren més l'adaptació a les normes prefixades per l'escola —obediència, sentit de l'autoritat del mestre—, enfront dels qui valoren més l'autonomia, és a dir, la capacitat d'autodirecció interna dels propis alumnes —esperit d'iniciativa, interessos externs, etc.—.

En el centre d'ambdues dimensions teòriques podem situar un altre conjunt de valors que formen part d'ambdues dimensions, atès l'objectiu institucional de l'escola, i que fan referència a la *constància i l'aplicació* en el treball escolar. Pròpiament, aquest tipus de valors no s'oposen a cap de les dues dicotomies fonamentals abans expressades, i que formen part del patrimoni imprescindible de l'escola com a institució.

Vegem, en primer lloc, quina ha estat la distribució de marginals totals obtinguda en les tres opcions que, per ordre d'importància, s'oferirien als mestres, tenint en compte que per a cada un dels conceptes teòrics abans exposats es donaren dues formulacions diferents, el significat de les quals era presumiblement el mateix des d'un punt de vista teòric. Més endavant explicarem com vàrem elaborar la tipologia, que no va ser pas el producte només d'una concepció prefixada, sinó d'un estudi cas per cas dels 1331 mestres que contestaren l'enquesta i de les seves combinacions de valors en cada posició de preferència que empíricament vàrem poder constatar.

La lectura de la taula XIV. 5 ens permet fer els següents comentaris:

a) Els valors més citats pels mestres són els que corresponen a la *constància* en el treball escolar —el 88 % dels mestres ho han esmentat en alguna de les opcions—. En certa manera, es confirma empíricament el que abans hem apuntat: que es tracta d'un valor propi de la institució escolar i que, lògicament, tots els mestres valoren. Observem com fins i tot ni tan sols és citat per la majoria en una de les tres opcions, sinó que més de la meitat dels mestres l'esmenten en primera opció (el 56,6 %, amb una diferència considerable respecte a les primeres opcions dels altres valors).

b) Apareixen, en segon lloc, els valors corresponents a la *integració*, citats per una àmplia majoria de mestres (83,4 %). En aquest cas, però, a diferència de l'anterior, la «moda» se situa en la segona opció, compensada per un igual per les dues puntes. És a dir, més nombre de mestres han citat aquesta qualitat com a segona opció que no pas com a primera; i igualment, un nombre semblant als qui l'han posada en primer pla, també l'han considerada com a darrera.

(1) M. Livolsi i altres, *La macchina del vuoto*, Il Mulino, Bolonya, 1974

Taula XIV. 5. Qualitats que els mestres aprecien més en llurs alumnes

	1 ^a opció	2 ^a opció	3 ^a opció	Suma
Constància				
La constància i l'aplicació en el treball	56.6	18.7	9.9	
La diligència en relació a les propostes del mestre	0.2	0.6	1.7	88 %
Adaptació				
El respecte al mestre i als superiors	2.1	4.8	4.4	
L'obediència en el compliment de les normes de disciplina	0.6	4.7	4.6	21 %
Eficàcia				
La intel·ligència	9.2	10	8.3	
				35 %
La rapidesa i eficàcia en el treball	1.2	2.9	3.5	
Integració				
L'esperit de col·laboració amb els companys	17.6	37.3	20.3	
L'afecte o la simpatia envers el mestre i els companys	0.7	1.4	6.2	83.4 %
Autonomia				
L'esperit d'iniciativa	9.5	15.9	27.8	
L'interès pels temes que superen els programes estrictament escolars	23	3.8	13.4	19.5 %
	100 (1331)	100 (1331)	100 (1331)	

c) És molt significatiu que el tipus de valors més propis de la pedagogia tradicional, en primer lloc, l'*adaptació* i, en segon lloc, l'*eficàcia*, obtinguin percentatges tan baixos. Només una cinquantena part dels mestres ha anomenat algun valor referent a l'adaptació a les normes, i una tercera part han fet esment de valors relatius a l'eficàcia. Cal fer notar, a més, el nombre baix de mestres que han posat en primer pla l'*obediència* o el *respecte*, valors clàssics de l'escola tradicional. No gosaríem pas dir que aquests valors no estiguin, de fet, molt arrelats encara a les nostres escoles, ni volem afirmar que des d'un punt de vista pedagògic no tenen la seva importància; aquesta és una altra qüestió, que surt del marc d'una enquesta sociològica que únicament pretén valorar les imatges socials d'un moment determinat del temps. La nostra hipòtesi se situa de moment en la mateixa direcció del que hem apuntat anteriorment: la difusió cultural dels valors de l'escola nova —*integració* i *autonomia*—, han fet que quedessin desprestigiats determinats valors molt accentuats en la pràctica de l'escola tradicional. Aquest fenomen fa que molts mestres «no s'atreveixin a citar-los», la qual cosa no vol dir —o almenys encara no demostra— que la manera com porten la classe respongui als principis de l'escola activa, o que representi una real modificació de les pràctiques autoritàries. Pràctiques que, almenys en línies generals i sense més precisions, ja que no estem fent un tractat de pedagogia, són considerades com a improcedents amb vista a una bona marxa del centre escolar, per una àmplia majoria de psicòlegs i pedagogs reconeguts internacionalment com a competents en la matèria.

d) Tal com ja hem apuntat anteriorment, tampoc l'*eficàcia* és un dels valors més citats. Observem, a més, com són relativament pocs els mestres que l'han posat en primer pla. Aquesta tercera part dels qui esmenten

aquest valor es distribueix per un igual entre els qui l'esmenten en primera, en segona o en tercera preferència.

e) Els valors menys citats, encara que amb una diferència insignificant respecte als d'adaptació, són els que corresponen més propiament als nous corrents pedagògics de caràcter actiu: l'escola com a institució que ha d'afavorir el desenvolupament autònom de la personalitat de l'alumne. Cal dir, a més, que són pocs els mestres que mencionen aquests valors en primer pla; a diferència d'altres vegades, la freqüència més alta es troba, en aquest cas, no en segon lloc —cas de la integració—, ni en el primer —cas de la constància—, sinó en tercer lloc. Aquesta darrera consideració no té, de moment, un caire valoratiu, sinó més aviat descriptiu; les anàlisis posteriors ens situaran millor el problema i ens donaran més compte de la realitat de la nostra escola.

f) Sembla com si l'abandó de les pràctiques més tradicionals passi primerament per una accentuació del valor integrador de la classe, abans de valorar com a alumne aquell a qui se li desenvolupa més la seva autonomia personal. És a dir, els mestres passen d'una valoració —verbalment molt superada— de l'adaptació a les normes i de l'obediència, a la posició de valorar més la col·laboració a la classe i el clima d'afecte entre mestres i alumnes. Això ens mostra que la dicotomia *eficàcia-integració* no és tan excloent, ja que des d'un altre punt de vista es pot considerar l'*adaptació* enfront de la *integració*. És a dir, la consideració de la classe com a grup unidireccional amb normes plenament definides, enfront de la consideració de la mateixa com a grup col·laboratiu on el mestre fa un paper de tutor o germà gran. En el mateix sentit podem contraposar *eficàcia* a *autonomia*, ja que en un cas es pot valorar més l'aprenentatge d'unes matèries plenament establertes en els

programes escolars, enfront d'una valoració del desenvolupament de la personalitat de l'alumne que el faci capaç d'anar endavant acadèmicament i extra-acadèmicament.

g) Pel que fa als mestres que han triat en alguna de les tres opcions els valors classificats en la categoria d'*autonomia*, creiem que hi ha un aspecte interessant que cal ressaltar. A les tres opcions obté percentatges més elevats «l'esperit d'iniciativa», que no pas «l'interès per als temes que superen el marc estrictament escolar». Només un 2,3 % de mestres, en primera opció, un 3,8 %, en segona, i un 13,4 %, en tercera, han escollit aquesta frase com a expressió de llurs preferències.

La nostra escola encara és una institució molt tancada sobre d'ella mateixa. La valoració dels programes escolars és primordial per a la gran majoria dels mestres. L'obertura a l'exterior amb l'objecte que la vida de cada dia entri a classe com un element fonamental —també, segons l'opinió de pedagogs considerats professionalment— amb vista a l'aprenentatge, a la reflexió i a la maduració de la personalitat, és encara, ara com ara, una qüestió de minories.

En definitiva, doncs, la constància en el treball és un element fonamental en la consideració pedagògica dels mestres; es dóna una pèrdua de prestigi —o un canvi real en la pràctica de classe— pel que fa als valors més clàssics de l'escola tradicional. Ni l'eficàcia en el treball escolar, ni els valors propis d'una pedagogia tradicional de signe autoritari, o bé d'una pedagogia, potser més renovada, però en tot cas elitista, sembla que tinguin excessiva incidència entre els mestres. Enfront de l'escola caserna, rígida i autoritària, va prenent cos una alternativa lligada a la col·laboració i a l'afecte entre els membres del grup classe —elements clàssics de la pedagogia activa—; però, en canvi, l'autonomia dels alumnes i, dintre d'ella, el plantejament de l'escola com a institució oberta a la realitat, tant o més important que els llibres i els programes, encara és una cosa força absent en els esquemes pedagògics de la gran majoria dels nostres ensenyants.

Una vegada feta aquesta descripció simple dels valors triats pels ensenyants, ens cal explicar com hem construït la tipologia. Cal precisar, clarament, que l'objecte de la tipologia no és descriure la realitat, de forma que puguem dir el percentatge de mestres que sostenen una i altra posició, sinó esdevenir un instrument d'anàlisi, és a dir, un instrument discriminatori que ens permeti estudiar les relacions d'aquesta variable amb d'altres del nostre treball, a fi i efecte de poder establir correlacions i tendències. La construcció d'una tipologia és sempre una construcció feta per l'investigador amb criteris fonamentats en la realitat, tant teòrica com empírica, però que no deixa de tenir un comportament subjectiu.

En el nostre cas, una vegada estudiada la distribució anterior i, a més, totes les combinacions ordenades dels 1331 mestres, hem optat pel següent procediment:

a) Eliminar els valors corresponents a «constància», com a valors que no són realment discriminatoris. No ens permeten distingir o classificar diferents tipus de mestres.

b) Feta la primera eliminació hem seleccionat quatre tipus a partir dels següents criteris:

1) *Adaptació*. Mestres que en primera, segona o tercera opció han citat algun dels valors corresponents a aquest concepte. (El procediment s'explica si tenim en compte el nombre baix de casos que els citen i la hipotètica desestimació dels mateixos.)

2) *Eficàcia*. Mestres que no queden classificats a l'apartat anterior, però que citen en alguna de les tres opcions els valors corresponents a aquest concepte.

3) *Integració*. Mestres que tot i no quedant classificats en els casos anteriors, mencionen en primer lloc valors d'integració, incloent a més els casos que, havent citat en primer lloc un valor d'autonomia, repeteixen en segona i tercera posició valors d'integració.

4) *Autonomia*. Mestres que, tot i no quedant classificats en 1) i 2), citen per ordre, primerament, valors d'autonomia i no d'integració, incloent, com en el cas anterior, aquells qui tot i citant-ne primer d'integració, repeteixen dues vegades —segona i tercera opció— valors d'autonomia.

Cal tenir en compte que encara que els valors de la categoria «*integració*» han estat citats per molts mestres, quasi per tants com els de «constància», hi ha una diferència fonamental, per tal com en el primer cas l'ordenació és molt diferent i, per això, permet que siguin discriminatoris.

La distribució obtinguda reflecteix força bé els trets observats en la taula original, i és numèricament prou equilibrada com perquè permeti ser considerada com un bon instrument d'anàlisi.

Adaptació	264 mestres	19,8 %
Eficàcia	337 "	28,3 %
Integració	445 "	33,4 %
Autonomia	244 "	18,3 %
	1330 mestres	100 %

2.4. Identificació del mestre amb la classe social dels alumnes

Un aspecte objectivament interessant, sobretot si tenim en compte l'origen social majoritari dels nostres ensenyants, és el que fa referència al tipus d'alumnat, segons origen social, amb el qual es troben més identificats a l'hora de realitzar la seva pràctica professional. Hem situat aquest tema en el context del capítol sobre la relació pedagògica perquè, a més d'altres dimensions que surten reflectides, és també un indicador del tipus de valors que, si més no inconscientment, transmet a l'hora de fer de mestre. Més endavant ja veurem la relació d'aquest tema amb els altres de caràcter pedagògic, principalment amb el que hem escollit com a element fonamental de la nostra anàlisi: la tipologia d'actituds pedagògiques mesurada a través dels valors preferits que hem descrit a l'apartat anterior.

La pregunta formulada, pel que fa al cas, deia així: «De les diverses classes d'alumnes amb les que ha treballat, ¿amb quines s'ha trobat vostè més identificat com a ensenyant?»

Les respostes obtingudes en una codificació tancada prèviament les tenim a la taula XIV. 6.

Les respostes obtingudes són molt clares; és mínim el percentatge de mestres que s'identifica amb les classes més altes, i també és relativament petit el que s'i-

Taula XIV. 6. Identificació de classe dels ensenyants

Classe alta o mitjana	2.7 %
Classe mitjana	35.9 %
Classe treballadora	48.4 %
Classe molt pobre (marginats, suburbis de recent immigració, etc.)	5.1 %
Indica totes les opcions (1)	3.4 %
No sap què dir perquè només ha treballat amb alumnes d'una classe social (1)	4.5 %
	100
	(1331)

(1) Ambdues respostes no estaven previstes en la codificació prèvia, que sí que disposava d'un espai per a comentaris.

dentifica amb els sectors més marginats socialment; quant a aquest darrer cas, és possible que senzillament molts mestres no hi hagin treballat mai, ja que atesa la formulació de la pregunta en la codificació quedava molt explícita la condició de «marginats».

Les dues classes socials predominants són la classe treballadora, en primer lloc, que comptabilitza pràcticament la meitat de les respostes, i la classe mitjana que en significa una mica més d'una tercera part. Atès que els mestres provenen socialment més aviat de les capes mitjanes, com hem mostrat en capítols anteriors, és interessant constatar d'entrada que la seva identificació prioritària, aquella que afecta un contingent superior de professionals, sigui la classe treballadora; en tot cas, entre classe mitjana i treballadora s'enduen pràcticament la totalitat de les respostes numèricament significatives.

Tot i que l'anàlisi pròpiament dita la farem després, igual com vàrem fer en veure la influència del nombre de nens d'una classe respecte a la pràctica del treball de grup, ens sembla interessant donar, en aquesta primera ullada al tema, la relació possible existent entre el tipus d'alumnat que actualment té el mestre a classe i la seva identificació. (Hem fet alguna agrupació en les dues variables, per a interpretar millor els resultats eliminant les categories residuals.)

Val la pena fer notar en la taula anterior els aspectes següents:

Taula XIV. 7. Relació entre alumnes predominants a la classe segons origen social i identificació dels mestres

Identificació	Origen social predominant dels alumnes			
	A	B	C	D
Alta, mitjana	52.1	62.9	43.2	21.4
Alta i mitjana Treballadora i pobra	34.9	28	47.9	73.6
Totes i N.C.	13	9	8.9	5
	100	100	100	100
	(215)	(234)	(303)	(579)

N=1331

a) En principi, podem constatar una influència relativament forta entre el tipus d'alumnes que el mestre té a classe, i la seva identificació. L'explicació d'aquest fenomen pot anar en diferents direccions, probablement complementàries: d'una banda, els mestres tendeixen, en la mesura que sigui possible, a triar l'escola que més els agrada; d'altra banda, hi pot jugar un fet d'inèrcia, és a dir, contestar en la direcció del tipus d'alumnes que predominen a la pròpia classe; a l'últim, és lògic pensar que el fet de treballar amb un tipus de nens generi un procés de simpatia cap a ells mateixos.

b) Cal no menystenir que la correlació tampoc no és perfecta. És a dir, que hi ha un percentatge important de mestres en les quatre situacions que no se senten identificats amb els nens que tenen a la classe, la qual cosa ha d'influir sens dubte en la bona marxa de la classe. Ha de produir un cert refús de l'alumnat en situacions extremes, o almenys una sensació permanent d'incomoditat. Això ha de tenir conseqüències en el procés de marginació dels alumnes exponents més clars —més polaritzats— de la classe social amb la qual el mestre menys s'identifica, la qual cosa deu provocar, de retop, una mena de selectivitat o de tracte preferencial. És a dir, el mestre, inconscientment, sembla predisposat a dedicar menys esforç a que obtinguin bons resultats aquells alumnes que més signifiquen dintre la classe el pol amb el qual s'identifica menys.

L'aspecte anterior té, sens dubte, més conseqüències escolars amb vista al futur dels alumnes d'aquelles classes on predominen els alumnes de classe treballadora, i el mestre s'identifica amb les classes mitjanes, ja que és on la funció del mestre més ha de compensar els dèficits culturals que porten aquests nens per raó de la distància entre la cultura de l'escola i la cultura de casa. Val a suposar que en aquests casos els mestres han d'estar menys predisposats a realitzar aquesta tasca compensatòria, ja que es deuen sentir més incòmodes amb el tipus d'alumnat amb el qual han de tractar.

c) Llegint la taula amb una mica més de cura hi podem observar algunes variacions que, si bé no són molt fortes, no deixen de mostrar-nos algunes tendències significatives: la correlació és més forta excloent la situació A. Observem com allà on predominen alumnes de classe mitjana —situació B— es dona una proporció més alta de mestres identificats amb aquesta classe. La situació C, on hi ha un equilibri entre classe mitjana i treballadora, mostra també un perfecte equilibri entre les proporcions d'ensenyants que s'identifiquen amb una o altra classe; i, finalment, és claríssim que allà on hi ha un predomini de classe treballadora i pobre també predominen els mestres que s'identifiquen amb aquestes classes o estrats socials.

En canvi, on predominen els alumnes de capes socials més altes, tot i ser superior la proporció de mestres identificats amb les classes mitjanes i més altes, enfront dels de la classe treballadora i pobre, la proporció no obstant és inferior en 10 punts a la situació B. La nostra interpretació és la següent: almenys per a alguns mestres, fills com són de les classes mitjanes, treballar amb les classes més altes els suposa més incomoditat que no pas treballar amb la seva pròpia classe. En definitiva, almenys uns quants —que per diverses raons es veuen obligats a treballar en un determinat tipus d'escola— manifesten un cert rebuig davant la situació de privilegi que disfruten els seus alumnes, i

també s'adonen que no hi ha coincidència entre els propis valors i els que, d'una manera o altra, porten o mostren els alumnes que tenen al davant.

Tant a partir de la distribució original que abans hem exposat, com a partir d'aquesta dada, podem concloure que són pocs els ensenyants que s'identifiquin amb l'èlite. La classe mitjana i la classe treballadora són la seva clientela més desitjada, on hi ha una comoditat superior i un procés més fàcil de comunicació.

Com dèiem abans i comptant amb el que se sap en sociologia de l'educació sobre el procés de marginació escolar, els alumnes de classes més altes ja vénen pro-

veïts d'uns mecanismes de defensa tals —la cultura de casa, la motivació, la seguretat que poden estudiar carrera...— que els afecta poc aquest possible rebuig o incomoditat dels seus docents.

Més preocupants són, segons el nostre parer, les oposicions entre classe mitjana i treballadora, i la dificultat de treballar realitzant una funció social anivelladora dintre d'una escola que, en sí mateixa i com a institució, realitza un fort procés selectiu, quan el mestre se sent incòmode amb els alumnes que té al davant perquè són d'un estrat inferior al seu, o almenys diferent de l'estrat amb què se sent més identificat.

3. ANÀLISI DE LA COHERÈNCIA ENTRE LES ACTITUDS I LES PRÀCTIQUES PEDAGÒGIQUES

Una vegada realitzada l'anàlisi detallada a nivell descriptiu de tots els indicadors pedagògics que ens mesuren, d'una o altra manera, el caràcter de les relacions pedagògiques en la nostra xarxa escolar, hem de passar a establir el grau de correlació que es dona entre ells amb un doble objecte:

a) D'una banda, veure el grau de coherència interna, a nivell pedagògic, de les nostres escoles.

b) D'altra banda, veure la utilitat de fer servir en posteriors anàlisis algun indicador, només amb l'objecte de no recarregar el treball i poder arribar a unes conclusions suficientment significatives, almenys en una primera aproximació.

Estudiats els diferents indicadors, estem en condicions d'afirmar que tots correlacionen en la direcció esperada. Per tal de simplificar les coses, hem preferit servir-nos fonamentalment de la tipologia de mestres elaborada a partir dels valors, com a instrument al nostre parer més elaborat, i presentar el grau de correlació que ofereixen amb cada un dels altres indicadors de caire pedagògic. Un estudi exhaustiu i més aprofundit requeriria un altre tractament més complex, ja que deixem assentat, almenys com a hipòtesi, que la tipologia elaborada és l'indicador més comprensiu. Això no obstant, pensem que l'anàlisi és suficient i que ens aportarà força elements de valoració en relació amb la situació de la nostra escola.

Vegem a continuació, doncs, com es comporten els mestres classificats en cada un dels quatre tipus construïts, en relació amb totes i cadascuna de les variables pedagògiques que abans hem tractat. Taula XIV. 8.

El conjunt de dades sintetitzades en la llista anterior ens permet fer algunes consideracions.

a) En principi, podem afirmar que tots els indicadors pedagògics es comporten coherentment pel que fa a les expectatives teòriques de la construcció de la tipologia de mestres, segons els valors.

Els tipus que hem anomenat «adaptació» i «eficàcia» tendeixen a oferir unes respostes més coherents amb la pedagogia tradicional, i els tipus «integració» i «autonomia», unes altres més coherents amb els pressupòsits de la pedagogia activa. En quasi bé tots els indicadors, les posicions puntes són, a més, expressades pel

tipus «adaptació» d'una banda, i pel tipus «autonomia», de l'altra.

b) Malgrat l'afirmació genèrica anterior, hem de constatar també que les correlacions obtingudes —expressades a la llista, a partir de les diferències percentuals— no són excessivament altes. Aquest fenomen pot tenir diverses explicacions:

— Que la tipologia no és prou ben construïda; és a dir, no discrimina prou bé en relació amb el que podem mesurar. Sens dubte, aquest fet deu ser veritat si tenim en compte que només l'hem realitzada arrel d'un sol indicador: les opcions de l'alumne ideal.

— Mentre d'altres estudis més ben fets i aprofundits no demostrin el contrari, i sense negar una certa validesa a l'argument anterior, per a nosaltres indica una certa confirmació o almenys esdevé un indici que la hipòtesi avançada pàgines enrera té certes probabilitats d'encert. Igual com als capítols dedicats a temes organitzatius mostràvem la poca claredat del funcionament de la nostra escola i una certa burocratització formalista de les institucions, de forma que no sempre la seva existència implicava una real participació dels mestres en la gestió dels centres, una cosa semblant ens sembla que passa a nivell pedagògic. La difusió cultural dels darrers temps ha fet que els ensenyants facin seves les formulacions innovadores en el terreny pedagògic, i que fins i tot declarin, a nivell superficial d'una entrevista àmplia com aquesta, que les posen en pràctica, la qual cosa no vol pas dir que les tinguin plenament assumides ni que es tradueixin en un canvi substancial de la seva pràctica pedagògica.

Com en tot moment de canvi de valors, no hi ha una constel·lació plenament definida d'actituds i de pràctiques; més aviat ocorren situacions personals d'una certa inseguretat i contradicció.

¿Com ens podem explicar, si no és així, que mestres que han citat l'obediència i el respecte —valors que, insistim, no volem criticar en si—, que són molt minoritaris en el conjunt, puguin després defensar en la meitat dels casos que són partidaris de la participació dels alumnes en les normes de classe a primera etapa? ¿Com és possible que un 72 % en sigui partidari a la segona etapa, o bé que un 23 % realitzi treball de grup amb els seus alumnes més que setmanalment, quan els mestres que han escollit valors

Taula XIV. 8. Relació entre tipologia de mestres i indicadors pedagògics
(Els percentatges signifiquen la proporció de mestres de cada tipus que sosté l'opinió a la pràctica esmentada)

	Adaptació	Eficàcia	Integració	Autonomia	Total
Participació dels alumnes en les normes a primera etapa(1)	47 %	55 %	69.6 %	77.5 %	62.5 %
Normes a 2 ^a etapa					
Alumnes sols (2)	7.2 %	8.8 %	12.1 %	16.4 %	11 %
Alumnes i professor	72.3 %	74.8 %	79.6 %	75.4 %	76 %
Participació efectiva dels alumnes en les normes (3)	54.2	63.9	78.2	77	69
Participació en l'elaboració de normes, exclosos els qui pensen que no han de participar-hi o bé no fan classe a l'etapa en la qual pensen que els alumnes han de participar (4)	73 %	77.5 %	85.5 %	81 %	80.3 %
Treball de grup a classe més que setmanalment (5)	22.7 %	25.5 %	31.5 %	37.7 %	29.2 %
Setmanalment	14	20	20.9	19.3	19
Menys que setmanalment	18.9	16.4	18.4	15.2	17.4
Esporàdicament	23.5	24.1	18	16.4	20.5
no en fa (6)	20.9	13.8	11.2	11.5	14
Barreja d'alumnes al marge de llur rendiment acadèmic (7)	61.3	63.4	75.8	70.9	68.4
Orientació de la classe més cap a la minoria més intel.ligent	44.7	51.8	39.8	41.8	44.6
No està d'acord explícitament en citar models de personatges de cara als alumnes (8)	12.9	26.8	24.3	34.4	24.6
No cita models	35.2 %	35.5 %	36.4 %	31.6 %	35 %
Primer model citat d'entre els que en citen:					
Polítics contraris al sistema (9)	9.8 %	22.1 %	33.9 %	43.4 %	24.7 %
Personatges religiosos (10)	44.7 %	27.9 %	32.7 %	19.7 %	31.1
Personatges científics o literaris	24.2 %	29.4 %	17.9 %	21 %	22.1 %
Identificació amb la classe treballadora i pobra (11)	50.8	52.3	52.6	60.2	53.5

- (1) diferència percentual absoluta entre els extrems 30.5 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 1.65
- (2) diferència percentual absoluta entre els extrems 9.2 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 2.28
- (3) diferència percentual absoluta entre els extrems 22.8 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 1.42
- (4) diferència percentual absoluta entre els extrems 8 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 1.1
- (7) diferència percentual absoluta entre els extrems 9.6 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 1.6
- (8) diferència percentual absoluta entre els extrems 9.6 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 2.7
- (9) diferència percentual absoluta entre els extrems 33.6 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 4.4
- (10) diferència percentual absoluta entre els extrems 25 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 2.3
- (11) diferència percentual absoluta entre els extrems 9.4 % ; diferència percentual relativa entre els extrems 1.2

clarament lligats a l'autonomia dels alumnes només realitzen aquesta pràctica en un 37,7 % dels casos?

¿Quin és el motiu d'aquesta diferència tan feble en un tema on era d'esperar una correlació molt més alta?

Per a nosaltres aquesta és la conclusió més important de l'anàlisi de les dades; això no obstant, també hem de fer notar dues coses:

— De fet, la tipologia de valors funciona de forma que almenys ens permet —en indicar-nos unes tendències— utilitzar-la com a indicador base, a fi de no recarregar anàlisis posteriors amb un tractament indicador per indicador.

— Aquesta tipologia ens facilita el distingir realment quatre tipus de mestres; és a dir, té més possibilitats analítiques que una simple dicotomia; de moment, i en línies generals, podem observar com de forma gradual queden situats la majoria dels altres indicadors pedagògics, amb algunes excepcions que després comentarem.

Pel que fa a un comentari més concret de la llista d'indicadors, remarcuem el següent:

a) En les qüestions que fan referència a la participació dels alumnes en les decisions de la classe, no hi ha massa diferències entre els mestres adscrits al tipus integratiu i els adscrits a l'autonòmic. Això ve a confirmar-nos el que ja hem anunciat a la introducció: la resposta a la forma clàssica de portar les classes, on l'obediència era l'element fonamental, la tenim actualment representada per dues formes: una forma que valora més l'alumne autònom, i una forma que valora més la col·laboració i l'afecte com a clima dominants de la classe. És a dir, a l'autoritarisme tradicional s'oposa tant l'afecte i la col·laboració entre mestres i alumnes, com l'explícita valoració de l'alumne amb una autonomia personal superior.

b) Pel que fa als temes relatius a la selectivitat, podem observar la semblança de la proporció entre els dos parells de tipus de mestres que sostenen posicions menys elitistes en relació amb la barreja d'alumnes a la classe.

L'indicador que fa referència a la orientació pedagògica del mestre respecte a la majoria o la minoria —ja hem indicat oportunament la incoherència que presentava amb l'anterior—, ens dóna una diferència mínima i probablement no significativa estadísticament. Però l'hem volgut transcriure perquè ens diu que els mestres que valoren més l'eficàcia són justament els qui més es dirigeixen a la minoria més intel·ligent, comportament clarament esperat segons les nostres hipòtesis de partida. Insistim que és només un indicatiu de tendència, però la diferència és insignificant i no permet extreure'n conclusions fiables.

c) En relació amb els temes de caràcter més ideològic, observem com hi ha una clara tendència a manifestar un rebuig explícit en l'assumpte de posar personatges com a models als alumnes, com més ens distanciem del tipus adaptatiu i més ens acostem a l'autonòmic.

D'altra banda, entre els mestres que prefereixen posar models als seus alumnes la tria de personatges també és clara: hi ha una progressió palesa en la mateixa direcció que hem indicat anteriorment, pel que fa als personatges polítics de caràcter contestatari.

Els personatges religiosos són citats amb gran diferència entre els dos tipus extrems, però en canvi no ofereixen diferència entre el tipus més partidari de l'eficàcia i el més partidari de la integració.

Els personatges científics i literaris són elements sobretot pels mestres partidaris de l'eficàcia, per bé que les diferències són relativament febles.

d) L'única diferència quant a la identificació de classe la trobem entre els mestres més partidaris de l'autonomia, i la resta. Sense que les diferències tampoc no siguin substantivament grans, observem com els mestres partidaris de l'autonomia són els qui tendeixen més a identificarse amb els alumnes de classe treballadora.

En síntesi, doncs, sembla que podem arribar a dues conclusions fonamentals:

1) Una hipotètica manca d'esquemes clars entre els ensenyants, producte d'una època de canvis en la concepció de la funció del mestre a l'escola.

2) Una certa semblança entre el tipus integratiu i l'autònom pel que fa a qüestions que afecten la concepció de la classe com a medi menys autoritari i més orientat al conjunt dels alumnes, és a dir, menys selectiu. En aquest context, el tipus més partidari de l'eficàcia ocuparia una posició intermèdia pel que toca al medi classe, i igualment selectiva en el que fa referència a la seva actitud en relació amb l'elitisme.

La diferència entre el tipus autonòmic i l'integratiu es manifesta més clarament en qüestions ideològiques —personatges com a model, i tipus de models proposats—. En aquests temes també els mestres adaptatius manifesten unes posicions més coherents amb les ideologies tradicionals.

En aquesta mateixa direcció deu anar la superior identificació dels mestres més partidaris de l'autonomia, amb les classes treballadores, aspecte que potser té relació amb la diferent posició ideològica d'aquests ensenyants, com a element decisiu de llur diferenciació respecte als altres.

4. RELACIONS ENTRE ACTITUDS POLÍTiques I TIPOLOGIA PEDAGÒGICA

Com a cosa enllaçada amb la temàtica apuntada en el darrer paràgraf de l'apartat anterior, ens interessa veure quina relació hi ha entre dos indicadors que han resultat significatius de la ideologia política dels mestres, i la tipologia elaborada segons la seva concepció de l'alumne ideal.

Vegem primer quina relació s'estableix entre les tres concepcions proposades sobre el procés polític espa-

nyol en els propers anys —tal com ha estat indicada en el capítol corresponent—, i la tipologia pedagògica. Taula XIV. 9.

La taula ens mostra una correlació clara, sobretot pel que fa als dos tipus extrems; molt més confusa entre els dos tipus intermedis.

Tot i això, la diferència, quant als tipus intermedis,

Taula XIV. 9. Relació entre sistema polític desitjable i tipus de mestre

	Autoritaris	Demòcrates amb reserves	Demòcrates
Adaptació	44.3	26.1	11.3
Eficàcia	27.1	26.8	28.8
Integració	24.3	33	35.7
Autonomia	4.3	14.1	24.2
	100 (70)	100 (555)	100 (656)

N= 1281

també la trobem entre els mestres partidaris de l'autoritarisme pel que fa al règim polític, i la resta. Observem com, mentre que entre els mestres autoritaris les proporcions del tipus partidari de l'eficàcia i de la integració són idèntics, entre els partidaris de la democràcia amb reserves o de la democràcia predomina la preferència a la integració, comparada amb la preferència per l'eficàcia.

Si realitzem els percentatges de la taula a l'inrevés, ens ajuda una mica més a la seva interpretació: són partidaris que cal anar com més ràpidament millor cap a un règim de partits polítics una quarta part aproximada dels mestres partidaris de l'adaptació, la meitat aproximada dels mestres partidaris tant de l'eficàcia com de la integració, i les dues terceres parts dels mestres partidaris de l'autonomia.

En síntesi, aquests resultats ens confirmen els que abans apuntàvem pel que fa a les qüestions ideològi-

ques; un cop queda clara la posició més conservadora dels mestres partidaris de l'adaptació, podem observar que hi ha una certa semblança entre els qui són partidaris de l'eficàcia i de la integració, quedant plenament distanciat els partidaris de l'autonomia. Les qüestions ideològiques diferencien més aquest grup dels mestres integratius dintre el context dels qui defensen valors propis d'una pedagogia més liberal.

Complementem les dades anteriors amb la relació que s'estableix segons les preferències concretes dels mestres pel que fa al partit polític que votarien en cas d'haver-hi eleccions. Taula XIV. 10.

Com més a l'esquerra és l'opció política dels mestres, més refús hi ha de l'actitud adaptativa i més acceptació de l'actitud autonòmica. Les diferències entre aquests dos tipus de mestres són realment clares i significatives en la taula. Les diferències entre els dos tipus intermedis són, en canvi, molt poc rellevants.

Hem de constatar, a més, que la posició dels qui no prenen una opció política té més semblances amb el grup partidari de la democràcia cristiana, que no pas amb els altres; en definitiva, els qui no es van decidir políticament tendeixen a posicions pedagògiques més conservadores.

La taula ens fa arribar a les mateixes conclusions que l'anterior: clara diferència entre els partidaris de l'adaptació i de l'autonomia, en perfecta correspondència amb la seva posició política. Els tipus corresponents a l'eficàcia i a la integració són ideològicament més diversos; en canvi, hi ha una clara tendència a l'esquerra en els defensors dels valors propis de l'autonomia en pensar amb l'alumne ideal. En definitiva, el tipus autonòmic té més connotacions ideològiques.

Taula XIV. 10. Relació entre elecció política i tipologia de mestres (1)

	Demòcrata cristians	Socialdemòcr.	Socialistes	Comunistes	No saben
Adaptació	28.6	13	10.7	2.1	28
Eficàcia	27.2	31.1	23.8	25	26.1
Integració	34.7	38.1	36.9	33.3	30.7
Autonomia	9.5	17.8	28.5	39.6	15.2
	100 (147)	100 (315)	100 (298)	100 (48)	100 (322)

(1) Atès el poc nombre de casos, hem prescindit dels 9 partidaris del partit Tradicionalista, dels 10 del Falangista, dels 13 de l'extrema esquerra, dels 25 que citaven altres opcions i, lògicament, dels 144 que no se'ls va fer la pregunta, o bé perquè donaren una resposta contrària als partits polítics (70), o bé perquè no volgueren contestar ja aquella pregunta (resta fins a 144).

5. L'ALUMNE IDEAL I LES VARIABLES BÀSIQUES

Un cop hem vist que existeix una coherència bàsica, encara que no molt elevada, entre els diferents indicadors pedagògics i la tipologia dels mestres segons la seva concepció de l'alumne ideal, i després d'haver examinat la relació entre aquesta tipologia i les variables polítiques fonamentals, analitzarem ara les diferències, segons tipus d'escola i a un nivell descriptiu, i la

incidència de les variables que de forma normal hem fet servir en el nostre treball —edat o origen geogràfic— a fi i efecte d'establir les tendències que es comencen a albirar amb vista a un canvi a l'escola, d'ençà del canvi que s'està produint en les actituds dels mestres; en un darrer apartat, intentarem una síntesi entre ambdues aproximacions.

5.1. Anàlisi descriptiu segons tipus d'escola

La taula següent ens ofereix la distribució dels diferents tipus de mestre segons l'escola on exerceixen professionalment.

Les dades anteriors ens mostren que:

a) Tal com ja hem apuntat altres vegades en aquest capítol, les diferències no són pas molt elevades.

b) Els centres estatals són els que presenten el percentatge més elevat de mestres partidaris dels valors corresponents a l'adaptació a les normes escolars, mentre que en els centres cooperatius —com era d'esperar— el percentatge en aquesta posició és mínim, i els altres centres ofereixen proporcions semblants i en una posició intermèdia.

c) Pel que fa als valors corresponents a l'autonomia, les diferències entre els centres són ben poc rellevants; els centres cooperatius i parroquials presenten una lleugera superioritat percentual, però tan feble com perquè es pugui dubtar àdhuc de la seva significació estadística. En tot cas, sí que val la pena esmentar que aquí, com altres vegades, hem trobat una similitud entre els centres cooperatius i els parroquials, similitud que fa ben palès que aquests últims, tot i que els hem classificat moltes vegades al llarg del treball com a centres de l'Església per la seva dependència jurídica, en la seva realitat no s'assemblen als centres dependents de l'Església portats per religiosos, i, a nivell pràctic, el comportament dels seus mestres també presenta diferències. Això no obstant, hem d'advertir que el nombre de mestres de la mostra en aquests centres és molt petit, ja que en el conjunt de l'ensenyament del país són pocs; per aquesta raó no ha alterat en cap moment de forma significativa les dades que hem donat globalment com a sector d'Església, en el qual la dominant són els centres dependents d'ordres o congregacions religioses.

d) La superioritat dels centres de l'Estat pel que fa als valors d'adaptació es compensa per la banda contrària, sobretot pels valors d'integració que estan més presents en els altres tipus de centres. És aquí on es marca més la diferència entre els centres cooperatius i parroquials, i la resta —tenint en compte la darrera posició dels centres de l'Estat—. Sembla, doncs, que els valors de la pedagogia activa arrenquen més dels valors d'integració que no pas dels d'autonomia, i que els centres cooperatius i parroquials ocupen la primera posició, mentre que a la darrera se situen els centres de l'Estat. Adonem-nos, a més, com la diferència pel que fa als valors d'eficàcia tampoc no és substantiva entre els distints

tipus de centre, excepte pel que fa als parroquials, que presenten una proporció inferior i que, a diferència dels cooperatius on la proporció de partidaris de l'adaptació és irrellevant, tenen un percentatge d'aquests partidaris relativament elevat.

En síntesi, doncs, podem afirmar, insistint de nou que les diferències no són pas massa de destacar, el següent:

Els centres cooperatius i parroquials ocupen el primer lloc quant a la introducció dels valors de la pedagogia activa.

Els centres de religiosos i particulars ocupen una posició intermèdia, i sense diferència entre els uns i els altres.

Els centres de l'Estat ocupen la darrera posició, amb una presència més gran dels valors de l'escola tradicional.

5.2. Anàlisi segons l'edat i el lloc de naixement

Les taules XIV. 11 i XIV. 12 ens mostren la relació entre l'edat i la tipologia dels mestres, distingint entre nadius i no nadius.

Destaquem de la lectura de les dades el següent:

a) Insistim de nou en la poca diferència percentual entre les diferents categories. Tenint ben en compte aquesta primera constatació, és com hem d'interpretar les lleugeres tendències que més avall apuntem:

b) Els mestres nadius mostren una tendència relativament més favorable cap als valors de la pedagogia activa enfront de la tradicional (adaptació i eficàcia, d'una banda, i integració-autonomia, de l'altra). Observem, però, que dintre aquest marc general, les diferències són més febles pel que fa a la proporció de mestres que són partidaris de l'autonomia, que no pas pel que fa referència als partidaris de l'adaptació. És a dir, que entre els mestres no nadius hi ha una proporció relativament més elevada que entre els nadius que són partidaris dels valors corresponents a l'adaptació —10 punts de diferència—; en canvi, la diferència per la banda de l'autonomia és feble —només 5 punts—, i la diferència pel que fa als valors globals de la dicotomia pedagogia tradicional-pedagogia activa queda més clara si tenim en compte també els valors d'integració; en aquest sentit, si sumem integració i autonomia és quan la diferència entre nadius i no nadius es fa més significativa.

c) L'edat juga a favor dels valors de la pedagogia ac-

Taula XIV. 11. Relació entre tipus de mestre i escola on treballan

	Estat	Religiosos	Parroquials	Particulars	Cooperatius	Total
Adaptació	27	19.5	15	17.6	2	19.8
Eficàcia	31	26.5	15	31.6	26.3	28.3
Integració	24	37	46.7	35.7	46.5	33.4
Autonomia	18	17.1	23.3	17.6	25.3	18.3
	100 (437)	100 (457)	100 (60)	100 (272)	100 (99)	100(1330)

Taula XIV. 12. Relació entre l'edat i el tipus de mestre

	Nadius				No nadius			
	-30	30-40	més 40	Total	-30	30-40	més 40	Total
Adaptació	7.4	13.7	32.5	14.9	118.4	24.5	39.5	24.6
Eficàcia	27.6	28.8	21.3	26.3	33.3	29	25.6	30.3
Integració	38.4	38.1	35.6	37.6	30.4	29.9	26.4	29.5
Autonomia	26.7	19.4	10.6	21.2	17.8	16.6	8.5	15.6
	100	100	100	100	100	100	100	100
	(352)	(139)	(160)	(651)	(309)	(241)	(129)	(679)
	$Y = 0.30$				$Y = 0.18$			

tiva en ambdues distribucions; els coeficients de correlació són molt baixos i, en el cas dels no nadius, pràcticament no significatius. Aquest fenomen és molt interessant i simptomàtic, i mereix un comentari més extens que el podem fonamentar en la comparació sistemàtica de les columnes de la taula.

Entre els mestres de més de 40 anys, les diferències són pràcticament insignificants; en aquest cas, es comporten pràcticament igual els nadius que els no nadius. Sens dubte deu tenir relació amb la pràctica pedagògica corrent per part d'aquesta generació, amb els seus orígens com a grup professional i al marge del lloc de naixença.

Altrament, tant entre el grup més jove, com entre el grup intermedi, les diferències són clares a cada grup d'edat comparant entre nadius i no nadius; aquests darrers es mostren més conservadors i, a més, el factor edat juga en el cas dels nascuts a Catalunya.

Potser la cosa més interessant i significativa de la taula la trobem comparant el grup d'edat més jove entre els nadius i els no nadius; és aquí on les diferències són més fortes, i és també per això que la influència de l'edat es mostra més forta en el cas dels nadius que no pas en el cas dels no nadius.

De fet, el que això vol dir és que els corrents renovadors, àdhuc entre la gent més jove, on han penetrat una mica més, són més acceptats per part dels mestres nascuts a Catalunya que no pas pels vinguts de fora. Dos factors fonamentals han d'estar en relació amb aquest fenomen. D'una banda, la renovació pedagògica que a Catalunya ha tingut una incidència molt més gran entre els mestres nascuts aquí; només cal posar com exemple l'assistència a les escoles d'estiu. D'altra banda, encara potser està en joc l'arrelament als valors tradicionals per part dels mestres, fins i tot joves, que procedeixen de zones rurals de la resta de pobles de l'Estat espanyol, fonamentalment del centre-nord, on aquests valors tenen encara una vigència superior que no pas aquí.

Sens dubte, això deu explicar la diferència de comportament de l'escola estatal, que abans hem constatat d'una forma descriptiva, si tenim en compte la major proporció de mestres immigrants. Es constata, una vegada més, que un canvi en la nostra escola requereix un reciclatge dels mestres, i més quan aquests treballen a centres estatals i són originaris d'altres poblacions d'Espanya.

6. RELACIÓ ENTRE TASCA PEDAGÒGICA I ACTITUD POLÍTICA DEL MESTRE A LA CLASSE

Volem cloure aquest capítol sobre qüestions pedagògiques abordant una de les temàtiques més debatudes darrerament quan es tracta de la funció educativa de l'escola; ens referim a la problemàtica de la formació ideològica, i més en concret a la posició del mestre davant matèries de caràcter polític.

No volem estendre'ns en el plantejament del problema, puix que ha estat fet sobradament en múltiples publicacions. La nostra comesa se centra substancialment en analitzar els resultats de la nostra enquesta a partir de dos indicadors que vàrem posar explícitament sobre aquesta qüestió.

Demanàvem, per un cantó, si l'entrevistat considerava que —a igualtat d'altres qualitats personals— podia beneficiar, ser indiferent o perjudicar la tasca pedagògica el fet que un mestre estigués compromès políticament. Cal tenir en compte, per situar aquest indicador, que les condicions polítiques del moment en què es va passar el qüestionari eren significativament diferents de les actuals (l'enquesta la férem el curs 1974-75).

Per un altre cantó, vam preguntar si l'entrevistat considerava convenient o no que el mestre expressés a la classe les seves pròpies opinions sobre els problemes polítics que afectaven al país en l'actualitat.

La taula XIV. 13 ens róna l'èncreuament d'ambdues preguntes, i a partir d'ell podem veure tant els marginals totals que estan per cada una de les opcions, com la relació que hi ha entre un i altre indicador.

Prenent com a punt de partença les dades anteriors, podem observar les següents coses:

a) L'opinió dels mestres està força dividida entorn d'aquest tema; en un i altre cas, no hi ha una majoria qualificada que es decanti per una de les opcions ofertes en el qüestionari; es tracta, doncs, d'un tema que, tal com ja indicàvem a la introducció, presenta una important diferència de posicions entre les persones afectades.

Taula XIV. 13. Relació entre compromís polític del mestre i conveniència d'expressar opinions polítiques a classe

Expressar opinions polítiques a classe	Compromís polític				Total
	Favorable	Indiferent	Desfavorable	N.C.	
Si	84.8	56.8	37.2		55.8
No	15.2	43.2	62.8		40.3
N.C.					3.8
	100 (250) 18.8 %	100 (757) 56.6 %	100 (277) 20.8 %	(51) 3.8 %	100(1331)

b) Els entrevistats estan pràcticament dividits en dues meitats pel que fa a la conveniència d'expressar a classe les seves opinions sobre temes d'actualitat política; en qualsevol cas, hi ha un cert predomini de la posició afirmativa.

En relació amb la conveniència o no del compromís polític per part dels ensenyants, la freqüència més alta la trobem a la posició central, és a dir, entre els qui consideren que es tracta d'una qüestió que no té ni avantatges ni inconvenients amb vista a realitzar una bona tasca pedagògica (56,6 %). Un percentatge pràcticament igual d'ensenyants —entorn d'una cinquena part— sostenen les dues posicions directament oposades: els qui consideren que és millor estar compromès políticament per a ser un bon mestre, i els qui ho consideren més aviat contraproductiu.

c) Les dues variables estan fortament relacionades (1). Els mestres més partidaris del compromís polític sostenen, en una gran majoria, que és millor expressar a classe les pròpies opinions polítiques; d'una altra banda, els partidaris de la no conveniència del compromís opinen majoritàriament que és millor no parlar de les pròpies opinions a classe; la posició intermèdia presenta també una distribució força equilibrada.

Tot i trobar-nos davant dues variables relacionades, no cal menystenir que la correlació tampoc no és absoluta; és a dir, és possible —en un 15 % de casos— ser favorable al compromís polític i, en canvi, preferir l'opció de la «neutralitat» a la classe; i a l'ensem, i en una proporció més elevada —més del doble: un 37 %— es pot ser contrari al compromís polític i, en canvi, ser partidari d'expressar a classe les pròpies conviccions de caràcter polític.

Ultra l'anàlisi detallada que hem realitzat anteriorment, potser el més interessant que de moment podem retenir a nivell teòric és que la posició de neutralitat política dels ensenyants no és pas compartida per la majoria; ens trobem davant una situació on la diferència de parers és molt acusada. Cal resituar aquestes dades en el context d'una escola que, encara que aparentment ha defensat la neutralitat del mestre i la conveniència de no influir en la seva consciència en temes de caràcter polític, ha estat, d'altra banda, palesament partidista. Només cal que ens adonem que, a través tant dels manuals com de les mateixes instruccions oficials, sobretot abans de la Llei d'Educació, estava pensada com a ins-

titució directament transmissora dels valors i de la ideologia corresponents als detentadors del poder polític.

6.1. Esquema polític, imatge de l'alumne ideal i formació ideològica

Una vegada feta aquesta primera aproximació, portarem la nostra investigació a esbrinar com s'entrelliguen entre sí les dues variables que ens defineixen el comportament del mestre de cara al propi compromís polític, en relació amb la seva funció docent; i la que ens dona compte de la seva opinió en allò que toca a la formació política a la classe, relacionada amb la imatge que el mestre té de l'alumne ideal. És a dir, la tipologia elaborada a partir dels valors més preferits i de la pròpia concepció sobre com creu més convenient que es produeixi el canvi polític a l'Estat espanyol en els propers anys.

Vegem, en primer lloc, com es relacionen la variable que dona compte de l'opinió sobre el canvi polític amb les dues que són l'objecte específic d'aquest apartat Taula XIV. 14.

La taula ens permet treure dues conclusions molt clares:

a) La correlació entre ambdues variables és realment molt forta. Els mestres partidaris de mantenir una situació sense partits polítics, ni democràcia formal, s'inclinen predominantment per una posició, diguem, «neutralista» envers la formació política de llurs alumnes; els mestres que opten per una posició de prudència sobre el canvi democràtic —els que hem classificat com a demòcrates amb reserves, al llarg del treball— presenten unes opinions dividides en una proporció pràcticament igual davant el tema en qüestió; per contra, entre els mestres partidaris de la necessitat ràpida d'un règim de partits polítics i de llibertats democràtiques, predominen substancialment els qui s'inclinen per la conveniència d'expressar llurs opinions sobre temes d'actualitat als propis alumnes. És interessant de constatar la correspondència entre l'actitud vacilant pel que fa al canvi polític, amb l'actitud també vacilant —s'entén com a grup— respecte a la formació ideològica dels alumnes.

b) L'estructura de la distribució en relació amb la variable depenent, ens permet pressuposar que els mestres que no van voler comprometre's responenent la pregunta que feia referència al canvi polític (els N.C. columna 4, ×50 casos), deuen ser mestres l'actitud dels

1. La gamma dona un valor relativament alt: 0,54.

Taula XIV. 14. Relació entre esquemes del canvi polític i actitud sobre donar les pròpies opinions polítiques a la classe

Opinions polítiques a la classe	Esquema del canvi polític			N.C.
	Autoritaris	Demòcrates amb reserves	Demòcrates	
Si	24.3	46	70.2	20
No	71.5	52.1	25.8	58
N.C.	4.3	2	4	22
	100 (70)	100 (555)	100 (656)	100 (50)

N = 1331

quals correspon més aviat als partidaris de mantenir per al país una situació no democràtica.

El comportament pel que fa a la conveniència o no del compromís polític del mestre, ens el mostra la taula XIV. 15.

La taula s'orienta en la mateixa direcció de l'anterior.

a) Veiem com els qui ho consideren clarament contraproductiu són quasi la meitat en el cas dels «autoritaris», prop d'una tercera part en el cas dels «demòcrates amb reserves», al voltant d'un 10 % en el cas dels partidaris d'un canvi democràtic ràpid i amb tots els ets i uts. La postura indiferent, tot i ser elevada a les tres categories, ho és més en el cas dels mestres més vacil·lants des d'un punt de vista polític. No hi ha cap diferència, en canvi, entre la primera i la segona columna pel que fa als qui consideren realment positiu un canvi democràtic urgent, els quals es fan notar amb una proporció en nombre absolut no massa elevada —un 30 %—, però, en canvi, amb una diferència substantiva respecte als altres dos tipus de mestres.

En definitiva, com més clar tenen els mestres l'esquema polític en la direcció d'un canvi democràtic —l'esquema autoritari també és clar en la direcció oposada—, més es mostren partidaris de la necessitat de donar a la classe una informació sobre els temes polítics d'actualitat, àdhuc explicitant la pròpia opinió; i, a l'ensem, com més clar tenen l'esquema, els mestres es mostren menys reticents a considerar contraproductiu el compromís polític; i tendeixen a considerar-lo com una dimensió positiva envers l'exercici professional.

b) Vegem la semblança de la columna dels qui no es volgueren comprometre a donar una opinió sobre el canvi polític, amb la columna dels mestres més immobilitats, tal com passava a la pregunta anterior.

Un altre element ens ve a confirmar la importància de l'esquema polític en relació amb l'actitud del mestre a classe. Recordem que abans hem mostrat la correlació existent entre les dues variables que són objecte fonamental d'aquest apartat —compromís polític i informació de les pròpies opinions—. Doncs bé, si comparem el subgrup de mestres «demòcrates amb reserves» i «indiferents respecte al compromís polític», amb els «demòcrates» i també «indiferents respecte al compromís polític», en allò que toca a la conveniència de donar lliures opinions a classe, observem com la proporció dels darrers és superior a la dels primers. (Concretament, un 49 % dels primers són partidaris de donar les pròpies opinions, enfront d'un 69 % dels darrers.) És a dir, que el fet de tenir un esquema democràtic clar —tot i mantenir-nos en el subgrup que considera indiferent el compromís polític— fa augmentar la proporció dels qui creuen que cal expressar-se a classe d'acord amb les pròpies conviccions.

Tot això ens condueix al punt final de la nostra anàlisi, és a dir, a relacionar conjuntament esquema polític i imatge de l'alumne ideal, amb les opinions respecte a l'actitud del mestre davant el compromís i davant la informació política a classe.

A partir del que ja hem pogut esbrinar dels resultats anteriors, seleccionem ara només les respostes afirmatives en relació amb les dues variables dependents.

Taula XIV. 15. Relació entre esquema del canvi polític i opinió sobre la conveniència del compromís polític del mestre

Compromís polític del mestre	Esquema del canvi polític			N.C.
	Autoritaris	Demòcrates amb reserves	Demòcrates	
Convenient	8.6	8	30.3	2
Indiferent	41.5	62	54.1	50
Contraproductiu	45.7	28	11.6	26
N.C.	4.3	2	4	22
	100 (70)	100 (455)	100 (656)	100 (50)

N = 1331

Excloem també de la taula la categoria de mestres partidaris de mantenir políticament l'«estatu quo», ja que el nombre baix de casos dificulta extraordinàriament extreure'n conclusions mínimament fiables. Taula XIV. 16.

Els resultats de les tres taules són realment interessants i significatius. Ens ofereixen un dels casos clars de la importància analítica de l'anàlisi multivariada.

A cop d'ull, i si només ens fixem en els resultats de la fila dels totals, podríem concloure que com més es passa gradualment del tipus de mestre que hem anomenat autoritari cap al tipus autonòmic, més augmenta la proporció d'ensenyants que defensen la conveniència d'expressar a classe les pròpies opinions polítiques. La conveniència del compromís polític per part dels ensenyants i ambdues coses alhora.

L'anàlisi multivariada, però, ens mostra que aquesta primera conclusió no és pas certa. Les diferències percentuals són pràcticament nul·les —és a dir, la relació és espúria— quan es tracta dels mestres que no tenen clar un esquema de canvi polític; vacillen en donar la seva opinió sobre el procés de canvi democràtic a l'Estat espanyol.

Entre els mestres vacil·lants no hi ha pràcticament diferència respecte a llur posició pedagògica a classe en relació amb la formació ideològica, sigui quina sigui la pròpia concepció de l'alumne ideal.

Tot el contrari passa en el cas dels mestres amb un esquema polític clar; és a dir, entre els partidaris de la conveniència urgent d'una democràcia política per a

Espanya —la variació percentual en aquest cas és molt elevada, i és la que fa que hi hagi variació percentual en els totals—.

Altrament dit: *entre els mestres partidaris del canvi polític —esquema polític clar—, com més ens apartem de la concepció de l'alumne ideal basada en valors autoritaris, i més ens acostem als valors autonòmics, més alta és la proporció dels qui defensen tant l'expressió a classe de les pròpies opinions polítiques, com la conveniència del compromís, com ambdues coses a la vegada.*

La lectura de la taula ens permet, a més, introduir un nou matis, que si bé no presenta unes diferències percentuals molt clares, sí que apunta cap a una tendència que caldria confirmar en d'altres treballs: mentre que la diferència entre els mestres del tipus «adaptatiu» i els «autonòmics» són molt elevades —entre els qui tenen esquema de canvi polític clar—, és a dir, entre els dos pols, no queden tan marcades les diferències entre els mestres que valoren fonamentalment la integració i els qui valoren fonamentalment l'eficàcia; la qual cosa ens fa pensar que ambdós tipus són més indefinits, més vacil·lants respecte a la pròpia posició a classe en relació amb els temes de formació ideològica.

Recopilant aspectes que ja hem esmentat a pàgines anteriors, però que ens fan falta per a poder sintetitzar unes conclusions, tindriem el següent:

1) Com més s'aparten els mestres d'esquemes polítics autoritaris per tal d'acostar-se als democràtics, més elevada és la proporció —amb diferències molt altes— dels

Taula XIV. 16. Relació entre esquema polític, alumne ideal i actitud davant la formació política i el compromís

	Mestres partidaris d'expressar llur opinió									
	Adaptació		Eficàcia		Integració		Autonomia		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Autoritaris									(70)	24.3
Demòcrates amb reserves	(145)	42.8	(149)	43.6	(183)	49.2	(78)	48.7	(555)	45.9
Demòcrates	(74)	50	(189)	68.3	(234)	71.8	(159)	79.8	(656)	70.3
N.C.									(49)	
	(264)	40.9	(377)	53.3	(445)	60.2	(244)	68	(1330)	55.9
	Mestres partidaris del compromís polític									
Autoritaris									(70)	8.6
Demòcrates amb reserves	(145)	4.8	(149)	8.7	(183)	10.4	(78)	6.4	(555)	7.9
Demòcrates	(74)	14.9	(189)	23.3	(234)	30.8	(159)	45.3	(656)	30.3
N.C.									(49)	
	(264)	7.2	(377)	15.6	(445)	21.3	(244)	31.6	(1330)	18.8
	Mestres partidaris d'ambdues coses									
Autoritaris									(70)	
Demòcrates amb reserves	(145)	4.1	(149)	5.4	(183)	7.1	(78)	6.4	(555)	5.8
Demòcrates	(74)	8.1	(198)	22.2	(234)	27.4	(159)	40.3	(656)	16.8
N.C.									(49)	
	(264)	4.9	(377)	13.3	(445)	18	(244)	28.3	(1330)	15.9

partidaris d'expressar a classe llurs opinions polítiques i de comprometre's políticament. Els mestres cavillants respecte a l'actitud enfront del canvi polític, ofereixen també com a grup una posició vacil·lant en relació amb els temes que ens ocupen.

2) Com més s'aparten els mestres d'esquemes polítics autoritaris per acostar-se als democràtics, més elevada és la proporció dels qui assumeixen els valors de la pedagogia activa —integració i autonomia—. No hi ha diferència entre els tres tipus de concepció de la política, pel que fa a la proporció de mestres que valoren l'eficàcia —el tipus de valor, doncs, més indefinit—. Tampoc no hi ha diferència, pel que toca a la proporció de mestres que són partidaris de la «integració», entre els vacil·lants políticament i els clarament partidaris del canvi polític. En canvi, entre els qui tenen clar l'esquema de canvi polític democràtic, obtenen una proporció més elevada els mestres partidaris dels valors autonòmics.

Anem veient tant el que implica de vacil·lació mental sostenir posicions de «canvi polític lent», com la poca definició de l'eficàcia i de la integració.

3) Finalment, tal com hem mostrat justament en aquest apartat, és fonamentalment el fet de tenir esquema polític clar respecte al canvi democràtic, el que ens explica les diferències en allò que fa a la formació ideològica, dintre els diferents tipus de mestres.

A l'últim, i centrant-nos en l'autonòmic com a tipus de mestre que s'ha anat configurant com el més definit des d'un punt de vista del canvi en la concepció pedagògica de l'escola, en la direcció dels nous corrents, podem pressuposar que els mestres que presten bàsi-

cament el seu suport a aquest tipus de valors, no són necessàriament un grup plenament homogeni: uns deuen mantenir una concepció de l'escola més aïllada de la realitat, i d'altres una posició més compromesa.

El que queda ben palès és que entre els mestres més partidaris dels valors d'autonomia, com més clar tenen l'esquema polític de canvi democràtic, més han abandonat la concepció tradicional de la pretesa neutralitat política o social del mestre. Sense que això pressuposi cap tipus d'adoctrinament concret —aspecte que no el podem afirmar arrel de les dades del treball—, el que apareix clarament és que els mestres que defensen l'autonomia dels seus alumnes, consideren com a element fonamental de llur formació que l'ensenyant no prengui dissimular els propis punts de vista —se suposa que quan els alumnes tenen l'edat adequada—, i que, per tant, intenti lligar l'escola a la realitat que l'envolta tractant a classe aquells temes que són objecte de polèmica a la societat, com a un dels elements centrals de la formació del pensament crític dels alumnes, sobre els quals no es pot quedar indiferent.

Sortint del marc estricte de les dades, podríem dir que els partidaris de l'autonomia volen oferir, amb la màxima objectivitat possible, els diferents elements que permetin una anàlisi seriosa, conscients que el mateix enfocament, bo i no volent adoctrinar, pot ser lleugerament diferent segons les pròpies posicions ideològiques i encara més ho pot ser la valoració final dels resultats.

L'única forma històricament possible de respectar la consciència de l'infant és assumir aquesta realitat, informant-lo tal com és degut, i explicitant alhora els propis punts de vista, advertint-lo, a més, que altres mestres o persones en poden tenir de diferents.

APÈNDIX

Transcrivim a continuació el mateix tipus de taules transcrites a l'apartat anterior, però jugant amb la variable

identificació i amb la classe social dels alumnes, en lloc de l'esquema polític:

Taula XIV. 17.

Identificació amb classe social alumnes	Mestres partidaris d'expressar opinions polítiques							
	Adaptació		Eficàcia		Integració		Autonomia	
Alta - mitjana	(107)	39.3	(155)		(175)		(76)	
Alta i mitjana				45.8		56		59.2
Treballadora i pobra	(134)	44	(197)	59.9	(243)	65.8	(147)	72.8
N.C.	(23)		(25)		(36)		(21)	
Total	(264)	40.9	(377)	53.3	(445)	60.2	(244)	68
Mestres partidaris del compromís polític								
Alta - M. alta								
mitjana		6.5		12.9		17.1		25
Treballadora i pobra		8.2		18.2		25.6		33.3
Total		7.2		15.6		21.3		31.6

Mestres partidaris d'ambdues coses

Alta - M. alta mitjana	3.7	9.7	13.7	18.4
Treballadora i pobra	8.2	18.2	25.6	33.3
Total	4.9	13.3	18	28.3

Els més important de remarcar sobre la direcció de les tres taules, és el següent: Com més s'identifiquen els mestres amb els valors progressius, i alhora més amb les classes treballadores, més partidaris són de la informació política a l'escola, d'acord amb les pròpies concepcions, amb el compromís polític dels ensenyants

i, lògicament, amb totes dues coses a la vegada. Les diferències percentuals més clares les trobem a la taula que fa referència a la informació política, i referides als mestres que, en cada tipus de valors preferits, s'identifiquen amb la classe treballadora i pobra.

1. OPINIONS SOBRE ESCOLA PÚBLICA I PRIVADA

1.1. Descripció contextual

Taula XV. 1. Opinió dels enquestats respecte a la política que caldria seguir en un futur enfront de l'Escola Pública i la Privada, per dependència dels centres

	Estat	Església	Particular	Total
Hauria de tendir-se a incrementar el sector privat	0.5	5.2	3.7	3.2
mantenir la situació com ara	13	22.4	12	16.4
totes les escoles haurien d'ésser públiques	85.6	71.2	84.3	79.6
N. contesta	0.9	1.2	—	0.8
	100	100	100	100
	(438)	(517)	(376)	(1331)

Una gran majoria dels mestres són partidaris que cal tendir en el futur cap a una generalització de l'escola pública (80 %); un 16 % són partidaris de mantenir la situació com a l'actualitat, i només un 3 % pensa que s'hauria d'incrementar en el futur el pes del sector privat (1).

La diferència d'opinions entre els mestres de l'escola pública i els de l'escola particular són nul·les; al sector Església hi ha un nombre superior de mestres partidaris de mantenir la situació actual, però també és predominant l'opinió de tendir cap a l'escola pública (sostenen aquesta opinió el 71 %, enfront d'un 85 % del sector públic i particular; la diferència de tant per cent, tot i ser significativa estadísticament, és realment reduïda) (2).

- Es pot afirmar que l'opinió favorable a l'escola pública ha augmentat entre el conjunt dels ensenyaments, a l'estudi realitzat l'any 1971 el tant per cent de mestres que sostenien aquesta opinió era substantivament inferior.
- És important constatar que mentre que a l'estudi del 1971 hi havia una associació molt clara ($Q = 0,61$) entre el sector dels mestres i la seva preferència per un tipus d'escola, de manera que mentre que eren més al sector públic els favorables a l'escola pública, als centres particulars predominaven els mestres partidaris de mantenir dos tipus d'escola, aquesta relació no s'observa a l'actualitat. Els mestres particulars i públics no presenten cap diferència sobre aquest punt.

Podem concloure, doncs, que, almenys a nivell descriptiu, fins i tot al sector privat —inclòs el religiós—, el predomini d'opinions de cara a l'escola pública és molt generalitzat.

Per a explicar aquest canvi cal recórrer a dos tipus d'hipòtesis, que poden actuar independentment o totes dues a la vegada. El canvi al sector privat pot ser causat per la influència de la mentalitat diferent dels nous contingents de mestres que han anat a treballar a aquest sector; o bé, sense negar l'anterior hipòtesi, també es podria haver donat un canvi en l'opinió dels mestres que fa quatre anys pensaven diferent. Si la darrera proposició fos certa, podríem interpretar-la de dues maneres, que tampoc no són excloents: o bé l'aplicació de la política de subvencions —amb les conseqüències salarials que ha tingut— i els conflictes a l'escola privada més aviat han decantat els ensenyants a creure en l'escola pública, o bé s'ha produït una sensibilització del valor de l'escola pública com a institució més favorable a la funció docent, al marge dels avantatges estrictament laborals per als ensenyants.

Segons la zona on està situada l'escola, les diferències d'opinió tampoc no són gaire significatives. Detectem una lleugera tendència, entre els mestres de la Comarca de Barcelona, al predomini dels qui són favorables a l'escola pública (1). Altrament, a la «Resta de Catalunya» és on s'obté la proporció inferior de mestres que sostenen una opinió favorable a l'escola pública (el 62 % de la Resta de Catalunya, enfront del 79,6 % del conjunt, té aquesta opinió).

Caldrà comprovar si aquestes lleugeres diferències s'expliquen només per la composició diferencial de la població, o si hi té alguna influència el context on es troba l'escola. Sobretot en el darrer cas —per als mestres de la resta de Catalunya— la pregunta fóra: ¿És que les idees favorables al caràcter públic de l'ensenyament s'han difós i generalitzat més als medis més urbans?

1.2. Anàlisi per atributs individuals

a) El primer element de l'anàlisi és veure la diferència en els ensenyants que treballen a centres de l'Església, entre religiosos i seglars.

- Diferència percentual absoluta respecte al total d'un 8,8 %.

Taula XV. 2. Diferència d'opinions entre els religiosos i els seglars que treballen en centres de l'Església en relació amb la temàtica de l'Escola Pública

	Centres de l'Església		
	Seglars	Religiosos	Total
Hauria de tendir-se a:			
incrementar el sector privat	2.6	16.3	5.2
mantenir la situació actual	17.4	43.9	22.4
Totes les escoles haurien d'ésser públiques	78.7	38.8	71.2
N.C.	1.2	1	1.2
	100 (419)	100 (98)	100 (517)

Els resultats són molt significatius: mentre que no es pot afirmar que hi hagi cap diferència significativa entre els seglars que treballen a centres de l'Església i els qui treballen als altres sectors, l'estructura de la distribució és completament diferent pel que fa als religiosos. O sigui que, fonamentalment, és a causa dels religiosos que el conjunt d'ensenyants dels centres de l'Església presenta un tant per cent menys elevat d'opinions favorables a l'escola pública.

Del total de religiosos de la mostra (98), un 39 % pensen que cal tendir cap a l'ensenyament públic; un 44 % que cal mantenir la situació com ara, i un 16 % que cal augmentar el pes del privat.

La majoria absoluta s'inclina, doncs, per l'existència dels dos tipus d'escola, però cal remarcar que fins i tot un nombre elevat de religiosos (un 40 %) són partidaris d'anar cap a un tipus d'escola pública.

b) Ni el sexe, ni l'origen català o no, ni l'origen rural o urbà dels ensenyants, comporta diferències significatives en aquest tema. Atesa la influència que manifesta l'edat, com després comentarem, les petites diferències observades és probable que siguin degudes fonamentalment a la influència real del fenomen edat.

c) Com hem apuntat anteriorment, els mestres més joves tendeixen més a ser partidaris de l'escola pública que els de més edat. Taula XV. 3.

És important constatar que el tall de la distribució és entre els de menys de 35 anys i els de més; o sigui, que la diferència entre el grup de 35 a 49 anys i el de 50 anys i més és poc notable, encara que se segueix la tendència apuntada.

En síntesi, prop d'un 60 % dels ensenyants de més de 35 anys són partidaris de generalitzar l'escola pública, i un 87 % dels de menys de 35 anys sostenen aquesta mateixa opinió.

d) Ja que l'estat civil, per una banda, i l'edat, per l'altra, se'ns manifesten com les variables que més discriminen, en principi, ens cal veure ara com les interrelacionem mútuament. L'encreuament de les dues variables no introdueix cap canvi substancial en la direcció de les relacions expressades anteriorment; a cada grup d'edat, els religiosos són menys partidaris de l'escola pública que els seglars.

La influència de l'edat és, però, més forta en el cas dels seglars que en el dels religiosos. Taula XV. 4.

Els religiosos són un conjunt més envellit que els seglars (el predomini del grup jove és molt inferior) i, a més, mentre el tall en el cas dels seglars s'esdevé entre els de menys de 35 anys i la resta, en el cas dels religiosos no hi ha cap diferència entre els de menys de 35 anys i la categoria intermèdia (35-49); en tot cas, hi ha una diferència —inferior, tal com ja hem dit— entre aquest conjunt i els de més de 50 anys, dels quals només una quarta part opinen que cal tendir cap a l'escola pública.

El canvi de mentalitat que es fa notar entre els menors de 35 anys no s'observa entre els religiosos. Això ens fa pensar, com a possible interpretació que no podem confirmar i que ja hem apuntat en d'altres temes, que en el cas dels religiosos es dona un procés de selecció, de manera que els joves més sensibles a noves idees abandonen la funció d'ensenyants a col·legis de l'Església o simplement abandonen la congregació.

Taula XV. 3. Relació entre l'edat i les opinions respecte al tema de l'Escola Pública i Privada

Hauria de tendir-se a:	menys de 35 anys	de 35 - 50	50 i més
(A) Incrementar el sector privat	2.3	5.4	5.2
(B) Mantenir la situació actual	10.8	28.2	32.8
(C) Totes les escoles haurien d'ésser públiques	86.7	64.9	59
(D) N.C.	0.2	1.5	3
	100 (938)	100 (259)	100 (134)

Taula XV. 4. Relació entre l'edat i les opinions respecte el tema de l'Escola Pública i Privada distingint entre seglars i religiosos

	Religiosos			Seglars		
	menys 35	35 - 50	50 i més	menys 35	35 - 50	50 i més
A	14.7	18.2	15	1.9	2.8	3.5
B	44.1	36.4	60	9.5	26.5	28.1
C	41.2	43.2	25	88.4	69.3	64.9
D	—	2.3	—	0.2	1.4	6.1
	100 (34)	100 (44)	100 (20)	100 (904)	100 (215)	100 (114)
		8 = 0.11			8 = 0.49	

2. TIPUS D'ESCOLA ON VOLDRIEN TREBALLAR ELS MESTRES EN EL MOMENT DE FER-SE L'ENQUESTA

La pregunta que hem comentat a l'apartat anterior és molt genèrica, i no podem pas precisar exactament quin és el model d'escola pública que tenen al cap els ensenyants quan mantenen majoritàriament aquesta posició. Més endavant intentarem aprofundir més aquesta imatge.

Una primera qüestió que, si més no, ens aproxima a les motivacions d'aquesta elecció és la següent: ¿On haurien volgut treballar els mestres en el moment de contestar-nos el qüestionari? ¿Per quines raons, fonamentalment?

La taula següent ens mostra el tipus de centre en el qual els mestres preferirien treballar, si haguessin pogut triar, i suposades unes mateixes condicions econòmiques. Les dades són classificades segons el tipus de centre on treballaven en aquell moment.

Taula XV. 5. Tipus de centre on voldrien treballar els mestres, segons el centre on treballaven

Voldrien treballar	Treballen en aquell moment en centres de:			
	Estat	Església	Particular	Total
Estat	94	46	56	65
Església	1	27	2	12
Particular	2	15	35	16
Altres i N.C.	3	12	7	7
	100	100	100	100
	(438)	(517)	(376)	(1331)

Les dades ens ofereixen uns resultats contundents i certament significatius:

a) Són una àmplia majoria els ensenyants que ja ara preferirien treballar en un centre estatal.

b) Es troben en la situació de preferir un centre estatal pràcticament tots els mestres estatals, però també pràcticament la meitat dels qui exerceixen en centres de l'Església o particulars.

c) Un cop comprovada que la proporció més alta en cada tipus d'escola és la favorable al sector estatal, es constata una tendència a favor del lloc on ja s'està tre-

ballant; i això tant en els qui treballen a centres de l'Església com els qui treballen als particulars. Això no obstant, mentre que existeix un cert nombre de mestres que treballen a centres de l'Església que preferirien els centres particulars, la tendència contrària no s'esdevé: mestres que treballen a centres particulars que preferirien els de l'Església; d'alguna forma sembla com si aquests darrers fossin els més rebutjats. ¿Quines deuen ser les causes d'aquests fets?

Una primera aproximació la podem deduir d'ençà de les respostes dels mateixos mestres sobre quines eren les raons de la seva elecció. En aquesta primera anàlisi ens limitarem a transcriure i a comentar les raons de la preferència generalitzada cap a l'escola estatal. Vegem els resultats.

Taula XV. 6. Raons de la preferència dels centres de l'Estat, segons el tipus de centre on es treballa. Només els mestres que preferirien treballar en un centre de l'Estat (65 % de la mostra)

Motivacions de la preferència	Mestres que treballen en centres de:		
	Estat	Església	Particular
Caràcter públic:			
no selectivitat, etc.	21	22	34
Estabilitat laboral	36	46	37
Llibertat docent	20	16	13
Altres (1)	23	16	16
	100	100	100
	(412 = 94 %)	(237 = 46 %)	(211 = 56 %)

(1) Aquesta categoria agrupa respostes disperses; hem destacat només les tres més assenyalades.

Els resultats ens ofereixen uns elements interessants a l'entorn d'una sèrie de temes que anirem esbrinant més endavant, pel que fa al model d'escola pública que tenen els ensenyants.

És veritat que una proporció important de mestres assenyalen elements relacionats amb la característica fonamental que defineix un centre públic, però són molt significatius els elevats percentatges d'ensenyants que posaren en primer pla l'estabilitat laboral a l'hora d'explicar les raons de la seva tria; allà on trobem una pro-

porció més elevada d'aquesta motivació és justament entre els ensenyants dels centres de l'Església.

En resum, sembla que podem afirmar ben bé que una de les raons que han decantat els mestres cap a la preferència de l'escola pública, ha estat la política laboral que s'ha portat als centres privats, ja sigui pel seu caràcter d'empresa, ja sigui perquè aquest fet encara s'ha sobreposat a l'aplicació de la política oficial de subvencions, amb el consegüent tracte discriminatori que ha suposat, quant a condicions laborals, per als mestres del sector privat.

És possible que aquesta interpretació sigui una mica abusiva, atès que a la formulació de la pregunta es deixava assentat «iguals condicions econòmiques», i que és l'estabilitat laboral i no pas el sou el que s'ha tingut en compte fonamentalment en aquesta opció. En tot cas, és cert que una proporció important d'ensenyants valora aquesta estabilitat i/o les possibilitats de promoció professional com molt superiors a l'escola estatal que a l'escola privada, tot i haver-hi, com és sabut, tota la problemàtica dels interins. Nosaltres ens temem, i al-

menys ho mantenim com a hipòtesi, que les condicions laborals en general van afectar aquesta opció.

No deixa de ser curiós, al seu torn, que una proporció, per bé que no massa gran sí almenys significativa, assenyali com a valor de l'escola estatal justament la llibertat docent; cal deduir que en alguns centres privats el control de l'exercici professional de l'ensenyament deu ser, per tant, considerable.

En definitiva, no volem pas negar que els mestres que es decanten per l'escola pública no valorin també les seves qualitats intrínseques —caràcter públic de l'escola—, però sí que hem d'afirmar que d'altres motivacions de caire ja sigui laboral, ja sigui professional, juguen un paper molt definitiu a l'hora de decantar-se en aquell moment per la tria de l'escola estatal.

Ens anem aproximant a la pregunta que ja abans hem formulat i que tractarem en apartats successius: ¿Els mestres favorables a l'escola pública tenen una imatge clara del model que volen assolir?

3. ASPECTES DEFINIDORS DEL MODEL D'ESCOLA PÚBLICA

Amb vista a una aproximació més concreta cap a aquest tema disposem en el qüestionari de dos indicadors: d'una banda, preguntarem a tots els mestres quina era la seva opinió sobre la confessionalitat o no de l'escola pública; d'altra banda, formularem una pregunta oberta, dirigida només als mestres que havien mostrat la seva preferència per l'escola pública —és a dir, el 79,6 % de la mostra global—, demanant-los que ens donessin els trets més característics que, segons ells, la definien. En els dos subapartats següents estudiarem ambdós aspectes.

3.1. La confessionalitat de l'escola pública

En aquest cas es tractava d'una pregunta tancada on es preveïen dues respostes: confessional i no confessional; també es preveïa una tercera possibilitat que s'indicava simplement amb la frase: «altres respostes».

És sabut que als qüestionaris, sobretot davant preguntes força clares, es tendeix a triar entre les opcions que es formulen. Per tant, encara que hi hagué algun mestre que especificà altres tipus de respostes que significaven matisacions interessants, no podem pas concloure que tots els qui es decantaren per una de les dues opcions preestablertes no haguessin subscrit alguna de les matisacions apuntades en el cas que se'ls hagués formulat prèviament.

Dues han estat les respostes proposades directament pels mestres. Una diu: hi ha d'haver escoles públiques confessionals i escoles públiques no confessionals; i l'altra: l'escola no ha de ser confessional, però hi ha d'haver la possibilitat voluntària de fer religió.

Ens ha semblat correcte, tant des d'un punt de vista teòric com pragmàtic —atès el poc nombre de casos—, incloure, a efectes d'anàlisi, la primera opció amb els qui afirmen que l'escola pública ha de ser confessional,

i la segona opció amb els qui creuen que no ha de ser confessional. Hem pogut comprovar que l'estudi detallat dels casos d'ambdues alternatives minoritàries no altera, de cap de les maneres, els resultats globals que nosaltres oferim per a simplificar. Una altra cosa hauria estat si aquestes dues opcions s'haguessin ofert escrites per a poder triar; llavors sí que n'hauríem pogut treure elements segurament molt més enriquidors.

Vegem d'un cop els resultats obtinguts, relacionant-los amb les preferències en relació amb el futur de l'escola per part dels mestres.

Taula XV. 7. Relació entre posicions de cara al futur de l'escola i l'opinió respecte a la confessionalitat o no de l'escola pública

	A	B	C	N.C.	Total
Confessional	34.9	49.5	17.6		23.5
No confessional	44.2	39.9	67.6		62.1
Unes confessionals i altres no	9.3	6	6.8		6.8
No confessional amb religió voluntària	9.3	1.8	6.2		5.6
N.C.	2.3	2.8	1.7		2
	100 (43)	100 (218)	100 (1060)	10	100 (1331)

A = incrementar el sector privat

B = mantenir la situació com ara

C = totes les escoles haurien d'ésser públiques

El primer aspecte molt interessant que ens mostren les dades és l'elevada proporció de mestres que pensen que l'escola pública ha de ser confessional; pràctica-

ment, una quarta part. Aquesta resposta és totalment incoherent amb els principis bàsics de qualsevol dels documents que sobre l'escola pública es van fer públics després de repartir aquest qüestionari; en tots ells es marcava, en una de les versions, el caràcter no confessional de totes o almenys d'algunes de les escoles públiques. Un altre aspecte és que s'admet la voluntarietat de la religió dins l'escola pública.

També és comprensible el 6.8 % d'ensenyants que indiquen que hi ha d'haver escoles públiques confessionals i escoles públiques que no ho siguin; aquesta seria l'opinió d'un sector social i polític que també ha manifestat la pròpia opinió, i que ha definit l'escola pública amb pluralitat d'opcions ideològiques en cada una d'elles.

Vet aquí un primer element que ja ens clarifica una mica la pregunta que abans hem formulat; no tots els mestres tenen una mateixa idea quan es pronuncien a favor de l'escola pública; si agafem l'opció majoritària —la que afirma la no confessionalitat, incloent-hi els qui mencionen la religió voluntària—, podem concloure que haguessin subscrit el document sortit de l'Escola d'Estiu del 1975, realitzat ben a prop de l'enquesta, no pas el 79,6 % de mestres, com podia semblar-nos si ens fixàvem en l'anterior pregunta, sinó només el 59,9 % dels ensenyants.

Cal dir, però, que tot i aquesta rebaixa substancial de l'índex, la majoria dels mestres —60 %— pensen que cal tendir cap a una generalització de l'escola pública no confessional en el nostre país, amb vista al futur.

És del tot possible que els quaranta anys de franquisme, amb escoles estatals marcadament confessionals, hagin pesat en els mestres a l'hora de donar la pròpia opinió.

De tota manera, també cal esmentar finalment que com més els mestres estan per una escola pública generalitzada, més pensen que aquesta no ha de ser confessional. (Observem com hi ha un 18 % en la columna C, enfront d'un 50 % en la B, i d'un 35 % en la A.)

Tampoc no deixa de ser significatiu que entre els mestres que pensen que cal mantenir la situació com avui, hi hagi una proporció superior dels qui creuen que cal que l'escola pública sigui confessional (50 %), en comparació amb els qui creuen que ha d'incrementar-se el pes de la privada (35 %). Fa la impressió que aquests darrers tendeixen a defensar la privada, però respectant més el caràcter no confessional de l'escola pública, mentre que hi ha una proporció àdhuc més important entre els qui s'inclinen per la situació actual que s'estima més la confessionalitat de les escoles estatals.

3.1.1. Anàlisi contextual

a) La mateixa tendència que observàvem a l'apartat anterior sobre les preferències en relació amb l'escola pública, l'observarem en tractar la confessionalitat en funció de la localització de l'escola.

Barcelona i la resta de l'Àrea metropolitana presenten uns percentatges semblants. La Comarca de Barcelona presenta el tant per cent més elevat de mestres partidaris de la no confessionalitat de l'escola pública, i els mestres que treballen a la resta de Catalunya són els qui ofereixen el percentatge més elevat de partidaris de la confessionalitat. Les diferències no són gaire grans, cosa que fa que puguem marcar com a més significatives les que es donen entre els dos extrems.

Mentre que a la comarca de Barcelona un 24,4 % dels mestres estan d'acord amb la confessionalitat de l'escola —incloent un 8 % que diuen que n'hi ha d'haver unes quantes de confessionals i unes quantes de no confessionals—, a la resta de Catalunya el percentatge arriba al 38,9 % (1).

Com a l'apartat anterior, caldrà esbrinar si aquesta diferència es deu només a la influència d'altres variables, o sigui, si la composició de la població ensenyant és distinta als diferents contextos, o bé si, àdhuc essent veritat aquesta possible composició, també és veritat que es dona alguna influència de la variable contextual. En concret: si a la zona menys urbanitzada han penetrat menys les idees referents a la conveniència de la no confessionalitat de l'escola pública.

b) Les diferències per tipus de centre se'ns mostren força congruents amb les expectatives que en podríem tenir. D'una banda, els centres particulars són els menys partidaris de la confessionalitat de l'escola pública, amb un predomini aclaparador d'aquesta posició en els centres cooperatius.

Les escoles parroquials s'assemblen més, com en d'altres temes, als centres particulars que no pas als religiosos. Dintre d'aquests, les escoles de religioses manifesten una proporció superior que les de religiosos a favor de la confessionalitat de l'escola.

Les escoles estatals se situen en una posició intermèdia, sense que les diferències siguin molt marcades respecte als particulars normals ni als col·legis de religiosos.

En definitiva, la polarització més clara està entre els centres cooperatius, on pràcticament ningú no es pronuncia a favor de l'escola pública confessional, i els col·legis de religioses, on defensen aquesta posició gairebé la meitat de llurs ensenyants.

Vegem a continuació els resultats numèrics ordenats, segons la taula XV. 8.

3.1.2. Anàlisi per atributs individuals

a) La diferència en relació amb el sexe és pràcticament insignificant (2).

b) Mentre a la pregunta anterior no hi havia cap diferència segons el lloc de naixement de l'enquestat —fos urbà o rural—, en aquest cas observem, en principi, una diferència petita, però significativa. Els mestres que han nascut a ciutats de més de 100.000 habitants són menys partidaris de la confessionalitat de l'escola que els qui han nascut a municipis de menys de 100.000 (3). Com a primera aproximació, si posem en relació aquest fenomen amb altres estudis sociològics, la interpretació aniria en direcció de la correspondència entre secularització i urbanització.

c) Els nadius són més partidaris de la no confessionalitat de l'escola que no pas els immigrants. La diferència és poc important (4), però té el seu interès si tenim

1. Diferència percentual absoluta, 14,5 %; i diferència percentual relativa, 1,59.

1. Diferència percentual absoluta d'un 6 %.

2. Diferència perc. abs. d'un 9,9 %, i diferència perc. rel. d'un 1,44.

3. Diferència percentual abs. d'un 8,7 %, i diferència perc. relativa d'un 1,33.

Taula XV. 8. Ensenyants partidaris de la confessionalitat de l'escola pública, segons dependència dels centres

Mestres que treballen en centres de:	Centres públics confessionals (a)	N'hi ha d'haver de conf. i de no confessionals (b)	Total a + b
Religioses	37.1	8.5	45.6
Religiosos	23.6	12	35.6
Estatales	24.4	5.3	29.7
Parroquials	20	6.7	26.7
Acadèmies (1)	19.5	5.6	25.1
Cooperatives	2	1	3
Total	23.5	6.8	30.3

en compte que canvia la tendència respecte al tema anterior; aleshores, els immigrants presentaven una major preferència per l'escola pública —diferència petitíssima— en comparació amb els nadius.

Amb tota probabilitat, els continguts expressats als dos paràgrafs anteriors guarden relació, ja que són més els nadius que han nascut a municipis de més de 100.000 habitants.

d) Com era d'esperar, la diferència entre religiosos i seglars és molt elevada en aquesta qüestió. El 67 % dels religiosos creuen o bé que l'escola pública ha de ser confessional —52 %—, o bé que hi ha d'haver també escoles públiques confessionals —15 %—; entre els seglars, mantenen aquesta opinió el 27 % (21 % i 6 % respectivament) (1).

Malgrat que, tal com ja hem indicat anteriorment, els percentatges en respostes intermèdies és poc elevat, potser val la pena de fer un comentari, encara que només sigui a tall indicatiu. Entre els religiosos predomina l'opció intermèdia («cal que hi hagi escoles confessionals i escoles no confessionals»), en relació amb la que considera que la religió ha de ser voluntària. En canvi, entre els seglars la preferència es presenta a l'inrevés.

e) L'edat, com al tema anterior, manifesta fortament la seva influència. I també, com abans, el tall fonamental s'estableix entre els de menys de 35 anys i la resta. Entre els de menys de 35 anys, les tres quartes parts són partidaris de la no confessionalitat de l'escola pública; entre la resta, en són partidaris aproximadament la meitat (2). És a dir, que la probabilitat de trobar un mestre de menys de 35 anys que defensi la no confessionalitat és doble que entre els de més de 35 anys.

Com abans, la influència de l'edat és més gran entre els seglars que entre els religiosos; en tots dos grups opera en la mateixa direcció, però les diferències entre joves i grans són més fortes entre els seglars que entre els religiosos.

Pel que fa a la influència de l'edat, la força de la relació entre la pregunta de la confessionalitat de l'es-

cola pública i la que hem analitzat anteriorment, és a dir, l'opinió respecte al futur de l'escola, és pràcticament igual en el cas dels seglars (3). En canvi, en el cas dels religiosos és superior en el tema de la confessionalitat (4). Això té com a causa que, en el cas de la confessionalitat, la progressió és més clara, o sigui, que a la tendència a la no confessionalitat de l'escola pública presenta, entre els religiosos, una mica més de diferència la comparació del grup intermedi amb el més jove, la qual cosa no passava en el tema anterior. Tanmateix, les diferències són febles. Per tant, el que sembla més clar de mantenir, com a afirmació global, és que en general la influència de l'edat en tota aquesta problemàtica també és més feble entre els religiosos que entre els seglars.

3.2. Altres aspectes definidors del model d'escola pública

Només als ensenyants que, amb vista al futur, s'havien mostrat partidaris de tendir cap a una generalització de l'escola pública, se'ls formulà una pregunta oberta, demanant-los que definissin en poques paraules quines eren les característiques més importants del model d'escola pública que pensaven. Queden exclosos d'aquesta anàlisi els 271 entrevistats que escolliren les altres alternatives. Ens referirem normalment als 1.060 entrevistats, o sia al 80 % de la mostra.

Les respostes obtingudes es classificaren en 10 grups, que són els següents:

- 1) Coeducació.
- 2) Laïcitat.
- 3) Direcció col·legiada; treball en equip.
- 4) Sistema de reclutament del professorat diferent de les oposicions.
- 5) Ensenyament *del* o *en* català.
- 6) Aspectes tautològics (gratuitat o finançament per part de l'Estat).
- 7) Millorament de la qualitat de l'ensenyament en els aspectes pedagògics (metodologia, relació professor-alumne).
- 8) Millorament de les condicions materials de l'ensenyament (menys alumnes per classe, material, etc.).
- 9) Escola no selectiva, ni discriminatòria, unificada, etc.
- 10) Que hi hagi relació entre els centres i el medi on es troben situats (participació dels pares, etc.).

1. Diferència perc. abs. d'un 40 %, i diferència perc. rel. d'un 2,48.
 2. Diferència absoluta, 25,3 %; diferència relativa, 1,9.
 3. Els valors de gamma són 0,49 i 1,46 en el cas dels seglars.
 4. Els valors de gamma de 0,11 enfront de 0,24 en el cas dels religiosos.

Ens limitarem a aquells aspectes que no van ser preguntats explícitament en altres preguntes del qüestionari, perquè d'aquests últims ja en tenim una informació més directa.

En concret, doncs, veurem quants ensenyants han citat aspectes relatius a la qualitat de l'ensenyament, tant en els seus aspectes materials, com en els directament pedagògics; quants ensenyants s'han referit a la relació amb el medi circumdant de l'escola, i quants han mencionat aspectes que fan referència al caràcter no selectiu que ha de tenir l'escola pública (aspectes 7, 8, 9 i 10 dels explicitats més amunt).

3.2.1. La qualitat de l'ensenyament, la relació amb el medi i la no selectivitat a l'Escola pública

El nombre relatiu d'ensenyants que cita aquests aspectes és el següent:

	A	B (1)
Caràcter no selectiu	42 %	33 %
Millores pedagògiques	34 %	27 %
Millores materials	25 %	20 %
Relació amb el medi	10 %	8 %

No mencionen cap tipus de millora ni material ni pedagògica, el 54 % dels ensenyants corresponents (s'entén 54 % del 80 % que tenim en compte —columna A—).

No mencionen ni l'aspecte de relació amb el medi ni el de selectivitat, el 52 % dels ensenyants corresponents.

És important ressaltar que l'aspecte més mencionat sigui justament el caràcter no selectiu, al qual ha de respondre una situació generalitzada d'escola pública. Des del nostre punt de vista, els aspectes relatius a la millora material i pedagògica són elements que defineixen genèricament una bona escola, però que no estan directament relacionats amb el fet que sigui pública o no.

Tot i que aquests aspectes es presten a una interpretació subjectiva, no deixa de ser simptomàtic que un 54 % dels ensenyants que són partidaris de l'escola pública no els mencionin. D'altra banda, ha penetrat molt poc entre els ensenyants el caràcter que, en el futur, hauria de tenir una escola pública, en contraposició al tancament i a l'autoritarisme que sovint dominen l'actual escola estatal. Ens referim al fet que només un 10 % dels ensenyants corresponents han esmentat que quan ells pensen en una escola pública, pensen en una escola en la qual els pares tenen coses a dir, que és oberta a les institucions del medi social on es troba, etc. No volem pas dir que l'escola privada no pugui ni hagi de ser oberta al medi, però, segons el nostre parer, aquesta obertura tindrà sempre unes limitacions.

Només un 4 % dels ensenyants corresponents —4 % del 80 %— indiquen explícitament els dos aspectes: caràcter selectiu i relació amb el medi.

Tot i que la interpretació pot ser arriscada, a primer cop d'ull sembla com si una gran majoria dels ensenyants haguessin assimilat genèricament que conceben l'educació com a servei públic —ni tan sols han escollit l'opció de mantenir l'actual situació de convivència en-

tre escola pública i privada—; però, en canvi, s'han aturat poc a construir un model del que pensen que hauria de ser aquesta escola. Això pot fer presumir que sigui més una reacció a la situació caòtica en què s'ha mogut l'ensenyament privat durant els darrers anys —manca d'estabilitat, sous més baixos, etc.—, que no pas una reacció pensada sobre el caràcter que ha de tenir l'ensenyament al país. Hi ha altres parts de l'enquesta que poden ajudar a interpretar aquest fet.

3.2.2. Descripció contextual

Les diferències en relació amb les dues variables contextuais són en tots els temes molt febles. No hi ha diferències importants que permetin afirmar amb seguretat que algun dels aspectes que defineixen l'escola sigui més present en un tipus o altre de localització de l'escola, o en un tipus o altre de dependència. Les diferències observades (1) no ens ofereixen elements per a assajar cap mena d'interpretació coherent; caldria, en tot cas, aprofundir en l'anàlisi.

Cal remarcar que tampoc en aquest aspecte no hi ha cap diferència entre els seglars que treballen a l'escola religiosa, i els docents que treballen a centres privats no dependents de l'Església.

3.2.3. Anàlisi a partir dels atributs dels ensenyants

A l'hora de veure la influència diferencial dels atributs individuals, ens trobem amb un fenomen interessant, sobretot comparant-lo amb el que passava a les preguntes anteriors d'aquest mateix tema.

Pràcticament cap de les variables estudiades no manifesta influència en aquest problema. Ni el sexe, ni l'origen, ni la procedència rural o urbana dels ensenyants.

Si només fos això, no seria estrany, per tal com les variables citades tampoc no es mostraven molt diferenciadores als anteriors temes. Però és que tampoc l'edat, que abans es manifestava potent, ni la diferenciació entre religiosos i seglars, que abans posava en relleu una forta influència, tenen en aquest punt una influència significativa.

En definitiva, la interpretació ens sembla clara i molt interessant des d'un punt de vista sociològic: probablement s'ha operat el que s'anomena un procés de selecció. Una vegada eliminats els no partidaris de l'escola pública —que eren més els grans que els joves i més els religiosos que els seglars—, els qui resten queden constituïts en un grup pràcticament homogeni a l'hora de destacar determinades característiques importants de l'escola pública. No podem, doncs, afirmar que els joves tinguin una concepció més definida quant a la selectivitat o a les millores pedagògiques o materials, o a la vinculació amb el medi. Tret d'una breu referència que farem després, tampoc no afirmem que hi hagi diferència entre els religiosos i els seglars que estan per l'escola pública.

Aquesta interpretació és coherent amb el que anteriorment observàvem, sobretot pel que toca a l'edat —recordem que el grup de religiosos és relativament menys jove—. Hi ha un contingent important de gent jove que s'ha decantat per l'escola pública, però que encara no

1. A. = percentatge sobre el 89,9 % de la mostra, als quals se'ls formulà la pregunta.

B. = Percentatge sobre el total de la mostra, és a dir, sobre els 1331 casos.

1. Sempre inferiors a una diferència percentual absoluta d'un 13 %, i a una diferència percentual relativa d'un 1,5.

s'ha formulat els aspectes fonamentals del model d'escola que desitjaria.

Apurant molt les dades i utilitzant-les només com a elements envers futures hipòtesis, sembla que els religiosos tendeixen a citar, menys que els seglars, els

1. Diferència percentual absoluta d'un 13,1 % —no massa forta—; diferència percentual relativa, 1,9 —més important—.
2. Diferència percentual absoluta, 6,1 % —pràcticament insignificant—; diferència percentual relativa, 1,6 —més forta—.

4. L'OPINIÓ DELS RELIGIOSOS RESPECTE AL FUTUR DE L'ENSENYAMENT A LES COMUNITATS RELIGIOSES

Només als membres de les congregacions religioses se'ls formulà una pregunta oberta sobre com veien el futur de l'ensenyament per part de les organitzacions religioses.

Les respostes obtingudes es van agrupar en el conjunt de categories que a continuació s'especifiquen. Els codificadors, però, havien de situar la resposta en tres grans subgrups: els qui consideraven que les escoles religioses continuarien existint en el futur, més o menys segons la seva forma actual; els qui consideraven que tendrien a desaparèixer en la seva forma actual, i els qui donaven una resposta de la qual no es podia deduir quina de les dues alternatives anteriors preveien com a més probable.

En concret, les categories de classificació utilitzades són les següents:

- A) Respostes que preveuen que continuarà:
 1. Visió optimista (es revitalitzaran, etc.).
 2. Sense l'explicitació anterior.
- B) Respostes que preveuen el futur incert o difícil:
 3. (però, que no n'expliciten ni la perduració ni la desaparició).
- C) Respostes que preveuen la seva desaparició (almenys en la seva forma actual):
 4. No especifiquen alternatives (l'Estat tendirà a eliminar-les, cada vegada tindran menys alumnes, etcètera).
 5. Es tendeix cap a altres formes (comunitats de base, grups de pares i seglars, etc.).
 6. Tendirà a convertir-se en pública (els edificis passaran a l'Estat, i els religiosos seran uns mestres més que treballaran en centres no dependents de l'Església).
- D) Respostes inclassificables.

4.1. Descripció contextual

Com es pot fàcilment observar a la taula, són majoria relativa els religiosos que preveuen que els col·legis de l'Església tendiran a desaparèixer, almenys en la seva forma actual. Taula XV. 9.

Un 22 % dels entrevistats preveuen un futur optimista; un altre 22 % més aviat albira un futur amb dificultats; i un 44 % creu marcadament que s'anirà cap a un canvi en l'estructura dels col·legis.

aspectes qualitius; en canvi, no difereixen quant als aspectes de relació amb el medi i amb la selectivitat.

Dintre cada un dels dos subconjunts, els seglars estarien comparativament més preocupats pels aspectes materials, que no pels religiosos (1).

Dintre l'altre subconjunt de temes, són més els religiosos que destaquen la relació amb el medi (2).

Així com el procés de selecció abans esmentat sembla que fa que els religiosos, en general, siguin més contraris a l'escola pública, els qui hi tendeixen també la tenen més definida.

Taula XV. 9. Opinió dels religiosos pel que fa a les perspectives de futur de les escoles de l'Església

A) Continuaran			
Es revitalitzaran	12.2		
No específica	10.2	22.4	44.8
B) Futur incert i/o difícil			
	22.4		
C) Desaparició i/o canvi			
No específica	22.4		
Altres formes	5.1	43.8	
Es convertiran en públiques	16.3		
Inclassificables	11.2 %		
			100 (98)

La distribució de les dades ens mostra que, ara com ara, entre un contingent de religiosos ensenyants hi ha una certa consciència de crisi, per les raons que sigui.

Del 44 % d'entrevistats que es decanten per considerar que canviarà la situació del futur dels col·legis, la meitat, o sia el 22 %, presenta una resposta de caràcter positiu, en el sentit d'imaginar una alternativa; ja sigui pensant que els religiosos aniran a formar part dels col·legis de l'Estat, com els altres ensenyants; ja sigui pensant en noves formes d'estructuració; l'altre 22 % senzillament opta per una actitud diguem-ne de resignació davant els fets.

En síntesi, doncs, predominen, d'una banda, les respostes que veuen el futur diferent i, de l'altra, les que el veuen poc definit —o bé amb optimisme, tal com funciona ara, o bé insinuant una situació de recanvi—. Es tracta d'una situació de desadaptació o bé d'expectativa, davant els canvis ràpids que es van produint, enfront dels quals encara no s'ha estructurat una mentalitat clara. Cal, tanmateix, fer notar que la política educativa oficial no ajuda pas a poder-se fer una idea definida respecte a cap problema; les anades endavant i endarrera han estat freqüents els darrers cinc anys.

L'anàlisi de les diferències segons localització de l'escola és molt significativa. Taula XV. 10.

Els religiosos que treballen a l'àrea expansiva del voltant de Barcelona són els qui més s'inclinen pel parer que, en el futur, canviarà la situació dels col·legis; els de Barcelona ocupen una posició intermèdia; i els qui treballen a la resta de Catalunya manifesten unes opi-

Taula XV. 10. Opinió dels religiosos pel que fa al futur dels col·legis de l'Església, segons localització

	Barcelona	Àrea metropolitana	Catalunya (resta)
Continuïtat	16	18	32
Incertesa	24	7	38
Canvi	47	61	21
Inclassificables	13	14	0
	100 (45)	100 (28)	100 (24)

nions més decantades cap a la pervivència de la situació actual. (Les diferències són altes, sobretot entre els extrems: 61 % i 21 %.)

La previsió de continuïtat és mantinguda per un nombre relatiu igual a Barcelona que a l'Àrea, i per un nombre sensiblement superior pel que fa a la resta de Catalunya.

La posició d'incertesa s'ha introduït ja als llocs més segurs; i mentre que a l'Àrea el decantament ja s'ha produït cap a posicions de canvi, a Barcelona i a la resta de Catalunya el nombre de religiosos que veuen el futur amb problemes és relativament més alt.

La crisi no ha penetrat tant als col·legis de la Catalunya menys sotmesa a un procés de canvi general.

Ens podem adonar fàcilment que les respostes a aquesta pregunta guarden perfecta coherència amb les observades anteriorment sobre temes d'aquest mateix capítol. Per afinar l'anàlisi, caldria esbrinar si les distintes opinions s'expliquen només per la composició diferencial de la població religiosa als diferents contextos, o bé si la variable contextual, a més de les altres, també juga el seu paper en el sentit que hem interpretat abans.

4.2. Anàlisi per atributs individuals

Les diferències per sexe són nul·les; les de l'origen rural-urbà són molt febles i en canvi són més fortes, segons l'edat i segons es tracti de nadius o immigrants.

El 50 % dels religiosos immigrants creuen que els col·legis de l'Església canviaran, però dels nadius només ho creuen un 37 %. La mateixa lògica que s'apuntava als paràgrafs anteriors es constata aquí; la posició d'incertesa és més elevada allà on no s'ha generalitzat tant una opinió clara a l'entorn del canvi.

5. OPINIONS SOBRE ELS PROCEDIMENTS DE PROVISIÓ DE PLACES

L'escola estatal actual resol el proveïment de places dels centres a partir de dues institucions: les oposicions i els concursos de trasllat.

Les oposicions són, per a la gran majoria de candidats, el mecanisme obligat per a poder ingressar al cos oficial de professors d'E.G.B. Darrerament, hi ha alguns casos d'accés directe, del que es beneficien aquells estudiants que durant tota la carrera han tingut una nota mitjana de notable.

Una vegada ingressats al cos de professors, els mestres obtenen una plaça de propietari provisional, de la

Com passava a la pregunta referent a les opinions en relació amb l'escola pública, el tall per l'edat s'esdevé entre els de menys de 50 anys i els de més. O sigui, que els dos subgrups (de menys de 35 anys i de 35 a 49) se'ns presenten com a homogenis. Els més joves tendeixen a veure el futur com a canviant, més que no pas els més grans (48 % dels de menys de 50 anys, enfront del 30 % dels de més de 50).

Com abans entre els més grans, el nombre relatiu de la posició d'incertesa és més alt que entre els més joves.

Sembla, doncs, que la interpretació que es va configurant com a més coherent seria la que tot seguit exposarem. La localització de l'escola, sobretot, i una mica l'edat deuen ser les dues variables més explicatives, que actuen interrelacionadament: els religiosos de més edat estan relativament més representats a les escoles de la resta de Catalunya i a Barcelona, que no pas a l'àrea barcelonina; i al mateix temps, deu coincidir que hi ha un predomini de nadius i, lògicament, d'origen de naixement menys rural. Una certa joventut en l'edat i el procés de canvi en el context de localització de l'escola, actuen en la direcció d'afavorir les actituds de canvi. No podem oblidar que el tall per l'edat no es presenta fins als 50 anys (1).

La influència de l'edat mesurada per Y surt només 0,12, molt igual a la que ens trobàvem a les preguntes referents a l'escola pública. Aquest fet té com a causa el tall esmentat per l'edat fins a més de 50 anys. Cal, per tant, mantenir la interpretació segons la qual, entre els religiosos, l'edat és poc determinant de diferències entre el grup jove i l'intermedi. Si dicotomitzem la taula entre els de menys de 50 anys i els de més, quant a opinions de canvi, obtenim una Q més elevada (0,40). Tampoc en aquest cas X^2 no és significatiu.

Dicotomitzant la relació nadius-immigrants, surt una Q inferior, 0,30, que tampoc no és significativa.

Hem de concloure, doncs, que —sense desmentir les anteriors interpretacions— probablement el factor més significatiu sembla que és la localització de l'escola. O sigui, la submissió o no a una determinada problemàtica de l'àrea de localització.

1. Si fem les proves de significació estadística, pròpiament l'única relació que s'aguanta és la de la localització de l'escola. En cap de les altres surt significatiu el X^2 . No obstant això, creiem que, atès que les dades permeten una interpretació coherent, es pot mantenir almenys com a hipòtesi. (El fet que no surtin significatives les relacions estadístiques és motivat pel fet que en sí són febles, però també pel nombre reduït de casos de religiosos 98 i 87—, exclosos els inclassificables.)

pre per la seva voluntat, perquè prèviament han d'ésser convocades pel Ministeri, poden exercir mitjançant un contracte d'interinitat. En virtut d'aquesta mena de contracte, la remuneració és inferior, i l'estabilitat en la plaça, i fins i tot l'estabilitat general de treball, són molt reduïdes. La Delegació del Ministeri cada any renova els contractes i assigna cada curs els llocs de treball als interins.

Darrerament, la importància numèrica dels interins ha anat incrementant-se per mor que el Ministeri no ha convocat les oposicions necessàries. La raó més palesa és que, per aquest procediment, el Ministeri s'estalvia una quantitat considerable de diners.

Aquests mecanismes de proveïment de places comporten moltes conseqüències negatives per a la bona marxa dels centres escolars:

a) Els contractes d'interinitat suposen una gran inestabilitat laboral per al mestre, que cada any pot ser acomiadat i quedar en atur forçós.

A més a més, causen una gran inestabilitat als centres, ja que fins a l'inici de curs no sap quins seran els mestres de plantilla. Al mateix temps, com que molts mestres canvien cada curs, les possibilitats de constituir un equip de mestres amb una línia d'acció coherent són pràcticament nul·les.

b) El sistema de concursos de trasllat també dificulta la continuïtat als centres que, per la raó que sigui, són menys desitjats pels ensenyants; les escoles rurals en són un exemple ben palès. En molts casos, els mestres que ocupen aquestes places només les ocupen per una obligació, amb la vista posada en l'acumulació de punts i, per tant, les tasques escolars i la integració als pobles es fan difícils, i més a Catalunya si tenim en compte que molts mestres estatals són de parla castellana.

Quan un propietari provisional ha començat a integrar-se en un centre pot ser obligatòriament desplaçat per un de definitiu que hagi sol·licitat la plaça. Tenim, per tant, un altre mecanisme que dificulta la formació d'equips d'ensenyants.

En el sentit contrari, però, —i a causa del mateix mecanisme— alguns centres vénen a convertir-se en feu de mestres de més edat, que ja fa molt de temps que han obtingut aquella plaça i que de vegades obstaculitzen la possibilitat de realitzar-hi cap tipus de canvi; aquest és el cas de moltes escoles estatals de la ciutat de Barcelona i, en general, de les ciutats grans. La institució de les permanències és un altre mecanisme que reforça aquests efectes negatius per a l'evolució; hi ha centres més desitjats i centres que ho són menys. En

aquest assumpte hi poden jugar altres factors: per exemple, el tipus d'alumnat.

En conjunt, és un sistema burocràtic que dificulta la relació del centre amb el propi medi social, perquè els mecanismes d'accés mai no tenen res a veure amb les necessitats d'un centre en concret.

Els efectes que sobre els centres pot tenir el sistema d'oposicions són més indirectes. Les oposicions han estat criticades més aviat perquè pressuposen que un mestre que ha acabat els seus estudis i posseeix el títol corresponent, no es considera oficialment idoni per a exercir amb ple dret. D'altra banda, tal com es fan, les oposicions es redueixen sovint a una prova d'acumulació de coneixements memorístics que no garanteixen de cap manera que el mestre que les passa sigui, per aquesta raó, millor professional que un altre.

Feta aquesta breu introducció, que només té en compte els aspectes principals, i amb l'únic objectiu de situar mínimament el lector, passem a veure les opinions dels mestres sobre aquests temes: taula XV. 11.

Un nombre molt minoritari de mestres és partidari de mantenir l'actual sistema d'oposicions, ja sigui amb un caràcter totalment exclouent (4 %), ja sigui admetent alguna excepció de caràcter individual, com seria l'actual mecanisme d'accés directe (4 %).

L'opinió majoritària es divideix en dues alternatives: Considerar les oposicions com un dels camins d'accés, però admetent que n'hi hagi d'altres, o bé optar per l'alternativa més radical que pressuposa l'abolició total del sistema d'oposicions. Aquesta darrera posició la mantenen la meitat dels enquestats.

Les dades ens mostren que els mestres del sector privat tendeixen a ser encara menys partidaris del sistema d'oposicions que no pas els mestres estatals, tot i que les diferències són molt reduïdes. Això fa que es pugui afirmar que, en general, els mestres comparteixen una posició adversa envers aquesta institució. Taula XV. 12.

Com en el cas de les oposicions, l'opinió majoritària també és contrària al mecanisme del concurs; són més, però, els ensenyants que expressen una opinió favorable sobre aquesta institució que no pas sobre l'anterior; un 21 % es decanten per mantenir l'actual fórmula tal com està, mentre que en el cas anterior només un 8 % manifestava una opinió favorable a l'actual sistema d'oposicions.

També és cert que en el cas de les oposicions es donava al qüestionari una alternativa intermèdia (man-

Taula XV. 11. Opinions dels mestres sobre el sistema d'oposicions

	S. públic	S. privat	Total
Les oposicions com a condició necessària	7	2	4
Les oposicions com a condició general. Amb excepcions individuals	8	3	4
Les oposicions, condició possible: diversos camins d'accés	45	37	39
Cal abolir el sistema d'oposicions	39	58	52
N.C.	1	1	1
	100	100	100
	(438)	(893)	(1331)

Taula XV. 12. Opinions sobre el concurs de trasllat

	S. públic	S. privat	Total
Cal mantenir l'actual sistema de concurs de trasllat.	46	8	21
El centre hauria de participar en l'elecció del seu professorat.	50	89	76
N.C.	4	3	3
TOTAL	100 (438)	100 (893)	100 (1331)

tenir diferents camins d'accés), cosa que no passava en aquesta qüestió. Aquest fet pot haver influït en els resultats, per tal com l'alternativa intermèdia admestia, si més no com a camí possible, el sistema d'oposicions pel qual han accedit al cos del professorat la gran majoria dels mestres estatals propietaris.

Malgrat les anteriors afirmacions, els resultats de la taula són prou significatius, si tenim en compte tant la formulació de la pregunta, com l'estructura empírica de la relació que ha sortit entre sector públic i privat.

Des del punt de vista de la formulació de la pregunta, cal assenyalar que els mestres que optaren per l'actual sistema de concurs de trasllat, traduïen una clara preferència d'aquest sistema enfront de l'alternativa que pressuposava alguna participació del centre en l'elecció dels seus ensenyants; observem que la formulació només parla de participació del centre, cosa que no exclou que els drets adquirits pels ensenyants d'una manera o altra puguin ser tinguts en compte.

Des del punt de vista empíric, l'estructura de la relació és molt significativa; hem obtingut una implicació simple perfecta. És pràcticament del tot improbable que un mestre del sector privat defensi el sistema de concursos de trasllat; en canvi, al sector públic, tant podem trobar un ensenyant que el defensi, com un que s'hi oposi: Quasi la meitat dels mestres estatals defensen aquesta fórmula.

La fórmula del concurs és defensada més pels propietaris definitius, que no pas pels altres mestres amb un estatus laboral. És sorprenent potser que el percentatge d'interins que defensen aquesta fórmula sigui una mica més gran que el de propietaris provisionals que també la defensen. Vegem les dades:

Taula XV. 13. Mestres estatals favorables al concurs de trasllat, segons situació laboral

Propietaris definitius	55 %
Propietaris provisionals	23 %
Interins	33 %

No és pas gens difícil deduir que la defensa del concurs va lligada amb la defensa del propi lloc de treball que, després de molts esforços, s'ha pogut assolir. Aquest deu ser, clarament, el cas dels propietaris definitius. La interpretació que podem apuntar, a tall d'hipòtesi, sobre la diferència entre provisionals i interins, que aniria en la mateixa línia que l'anterior, seria la següent: per als interins, en absoluta situació d'inestabilitat, la fórmula del concurs és desitjable, justament per tal d'assolir aquesta estabilitat. En canvi, els propietaris provisionals, que tenen la plaça sempre amenaçada per la possible arribada d'un propietari definitiu que els en

tregui forçosament, tenen una imatge d'aquesta institució amb molts aspectes negatius.

Com després veurem a la relació apuntada, intervenen factors d'edat, que se sobreposen a les situacions diferents quant a estatus. Per això podem pressuposar que com a mitjana són més joves els interins que no pas els provisionals.

Tenim un altre element que ens acaba de confirmar la nostra interpretació. Hi ha una relació clara entre defensa del sistema d'oposicions i defensa del sistema del concurs; com més es defensa el primer, més es tendeix a defensar el segon. Tanmateix resulta sorprenent que un 15 % d'ensenyants dels qui opten per la fórmula més radical quant a les oposicions (pensen que caldria abolir-les), siguin partidaris, en canvi, de mantenir el concurs de trasllat. La relació entre concurs de trasllat i defensa del propi lloc de treball és, doncs, evident.

Vegem ara quina és la incidència de l'edat sobre el fenomen que estudiem; fóra interessant trobar un canvi de mentalitat entre els mestres més joves, ja que podria suposar una millor predisposició al canvi d'uns mecanismes de reclutament que, en principi, considerem poc adequats per a la bona marxa del sistema educatiu. No es tracta pas d'una opinió personal, sinó d'un contrast directe amb els ensenyants que intenten detectar la problemàtica de l'Escola pública, i els camins del seu futur. Pel que fa a això, cal tenir en compte els treballs realitzats a les escoles d'estiu de 1975 i 1976 sobre la gestió dels centres escolars. En aquests treballs s'ha posat de manifest que els propis centres han de participar en la gestió i en el reclutament del seu professorat; cosa que equival a constatar les deficiències òbvies dels actuals mecanismes de proveïment de places. Taula XV. 14.

Tant al sector públic com al privat hi ha una relació clara entre l'edat i el fenomen que estudiem; els mestres més joves tendeixen a ser menys partidaris del sistema d'oposicions. Aquesta relació és més forta en el cas dels mestres del sector privat, que no pas entre els del sector públic.

Observem que la categoria intermèdia, o sigui aquella que considera les oposicions com un dels sistemes possibles d'accés, si bé no l'únic, no presenta, al sector públic, cap diferència segons l'edat; en canvi augmenta al sector privat, en augmentar l'edat.

En definitiva, dintre el sector públic, hi ha una resistència superior que al sector privat a abolir el sistema d'oposicions, fins i tot al grup d'edat més jove; es tendeix a optar més per la fórmula intermèdia, que no pas a sostenir l'opinió més radical, partidària d'abolir aquesta institució. L'explicació ha d'estar per força en el mateix tipus de reacció psicològica abans esmentada, o sigui, en la resistència a que altres professionals puguin prescindir d'unes dificultats que hom ha hagut de superar per a obtenir el propi lloc de treball. No obstant això, i tal com ja ho hem dit, la incidència de l'edat és significativa.

Vegem ara de forma comparativa les opinions relatives a l'abolició de les oposicions, i les que fan referència a la supressió del concurs de trasllat; ambdues tenen en compte l'edat i el sector. Taula XV. 15.

Com ja havíem indicat abans, dintre el sector privat pràcticament no hi ha ensenyants partidaris del concurs; en aquest cas, lògicament, la influència de l'edat —tot

Taula XV. 14. Opinions sobre les oposicions, segons l'edat i el tipus de centre

	Sector públic			Sector privat		
	- 35	35 - 50	50 i més	- 35	35 - 50	50 i més
Exclusiva o normal	8	25	27	3	9	15
Diverses vies d'accés	46	41	44	31	52	58
Abolir les oposicions	45	32	29	66	37	27
N.C.	1	3	0	0	2	0
	100	100	100	100	100	100

Taula XV. 15. Comparació entre els mestres contraris a les oposicions i el concurs de trasllat, segons el sector i l'edat

	Sector públic		Sector privat	
	Contraris a oposicions	Contraris a concurs	Contraris a oposicions	Contraris a concurs
menys de 35	45 %	60 %	66 %	90 %
35 a 50	32 %	39 %	37 %	90 %
50 i més	29 %	31 %	27 %	71 %
	39 %	50 %	58 %	89 %

i que s'insinua— és molt feble. En canvi, és molt important ressenyar que dintre el sector públic hi ha una clara diferència entre els mestres grans i els joves en relació amb la institució del concurs; parem esment que un 60 % dels mestres de menys de 35 anys estan en contra d'aquesta institució, amb una diferència marcada (el doble) respecte als de més de 50 anys. Veiem, doncs, una tendència al canvi, però aquesta tendència no ens pot fer oblidar que encara 4 de cada 10 ensenyants del sector públic de les noves generacions, defensen aquesta institució tan ineficaç per a la bona marxa dels centres.

Sens dubte caldrà arbitrar fórmules de proveïment de places que, sense perjudicar els interessos laborals dels mestres estatals, resolguin aquesta problemàtica.

Fins ara hem pogut constatar que les tres quartes parts de la nostra població enquestada considera que el centre escolar ha de tenir alguna participació en l'elecció del propi professorat, fórmula que es contraposa al qüestionari amb el mecanisme del concurs de trasllat.

Ens interessa avançar un pas més i veure quina ha estat la distribució dels ensenyants quant als subjectes que creuen que han de tenir veu i vot en aquesta elecció. Cal dir, una vegada més, que, tal com era formulada, la pregunta no pressuposava explícitament que no s'haguessin de tenir en compte els drets adquirits dels ensenyants de caràcter laboral. No s'explicitava pas quin hauria de ser el mecanisme exacte de provisió de places, sinó que senzillament es demanava l'opinió respecte a la participació en la provisió de places dels subjectes directament implicats en el centre.

Observem en primer lloc la distribució general, present en consideració totes les alternatives ofertes al qüestionari, a la taula XV. 16.

Com podem observar, un 55 % del total d'ensenyants subscriuen les opinions més compartides en tots els debats que darrerament s'han organitzat sobre les gestions

Taula XV. 16. Marginals totals sobre els mecanismes de provisió de places

Cal mantenir l'actual fórmula de concurs de trasllat	21
El centre ha de participar en l'elecció	
Han de tenir veu i vot en l'afer:	
— Només el director	2
— El director i els professors	20
— El director, els professors i la comissió de pares d'alumnes	35
— A més a més d'aquests haurien d'intervenir-hi representants de les associacions del medi on radica el centre	20
N.C.	3
	100
	(1331)

dels centres escolars. Un 35 % —que és la freqüència més alta— reserva la participació al centre escolar als subjectes afectats més directament (mestres i pares), i un 20 % subscriuria la fórmula que no reserva aquesta participació només als subjectes afectats directament al centre, sinó que considera que les associacions que tenen alguna incidència cultural en el medi social concret han de tenir també alguna cosa a dir sobre el reclutament dels nous ensenyants.

El tema de la provisió de places és el que menys s'ha debatut en concret, almenys pel que fa a les Escoles d'Estiu de Rosa Sensat i als darrers Congressos de la Formació. Extrapolant una mica els debats sobre gestió de centres, la fórmula subscripta a les declaracions d'ambdues instàncies (1975 i 1976) s'acostaria a la darrera de les formulades al qüestionari, es a dir, a la que manté un 20 % de la població enquestada. Altres documents

sobre l'escola apareguts els últims temps, més aviat sembla que s'inclinen per la fórmula que reserva aquesta participació a mestres i pares.

Lògicament, en ambdós casos es pressuposa una participació de les instàncies oficials, però sempre molt descentralitzades (municipis, etc.), i també dels organismes de caràcter català (Generalitat). Cal fer constar que algunes oposicions més radicals voldrien negar tot tipus de participació a aquests organismes de caràcter oficial; aquestes posicions no han quedat reflectides als documents aprovats majoritàriament.

Tot i ser important el nombre de mestres que accepta fórmules participatives, no s'ha d'oblidar que gairebé la meitat d'entre els partidaris dels concursos de trasllat i els qui reservarien la participació als ensenyants —molt pocs la reserven exclusivament al director— presenten una resistència clara a la intervenció als centres de les persones implicades. És possible que aquestes opinions a la defensiva hagin minvat aquests últims anys, però cal també ser realistes i preveure que encara és present una forta resistència a l'entrada d'elements externs als centres escolars. L'escola encara és viscuda per molts ensenyants com un terreny propi i exclusiu, en el qual les ingerències externes poden posar en dubte la pròpia autonomia professional.

Analitzant la submostra formada pel 76 % de mestres partidaris d'algun tipus de participació obtenim el següent, segons tipus de centre:

Taula XV. 17. La participació en la provisió de places (Submostra dels partidaris)

	Sector públic	Sector privat	Total
Director i mestres	28	28	28
Els anteriors i els pares	40	47	45
Els anteriors més representants d'associacions del medi social	33	25	47
	(221)	(794)	(1015)

Les diferències de la taula són molt febles; hi ha una lleugera tendència a ser superior al sector estatal que al privat, el nombre de mestres que sostenen la tercera posició, és a dir, que són partidaris també de la participació d'associacions. Analíticament, aquesta des-

viació és molt lògica, si tenim en compte que en aquesta submostra només hi ha la meitat dels mestres estatals, enfront d'un 89 % dels privats. Quan els mestres estatals superen la barrera de renunciar al concurs de trasllat, ja són uns quants més els qui estan disposats a optar per la fórmula que pressuposa una participació de més instàncies. Cal remarcar, però, que les diferències són mínimes, i en ambdós sectors l'opinió majoritària és la que reserva la participació a pares i a mestres.

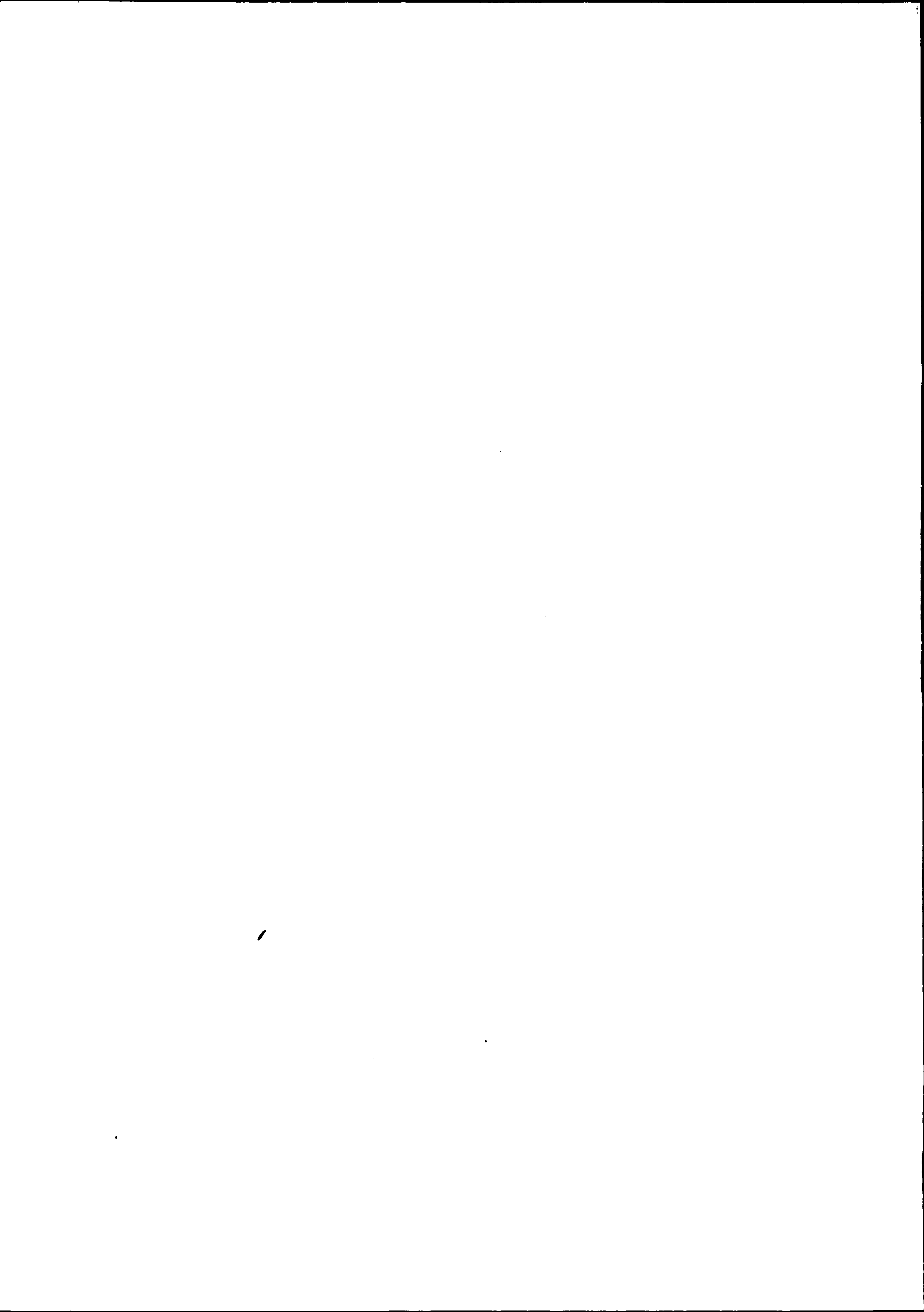
L'anàlisi per edat ens dona unes indicacions interessants; no hi ha quasi cap diferència entre la generació més jove i la intermèdia; en canvi, el grup de més de 50 anys està més mal disposat a la participació àdhuc dels pares. Igual que abans, ens trobem davant un procés sociològic de selecció: la influència forta de l'edat ja l'havíem trobada abans en la defensa del concurs de trasllat; una vegada eliminat aquest, la diferència desapareix.

Taula XV. 18. La participació en la provisió de places per edats

	- de 35	35 a 50	50 i més
Director i mestres	27	26	47
Els anteriors i els pares	45	51	32
Els anteriors i els representants d'associacions	28	23	21
	100 (760)	100 (193)	100 (62)

La combinació entre edat i sector —que no transcrivim per no recarregar la lectura— manté la tendència esperada a partir de les dues taules anteriors: la generació jove i la intermèdia dels mestres estatals presenten uns percentatges una mica més alts als corresponents a les escoles privades, pel que fa a la tercera opció —participació d'associacions—; i, en canvi, el reducte de mestres grans més contraris a la participació, àdhuc dels pares, és significativament més gran al sector públic que no pas al privat.

Cal concloure, certament, que tot i essent optimistes i pensant que algunes d'aquestes posicions deuen haver variat les estructures que hi ha sota, són encara massa estables com perquè un plantejament seriós i realista de la problemàtica de la provisió de places les hagi de tenir en compte. Al nostre parer aquesta és una qüestió clau amb vista a la renovació de l'escola a Catalunya.

La Fundació Jaume Bofill promou treballs de recerca en Ciències Socials que, a vegades, no han obtingut una divulgació corresponent a l'interès dels temes tractats. Amb la intenció d'oferir un servei més a la nostra societat, pretén de fer arribar alguns d'aquests treballs a un públic més ample a través de la present col·lecció.

Publicats:

"Sòl urbà i classes socials"

Raimon Bonal i Joan Costa

"L'Educació General Bàsica a Catalunya"

Josep Mª Masjuan, Esteban Pinilla de las Heras, Jordi Vives

"Catalunya: home i territori"

Dolors Batallé, Ramon Folch i Guillèn, Josep Manuel Pérez Tornero, Lluís Recolons, Xavier Rosselló, Jaume Soler

En preparació:

"Les bases fiscals del nou Estatut d'Autonomia"

Joan Colom Naval

Altres publicacions:

Estudis Electorals, 1. "Eleccions generals, 1977: Primer Col·loqui de Sociologia Electoral"

Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.)

Estudis Electorals, 2. "Les eleccions legislatives del 15 de juny del 1977 a Catalunya".

Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). (En preparació)

"Catalunya cap a l'any 2000"

Col·lectiu d'especialistes (En preparació)